Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

RADHOST

SBÍRKA SPISŮW DROBNÝCH

Z OBORU

ŘEČI A LITERATURY ČESKÉ, KRASOVĚDY, HISTORIE A POLITIKY.

WYDAL

FRANTIŠEK PALACKÝ.

DÍL DRUHÝ.

SPISY Z OBORU HISTORIE.

W PRAZE 1872.
NÁKLADEM BEDŘICHA TEMPSKÉHO

DB
196
P35
díl 2

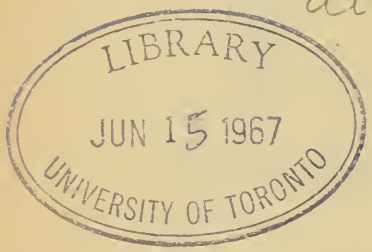

TISK JINDŘICHA MERCY-HO V PRAZE.

OBSAH DÍLU DRUHÉHO.

ČÁST III.

Spisy a pojednání z oboru historie.

A) *Pojednání z oboru dějin všeobecných.*

Stránka

1. O rozličnosti národův, zvláště w Europě a w Asii. 1832. 3— 28
2. O nejstarších dějinách a dějepisích národův Asiatských. 1831. . . . . 29— 47
3. O welikém stěhování se národův z Asie do Europy. 1834. 48— 67
4. O roku narození Krista pána. 1828. . . . . 68— 69

B) *Spisy a pojednání wztahující se k dějinám českým.*

(We chronologickém pořádku sepsání jejich.)

5. O válečném umění Čechův w XV století. 1828. . . . . 70— 76
6. O panu Záwišowi z Rosenberka. (Pokus historický.) 1831. 77— 98
7. Pomůcka ku poznání řádův zemských královstwí Českého w druhé polowici XIII století. 1831. . . . . 99—117
8. Historické zprávy o lidnatosti země České. 1834. . . . 118—130
9. O umučení sw. Wáclawa, podlé legendy slowanské, úwaha kritická. 1834. . . . . 131—145
10. Pomůcky ku poznání staročeského práwa i řádu saudního. 1835 . . . . . 146—174
11. Historie statku Lobkowského. 1836. . . . . 175—187
12. Kritická úwaha i wýklad základních listin kollegiatního chrámu Litoměřického. 1836. . . . . 188—211

Stránka

13. Práwo staroslowanské, aneb srownání zákonůw cara Srbského Stefana Dušana s nejstaršími řády zemskými w Čechách. 1837. . . . . 212—258
14. O Ruském knížeti Rostislawowi, otci královny české Kunhuty, a rodu jeho, rozbor kritický. 1841. . . . . 259—278
15. O báji krwawého sněmu Wilémowského za kr. Wáclawa IV, rozjímání kritické. 1842. . . . . 279—296
16. Předchůdcowé Husitství w Čechách: Kunrat z Waldhausen. Milič z Kroměříže. M. Matěj z Janowa. M. Jan ze Štěkna. 1842. . . . . 297—356
17. Nesnáze starého místopisu a Kostelcowé w Čechách. 1851. 357—373
18. Zlomky staročeského místopisu: Počátek slowníka topografickohistorického. Církewní topografie archidiakonatu Bílinského . . . . . 374—413
19. Rodopis někdy pánůw z Cimburka. 1861 . . . . . 414—423
20. O historické důležitosti starých desk zemských r. 1541 pohořelých, a o potřebě i spůsobu obnowiti je, pokud možná, zase. 1863 . . . . . 424—435
21. O stycích a poměru sekty Waldenské k někdejším sektám w Čechách. 1868 . . . . . 436—470
22. O Přibíkowi Pulkawowi z Radenína a jeho kronice České. 1869. . . . . 470—486

C) *Stručný přehled dějin Českých doby starší* (až po r. 1526.) . . . . . 487—538

RADHOST.

ČÁST TŘETÍ.

SPISY A POJEDNÁNÍ

Z OBORU HISTORIE.

A) Pojednání

z oboru dějin wšeobecných.

I.

O rozličnosti národůw, zwláště w Europě a w Asii. 1832. *)

Otázka, kterak pokolení lidské rozrodilo se w rozličné plemena, kmeny a národy, zaměstnáwá za našeho wěku nemalý počet skaumatelůw. Mát ona trojí hlawní stránku, přírodnau totiž, jazykowau a dějinnau: jelikož se w ní ohled beře aneb na postawu lidskau a složení tělesné, aneb na jazyky, řeči a nářečí, kterýmiž se lidstwo od sebe dělí, aneb posléze na dějiny čili na proměny, které podnikli národowé w obcowání swém wespolném. Odpowěd tedy na otázku tu z trojího pramene čerpati se musí: ze přírodozpytu, z jazykozpytu a z historie; kteřížto pramenowé zahrnují do sebe a wywíjejí ze sebe téměř celý obor wědomostí lidských. Z toho widěti, že důkladné wyskaumání těchto rozdílůw pokolení lidského náleží k těm nejtěžším prácem, kterékoli učenému swětu podány a uloženy býti mohau. Málo zajisté komu přáno, aby s náležitau známostí

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum, 1832, III, 257—282.

přírody uměl obsáhnauti a spojiti w duchu swém také obšírnau a důkladnau známost jazykůw a historie; ano k důkladnému wyskaumání samých jednotných ratolestí těchto nauk sotwa postačuje žiwot lidský.

Ale kromě těch nesnadností, které předně obor těchto nauk, člowěku téměř neobsáhlý, působí, naskytují se skaumateli také jiné a neméně wážné. Kdybychom historii měli psanau hned od počátku swěta, dokonalau a neomylnau, není pochyby, žebychom wšecku tu rozličnost národůw, kterau nyní znamenáme, mohli wywesti čistě hned z prwních půwodůw jejích a prošlakowati až do našeho wěku skrze wšecky proměny její. Ale historie naše wůbec jest welice nedostatečna i neauplna, zwláště we starožitnosti; nestačít zajisté dále, nežli pokud pozůstalé písemné památky nás wedau. Tyto pak počaly wšude pozdě teprw strojiti se, když již onno rozdělení národůw dáwno bylo předešlo; takže nám o něm nic podáwati nemohau, leda temné powídky a nejistá domnění. W utwoření pak těchto powídek a domnění měla obyčejně hrdost lidská i marná ctižádost větší wliw a podíl, nežli skutek a prawda. Národowé, jakož i osoby, malují rádi půwody a počátky swé na pěkno, aneb aspoň rádi honosí se slawným a skwělým příbuzenstwím; pročež we šeru starožitných powídek a skrytých přírody poměrůw chápají se raději těch, které lahodí jejich ctižádosti, nežli těch, které wyjewují holau, ale snad nepříjemnau prawdu.

Potřebít nám tedy předně ze přírodozpytu čerpati známky ty tělesné, kterými rozliční na swětě národowé od sebe se dělí. Tu arci některé hlawní prawdy jsau na snadě hned při prwním pohledu; každý wida ku př. Europana státi wedle Mauřenína aneb wedle Kalmyka, spatří na oko rozdíl mezi nimi se wyskytující. Rozdílowé wšak mezi wšemi národy wůbec jsau nesčislní, a často nepatrní; málo

také národův tak čistě se zachowalo, aby s jinými sausedy swými se poněkud nepomísili, a tím i známek swých tělesných nepromčnili.

Slawný *Cuvier*, Francauz, největší za naší paměti živočichův skaumatel *), a *Prichard*, Angličan, jenž také welice důkladný o tom spis wydal, pokládají oba jen troje hlawní plémě lidské, od sebe rozdílné, zwláště z ohledu na složení lbi, lícních kostí a čelistí, a na podobu tváře, záwisící od toho složení:

1) *Plémě středmolebé* (mesobregmate, kaukaské), při němž horizontalní průsek temene činí podobu ovalní, a lícní kosti wysedají tak střídmě, že když s hůry se patří na leben, sotwa jich widěti.

2) *Plémě auzkolebé* (stenobregmate, aethiopské), kdežto průsek ten jest auzký, jakoby hlawa s obau stran stísněna a čelo do zadu stlačeno bylo; čelisti wysedají, twář jest zploštěna.

3) *Plémě širokolebé* (platybregmate, mongolské), kdežto témě jest široké a téměř čtyrhrané, lícní pak kosti wysedají tak dalece, že když se s hůry patří, widěti je jako ze lbi wen wyniklé.

Znamenitý Němec, *Blumenbach*, již před nimi byl stanowil patero hlawní plémě lidské, přidáwaje ke třem

*) Čelnější díla o rozličnosti plemen pokolení lidského jsau následující: J. Fr. *Blumenbach*, De generis humani varietate nativa, Gottingae (1776) třetí wydání 1795, w 8. — P. *Camper*, Uiber den natürlichen Unterschied der Gesichtszüge in Menschen. Berlin 1792. 4. — G. L. de *Cuvier*, Leçons d' anatomie comparée, Paris, 1805, 5 dílů atd. — J. C. *Prichard*, Researches into the physical history of mankind, (druhé wydání), London, 1826 2 díly w 8. — A. *Desmoulins*, Histoire naturelle des races humaines. Paris 1826. 8. — W. F. *Edwards*, Des caractères physiologiques des races humaines, considérés dans leurs rapports avec l'histoire. Paris, 1829. 8. — C. *Meiners* Untersuch-

již dotčeným ještě plémě *amerikanské* a *malajské*; sám wšak wyznal, že amerikánské může se považowati za prostřední a jako za přechod od kaukaského k mongolskému, malajské pak za prostředek a za přechod od kaukaského k aethiopskému. Rozdělení Blumenbachowo zwláště w Němcích oblíbeno jest, a známky, podlé kterýchžto se činilo, takto se udáwají:

1) *Plémě Kaukaské* jest pleti bílé, wlasův dlauhých, měkých a náhnědých, na seweru bělejších, na jihu černějších, twáři podlauhlé, mírně wysedlé, očí slušně otewřených, nosu wypuklého neširokého, rtův tenkých, a wůbec urostlosti té, kterau my za wzorně krásnau pokládati sme nawykli. K tomuto plemenu počítají se wšickni nynější Europané, kromě kmene finského, pak západní Asiaté před Obí a Gangesem, a sewerní Afrikáni.

2) *Plémě Mongolské* jest pleti žlutohnědé, má wlasy černé, řídké a tuhé, twář širokau a ploskau, lícní kosti wystauplé, oči malé, šikmo proti sobě ležící, obočí auzké, nos u kořene swého zwláště široký a ploský, uši weliké, od hlawy trochu odstáwající, bradu krátkau, wšak wysedlau. Sem náležejí ostatní Asiaté na wýchodu, w Europě pak národowé kmene finského, w Americe sewerní Eskimowé.

3) *Plémě Aethiopské* jest pleti černé, kůže na těle mastné a jako aksamitowé, wlasův černých a kadeřawých co wlna, hlawy jako stísněné, má lícní kosti ku předu wysedlé, nos široký a krátký, chřípě splesklé, čelisti dlauhé a wystauplé, zwláště swrchní, rty tlusté a jako opuchlé, bradu krátkau a ustupující. Sem počítají se Afrikáni wšickni, kromě sewerních.

---

ungen über die Verschiedenheit der Menschennaturen. Tübingen, 3 díly, 1811—15, w 8. — F. J. H. *Wagner*, Naturgeschichte des Menschen. Kempten, 2 díly, 1830—1831, 8. a j. w.

4) *Plémě Amerikanské*, jehožto známky jsau pleť červenohnědá, skořicowá aneb měděná, wlasy černé, tuhé a nekadeřawé, čelo krátké, oči hluboce zapadlé, twář široká, wšak neploská, nos wysoký, kosti lícní a brada wysedlé. Rozšířeno jest po celé Americe, kromě Eskimůw na seweru.

5) *Plémě Malajské*, rozlehlé na Malakce a na ostrowích Australských, má pleť černohnědau, wlasy černé, měké a kadeřawé, hlawu širší a lícní kosti i čelist méně wysedlé nežli u Aethiopčanůw, nos široký a tlustý, rty a usta weliké.

Ačkoli pak proti tomuto rozdělení pokolení lidského nenamítá se posawad nic podstatného, předce wšak za naší paměti jewí se wždy větší odpor, jak proti jmenům plemen od Blumenbacha užiwaným, owšem nepříhodným, tak i zwláště za příčinau nedostatečnosti rozdílůw těchto. Málo zajisté světla podáwají k historii světa, zahrnujíce do sebe, a tudíž dohromady mísíce, množstwí národůw od sebe rozdílných. Pročež w nowějších časech zwláště dwa Francauzowé, *Desmoulins* a *Bory de Saint-Vincent*, rozhojnili znamenitě počet rozdílůw těchto. Stanowiwše, onen šestnáctero, tento patnáctero druhůw lidských (espèces), zbudili proti sobě odpor, zwláště za příčinau slowa „druh (espèce)“, jelikož pokolení lidské wšude jedno a téže jest, čili jeden toliko „druh“ aneb rod činí. A wšak o slowa tuto hádati se netřeba; jsauli rozdíly ty, které udáwají, dosti podstatné, můžemeť je wždy slowy jinými, ku př. plemeny aneb podplemeními nazýwati. Takowá podplemení, od Boryho určená, s plemeny Blumenbachowými dosti dobře se stýkají, a tudíž nabýwá skaumání obau mužůw tím wíce jistoty a světla; podplemení totižto 1) *japetské* čili *europejské* (s oddíly kaukaským, pelasgickým, keltickým, teutonským a slowanským), 2) *arabské* a 3) *hinduské* srownáwají se s plemenem kaukaským; podplemení 4) *skythické* (čudské), 5) *čínské* a 6) *hyperborejské* (samojedské a t. d.) s mon-

golským; 7) *neptunské* a 8) *australské* s malajským; 9) *kolombské*, 10) *amerikánské* a 11) *patagonské* s amerikánským; posléze pak 12) *aethiopské*, 13) *kaferské*, 14) *melanské* a 15) *hottentotské* s aethiopským.

Než i tato podplemení, ačkoli pro historii wyplývá z nich větší užitek, dělí wždy ještě národy jen tak říkaje *na hrubo* od sebe. Prospěšnější tedy pro pilné a určité rozdělení jich zdá se býti *skaumání jazyků a jejich mezi sebau příbuznosti*. Není pochyby, že národowé mluwící původně jazyky příbuznými, příbuzni jsau také sami mezi sebau, a že pošli tak říkaje z jedné krwe. Ale která jest míra toho příbuzenstwí? a w čem má se hledati? Jsauť zpytatelé, kteří pokládají wšecky jazyky na světě poněkud za příbuzné sobě, poněwadž i mezi národy od sebe nejwzdálenějšími a postawau tělesnau nejrozdílnějšími užíwají se slowa často stejného i zwuku i smyslu;*) oni tedy rozdíl činí mezi příbuzností wšeobecnau čili předpotopnau (antediluviana), která we wšech jazycích se nachází, a mezi příbuzností zwláštní, kmenowau, čili popotopnau (postdiluviana), která jewí se jen mezi některými zwláštními národy a jazyky. Onna snad náhodau se wyskytá, i welice obmezena jest; tato ale základ má w historii národůw, a dáwá se spatřiti w celé saustawě jazyků.

Wšak i we příbuzenstwí kmenowém, jakowé ku př. mezi jazykem latinským a slowanským se nachází, rozdíl činiti sluší mezi tím, co již od původu swého přináleží oběma jazykům, a tím, co později jeden národ přijal od druhého.**) Příbuzenstwí takowé jen w onom wlastně se

*) Wiz o tom zwláště J. *Klaproth* Asia polyglotta, Paris, 1823. 4, str. 35—40.

**) Příklad onoho jsau slowa: sta-re, stá-ti; sed-ere, sed-ěti; vid-ere wid-ěti; da-re, dá-ti a t. d. Příklady tohoto: castellum, kostel; consul, konšel; altare, oltář; angelus, anjel a t d.

ukazuje, w tomto pak wíce nic, nežli někdejší sausedění a obchod takowých národůw třebas mezi sebau původně nepříbuzných. Takto ku př. w jazyku maďarském užíwá se mnoho slowanských slow, kteréžto Maďaři wzali do swé řeči od Slowákůw; wšak proto mezi Slowáky a Maďary nenachází se žádné původní čili kmenowé příbuzenstwí. Pročež we skaumání příbuznosti jazykůw musí se bráti ohled nejen na slowa jednotná, která přešla snad z jednoho do druhého, alebrž na celý sklad etymologický a grammatický, na kořeny slow a jejich formy. Zwláště pak důležité jest srownání slow počtůw nižších, od jednoho do desíti, jakožto hlawní známky příbuznosti kmenowé: w těch zajisté zjewuje se nejstarší jazyková tradice, jelikož k wíře nepodobné jest, žeby národowé jedni od druhých byli počítati se učili.

Skaumatelé jazykůw namítají často proti rozdílům pokolení lidského, čerpaným z postawy tělesné a ze známek fysiologických, že oddíly tyto plemen a podplemení nesrownáwají se s tím, co nám wědomo jest o jistých národech z historie a z jazykozpytu; i zawrhujíť je, jakožto nedůwodné, náhodau snad powstalé a mezi sebau neshodné. Takto prý ku př. polowice kmene tureckého, po Europě a západní Asii rozlehlá, náleželaby ku plemenu kaukaskému, druhá pak polowice, po střední Asii rozšířená, k mongolskému: a předce kmen ten celý, co do řeči, tak málo jest od sebe rozdílný, že za jediný toliko národ powažowati se může. Odporůw takowých i jinde arci mnoho se nalezá. Proti tomu wšak za odpowěd se dáwá, že ani jazyk sám není dostatečným dělidlem národůw. Tak ku př. Francauzowé a Negrowé na ostrowě Haiti užíwají téhož jazyka: wšak nikdo je proto pokládati nebude za jeden a týž národ. Naproti tomu národ hebrejský, rozptýlen jsa po wšelikých swěta končinách, swého jazyka původního, leda we spisích,

dáwno již se spustil, mluwě jazyky národůw, mezi kterýmiž přebýwá: a předce wždy zachowal přirozené známky swé we wšech klimatech, tak že co do postawy a twárnosti, zwláště pak co do charakteristického rázu twáře, Židé wšickni sobě podobni jsau a od jiných národůw se rozeznáwají.

Z těchto tak wážných odporůw patrně widěti, jak potřebná jest w ohledu tomto kritika ostrá i důkladná, jenž i tam se prawdy dowtipuje, kdežto jen zmatek a pochybnost na jewě býti se zdá. Co we přírodě prawdau jest, nemůže w historii neprawdau býti. Kdykoli tedy mezi tím, co zpytatelé přírody, a tím co skaumatelé jazykůw nalezají, odpor jaký wzniká, musí třetím nálezem, historickým totiž, rozhodnut a urownán býti. Tento nález často sice na snadě jest, (jako ku př. o Negřích Haitských a o Židech, jichžto historické proměny nám známy), ale častěji ještě hledati se musí. Aby ale bez omylu byl, potřebí předewším opatrnosti a kritického smyslu při uwažowání powah tělesných a jazykowých.

Před několika léty důmyslný Angličan, Dr. W. F. *Edwards*, před se wzal k tomu cíli zwláštní cestowání po střední Europě. Bystrá pozorowání jeho newztahují se sice na mnohé národy, a wšak většim dílem zdají se býti na pewném základu, bez předsudku a nestranně ustrojena; tak že potřebí na proklestěné od něho dráze pokračowati jen dále, abychom o původu národůw dočkali se konečně zpráw prawdiwých, nezwiklaných odporem ani přírodozpytcůw, ani filologůw aneb historikůw.

Asia, Europa, i sewerní Afrika jsau nejstarší sídla wzdělanosti pokolení lidského. W ohledu tomto tedy prwní dwě plemena Blumenbachowa, kaukaské totiž a mongolské, a prwní patero podplemení Boryowo, kteráž přebýwají we

krajinách těchto od starodávna, jsau pro skaumatele dějin a jazykůw nejdůležitější a nejpamatnější. I my we přítomném pojednání swém obrátíme zřetel swůj jen na tyto plemena, a na národy z nich pošlé, jak wymřelé tak i ještě žijící, kteří stali se w dějinách člowěčenstwa z jakékoli příčiny pamatnými. Zwláště pak sestawíme resultaty některé nejnowějšího w těchto předmětech skaumání, pokud se wztahují na příbuzenstwí národu našeho a na sausedy jeho we starším i nowějším wěku.

Prwní plémě (středmolebé, kaukaské), ježto, poněwadž i my k němu náležíme, *našinským* nazýwati můžeme, předčí nyní a panuje na celém oboru zemském, a to sice jak náboženstwím, zwláště křesťanským, tak i wzdělaností, zwláště nowoeuropejskau; kterážto kdekoli se potkáwají s plemeny cizími, s jejich náboženstwími a wzdělaností, porážejí je wšude wnitřní dokonalostí a přewahau swau, tak že, newkročili w to nenadálý skutek prozřetelnosti božské, dříwe neb později wšickni národowé na zemi, a tudíž celé pokolení lidské, osobí sobě wzdělanost europejskau. A wšak plémě druhé, (širokolebé, mongolské), které u Slowanůw od wěkůw sluje *čudským*, zdá se, že bylo někdy i rozšířenější, i také, aspoň we kmenu swém čínském, dříwe wzděláno, nežli našinské; kterýžto poměr jen tím se přewrátil, že když národowé našinští prospíwali wěk po wěku w oswětě, Číňané na starém stupni swém dosti majíce, již dáwno od nás předstiženi jsau.

Co se někdejší rozsířenosti plemene čudského w Europě dotýče, nelze o ní dokonaleji sauditi, dokud pohádka o půwodu *národůw iberských* na západu Europy není rozhodnuta. *Iberowé* a příbuzní s nimi *Kantabrowé* osadili w nejdáwnějším wěku nejen celý polauostrow Hišpanský, ale i západní částku Gallie čili zemi Aquitanskau, též

ostrow Sicilii, Sardinii, Korsiku, a snad i částku Italie;*) později wraziw do Hišpanie národ Keltický (Celtiberi), wypudil starší obywatele ze mnohých krajin jejich; až pak oba národowé podrobeni jsauce Římanům, ztratili větším dílem národnost i řeč swau. Z celého toho kmene iberského nezbývá za našeho věku než jediný národek na pohoří Pyrenejském, mezi Hišpanií a Francií, asi 650,000 duší, ježto sami sebe nazývají *Euskaldunak*, u jiných pak národův slují *Baskowé* čili *Waskowé*. Řeč jejich (Euskara, neb Uskera) různí se znamenitě a podstatně ode wšech řečí europejských, starých i nowých, ale příbuzenstwí jakési jewí s jazyky čudskými, finským totižto, mongolským, mandžuským, samojedským a t. d.**). Slowa počtův nižších w jazyku tomto jsau: 1 bat, 2 bi, 3 hiru, 4 lau, 5 bost, 6 sei, 7 sospi, 8 sorci, 9 bederaz, 10 amar. Zdali zachowala se jaká znamení původu jejich čudského we postawě a twárnosti Basků tělesné, o tom zprávy dáti nemůžeme.***) Ale že na wyskaumání té wěci pro historii mnoho záleží, každému samo sebau patrno jest. Nebo poněwadž i na ostrowích britanských, i w Dánské zemi a po celém Skandinawsku bydleli národowé finští před nynějšími obywateli,

*) Wiz o tom Wilh. v. Humboldts Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens, vermittelst der vaskisken Sprache. Berlin, 1821, 4, str. 178.

**) Wiz Chr. Gottl. von Arndt, über den Ursprung der europaeischen Sprachen. Frankf. a. M. 1827. 8. str. 20—25.

***) Ani Dr. Edwards nás w ohledu tomto nepoučuje, anobrž naříkaje právě na nedostatek této známosti o Bascích, (ku kterýmž on se nedostal), dokládá na str. 114: „Nous connaissons mieux nos antipodes que nos voisins, les peuples sauvages que les plus anciennement policés, ceux qui n' ont aucun document historique que les nations qui ont répandu sur elles—mêmes et sur les autres les lumières de l'histoire," — nářek, jenž ku př. i o Němcích z ohledu na Slowany platí.

jakož o tom skaumatelé starožitností krajin těchto wyznáwají: *) jestliže nad to nade wšecko i prawda o původu čudském národu iberského se potwrdí, nelze bude jináče než domýšleti se, že někdy w předhistorickém věku wšecky západní, sewerní a wýchodní země europejské osazeny byly od Čudůw, dříwe nežli národowé našinští je z prostřed zemí těchto wypudili. Než o národech čudských w Europě níže řeč bude.

Pokud ale historie naše stačí, větší a důležitější částka Europy byla wždy od národůw našinských osazena. Tuto pak nacházíme příbuznost welice rozlehlau, důležitau a památnau, ježto do sebe zahrnuje a w jednotu kmenowau spojuje wšecky téměř národy europejské a mnohé asiatské, bydlící počna od ostrowůw britanských, přes hory Kaukaské až do Indie wýchodní, na pořičí Gangesu. Počítají se pak ku kmenu tomuto zejmena tito národowé staří i nowí: w Europě Celtowé, Kymrowé, Germani, Latiníci, Řekowé, Thrakowé, Slowané a Letowé; w Asii Indowé, Medowé, Peršané, Afganowé, Beluči, Kurdowé, Armenowé i Asetinci; tedy větší částka těch národůw, kteří w historii swěta nejwíce se oslawili. W nynější Europě nenáležejí sem jen Baskowé, Turci a národowé kmene finského (Finni, Laponci, Čuchonci a Maďaři.)

K wyznačení tohoto welikého kmene národůw podáwána jsau od učených mužůw jmena wšeliká: Klaproth jmenowal jej kmenem *indogermanským*, Prichard *indoeuropským*, Rask (a jiní před ním) *japetským*, jiní opět jinak, aniž pak podnes ta pře rozhodnuta jest. My, kdyby směsici tuto babylonskau množiti slušelo, wolilibychom ná-

*) Wiz o tom kromě jiných R. K. Raska danský spis. „Undersögelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse. Kjöbenhavn, 1818, 8. str. 112—118.

rody kmene tohoto nazývati *Areity*, zvláště z té příčiny, že jmeno toto zdá se w původu swém dosti přiměřené býti, *) a nestranné jsauc, nemůže ublížiti nikomu. Wšak i to jisté jest, že proti každému jmenu, kdokoli by je nawrhl, námítky se najdau.

Prohledněme nejprw národy kmene tohoto, každý ozwláště, jak staré, tak i nowé. *Keltowé* či *Celtowé* (Gallowé), w nejstarších časích, jmenowitě již od roku 590 před narozením Kristowým, drželi největší částku střední Europy, totiž nejen celau téměř Gallii čili nynější Francii, částky Hispanie a Britannie, ale i Šwejcarsko a sewerní Italii, pak celé Šwábsko, Bawory, Čechy, Rakausy, Štyrsko, Korutansko a jihozápadní Uhry. Historie jejich poskytuje strašliwý příklad, kterak národ weliký a mocný, udatný a dosti wzdělaný, může za nedlauhé wěky zahynauti, když se mu nedostáwá občanské maudrosti. Národ, který ještě r. 390 před Kristem Říma dobyl, r. 278 Řekům záhubau hrozil, až i w malé Asii sobě zwláštní říši (Galatii) založil; který orbau, řemesly, kupectwím se obíral, města stawěl a pewnil — ještě před početím tak zwaného středního wěku

*) *Area*, *Areia*, *Aria*, *Ari*, *Eri*, později pak *Iran*, nazýwala se krajina w Asii, w někdejší říši Perské, jejížto hlawní město slulo také Aria, nyní Herat, w nynějším Chorasanu. Že řeč staroperská, *Zend* nazwaná, nejen starší jest, nežli Sanskrit indický, ale že i matkau jeho slauti může, a tudíž ze wšech jazyků kmene tohoto nejstarší jest, o tom již nejdůkladnější zpytatelé se srownáwají. Rhode we swé knize „die heil. Sage des Zendvolks“ prawí, že *Aria* bylo původně wšeobecné jmeno krajin národů zendských; Herodot pak swědčí, že i Medowé sami sebe nazýwali Areice čili Ariány. I poněwadž podlé wšech nejdůkladnějších skaumání se zdá, že w krajinách těchto hledati se musí původní sídlo národu celého kmene našeho: pročež i jmeno *Areité*, (podlé analogie jako Semité a t. d.) dobře hoditi by se mohlo.

tak se ztratil, že již kromě hor a řek, od něho jmenowaných, *) žádné památky po něm nepozůstáwá. Příčiny toho byly: rozdrobení jeho we mnohé ratolesti, (mezi nimiž i někdejší Bojowé w Čechách), neswornost jejich a různice domácí, swéwole pánůw a těžká poroba nižšího lidu, řewniwost druidůw, osobujících sobě wládu w národu, a posléze sjednocená moc, opatrnost, ano i lest nepřátel jejich, zwláště Římanůw a Germanůw, ježto podmaniwše je sobě, brzy je připrawili nejen o wlast, ale také o národnost a o jazyk. Fysickau twárnost národu tohoto (le type gall) dr. Edwards takto popisuje: hlawa jest okrauhlá a téměř co kaule kulatá, čelo prostřední, trochu wyduté, ke skráněm ustupující, oči weliké a otewřené, nos přímý, ani naddutý, ani poddutý, a na konci swém zakulatělý, brada okrauhlá, urostlost těla prostřední. Potomkowé tohoto národu nacházejí se w nejwětším počtu we Francii, nejprw zřímanění, potom pofrančení. Z řeči staré celtické neb gallické nezachowalo se, kromě nahoře dotčených jmen, **) a některých slow u starých klassikůw, ***) ničeho wíce, aniž pak jedinké auplné wěty. Z toho pošlo, že mnozí spisowatelé přednášeli z nedorozumění wšeliké domněnky o Celtech, hned Ibery, Germany, Thraky a jiné národy k nim počítajíce, hned zas mezi Kymry a jimi rozdílu nečiníce, opět pak národy finské za příbuzné a za potomky jejich pokládajíce a t. d.

---

*) Říp (Rip), Wltawa (Fuldaha), Jizera (Iser, Weser), snad i Labe (Albe) u nás; pak Alpy, Karny, Pyrn, Dunaj, Jin, Lech, Mohan, Dráwa, Sáwa a t. d. jsau jmena původně celtická.

**) Též jmena měst někdejších i posawadních, jako Lugdunum, Campidunum, Eburodunum, Laureacum, Tolbiacum, Artobriga, Brigantium, Bojodurum, Carnuntum, Mediolanum, Arelatum, a t. d.

***) Jejich poznamenání podal nám Adelung we swém Mithridatesowi, dílu II, str. 40—77.

A wšak nyní již u důkladných znatelůw není pochybnosti, že mezi wšemi národy nowoeuropejskými jen horáci Šotští (Kaledoni) a Irlandčané, jenž sami se *Galowé* jmenují a jednu řeč, ačkoli we dwau nářečích, posawad zachowali, za potomky starých Britůw, národu Celtického, považowáni býti mají. Zdá se, že již asi r. 590 před Kristem někteří Gallowé čili Celtowé z nynější Francie, skrze Kymry (Belgy) wypuzeni jsauce, do nynější Anglie se přestěhowali, kdežto Britowé nazýwáni byli. Později (wšak ještě před Juliem Caesarem) Kymrowé i do Anglie wraziwše, Brity odtamtud dále do horního Šotska i do Irlandu wytiskli, kdežto pode jmenem *Šotůw* a *Gálůw*, jakž již dotčeno, posawad žiwi jsau. Počtu jejich nelze určiti, poněwadž jich wždy ubýwá, ježto wzdělanější w národu a měšťané wůbec k angličině lnau, národní pak jazyk zůstáwá na péči jen milowníkům starožitností, sedlákům a chátře. Wždy wšak jich ještě několik millionůw počítati se může. W tomto národu spíwají se půwodně básně Ossianowy, w Europě i u nás wůbec známé, ačkoli w jiné podobě, nežli nám od Macphersona podány jsau. Řeč erská čili horní šotská jest hojná i libozwučná; sklad její podobný skladu jiných řečí kmene tohoto; prawopis ale jest newhodný, jelikož jinak se píše a jinak se čte, podlé prawidel nestálých a libowolných. *) Erská jmena počtůw nižších jsau: 1 aon, 2 do, 3 tri, 4 ceathair, 5 cuig, 6 se, 7 seacht, 8 ocht, 9 navi, 10 deich, 100 cead, 1000 mile.

Kymrowé cili *Cimbrowé* w nejstarších časích byli sau-

*) Tak ku př. slowa adhbhar, wěc, příčina, čti ŭj-war; magh, pole, č. můj; caora, owce, č. kůra; fear, muž, č. fár; bean, žena, č. bán; mhathair, matka, č. mahir; comhradh, řeč, č. korů a t. d. Wiz C. W. Ahlwardts Galische Sprachlehre, in J. S. Vaters Vergleichungstafeln der europäischen Stammsprachen und Süd-Westasiatischer. Halle, 1832, 8.

sedé *Celtůw* na jich sewerowýchodní straně; Celtowé nazýwali je *Belgy*, w nynějším Nízozemsku. Byltě národ méně hojný, a wšak diwočejší nežli Celtowé, obíraje se mnoho laupežnictwím na moři. Někteří spisowatelé, jako ku př. Adelung, prawí ho býti starau směsicí z Celtůw i z Germanůw, důwodůw wšak na to dostatečných nedáwajíce. Tito Kymrowé, tištěni jsauce na sewerowýchodu od Germanůw, doráželi na Celty w Gallii; později, jakž již dotčeno, částka jich do Anglie se zabrawše, zapudili tamější Brity, národ celtický, dále do hor šotských a do Irlandu, sami wšak brzy potom také od Římanůw podmaněni jsau. Nedorozuměním dáwáno jim tedy ode mnohých také jmeno *Britůw*, kteréžto slušelo wlastně jen anglickým Celtům. Prawdě podobné zdá se býti, že prwní Frankowé, jenž asi we II století po Kristu do Němec wraziwše, spojili pod swau wládu některé národy Cheruské, byli Kymrowé, kteří ale brzy se zněmčili. *) Když Římané opustili Britannii, Kymrowé tamější, nemohauce odoláwati autokům galských Šotůw a Piktůw, powolali sobě ku pomoci *Angly* a *Sasy*, národy německé; kteřížto přišedše, nejprw poplenili zemi, potom Kymry sobě podrobiwše, aneb ze wlastních krajin jejich wyhnawše, sami se tam osadili. Takž onino, hledajíce pomoci, uwalili sebe ještě do větší nesnáze. Někteří utekli se do hor západních w nynější Waliské zemi a w Kornwallu, jiní do sewerozápadní Francie, do tak nazwané Bretanie, kdežto až posawad, ačkoli ne samostatnost občanskau, ale wšak národnost a řeč swau zachowáwají. Waliská země spojena jest již od dáwna s Anglií. Známky tělesné potomkůw národu toho we Francii p. Edwards tyto udáwá: hlawu dlauhau, čelo široké a wysoké, nos koncem swým dolů sehnutý, bradu hrubau a wysedlau, postawu

*) Wiz Jahrbücher des böhm. Museums, 1 Bd. 1830, str.

wysokau. Řeč kymrická má mnohé zwláštnosti, kteréžto ji činí cizincům welice nesnadnau. Hlawní zwláštnost jest ta, že počáteční litery slowa následujícího u nich se mění podlé powahy posledních liter slowa předcházejícího.*) Nářečí její jest dwojí: waliské w západní Anglii, a bretonské (breyzarské) w sewerozápadní Francii; onoho užiwají asi 700,000, tohoto asi 1 million obywatelstwa.**) Jmena nižších počtůw jsau: 1 un, 2 dau, 3 tri, 4 pedwar, 5 pump, 6 chwech, 7 savth, 8 wyth, 9 naw, 10 dêg, 100 cant, 1000 mil; jiná slowa ku př. tad otec, mam matka, braud bratr, pen náčelník neb hlawa (pán), nef nebe, môr moře a t. d. Z toho již widěti, že řeč kymrická, jako i celtická, náležejí k areitskému kmenu; obě wšak hynau wždy wíce naleháním tam angličiny, tu francziny.

Weliký národ *Germanský* čili *Německý* nám známější jest, pročež o něm krátce mluwiti budeme. Jmeno Germanůw dostalo se k Římanům z Gallie, i zdá se býti původu ne německého, ale celtického. Nejstarší zmínka o německých národech činí se asi 320 let před Kristem, kdežto bydlili na polauostrowu Dánském a na přilehlém pomoří baltickém; odtud táhli se wždy dále na wše strany, tisknauce tu Slowany, Lety a Čudy, tam Celty a Kymry, až pak po rozdělení někdejší říše Římské w západní a wýchodní (byzantskau), a po wpádu Hunnůw do Europy, wywrátiwše wládu Římskau, dali celé střední Europě nowau twárnost politickau a nowau tak říkaje historii (středního totižto wěku). Za nejstarších časůw již dělili se wšickni národowé němečtí co do řeči dwojnásobně: jedni náleželi ke třídě *hořejší mluwy*, čili šwábské (Ober-Deutsch), jakožto Teutoni,

*) Něco podobného děje se w češtině ku př. we slowíčku *je, jich, jim*, kteréžto po preposicích w *ně, nich, nim* se měníwá.

**) Počty obywatelstwa zde udáwané wztahují se wesměs k r. 1832.

Gothowé, Suevowé, Alemanni, Markomanni, Quadowé, Longobardi, Burgundi, Vandalowé, Herulowé a j. w.; druzí ke třídě *dolejší mluwy* (Nieder-Deutsch), jakožto Jutowé, starší Frankowé, Frisowé, Anglowé, Sasowé, Batavové a j. W postupu časůw ale, skrze pomíšení se wšelikých rodůw buďto mezi sebau, buďto s národy cizími, proměnili se rozdílowé tito wšelijak. Adelung klada we swém Mithridatesowi trojí hlawní rozdíly nynějších řečí německých, 1) totižto *wlastní německé*, 2) *skandinawské*, a 3) *anglické*, — uznáwá nynější nářečí *a*) šwábskoalemanské we Šwejcařích, w Elsasích, we Šwábsku a na středním Reynu, — pak *b*) longobardské nářečí w Bawořích, po celé říši Rakauské a we Slezích, — též *c*) židowskau němčinu a *d*) hantýrku (Rothwälsch) — za odrody mluwy hořejší (Ober-Deutsch); — řeč hollandskau, flamskau, někdejší friskau (w XVIII století wymřelau) a dolnosaskau (Niedersächsisch aneb Plattdeutsch) za odrody mluwy dolejší (Nieder-Deutsch); — *střední mluwu* (Mittel-Deutsch aneb Ost-Fränkisch) za mluwu zwláštní pošlau již za starodáwna ze směsice Franků s Alemanny, jejíž odrod jest nynější nářečí hornosaské (Obersächsisch) w Míšni a w Sasích, k němuž wšak i něco z dolnosaského se přimísilo; — konečně pak *mluwu wyšší* (Hoch-Deutsch), čili nynější spisowný jazyk německý, pokládá za plod hornosaského nářečí. Wšecka tato nářečí jmenují se německá w užším smyslu, a obsahují dwojí literaturu, německau totiž a hollandskau, z nichž onna publikum asi 35 millionůw duší, tato asi 2 millionůw počítají.

Rodowé *skandinawští* na seweru Europy pocházejí wůbec od národůw germanských mluwy dolejší, ačkoli se k nim potom i rodowé někteří mluwy hořejší, jakožto Gothowé we Šwedsku a Herulowé w Norwejsku přimísili. Dělí se pak we čtwero nářečí: 1) dánské, 2) norwejské,

3) islandské a 4) švedské, jichžto literatura má wůbec asi 5 millionůw čtenářstwa. Řeči skandinavské, zwláště dánská i švedská, za našeho wěku pilně wzdělány a w celém skladu swém i austrojnější, i zwláště libozwučnější jsau, nežli spisowný jazyk německý: nicméně literatura německá a s ní jazyk německý wždy se tam wíce rozmáhají, ne bez ujmy řeči a literatury domácí.

Řeč *anglická* jest nespůsobná směsice wšelikých jazykůw: starobritského totiž (celtického a kymrického), německého a franského (latinského); největší wšak částka slow jejích jest německého půwodu, pocházející jak od Anglůw a Sasůw, jenž, jakž již dotčeno, powoláni jsauce l. 449 Kymrům ku pomoci, tam se usadili, tak i od Dánůw, jenž potom dlauhý čas Anglií wládli. Teprw léta 1066 wéwoda Normandský, Wilém, přijmím „podmanitel,“ dobyw zemí anglických, uwedl tam řeč franskau jak u dwora swého, tak i u šlechty; pak ze smíšení této frančiny s jazykem tehdejších obywatelůw anglických powstala nynější angličina, jenž ačkoli již dáwno na nejwyšším stupni wzdělanosti, kwětu a sláwy stojí, předce co do skladu grammatického, libozwuku a dobropisu mezi nejnedokonalejší řeči počítati se musí. A wšak skrze moc a wládu národu rozšiřuje se řeč tato již nejen w Europě, ale we wšech dílech swěta, zwláště pak w sewerní Americe a w Australii; za kteraužto příčinau ani nelze počtu publikum anglického se dowěděti.

Historie *Romanůw* neboli *Latiníkůw* jest tak říkaje opak historie Celtické. Národ malý, jenž na počátku dějin na nemnohých mílich pořičí Tiberského se byl směstnal, w několika stoletích tak se rozmohl mocí, wládau a sláwau, že od paměti lidské ani rowného sobě neměl, aniž ho kdy bude míti. Někdejší panowání Římské nade wšemi krajinami starowzdělaného swěta jest nejpodiwnější úkaz historie pokolení lidského, jehožto následkowé nejen až posawad

se cíti, ale po mnohá století ještě cítiti se budau. Římané kamkoli wládu swau rozšířili, tam proklestili průchod i jazyku swému, dusíce a moříce tím mnohojazyčnost národůw podmaněných, zwláště pak hojných ratolestí národu Iberského, Celtického a Thrackého. Žeby jazyk latinský pošel byl ze směsice pelasgického a celtického, jakož mnozí spisowatelé to jistí, nezdá se býti dosti důwodné; nejen proto, že o těch dwau jazycích wlastně nic newíme, ale zwláště proto, že odpírá tomu pěkný a organický sklad latiny, kteryž nemůže nikde powstáwati ze směsice. Aniž za prawé pokládáme, jmenowati latinu dcerau prastaré řečtiny, zwláště pak nářečí dorického a aeolického; stejným zajisté práwem mohlibychom ji také dcerau slowanštiny nazýwati. *) Wšak tu s obau stran nic wíce není, nežli příbuzenstwí kmenowé, jehožto půwod sahá do wěkůw předhistorických. Latina již za nejwyššího kwětu swého w Římě dělila se we dwoje nářečí: we wyšší totiž čili klassické (lingua urbana, classica), a w podlejší čili selské (lingua vulgaris, rustica). Onno, zachowané nám posawad w literatuře klassické, zawalowalo samým Římanům starým, kteří čistoty jeho šetřiti chtěli, mnoho práce a studií; toto pak, rozšířiwši se po wšelikých končinách říše Římské, s rozdílným jiných jazykůw přiměšowáním, dalo základ nynějším řečem, kteréžto za dcery latiny powažowati se mohau: italčině totiž, francině, portugalčině, hispančině, rumunčině a grisončině, o nichž o každé, poněwadž wětším dílem u nás známy jsau, co nejkratčeji se zmíníme.

*) Tak skutečně nejen Srb Solarič, ale i Francauz Levesque ji nazwali. Levesque nad to twrdil, že prwní Latiníci byli kolonie Slowanská. S ním i Edwards, ač newěda, poněkud se srownáwá, popisujíc tělesný charakter starých Římanůw téměř těmi samými slowy a známkami, jako Slowanůw, zwláště co se hlawy a lbi týče (wiz doleji).

Italský (*Wlaský*) jazyk od starodáwna we mnohá nářečí od sebe tak rozdílná se dělí, že Ital Italu, zprosta mluwě, sotwa rozuměti může, ano mnohé knihy národu tohoto z italčiny ku př. do bergamaštiny, milanštiny, benátštiny, neapolštiny, a t. d. i zase naopak, přeložené se wydáwají: *) nářečí wšak toskanské, čili wlastně florentinské, skrze swé přední spisowatele XIV století (Dante, Petrarca a Boccaccio) nejprwé wzděláno bywši, od té doby u wšech Italůw za spisowný jazyk a wůbec za jazyk stawůw wzdělanějších přijato. Národu italského počítá se wesměs za našich časůw wýše 20 millionůw duší, mezi wšeliké státy rozdělených.

Ještě wětší rozdíly, nežli w italčině, panují posawad we *franském* jazyku. Tento již před tisíci lety dělil se hlawně we dwě ratolesti, jižní totiž (langue d' oc), a sewerní (langue d' oui). Jižní ratolest w nářečí swém *provencalním* byla skrze tak nazwané *trubadury* mnohem dříwe wzdělána, nežli kterákoli jiná řeč nowoeuropejská: ale wzdělanost tato již we XIII století tak zase klesla, že od té doby nářečí to ztratilo dokonce swau wáhu naproti sewernímu, zwláště pak pařížskému. Odrody provencalního jsau ku př. nynější nářečí tolosanské, gaskonské, bearnské, rowernské (rutenské), piktawské (poitou) a j. w. K sewerní pak ratolesti francziny (langue d' oui) náleží nářečí normandské, pikardské, walonské (toto zwláště pomíšené a surowé), lotarinské, burgundské atd. Spisowný jazyk franský, nyní po celém swětě wážený a we Francii wůbec u wšech wzdělanců jediné užíwaný, utwořil se, zwláště po klesnutí provencalního nářečí, na dwoře králůw franských, w Orleanu i w Paříži, odkudž potom nejen

*) Kromě těchto knih nacházejí se již od starodáwna tak říkaje provincialní literatury, čili knihy, slowníky a grammatiky psané „in lingua piemontese, genovese, milanese, bergamasca, veneziana, padovana, furlana, bolognese, modenese, romanesca, napoletana, siciliana, sarda“ a t. d.

po celé říši franské, ale i do jiných zemí se rozšířil. Počtu všech Francauzůw we Francii, Belgii, Švejcařích a jinde bydlících na ten čas udati nelze; také Negrowé na ostrowě Haiti již wůbec frančiny mezi sebau užiwají.

Řeči *hišpanská* i *portugalská* jsau jako blížňata mezi dcerami latiny, jako dwoje nářečí téhož jazyka, jenž skrze rozdíly státu, na dwau dwořích královských, rozdílně wzdělány jsau. Také w Hišpanii w nejstarších časích jiné nářečí, katalonské totiž, čili jak se tu nazýwá, *limosinské*, provencalnímu we Francii podobné, mnohem dříwe se wzdělalo, nežli *kastilianské*, jenž teprw we XIII století na spisowný jazyk powýšeno bywši, od té doby wšecka ostatní nářečí w Hispanii předstihlo, a nyní samojediné we spisech i u wzdělancůw wůbec panuje. Co do libozwučnosti, přewyšuje tuším řeč tato wšecky ostatní řeči nowoeuropské. Limosinské nářečí žije již jen w ustech prostého lidu w Katalonii, Valencii a na ostrowě Majorce; arragonské pak, jenž také jen u lidu selského w Arragonii se zachowáwá, stojí u prostřed mezi limosinským a kastilianským. S jiné strany pak galicianské nářečí již wíce ku portugalčině nežli k hišpančině se blíží. Hišpančina kastilianská nyní nejen w Europě, ale zwláště w Americe rozšířena jest po wšech státech a obcích, které náležely někdy pod žezlo králůw Hišpanských.

Portugalčina také nejen w Europě w Portugalech, ale zwláště we Brasilii a w jihozápadní Africe nyní panuje. Zachowala w sobě wíce látky starolatinské, nežli ostatní sestry její; ale u wyslowení wzdaluje se od latiny wíce nežli ony. Literatura obau národůw, hišpanského totiž i portugalského, kwetla před časy mnohem utěšeněji, nežli za našeho wěku.

W hornatinách wysoké Rhaetie we Šwýcarsku, na pomezí Lombardie a Tyrolu, we *Grisonii* (Graubünden), zachowala se posawad asi u polowice obywatelstwa toho kantonu

(40.000 duší) řeč zwláštní *grisonská* (Rumonš, lungaig da l' aulta Rhaetia), jenž ani s italčinau ani se francinau se nesrownáwá, ale jako tyto, za dceru latiny (romana rustica) powažowati se musí. Památky některé řeči této, psané před tisíciletím, zachowaly se posawad w okolí onom, ačkoli wětší jich částka we zbauření lidu, r. 1799 powstalém, ohněm zničena jest. Knihy grisonské, w nowějších časích tištěné, jsau téměř wšecky obsahu náboženského.

Také jazyk *rumunský* (*walaský*) jest dcerau latiny někdejší, ačkoli se k němu mnoho slowančiny přimísilo; dělí se pak we dwoje nářečí, totižto dako-walaské we Walachii, Moldawě, Sedmihradsku, Uhřích a t. d. a kuco-walaské čili cincarské, w někdejší Macedonii za Balkanem. W tomto jazyku teprw pozdě psáti se počalo a literatura jeho jest posawad welice chatrná. Rumunůw obojího nářečí wíce než 6 mill. se počítá.

Řekowé, národ co do wzdělanosti naukowé, umělecké a občanské, někdy přední a nejslawnější, osadiwše před wěky množstwí krajin moře středozemního jak w Europě, tak i w Asii a w Africe, nejprw od Římanůw podmaněni, potom pak od Slowanůw, Arabůw a zwláště Turkůw tak sauženi jsau, že za našeho wěku potomkowé jejich, na počet welice zmenšení, (asi 5 mill. duší), jen na jižní částce původního polauostrowu swého a na přilehlých pomořích se zachowali. Stará řečtina, jazyk co do skladu a wzdělanosti newyrownaný, wymřela již wšude; *nowá* pak *řečtina*, stojíc asi w témže poměru ke staré, jako nynější wlaština ke staré latině, teprw za našeho wěku wzděláwati se počíná. Co se o původu a o příbuzenstwí starých Řekůw, Pelasgůw, Thrakůw a t. d. wykládá, poněwadž temné a nejisté jest, zde opětowati nebudeme; lépe zajisté a náležitěji zdá se býti, abychom je pokládali mezi Areity za národ zwláštní

a původní, jehožto první ode kmene svého oddělení stalo se w předhistorickém věku.

Staré *Thraky* jmenowal Herodot (r. 444 před Kristem) národem po Indech největším, jenžby prý nepřemožitelni byli, kdyby stáli pod wládau jednoho panowníka a šetřili mezi sebau swornosti; ale právě tato neswornost jejich uwedla je wčasně do záhuby, tak že ztratili dokonce národnost i jazyk swůj. Ke Thrakům počítáni někdejší Frygowé, Lydowé, Bythynowé, Karowé a j. w. w malé Asii; w Europě pak Kimmerowé, Taurowé, Dakowé, Getowé, Moesowé, Macedoni, Epiroti a j. w. Z jazyku thrackého nezachowalo se wice než několik jmen historických osob a měst; *) a wšak i národ jeden w nynější Europě, nehojný a málo známý, zdá se býti pošlým od něho. Jsauť to tak nazwaní *Albanesowé* čili *Arnauti* w Turecké zemi, jenž we swém jazyku sebe *Škipy* aneb *Škipetary* nazýwají. W prawdě neznáme důwodu, pročbychom o původu jejich thrackém pochybowati měli, o kterémž nám swědčí dosti zřejmě i položení jejich zeměpisné, i historie, i jazyk sám. Škipowé takto počítají: 1 ňi, 2 dy, 3 tre, 4 katre, 5 pes, 6 dzašť, 7 štat, 8 tette, 9 nand, 10 tsiet, 100 čint, 1000 mije; již to důkazu dosti, že náležejí ku kmenu areitskému, a s Řeky, Latiníky, Slowany a t. d. příbuzni jsau. Literatury, ba wzdělanosti wůbec u nich ještě žádné není; lid ten zdiwočilý, asi 600.000 duší, jen pro zbraň a pro válku žije.

Welikého národu *Slowanského* původ z kmene areitského nebyl nikdy pochybný: ale historie jeho nejstarší počíná se teprw za našeho wěku pilněji z rumu a z plísně dobýwati. Z nowějších skaumání aspoň to jisté jest, že

*) Charakteristické formy thrácké jsau w osobních jmenech skončení na — *cetes* — *ceta*, — w městských pak — *issa*, — *essus*, — *assa*, — *dava*.

starodáwní genetičtí Sarmatowé, Illyrowé a Venedowé byli Slowané, a že národ Slowanský již we wěku předhistorickém osadil welikau částku wýchodní Europy lidmi swými. Wywrácení říše hunské a římské w V století dalo Slowanům, potud pokojným, příležitost, že i oni stali se na čas národem podmanitelským, rozšíříce wládu swau od ústí řeky Labe až do Peloponnesu. Mnozí jiní národowé, jako potomkowé Hunnůw, Awarůw a Bulgarůw, bydlíce mezi Slowany, později poslowanili se; takž jazyk slowanský čistěji zachowal původní swůj ráz, nežli tělesná powaha Slowanůw. Tento pak ráz tělesný popisuje p. Edwards obšírně takto: „Podoba hlawy, patříc na oblíčej, blíží se ke čtwerohranu, protože wýška její málo větší nežli šířka, téměř pak značně zploštěné a čelisti wodorowné jsau. Nos není tak dlauhý, jako dálka od jeho konce ke bradě; jest pak od kořene až ku konci téměř přímý, to jest, bez ohybu opatrného, kteryžto wšak, bylliby čitedlný, lehaunce bylby poddutý, tak že na špici by se maličko wypínal; spodní částka nosu jest trochu širší, konec kulatý. Oči, trochu hlubší, leží dokonale přímočárně; a když něco zwláštního do sebe mají, zdají se býti menší, nežliby celý rozměr hlawy žádal. Obočí, málo husté, blíží se k očím zwláště u kautku wnitřního, odkudž často šikmo wybíhá. Ústa nejsau wysedlá, ani rty tlusté, ale mnohem bližší nosu nežli konce brady. K těmto znakům ještě jeden zwláštní a dosti rozšířený se pojí, totižto nehojnost brady, kromě wausu.“ *) Spatřujeť se tento

*) Slowa jeho jsau následující: „Le contour de la tête, vue de face, représente assez bien la figure d'un carré, parce que la hauteur dépasse peu la largeur, que le sommet est sensiblement aplati, et que la direction de la mâchoire est horizontale. Le nez est moins long que la distance de sa base au menton; il est presque droit à partir de sa depression à la racine, c'est à dire sans courbure décidée; mais, si elle était appré-

charakter nejen we Slowanech nynějších, ale i většim dílem we sewerních Němcích, w Rakausích pak a mezi Maďary welice hojně; což Edwardsowi za důkaz slauží, že ku př. weliká částka nynějších Maďarůw jsau zmaďařilí potomci uherských Slowanůw. Podlé jazyka dělí se Slowané we tři hlawní wětwe: I) *ruskau* totiž, ku které kromě 1) *Rusůw*, čili *Moskwanůw*, asi 35 mill. duší, náležejí také 2) *Rusíni*, as 12 mill., a 3) *Bulhaři*, asi 4 milliony; II) wětew *illyrskau*, ku kteréž se počítají 4) *Srbowé* podunajští, wýše 4 mill. 5) *Chorwati*, nezcela 1 mill., a 6) *Slowenci*, asi 1 million w Illyrii a we Štyrsku; III) wětew *lechickau*, kamž 7) *Čechy* i se *Slowáky* asi 6½ mill. 8) *Srby polabské*, asi 200.000 duší (w Lužicích) a posléze 9) *Poláky* i s *Kašuby*, wýše 8 mill., počítati můžeme. Počet tedy wšech Slowanůw w Europě i w Asii činí přes 70 mill. duší. O literatuře národůw

---

ciable, elle serait légèremt concave, de manière que le bout tendrait à se relever; la partie inférieure est un peu large, et l'extrémité arrondie. Les yeux, un peu enfoncés, sont parfaitement sur la même ligne, et, lorsq'ils ont un caractère particulier, ils sont plus petits que la proportion de la tête ne semblerait l'indiquer. Les sourcils peu fournis en sont très rapprochés, surtout à l'angle interne; ils se dirigent de là souvent obliquement en dehors. La bouche qui n'est pas saillante, et dont les lèvres ne sont pas épaisses, est beaucoup plus près du nez que du bout du menton. Un caractère singulier qui s'ajoute aux précédents et qui est très général, se fait remarquer dans leur peu de barbe, excepté à la lèvre supérieure." Charakter starořímských hlaw tentýž Edwards tak opisuje: „Le diamètre vertical est court, et par conséquent le visage large; comme le sommet du crâne est assez aplati et le bord inférieur de la mâchoire presque horizontal, le contour de la tête, vue de face, se rapproche beaucoup d'un véritable carré" a t. d. Německého rázu tento spisowatel nelíčil; o maďarském nám jinde řeč bude,

Slowanských, co do kwětu swého sobě welice nerownych, nebudeme zde slow šířiti.

Poslední zwláštní národ kmene areitského w Europě jsau *Letowé* čili *Litwínowé*, kteréž někteří spisowatelé neprávě pokládají za směsici z Germanůw a ze Slowanůw powstalau; jazyk zajisté jejich we swém původním skladu od německého i od slowanského dělí se neméně podstatně, nežli jiní jazykowé kmene tohoto, ačkoli později národ ten w obcowání swém s nimi přijal do sebe mnoho německých a zwláště pak slowanských slow. K Letům náleželi také starodáwní *Prusowé*, jichžto řeč již před stoletími wymřela. Za našeho wěku počítá se potomkůw národu tohoto, Litwínůw totiž a Lotyšůw, w ruské a w pruské říši asi 2 milliony duší. Slowa litwinská počtůw nižších jsau: 1 wienas, 2 du, dwi, 3 trys, 4 ketury, 5 penky, 6 šesi, 7 septyni, 8 aštuni, 9 dewyni, 10 dešimti. Literatura národu tohoto nehojného a rozděleného we dwoje nářečí, *litwinské* totiž čili žmudské, a *lotycké*, podnes zkwetati nemůže.

2.

O nejstarších dějinách a dějepisích národův Asiatských (1831).

Podlé Jul. Klaprotha.*)

Nejen nejdáwnější psané paměti lidské, ale i nejnowější hlasy wšech skaumatelův starožitností wyznáwají jednosworně, že nejstarší bydlo člowěčenstwa, prwní jeho wzdělání a tudíž i počátek weškeré historie wůbec, musejí w *Asii* hledati se. Z toho následuje, že chcemeli důkladně poučiti se o nejstarších dějinách pokolení lidského, potřebí nám nahlížeti do nejstarších písemností národův asiatských a čerpati z nich. I čerpáno sice posawad we křesťanstwu celém ze wznešeného pramene asiatského, z knih Mojžíšowých, o stwoření swěta, o potopě Noachické, o starých dějinách w západní Asii a w Egyptě: ale na ostatní historické památky, zwláště we wýchodní Asii zachowané, počíná teprw za našeho wěku pozor skaumatelův dějin obraceti se pilněji. Skaumání takowé má swé zwláštní obtížnosti a nesnáze: nejen že takowé spisy u Asiatův před Europany ukrýwány a tajeny bywají, a tudíž nám téměř nepřistupné zůstáwají, ale i proto, že se k nim wyhledáwá, kromě známosti řeči, obyčejův a náboženstwí od sebe welice rozdílných, také newšední důmysl kritický, nemáli učený swět jimi zaweden býti do bludův nowých a horších.

Jeden z nejznamenitějších orientalistův wěku našeho jest *Julius Klaproth*, rodem Berlinčan, nyní w Paříži se zdržující. **) Byw powolán roku 1802—1812 do císařské ruské služby, wykonal tam několikery cesty do Asie, a tu-

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum r. 1831, IV, 359—377.

**) Zemřelť tam 20 Aug. 1835.

díž nabyl nejen důkladné známosti řečí čínské, mandžurské, mongolské a jiných mnoho, ale i užil všech těch pokladůw literarních o národech asiatských, jichžto bohatau sbírkau Petrohrad a Paříž nad jiná města w Europě se honosí. Roku 1823 wyšel w Paříži na světlo jeho důležitý spis o rozličnosti a příbuznosti jazykůw asiatských, pod titulem: „Asia polyglotta“, jehožto druhé wydání r. b. učiněné nám do rukau se dostalo. Nadějeme se, že krátký wýtah z knihy té wzdělancům našim, kterýmž o důkladnau známost historickau činiti jest, newhod nebude. Zwláště pak úwod její, „o dějepiscích asiatských,“ důležitý nám se býti zdá, kterýž tu úplně přeložený klademe.

Dějiny starých národůw we tři hlawní rozdíly se dělí: prwní jest *mythologie* čili báječná historie, jejížto děje hustau tmau bájek a allegorií zahaleny jsau; často takowé mythologie nic jiného nebywají, nežli astronomické později spočítané periody let, jmeny dynastií a heroůw nebywalých znamenané. Druhý rozdíl jest *historie nejistá*, kteráž jedná o dějinách a osobách skutečně bylých a minulých, a wšak času jejich někdejšího bytu nemůže dostatečně určiti. Třetí jest *historie prawdiwá*, jejížto hlawní data jsau prawá, a časem, we kterémžto se zběhla, dokonale označená. Tato *prawá historie* u národůw asiatských většim dílem welice pozdě, a sice teprw tehdáž počala, když již umění literní se rozprostranilo, staw knězský klesl, a učenost i proti panownikům se opírala.

U mohammedských národůw Asie, totiž u Arabůw, Peršanůw a Turkůw, zničilo náboženstwí jejich wšecku starau historii prawidlem tím, že cokoli koranem potwrzeno není, nejen neprawdiwé ale i bezbožné jest.

Historie Arabůw.

Prawdiwá historie Arabůw stářím swým sotwa do V století po nar. Krist. dosahuje; tam se stýká s tradicemi starého zákona, a odtud do bájek se zabírá. Dále pokračujíc, přednáší nám předpotopné dynastie a ty nejnerozumnější smyšlenky, pošlé ze hlaubání pozdějších Židůw a Kabbalistůw. Teprw od wěku Mohammedowa panuje u historikůw arabskych jistý počet let, a rozumnější mezi nimi sami zawrhují wětší díl toho, co u krajanůw jejich před tauto epochau se klade.

Peršanůw.

Arabowé w polowici VII století podrobili sobě Peršany, a donutili je mocí ku přijmutí wíry mohammedské. Božská úcta *ohně* u starých Peršanůw tudíž wykořeněna jest ohněm a mečem, a s ní téměř wšecky památky historické předešlého wěku zahynuly. Jen dějiny poslední dynastie perské, Sasanidůw od r. 227 do 651 po nar. Krist., zachowány u domácích spisowatelůw poněkud nezprzněné, ačkoli ani obsah jejich sám w sobě důležitý, ani počítání let wšudy jisté nejsau.

Historie dynastie Parthické a knížat těch, kteří w Persii po smrti Alexandra Welikého panowali, t. j. od III století před Kristem, do III století po Kristu, záleží u persko-mohammedských spisowatelůw jen w neauplném popisu panowníkůw, bez počtu let; a pohříchu i u Řekůw samých nacházíme o periodě této jen chudé zprávy.

Historie panowníkůw perských, počna od Cyra až po Daria, čili do podrobení říše skrze Alexandra Macedonského, cele zpotwořena jest u spisowatelůw domácích a w času swém neurčena. U nich Alexander sluje synem Dariowým s dcerau Filippa Macedonského splozeným, kterau prý

Darius k manželstwí požádaw obtížil, ale pro smrdutý dech její otci nazpět poslal. O Cyrowi perští historici nic newědí. Awšak před tauto periodau historickau pokládá se u nich ještě báječná dynastie Pišdadská, a počíná s Kaiumarathem, kteréhožto jedni mají za Adama, jiní za Noe, jiní opět za wnuka Semowa.

Tento jest spůsob nejstarší historie perské, pokudž a jakž se w zemi samé zachowala. Nelze jí ani se zprámi řeckými sjednotiti, ani s náwěštími, kterých nábožné knihy Parsůw w Indii, ač welice málo, a to wše nejistých, nám poskytují. Její téměř jediný pramen jest *Firdewsiho* weliká báseň hrdinská mythicko-historická, jmenem *Šachnameh*, kterauž on na počátku XI století k rozkazu sultana Mahmuda Jasenského složil, látku k ní ze starožitných prý powídek Parsůw a Řekůw nasbíraw.

Turkůw.

Národowé kmene Tureckého, kteří přijali s nábožentwím Mohammedowým také užiwání arabského písma, nemají před epochau tauto nic historického. Letopisowé oněch dynastií tureckých, které panowaly potom w Persii, Malé Asii a w Egyptě, sepsáni jsau wětším dílem od tamějších domácích po arabsku a persku, a jen nyní panující w Konstantinopoli dům Ottomanský má dějepisy swé řečí tureckau psané.

Mongolůw.

Gazan-chan, potomek Čingis-chanůw we pokolení pátém, panowaw w Persii na konci XIII a počátku XIV století, kázal swému tajemníku *Chodža Rašidowi* sepsati dějiny národu Mongolského od nejstarších časůw až do tehdejšího wěku, a užiti k té práci jak písemností staromongolských, w archivu jeho říše zachowaných, tak i živé

pomoci starých mužův, kterým dávné pověsti o národu jejich, i řeč sama mongolská, (tehdáž na dvoře perském již téměř zapomenutá), ještě známy byly. Tím spůsobem zhotowil Chodža-Rašid swůj znamenitý a wážný spis pod jmenem „Džama-at-tawarich“, z kteréhožto potom čerpali wšickni mohammedští spisowatelé wšecko to, co kde pronesli o nejstarších dějinách národův mongolských a tureckých. A wšak pohříchu ani Chodža-Rašid neuwarowal se chyby u jeho stejnowěrcův obyčejné, přilepiw starožitné pověsti mongolské a turecké k hebrejským, pokud tyto u Mahommedánův přijaty jsau.

„Z dějepisův islamských, (prawí Chodža-Rašid), a z pentateuchu potomkův Israelských známo jest, že prorok Noe, jemuž buď požehnáno, zemi od jihu k severu we tri díly rozdělil. Prwní dal synu swému Chamowi, jenž byl otcem Sudanův (černých, aethiopův), druhý Semowi, otci Arabův a Peršanův, a třetí Jafetowi, otci Turkův. Jeden ze synův jeho odebral se k wýchodu, a toho Mongolowé a Turci také Jafetem jmenují, u Turkův wšak také Abuldžeh-chanem se nazýwá. Mudrci wšak newědí, bylli tento Abuldžeh-chan syn proroka Noe, jemuž buď požehnáno, aneb syn některého syna jeho. Ale z rodu jeho wždy pocházel, a jeho potomci jsau Mongolowé, národowé turečtí a obywatelé stepí (Asiatských).“

Na těchto nejistých a historicky zcela nedůwodných slowích Chodža-Rašidowých zakládali pozdější spisowatelé wšecky swé rodopisy národu tureckého, počawše od báječného Oguschána, jenžto prý z prostřed Asie až do Egypta proniknul, až po známého w dějinách swěta Čingischána; a wšak tak nejistě, že jedni počítají mezi Ogusem a Čingisem jen čtyry sta, jiní ale čtyry tisíce let. Opět jiní prawí, že Ogus ten byl sauwěký prwního krále perského, báječného Kaiumaratha, jenž brzy za Noe, brzy za Adama

se pokládá. Z této směsice tedy nic historického čerpati nelze; a Abulgazi-Bahadur-Chan, kníže Charisemský, jenž učiniw r. 1663 wýtah ze knih Chodža-Rašidowých po turecku, je až do wěku swého prodlaužil, směsici tuto ještě wíce zmátl; a wšak spis jeho zasluhuje wíru we wšem, co přednáší o dějinách dynastií mohammedsko-tureckých.

U ostatních nemnohých národůw kmene Tureckého, kteří we wnitřní Asii, swé staré wlasti zůstawše, k Mohammedstwu se nepřiznáwají, ztratila se tuším s literaturau wšecka pamět jejich původu, aspoň nám nic o tom známo není, aniž máme naději, žeby se co takowého u nich kdy najíti mělo.

Hindůw.

U Hindůw náboženstwí zničilo wšecku historii. Powažujíce oni žiwot tento jen za pomíjející wěk smutku a zkaušení, za nehodné saudí poznamenati příběhy jeho; pohříženi w rozjímání o mystických formulích, jen o to se snaží, aby ducha swého mrawním sebe zrušením uwedli nazpět do ducha celého swěta, z něhož prý pošel. Přísné zachowáwaní těch nejchatrnějších náboženských obřadůw a předpisůw, mateniny jejich metafysiky, zosobňowání nesčíslných jakostí božstwa trápí tuším wšecky síly ducha jejich, tak že téměř nelze je ze mdloby jich náboženské zkřísiti a zotawiti w nich smysly jemné pro žiwot lidský. Pročež také hledáním jakkoli snažným ještě se Angličanům w Indii nepodařilo nalézti starožitný nějaký spis historický w řeči národní; jen dynastie mohammedské, které tam panowaly, měly swé letopisce, ježto wšak téměř wšickni psali w perské aneb w nowohindustanské řeči.

Původní spisy Hindůw jsau většim dílem nesčíslní wýkladowé zákonůw bohem zjewených, grammatických tajemstwí samskritu a jich nekonečné mythologie. Básnictwí

wšak, kteréž rádo s náboženstwím se pojí, spanile u nich zkwetlo, ačkoli obyčejně metafysice w službu podrobené. Některé jejich epické básně, jako Mahabarata i Ramajana, na dějinách sice založeny, ale spolu diwy a bájkami zahaleny jsau; s tak nedostatečným udáwáním času, že i těm nejučenějším audům asiatské společnosti Kalkutské sotwa lze bylo srownati je se zpráwami řeckými, a prošlakowati až k wěku Alexandrowu. Ze spisůw těchto jen některá historická domnění čerpati se dají; to wšak z nich dosti jasně proswítá, že někdy národ podmanitelský wtrhl od seweru do Indie, a obywatele zdejší, snad pokolení maurěninského, wždy dále ku poledni tiskna, posléze na ostrowě Cejloně wyhladil. Podmanitelé tito pokládají se za wtělené bohy, s hor Himalajských sestauplé; jejich podrobenci jsau obrowé a demonowé zlí. Tabule hwězdářské Hindůw, kteréž prý z nejdalší starožitnosti pocházejí, nejsau dříwe nežli w VII století po narození Kristowu zhotoweny, ale potom tak spočítány, jakoby sahaly do mnohem staršího wěku.

U Tibetčanůw.

Co sme o nedostatku historie u Indůw řekli, platí také o wšech národech, kteří k jakékoli sektě náboženstwí indického se wůbec přiznali, jestliže duch protihistorický náboženstwí toho nebyl u nich wzdělaností čínskau zmírněn. Awšak Tibetčané mají spisy historické, ježto stářím swým s jistotau až do wěku Kristowa sahati se zdají. Tehdáž přinešeno jest prý náboženstwí Buddhické do Tibetu, a s ním spolu wzdělanost i písmo, bez nichžto historie býti, ba ni mysliti se nemůže, nebo w samých toliko písních a w austním podání (tradicii) mizejí čísla časůw, ačkoli dějiny poněkud w paměti se zachowáwají. Ale dějowé příkré hornatiny, jakowážto jest země Tibetská, oddělená od jiných krajin světa na seweru skrze písčiny a skaliny pusté a s jiných

stran skrze wysoká pohoří sněžitá, jejížto obywatelé málo kdy wen se stěhowali, nebyliby tak důležití pro historii člowěčenstwa, kdyby skrze kněží Tibetské nebylo mezi obywateli stepí středoasiatských rozšířeno náboženstwí buddhické, kteréžto diwoké ty barbary učinilo lidmi citliwými a dobromyslnými. Takto zkroceni jsau někdy swětoborci Mongolští skrze ušlechtilau stránku náboženstwí indického, jim z Tibetu donešeného, skrze wyznání pokory a dobrotiwosti. Dříwe již roznesla se byla wíra buddhická po Kašgaru a Chotenu i jiných krajích středoasiatských; tam wšak skrze wpády zběří nomadických od wýchodu a později skrze rozmáhání se Islamu docela potlačena jest.

U Čínanůw.

Čínská říše, na wýchodu a poledni mořem bauřliwým otočená, na půlnoci pískinami od pauští oddělená, na západu pak sněžitými pohořími ohražená, zdá se na prwní pohled pro dějiny člowěctwa ztracena býti, jakožto příliš osamotěná: ale jaký podiw jímá skaumatele, an tu nachází prameny neočekáwané, swětle objasňující ony příběhy předůležité, kteřížto wětším dílem Europu do toho spůsobu mrawně-politického uwedli, we kterémž se nyní nalézá; nebo weliké stěhowání se národůw we středním wěku jen z dějepisůw čínských dostatečně wyswětliti se dá. Mnozí učení i neučení, chtějíce hodnowěrnost mosaických podání zničiti, užiwali k tomu cíli historie čínské, jakožto nejstaršího národu; a wšak newěděli, co wlastně historie čínská jest. I slušít té práce wážiti a wyswětliti tu wěc obšírněji; s tím důkladným oswědčowáním, že se tu nestranně a bez předsudkůw mluwí, aniž pak náboženstwí s dějinami mate.

Hned od počátku říše Čínské, jejížto prwní zakladatelé jen asi z jednoho sta rodin záleželi, (nebof wíce jednoho sta jmen rodinných předtím w Číně nebylo), zdá se

že umění písma bylo tam známo. Aspoň nápisowé z VIII století před narozením Kristowým se posawad zachowali, nepotahujíc w to nápisu na památku Jü-owu, ježto prý mnohem starší jest, ač neníli jen kopie staršího nápisu zetřeného neb zmazaného. Kde ale umění písemní záhy wzniklo, tam powstala i historie záhy, ana bez písma býti nemůže. Již od nejstarších časůw panowníci Čínští dáwali wše zaznamenati, co se památného za panowání jejich přiházelo; též řeči, které ku pánům w říši swé mluwíwali, a přímluwy rad jejich jim činěné. Podobným spůsobem sbíráni jsau také zákonowé, prawidla obyčejůw nábožných neb dworských, staré básně atd. Sbírky tyto až do wěku Konfuciowa, w VI století před narozením Kristowým, tak byly wzrostly, že za potřebné uznáno uwesti je u wýtah a w spojení mezi sebau. I sepsalť tedy Konfucius historii čínskau, počna od císaře Jao, jenž prý 2357 léta před Kristem panowal, až do časůw swých wlastních, a dal ji jmeno *Šu-king*. Sebral také nejwýbornější staré zpěwy, spořádajíc je chronologicky we sbírku, kterážto *Ši-king*, kniha básní, nazwána. Dále sepsal knihu o obřadech a obyčejích, jmenem *Li-ki*, a jinau o hudbě, nazwanau *So-king*. Posléze zhotowiw obšírné wyswětlení mystických formulí Fuchiowých i jejich neméně mystických a nesmyslných wýkladůw, nazwal to dílo swé *Y-king*, čili knihu proměn. Konfucius byl rodem ze země *Lu*, nynější provincie Šan-tung, a od něho také pochází chudá chronika o příbězích we wlasti jeho, pod jménem *Čün-cieu* (t. j. jaro a podzimek) známá, jenž od r. 723 až do 379 před nar. Krista pána se wztahuje.

Obě prwní dynastie, kteréžto w Číně od r. 2205 do 1122 *před* Kristem panowaly, byly pauze monarchické, a weškeren obor říše bez wýminky pokaždé císařům poddán byl. Nehodné chowání se posledního panownika z druhé dynastie zbauřilo poddané jeho proti němu. *Wu-wang*, šťastný wáleč-

ník, swrhl ho s trůnu, a založil třetí dynastii, jmenem Džeu, jenž až do polowice III století před narozením Kristowým se zachowala. Wu-wang proměnil někdejší práwo a zřízení zemské, zrušiw podstatu jeho čistě monarchickau, skrze uwedení řádu feudálního; rozdělilť zajisté zemi mezi bojowníky a wůdce swé, rodině wlastní jen chatrný podíl pozůstawiw. Pokud potomci jeho tyto menší, téměř nezáwisné panowníky, na uzdě držeti uměli, udržela se wždy jakási jednota w říši: ale již od VIII století před Kr. klesala wždy wíce moc císařská, až ji posléze asi dwadcatero knížat docela podwrátili, sami také mezi sebau ustawičné wálky wedauce. Čína tehdáž podobala se tomu, co někdy Francie byla pod knížaty a hrabaty, kteřížto jsauce manowé králowi, byli wšak často jeho největší nepřátelé. Ale wšecku moc těchto malých panowníkůw potřeli posléze knížata z domu *Cin*, podrobujíce sausedy swé napořád, a wzrostli posléze tak, že dynastii Džeu konec učiniwše, sami titul císařský a s ním wládu nad celau říší čínskau sobě osobili. Knížetstwí ta od nich podrobená míwala zwláštní chroniky swé, kteréžto w jednotu spojené dosti obsahowaly materialií k historii říše wůbec.

Ši-chuang-ti, z rodu Cin, jeden z největších a nejdůwtipnějších císařůw čínských, (ačkoli toho Číňané podnes neuznáwají), jenž celau říší téměř w týchže mezech wládl, we kterých se podnes nachází, měl ustawičné boje se swéwolí předních manůw swých, kteřížtoby říši rádi byli opět rozdrobili, a wždy staw feudalní dynastie Džeu obnowiti se snažili, odwoláwajíce se na staré knihy a dějiny říše. Rozmrzelý neustálým naň dotíráním, slowy a naukami z knih těchto wybranými, kázal je Šichuangti posléze wšecky spáliti, zejmena spisy Konfuciowy *Šu-king* a *Ši-king*; a rozkaz tento wykonáwán byl s největší přísností. Ale w národu, w kterémž umění literní wůbec rozšířeno, jest téměř nemožná

věc wyhladiti všecky opisy kněh vůbec oblíbených a vážených, aby exempláře některé tu i tam se nezachowaly; zvláště an se tehdáž na pewných hmotách psáwalo, na deskách totižto bambusowých, na nichž písmeny buďto rafijemi škrábány aneb černau fermeží namalowány bywaly. Brzy po smrti císaře Šichuangti zahynula jeho celá dynastie, a na místo její wstaupila neméně mocná dynastie *Chan,* jejížto panowníci, podmaniwše sobě všecky knížata, kteří po nezáwisnosti byli bažili, uwedli jiný spůsob wlády do říše swé, podobný sice tomu, kterého pod prwními třemi dynastiemi následowáno, a wšak se zachowáním samowlády císařůw, jako za časůw dynastie Cin.

W postupu časůw padli někdější řádowé feudalní w Číně w zapomenutí, a císařowé z domu Chan ty samé knihy, které domu Cin tak nebezpečnými se býti zdály, bez ostýchání zase wyhledáwati dáti mohli. Hledánotě po celé Číně s welikau pilností, a tudíž udalo se nalezti znamenité zlomky spisůw Konfuciowých nahoře dotčených. Až podnes panuje w Číně ten obyčej, že lidé, co wzdělanými slauti chtějí, knihám těm buď celým, buď po částkách z paměti se učí. Stařec jeden, ještě za panowání domu Cin zrozený, tím spůsobem celé Šuking, čili staré letopisy říše, z paměti uměl; z úst jeho tedy znowa sepsány jsau, a skrze rukopisy potom nalezené doplněny, a tak powstalo onno Šuking, kterézto za dnůw našich známo jest. I ostatní spisy buď celé, buď po kusích, ba i některé jich wýklady, opět nalezeny jsau. Mimo to byla historie domu Cin neporušená se zachowala, jakož i jiné některé částečné letopisy z wěku dynastie Džeu. Wšecky tyto poklady zdá se, že byly dostatečné k nawrácení staré historie čínské. K lepšímu wšak dosažení téhož cíle císař *Wu-ti,* asi 100 let před nar. Krist., ještě wšudy weřejné odměny za wynalezení starých rukopisůw podáwal, kteřížto pilně skaumáni a učenému Sy-ma-tanowi

podáni jsau, aby je w jeden celek ustrojil; ale smrt překwapila ho, dříwe nežli dílo swé dokonal, a teprw synu jeho Sy-ma-cianowi ta čest se dostala, že mohl obnowiti letopisy wlasti swé.

Číňané počítají na šedesátileté cykly. Prwní rok prwního takowého cyklu jest rok 2637 před narozením Kristowým, a šedesátý prwní rok panowání starých císařůw *Chuang-ti.* Tímto rokem počal Symacian dílo swé, jehožto jmeno jest *Sy-ki,* a prodlaužil je až do počátku panowání domu Chau. I ačkoli wšech tehdejších pramenůw jemu užiwati wolno bylo, musel předce historii čínskau až do IX století před Kristem neauplnau i nespojitau nechati; neboť pramenowé jeho byli často mezi sebau na odporu, a teprw o sto let později sjednocují se wšecka jich data chronologická. Za tau příčinau počátek nejisté historie čínské na rok 2637, *jisté* pak teprw na rok 782 před narozením Kristowým pokládati sluší. Každá w Číně panujíci dynastie kázala pokračowati w díle Symacianowě; obyčejně wšak letopisowé auřední každé dynastie teprw po jejím zahynutí se wůbec wydáwají, snad proto, aby nebyli tak naprzněni stranností. Sbírka wšech dosawadních záleží ze dwaumecítma zwláštních spisůw, kteřížto wšak obsahují nejen historii císařůw a knížat, ale i zeměpis, zřízení zemské, statistiku, zákony a žiwotopisy slawných mužůw. Žádný jiný národ na světě nemá nic tomu podobného. Celá ta sbírka obnáší obyčejně šedesáte hrubě welikých dílůw čili swazkůw, a wztahuje se až do polowice XVII století nynějšího čísla, čili až po založení dynastie *Mandžuské,* kterážto podnes w Číně panuje.

Kromě toho, co Symacian za dokonale důwodné do spisu swého pojal, zachowaly se ještě některé zprámy a powídky o starých panownících před Chuangtim, kterým Číňané téměř wšecky sprostému lidu užitečné wynálezky

připisují, jakožto orbu, lékařství, hedbávnictví, písmo a t. d. Pozdější spisovatelé sebrali tyto staré powídky, a tím pokusili se usaditi historii čínskau ještě do wyššího stáří, wíce nežli 3000 let před Kristem. Ale hrdějším potomkům jejich již ani toto weliké stáří nepostačilo; již we prwních stoletích našeho čísla počato kowati historii mythologickau, rozdělenau w desatery *Ki* čili oběhy wěkůw, ježto prý spolu, podlé jedněch 2,276,000, podlé druhých 3,276,000 let trwali! Tento nesmysl w XI století našeho čísla uweden w auplnau saustawu, a postawen w čele wšech letopisůw čínských, pod jmenem *Wai-ki*. Ale již i sám název tento dosti ukazuje, jakau cenu jemu Číňané sami dáwají: znamenáť zajisté to, *co kromě historie*, tedy *co nehistorického jest*. I jest to patrná wěc, že na takowýchto základech nedá se žádná saustawa chronologická zakládati, ani jich užiti nelze proti počtům let we knihách Mojžíšowých anebo we spisech babylonských a jiných staronárodních položeným, ačkoli tito sami také mezi sebau se potýkají.

U Japoncůw.

Na wýchodu Číny leží ostrowní říše Japonská, jejížto obywatelé, od Číňanůw půwodem swým rozdílní, skrze ně wšak wzděláni byli, ale bez ujmy swé staré síly národní; ano nyní, co do charakteru a důmyslu, přewyšují někdejší učitele swé. Jistá historie Japonská počíná w roku 660 před narozením Kristowým, se založením dynastie Dairi. Před tauto epochau kladau spisowatelé japonští popis císařůw prwních tří dynastií čínských, a těch, co ještě před nimi byli, počínajíc od Fuchiho (t. j. asi od r. 3100 před nar. Krist.). Ale i zde před historickau periodau klade se ještě práwě tak nesmyslná perioda mythologická, jako u Číňanůw; dělí se pak we dwě dynastie, prwní totižto dynastii sedmi duchůw nebeských, beze wšeho počtu let, a

druhau dynastii pěti duchůw zemských, ana prý panowala 2,342,367 let.

U středních Asiatůw.

We střední Asii bydlili od nejstarších časůw národowé chowáním dobytka a lowem se živící, ježto časté wpády činíwali na wýchod do Číny, na západ pak do Persie. Sausedstwí těchto dwau wzdělaných říší powzbudilo někdy také jakausi wzdělanost u nich, zwláště když sobě podrobili částky jejich zemí, aneb i celé krajiny; neboť obyčejně hrubý podmanitel časem swým přijímá sám ode wzdělanějších podmaněných mrawy a zákony. Mezi národy střední Asie jsau *Turci*, *Tungusi* a *Mongolowé* ti nejpřednější a nejdůležitější; wšickni tří založili říše nesmírné, kteréžto posléze rozpadly se wlastní swau ohromností ztížené, a jejichžto zakladatelé zahnaní do stepí swých nazpět, utratiwše dříwe nadání wšecku nabytau wzdělanost, nawrátili se zase k nomadickému živobytí. Národowé tito, dříwe nežli zweličeli a zmocněli, neměli ani písma, ani spojitých tradicí; a po zahynutí jejich říší obyčejně tak zdiwočeli, že chowají sotwa nejnowější částku dějin swých, ačkoli za kwětu říší swých měli letopisy sepsané buďto w řeči swé národní, anebo w čínské neb perské, kteréžto wšak náležejí wíce k historiem Číny neb Persie. Příklad takowý dáwá národ *Mandžůw*, kteří založili roku 1644 nowau dynastii w Číně, ale o půwodu swém před XVI stoletím našeho čísla sotwa bájky powídati umějí. Také historie Mongolůw, kteří na počátku XIII století bohopustnau říši swau ustawili, sahá sotwa o dwě stě let wýše.

U Armenůw.

Horami obklíčen jsa národ Armenský, uhájil po mnohá století samostatnost swau. Již dáwno osobiwše sobě wlastní

písmo a literaturu, čitali a překládali Armenowé do mateřiny své díla řecká, chaldejská i perská; i stali se tudíž zachovateli aspoň jedné částky starých dějin západní Asie. Jejich wlastní historie sahá až do roku 2107 před narozením Krist. a končí se rokem 1080 po naroz. Krist. s národem samým, jenž od té doby nepůsobil více žádné wlastní říše, ale po celé Asii a Europě rozptýlen jsa, na obchodnictwí se oddal.

Literatura Armenská nám pohříchu ještě tuze málo známa; není wšak téměř ani pochybnosti, že we klášteřích staré Armenie leží mnohé wzácné rukopisy w zapomenutí, kteréby mohly uděliti hojného světla dějinám přední Asie. Rusowé, jenž nyní welikým dílem staroarmenských zemí wládnau, mohau skrze wyhledání takowýchto památek dobyti sobě welikau zásluhu o známost dějin wůbec; jen ať se nálezky takowé dostanau do rukau znatelům a učeným mužům kritického ducha, nikoli ale nerozumným nedoukům anebo wzácným wysokoučeným, jenž často nespůsobilejší bývají, nežli sami sprostáci.

U Gruzůw.

Jako Armenie, tak i Gruzie čili Georgie zachowala dlauhé časy samostatnost swau, ba wyjma některé přítrže, jest toto králowstwí na světě, které udrželo se nejdéle pode wládau jedné a téže dynastie: neboť Bagrationowé panowali zde od r. 574 do 1800. Gruzowé mají mnohé kroniky, mezi nimiž nejwážnější jest ta, kterau král Wachtang V na počátku minulého století z archivu klášterůw Mzcheta i Gelati sepsati dal. Jistá historie Gruzinská sahá až do III století před narozením Kristowým, nejistá pak až do r. 1500, kdežto se s mosaickými i armenskými tradicemi stýká.

Podlé toho, co dosawad mluweno, počíná se tedy *prawdiwá historie domácí*

u Číňanůw	w	VIII	století	*před*	narozením Kristowým,
u Japoncůw	w	VII	—	—	—
u Gruzůw	we	III	—	—	—
u Armenůw	w	II	—	—	—
u Tibetčanůw	w	I	století	*po*	narození Kristowě
u Peršanůw	we	III	—	—	—
u Arabůw	w	V	—	—	—
u Hindůw	we	XII	—	—	—
u Mongolůw	we	XII	—	—	—
u Turkůw	we	XIV	—	—	—

Z toho widěti, že naděje ta, kterau mnozí učení chowali, jakoby z pramenůw asiatských daly se čerpati mnohem důkladnější zprávy o nejstarších dějinách člowěctwa, nežli z knih Mojžíšowých, z pamětí babylonských, egyptských a řeckých, byla až příliš přepiata; a že jen asi z Číny nadíti se jest rozšíření našich známostí o nejstarších dějích wýchodní Asie. Ale pro historii tří posledních století před Kristem a následujících wěkůw nachází se mnoho pokladůw we kronikách těchto; a historie welikého stěhowání se národůw, jakož i wůbec wěku středního, bude bez jich pomoci wždy zatmělá i neauplná.

Ústní podání nejstarších národůw Asiatských w tom se srownáwá, že někdejší pokolení lidské na swětě *welikau potopau* téměř docela wyhlazeno jest, a jen několik lidí že se na korábu zachowalo. Koráb ten po dlauhém sem i tam zmítání, když wod ubýwati počalo, usadil se prý na wysoké hoře, s níž potom tito lidé do audolí a rowin se spustili.

U Mojžíše hora ta jmenuje se Ararat, a jest bezpo-

chyby tatáž hora w Armenii, která až posawad tak se nazývá i w zeměpisu známa jest. Obywatelé na Kaukasu powídají, že prý koráb ten dotekl se dříwe wysoké sněžky Elbrusu, a odtud teprw dále k hoře Ararat hnán byl. W Tibetu stojí klášter Buddala nedaleko Lachsy na wysoké hoře, jenž podnes korábonošem se nazývá; ano i w Americe nalezl pan Humboldt tutéž powěst o potopě světa, o korábu a jeho usazení se na wrchu hory wysoké. A jest památné, že powěst mosaická nachází se i w Indii, téměř s těmi samými okolnostmi, ale w jiném rauše; odkudž sauditi jest, že dostala se tam z téhož pramene, jako i k Židům.

Neméně důležita jest shoda epochy této, co do počtu let, u třech nejstarších národův historických, u Hebreův totiž, u Indův a Číňanův. Pokládají se zajisté

Potopa Noachická, podlé samaritánského textu, kriticky nejdůkladnějšího mezi židowským a řeckým (72 tlumočníků), na r. 3044 před. Kr.

Potopa Indická, i počátek čísla let, nazwaného Kalijuga . . . . . 3101 — —

Počátek říše Čínské pod Juchim, po potopě tak řečeného Kungkunka . . . . 3082 — —

Wezmeli se průměr těchto tří počtův . . 9227 : 3,

následuje z něho *datum weliké potopy světa*, roku . . . . . 3076 před Kr.

Ale kromě této prwní a nejstarší potopy Noachické, kterážto tak říkaje na hranicích weškeré historie pokládati se může, nacházejí se určité zprávy ještě o jiných potopách *w času historickém*. Takowá jest *potopa Xisuthrowa* čili *Tyfon*, jenž se klade na r. 2293 před Kristem, a o kteréž také historie Čínská světle mluwí, kladauc počátek její, za panowání císaře *Jao*, na rok 2297, konec pak na r. 2278. Třetí potopa známá, wšak ne wšeobecná, byla za

času *Ogygesa*, krále Attického, roku 1796 před narozením Kristowým; čtwrtá pak, za času *Deukaliona* w Thessalii, podlé mramoru Parického, stala se roku 1521 před Kristem.

Srownámeli to, co skaumatelé přírody učí o někdejších proměnách na kauli zemské, s nejstaršími powěstmi národůw a s jich rozhostěním po krajích swěta, nemůžeme arci pochybowati, že země naše podnikla již w nepamětných dobách několikeré násilné změny, potopami tuším, kterézto spůsobeny jsau překážkami oběhu zemského okolo slunce. Od nich pocházejí wšecka znamení hlubin mořských, která nalezáme tenkráte na horách samých; ano tuším i zbytky náramně welikých, již neznámých zwířat, které p. Cuvierem tak mistrně popsány jsau. Lidé, bylili tehdáž jací na zemi, zdá se, že také těmi potopami zahynuli, a snad že pokolení lidské tímto spůsobem častěji se obnowilo. Ale za času potopy té, kterau my Noachickau nazýwáme, lidské osoby u wětším počtu na nejedněch horách při žiwotě se zachowaly: w Indii, w Armenii a w Americe jistě, a snad i jinde wíce, ačkoli powěsti určité o tom již nestáwá. Jen tím dá se wyswětliti rozhostění národůw rozličných po zemi k. př. welikého plemene, jež p. Klaproth *indogermanským*, jiní pak *jafetským* aneb i *europejským* nazýwají, a ku kterémužto w Europě Řekowé, Latiníci, Němci, Slowané, Litwíni, w Asii pak Hindowé, Afgani. Peršané, Armenowé, Kurdi a někdejší Medowé, i pozůstalí po nich Osetowé a Alani se počítají. Řeči zajisté wšech těchto národůw jewí mezi sebau jakausi původní a zwláštní příbuznost. P. Klaproth domýšlí se, že plémě toto, na celém swětě nejhojnější, již před onau epochau welice rozšířeno bylo, a někteří kmenowé jeho w oné wšeobecné potopě na Kaukasu, jiní na Himalaji se zachowawše, odtud po příležitých nižších

krajinách se rozhostili a národy jinorodé, w sausedstwí swém zachowané, jako k. př. w Indii původní negrowité Indy, sobě podrobiwše, s nimi se pomísili.

Po plemenu indogermanském následuje, co do rozšířenosti a hojnosti swé, plémě *turecké*, jehožto původní sídlo někdy byl weliký Altai, kteréžto ale nyní od adriatického a středozemního moře až do ledowitých krajin Sibirských se wztahuje. Kmenowé jeho jsau ku př. Uigurowé, Turkmani, Uzbekowé, Nogajci, Baškirowé (poturčili Finnowé), Meščeráci, Karakalpaci, Kirgisowé, Jakuti, Ottmani, a Tatarowé (newlastně tak nazýwaní) Kazanští, Astrachanští atd. Mnozí kmenowé turečtí pomísili se s kmeny plemene *mongolského* (čili *původně* tatarského), kteréžto plémě nejen w řeči, ale i we twárnosti swé zewnitřní welice se dělí, a ku kterémuž, mimo wlastní Mongoly, také Buráti a Kalmykowé se počítají. — Konečně ještě připomínáme, že i p. Klaproth počítá národ *uherský* čili Maďary nikoli ku plemenu tureckému, ale k *finskému*, jej s Woguly a s Osťáky za jeden zwláštní kmen tohoto welice rozšířeného plemene pokládaje, jehožto původní sídlo byly hory Uralské mezi Asií a Europau.

3.

O velikém stěhování se národův z Asie do Europy.
(1834.)

Podlé Jul. Klaproth a. *)

Orba jest to, co národům dáwá jistau wlast; ona jest prawý a jediný základ, na kterémžto wlády a státowé wznikají. Lidé živící se pauhým toliko chowáním dobytka, aneb honbau a lowem, ještě nemohau míwati stálých sídel; wyhynuliby zajisté, kdyby nedělajíce rolí, na stálém místě někde osaditi se chtěli. Nomadowé táhnau se obyčejně pořičími se stády swými, k wynalezení pastwišť nowých, jak mile dosawadní nepostačují dobytku jejich; žijí tedy w ustawičném stěhování, jenž ale w jistých okolích se opětowáwá, aniž kdy z mezí určitých wykračuje. Pastýřští národowé středoasiatští rozhostíwají se totiž w zimě po rowinách, owlažených řekami aneb prameny wod živých; w létě pak ustaupají do audolí w horách, kde wzduch čistý a čerstwý a byliny nespálené horaucími wětry stepními. Wšak jestliže kdy národ nomadický, nedbaje střídání w určitých a obmezených stanowištích, wytrhuje se z nich směrem přímým a dalekým, z toho již powstati

*) Z pojednání nadepsaného: „Recherches sur la migration des peuples," přiwěšeného k wýtečnému jeho spisu: Tableaux historiques de l' Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu' à nos jours, Paris 1826, in 4. avec un Atlas in-folio. Pojednání toto welmi důležité podáwáme zde místy zkrácené, místy z jiných hodnowěrných spisůw doplněné, místy také, a wšak we wěcech nepodstatných, námi pooprawené; jakož toho nejprw prawda sama, potom pak i wzdělaného čtenářstwa našeho potřeby požadowati se zdály. — Spis tento poprwé tištěn byl w Časopisu česk. Museum, 1834, III, 305-342.

může stěhování národůw. Národ sausední, na nějž prwní autok se stáwá, spojiwá se, jestli také nomadický, obyčejně s tým, od kteréhož autok pochází; ale jestliže osedlý, tu aneb odoláwá autoku a silau odráží násilí, aneb, což obyčejnější jest, klesá i podroben bývá. Národ wzdělaný, usídlený, zřídka kdy odolá národu nomadickému, nabíhajícímu naň, třebasby mu i počtem byl roweň. Neb u nomadůw wšecky mužské osoby, mohaucí nositi zbraň, bojují, a bojujíce dále pokračují; nebojiwajíť se ztráty ani wlasti ani polí swých; jsau pokaždé tam doma, kde nacházejí pro dobytek pastwu; nejsauť wázani k sídlům jistým, jako rolníci. Aniž je znepokojuje myšlénka ta, že popleníce zemi, kteréžto zmocniti se chtějí, tím sami se zbawí přední žiwnosti swé. Naproti tomu národ osedlý nemíwá nikdy dosti ramen k ochraně proti tak strašnému nepříteli; u něho zajisté jen mládť ráda chodí do wálky; otec čelední stará se o swůj dům, o osení, o statek, o manželku a dítky; nomad bere wšecko swé s sebau do boje. Tímto rozjímáním dá se wyswětliti, proč za času welikého stěhowání národůw barbarowé, potahmo nehojní, předce mnohé státy, jak se zdálo, mocné a kwetaucí, pobauřiti a zcela wywrátiti mohli.

W sewerowýchodní Europě a w Asii sewerozápadní bydlejí národowé *kmene finského*, nazýwaného takto podlé jedné z nejslabších wětwí na západu; mohlibychom jej wšak lepším právem nazwati kmenem *uralským*, ano wše ukazuje, že z hor uralských pocházeje, odtud na západ i na wýchod se rozložil. Zdá se, že před dobau welikého stěhowání národůw rodowé finští přebýwali dále na jihu, nežli nyní; že dosahowali někdy až k Černému moři, kdežto pod neurčitým jmenem *Scythůw* se mnohými národy jinými pomateni bywali.

Krajiny poduralské jsau ta brána, skrze kteraužto

nomadi středoasiatští činiwali wpády swé do Europy. Podnikání jejich bywalo wíce neb méně znamenité i šťastné. Často rodowé od wýchodu přišlí zastawowali se w cestě na století, aniž potom za mnohé wěky opauštěli kraje ty, kde tučné pastwy a honby hojné jim howěly. Tím spůsobem rodowé tito asiatští pozastawiwše se w aurodných končinách uralských, pomísili se s rody finskými, jež tam nalezli. Z tohoto pomíšení powstali potom jazykowé a národowé nowí, ježto buď we wywolené wlasti zůstáwajíce se udrželi, buď jinými od wýchodu nabíhajícími národy odtud wypuzeni bywše, dále do Europy se tiskli. Tento jest w nemnohých slowích wýklad celé historie welikého stěhowání národůw.

Stěhowání to počalo se wpádem *Hunůw* z Asie do Europy r. 376 po narození Kristowě. Přešedše Meot i Don, wrazili oni na národy kmene indoeuropejského, osedlé na seweru Černého moře až po Dunaj. Tito na autěku wrhše se jedni na druhé, rozhostili se po krajích říše Římské, a změnili docela spůsob i twárnost její.

Nejstarší spisowatel, jenž o *Hunech* zmínku činí, jest Dionys Periegeta. Zeměpisec ten, psawší asi r. 160 po Kr., jmenuje čtyry národy, kteří na západním pomoří Kaspickém od seweru k jihu tímto pořádkem jeden wedle druhého rozloženi byli: Scythowé, Huni, Kaspiani a Albani. Již sice i Eratosthen († r. 194 před Kr.) u Strabona tytéž národy tam a w témže pořádku klade: ale na místě Hunůw jmenuje *Uitie*, snad ratolest hunskau nejdále na západ pošinutau. Ptolemeus, jenž asi w polowici třetího století žiw byl, klade Huny mezi Bastarny a Roxolany, následownĕ na oboje pořičí Dněpru. Dějepiscům armenským týž národ znám byl pode jmenem *Hunk;* kladauť místa přebýwání jeho na sewer Kaukasu, mezi Wolhau a Donem. Z té příčiny také klauzy Derbendské nazýwají náspem hunským.

Moyses Chorenský we své historii armenské wyprawuje o boji krále Tiridata welikého (kral. od r. 259 do 312) s národy sewerními wpadšími do Armenie. Udeřiw na ně na rowinách Karkerských, *) porazil je a zabil krále čili chakana jejich, na čež oni wšickni na autěk se dali, on pak je až do země Hunk čili hunské stihal. A Zonaras připomíná, že podlé domnění některých, císař Karus (r. 284) we válce proti Hunům zahynul.

Widěti tedy, že národ tento přede wpádem swým do Europy nebyl neznámý; a když Ammian Marcellin o něm prawí „Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota," že tomu nemá se tak rozuměti, jakoby starý wěk před 376 owšem žádné o něm známosti byl neměl.

„Přebýwalit Hunowé (prawí dále týž spisowatel) za Meotem, na pomoří ledowém, a jsau nad míru diwocí. Dítě když se narodí, líce jeho železem hluboce se rozrýwají, aby jizwy odtud powstalé překazily zrůstu brady. Tak bezbradí stárnau a nesličtí, jako eunuchowé. Jsauť zawalití, audům silných a tlusté hlawy. Postawa jejich neobyčejná; chodí shrbení, žebys mněl, ant jsau zwířata dwaunohá, aneb podmostní slaupowé, ku podobenstwí lidskému na hrubo utesaní."

Zosimus, jenž asi o sto let po wpádu jejich do Europy psal, takto se o nich pronesl: „Tito barbarowé autok učinili na scythické národy zadunajské nebywše předtím známi, wšak brzy welice se zmohli. Nazýwáni byli Hunowé; a jsauť snad Scythowé příjmím královští (basilides), aneb ti jenž podlé Herodota na Istru bydlili, pleskonosí a ohyzdní; aneb snad i přišli z Asie do Europy."

Jornandes neb Jordanis o báječném původu jejich

*) Karkerowé jsau tentýž národ, co Gargarci u Strabona, jenž je do sewerní Albanie klade, totiž mezi Derbend a Terek.

takto rozpráwí: „Filimer, král Gotský, našed w národu swém čarodějnice, nazýwané Aliorumny (Alruny,) wyhnal je do pauští, daleko od lidu swého. Duchowé nečistí, taulajíce se po těchto pauštěch, uzřewše a poznawše je, zplodili s nimi diwoké to pokolení (Hunůw), jenž prwotně po bažinách přebýwali, malí, ohyzdní a slabí, nemajíce jiného podobenstwí s lidmi, kromě že mluwili.“ Tento byl půwod Hunůw napadších na Gothy. Podlé podání Priskowa národ tento diwoký osadil se byl na wýchodním břehu Meotu, neznaje jiného zaměstnání než honbu; a wšak potom rozmnožiw se, nepokojil sausedy swau chytrostí a laupežností. Někteří lowci jejich přiblížiwše se, jak obyčejně, ku břehu Meotu, spatřili tam laň bílau, ana wrhla sebau do wody, a tu běžíc, tu se zastawujíc, je za sebau wedla; oni pak jdauce po ní, přebrodili celý Meot, jejž potud za neprůchodný byli měli. Dostawším se na břeh krajiny Scythské laň zmizela. Lidé ti, jenž se byli nedomníwali, že kromě zemí jejich jinde swěta stáwá, diwili se krajině Scythské, a domýšlejíce se chytře, že působením nadpřirozeným cesta jim potud neznámá ukázána, wrátili se domůw. Tu powídajíce co se jim stalo, chwálili Scythsko i namluwili krajany swé, aby cestau nowě nalezenau obořili se na Scythy a podrobili je sobě. Přešedše tedy welikě to jezero, zlaupili Alpizury, Alcidzury, Skamary, Tunkassy a Boisky, národy w tom kraji Scythie bydlící; konečně i Alany samé, ač jim w síle rowné, přemohli, ustawičným nabíháním je zemdliwše. Koho mocí braní swých nepotlačili, toho pudili hrůzau podoby swé k autěku; nebo twář jejich byla nad míru šeredná, jako kus masa neforemného, na němžto widěti bylo tak říkaje puntíky na místě očí. Pohled diwý jewil diwokost duší jejich, jenž i nad samými jejich dítkami w den narození se ukazowala; rozdírají zajisté železem líce synáčkůw, aby dříwe nežli ku prsaum

matky se přiloží, již bolestem krwawých ran přiwykali. Stárnau tedy bezbradí, a we mládí jsau nesličnì, protože obličej jejich brázdowitý jest a jízwy překáží zrůstu brady. Ačkoli mali předce wšak jsau silní, obratní a wýborní jezdci; mají plece široké, umějí welmi dobře s lukem a střelami nakládati, a hrdě hlawu nosí; podobni jsauce lidem dle wzezření swého, a wšak žijí nejinač než jako zwěř diwoká.“

Konečně, k doplnění obrazu o Hunech, připíšeme zde werše, kterými Sidonius Apollinaris, biskup Klermonský w Alveranii r. 472 Huny líčil:

Gens animis membrisque minax: ita vultibus ipsis
Infantum suus horror inest. Consurgit in altum
Massa rotunda caput; geminis sub fronte cavernis
Visus adest, oculis absentibus; acta cerebri
In cameram vix ad refugos lux pervenit orbes;
Non tamen et clausos: nam fornice non spatioso
Magna vident spatia, et majoris luminis usum
Perspicua in puteis compensat puncta profundis.
Tum ne per malas excrescat fistula duplex,
Obtundit teneras circumdata fascia nares,
Ut galeis cedant. Sic propter proelia natos
Maternus deformat amor, quia tensa genarum
Non interjecto fit latior area naso.
Cetera pars est pulchra viris. Stant pectora vasta,
Insignes humeri, succinta sub ilibus alvus.
Forma quidem pediti media est, procera sed extat,
Si cernas equites, sic longi saepe putantur,
Si sedeant.

(Sidonii Apollin. carmen II, v. 245—262.)

Totě téměř wše, co u sauwěkých historikůw nachází se o původu, twářnosti a postawě tělesné Hunůw. Jednotliwé čárky w obrazu tom jsau dosti nejisté a neurčité.

Stálé a pewné zdá se jen to býti, že Hunowé byli maloocí, pleskonosí, tlustohlawí, a barwy we tváři žluté aneb hnědé. A wšak zprávy nahoře uwedené oznamují, že dětem mužského pohlawí matky hned po jich narození nos rozpleštíwaly, aby jim lebka na hlawě tím dokonaleji přiléhala, a že ohyzdnost jejich tváří pocházela wíce z rozrýwání jejich lící w dětinstwí, nežli ze přirozené podoby. Strach, který Hunowé, kamkoli přišli, budili a plodili, snad také rozmnožil hrůzu jejich podoby před očima wšech ostatních Europanůw, a nadsadil ji w obrazích nám o nich pozůstawených. A sluší také w uwážení wziti příčinu následující, jež sice ušla pozoru wšech dosawadních skaumatelůw národnosti Hunské. Rozličtí totižto barbarowé, jako Lombardi, Gothowé, Wandalowé a jiní, jenž byli přede wpádem Hunůw na říši Římskau se obořili, byli wšickni plemene indoeuropejského; podoba tedy jejich jen málo se lišila ode podob ostatních Europanůw, Řekům a Římanům známých. Náhle přikwapili Hunowé, národ jistě jinoplemenný, jehožto podoba, sama w sobě nelibá, učiněna byla schwalními prostředky ještě hroznější. Není pochyby, že zjewení jejich hrůzoplodným státi se muselo; takéť spisowatelé středního wěku ani dosti slow najíti nemohau ku popsání celé ohyzdnosti lidu toho; jeden nad druhého snažili se wyobraziti je tahy nejšerednějšími.

Mužowé někteří, hledicí wšude k systému, kterýmž ale ke skaumání takowémuto nedostáwá se důkladných známostí ani zkušenosti, příliš nakwap na tom se ustanowili, že někdejší Hunowé byli z rodu nynějších Mongolůw a Kalmykůw; nemajíce na to jiných důwodůw, než onyno neurčité popisy postawy Hunůw tělesné. Spisowatelé tito byliby měli přede wším poważiti toho, co již při prwním pohledu se naskytuje: totiž, že popisowé takowí mohau potahowáni býti na množstwí národůw seweroasiatských, a

malují tak dobře i Woguliče, Samojedy a Tungusy, jako národy plemene Mongolského. Wímeť pak odjinud podstatně, že za časů wpádu Hunského národowé kmene Mongolského bydlili ještě daleko we wýchodním Sibirsku a na sewerním kraji dnešního Mongolska; mnozí národowé kmene tureckého a indoeuropejského laučili je tehdáž ještě od Hunůw, přebýwajících na seweru a západu moře Chwalinského.

Na domněnku o Mongolském původu Hunůw spolehajíce někteří znatelé jazyka Kalmyckého, pokusili se wykládati pomocí jeho jmena hunská, zachowaná u spisowatelůw středowěkých. A wšak, an pohříchu spisowatelé tito nepodali nám wýznamu oněch jmen, wšecko takowéto etymologisowání musí neužitečným se státi, neníli podepřeno swědectwím historickým o příbuzenstwí obau národůw, jenž tudíž jím jen wyswětleno i utwrzeno, nikoli pak dokázáno býti může. Také wýkladowé jmen, jakowé k tomuto cíli ku př. Bergmann*) podal, tak jsau nucení a jalowí, že stejným spůsobem a právem hunština tato kterýmkoli jazykem na swětě wykládána býti by mohla.

P. Deguignes, muž we čínském i w jiných jazycích wýchodních welice zběhlý, řídiw se zwláště náwěštími, jichž mu PP. Gaubil a Visdelou poskytli, přičinil se k objasnění temného původu wšech národůw z Asie někdy do Europy přibylých. Aumysl ten byl zdárný, a přičinliwost muže toho rownala se důležitosti předmětu. A wšak, jakkoli snadno bylo welikému wědci tomuto čerpati ze wšech pramenůw čínských, arabských i syrských pospolu, předce nedostáwala se mu we skaumání takowém wěc podstatná, totiž prawá i důkladná známost wespolného příbuzenstwí

*) Nomadische Streifereien unter den Kalmüken, Riga, 1804. in 8. díl I na str. 129.

národůw asiatských. Pomátw mezi sebau národy turecké, mongolské, finské a jiné, chybil se cíle svého, takže spis jeho veliký nic jiného není, než náramný sklad wědomostí wzácných, ale bez rozsudku nakupených. Deguignes našed u čínských spisowatelůw před i po narození Kristowu častau zmínku národu nomadického mocného, ustawičně sausedy swé Číňany nepokojícího, jmenem *Hiung-nu*, (též Hiun-yu), za příčinau jediné této podobnosti jmena domníwal se, že tito Hiungnuowé byli tentýž národ co Huni, později do Europy wpadlí. A wšak přečtauce pozorně wšecka ta místa, kde o Hiungních řeč jest, nenajdeme ani jediného důwodu, žeby oba národowé byli jeden a tentýž; opak ale znamenati jest nemálo rozdílůw mezi nimi. Jmenem Hiun-yu a Hiung-nu nazýwali Číňaně již od wíce nežli tisíci let před Kristem národy Turecké, osedlé na sewerozápadu říše jejich *), a potýkawší se s nimi často s nestejným štěstím, až pak větší částka jich okolo r. 91 po Kristu dokonce poražena bywši od Číňanůw, wypuzena jest do stepí Kirgiských mezi řekau Irtyšem a jezerem Aralským, kdežto národ ten pode jmenem nowým Yupo aneb Yupan ještě okolo léta 448 se připomíná. Tito Hiungnu již we prwních časích bydlíwali pod stany plstěnými; naproti tomu o Hunech známo jest, že nic podobného neměli, aniž míti chtěli.

Wíry hodnější jest to, co staří byzantinští letopisci o stejném půwodu a příbuzenstwí *Hunůw* s *Awary* a *Madary* píší. Nicetas, Leo Grammaticus a Georgius Monachus

*) Za wěku Augusta císaře tito Hiungnu čili Turkowé bydlili ještě na pomezí Čínském, mezi Čínau, jezerem Baikalským a horami Altaiskými, majíce za sausedy: na jihu Číňany, na wýchodu Sianpi a Tungusy; na seweru národy Mongolské (okolo Baikalu) a Samojedské; na západu pak národy Finské a Uigurské.

prawí o *Uhřích*, že jsau tentýž národ, co Huni; Cinnamus je jmenuje Huny západní; ať jiných wíce swědectwí nepřipomínáme. A wšak i Awarowé, podlé Theophylakta, Menandra i Cedrena, byli stejného s Huny původu a užíwali téhož jazyku. Ještě podnes na Kaukasu žije národ *Awarský*, ratolest kmene Leskického, jenž sám sebe Awary, wlast pak swau, mezi řekami Aksai a Koisu, Chundzag (Hunság?) nazýwá. U toho národu stará jmena osobní, ježto po Hunech i nejstarších Maďařích známe, i podnes zhusta se užíwají, jako ku př. Adilla (Attila), Ellak, Eska, Balamir, Leel, Solta, Zarolta a j. Řeka, kterauž Hunowé jmenowali *var*, (quae lingua sua Hunni Var appellant, Jornandes cap. 52), sluje u tohoto národu posawad *or*, *hor*, *ouor*. I jest rozuměti, že někdy národ Awarský, příbuzný Hunůw i Maďarůw, na Kaukasu mezi Leski se osadiw a díl jich sobě podmaniw, sám později wzal na se jazyk i obyčeje podrobencůw swých Leskůw, a z původního jazyku swého nic než onano jmena osobní zachowal. Ze jmen pak těch, které na Huny, Awary a Maďary bez rozdílu se wztahují, owšem aspoň původní těchto rodůw příbuznost se jewí.

Prawili sme nahoře, že obraz tělesnosti Hunské, nám od starých Řekůw a Římanůw zanechaný, maluje netoliko samé národy plemene Mongolského. Jmenowitě platí tentýž obraz dokonale i o dnešních *Wogulič́ích*, národu kmene finského wýchodního, jehožto jazyk posawad nejbližší příbuzenstwí jewí s jazykem maďarským. Na důkaz této prwopočátečné a kořenné příbuznosti jazykůw, a tudíž i národůw, maďarského, wogulského, ostackého i finského, pak jejich původního rozdílu od jazykůw kmene tureckého, postawíme sem tabuli slow prwní potřeby, zwláště pak nižších počtůw, jejichžto shoda neb neshoda bývá wšude za přední a dostatečný důkaz uznána.

Česky	*Finsky*	*Wogulsky*	*Maďarsky*	*Ostácky*	*Turecky*
jeden	yks	aku	eď	ŏď	bir.
dwa	kaks	kita	kettő	kettő	iki
tři	kolme	kórom	három	cholym	üč
čtyry	nelia	nila	néď	niil	dŏrt
pět	wisi	at	ŏt	uet	beš
šest	kusi	kot	hat	chot	alti
sedm	seice	sat	hét	labut	jeddi
osm	kadeksan	nelolol	ňólc	núl	sekis
oko	silme	šam	sem	sem	ŭŏz
ucho	— *)	pal	fül	pel	kulak
ruka	— **)	kata	kéz	ket	él
srdce	sywen	šim	sýw	šem	jurek
krew	wéri	ur	vér	wyr	kan
woda	wezi	wyt	víz	—	su
led	jeg	jang	jég	jenk	bus
kůň	—	lo	ló	lowu	at
ryba	kála	kol	hal	chul	balyk
hus	—	lunt	lúd	lont	kas
pes	—	emba	eb	amp	it
kámen	kiwi	kow	kő	kiw	taš
wejce	muna	mon	moň	mok	jumurta
zima	talwi	teli	tél	telli	kiš
spaní	unni	olma	álom	olm	ujuk
smrt	— ***)	chalal	halál	kalol	ŏlŭm

Mohlibychom ještě uwesti na sta příkladůw, ale saudnému čtenáři tyto ku přeswědčení postačí. Takž tedy nejbližší příbuzenstwí dnešních Maďarůw neb Uhrůw s wýchodními Finny neb Uralci, jmenowitě s Woguliči a s Ostáky na Obi, nemůže podléhati žádné pochybnosti. Swědči o tom také učený mnich Ruysbroek, jenž roku 1253 w pod-

*) Po mordwinsku pilje. **) Po čuchonsku kässi. ***) Po mordwinsku kalomo.

uralských krajinách putoval. O řece Jaik prawí, že od seweru z krajiny Paskatirské (Baškirské) plyne; jazyk Paskatirský a Maďarský že jest jeden a tentýž; a z této krajiny že pošli prý někdy Hunowé i Maďaři. A wšak Baškirci tito již dáwno zcela poturčeni jsauce, na wlastní jazyk swůj zapomenuli.

Že dnešní Woguliči w postawě swé obrazu dáwních Hunůw se podobají, o tom máme swědectwí mnoha wážných cestopiscůw před rukama. „Twáře Woguličůw, dí jeden z nich, liší se dokonce ode tváří Rusůw, a jewí příbuznost jejich s jinými diwokými Asiaty; zwláště pak podobají se Kalmykům. Postawa jejich jest newysoká, oči jejich malé a ztísněné.“ Slawný Pallas takto je popisuje: „Woguliči jsau wůbec malí, a we tváři poněkud Kalmykům podobní, kromě že bělejší. Hlawa jest obyčejně okrauhlá, což ženské dosti hezké činí. Wlasy jejich jsau černé a dlauhé, ale brady u mužských jsau řídké a pozdě jim lezau.“

Z toho, že nynější Maďaři jsau s většího dílu lidé dobře urostlí a slušné postawy i tváře, nesluší zawírati, žeby od takowých předkůw, jakož nahoře popsáni jsau, pocházeti nemohli. Uherský tento národ již od starodáwna pomísil se tolikráte s národy tureckými, slowanskými a německými, že křížením se těchto plemen již dáwno změnil se we swé podobě zewnější. Takowáto změna i u Awarůw na Kaukasu, jakož sme již dotkli, stala se s tím toliko rozdílem, že tito i jazyk swůj proměnili, Maďaři pak zachowali.

Podlé toho, co sme nahoře prawili o tureckých Hiungnu, jenž r. 91 po Kristu od Čínských hranic na větším díle zahnáni bywše, w sausedstwí wýchodních kmenůw finských čili uralských se rozložili, můžeme sice wždy domýšleti se, že potom i s Uralci měli wálky; možná také, že někteří z nich i některé Uralce, čili národy kmene finského, sobě

podmaniwše, s nimi se smísili, a i jazyk jejich přijali. Ale že ti Hunowé, kteří do Europy wpadli, nebyli ani mongolského, ani tureckého, alebrž finského neboli uralského původu, o tom již sotwa lze bude pochybowati.

Léta páně 374 *Hunowé* opustiwše Wolhu, wedením krále swého Balamira, podmanili sobě nejprw Akaciry, národ jim příbuzný, a potom Alany Donské, národ Sarmatský, ježto se k nim posléze připojili. Tak posileni jsauce, r. 376 učinili prwní autok na říši *Ostrogothskau* na Dněpru; Hermanrich, král té říše, welice poražen byw, sám se mečem probodl. Nástupce jeho Witimir, brániw se některý čas, přemožen a zabit jest; na čež Ostrogothowé se rozprchli. Athanarich, wůdce Gothůw Therwingůw na řece Dněstru, nadarmo proti Hunům postawil se; i on překwapen byw, na autěk se dáti musil. Hunowé šířili takto moc swau den co den; Ostrogothowé poddali se jim, a Visigothowé, w počtu 200. 000 branných osob, utekše přes Dunaj, s powolením císaře Valensa w Thracii osadili se; takže Huni wšecky ty země na seweru Černého moře a dolejšího Dunaje opanowali. A stěhování se Gothůw do říše Byzantinské potáhlo nemenší w ní potom změny po sobě, nežli byla spůsobila wláda Hunská na seweru Dunaje.

Ačkoli pak Balamir již r. 380 země Byzantinské pleniti byl počal, wšak daw se ukojiti ročními daněmi od císařůw, on i nástupci jeho, až do wěku Attilowa, málo kdy proti Byzantincům wálky zdwihali. Zbraň Hunská potýkala se mezi tím s bojownými národy mezi Karpaty a mořem Baltickým osedlými, ježto po mnohém obapolném krwe prolití konečně buď ze sídel swých wyhnáni, buďto ku podniknutí wrchní wlády jejich přinuceni jsau. Tak jmenowitě již r. 405 na statisíc branných *Němcůw* i *Celtůw* pod Radagaisem, wystěhowawše se ze wlasti, do Italie wpadli; a léta následujícího 406 opět nesčíslní zástupowé *Vandalůw*,

Alanůw i jiných národůw přes Rejn do Gallie se zabrawše, potom 409 do Hišpanie, a částka jich r. 429, skrze Gothy odtud wypuzená, až do Afriky se přeprawili. Naproti tomu zůstalí w této Europy částce národowé, jakožto Ostrogothi, Gepidowé, Herulowé, Turcilingowé, Rugowé, Scirowé, Quadi, Markomanni, Suevowé, Turingowé, Burgundi, Brukterowé a částka Frankůw, též národowé slowanští a sarmatští, pokořili se w poslušenstwí přemocného krále Attily a slaužili jemu. Takž Attila již r. 447 až pod Konstantinopol wojensky wrazil, a r. 450 zase do Gallie s náramně hojným wojskem se wyprawiw, až za město Orleans wítězně proniknul, odkudž ale wypuzen a potom na polích Katalaunských we hrozné bitwě, té nejwětší, o které kdy we starožitnosti slýcháno, na hlawu poražen jsa, zase ustaupiti musel. Nicméně opět r. 453 z hořejších Uher, sídla swého, učinil nowý autok do Italie. Awšak rok tento 453 byl poslední rok žiwota jeho, i tudíž weliké moci Hunské. Po smrti Attilowě synowé jeho, potýkawše se wespolek o wládu, přemoženi jsau ode zbaurených národůw; tak brzy wláda Hunská we středu Europy zmizela, národ pak sám dílem potřen, dílem opět dále na wýchod zahnán byl, kdežto wšak za nemnoho wěkůw i památka jeho zašla.

Nemnoho déle udržela se w historii moc jiných národůw, s Huny příbuzných, a s nimi neb za nimi do wýchodní Europy wpadlých, jakožto Akacirůw, Saragurůw, Onugurůw, Uturgurůw i Kuturgurůw, Kidaritůw a Sabirůw, ježto wšickni ještě před koncem VI století w sauwěkých dějinách se tratí.

Po zkáze wlády Hunské zwelebila se moc jiného národu, s Huny a zwláště s Kuturgury příbuzného, *Bulgarůw* totiž, jenž původně mezi Donem a Wolhau, w tak nazwaném welikém Bulharsku přebýwali. Přes dolejší Dunaj ponejprw přeprawili se r. 487, kdežto wšak skrze Theodoricha, krále Ostrogothského, welice poraženi, a i kníže jejich Busas

zabit. Toto neštěstí pozdrželo je na některý čas: ale 493 wpadše opět do Thracie, zemi tuto hrozně poplenili. Šest let později opětowawše autok swůj, prowozowali náramné ukrutenství; wojsko byzantinské, mající pod zprávau Aristowau je podstaupiti, tak auplně poraženo jest, že od té doby nelze bylo brániti wpádům jejich. A wšak potom brzy hojný počet bulharských bojowníkůw od samých císařůw Konstantinopolitanských ku pomoci najímati se dal.

Za Bulgary powstal r. 558 nowý národ na wýchodu Europy, z téhož kmene uralského neb finského pošlý, *Awarowé* totiž, jenž mimo jiné také Bulhary sobě podrobili. Takž Bulhaři w poslušenství Awarůw stáli, až pak kníže jejich Kubrat, mezi r. 634 a 641, jho Awarské swrhl a násilníky ty z Bulharska wyhnal. Kubrat hned potom we smlauwu wstaupil s císařem Herakliem, kteraužto i wěrně zdržel. Po jeho smrti patero synůw jeho rozdělili se o wládu Bulharskau. Nejstarší Batbai zůstal se swými w dáwní wlasti swé mezi Donem a Wolhau, kdežto wšak potom brzy od Chozarůw podroben byl. Kotrag, syn druhý, přešed řeku Don, na západním břehu jejím se osadil. Čtwrtý a pátý synowé podali se přes Dunaj; tento pronikl až k Ravenně w Italii, onen pak we Pannonii zůstaw, s Awary se tam spojil. Třetí syn, jmenem Asparuch, přes Dněpr a Dněstr přitáhl na blízko říše Byzantinské, s kteraužto časté půtky míwal.

R. 678 císař Konstantin Pogonat wytáhl wojensky proti těmto Bulharům, nad nimiž tehdáž již Terbel panowal; ale pro nemoc swau nic proti nim nepořídiw, potáhl je za sebau přes Dunaj, kdežto oni dobywše dolejší Moesie, a Slowany tam osedlé sobě poplatné učiniwše, sami se tam rozhostili, a krajině té dali jmeno Bulharska, kteréž až podnes se zachowalo. Widěti z toho, že w nynějším Bulharsku jen asi pátá částka celého toho národu se byla osadila; také Bulhaři tito, počtem nehojní, ale bojowníci dobří, mezi pokoj-

nými a pilnými Slowany bydlíce brzy se docela poslowanili. Jiné wětwe Bulharské buďto pomalu s Awary zašly, buďto w poddanost Chozarůw, o nichž níže řeč bude, upadly.

Častořečení *Awarowé*, národ někdy nejbystřejší a nejcwičenější mezi Uralci, přebýwali za času císaře Justina I ještě na wýchodu řeky Wolhy, podrobeni jsauce wládě chakana Tureckého. R. 557 asi 20.000 rodin znikše to jho, utekli se na západ. Tato částka národu Awarského nazýwala se také Uar a Chunni, aneb jedním slowem Uarchunité. R. 558 nejprw porazili a podrobili sobě Sabiry, potom Uturgury; Kuturgurowé dobrowolně poddali se jim. Jeden z knížat Kuturgurských namluwil Awary, že na *Anty*, silný a bojowný národ Slowanský, obořiwše se, zemi jejich poplenili. Když pak Antowé poselstwí k nim o obapolné wywadění zajatých učinili, barbarowé tito zawraždiwše posly, opět do země Antů wpád učinili. Wše to stalo se mezi roky 560 a 562; následujícího pak léta 563 Awarowé na západ již až do Čech, newědomo kterau cestau a jakowým spůsobem, pronikše, i dále wpadli do Durinska, králům Franckým od nedáwna poddaného; prawdě podobno jest, že někteří Durinkowé, chtíce jho Franků se sebe swrci, sami je ku pomoci swé byli pozwali. Ale Sigebert, král francký z rodu Merowingowa, podstaupiw je w Durinsku, wytiskl zpět a porazil někde na Labi, snad w Čechách, tak že o pokoj požádati musili. Tento ale pokoj nedlauho zdržewše, opět r. 567 na Franky autok učinili; tu pak Sigibert potkaw se s nimi, nejen poražen, ale i osobně zajat jest. Sigibert, dříwe než se z wězení wyprawil, namluwil awarského chána Bajana, že obrátil potom moc swau proti jižné Europě. Ještě téhož léta 567 Awarowé w Uhřích, spojiwše se tam s Longobardy, učinili říši Gepidské konec; následujícího pak léta 568 i Longobardowé, pod králem swým Alboinem, postaupili celé Uhry těmže

Awarům, sami do Italie hořejší se zabrawše, kdežto říši Lombardskau, až podnes tak jmenowanau, založili. Bajan, jsa pánem w Uhřích, válčil proti Byzantincům i proti Slowanům s neslýchanau ukrutností. Moc Awarská zmáhala se w těchto končinách Europy až po rok 623; po čemž nejprw *Sámo* náš na západu, potom pak Kubrat bulharský na východu častěji je poraziwše, tak je ztenčili a zemdlili, že od té doby hrůza jmena jejich přestala, ostatkowé pak jejich w Uherské zemi mezi r. 791-802 s jedné strany císařem Karlem Welikým a Slowany, s druhé pak králi Bulharskými, dokonce potřeni jsau.

Po klesnutí moci Awarské zdwihla se na východu Europy moc *Kozarůw* čili *Chazarůw*, národu také wýchodnofinského neb uralského, ale žijícího pod panowníky z kmene tureckého pošlými. O Kozarech těchto, jenž s Akaciry nahoře dotčenými jeden a týž národ býti se zdají, již we druhém století po Kristu zmínka se činí u dějepiscůw armenských. Přebýwalit na pomoří Kaspickém okolo ústí řeky Wolhy. W druhé polowici VII století powstawše na sausedy swé, podmanili sobě částku Bulharůw, we starých sídlech swých pod Batbaim, jakož nahoře dotčeno, zůstalau, a rozložili se po wšech těch končinách na seweru moře Černého, tak že na počátku VIII století wláda jejich sahala od hor Uralských a moře Chwalinského až pod Kiew město a po řeku Dněstr. Válčilit s jedné strany proti Slowanům w Rusích osedlým, s druhé proti Pečeněhům za nimi do Europy se tisknaucím, i proti Arabům tehdáž w Medii a w Armenii panowawším. S Byzantinci naproti tomu Kozarowé wždy w dobré wůli zůstáwali, takže častým a sausedním s křesťany těmito obcowáním pomalu i mraw a obyčej jejich se šlechtiti počal; ano r. 858 požádali císaře Michala o učitele u wíře křesťanské, za kteréhožto slawný apoštol Slowanský, Konstantin, později nazwaný Cyrill, k nim poslán byl. Síla

wšak národu tohoto klesati počala, když Rurik od r. 862 zakladatelem říše *Ruské* se stal. Sužováni bywše wždy wice tu od Rusůw, tam od Pečeněhůw a Uzůw, w XI století konečně w historii se ztratili.

W polowici IX století wůbec weliké proměny staly se we wšech zemích ležících na blízku moře Černého i Ozowského, též řeky Wolhy a Donu. Příčina těchto proměn byl pád weliké říše Turecké w Asii. Stepi mezi řekami Jaikem a Wolhau osazeny byly tehdáž národem tureckým nomadickým, jenž sám sebe nazýwal Kangar (neb Kangli), u Slowanůw pak a Byzantincůw slul *Pečeněhy* neb Pačinačity; sausedé Pečeněhůw byli na západu Kozarowé, na jihu pak a jihowýchodu jednoplemenníci jejich *Uzowé* čili *Komani*, u Slowanůw *Plawci* neb *Polowci* nazýwaní, (na seweru Kaukazu). Pečeněhowé již od r. 839 počali nabíhati do říše Kozarské; r. 867 wálčili se Slowany Kiewskými. Potom spojiwše se Kozaři a Uzowé proti nim, rozehnali je na wýchod i na západ; což dalo příčinu nowým stěhowáním národůw a zwláště wypuzení národu Maďarského z jeho tehdejších sídel do dnešních Uher.

Půwodní a prwní wlast *Maďarůw* byla pod horami Uralskými, mezi hořejším Jaikem a Kamau řekami, asi w okolí dnešních měst Ufy a Jekaterinburku. Okolí toto podlé podstatných swědectwí ruských ještě we XIII—XV století nazýwáno jest Ugrami neb Jugrami, Ugorskau neb Jugorskau zemí; a sám car Jan Wasiliewič ruský w titulu swém latinském ještě r. 1491 jmenowal se také „dominus Veticiae, Ongariae, Permiae, Buolgariae“ atd. rozuměje těmito jmeny stará sídla Uhrůw i Bulgarůw w sausedstwí Permska, jenž až podnes staré swé jmeno zachowalo. S tímto podáním snášejí a srownáwají se wšecka ostatní stará i nepodezřelá swědectwí, kterýchž tuto jen krátce podotkneme.

1) Uherský mnich *Julian*, poslán byw r. 1240 od krále

Bely IV k Mongolům, nalezl w městě jednom bulharském ženu po maďarsku mluwící, kterážto zprawila jej, že dwa dni cesty odtud krajané její bydleli. I šed tam mnich ten, nalezl je skutečně na řece Wolze, těšící se z toho welice, že se za krajany poznali; „omnino habebant hungaricum idioma, et intelligebant eum et ipse eos;“ odtud pak wrátil se skrze Mordwiny (Morduanos), národ welice diwoký; jakož o tom zpráwa sauwěká we starém rukopisu bibliotheky Vatikanské swědčí. 2) *Plan Carpin*, jenž r. 1246 od papeže, a mnich *Rubruquis* neb Ruysbroek, jenž od krále Franského r. 1253 k Mongolům posláni bywše, do těchto končin se dostali, jmenují tu zemi Baškirskau a jazyk národu tentýž co uherský, dokládajíce, že Uhři odtud pošli, jakož již nahoře o tom powědíno jest. 3) *Aeneas Sylvius* († 1464) také připomíná o cestowateli, jenž dostaw se až ku pramenům řeky Donu, odtud nedaleko nalezl lidi, „quorum eadem lingua sit cum Hungaris Pannoniam incolentibus.“ 4) A *Bonfin* mluwí o králi Matiášowi Korwinowi, že dowěděw se skrze kupce o lidu w oněch krajinách maďarsky mluwícím, umínil byl pozwati jej do Uher, leč že smrt jeho (r. 1490) aumyslu tomu překazila. S tím se wším srownáwá se i to, co sme nahoře pronesli o zřejmém příbuzenstwí jazyku wogulského a osťáckého s maďarským; kteřížto Woguliči až podnes na wýchodu oněch starých neb welikých Uher bydlí, — tak že o tom dále pochybowati nelze.

Uhrowé čili Maďarowé tito podrobeni byli we prwní wlasti swé r. 597 od chakana Tureckého; a zdá se, že toto panowání Turkůw nad nimi, prodlauženo bywši za některý čas, dalo příčinu nejstaršim Byzantincům, že Maďary ty dlauho nejináč než „Turky“ nazýwali. Kterého wěku a za kterau příčinau tito Uhři, opustiwše prwní sídla swá na Uralu, do Europy přešli, není wědomo. W IX sto-

letí přebýwali w říši Kozarské, w krajině jmenowané Lebedias (jejížto wšak položení nelze s jistotau určiti), pod wlastními wojewodami, záwisnými wšak od chánůw Kozarských. Pečeněhowé, poraženi jsauce od Kozarůw a Plawcůw spojených, wytiskli na autěku swém Maďary z krajiny Lebedias, a přinutili je tím ke hledání nowých sídel w Uhřích posawadních r. 888, čímž celé stěhowání se národůw z Asie do Europy wzalo na ten čas konec.

4.

O roku narození Krista pána. (1828.) *)

O roku, we kterémž narodil se Kristus pán, byli již w nejstarší církwi křesťanské odporowé; w nowějších časích uznáwá se wšeobecně, že naše počítání podlé Dionysia Malého, kteréhož křesťanstwo nyní wůbec následuje, a podlé kteréhož Kristus pán naroditi se měl r. 753 po wystawení Říma, nemůže owšem prawým býti. Ale oprawiti je dokonale a dostatečně jest wěc nesnadná, jak pro nedostatečnosť pramenůw historických o panowání cisaře Augusta a krále Herodesa, tak i proto, že we sw. evangeliích nikdež neudáwají se léta určitě. Pročež od rozličných spisowatelůw rozličná léta pokládána byla posawad za léta narození páně: l. 747 od Antonína Capelly, 748 od Keplera, 749 od Petavia, 751 od Scaligera a t. d. Minulého léta (1827) wyšel w Kodáně městě od učeného spisowatele, Frid. Müntera, **) spis obšírný o tomto předmětu, we kterémžto činí se prawdě podobno, že Kristus pán narodil se w druhé polowici léta 747 po wystawení Říma, t. j. o šest let dříwe, nežli obyčejně počítáme, tak žeby letošní rok byl již ne 1828 ale 1834, (rok 1871 pak 1877) po skutečném narození Páně. Hwězda, která zjewila se mudrcům při narození Kristowu, dáwá tomuto spisowateli hlawní důwod k této wěci. Pokládať ji za zwláštní spojení wyšších planet, podobné tomu, které l. 1604 widíno jest, o kterémž i Kepler wydal zwláštni spis (De stella nova in pede Serpentarii, et qui sub ejus exortum de novo iniit, trigono igneo," w Praze 1606), a kteréž

*) Wyšlo w Časop. česk. Museum, 1828, II, 47—48.

**) Der Stern der Weisen. Untersuchungen über das Geburtsjahr Christi. Von Dr. Fried. Münter. Kopenhagen, 1827. str. 119 w 8.

již i polský astronom Wawřinec Susliga byl srownáwal se hwězdau mudrcům wzešlau. Takowé spojení widěti bylo léta Římského 747, od měsíce máje až ku konci prosince. Ku potwrzení toho také za důwod se béře, že král Herodes Weliký několik dní před welikonocí léta Římského 750 umřel, (t. j. o tři léta dříwe nežli se narození páně nyní obyčejně počítá), a že Kristus pán, podlé wyprawowání o pobití nemluwňátek w Betlémě, aspoň dwě léta před smrtí Herodesowau naroditi se musel. Wšeobecný census Římský že se stal w Syrii l. 747 skrze Publ. Sulpicia Quirinia (Cyrenia u Lukáše 2, 2), kterýž l. 742 Římský konsul, potom l. 747 ne sice jako náměstník, ale jakožto legát císařský do Syrie k tomu cíli že přišel. Týž spisowatel prawí o mudrcích (třech králích), že byli Izraelité w Arabii bydlící, kteří obírawše se babylonským a perským učením, pokládali takowé spojení planet, jakož nahoře se prawí, za znamení příchodu Messiášowa.

B) Spisy a pojednání wztahující se k dějinám českým.

(We chronologickém pořádku sepsání jejich.)

5.

O válečném umění Čechůw w XV století.

1828. *)

Jak wítězně Čechowé we welikých a krwawých válkách XV století wždy bojowali, známo jest i těm, kdo s historií národu našeho pilně se neobírali. Pohnutí wášní národních za příčinau různic církewních dodalo tehdáž přirozené udatnosti předkůw našich nowé síly: awšak žeby tolikerým nepřátelům swým, kteří je počtem tak náramně přewyšowali, předce byli wždy odolati nemohli, kdyby je uměním válečným byli nepřewýšili, o tom já aspoň nepochybuji. Nebylit zajisté nepřátelé jejich ani chaulostiwí, ani změkčilí, ani w boji nezkušení; a i wášně jejich proti Čechům neméně rozníceny byly, nežli Čechůw proti nim. Wšak i sauwěkých swědectwí o tom dosti jest před rukama, z nichžto některá také místy swými zde uwésti chci.

Tážemeli se historikůw našich o umění válečném husitůw, ukazují nám na strašného Táborůw wůdce, *Jana*

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum, 1828, II, 3—11.

Žižku z Trocnowa, jakožto na původa nowé školy válečné věku onoho, a na zřízené *hradby wozůw*, užiwané tehdáž w Českém wojště ke zwláštnímu prospěchu proti nepřátelům; dokládajíce při tom, že spůsob toho bojowání we wozích také od Žižky zřízen byl. Awšak we starých sauwěkých památkách wlasti naší nikdež se to tak určitě a wýslowně nepronáší, jak to pozdější historikowé pokládají; tak že na to beze wší pochybnosti spoléhati nelze. Jmenowitě zdali Žižka bojowání we wozích mezi Čechy prwní uwedl, pochybné jest, poněwadž we zřízení wojenském od r. 1413 již w posledních dwau článcích o něm dosti zřetelně se wypisuje; ledabychom ty články za pozdější přídawek we zřízení tom pokládali, což arci aspoň nemožné není.

Předewším wšak potřebí zdá se býti, abychom uwedli některá swědectwí hodnowěrná i sauwěká o spůsobu válečném tehdejších Čechůw. *Aeneas Sylvius* psal o tom nejjasněji w kronice své české, o Táborích a Sirotcích mluwě: *) . . . „S ženami i dětmi u wojště a w poli přebýwali, majíce množstwí wozůw, jimiž se jako walem nějakým a zdí ohražowali a zašancowali. Když pak k bitwě táhli, dwa řady z těch wozůw dělali, a u prostřed nich pěší lid zawřeli; jízdu wně před wozy nedaleko stawěli. A majíce se s nepřátely polem potkati, tedy wozkowé, kteříž ty wozy wezli, k danému náwěští od hejtmana, rychle objeli díl wojska nepřátelského, kteryžť chtěli, a wozy swé zase w hromadu strhli. Takž nepřátelé zastižení a zawření mezi wozy, jimžto jiní žádné pomoci ani ochrany dáti nemohli, musili aneb mečem od pěších, aneb střelbau a kopími od těch, ježto na wozích byli, mužůw i žen, zmordowáni býti. Jízdní před wozy bojowali, na kteréžto jestliže nepřátelé silně dotírali, tedy postaupajíce mezi wozy,

*) (Dle překladu Weleslawínowa.)

k swým utíkali, a odtud jako z nějakého města zdí ohraženého se bránili a tím spůsobem mnohé bitwy získali a wítězstwí obdrželi. Nebo okolní národowé neznali toho spůsobu bojowání, a ta půlnoční krajina, protože má široká a rowná pole, welmi spůsobna jest k takowému šikowání a různo roztahowání i w hromadu strhowání kar a wozůw.“

Tímže spůsobem piše týž *Aeneas Sylvius* we swých poznamenáních k řečem Alfonsa Welikého: *) „Bohemi, apud quos multa plana, raras fossas invenias, equitatum peditatumque omnem intra currus claudunt; in curribus vero quasi in moenibus armatos collocant, qui missilibus hostem arceant, cum proelium committitur. Ex curribus quasi duo cornua efficiunt, eaque pro multitudine pugnatorum et loci necessitate explicant, retroque et a lateribus tecti in frontem pugnant; interea paullatim aurigae procedunt, hostiumque acies circumvenire atque includere conantur; quo facto haud dubie victoriam parant, cum hostes undique feriantur. Est quoque plaustrorum compages ea arte composita, ut ad imperatoris jussum, qua velit et quando velit, aperiatur, sive ad fugam, sive ad insequendum hostes ratio postulaverit.“

Císař Sigmund psal panu Oldřichowi z Rosenberka l. 1431, dne 30 čerwence, když ono poslední weliké tažení z Říše pod Fridrichem Braniborským proti Čechům nařízeno bylo: „Ujec náš, markrabě Brambursky, lidu dobrého jiezdného i pěšieho, pušek a jiné příprawy wojenské má dosti, a wždy jemu lidu přibywá; a dnes bohdá má přes les trhnúti, že nepřátelóm jest silen, a že na poli proti wšem nepřátelóm wesele muož sležeti; také jsú swé wozy připrawili jako nepřátelé.“ **)

---

*) Comment. in dicta Alfonsi Magni L. IV. 44.

**) Orig. w Třebonském archivu.

Král Uherský Matthiáš, weda válku proti králi Českému Jiřímu, l. 1468 takto psal komusi z předních pánůw Rakauských: *) „Slyšeli sme, že u L. W. jest člowěk jakýsi, jmenem Oldřich, w šikowání wozůw podlé spůsobu českého wýborně zběhlý. I poněwadž w králowstwí našem takowýchto lidí sotwa nalézti, ano tu jiný spůsob wálky se zachowáwá, a my s tím nepřítelem wálčíme, kteréhožto hlawní umění w šikowání wozůw záleží, odkudž i my za prospěšné sobě uznáwáme, abychom takowé lidi měli, kteříby i naše wozy uměleji rozkládati a proti aukladům nepřátelským prostředky obmýšleti mohli: pročež L. W. snažně prosíme, abyste nám na některý čas toho člowěka swého zapůjčili“ atd.

W sebrání *starých letopisůw českých*, od smrti císaře Karla až do panowání Ferdinanda prwního, kteréž nyní nákladem král. české společnosti nauk se tiskne, na mnoha místech o wálečném spůsobu husitůw, zwláště Žižky, zprávy se podáwají; tak k. p. že Žižka osobně wojsko swé, jízdné i pěší, k boji wycwičowal; že šiky swé uměle pořádal, w boji zwláště zištných míst hleděl, a prospěchu každého, kteréž položení kraje mu poskytowalo, užíwal atd. Důležité tu jest zwláště ono wyprawowání o umělém tažení jeho do Uher l. 1423, kteréž již w časopisu musejním (r. 1827, III. 115) ponejprw wytištěno bylo.

Balbín w pojednání swém o wěcech wálečných starých Čechůw **) wykládá z podobných letopisných zpráw, že husité wycwičeni byli, na dané znamení od wůdce, řády wozůw na spůsob wšelikých liter skládati a rozkládati, tak že celé řády brzy literu U, brzy C, brzy E a j. w.

---

*) Epist. Matth. Part. III. num. XXII, pag. 49.

**) De militia veterum Bohemorum in (Rieggers) Materialien zur alten und neuen Statistik v. Böhmen, XII Heft, S. 9.

představowali, aneb i na spůsob litery O kolem položeni byli.

Slawný za wěku swého D. *Martin Mayr*, radda knížat Baworských, prawí we psaní swém D. Řehořowi z Heimburka l. 1467, 12 dne února daném: „Bohemi in re militari expertissimi et armipotentes multi sunt, et ceterae militares opes ab eis quasi rivuli e fonte per plurimas terras derivantur.“

K tomu důwodu nachází se množstwí příkladůw, že sausední národowé nejen pomoci české we wálkách swých nad jiné raději hledali, ale i české zpráwě wálečné se učili, a spůsobu zbraní českých užiwali. Co u Šwejcarůw od několika století až podnes se děje, že za žold we zwláštních haufích u sausedních národůw bojují, to w Čechách zwláště w XV století bylo zobecnělo. Dosti budiž jmenowati tažení Sirotkůw w Polště až po Kdansko l. 1433 pod Janem Čapkem ze Sán; tažení wojsk českých l. 1447 do Durink až po Rejn; wálky Jiskry z Brandýsa w Uhřích a Jana Witowce we Štyrsku; haufy české we wojště slawného Jana Hunyadiho w Uhřích proti Turkům; *) tak nazwaný spolek *bratří* w Uhřích, Rakausích, Morawě a Polště, zemím těmto welmi škodný; a posléze *rotu černau* krále Matthiáše Uherského, nejlepší jádro wojska jeho, kteréž téměř ze samých Čechůw a Morawanůw záleželo.

Že zbraní spůsobu českého užíwáno, důwodem jsau jmena jich česká do cizích jazykůw přešlá, jako k. p.

*) We psaní krále Jiřího králi Mathiášowi ze dne 28 čerwence l. 1466 nacházejí se tato slowa: Vestram fidem appellamus, Frater carissime! vir insignis bellicis laudibus, genitor vester, quod umquam bellum contra Turcum gessit, in quo bohemica militia assignatum sibi munus ullius difficultatis vel periculi metu diffugerit? quin potius per omnes hostium cuneos omnesque difficultates intrepide penetravit etc. . . . . .

jmeno *haufnic*, kteréž Němci w XV století také Haufnitzen, nyní Haubitzen říkají; *píšťaly*, t. j. tenčí střelba, od slowa píšťala, Rohr, canna, jmenowány u Němcůw podle spůsobu českého, Bizschälen; Pistolen, známé slowo, pochází od české píšťaly, aniž půwodu jeho w městě Pistoji hledati potřebí; *pawézy*, pawézníky naziwali Němci Pafesen, Pafesner, spůsobu té zbraně od Čechůw si wypůjčiwše; slowo *posádky* také u Němcůw (Possatken) bylo obyčejné atd.

Z památného snešení sněmowního, léta 1470 o suchých dnech postních učiněného, widěti jest početní poměr druhůw wojska českého, kterýž tehdáž w obyčeji býwal. Tak k. p. w jednom tisíci branných lidí počítalo se dewět set pěších a jen jedno sto jízdných, (mezi nimiž 12 kopinníkůw), a při tom za potřebné uznáwalo se padesáte wozůw bojownych; aneb na jeden wůz bojowný počítáno dwacet mužůw, mezi nimiž 1 wozataj, 2 jízdní, 4 pawézníci a 13 střelcůw. Wojsko tedy 20.000 mužůw záleželo z tisíce wozůw a tolikéž wozatajůw, že čtyr tisíc pawézníkůw, ze třinácti tisícůw střelcůw a ze dwau tisícůw jízdných. Byloli tedy w kterém wojště sto wozůw bojownych, může se za to míti, že w něm dwa tisíce lidí branných počítáno.

Z tohoto poměru, jakož i ze wšech zpráw wěku onoho patrné jest, že Čechowé byli prwní národ w tak zwaném středním wěku, kteří pokládali pěchotu za hlawní podstatu zřízeného wojska. Wšickni zajisté okolní národowé zakládali sílu swau ještě wždy jen na jízdných haufích, tak že u nich jízdní a pěchota stáli w cele jiném, anobrž téměř w opáčním poměru naproti Čechům.

O zřízení hradby wozůw dosti zřetelně píše *Wáclaw Wlček z Čenowa*, tak že již o spůsobu bojowání toho pochybnosti není. Bylo ono tehdáž času swému příhodné a prospěšné, pokud umění dělostřelčí bylo ještě tak říkaje w dětinstwí swém, a prach ručniční tak silný a účinliwý,

jako za našich časůw, dělán nebyl. Ale jakmile střelba zdokonalena, a pohybowání wojska stalo se wšudy hbitější a obratnější, hradby ty již neužitečné a nepříhodné opuštěny, tak že již w XVI století málo kde o užíwání jich zmínka se činí.

Z toho aspoň ze wšeho widěti, že předmět tento skaumateli dějin wlastenských důležitý jest, a že pilnějšího uwážení zasluhuje, nežli mu dosawad přáno bywalo. Z toho zanedbání pošlo také to, že již nyní ne wšem slowům válečným staročeským rozumíme; aspoň těžko jest, wyswětliti určitý smysl některých tak, aby o tom nebylo další pochybnosti. W čem ku př. dělil se spůsob *děl*, jenž *haufnicemi* nazýwán byl, od tak nazwaných *harcownic*, od *srubnic*, od *tarasnic*, od *hakownic*? Jaký rozdíl byl, nejen w užíwaní, ale i w zewnitřní formě, mezi *kopím*, *sudlicí* a *oštípem*? Jak se rozuměti má slowu *pračata*? co jsau *koněberky*? co *stracenci* prwní a druzí? čím se dělí *harcowníci* od *honcůw* a *posilcůw*? Coby we hradbě wozůw *okřidlí* a co *wykřidlí* znamenalo, to arci netěžko určiti: ale co jsau ty *wrauhwice* při každém předním woze? atd. Aspoň já si netraufám dáti odpowěď na otázky tyto dostatečnau, ačkoli nepochybuji, že jiní wlastenci w tom méně těžkosti míti budau,*) Jim tedy, a lepším znatelům historie umění válečného pozůstawujeme to wše k lepšímu wyswětlení.

*) Skaumatelům starožitností našich nebude newděk, když jim ze starého poznamenání zbraní l. 1471 zhotoweného některé neobyčejnější wýrazy tuto postawíme; wyčítají se tam k. p. kule tesané, kulky k tarasnici, kulky k píšťalám, dwě tarasnice měděné w ložích, dwě haufnice železné w ložích, píšťala w loži měděná, 42 kop šípůw na dub nasazených, oštíp nasazený, 32 kop šípůw na smrkowých a dubowých střelištích, dwa sudy střelišť, prachu láka, prachu sudec, hrnček wýsewkůw prachowých, kruh olowa a t. d.

6.

O panu Záwišowi z Rosenberka.

Pokus historický. (1831.) *)

Řádowé feudalní a práwa manská, kterýmiž se národowé germanští we středním wěku řídíwali, byli národům slowanským, pokud wědomosti naše stačí, původně a na počátku neznámi. Ustanowení jich we wlasti naší jest jedna z těch otázek historických, na kteréž již náležitě odpowědíti nelze; protože staří kronikáři naši si toho newšímali, a jiných památek, kteréby nás o něm zprawiti mohly, nyní na mále se nachází. A předce kdokoli nahledne pilněji do nejstarších dějin wlastenských, brzy pozná, jak znamenité následky tu šíření řádůw feudalních po sobě potáhlo.

Manské práwo, jakož wědomo, neslo to w sobě, že wéwodowé a potom králowé čeští powažowali sebe za wrchní pány wšech statkůw pozemských we wlasti. Naproti tomu páni a wládykowé pokládali statky swé za spupné, t. j. za swobodné a dědičné. Z tohoto sporu powstaly mnohé půtky mezi oběma stranami, zwláště we XIII století, až jim tuším za panowání krále Wáclawa II, skrze zaražení wšeobecného archivu, desk totiž zemských a dworských, konec učiněn.

We XII století, pokud zákon wéwody Břetislawa I, aby potomci jeho trůn český *po starších dědili*, chowal rozbroje w domu Přemyslowcůw, panownici čeští museli šlechtě zemské howěti a jí w osobowání spupnosti statkůw jejich tytýž powolowati. To wšak změnilo se, když r. 1212 *dědičnost prworozených* na trůnu českém ustanowena, zwláště pak, když brzy potom rod Theobaldůw, zákonem tím no-

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum 1831, I, 55—79.

wým zkrácených a proto nespokojených, se skončil. Od té doby Otakarowé čeští upewniwše se na trůnu, mnohé statky šlechtické, ku kterým se právo míti prawili, k sobě potahowali, aneb aspoň sobě w manstwí uwozowali. Nespokojenost tím zbuzená tuším že příčinau byla onoho zbaurení r. 1248, kdežto Přemysl Otakar II, nedočkawý wlády, sám proti otci swému králi Wáclawowi I powstaw a se šlechtau odbojnau se spojiw, od wojska královského u Mostu poražen byl. Ale týž Přemysl Otakar II, nastaupiw potom r. 1253 trůn dědičný, a rozšiřiw moc a wládu swau wnitř i zewnitř, jal se tím přísněji následowati příkladu otce swého.

Wyznati sluší, že toto usilowání Otakarowo, ačkoli těžké a násilné se býti zdálo, wedlo předce k dobrému cíli. Wšecka moc královstwí Českého, a tudíž i moc Čechůw samých, záležela na dokonalém sjednocení wšech sil w národu, — tedy na zmnožení mocnosti královské w zemi, jakožto přirozeného spojiště jejich. Šlechta pak tehdejší česká, bažíc po dokonalé nezáwisnosti, tím různila i zemdlíwala sílu národní; každý chtěl na swých statcích sám požiwati práwa swrchowanosti, a státi se ne tak poddaným, jako raději spojencem krále swého, kterémužby, kromě samowolné pomoci wojenské, dále ničím powinen nebyl. Kdyby takowé snažení bylo se konečně podařilo, česká země bylaby se dáwno rozpadla na několik šlechtických obcí, a Čechowé sami, jsauce národ ne podmanitelský ale rolničí, byliby posléze zakusili téhož osudu, kterýž zachwátil někdy ubohé Slowany na březích dolního Labe, Pěny, Sprewy a Odry.

Když tedy starý kronikář Dalemil žalowal na krále Otakara II, že pánům českým odjímal jich zboží a činil mnoho zlého, musí w tom považowán býti za stranného swědka. Král Otakar byl pán nejen přísný, ale sprawedliwý;

aniž násilím, ale právem proti pánům postupowal, wypláceje, kde slušelo, jistiny na zástawách královských zapsané, jakožto jisté paměti doswědčují. Ale mnozí ze wládyk toho wěku, kteří raději sami bezprawí činiti nežli právo podnikati byli nawykli, pokládajíce sprawedlnost jim odpornau za násilí, wzali pána swého proto w nenáwist, a konečně, když mocí nemohli, zradau se nad ním wymstili *).

Mezi šlechtici českými wynikali tehdáž mocí, sláwau a bohatstwím *Witkowici*, čili potomci z *rodu Witkowa*, páni totižto z Rosenberka, z Krumlowa, ze Hradce, z Lomnice, z Austí, ze Stráže a z Třeboně. Wládlit celými poledními Čechami, jmenowitě téměř celým nynějším Budějowskem a welikau částkau Prachenska i Táborska. Majíce we službě swé množstwí rytířstwa i zbrojného lidu, činíwali králům českým hrdostí swau časté nesnáze.

Král Otakar II, uznáwaje bezpochyby potřebu hražených měst královských we poledních Čechách, jak proti nepřátelům zahraničným, tak i k upewnění mocnosti královské w zemi, hledal osobiti sobě dwoje místo na statcích pánůw Rosenberských. Od pana Čéče z Budiwojic ujal staré Budiwojice, wesnici na stoku Wltawy a Malše, daw jemu zato jiné zboží, a založil tu r. 1265 znamenité posawad město Budiwojice, (kteréžto brzy potom Budějowice přezwáno). Kde od wěku Žižkowa město Tábor stojí, tam někdy stálo Hradiště, náležející také pánům z rodu

*) „Odoaker, rex Bohemiae nobilis, quia populum Bohemiae, Austriae, Moraviae, Styriae, Carinthiae et Carniolae, qui ante sua tempora rapinis et spoliis assueti fuerant, multa austeritate compescuerat, et sine delectu personarum, in severitate justitiae ita magnum judicaverat sicut parvum: ob hoc praedicti nobiles eum latenter habuere odio, deseruerunt aciem ac ipsum cum paucis expositum hostibus dimiserunt“ — jsau slowa spisowatele téhož wěku, in H. Pez Scriptor. rerum Austriac. tom. II, pag 1115.

Rosenberského. Král chtěl i zde míti město pewné královské: tito páni wšak, nežliby ho králi dopřáli, raději je sami popelem položili a hradby jeho pobořili. Snad i wíce podobného stalo se, o čemž chudé kroniky wěku tohoto mlčí. Tím ale zbuzena jest takowá nenáwist mezi králem a pány Wítkowci, že brzy nejen oběma stranám, ale i wlasti samé záhubnau se stala.

Když roku 1276 powstala prwní weliká wálka mezi králem Otakarem a cís. Rudolfem, páni Rosenberští w nejwětší potřebě králowě k nepříteli se přiraziwše a weliký počet wojska po sobě potáhše *), tím nemalau příčinu dali ku pokoření a ponížení krále swého (w listopadu r. 1276), kteréžto spojeno bylo se ztrátau Rakaus, Štyrska, Korutan i Krajinska. I stalo se sprawedliwým trestem, že Otakar, nawrátiw se zase do Čech, těmto pánům, aneb wlastně jen některým hlawním původům té zrady z rodu Rosenberského, statky odjal a je na wěky z wlasti wypowěděl.

Přední tehdáž rodu toho pán byl *Záwiše*, přijmím z *Falkenšteina*, syn pana Budiwoje na Hluboké a wnuk pana Jindřicha Wítkowce, pána Krumlowského. R. 1272 prwní o něm, tehdáž ještě mladém, děje se zmínka w listinách toho wěku **). Byltě pán bohatý, mocný, ušlechtilé postawy a wýtečného ducha; o neobyčejném wtipu a wzdělanosti jeho swědčí jak umění básnické, kterým se skwěl, tak i domnění sauwěkého lidu, že se wysoce znal na čáry

*) Tak o tom prawí Continuator Cosmae: „Eodem anno (1276) Vitkonides cum ingenti militia recesserunt a rege, et multa mala per regnum Bohemiae pauperibus et claustralibus intulerunt; et eo tempore rex nimium eorum auxilio indigebat.“ Script. rer. bohem. I. 422.

**) Wiz M. Millauer Ursprung des Cistercienser-Stiftes Hohenfurt in Böhmen, Pr. 1814, na str. 63.

a weškero černokněžnictwí. *) On byl w čele odbojných, a tudíž wypowěděných Wítkowcůw; s ním spolu, jestli ne wšickni Rosenberští, aspoň bratří jeho Wítek, Wok, Čeněk, Budiwoj a Hrdoň, a strýcowé jejich Jindřich a Wok, páni Krumlowští, byli ze země wypuzeni. I utekše se pod ochranu císaře Rudolfa, kterýž tehdáž již byl Rakausy sobě podmanil, hleděli také uwésti jemu w moc statky swé na pomezí rakauském ležící. To bylo zase příčinau nowých newolí a různic: nebo když král na statky ty, jakožto právem zemským propadené, sahati počal, Rudolf, ujaw se pana Záwiše i bratří jeho, krále smluwau mezi nimi 21 listop. 1276 učiněnau upomínal, kteraužto zaslíbeno bylo zapomenutí wšech wýstupkůw od poddaných obapolně spáchaných; dokládaje přitom, že již páni Rosenberští byli jeho služebníci. Proti tomu ale král Otakar důkladně ozwal se psaním dne 31 října 1277 k císaři daným, **) oswědčujíc se, že smlauwu onu swědomitě wždy zachowáwal i zachowati chtěl, ale že ani jemu, ani umluwcům samým nikdy na mysli netanulo, aby odbojní Wítkowci, jeho dědiční poddaní, měli smlauwy té w zemi české požíwati; jelikož její hlawní wýminka to hlásala, že Čechy celé zůstaweny se wšemi obywateli králi Otakarowi w starém práwě; pročež že císaři neslušelo sahati jakýmkoli spůsobem přes hranice české do wnitřní zprávy zemské, proti swrchowanosti moci králowské w Čechách. K hádce této připojilo se jiných wíce stížností, a brzy potom obě strany počaly se chystati k nowé krwawější válce.

*) „Fuit in regno Bohemiae quidam supanus, dictus Zawisch, potens et dives, de magna prosapia oriundus, et nihilominus in arte magica non mediocriter edoctus.“ Volcmari abbatis Fürstenfeld. Chronicon ap. Oefele, II, p. 532.

**) Wiz Thom. Dolliner Codex epistolaris Primislai Ottocari II. Bohemiae regis, Viennae, 1803, na stránce 79—85.

Nebudeme na místě tomto šířiti, kterak welikomocný a wítězný někdy král Otakar we weliké bitwě u Lawy dne 26 srpna 1278 i se 14 tisíci poddaných a spojenců swých zahynul. Pohříchu wyznati se musí, že i zde zrada uwedla nešťastného krále do záhuby. Wšak tenkráte nebyl to pan Záwiše; anobrž tento, zdržuje se we wojště Rudolfowě, a lítost maje nad tím, co se bylo stalo i ještě státi se mělo, dal ten den před bojem wzkázati králi Otakarowi, chtělliby jemu a bratřím jeho zase milostiw býti, že mu hotow byl přispěti ku pomoci; čemuž ale král odepřel, dokládaje, že od newěrných žádné wíry nadíti se nemohl. *) Snad takowá přísnost jeho znowu popudila příbuzného Wítkowců, pana Milotu z Dědic a z Benešowa, kterýžto wedl díl wojska Otakarowa, že w den bitwy s lidem swým odstraniw se, králi ku pomoci, když toho největší bylo potřebí, nepřispěl.

Po nešťastné bitwě té císař Rudolf, na důkaz dokonalého wítězstwí swého, jakož tehdáž obyčej byl, tři dni na bojišti s wojskem swým se pozdržel. Jen lehká jízda uherská, zwláště diwocí Kumanowé, po rotách honíce se pro kořist za nepřátely, od panůw Miloty a Záwiše poraženi a nazpět zahnáni jsau. Císař nechtěje, aby jimi země české pleněny byly, hned čtwrtý den po bitwě je do Uher rozpustil; sám pak s wojskem swým wlastním wtrhl na počátku měsíce září do Morawy, a položiw se polem u Ewančic, tu třináste dní se zabawil, ana weškera Morawa až po Brno jemu se poddáwala.

Mezitím královna Kunhuta, pozůstalá wdowa po králi Otakarowi, wyprawiwši poselstwí k císaři, poraučela sebe i dítky swé jemu na milost a w ochranu. **) Naproti tomu

*) Dalemil, kap. 92. Časopis česk. Museum, 1828 , I. str. 57.

**) Chronicon Salisburgense ap. Pez, I. pag. 380.

páni čeští a měšťané Pražští, nechtějíce aby nepřítel celau wlast opanowal, jemu wstříc se postawiti a země hájiti umínili. K tomu cíli wyslawše na rychlost k markrabi Braniborskému Ottowi, příjmím Dlauhému, synu sestry Otakarowy Boženy, wyzwali jej na žold sobě ku pomoci; *) kteryžto w několika dnech přijew s plukem čtyr set jezdcůw výborně ozbrojených, dodal Čechům nemálo mysli proti nepřátelům. Rudolf, ačkoli byl umyslil nejprw protáhnauti celau Morawu a na knížata Slezská se obořiti, wšak za poselstwím královny české změniw aumysl swůj, do Čech pospíchal. Ale sotwa byl dostihl Habrůw, až ho zprávy došly, že markrabě Otto a páni čeští chystali proti němu pole; pročež zastawiw se na místě, (ano mezitím wojsko jeho plenilo celé okolí), skrze rychlé posly wolal větší pomoc z Rakaus a ze Štyrska za sebau; kterážto když w říjnu za ním přispěla, počal táhnauti ku Praze dále. S druhé strany markrabě Otto a wojsko české wyprawiwše se, když císař již přes Čáslaw až ku klášteru Sedlci a k Horám Kutným byl dorazil, oni hotowi jsauce k boji, u Kolína proti němu se postawili. Nowá bitwa měla konečně rozhodnauti osud králowstwí Českého. Ale biskup Olomucký Bruno, přední někdy a nejtajnější radda krále Otakara, nechtěje dopustiti nowého krwe prolití, a sám o swé ujmě přibraw se do wojska Rudolfowa, požádal přítomného tu arcibiskupa Salcburského Fridricha, aby s ním přičinil se o zprostředkování pokoje s obau stran. Tu Rudolf, nejsa další wálky žádostiw, snadně dal se nakloniti k rokování o pokoj; posléze i Otto i páni Čeští k tomu swolili. Ustanoweni jsau čtyři umluwci, se strany Rudolfowy hrabě Menhard Tyrolský a purkrabě Normberský, s české pak strany Bruno, biskup Olomucký a Otto příjmím se střelau,

*) Chronicon Claustroneoburg. ap. Adr. Rauch. I, 113.

markrabě Braniborský, bratranec Otty dlauhého; k nim přidán za pátého a wrchního umluwce s obau stran arcibiskup Salcburský. Tři dni rokováno mezi nimi, až na tom zůstali, že měly smlauwy swatební, někdy mezi dítkami cís. Rudolfa i krále Otakara učiněné, časem swým dokonati se, k náhradě škod válečných, kteréž sobě císař na 40 tisíc hřiwen počítal, jemu Morawa na pět let zastawena býti, králi pak Wáclawowi českému, tehdáž teprw sedmiletému, markrabě Otto za poručníka i za zpráwce královstwí Českého ustanowiti se. Tím spůsobem ještě před polowicí měsíce října 1278 uweden zase pokoj do Čech a země od nepřátel oswobozena jest. Brzy potom, w měsíci prosinci 1278, mladí snaubenci, od královny Kunhuty děti její král Wáclaw i kněžna Anežka, od císaře pak tolikéž děti jeho Rudolf a Guta, do Čáslawi aneb (raději) do Jihlawy *) přiwedeni, a tu s welikau slawností ponejprw oddáni, ale potom zase rozlaučeni jsau.

Po náwratu císaře Rudolfa z Čech a z Morawy pan Záwiše, zdržuje se w Morawě, krajiny té wedle pana Miloty z Dědic, proti Kumanům, kteří na laupež do Morawy často

*) Těžko rozhodnauti, w Čáslawili či w Jihlawě se to stalo. České kroniky o tom mlčí, w Rakauských stojí jedno i druhé. Sauwěké Chronicon Claustroneoburgense prawí na r. 1279: „Filius regis Bohemiae filiae regis Rudolfi in Schazlabs matrimonialiter est conjunctus.“ Též sauwěká tak nazwaná zlatá kronika w Hormayrowě Archivu na r. 1827, str. 448, swědčí: Rex Rudolfus filiam suam filio regis Boemiae desponsatam usque in Schatzlauiam misit, ubi tunc primum matrimonium consummatur, mense Januarii.“ Naproti tomu Ottokar Hornek, kronikář německý, kterýž při té slawnosti sám přítomen byl, a ji široce popisuje, prawí, že se to stalo w městě „Triglaw“ neb „Driglach“, což po něm nejen rakauští, ale i domácí naši historici wšickni za Jihlawu uznáwají.

wybíhali, udatně hájiti pomáhal. Brzy pak podala se mu příčina i Čechům nápomocnu býti proti nátisku cizozemcův.

Markrabě Otto, uwázaw se proti wůli královny Kunhuty we wládu země české, tehdáž ještě bohatstwím oplýwající, a k tomu lakomstwím weden jsa, Čechy skrze lidi swé, kteřížto z Braniborska, ze Sas a z Turinska haufně k němu se walili, náramně chuditi a sužowati počal. Královna wdowa i děti její na hradě Pražském wíce jako wězňowé, nežli jako přátelé ostříháni, a brzy nejen pánům českým, alebrž i samému nowě poswěcenému biskupowi Pražskému Tobiáši, když swé prwní řády knězské u S. Wíta dne 25 března 1279 konati chtěl, přístupu do zámku zbráněno. Cizozemci na auřady zemské dosazowáni jsauce, Čechy wšelijak laupili, zwláště když markrabě Otto zemi opustiw, na místě swém biskupa Eberharda Bamberského, muže hrdého a násilného, za wladaře w Čechách ustanowil. Tu Čechowé proti cizozemcům těm bauřiti se a válku zdwihati počali, jsauce k tomu podtají královnau samau nabádáni. *) Otto boje se, aby páni čeští nejen hradu Pražského, ale i osoby mladého krále se nezmocnili, kázal královnu wdowu i s dětmi jejími w tuhé zimě náhle w noci 25 ledna 1279 z Prahy na hrad Bezděz odwesti, a tam chowati pod přísnau stráží cizozemskau. Ta wěc musila popuditi Čechy ještě wíce k newoli. Válka proti násilníku a holotě jeho stala se nyní wšeobecnau; udatně a hrdinsky počínali sobě zwláště pan Hynek z Dubé, pan Jaroslaw Jablonský z Lemberka a pan Ctibor z Lipníka s jinými. Sám pan Záwiše, podlé swědectwí Dalemilowa, ku pomoci Čechům prospěšné boje proti cizozemcům wedl. Ale weliký

*) „Regina relicta regis quondam Boemiae una cum melioribus terrae rebellat Ottoni marchioni Brandenburgensi.“ Chronicon Salisburgense ad ann. 1279 ap. Pez, I. 381.

díl měst českých, majíce obywatele a posádky německé, pomáhali Ottowi proti pánům českým. Tím wlast se wšech stran náramně hubena, města i wesnice popáleny, lid mečem, laupeží a hladem mořen. Mezitím (w červnu 1279) královně Kunhutě událo se uteci z twrdého wězení, nejprw do Prahy, potom do Opawy, odkudž, již na swobodě jsauc, do Znojma Morawského, kdežto tělo manžela jejího již od welikonoci r. 1279 leželo, se odebrala; načež Otto krále Wáclawa z Bezdězí opět dále do Žitawy zawesti dal. Válka wždy krutější a krwawější trwala až do 25 listopadu 1280, kdežto s obau stran nejprw příměří, potom i pokoj oblíben byl. Otto zajisté, wida že proti zemi konečně odolati nemohl, přijel do Čech osobně zase, a rozepsaw sněm walný ke swátkům wánočním r. 1280, počal jednati se stawy o nawrácení pokoje a řádu zemského. Rokováno ještě w měsíci lednu 1281, a konečně ustanoweno s obau stran, že stawowé ku poslušenstwí markrabě Otty se nawrátí, a wšak aby wšickni cizozemci z Čech wyhostěni, král Wáclaw do Prahy zase přiweden, a biskup Pražský Tobiáš s panem Děpoltem z Risenberka, nejwyšším sudím, za zpráwce královstwí w nepřítomnosti markrabowě nařízeni byli. Za to slíbili stawowé čeští markrabi ke dni 1 máje 1281 položiti 15 tisíc hřiwen stříbrných Pražského čísla. Smlauwy tyto we wšech článcích splněny, kromě že král Wáclaw teprw o dwě léta později, po nowých auplatcích, Čechům wydán jest.

Když králowna Kunhuta we Znojmě s dworem swým se usadila, pan Záwiše, také w Morawě přebýwaje, neopominul přístupu sobě u ní hledati a o milost její státi; daufalť zajisté, kdyby matka budaucího krále k němu laskawě se naklonila, žeby potom tím snáze zjednati sobě mohl nawrácení statkůw českých.*) To co do králowny,

*) Petr opat Zbraslawský tak o tom píše: „Erat his diebus baro quidam de Bohemia, Zevissius nomine, quem culpis suis exigen-

nad naději a sprawedlnost se mu powedlo. Kunhuta zajisté — ať w tom užiji slow Hájkowých — „znamenawši jej býti nad jiné wšecky krašší twáři a wýborné postawy, a že wždycky wesel jest, žádala s ním míti aučastenstwí w weselí, a jeho při sobě zdržela tak dlauho, až z něho synem počala, a porodiwši rozkázala jemu na křtu dáti jmeno Jan.“ Opat Zbraslawský dokládá, že Záwiše královnu nějakými kauzly k milování popudil: „reginae animum in amorem suum, quibusdam nigromantiae conatibus ipsam circumveniens, provocavit;“ a od té doby prý královna Záwiše do smrti wíce neopustila.

Klewety prowozují nejen w obecném žiwotě neważnau moc swau, ale wtírají se pohříchu často i do historie samé. Již za starodáwna domniwali se někteří lidé, že pan Záwiše již za žiwobytí krále Otakara s královnau neslušně srozuměn, a proto prý od krále wypowězen byl; jiní ještě dále se domýšleli, že prý královna nabízela manžela swého proto k wálce proti císaři, aby tam zahynul a ona potom tajné náklonnosti swé tím lépe howěti mohla. Prwní kronikář, wšak jen cizozemský, který tak psal, *) byl Volkmar, opat

---

tibus rex Ottakarus proscriptionis sententiae mulctandum duxerat, eum quoque cum tota sua domo perpetui dispendiis exilii irrevocabiliter deputarat. Hic rege Ottakaro defuncto Chunigundam reginam in Moravia manentem adiit, cui non tam obsequiis promptior, quam colloquiis familiarior ceteris militibus esse coepit; sperabat etenim, quod statum pristinum recuperaturus possessiones suas in regno sine difficultate resumeret, si coram regina, quacunque calliditate adjutus, familiaritatis gratiam inveniret.“ W. Dobner Monum. V. 49.

*) Regina Bohemiae de morte Regis habetur suspecta, ideo quia ad pugnam multis suggestionibus ipsum compulit, et ideo non potest a nodulo suspicionis se penitus excusare vel enodare. Causa vero fuit . . . „Zawisch“ etc. Wiz Oefelowy staré kroniky baworské, II. 532

Fürstenfeldský w Bawořích, který za mládi swé asi r. 1284 w Praze byl studowal, a okolo r. 1326 umřel; w Čechách teprw we XV století jeden neznámý historický weršowec*) totéž domnění opětowal; nowější pak dějepisci, zwláště cizí, na větším díle jemu přiswědčují. Ale to děje se aneb z newědomosti, anebo z přewrácenosti; oboje neslušně a neprawě. Sauwěcí kronikáři nejen čeští, ale ani rakauští, nic o dowěrné známosti obau osob před r. 1280 newědí; ani sám Ottokar Hornek, který sice rád powídky a klewety sbírá i roznáší, nic o tom neprawí, alebrž dosti patrně znáti dává, že královna teprw po smrti králowě se Záwišem se oznámila. Tento pán zajisté sotwa kdy na dwoře Otakarowě bawil se; nebo již od r. 1265, kdežto král panu Čéčowi byl Budějowice odjal a pana Beneše z Falkenšteina příbuzného Záwišowa do wězení wsadil, **) trwalo záští mezi ním a pány Rosenberskými; aniž pokud mně známo, před r. 1283 pan Záwiše w královských listinách kde za swědka postawen jest. Co se o dáwné newěře Kunhutině bájí, za utrhání pokládati se musí, pokud se k tomu nenajde podstatnějších důwodůw; nebo co Volkmar prawí — lidské powídačky, jakož sám wyznáwá — jest tak nerozumné a hlaupé, že o tom ani mluwiti netřeba. Není mně činiti o bezauhonnost Kunhutinu, — dobrá máti bylaby syna swého na Bezdězi neodběhla, — ale jest mi činiti o prawdu a sprawedlnost historickau.

O náramném moru, který léta 1282 Čechy a dílem i Morawu swíral, plné jsau kroniky tohoto wěku. Pomřelo prý w Praze lidu 20,000 a w ostatních Čechách asi 600,000; nebo za příčinau wálek předešlých lidé několik let po sobě

*) Wiz Časopis musejní na rok 1828, swaz. 1, 54.

**) Wiz Chronicon Claustroneoburg. ap. Pez, I. 461, a srownej s tím Chronicon Osterhoviense ap. Adr. Rauch, I. 508.

rolí zasíwati nemohli, z čehož neslýchaná nauze a hlad, a z toho posléze morowá rána powstala. Snad za tau příčinau markrabě Otto mladého Wáclawa do Čech poslati se ostýchal; nebo teprw r. 1283, kdežto neobyčejná auroda na polích se jewila, odewzdal ho Čechům a přiwedl do Prahy dne 24 máje, kdežto dwanáctiletý král ten s newýmluwnau wšech Čechůw radostí a slawností přiwítán byl, a ihned w nejwyšší wládu zemskau sám se uwázal. Přední auředníci zemští, kteréž tudíž ustanowil, jmenují se tito: pan Zbislaw ze Třebuně, purkrabě Křiwoklátský, byl nejwyšším komorníkem královstwí Českého, pan Purkart z Winterberka nejwyšším hofmistrem, pan Zdislaw z Lewenberka nejw. purkrabím Pražským, p. Sezima z Krašowa nejw. truksasem a pan Beneš z Wartenberka nejw. češníkem.

Prwní péče mladého krále byla powolati matku swau z Morawy k sobě; kterážto, za příčinau prowinění swého, jen s bázní a s prosbami k němu se přibližowala. On wšak zapomínaje rád na minulé časy, se srdečnau radostí přiwítal ji, a dětinná oddanost jeho brzy zapudila wšecku nedůwěru její. Tu jsauc upewněna w lásce syna swého, sama skrze některé pány české krále prositi počala za pana Záwiše, který ještě wždy na Morawě po hradích se pokrýwal, aby wina jemu odpuštěna a statkowé jeho w Čechách nawráceni byli; k čemuž král bez nesnáze swolil, a Záwiše matce milého nejen ke dworu swému powolal, ale brzy také nejwyšším hofmistrem královstwí swého učinil.

Bylili již dříwe lidé, kteří na páně Záwišowo počínání s newolí patřili, nyní widauce, an nad to nade wšecko i štěstím swěta oplýwal, i moc wysokau nad jinými w královstwí prowozowal, popudili se tím větší nenáwistí proti němu; zwláště an tento nowý králůw milostník a pěstaun, za jakaukoli příčinau, se šlechtau českau přísně a páno-

witě nakládal. Prawí o něm opat Zbraslawský,*) že on dworem královským i samým králem wládl, wšecky auřady dle libosti swé osazowal, wšecky záležitosti královstwí sám jediný řídil; učiw prý krále hrám dětinským, sám na jeho místě odpowědi dáwal, a wýše nežli král ode wšech wážen i šetřín byl. I ačkoli kronikáři tomuto, co do pana Záwiše, není owšem wěřiti, an z nenáwisti, jakož dole spatříme, také neprawé o něm wěci spisowal: wšak to pochybné není, že r. 1284 téměř sami páni Wítkowci a přátelé jejich dosazeni byli na auřady zemské. Na místě nahoře psaných byli již pan Ojíř z Lomnice (Wítkowec) nejwyšším komorníkem, pan Hroznata z Husic (jenž měl Záwišowu sestru za manželku) nejwyšším purkrabím Pražským, pan Wítek z Krumlowa podkomořím, pan Haman (Hynek) z Dubé nejw. truksasem, pan Jaroslaw ze Šternberka češníkem, pan Radoslaw nejw. písařem zemským. Tato weliká i náhlá změna příčinau byla záští mezi pány českými, kteřížto nyní na dwě strany se rozdělili: na jedné byli s panem Záwišem a s nowými auředníky páni Jindřich z Rosenberka, Oldřich ze Hradce, Sezema ze Stráže, Hynek z Lichtenburka, Albrecht z Žeberka, Mutina z Kostomlat, Ondřej z Kawčíhory, Půta ze Mšena, Wilém z Miličína, Půta z Potenšteina, Soběhrd ze Žlutic, Holen z Wildšteina i přátelé jejich; proti nim stáli páni Purkart z Winterberka, Zbislaw ze Třebuně, Zdislaw z Lewenberka, Sezima z Krašowa, Tobiáš z Bechyně, Beneš z Wartenberka, Bohuslaw ze Zwikowa, Heřman z Hohenberka, Tobiáš ze Zwikowa i wšickni příbuzní a přátelé jejich. Bylo se obáwati, aby wnitřní wálka skrze tato záští w Čechách znowu newypukla; na štěstí wšak podařilo se, tuším královně Kunhutě, smířiti obě strany 25 máje 1284, w den památný na-

*) Chronicon Aulae Regiae, in Dobneri Monum. V, 51.

wrácení se krále Wáclawa do wlasti, tak že weřejný a slawný slib učinili, zachowati poddanost králi a pokoj mezi sebau. *)

Tak utwrzen jsa Záwiše w moci swé, požádal krále o zasnaubení sobě k manželstwí matky jeho, královny Kunhuty: čemuž když mladý král ochotně přiwolil, oddawky obau slaweny byly po sw. Trojici r. 1285 s welikau slawností a pompau w Praze. Od té doby král Wáclaw pana Záwiše na místě otce swého ctil, a radowánky časté na dwoře královském wídány.

Páni čeští, kteří panu Záwišowi nepřáli, nemohauce již w Čechách proti němu prospěti, do ciziny se utekli, k císaři Rudolfowi, jakožto budaucímu tchánowi krále swého. Poselstwí a žaloby jejich slýchány byly tím ochotněji, čím wíce císař sám byl již od dáwna proti Záwišowi zanewřel; aniž pak mohl nestarati se o to, co hodného neb nehodného dálo se na dwoře budaucího zetě jeho. Smýšlení císařowo panu Záwišowi nebylo neznámo; pročež když Rudolf powolal téhož léta 1285 krále Wáclawa ke sjezdu do Chebu, a i Kunhuta se synem swým tam přijela, pan Záwiše, sprowodiw je až k Chebu, sám s komonstwem swým nikoli do města wjeti nechtěl, císaři se nedůwěřiw. Tu tedy obapolná jich nenáwist wyšla ponejprw na jewo.

Ottokar Hornek prawí, že Záwiše i Kunhuta k tomu směřowali, aby král Wáclaw syna jejich Jana neb Ješka,

*) Dwoje listiny, obsahující slib tento, chowají se podnes w cís. král. státním tajném archivu we Wídni, kdežto sem je r. 1826 w rukau měl. Pan Záwiše z Falkenšteina zde teprw na třetím místě po pp. Ojířowi a Hroznatowi, a sice beze wšeho titule postawen jest; podlé toho zdá se, že wláda, pánowitost a pýcha jeho nebyly předce tak nemírné, jak je opat Zbraslawský popisuje.

jakožto bratra svého, za markrabí Morawského wyhlásil. Snad měl raději říci „za knížete Břeclawského“; mezitím buď jakkoli, wždy snáze tomu wěřiti jest, nežli jiné powídačce, kterau i Hornek i Volkmar wyprawují: Kunhuta prý, chtějíc widěti nowého manžela svého na trůnu českém, hleděla otráwiti syna svého krále Wáclawa; k čemuž ale pan Záwiše nejen prý neswolil, ale ji z takowého aumyslu i káral. Já obé to mezi ty lži kladu, kterýmiž historie Záwišowa tak hojně naprzněna. Nebo co Volkmar o tom otráwení píše, směšné jest a odwodu dalšího ani nepotřebuje.

Kunhuta sama umřela nenadálau smrtí dne 9 září 1285, a pochowána slawně w kostele Sw. Františka u mostu w starém městě Pražském. Smrti její oplakáwali welice nejen pan Záwiše ale i král Wáclaw i mnozí Čechowé, světští i duchowní; dáwajíce tím patrné swědectwí, že ač křehkostem poddána, wšak nikoli tak zlá nebyla, jak ji líčili cizozemci.

S počátku zdálo se, že příhoda ta neumenšila předešlé důwěrnosti a přízně mezi králem a otčímem jeho; brzy wšak sokům Záwišowým snadnější zjednán přístup ku králi, skrze přiwedení mladé manželky jeho Guty do země, kterážto 4 července 1286 ponejprw na stolec královský u S. Wíta w Praze posazena byla. Komonstwo, které tato krásná i dobrá paní po sobě ke dworu královu potáhla, záleželo na větším díle z nepřátel Záwišowých. Sám císař Rudolf nepřestáwal proti němu popauzeti w každém poselstwí swém, ačkoli nadarmo. *) Ale tím již celé postawení Záwišowo na dwoře českém stalo se nejisté.

Roku 1287 ukázal se pan Záwiše co polní wůdce. W Morawě, kteráž již zase ku královstwí Českému při-

*) Swědčí o tom Ottokar Hornek we zbírce Pezowě III, 185 a jiní.

pojena byla, tak welice rozmohlo se laupežnictwí, že muselo brannau rukau a walnau mocí udušeno býti. Mezi laupežníky byli také někteří páni Morawští, z nichžto však jeden, z rodu panůw Kunštatských, Gerard z Obřan, již rok předtím (28 února 1286) králi na milost se dal, když tento spolu s knížetem Mikulášem Opawským a s panem Záwišem do Brna byl přijel. Nyní ale proti jiným pole sbírati se muselo, w němžto sám král přítomen byl, ačkoli wrchní zpráwa poručena panu Záwišowi. Na samém klášteře Rajhradském chyceno laupežníkůw do čtyr set, kteréžto král bez odkladu zwěšeti a postínati kázal. *) Potom táhlo wojsko k Morawské Třebowé, kdežto pan Fridrich z Schönburka dobyt a na záwazek wzat; posléze obležen a dobyt hrad twrdý Hohenstein, s kteréhož se w celém okolí mnoho laupeží bylo dálo.

Štěstí toto válečné stawu Záwišowu předce polepšiti nemohlo. Prawilo se, že přátelé jeho w auřadech zemských spůsobem bezprávním bohatli; na něho sočeno u krále, že nic dobrého neobmýšlel. Nepřátelé jeho mezi pány českými nepřestáwali wystříhati jak krále, tak i císaře Rudolfa, proti bůh wí jakowým auskokům pana Záwiše, kteréžto čím wlídněji se ku králi měl, tím za nebezpečnějšího pokládán. Mluweno weřejně, že krále swého podtají žiwota zbawiti hledal. Záwiše pohrdaw takowými powěstmi **), nicméně jako prwé weškeru moc auřadu swého konal. Posléze zdařilo se sokům jeho, že ho u krále w podezření uwedli; snad že tomuto, již nad léta swá dospělému, wladařením swým do mocnosti jeho sahati se zdál. A wšak Wáclaw

*) Chron. Aulae reg. ap. Dobner, V. 85. Anonym. chron. Austriac. ap. Adr. Rauch, II. 281.

**) Zewissius contra se insurgentem parvipendens infamiam, ut prius, universa disposuit etc. Chron. aul. Reg. ap. Dobn. V, 56.

ještě wždy, aspoň zewnitřně, ukazowal na sobě tutéž úctu a důwěru jako předtím k němu. Záwiše ale, teprw proměnu tu zpozorowaw, počal obmýšleti prostředky, kterakby nebezpečí naň se walící odwrátiti bylo.

Přátelstwí na dwoře královském w Uhřích, kteréž někdy královna Kunhuta byla jemu získala, smrtí její poulewilo. Aby je tedy znowa upewnil, a tím i větší ochrany nabyl, počal sobě namlauwati k nowému manželstwí kněžnu uherskau Jitku, sestru krále Ladislawa příjmím Kumanského, tehdáž již we klášteře žijící; král Ladislaw s ochotností popřál mu jí a i potřebná dispensace od papeže brzy k tomu zjednána. S welikým a slawným komonstwem, po královsku, bral se pán Záwiše k newěstě swé do Uher; ale přišed za Lichtenburk pod železné hory, od pana Hamana (Hynka) z Lichtenburka laupežnicky přepaden, lidé jeho rozehnáni, wozowé s drahými náklady pobráni, on pak sám stěží autěkem do Opatowic se zachowal. Nicméně sebraw se brzy po druhé ještě nádherněji a silněji, konečně do královského Bělehradu, sídla tehdáž uherských králůw, se dostal; kdežto swatba jeho s welikým weselím a skwostně slawena jest. Wrátiw se zase do Čech i s nowau manželkau swau, od té doby opustil dwůr královský, a počal s Jitkau přebýwati na zámku swém Fürstenberku (Swojanowě).

Skutek tento mluwí sám dosti zřejmě. Jestliže Záwiše hledal bezžiwotí krále swého, jakož opat Zbraslawský a po něm wšickni naši kronikáři swědčí: čím se stalo, že se o ně nepokusil, pokud Wáclaw ještě byl w rukau jeho? proč tím odkládal až po porodu dwau synůw Wáclawowých (Otakara r. 1287 a Wáclawa r. 1288), kdežto wšecko to zločinstwí nic mu wíce prospěti nemohlo? proč posléze sám odstranil se ode dworu a tím nemožné učinil wykonání aumyslu swého? Z toho následuje, že anebo pan Zá-

wiše byl weskrz nerozumný, anebo celá ta řeč jen pauhé utrhání jest.

Roku 1288 narodil se panu Záwišowi syn na hradě jeho Fürstenberku. Chtěje oslawiti křest toho zrozeňátka, zwal k němu nejen krále Wáclawa, ale i Ladislawa krále Uherského, i knížete Jindřicha Wratislawského; slawnost ta tuším we Břeclawi, na hranicích zemí Morawské a Uherské státi se měla. Ale na dwoře Wáclawowě byla zkáza Záwišowa již uložena. Newidíteli, tak prawili sokowé jeho králi, že wás proto z Prahy zwe, aby se wás tím snáze zmocniti mohl? čeho se w Praze, pro zbauření lidu, ostýchá, to na cestě aneb konečně na hodech samých we skutek uwede. Wáclaw tedy, osobně od Záwiše prošen jsa, ke slawnosti sice přijíti připowěděl: ale swolaw některé swé wěrné do tajné rady, nyní teprw ohlásil se, že počínání Záwišowo jemu již bylo nesnesitelné; že bezpečnost osoby králowské to žádala, aby moc škodná tomu hrdému manowi odjata byla: aby tedy prostředky k tomu potřebné obmyslili. Uloženo předewším zmocniti se osoby Záwišowy; potom že snáze bude se moci učiniti mezi nimi narownání. O bezhrdlí jeho ještě ani řeči nebylo: nebo weliká částka pánůw nechtěli o žádném násilí proti němu slyšeti.

Pan Záwiše již na odchodu byl, komonstwo swé předeslaw, když ho poselstwí jmenem králowým stihlo, aby pro pilné rozmluwení aneb sám sobě neważil ještě jednau na hrad přijíti, anebo na krále dole w městě posečkati. Bez odtahu a ochotně wrátil se tedy s nemnohými služebníky nahoru, chwátaje a newida, že když přes most do brány wjel, ona za ním spuštěna i větší díl komonstwa jeho wywřen. Přijew ku paláci, ssedl s koně a pěšky wzhůru pospíchal, ano i zde komonstwo se umenšowalo; jen tří ještě s ním byli, když wstupowal do pokojůw, a i ti od desíti k tomu nastrojených mužůw na místě zasta-

weni. Přišed až k věži, kdežto krále nalezti se domníwal, a wida se osamělého, an osm ozbrojených pánůw, mezi nimižto wšak i tří přátelé jeho, jej obstaupili, teprw spamatowal se w nebezpečí swém. Co to jest? co se tu počíná? ptá se. — „Jste u wazbě králowě“, byla odpověd. „Ano, chcili wšak!“ wece a tasí meč. Tu půtka swedena owšem nerowná, wšak dlauho trwající: nebo pan Záwiše byl nejen hrdinské mysli, ale i neobyčejně silný. Posléze ale přemožen a dán purkrabí Pražskému, panu Zdislawowi ze Šternberka, pod ochranu a stráž. Powěsti wšak té, žeby pan Záwiše jat byl, dlauho ani w městě ani w Čechách lidé wěřiti nechtěli; tak weliká byla moc a wážnost jeho w zemi. *)

I poslal k němu král radu swau, žádaje, aby mu nawrátil hrady ty a města, kteréž držel ještě posawad po královně Kunhutě. Ale Záwiše, netajiw již nenáwisti swé proti králi, to učiniti zpěčowal se, dokládaje že hradowé ti jemu w 50 tisících hřiwnách stříbra od zemřelé královny zastaweni byli, kteréž ona, jakožto wěno jí od krále Otakara někdy zapsané, synu swému Ješkowi k dědictwí prý odkázala; dokud tedy těch peněz mu se nesloží, hradůw těch že wzdáti nikoli nemíní. I kázáno panu Zdislawowi wsaditi ho do bílé wěže, památného w historii naší wězení hlubokého a na spůsob žbánu wystaweného, ano na dně široké jsauc, nahoře auzce se stýkalo.

W ukrutné wazbě té držán Záwiše téměř plná dwě léta (1288—1290), nechtěje králi w ničemž powolným býti. O manželce a nowém zrozeňátku jeho nečiní se we starých pamětech nižádná další zmínka. Přátelé wšak, a zwláště bratří jeho, náramně se kormautili a bauřili, ale bez účinku.

---

*) Široce o tom píše Ottokar Hornek, tehdejší Dalemil rakauský, jakož se slušné jmenowati může, w Pezowých Scriptt. rer. Austr. dílu třetím.

On sám dlauhý čas wazby swé tím sobě krátil, že se s básnictwím obíral. Nejstarší o tom swědek není Hájek, ale nejmenowaný weršowec XV století, prawě: „w tom wězení Záwiše mnoho dobrých piesní skládáše.“ *) Ale písně ty časem již tuším zahynuly; nikdo zajisté o nich newí.

Wida král neústupnost Záwišowu, použil posléze rady tchána swého Rudolfa ke skrocení jeho. Wyprawiw wojsko do pole pod zprávau knížete Mikuláše Opawského, auhlawního nepřítele Záwišowa, dal jej woditi swázaného před hrady ty, na kterýchž jeho posádky byly, a hroziti purkrabím jeho, newzdajili hradůw, že pán jejich bez milosti utracen bude. **) Tím uhrozeni jsauce mnozí wzdali hrady. Když ale přitáhli před Hlubokau, nedaleko Budějowic, bratr Záwišův pan Wítek nedbaje té hrozby, brániti se ustanowil; newěřiltě zajisté, žeby skutek ten wywesti oprawdowý aumysl měli. Ale kníže Mikuláš, užiw té příležitosti ku pomstě, kázal hned na podhradí připrawiti stroje k usmrcení jeho. Neprosiltě Záwiše ani nepřátel swých o milost, ani přátel o wzdání hradu; jen o zpowědníka požádal. Když pak posléze přístojícím o newděčnosti Wáclawowě mluwiti a je příkladem swým wystříhati počínal, Mikuláš nedočkawý katům pospíšiti a jemu hlawu prknem k tomu

*) Wiz časopis musejní na r. 1828, I, 61. Wýraz ten „*dobrých* piesní“ tušiti dáwá, že weršowec sám ty písně znal, a že tedy we druhé polowici XV století ještě se byly neztratily. Možná že některé z písní jeho zachowaly se nám w rukopisu Kralodworském, jenž právě z wěku onoho pochází. Šíře o tom mluwil sem we Widenských letopisech literatury na rok 1829, we swazku čtwrtém, kamž o to čtenáře odesílám, nechtěje sám slow swých opakowati.

**) „Postea Zawissus, regis Rudolfi consilio, ante singula castra deducitur, et eo mediante in potestatem regis revertuntur.“ Haselbach chron. Austriac. ap. Pez, II. 743.

připraweným sraziti kázal. To se dálo 24 srpna roku 1290. Pan Wítek, poznaw nešťastný pád bratrůw, zhrozil se skutku toho, a wzdaw hrad, do Uher u wyhnanství se odebral, kdežto i umřel.

Poważímeli zdrawě wšecky okolnosti, wyznati musíme, že prowinění Záwišowo není nikoli tak na jewě, jako se od kronikářůw našich udáwá. Sám opat Zbraslawský o tom jen pauhé řeči, nižádné pak důwody nepodáwá. Pulkawa prawí, *) že teprw na těch hodech, ku kterým krále swého zwal, mělo se spiknutí proti němu státi: ale jaká to sprawedlnost, která odsuzuje za to, co se ještě nestalo? A wšak Záwiše, ač ke dwěma letům u wězení byl, ani před saud o spiknutí swé předwolán, ani řádně odsauzen nebyl; anobrž, podlé wšech zpráw, po zajetí jeho nebylo ani řeči o spiknutí. Wěc ta sama w sobě nepodobna, žeby knížata a přátelé na hodech se wražditi měli; aspoň ušlechtilý charakter knížete Wratislawského poráží podezření takowé. Ale jiná prawá příčina jest na jewě, proč mezi králem a Záwišem tak ukrutné zášti wzniklo: klenoty a hrady, které tento po Kunhutě měl a žádným spůsobem, leda za hotowé peníze, wydati nechtěl. Mohla býti otázka, práwemli Kunhuta učinila jediného nepořádného syna dědicem weškerého jmění swého? Wždyť i řádné děti její byly na žiwě. A tuto příčinu záhuby Záwišowy klade také nejmenowaný sauwěký kronikář, **) prawě: Filius Odoacri regnare incipiens, Zebiscum, qui per reginam, quam duxerat, thesauros habere coeperat, nec regi assignare voluit, mortua quondam regina, eundem Zebiscum captivat et occidit.

*) Dobner, Monum. bohem. III. 243.

**) Pez scriptt. rer. Austr. II. 1115.

7.

Pomůcka ku poznání řádůw zemských královstwí Českého w druhé polowici XIII století.

(1831.) *)

Staří obyčejowé právní a celé zřízení zemské wlasti naší za panowání wéwod a králůw domácích z rodu Přemyslowa jsau wždy ještě tmau pokryti; nesnadnotě určiti, kterými zákony a řády národ náš se zprawowal, jakými zwláštními práwy a powinnostmi značili se rozdílowé stawůw a společností; jakými spůsoby moc auřední w zemi prowozowána, kterých prostředkůw se užíwalo ke zwelebení síly národní, ku pojištění a hájení weřejné bezpečnosti, ku plození a množení obecného pohodlí, k ušlechtění mrawůw a citůw jak nábožných tak i čistě člowěckých. Starožitných sauwěkých zpráw o tom nikdež ještě sebraných nemáme; kronikáři naši na mále toho dotýkají; powídkám báječného Hájka wíry přikládati nelze. Jeden jediný pramen nám ještě pozůstáwá, z kteréhožto zprawy o předmětech těchto s důwěrau čerpati sluší: to jsau staré písemnosti, listiny weřejně i saukromí psané, akta i dopisy wšeliké z wěku onoho, ježto baurem a záhubám časůw až podnes odolaly. Nejwětší počet starých listin (Urkunden) potahují se, jak obyčejně, na právní záležitosti a záwazky mezi osobami i obcemi; srownáwajíce je mezi sebau pilně a saudně, získáme tím konečně wěrný obraz wšech takowýchto potahůw a swazkůw, kterýmiž se národ byl zawázal, a tak tedy obraz občanského žiwota předkůw swých wůbec. Ale i zde nacházíme své zwláštní nedostatky a nesnáze: českého diplo-

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum, 1831, III, 302—321.

matáře ještě nikdež sebraného nemáme; potřebitě staré listiny naše teprw po archivech doma i wně shledáwati. A wšak staré archivy po Čechách na větším díle již dáwno zašly; welice málo se jich nalezá, jichžto písemnosti wýše nežli do druhé polowice XV století sahají. Příčiny toho jsau mnohé, aniž, jak se to stáwá, jen w rozbrojích husitských hledati se mají: ale o tom zde mluwiti nebudeme. Chudoba naše w tom ohledu, srownaná s nadbytkem krajin sausedních, k. p. Bawor, skaumatelům dějin wlastenských tuze cítiti se dáwá.

Nářek tento slaužiž poněkud za omluwu nedostatečnosti zpráw, prwních toho druhu, kteréžto wlastencům zde podáwáme. Wzaty jsau většim dílem ze sauwěkého *rukopisu* w tajném *archivu Královeckém* we Prusích, obsahujícího formule listin weřejných z kanceláře české za panowání králůw Wáclawa I, Otakara II, i Wáclawa II až po r. 1286 wyšlých, a wšak s wynecháním dat a jmen. Dr. Jos. Schön, widěw rukopis tento w Královci, prwní pozor náš naň obrátil; *) k žádosti pana hraběte ze Šternberka učiněn jest na místě přípis pro wlastenské Museum naše. Že formule tyto, w počtu 151, ze skutečných listin přepsány jsau, za to nám ručí nejen obyčej onoho wěku, ale i shodnost jejich s některými originaly posawad zachowanými, i sám obsah jejich. Wztahujít se pak dílem na *zahraničné*, nejwíce ale na *wnitřní záležitosti* králowstwí Českého pod králi nahoře jmenowanými. Zde jen na tyto poslední ohled bráti budeme, sestawíce, co w nich dějinného se nalezá, pod jisté rubriky, s odwoláním se na čísla přepisůw musejních, též na jiné nám známé listiny, kdekoli jich k objasnění wěci potřebí bude.

*) Wiz Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen, 1828, Januar, S. 71.

1) Sněmy. Wláda zákonodární.

O sněmích nacházíme zmínku již we pamětech nejstaršich wlasti naší; jmenujiť se tu obyčejně *generale colloquium, generalis synodus, dieta, curia solennis* a t. d. Na ně ku konci XIII století, kromě biskupa Pražského, pánůw a wládyk, již i poslowé hražených měst královských zwáni bywali. A wšak o žádném písemním snešení sněmu českého z wěku XII neb XIII posawad se newědělo, aniž pak znám jest spůsob tehdejšího sněmowání. Rukopis Královecký zachowal nám nejstarší takowýto zápis (w čísle 3), za panowání Otakara II, ačkoli bez datum; snešení sněmowní ohlašuje se tu patentem královským, a obsahuje w sobě čtwero nařízení: jedno proti falešnému mincowání, druhé proti laupežem wálečným, třetí proti psancům, čtwrté o sjezdech šlechtických. Prawí w něm král Otakar, že pečliw jsa o zachowání řádu a pokoje obecného a o hájení dobrých před násilím nešlechetných, swolal pány české před sebe do Prahy ke dni sw. Ondřeje, kdežto, když byli se shromáždili, trojí wěc jim předložil, totiž: které pokuty mělyby uloženy býti na falešné mincowníky, kteří na škodu královstwí lichau minci bijí, též na psance, kteří o škodě zemské žiwi jsau; pak jakými prostředky mělaby se přítrž činiti škodám těm, které wojsko do pole táhnauci činíwalo. Páni měwše ty wěci w pilném potazu, toto wynesli nejprw o falši w mincowání: proti komukoli wznikne potah, že buď sám bije lichau minci, aneb na zboží swém býti dopauští, budiž on pán (baro), rytíř (miles), panoše (baronis servus) aneb měšťan (civis), jestliže sedmero swědkůw stawu jemu rowného (t. pánůw proti pánu, rytířůw proti rytíři a t. d.) pod přísahau jej za winného uznají, ten a takowý hrdlo i statek swůj králi ať propadne; jestliže pak nějaký mincmistr postižen bude buďto we špatném zrně,

buď w lehčení peněz, více jich ze hřiwny bijíc nežli předepsáno jest, ten nejwyšším komorníkem aneb podkomořím královstwí Českého sauzen býti má podlé práwa. O wojskách do pole táhnaucích tak jest nařízeno, že žádný branný, wytáhna z domu, nemá blíže dwau mil od domowa swého noclehowati, aniž na noclehu swém lidem co jiného bráti, nežli jediné obrok pro koně swého, kteryžto mu dáwán býti musí; *) sáhneli násilím dále, na dobytek, braw neb drůbež hospodářowu, a učiníli jemu škodu menší desíti hřiwen, má o to u nejbližšího saudu krajského udán, a od sudí krajských jediným půhonem obeslán býti; budeli wšak škoda wětší desíti hřiwen, má před saud zemský do Prahy pohnán a tam tolikéž sauzen býti. W saudu tom jestliže přísahau se očistí, bude propuštěn; budeli wšak přísaha jeho křiwá nalezena, propadne králi hrdlo i statek. Nebudeli pak přísahau chtíti se očistiti, má původowi učiniti plnau náhradu za škodu, saudcům tolikéž zaplatiti a do králowské wazby na 8 neděl wzat býti. Dále o psancích a škůdcích zemských tak nalezeno jest, že kdokoli uswědčen bude we přechowáwaní aneb jakémkoli napomáhaní jich, má králi také hrdlo i statek propadnauti. Posléze ještě páni ten nález swůj wynesli, že žádný w klášteřích aneb na klášterském zboží sjezdy a roky (placita) držeti, aniž tam přitom honby jakékoli strojiti nemá; sjezdy takowé jen do králowských měst se powolují.

Toto sněmowní snešení jest w nejednom ohledu welice důležité. Z něho poznáwáme, že wláda zákonodární w zemi již za starodáwna prowozowána byla na *sněmích*, kteréžto král podlé libosti swé swoláwal, a na nich, o čem se jednati

*) Powinnost tato, že wojsko králowské, kamkoli přitáhlo, od obywatelůw obrokem pro koně zdarma opatřeno býti muselo, jmenuje se w nejstarších listinách jmenem *nářez*.

mělo, přednášel; ač mimo královskau proposicí též jiné články w potaz brány býti mohly. Král ohlašowal snešení sněmowní patenty swými sám; tudíž pak, co na sněmu nalezeno, i twrditi i zawrhnauti moc měl. Paměti hodno wšak, že we sněmu tomto, dle obyčeje starodáwního, jen o samých pánech českých řeč jest, ačkoli odjinud wědomo jest, že kromě pánůw a biskupůw, i rytíři, ba nowěji také staw městský na sněmích hlas a místo měli. Neméně důležité jest to, co se nařizuje o wedení swědkůw proti falešným mincowníkům; z něho bereme důkaz, že ústaw poroty, jehožto zwláště w Anglii (jury) od starodáwna se užiwá, také w Čechách již we XIII století byl w obyčeji. Posléze také ze zápisu toho poznáwáme, že za příkladem a wliwem německým rozdílowé stawůw (panského, rytířského, panošského a městského) již tehdáž we wlasti naší určiti byli, a že swědectwí člowěka stawu nižšího proti wyššímu nemělo dokonalé platnosti.

2) Auřady zemské a dworské.

We dwanáctém a na počátku třináctého století, ještě mezi auřady *zemskými* a *dworskými* w Čechách rozdílu se tuším nečinilo; w XV pak a XVI století již větší díl auřadůw byli w tom ohledu přísně rozděleni. Tak k. p. za králůw Jiřího, Wladislawa II, Ludwíka, Ferdinanda I atd. nejwyšší hofmistr, nejw. komorník a nejw. maršalek králowstwí Českého byli auředníci zemští, od nichž docela rozdílni byli, ačkoli jmena podobného, auředníci dworští, t. hofmistr dworu královského, král. kammermeister a maršalek dworu král. w Čechách. Prwní šlepěje rozdílu takowého spatřují se we druhé polowici XIII století; tak k. př. roku 1289 nejwyšším komorníkem zemským byl pan Ojíř z Lomnice, komorníkem pak královským pan Beneš z Wartenberka. Pořádek nejwyšších auředníkůw zemských

(beneficiarii terrae) podlé přednosti a důstojenstwí byl tehdáž jiný nežli od počátku XV století až do třidcetileté wálky: prwní zajisté auředník zemský byl nejwyšší komorník (supremus camerarius regni), po něm následowal nejwyšší sudí (summus judex provincialis), pak nejw. purkrabě Pražský, nejw. písař (notarius terrae aneb pronotarius regni), podkomoří, nejw. mincmistr atd. Mezi auřady tehdáž ještě pauze dworskými, ježto ale později w zemské přešli, prwní byl nejwyšší hofmistr (magister curiae reg.), nejw. maršalek, král. kraječ (dapifer), král. češník (pincerna), král. kancléř a j. w. Pro časté w tom změny nelze ještě určiti podrucí jednoho každého z auřadůw těchto; i odkládáme toho až do dalšího skaumání.

3) Desky zemské.

Mnozí učení i neučení krajané naši, když o někdejších řádech koruny české řeč jest, odbywají toho krátkými slowy, prawíce, že co kdy w Němcích, to i w Čechách w obyčej a w řád zniklo, jen že tu prý o sto let později nežli tamto. Předsudek tento zpozdilý spůsobil mnoho škodného w historii naší, uwáděje do ní smysly a domněnky nedůwodné, a odwáděje od důkladného i samostatného té wěci skaumaní. K wywrácení jeho může již postačiti samo poukázání na ústaw desk zemských we wlasti naší; ústaw to někdy předůležitý, hluboce sahawší do wšech oborůw wlády a řízení zemského, a čehož nemálo šetřiti sluší, původně a pauze český, jemuž nebylo příkladu ani w Němcích ani w Europě celé.*) Počátek jejich pokryt jest ještě tmau starožitnosti. Kdyby Hájkowi bylo wěřiti, již Nezamysl kníže bylby je s lopoty swými roku 752, sněmem na Wyše-

*) Desky zemské w Morawě, w Rakausích, Tyrolich a j. jsau pozdější nežli české a podlé českých nařízeny.

hradě dne 4 dubna (!) držaným, nařídil a počal; a tudíž obyčejný wýklad jmena jeho, žeby prý nic nowého a dobrého byl nezamyslil, byloby prawé utrhání. Ale Hájek, prawě, že Nezamysl paměti tehdejšího sněmu na *dskách dubowých* zapsati kázal, nedomyslil se sám nesmyslu swého, neboť i ten nejsprostější rozum to ukazuje, že téměř každé jiné dříwí spůsobilejší byloby k řezání písma, nežli dubowé. A wšak s Hájkem bájčiwým, když o dějinách řeč jest, hádati se nesluší. Nowější důkladné skaumání stanowilo bylo nejstarší diplomatické datum z desk zemských na rok 1309; pročež také za prawdě podobné pokládáno, jak od jiných, tak i ode mne, že počátek jejich hledati se má za panowání krále Wáclawa II, syna Otakarowa. Ale teprw nedáwno poučila mne původní listina o prodeji statku Chejnowského kláštera Waldsaskému z počátku roku 1287 w král. archivu Mnichowském, že již tehdáž prodejowé takowí u nejwyššího saudu zemského w Čechách do zwláštních registr, a sice obšírně, zapisowáni byli. To důkazem jest, že desky zemské již za Přemysla Otakara II, jestliže ne dříwe, zawedeny byly; poněwadž syn jeho král Wáclaw II léta 1287, jinochem jsa teprw šestnáctiletým, ještě nic nowého we zprawě zemí swých byl nepočínal, anobrž jakožto množství diplomůw doswědčuje, wšudy sám nařizowal, aby we wšem tak pokračowáno bylo, jako někdy za otce jeho slawné paměti. Ku přikladu desk zemských později, za krále Jana, také desky dworské čili manské zaraženy, tak, že do oněch smlauwy týkající se statkůw spupných (alodia) a nálezowé saudu zemského wůbec, do těchto pak podobné paměti o statcích manských (feoda) a saudu dworském zapisowány jsau. Desky zemské nejstarší, jakož wůbec wědomo, nešťastným ohněm r. 1541 wšecky zhořely; dworské wšak ještě posawad neporušené chowají se u král. nejw. auřadu manského w Praze.

4) Auřadowé krajští.

Čechy byly we XIII a XIV století rozděleny ne jako nyní w 16, ale we 24, a w nejstarších časích ještě u wíce krajůw (provinciae.) Jmena těch čtyrmecítma krajůw byla tato: Pražský, Nimburský, Mělnický, Boleslawský, Litoměřický, Mostský, Žatecký, Slanský, Rakownický, Plzenský, Beraunský, Wltawský, Kamejcký, Bozenský, Prachenský, Písecký, Daudlebský, Bechynský, Chejnowský, Kauřimský, Čáslawský, Chrudimský, Mejtský a Hradecký. Meze krajůw těchto nyní dostatečně určiti nelze, ani spůsoby auřední, kterýmižto zprawowáni byli. To wšak jisté jest, že i po krajích těchto we XIII století zwláštní auřadowé zřízeni byli, ku podobenstwí auřadůw zemských, ježto w Praze sídlo swé měli; tak k. p. w auřadě krajském Plzenském jmenují se zwláště komorník, sudí, purkrabí a jiní auředníci (beneficiarii provinciae Pilznensis), ježto bezprostředně podřízeni byli auředníkům zemským w Praze, jim počet z auřadowání swého kladauce a naučení od nich berauce. Dříwe, we století XI a XII, zdá se, že jen jednotliwí auředníci královští po krajích nařízeni byli, ježto w listinách téhož wěku nejprw *comites*, potom *praefecti*, pak *castellani* a od časůw panowání krále Wáclawa I teprw *purkrabí* se nazýwají. Takowíto purkrabí, k. p. na Přimdě, na Zwikowě, na Kladště, moc swau samowládnau i tehdáž prowozowali, když již po krajích auřadowé onino kollegialní zřízeni byli; proto zdá se, že mezi auředníky těmito časté nedorozumění a půtky znikaly o meze obapolného područi, kterýmžto swádám králowé počasté tím wyhowíwali, že purkrabí takowé spolu sudstwím neb komornictwím krajským nadali. Spůsob ten později we XIV století ještě wíce změněn, skrze nařízení poprawcůw dědičných ze šlechty nejwyšší po wšech krajích králowstwí Českého.

Za starodáwna auředníci weřejní w zemi naší za auřadowání swé platu nebrali, alebrž sami někdy platíwali; ku každému zajisté auřadu připojena byla jistá dotace (beneficium), buďto na statcích nemowitých, aneb na platech stálých, aneb tak nazwaných akcidencích, jichžto auředníci požíwali. Pročež některé auřady od králůw českých někdy také buď na několik let, buď dožiwotně pronajímány, jakož toho níže wíce dotkneme.

5) Stawení a hraženi měst.

Kterak welice král Přemysl Otakar II na množení a zwelebení *měst* we wšech zemích swých sobě záležeti dal, sám o tom w Rukopisu Králoweckém (w čísle 130) wyznání učinil. „Inter multas, prawí, et arduas sollicitudines et curarum mordaces instantias, quae in nostri pectoris aula versantur, ad illud maxime dirigimus aciem mentis nostrae, qualiter provinciae nostrae ditioni subditae *civitatum* decorentur frequentia et robore fulciantur, quatenus hereditas nostra speciosa praeclaraque nobis compareat, et hostilis insultus incursibus et manus pressuris praedonicae nequeat de facili molestari.“ W této péči sice již i otec jeho, král Wáclaw I, podlé swědectwí tehdejších kronikářůw,*) jej příkladem swým byl předešel: ale zdá se, že král Otakar otce swého w tom welice přewýšil, mnohá města w Čechách i w Morawě buďto založiw, jako k. p. Budějowice, Poličku a Uherské Hradiště, aneb již dříwe založená tu rozšířiw, jako Kolín, Wysoké Mýto, Austí a j., tu zase hradby pobořené oprawiw, jako w Žatci, w Jihlawě, we Znojmě a jinde. I syn Otakarůw, král Wáclaw II, w témže chwalitebném snažení pokračowal, městům, kteráž rozbroji po

*) Scriptores rerum bohem. I. p 372.

smrti Otakarowě wzniklými welice byla zpustla *) wšemožně pomáhaje. Kterak pak města zakládána neb hražena bywala, z následujících wýpisůw z rukopisu Králoweckého poznati lze bude.

Číslo 13 wztahuje se na *založení nowé Chrudimě.* Kážet král Otakar, aby wedlé staré Chrudimě město nowé založeno bylo, (civitatem novam apud Crudin antiquum, eidem loci proximitate contiguam et vicinam, fundari volumus et mandamus); k tomu cíli přijímá wšecky obywatele, kteříž se tam osadí, pod swau zwláštní ochranu, nařizuje, aby právem Jihlawským se zprawowali, činí je prosty wšech obecných daní a poplatkůw na dwě léta pořád příští, po kterýchžto wšak, jako jiná města, jmenem auroku s každého lánu polí swých po jedné hřiwně stříbra ročně a jsice jednu polowici o S. Jiří, druhau pak o S. Hawle, do komory králowské platiti powinni budau. Wykazuje se pak nowé osadě 100 lánůw polí za 1000 hřiwen stříbra, které po lhůtách dosti wolných zaplaceny býti mají, a přidáwá se k nim ještě dwé lánůw zdarma pro richtáře Kunrata, kterýž na se wzal byl zprawu celého založení a zřízení té osady; k richtářstwí tomu dědičnému také dědičně náležeti mají 1 sklep, 1 lázeň, 2 jatky a 2 chlebnice w témž městě; 1 mlýn městský král. komoře swé pozůstawuje.

Číslo 130 jedná o rozšíření a ohražení města *Jaroměřic* w Morawě. Králowský zprawce (villicus) na hradě Bítowském, Kunrat, příjmím Špitalář, jemužto spolu (podlé čísla 138) richtářstwí města Čáslawského dědičně náleželo, učinil s králem Otakarem o to následující smlauwu, že w osmi létech pořád zběhlých to město zdmi wůkol obe-

*) Prawí o tom král Wáclaw sám (w čísle 7): „Civitates nostrae post obitum olim patris nostri, propter multiplicem turbationem, tranquillitatis expertes et fere habitatoribus exinanitae fuerunt.“

hnati, a hradby wšecky tak stawiti má, aby co do wýše a šíře, též bran a wěží, podobaly se hradbám Kolínským; město wšak samo welikosti obwodu swého wrownati se má městu Kauřimskému. Král za to wšecky obywatele téhož města na osm let ode wšech berní a poplatkůw, též od mýt a cel po wšech zemích swých swobodí, a k těm 50 lánům polí, kteréž posawad k Jaroměřicem náležely, ještě nowých 70 lánůw a 2 lány swobodné pro richtáře přidáwá; richtářstwí pak dědičně, a wšak jen po meči, náležeti bude Kunratowi nadepsanému, spolu s příslušenstwím swým, t. j. třetím penízem saudním, 1 lázní, 2 jatkami, 2 chlebnicemi a 1 mlýnem, z nichžto žádných daní platiti se nemá. Po wyjití wšak osmi let měšťané powinni budau platiti do komory králowské jmenem auroka 120 hřiwen stříbra ročně, totiž po hřiwně s každého lánu.

Hradby Kolínské wůbec w listinách o hražení měst za wzor se pokládají; na ně pak zwláště potahují se čísla 120 a 114 rukopisu Králoweckého. Nařizuje král Otakar, aby měšťané Kolinští sami obehnali město swé zdmi, wěžemi a příkopem, a to we čtyrech létech pořád příštích, tak aby příkop hluboký a 20 loket zšíří s obau stran dokonale obezděn byl, zeď pak městská, jmenowitě sám parkan nad plochu městskau wyzdwižený, byl zwýší 20 loket, a šíře i tlaušti dostatečné, s wěžemi naokrauhlými (obrotundis), tak aby tři wěže byly nade branau městskau, a k řece aby jediná bránka postawena byla. Za to powoluje se týmž měšťanům na ta čtyry léta auplná swoboda ode wšech a jakýchkoli obecných daní a poplatkůw, též ode wšech mýt a cel we wšech zemích králowstwí Českého, buď že jsau mýta králowská, nebo panská i rytířská; k tomu propůjčují se jim také na ten čas wšickni požitkowé ze saudu městského, aby na toto dílo mohli býti naloženi a t. d.

Podobné swobody také jiným městům udělowány, když

hradby swé porušené oprawowati měli, k. p. Žatči (č. 111), Wysokému Mýtu (č. 113), Jihlawě (121), Znojmu (122), Austí (124) a j. w. Často, (jako w č. 114) králowé nad to nade wšecko ještě i peněžitau pomoc k tomu činili, aneb (w č. 121 a 122) i auřady šrotowní městům zastawili; a jestliže město které buď ohněm aneb wálkau zkaženo bylo, nad onyno swobody také ta (w č. 112) jim dáwána, že wšickni obywatelé ke stawení domůw swých dříwí z lesa králowského, a wšak podlé wyměření král. richtáře, darmo bráti mohli. Poslední tato wýsada spolu důkazem jest, že aspoň wětší díl domůw městských tehdáž jen ze dříwí utesáni byli. W čísle pak 128 oswobodil král Wáclaw II nápodobně měšťany Nimburské na dwě léta proto, aby most swůj oprawili a w dobrém stawu chowali.

W čísle 14 také rozkazem králowským nejmenowaná wesnice pustá pod zpráwau Jindřicha Čecha znowu se osazuje; dáwají se jí 22½ lánůw polí, na rok prwní bez poplatku, potom ale od každého lánu ročně o sw. Michale po 1 hřiwně aurokůw do komory král. platiti se má; Jindřichowi dáwá se spolu dědičné richtářstwí té wsi, s prá-wem mlýnským a s třetím penízem saudním.

6) Důchody komory králowské.

Pokud se z dosawadních pramenůw sauditi může, byli důchodowé obyčejní komory králowské we XIII století následující:

1) *Berně*, collecta generalis, regia, (kontribuce), byla daň na sněmích swolowaná se wšech statkůw celého králowstwí, swobodných i neswobodných, panských i městských, při každém korunowání krále, při každém wdáwaní dcer jeho, a we zwláštních jakýchkoli potřebách králowstwí. Dáwána obyčejně po 1 čtwrti (ferto) s 1 lánu. K wybírání jí nařizowáni byli po krajích berníci.

2) *Auroky z měst královských*, census hereditarius regius civitatum regalium, städtischer Kammerzins. Wšecka města královská považována za statky královské komorní, a platila tedy králům auroky s polí swých tak, jako jiní poddaní pánům swým dědičným; obyčejně po 1 hřiwně do roka s každého lánu, polowici jednu o sw. Jiří, druhau o sw. Hawle. Kolik tedy lánůw polí které město mělo, tolik hřiwen ročně do komory královské platíwalo.

3) *Královské statky pozemské*, villicationes regiae, königl. Domainen. Počet jejich we XIII století, zdá se, že byl znamenitě weliký, ačkoli s jistotau udati ho nelze. Statky ty obyčejně w nájem dány byly. Tak ku př. od krále Wáclawa II statek Olomucký („villicatio Olomucensis cum juribus et attinentiis, quae tempore patris nostri spectaverunt ad ipsam," číslo 6) jednomu měšťanu Olomuckému na 1 rok za 80 hřiwen stříbra, statek pak Budyňský w Čechách na 3 leta za 100 hřiwen pronajati byli. K villikaci náležela také oprawa (Schutzrecht) wšech klášterských zboží na panstwí tom ležících; nájemník král. panstwí Budyňského powinen byl 15 popluží zasiwati a wzděláwati, a po wyjití nájmu při každém popluží dobytka přinejméně 2 howad, 6 owcí a 2 swiní po sobě zůstawiti (w č. 4).

4) Nápady a požitky *statkůw manských*, Lehensfälligkeiten. A wšak co a jak při podáwání lén královských w zemi placeno bywalo, mně nyní ještě určiti nelze.

5) *Hory zlaté a stříbrné.* Podlé čísla 9 pronajaty byly od krále Otakara wšecky hory stříbrné w Čechách a w Morawě (urbura argenti fodinarum tam per Bohemiam quam per Moraviam) nejmenowané společnosti za 2000 hřiwen stříbra na 1 rok.

6) *Požitky mincowní* také mincmistrům w nájem dáwány za jisté sumy peněz, kteréžto wšak určiti se nedají. W čísle 2 pronajímá král mincowání w Čechách wůbec

(t. mincmisterstwí?) spolu s minci Brodskau na 1 rok za 2500 talentůw; w č. 11 dáwá se někdejšímu mincmistru českému E . . . mincowání w Morawě (moneta Moraviae, cum juribus et judiciis pertinentibus ad eandem) w nájem na 1 rok a několik měsícůw za 5000 talentůw, a nadto má týž mincmistr králi dáti 10 wyzin w příští půst, pak na welikau noc 10 wěder wína, 2 postawy šarlatu, a 8 baldachinů (zlatohlawů?), a pro královnu 1 postaw šarlatu, 2 baldachiny. W Čechách mincowáno bylo na několika místech, a snad we každém větším městě královském (ku př. w Písku [podlé č. 5.], w Mostě, we Brodě a j.); o spůsobu toho níže obšírněji mluwiti se bude.

7) *Cla i mýta* po Čechách i po Morawě, pokud do komory královské šla; neboť weliká část jich náležela buď obcem městským, buď i zemským pánům. Mýta ode wšech stawůw bez rozdílu placena byla w Čechách od starodáwna: králowé jen některé osoby a obce, nikoli pak celé stawy, od nich na čas oswobozowati mohli. Hlawní auřad celní nacházel se již za nejstarších časůw w Praze, w tak nazwaném Týně, kamž wšecka zboží kupecká doprawowána býti musela.

8) *Tržné,* denarii de foro, Marktgelder. Cokoli na trhu prodeji přinášino bylo, za wšecko platíwalo se tržné: tedy netoliko za potrawné wěci, ale i za fabrikaty jakékoli. Důchody tyto také obyčejně pronajímány; w jaké ceně. nelze se dowěděti.

9) *Peníze saudní,* obventiones judicii, denarii de judicio, Gerichtsgelder. Tehdejší práwo za wšecky téměř wýstupky a zločiny stanowilo nejiný trest nežli samé peněžité pokuty. Z každého tedy saudu šli znamenití důchodowé, jichžto dwě třetiny náležely právem králi, jedna třetina saudci. Králowé wšak dáwali i tyto důchody saudcům samým w nájem; tak ku př. saud města Pražského pronajat byl na 1 rok za

180 hřiwen (podlé čísla 8), Čáslawského za 20 hřiwen (čísla 138) a t. d. Sem počítati sluší také důchody král. fisku při *konfiskací*, když někdo právem hrdlo i statek swůj králi propadl.

10) *Daně židowské.* Národ Židowský se wším, cokoli měl, we středním wěku wšude, a tudíž i w Čechách, poważowán byl za jmění komory královské, s kterýmžto králowé podlé libosti swé nakládali; wšecko tedy, čeho Židé kdy nabyli, za nábytek královský jmíno bylo, kteréhožto králowé podlé potřeby swé užíwali.

7) Mince česká. Čísla její.

Mince, kterýchžto w Čechách we druhé polowici XIII století užíwáno, jmenují se w listinách tehdejších: *marca auri* neb *argenti, florenus, talentum, ferto, solidus, denarius, obolus.* S dokonalostí a jistotau určiti, co která z nich podlé čísla nynějšího platila, jest, pro tolikeré w tom změny a odpory, welice nesnadné a téměř nemožné; powím wšak předce, co mně o tom posawad známo.

Adaukt Voigt we swém popisu mincí českých náramně pochybil, prawě, že marca i talentum znamenalo jedno a téže; chybu tu nebožtík Dobrowský již r. 1786 byl poznal i káral. České pak jmeno *hřiwna* za starodáwna bylo totéž, co latinské *marca*; *talentum* přeložil sám Brikcí z Licka za „*funt*" neb „*libru*" a to právem, jakož hned uwidíme.

Ze kšaftu pana Woka z Rosenberka od r. 1262 poznáwáme, *) že tehdáž 10 hřiwen zlata téměř tolik platilo, co 120 hřiwen stříbra; tedy 1 hřiwna zlata něco málo méně nežli 12 hřiwen stříbra.

Floreni čili *zlatí*, byli tehdejší dukáti florentinští, ny-

*) Wiz M. Millauers Ursprung des Cistercienser - Stiftes Hohenfurth, Prag 1854, na str. 49.

nějším císařským dukátům we wáze a zrně téměř dokonale rowní (t. jen o několik krejcarůw lepší); jichžto se z jedné hřiwny zlata wyráželo 64 kusůw; podlé toho platiloby $5^1/_2$ dukátůw asi tolik co 1 hřiwna stříbra.

Ale tu hned wzniká otázka: jaké a které hřiwny stříbra se tu pokládají? Pražskáli či Rejno-Kolínská, či Benátská, či Wídeňská, či Normberská? Rejno-Kolínská platí nyní, jakož wůbec wědomo, 20 zl. stříbra. Hřiwna pak Pražská w XVI století proti Rejno-Kolínské stála jako 1010: 933; ale téhožli poměru šetřino také we XIII století? Na otázky tyto nyní odpowědíti nelze. Také při tom šetřiti sluší, že tehdejší poměr zlata ke stříbře rozdílný byl od nynějšího, jelikož nyní stříbro proti zlatě zlacinělo.

Čísla 2 a 11 w rukopisu Královeckém poučují nás: 1) že zrno mincí tehdejších snad každoročně se měnilo, ačkoli nepatrně; káže zajisté král Otakar (č. 11), w nájem dáwaje minci Morawskau na 1 rok, aby mince toho léta příštího naproti letošnímu byla o 1 lot při 1 hřiwně lepší; 2) z jedné hřiwny stříbra mají podlé č. 2 se báti 3 talenta i 30 denarii a podlé č. 11 zase $2^1/_2$ talenta i 12 denarii, ačkoli we král. měně (podlé č. 2) jen $2^1/_2$ talenta za 1 hřiwnu w oběh wydáwáno bylo; 3) že mince ta, jmenowitě pak *denarii*, jednau aneb dwakráte do roka obnowowáni býti mají.

Jedno *talentum*, čili *libra*, počítalo se tehdáž we wšech zemích sausedních, a podlé čísla 89 také w Čechách, za 20 šilinkůw (solidi); *šilink* pak, čili *solidus* dělil se na 12 *penízůw* (*denarii*). *) Z toho následuje, že podlé dotčeného nařízení jedna hřiwna stříbra měla platiti tolik, co $2^1/_2$ libry (talenta), čili 50 šilinkůw (solidi), čili 600 penízůw.

*) Zdá se, že pod jmenem *denarii* za wěku tohoto nic jiného rozuměti se nemá, nežli tehdejší *brakteaty* čili *plecháče*.

Jeden *ferto* jest čtwrtina hřiwny, t. j. tedy 150 penízůw aneb 12 šilinkůw. Co dále slowo „obolus“ znamenati má, já powědíti neumím.

Ražené mince tuším jen w menších potřebách obecného žiwota užíwáno; wětší kaupě a platy činily se wždy hřiwnami zlata neb stříbra, kteréžto nemincowané na wáhu brány. Král Wáclaw II sám (w čísle 99) užíwá těch slow: „decem marcas argenti, non in denariis, sed argento;“ také we wýsadách mincmistrůw (w č. 11) wždy ta klausule postawena bywala, „quod omnes emptiones et venditiones fieri debeant cum denariis monetae praedictae, et non cum auro vel argento, et nulli liceat habere pondera ad aurum vel argentum ponderandum, sine voluntate ipsius magistri monetae“; tedy s powolením mincmistra jich předce užíwáno bylo, když se totiž mincmistrowi za užiwání takowých wáh platilo. Nowý důkaz toho nachází se w onom diwném nařízení, že mince po celé zemi buďto ročně jednau, aneb i dwakrát do roka obnowowána bywala, tak že staré mince pokaždé za wnowě ražené měněny býti musely, a na podržení starých peněz pokuta uložena byla (č. 2). Z toho již pochopiti se dá, proč tolik mincowen a měn (téměř w každém král. městě) w Čechách se nacházelo; sice byliby mincmistři ku předěláwaní tak častému weškeré mince zemské nepostačili. Jak škodné a weškerému obchodu mezi lidmi obtížné bylo takowé nařízení, wykládati zde netřeba; tím wětší zásluhu získal sobě král Wáclaw II, když roku 1300 wšemu tomu konec učiniw, ty krásné groše Pražské bíti dal, kterýchžto potom již po wšecka léta užíwati se mohlo.

Z čísla 21 poznáwáme, že král Wáclaw již dříwe, pro zachowání dobrého zrna při stříbře, a pro zkažení zlé neb falešné mince w zemi, ustanowil čtyry weřejné prubýře w Praze, aby w domě zwláštním na trhu městském čtwery

prubírny měli, a w auřadě swém tak pokračowali, jako někdy prubýři za krále Otakara. Prubýři ti byli sice mincmistrowi královskému podřízeni, ale od něho w ničemž ztěžowáni býti neměli; mincmister jim wšecky peníze ku průbám zdarma podáwati musel. Auřad těch prubýřůw byl dědičný, a wšak jen do žiwobytí králowa. Přitom zapowězeno bylo wšem zlatníkům Pražským, aby od té doby wíce stříbra prubowati se nepokaušeli, pode přísnau pokutau. Nález podobný již i za krále Otakara byl se stal, (podlé č. 103), ale k dobrému zlatníkůw zase byl proměněn.

8) Tažení do pole.

Kdykoli od krále wálka ohlášena, mimo jiné branné také weškera šlechta mužská osobně do boje táhnauti powinna byla; jen nemoc, auřad zemský neb dworský, aneb přílišné stáří oswobozowaly od té powinnosti. W čísle 108 čte se formulář oswobození takowého skrze krále, a sice pro přílišné stáří; při čemž wšak starý šlechtic lidi své nicméně do pole wyprawiti zawázán byl. Klášterům pak, kteří mnohými statky pozemskými wládli, (podlé čísla 109. 117 a 123) uložena byla powinnost *půwozu*, čili dosýlání wozůw se špíží do královského wojska w čas wálky, a přechowáwání dwořanůw královských w čas pokoje. Wojsko královské domácí w zemi samo ztrawowalo se; wojsko z ciziny najaté, pokud se w Čechách bawilo, ztrawowáno jest obyčejně od krále; jak mile ale hranice české přestaupeny, již wšickni sami o swau ztrawu starati se museli. Toto chybné a welice obtížné nařízení wyswětluje nám dostatečně, proč we wšech starých, zwláště pak we cizozemských kronikách, tak hlasitě se naříká na laupežnost wojska českého, kudykoli protáhlo. Woják český nejen z pychu a swéwole, ale i z potřeby a nauze bral a laupil, ani wlastních krajanůw swých nešetřiw. Nezpráwa

tato udržela se skrze mnohá století, ano, jakož se zdá, až do panowání krále Ferdinanda I; a wšak i potom ještě woják laupiti nepřestáwal.

9) Auřad šestipanský w Praze.

Nařízen byl ponejprw od krále Wáclawa II asi r. 1285, a swěřena jemu policie městská, zwláště w následujících záležitostech: 1) Kdyby tajné záští wzniklo mezi měšťany, jednoho proti druhému, aby takowé k saudu aneb ku přátelskému porownání přiwedli, dříwe nežliby to záští wypuklo w nějaký skutek; 2) mají na to pozor míti, aby psanci, aneb čeleď zběhlá, w městě přechowáwáni, a zbraně žádné od měšťanůw ani od čeledi we dne ani w noci nosíwány nebyly; 3) aby žádným jednotám a záwazkům stranným w městě nikdež powstáwati nedali, a jsauli jací, aby je wyšetříce zrušili; 4) aby pokřiky a půtky po ulicích městských zastawowali; 5) aby při prodeji wšech potraw a nápojůw w městě na míry a wáhy, jsauli prawé, pozor měli a t. d. Přitom při wšem nařizuje se, aby pomoci, kdyby jim jí potřebí bylo, od richtáře a konšelůw městských požádali, a každau wěc, o kteraužby sami mezi sebau na rozdílích byli, aby na krále wznesli, k rozhodnutí jí; také pokuty se stanowují na postupky těchto nařízení, která ponejprw sice jen na jeden rok dána jsau, ale potom po celá století se udržela. Listina tato jest číslem prwní w rukopisu Králoweckém; a nařízení toto stalo se skrze pana Záwiše z Rosenberka, nejw. hofmistra, i pana Jaroslawa ze Šternberka, češníka, rady králowské.

8.

Historické zprávy o lidnatosti země české.

1834. *)

Pro wyhledání weškerého počtu obywatelstwa některé krajiny aneb země užíwá se od starodáwna rozličných prostředkůw, wíce neb méně spůsobných. Geografická welikost země, počet wojska do boje wedeného, hojnost osad městských neb wesničích, summa daní a poplatkůw, a těm podobné spůsoby, jsau welmi nejisté a nedostatečné. O něco lepší jest počítání domůw a přibytkůw, zwláště pak ohnišť, komínůw aneb čeledí domácích. Dokonalau wšak jistotu w ohledu tomto jen jediný poskytuje prostředek, totižto wšeobecný wěrný popis obywatelstwa, čili konskripce; zwláště když čas po čase opětowán a s registry narozených i zemřelých srownáwán bývá.

Prwní takowýto popis obywatelstwa nařízen byl w Čechách teprw dekretem cís. Marie Theresie r. 1753 dne 13 října wydaným, a počal se tedy rokem následujícím 1754 tak, že s jedné strany auřadowé zeměstí, s druhé pak duchowenstwo, jej obzwláště konali. Popisowé wšak tito prwní nejsau nám známi: buďto že pro wypuklau brzy na to sedmiletau wálku nedokonáni zůstali, aneb že za jakaukoli příčinau na zmar přišli. Nejstarší zajisté popis lidnatosti české posawad zachowaný jest od r. 1762, kdežto počet wšech duší w zemi České žijících duchowenstwem na 2,135.563, politickými pak auřady jen na 1,640,609 wyčten byl. Nenít pochyby, že onen byl prawější nežli tento; ano jistě lid obecný, mocí swětskau ku popisu braný, před ní

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum, 1831, I, 67-79.

se ukrýwal. A wšak nedostatky takowé auředního popisu nowým l. 1770 wydaným nařízením ponapraweny jsau, tak že již r. 1771 summa weškeré lidnatosti w Čechách dosti wěrně počtem 2,493.878 duší udána byla.

Summa tato brzy potom sice welikým hladem a mřením lidu r. 1771 a 1772 tak se umenšila, že r. 1773 již ne wíce nežli 2,304.577 duší w celém králowstwí se počítalo. Hlad a mor onen byl poslední toho spůsobu w Čechách, ano jen w prwních osmi měsících roku 1772, t. od ledna do srpna, neméně nežli 205.000 osob pomřelo, ježto sice tehdejší průměr ročních aumrtí w obyčejných létech nad 80.000 newynikal. Pozdější neobyčejně hojná mřeni r. 1806, 1809, 1810 a 1814, posléze pak r. 1832 powstalá, byla wždy mnohem mírnější, aniž k onomu přirownána býti mohla. Pročež i již od r. 1774 spatřiti jest téměř we wšech ročních popisích obywatelstwa českého ustawičné přibýwání počtu jeho, tu hojnější a rychlejší, tu zase skrownější a wáhawější. Jmenowitě pak wznesl se počet ten

r. 1775 na 2,369.104 duší
„ 1780 „ 2,561.794 „
„ 1785 „ 2,716.084 „
„ 1790 „ 2,873.504 „
„ 1795 „ 2,979.793 „
„ 1800 „ 3,042.622 „
„ 1805 „ 3,263.879 „
„ 1810 „ 3,086.654 „
„ 1815 „ 3,142.450 „
„ 1820 „ 3,379.341 „
„ 1825 „ 3,626.598 „
a r. 1830 „ 3,828.749 „

Podlé těchto dat, pošlých z pramenůw hodnowěrných, neomylně sauditi lze, že počet obywatelůw králowstwí Českého, jestli ne letos 1834, ale we příštím roce, již au-

plné *4 milliony duší* wynášeti bude; a řeknemeli rownýmpočtem, že r. 1771 bylo ho 2½ millionu, doložiti můžeme tudíž s prawdau, že za posledních 65 let, a tak téměř za dwě generace, o 1½ millionu, čili o tři pětiny summy swé se rozmnožil.

Skutek tento jak we mnohém jiném, tak i zwláště w tom ohledu jest důležitý, že nám podáwá míru, podlé kteréžto počet i množstwí lidnatosti české we dáwnějších stoletích aspoň poněkud posuzowati a ceniti můžeme. Příroda wždy stejnými zákony se řídí, a w stejné koleji se pohybuje.

Za starších časůw počítání a popisowání lidnatosti nebylo w Čechách obyčejné; a počítánoli w skutku někde obywatelstwo, summa jeho, jako ku př. summa obywatelůw Pražských r. 1518 — 1528, za přísné tajemstwí auřadu powažowána byla. Z celé tedy starožitnosti naší nezachowaly se nám než některé chudé zprávy, na lidnatost země této poněkud se potahující; ty ale jsau tak podiwné, že nelze powěditi, co a jak o nich smysliti se má. Uwedemeť je zde pořádkem chronologickým.

Nejstarší toho druhu zprávu, psanau asi r. 1410, nalezl sem w jednom starém rukopisu Třebonském, jenž takto zní: „Sunt in Bohemia triginta tria millia, CCCXXIII villae, praeter castra et civitates et munitiones; sexaginta quatuor monasteria, praeter mendicantia.“

W jiném rkp. w Praze, psaném asi r. 1462, prawí se, že za krále Wáclawa IV počítáno w Čechách pastuchůw 30.404, ježto stáda wyháněli na pole ze wsí a z dworůw; při čemž jestliže w některé wsi byli dwa neb tři pastuchowé, jen za jednoho prý počítáni byli. Zprávu tuto i Hájek na konci kroniky swé uwodí, dokládaje, že to tak w registrách králowských nalezeno bylo.

W rkp. bratra Kříže z Telče, napsaného asi r. 1475,

stojí o této věci dwojí zpráwa: 1) „De numero ecclesiarum et villarum in Bohemia. Parochiarum, ecclesiarum, in quibus est fons baptismatis, duo millia et sexcenta, absque claustris et capellis et novis fundationibus. It. nota, quod oppida et villae per totam terram Bohemiae sunt XXX millia CCCLXVII, absque civitatibus et castris, claustris, molendinis et curiis solitariis et alodiis.“ — 2) „Nota: ecclesiae Pragensis dioecesis tot sunt: mille noningenta triginta et una, praeter claustra et capellas. It. villae in regno Bohemiae triginta millia sexingenta sex, praeter oppida, civitates et castra.“ —

W nejstarší knize privilegií starého města Pražského, (na str. 269) nachází se následující welmi důležitý wýpis:

„Statek wšeho králowstwí českého.“

„ Léta 1529 z desk zemských wypsáno wlastní rukau od někdy nejwyššího pana kancléře králowstwí českého pana Adama ze Hradce:“

„Staw panský má we dskách wloženého statku za čtyrmecítmakrát stotisíc kop grošůw českých.“

„Staw rytířský má též statků we dskách za šestmecítmakrát stotisíc kop grošůw českých.“

„Staw městský měst králowských za osmnáctekrát sto tisíc kop gr. českých.“

„Item zámkůw w králowstwí Českém . . . 300.“

„Měst a městeček . . . . . 782.“

„Wsí . . . . . , 38.772.“

„Item, aby z každého zámku, města, městečka i wsi deset osob bylo wydáno, jedno druhému na pomoc, byloby třikrát sto tisíc, dewadesát osm tisíc, pět set a čtyřidceti mužůw“ — (398,540).

„Na sto tisíc zlatých Raynských: panský staw z tisíce kop gr. č. položil 7 kop, 8 gr. a 4 d.; rytířský staw z tisíce kop položili 6 kop č.; městský staw na swůj díl také

sbírali, jako panský staw, z pozemských i šosowních statkůw, z tisíce kop 7, 8 gr. a 4 d.“

Dále na rok 1541 uwodí Hájek ku konci swé kroniky: 102 města, z nichžto 41 královských a 61 panských, 308 městeček, 258 zámkůw hlawních, 18 zámkůw královských, 20 kostelůw kanownických, 173 klášterůw, wše to ze jmena; nad to pak 2033 farních kostelůw, a 30,363 wesnic.

Tabula statistická, o které níže místnější řeč bude, prawí: „Léta 1582 w puchalterii JMC. toto sečtení sprawedliwé se jest stalo, co w české zemi jest měst a městeček, totiž 742, zámkůw a twrzí 301, wesnic a dworůw 36,364. Item wšech hospodářůw jest třidceti a třikrát stotisíc, šedesáte a jeden tisíc a jedno sto (3,361.100; a kdyby do pole wyprawen měl býti člowěk desátý, bylby jich počet třikrát stotisíc, třidceti a šest tisíc, sto a dwadceti osob 336,120).“ Počet tento hospodářůw jistě jest mylný; nebo atbychom pod jmenem jejich jen otce čelední rozuměli, a na každau čeleď jen 4 osoby počítali, totby počet obywatelstwa českého již asi 14 millionůw duší, a tak na jedné míli čtwercowé téměř 15.000 obsahowati by musil; čehož nižádný saudný zpytatel za prawdu neuzná, jelikož by země česká sama k wyživení takowé lidnatosti sotwa byla postačila. Snáze mysliti jest, že počet onen neplatí o hospodářích, alebrž jen o duších neb osobách obého pohlawí; k čemuž i ta slowa naswědčují, že kdyby člowěk desátý (tedy ne hospodář desátý) do pole wyprawen byl, počet jejich bylby 336.120 osob. A podlé této míry Čechy bylyby r. 1582 práwě tak lidnaté byly, jako za našeho wěku léta 1820; ač to wždy těžko wyskaumati, jakowým spůsobem popis onen lidnatosti r. 1582 se stal, a tudíž jaké wíry zasluhuje.

Než dejme tomu, že onen počet 3,361.100 duší jest wýpadek skutečného, at již jakkoli konaného, popisu lid-

stwa: můžeme při tom sauditi, nejprw, že popis ten wždy nedokonalým byl, a weškerého obywatelstwa nezahrnul; potom pak, že přirozeným rozmnožováním se jeho w létech pokojných, jakowéž byly w Čechách od r. 1582 téměř až do wypuknutí třidcetileté války, lidnatost česká r. 1618 mnohem wýše byla wzrostla, nežli za našeho wěku, a tudíž jistě aspoň $4^1/_2$ millionu duší obsahowala.

Nejpodiwnější ale datum we wšech těch starých zprávách jest počet wesnic českých, který jednosworně wýše 30,000 se udáwá. Čechy i za našeho wěku wynikají hojností malých wesnic nad jiné země okolní; na čtwercowau míli zeměpisnau počítá se jich tu neméně nežli $12^1/_2$ a průměr jejich lidnatosti newynáší než 240 duší: a předce poslední wšeobecný popis, r. 1831 wykonaný, newyčetl jich wíce, nežli 11.951. Měst počítáno w témže popisu 287, městeček jen 277; průměr lidnatosti obau wesměs (kromě Prahy) byl 1537 duší. Kterak to wše srownati s onym neslýchaným počtem i wesnic, i měst a městeček we starožitnosti? Wímeť sice, že mnoho wesnic válkau třidcetiletau zmizelo, aniž potom wíce wystaweno jest: ale rozdíl mezi 12.000 a 30.000 jest větší, než aby se tím samým wyswětliti dal. Snad že tu dworowé panští na polích stojící, pak mlýnowé a jiné tak nazwané jednoty, do počtu wesnic zahrnuty jsau.

Třidcetiletau válkau zpustla země česká. Píše se w dějinách českých, a wšak newíme s jakým to důwodem že r. 1637 weškeré obywatelstwo we wlasti naší nečinilo wíce než 780,000 duší. Ačkoli to prawda jest, že tehdáž celá okolí, kde prwé weselé wesnice stály a role hojné užitky wydáwaly, w paušť se obrátila i lesem zarostla: předce těžko jest uwěřiti o tak náramném zahubení a zmenšení národu českého. Za wěku Balbinowa, okolo r. 1664,

weškera lidnatost česká počtem asi 1,2 až do 1,500.000 duší ceněna byla.

Týž Bohuslaw Balbin we třetí knize swých Miscellanea historica regni Bohemiae (na str. 64 a 65) zmínku činí o tabuli statistické r. 1605 zhotowené w tato slowa: „Dum haec ad typum mitterem, en offert mihi vir clarissimus et regni geometra, D. Guilielmus Wilimowsky, vetus amicus, grandem tabulam, artificio singulari scriptoris constructam, et certis lineis, spatiis et classibus divisam et discriminatam; in qua ditionibus omnibus, urbibus oppidisque nominatis, usque ad segmenta et atomos ultimas demonstrantur totius Bohemiae facultates. Ea tabula confecta fuit an. 1596 auctoritate summorum procerum, quos ordines in comitiis Pragae celebratis ab eo anno usque ad 1604 tributis regni exigendis praefecerant“ a t. d., načež některé wýpisy z ní klade. Tabule tato důležitá, ač již místy welmi porušená, dostala se skrze p. Ant. Bočka, professora řeči a literatury české w Olomauci, do českého Museum. Wýpisy z ní doložíme zde k záwěrku následující.

Titul její jest: „Tabule obsahující w sobě wšecka JMC. panstwí, wšecky stawy a lidi poddané w králowstwí Českém, tak jakž jsau se předně JMC. hejtmané, potom staw panský, staw rytířský, staw městský, lidé duchowní, swobodníci a některá jiná města z lidí poddaných swých, z far aneb kollatur, komínůw, kol maučných, owčákůw, pacholkůw jich a domůw židowských i jiných zbírek přiznáwali, a panům berníkům krajským, páni pak berníci krajští zase nejwyšším panům berníkům na hradě Pražském hned od léta 1596 až do léta wyšlého a pominulého 1604 podlé jednohokaždého roku sněmowního snešení odwozowali, i z toho počty pořádné sau činili; jakž z týchž registrůw a počtůw za wýš psaná léta od nich složených toto bedliwé

wytažení a do této tabule w sedmi kolumnách rozepsání patrně se ukazuje, a níže to poznamenáno stojí.“ —

1) *W kraji Boleslawském* počítalo se dwoje panstwí císařské, Benátky s 294, a Lysá s 261 poddanými; držitelůw statkůw stawu panského 29 osob s 9802 poddanými; stawu rytířského 56 osob s 3011 podd.; města královská dwě, Boleslaw mladá s 370 domy a 61 poddanými, Nimburk s 280 domy a 3 poddanými; statky duchowní tři, Staroboleslawský s 27 podd., kláštera P. Marie s 16, a děkanstwí Wyšehradského s 18 poddanými; swobodníkůw bylo 9 osob; města panská, jenž pozemské statky měla, byla Hradiště, Jablonná, Turnow. Sbírek ze wšelijakých wěcí i z cel pomezních kraje tohoto scházelo se ročně 2017 kop gr. č.

2) We *Hradecku* bylo troje panstwí královské, Chlumec s 790, Poděbrady s 811, a Trutnow s 89 poddanými; panského stawu osob 17 s 5674 podd.; rytířského 130 osob s 6746 podd.; královských měst pět, t. Hradec Králowé s 634 domy a 223 poddanými, Bydžow s 171 d. a 56 podd., Jaroměř s 257 d. a 9 podd., Trutnow s 296 d. a 35 podd., a Králowé Dwůr 195 d. a 189 podd.; statky duchowní dwa, Křešow se 125, a Bochow s 1204 podd.; swobodníkůw 19 osob; měst panských se statky pozemskými šest, t. Kostelec, Jičín (s 111 podd.), Solnice, Hostinná (se 4 podd.), Náchod a Hořice; sbírek ročních scházelo se 4.851 kop gr. č.

3) We *Čáslawsku* jedno panstwí královské, Malešow, se 121 podd.; 15 osob panských se 4490 podd.; 101 rytířských s 3521 podd.; dwě královská města, Čáslaw s 254 domy a 93 podd., a Hora Kutná s 950 domy a 127 podd.; dwa statky duchowní, Žďárský se 105 a Sedlecký se 64 podd.; 4 swobodníci; měst panských se statky pozemskými pět, t. Jihlawa s 321 podd.; Německý Brod se

449 podd.; pak Lipnice, Polna i Ledeč; sbírek ročních 2497 kop gr. č.

4) We *Chrudimsku* jedno panství král., Pardubice s 2570 podd.; 32 pánůw s 11.255 podd.; 37 rytířůw s 2904 podd.; města král. tři, Chrudím s 421 domy, 46 podd., Meyto s 341 d. a 139 p., a Polička s 248 d. a 398 podd.; statek duchowní w tom kraji žádný; swobodníkůw 61 osob s 35 poddanými; města panská se statky čtyři, Litomyšle s 365 podd., Skutče s 17, Heřmanůw Městec s 15, a Hor. nad Land. (co to jest? já newím) s 8 poddanými; sbírek ročních 1221 kop.

5) W *Kauřimsku* panství král. čtwero, Brandeys s 840, Přerow s 230, Kolín s 273 a S. Prokop s 60 podd.; pánůw 24 s 3678 podd.; rytířůw 84 s 2268 podd.; tři král. města, Kauřím se 180 domy, 20 podd.; Brod Český s 139 d. 53 podd. a Kolín s 213 domy, (židowských domů tam 31), a 44 poddanými; trojí statek duchowní, proboštství Pražského s 68 podd., akademie Pražské s 133, a kostela Slowanského s 2 poddanými; swobodníkůw 39 osob se 4 podd.; měst panských se statky počet hojný, a wšak neurčitý; sbírek ročních 3813 kop.

6) W *Bechynsku* král. panství Krumlow a Netolice se 4003 podd.; panských osob 17 s 9795 podd.; rytířských 108 s 5084 podd.; čtwero král. měst, Tábor 245 d., 218 p., Budějowice 414 d., 258 p., Pelhřimow 220 d., 341 p, a Teyn nad Wltawau 199 d. a 148 podd.; statek duchowní jeden, t. kláštera Wišňowého (sic), z něhož wšak přiznání dálo se s panstwím Krumlowským; swobodníkůw 57 osob s 29 podd.; měst panských se statky sedm, t. Jindřichůw Hradec s 50, Bechyně s 70, Soběslaw se 101, a Pacow, Wožice, Miličín i Hořepník spolu s 15 podd.; sbírek ročních 2417 kop č.

7) W *Prachensku* král. panství Prachatice se 466

podd.; panských osob 16 s 3947 p., rytířských 127 s 4946 p.; města král. čtyři, Písek s 231 d. 183 p., Sušice s 195 d., 109 p., Wodňany s 130 d., 15 podd. a Perkrechenstein se 127 podd.; statek duchowní Strakonice s 222 podd.; swobodníkůw 16; měst panských se statky 7, Horaždějowice s 240 podd., a Wolyně, Wimberk, Blatná, Březnice, Kasejowice a Mírowice, ze kterýchž se jejich wrchnosti přiznáwaly; sbírek roč. 1054 kop.

8) W *Plzensku* panství král. Tachow s 362 poddanými; 22 pánůw s 5425 podd.; rytířůw 166 s 7926 podd.; pět měst král., t. Plzeň s 337 d., 258 p., Klatowy s 400 d., 472 p., Domažlice s 332 d., 480 p., Stříbro 211 d., 73 p., a Rokycany 162 d., 133 p.; statky duchowní čtyři, Teplský s 1134 podd., Chotěšow s 650 podd., Na Piwonce s 125 p., a přeworstwí Plzenské s 5 podd.; swobodníkůw 20; měst panských se statky pozemskými sedm, Žlutice, Taužím, Stráže (94 podd.), Nepomuk, Radnice, Dobřany a Blowice; sbírek ročn. 1036 kop.

9) W *Žatecku* král. panství Přísečnice se 196 podd.; pánůw 25 s 2783 podd.; rytířůw 92 s 5159 p.; měst král. pět, Žatec s 554 d., 135 p., Launy s 329 d., 86 p., Kadaň s 401 d., 126 p., Most s 392 d., 461 p., Chomutow s 545 d. a 1-200 p. (počet porušený); statky duchowní čtyry, Břewnowský s 55 p., S. Tomáše s 10 p., Teynec s 60 p., čtwrtého jmeno chybí; swobodníkůw tuším žádných; měst panských pět, Žlutice s 202 podd., Bílina, Duchcow, a dwě jiná, jichžto jmena chybí; sbírek ročních 2384 kop. Rubrika Žateckého kraje wůbec w rkp. nejwíce porušena jest.

10) W *Litoměřicku* panství král. Libochowice se 444 podd., a Mělník se 438; pánůw 20 se 6125 podd.; rytířůw 85 s 7354½ podd.; město král. Litoměřice s 385 d., 175 podd., Mělník 185 d., 20 p., Austí 225 d., 96 p.; statky duchowní čtwery, arcibiskupství Pražského s 930 podd.

kláštera sw. Jiří s 291 p., děkanství a probošství Litoměřické s 210 p., a převorství sw. Wawřince s 47 podd.; swobodníkůw 13; měst panských pět, Teplice, Třebenice, Krupka (28 podd.), Lowosice a Budyně; sbírek ročních 2284 kop.

11) W kraji *Slanském* nebylo panství královského; panských osob počítáno 18 s 2145 podd.; rytířských 52 s 2019 podd.; král města Slaný s 274 d., 57 podd., Welwary 115 d., 24 podd.; duchowní statky čtyry, Osecký s 52, Doksanský s 191, Strahowský s 79, a zádušní s 167 podd.; 26 swobodníkůw; města panská se statky: Raudnice, Hoštka a Štětí; sbírek ročních 1010 kop.

12) W *Rakownicku* dwoje panství král., Křiwoklát s 850 a Strašecí s 84 podd.; panských osob 7 s 357 podd.; rytířských 22 s 734 podd.; město král. Rakownik se 188 d., 21 podd.; statky duchowní čtyry: klášter Plaský s 84, klášter pod Ro. (Ročowem?) 42, Zahražany 24, a klášter sw. Anny 57 podd.; swobodníci 2; města panská Aunhošt a Kralowice; sbírek ročních 554 kop.

13) W *Podbrdsku* troje panství král., Králůw Dwůr a Točník s 426, Zbirow s 450, a Dobříš s 315 podd.; páni tři s 155, a rytířů 30 s 1272 podd., města král. dwě Beraun s 230 d., 8 p., Příbram s 130 d., 42 p.; duch. statky tři, Kladruby s 245, Zbraslaw 201 a Swatojanský s 119 podd.; swobodníkůw 7 s 3 podd.; města panská Hořowice, Hoštka, Žebrák; sbírek ročních 130 kop.

14) We *Wltawsku* král. panství žádné; osob panských 9 s 1494 p.; rytířských 38 s 1169 p.; města král. Jilowý s 120 d., 1 podd., a Knín s 100 d., 1 podd.; duchowní statky dwa, kaply hradu Pražského s 469 podd., a Ostrowský s 62 podd.; swobodníkůw 49; města panská Sedlčany a Jistebnice; sbírek ročních 180 kop gr. č.

15) W *Praze* počítáno bylo: w zámku domůw 63, fary 2;

komínůw na hr. Pr. 214; domůw panských na starém městě 18, na nowém 10, na Hradčanech 23; rytířských domůw na starém městě 74, na nowém 61. Mezi šosowní domy (t. pod práwo městské) náležélo domůw panských na star. městě 938, na nowém 1546, na malé straně 160, na Hradčanech 84, komínůw wůbec 9600; židowských domůw na starém městě 146. Statkůw a domůw duchowních bylo: na starém městě sw. Anešky s 65 podd., sw. Anny s 5, sw. Jakuba s 5, sw. Klimenta s 15 podd.; na nowém městě Zderaz, Slowany, Karlow, Kateřina; Wyšehrad s 77 podd.; na malé straně sw. Tomáše s 25 p., M. B. pod řetězi 46., sw. Jakuba pod Petřínem 30 podd.; na Hradčanech kapucíni s 5 podd. Sbírek ročních z celé Prahy scházelo se 7478 kop gr. č.

Summa každé rubriky byla tato: počítalo se panstwí JMC. w Čechách 24, a na nich lidí poddaných 14,373, far aneb kollatur 132, komínůw 2089, kol maučných 555, mistrůw owčákůw 24, pacholkůw jich 64, domůw židowských 13.

Panského stawu osob (čili držitelůw statkůw) bylo 254, poddaných jich 67,125, far 517, komínůw 7472, kol maučných 3152, owčákůw 278, pacholkůw 549, domůw židowských 81.

Rytířského stawu osob 1128, podd. jich 54,413½, far 520½, komínůw 6244, kol maučných 3185, owčákůw 652, pacholkůw 1140, domůw žid. 40.

Městského stawu bylo: měst královských 49, domůw w nich 14,961, poddaných 5326, far 101, komínůw 25,662, kol maučných 1053, owčákůw 32, pacholkůw 56, d. žid. 242.

Statkůw duchowních 50, poddaných 7339, far 72, komínůw 515, kol maučných 407, owčákůw 20, pach. 37 domůw žid. žádných.

Swobodníkůw osob 333, poddaných jich 72, fary žádné, komínůw 99, kol m. 6, owčák 1, pach. 1, žid žádný.

Měst panských, se statky pozemskými, jmenováno 48; z jichžto ale statkůw větším dílem wrchnosti se přiznáwaly. Zde tedy newytčeno jim než 2282 poddaných, 24 far, 1458 komínůw, 133 kol m., 10 owčákůw, 12 pacholkůw, 6 domůw židowských.

Summa summarum činila tedy pro celé králowstwí: 150,930½ poddaných, 3366½ far neb kollatur, 43,539 komínůw, 8491 kol maučných, 1016 mistrůw owčákůw, 1859 pacholkůw jich, 382 domůw židowských; sbírek ročních scházelo se wůbec 32,928 kop gr. českých.

Připojené na tabuli poznamenání (welice porušené a již místy nečitedlné) wyznáwá, že ne wšickni stawowé náležitě se byli přiznali; jináče zajisté žeby summa mnohem větší byla se sešla.

Zlomek přidaný w rubrice poddaných jest důkazem, že tu ne lidé poddaní sami osobně, alebrž jen osedlosti jich, čili jistá míra gruntůw selských rozuměti se mají, t. asi to, co nyní celá osedlost selská se jmenuje. Rubrika tedy tato nemá potahu na lidnatost země, alebrž na počet polností.

Skrowný počet komínůw jest důkazem, že tehdáž ještě domowé selští w Čechách, jako podnes w Polště a w Uhřích, větším dílem bez komínůw staweni byli.

Tabule tato neslauží tedy ku poznání lidnatosti w Čechách, alebrž ku poznání poměru moci, we kterém tehdáž jak stawowé čeští wůbec, tak i zwláště města králowská mezi sebau stála. W tom ohledu jest ona důležitau památkau ze starožitnosti české. Resultáty ze srownáwaní jednotliwých rubrik a dat se wyskytující každý saudný čtenář sám sobě předloží.

9.

O umučení sw. Wáclawa, podlé legendy slowanské, úwaha kritická.

(1834.) *)

1. Legendy potud známé, latinské, o sw. Wáclawu.

Pobožný a swatý žiwot wéwody českého Wáclawa I, zawražděného 28 září 935 bratrem Boleslawem, zajímal od nejdáwnějších časůw spisowately české co nejpilněji. O žádném zajisté příběhu staročeské historie nepodáno nám tolik a tak dáwných i hojných zpráw, jako o tomto; zwláště proto, že zprávy tyto k nábožnému a wzdělawacímu čtení (t. legenda) we křesťanstwu slaužiti měly a slaužily. Důmyslný náš Dobrowský, wzaw r. 1819 wšecky potud známé zprávy o sw. Wáclawowi w mistné uwážení a w kritický saud, **) počítal neméně nežli 14 zwláštních spisůw čili legend o sw. Wáclawowi, počna od nejstaršího spisowatele z X^ho^ století, sauwěkého císaři Ottowi II, až po císaře Karla IV, krále Českého, kteryžto sám také mezi biografy sw. Wáclawa se postawil. Dokázal pak tento zpytatel w témže podrobném uwážení swém dostatečně a zřejmě, že sepsání onno nejstarší, od neznámého cizozemce k žádosti císaře Otty II asi r. 983 učiněné, slaužilo za prwotní pramen, ze kteréhožto potom ostatní spisowatelé wšickni čerpali zprávy swé se

*) Sepsáno w měsíci únoru r. 1834, a tištěno poprwé 1837, IV, 406—417, s censurními několika mezerami.

**) Wiz jeho „Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen," číslo třetí, nadepsané „Wenzel und Boleslaw," we pojednáních král. české Společnosti nauk, dílu 6, od rr. 1818 a 1819.

změnami a přídawky, tu wětšími, tu menšími, jeden od druhého tytýž slowo do slowa přepisujíce; a že onen Christan, jenž we předmluwě spisu swého k biskupu Wojtěchowi sám se za syna Boleslawowa i tudíž za synowce sw. Wáclawa wydal, a někdy od Balbina i od Bollandistůw za takowého jmín byl, neupřímě sobě počínal, ano ze spisu jeho patrně widěti, že ne dříwe nežli we XIV století sepsán byl. Spůsob ten, kterak neb. Dobrowský weškero skaumání swé w příčině této wedl, od wýtečných a předních kritikůw wěku našeho za wýborný, anobrž za wzorný uznán a wyhlášen jest.

Několik let po wydání spisu dotčeného, a wšak ještě za žiwobytí Dobrowského, nalezeny a podány jsau obecenstwu, skrze největšího nyní znatele kronik středowěkých, G. H. Pertza, *) dwě důležité wědomosti o legendách sw. Wáclawa se týkajících: totiž nejprwé, že spisowatel nejstarší legendy Ottonské byl *Gumpold*, biskup Mantuanský, an se tím jmenem nazýwá w rukopisu knihowny Wolfenbüttelské, pocházející z počátku XII století; potom pak, že legenda Montekasinská, sepsaná w XI století od *Laurencia* čili Wawřince, mnicha řádu sw. Benedikta, a posawad nikde auplně newytištěná, ba ani w celosti swé nepřepsaná, jest jediná legenda latinská, která se na Gumpoldowě čili na Ottonské nezakládá, alebrž podáwá zprawy z jiného pramene wzaté a jináče spořádané.

2. *Legenda staroslowanská*; *její původ a wěk.*

Roku 1830, a tak již po smrti Dobrowského, stal se nálezek pro historii sw. Wáclawa ještě mnohem wážnější a důležitější; a to w kraji, kdež se ho nejméně nadíti

*) Wiz Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde von G. H. Pertz, V^{r} Band, pag. 135. 665. 682.

bylo. Slawně známý skaumatel písem staroslowanských w Rusku, pan Alexander *Wostokow*, našed w jednom měsícoslowu *) w bibliothece kancléře ruského hrab. Rumiancowa, psaném na konci XV století, ke dni 28 září obšírnější sepsání o žiwotu sw. Wáclawa, nežli w obyčejném prologu **) se nachází, wydal je tiskem w jednom časopisu Petersburském w původní staroslowanské čili cyrilské řeči; odkudž potom p. W. *Hankau* do češtiny přeloženo a w časopisu českého Museum na r. 1830, swazku čtwrtém, na str. 453—462 wytištěno jest.

Staroslowanská legenda tato snáší se sice we hlawních wěcech s latinskými, a potwrzuje tudíž spolu prawdiwost jejich: ale ostatně celé její wyprawowání, jak o žiwotu, tak i o smrti Wáclawowě, dělí se podstatně ode wšech předešlých. Gumpoldowa legenda, a po ní wšecky latinské, složeny jsau nejwíce pro nábožné wzdělání posluchačůw, pročež i obracují pozor nejwíce na swaté obcowání a konání Wáclawowo, a potom na zázraky, kterýmiž oslaweno bylo mučennictwí jeho: slowanská pak, ačkoli také, líčíc swatý žiwot mučenníkůw, ku pobožnosti zbuzuje, wšak předce wíce duchem historickým psána jest, dáwá wíce barwy okolnostem časůw, a popisujíc pobožné skutky Wáclawowy jen auhrnkem, mlčí téměř dokonce o zázracích u hrobu jeho stalých. Sloh oněch jest širší, ozdobnější, wysokomluwnější: této pak kratší, prostější, wěcnatější. Co do podrobných dějůw nejwětší rozdíl mezi obojími legendami wyskytá se we zpráwách o Drahomíře, matce Wáclawowě, kteraužto latinské legendy wůbec za bezbožnau, pozdější pak z nich i za spolupůwoda wraždy nad synem spáchané

*) Měsícoslow, (minej) jsau w církwi wýchodní slowanské žiwoty swatých w kalendářowém pořádku položené.

**) Prology jsau krátký wýbor z měsícoslowu.

pokládají, ana podlé slowanské nejen wraždau tau winna nebyla, anobrž sama i s synem swým od týchže wrahůw k smrti sauzena bywši, jen rychlým autěkem žiwot zachowala.

Nastáwá tedy hlawní otázka: jakau wiru zasluhuje tato legenda slowanská? a to nejen z protiwa jiným, ale i sama w sobě? Kterážto otázka předewším toho požaduje, aby wyskaumáno bylo, *od koho, kdy a kde sepsána jest.*

Rukopis, we kterémž se nachází, neposkytuje w ohledu tomto žádné další jistoty, kromě že později nežli we XV století psána, a tudíž ani složena býti nemohla. Odtud jen toho se dowídáme, že prwní sepsání její sahá do některého z prwních pěti století po umučení sw. Wáclawa; které ale století to bylo, rukopis sám rozhodnauti nemůže. Potřebí tedy, když zewnitřní známky nepostačují, po wnitřních se ohlédati, a skaumati, zdali snad obsah sám i formy jeho, čili sloh a jazyk we spisu tom, nemohau dáti nějaké k tomu cíli pomoci.

Pan Wostokow prawí w úwodu swém, že podlé některých zwláštností w jazyku, legenda tato zdá se mu býti z češtiny přeložena; což i p. Hanka za prawdě podobné uznáwá. Mně ale domnění toto nezdá se býti důwodné, jakož ani důwodůw pro ně nepodáno: ano myslím raději, že celý spisek ten sepsán byl w Čechách již původně jazykem staroslowanským. Kdyby zajisté originál byl český, těžko pochopiti, pročby sepsání toto w Čechách již za starodáwna tak dokonce bylo zmizelo a zašlo, že w celé české literatuře ani sledu jeho se nenachází; wíme zajisté, a i hojnost legend latinských slauží za důkaz, že čtení takowé u starých Čechůw bywalo wždy oblíbené a wážené. Nestihalit a nepronásledowali jeho ani Husité, ani pozdější missionáři. Dále nelze wyswětliti, kterakby český spis, doma newšímaný, w oněch dáwních časech, kdežto ještě žádného spojení literního nebylo mezi národy slowanskými, ano

kdež i rozdílnost wyznání a liturgie církewní kladla překážky, mohl byl proklestiti sobě cestu netoliko ke Slowanům wýchodní církwe se přidržejícím, alebrž i do knih jejich nábožných a obřadních. Naproti tomu, poněwadž wíme, že slowanská liturgie kwetla w Čechách, aspoň we klášteře Sázawském, až do r. 1097, a že tam knihy slowanské w užiwání byly, na snadě jest domýšleti se, že spis ten we slowanském jazyku w Čechách psán a tím spůsobem snáze k wýchodním církwím slowanským donešen býti mohl. Neboť o spojení mezi klášterem Sázawským a církwemi slowanskými we sewerowýchodních Uhřích, za panowání našeho wéwody Spytihněwa II i krále Wratislawa, máme swědectwí historické dostatečné. *) Známky češtiny, čili bohemismy, jewící se w legendě, mělyby tudíž nejinau příčinu nežli známé skaumatelům staroslowanského jazyka serbismy a russismy we spisech u Srbůw a na Rusi sepsaných.

Předewším tedy činiti jest o rozeznání a určité wyznačení wšeho toho, co w legendě zapáchá češtinau, a tudíž ukazuje na půwod její český. K tomu cíli požádal sem přítele swého p. P. J. Šafařika, jakožto dokonalého těch obau jazykůw znatele, aby wšecka takowá místa mi určitě wyznamenal. Kterýžto prošed pilně spis celý, dal o tom následující zprawy:

„Celá tato legenda, co do slohu a jednotliwých wýrazůw, liší se poněkud od obyčejných legend starocyrilských, a zapáchá cizinau. Že na západu, w Čechách, powstala, patrné jest ze slow následujících, kdežto se prawí:

1) „Když odzpíwali liturgii w chrámě sw. Marie, — pěwšim liturgiju w cerkwi *swjatyja Marija*“, — to spůsob mluwy neslýchaný w legendách cyrilských, kdežto wždy se

*) Scriptores rer. bohem. tom. I. pag. 97. 98. 102. 204.

mluwíwá: „w cerkwi prjeswjatyjä bogorodice christodjewy Marijä," nikdy jinak.

2) „I postřihli kněží jej — i postrigoša *knjazi i*" — po cyrilsku má býti „swjaštennici, popi."

3) „Počalo pachole růsti — nača otrok *rosti*" — místo „*ra*sti."

4) „I wdali je w rozličná knížectwí — i wdasta ja *rozna* knjaženia" — místo „w *ra*zna."

5) „Lidi wše chudé i bohaté milowal — ljudi wsja ubogija i bogatija *milowaše*" — po cyrilsku „ljubljaše."

6) „Ti pak namluwili Wáclawu, řkauce, — tiže *namolwiša* Wjačeslawu, rješa" — má býti „goworiša." W cyrilském „molwiti sja" znamená tumultuari, turbari, „molwa" jest seditio; slowo „molwiti," místo howořiti, užíwá se jediné w češtině a w polštině.

7) „Naučili Wáclawa wydati máteř swau — naučili *wydati* mater swoju" — po cyrilsku má býti „izdati"

8) „Přiwedl zpátky máteř swau, welmi pláče, — priwede paki mater swoju, *welmi* plakaše sja" — m. b. „zjelo, wesma."

9) „Boží slúhy — „*božija raby*" — jest podlé latinského „famuli dei"; w cyrilštině neobyčejné, na místě „swjaštennici, popi."

10) „To wšecky odíwal a nasycowal — to wsja odjewaše i *kormjaše*, — m. b. kor*m*jaše.

11) „Chtěl jeti domůw ku Praze — chotě jechati *domow* k' Prazje" — m. „wo swoja si," aneb „w dom swoj." — Tak i dále: „nejecha *domow*," nejel domů. —

12) „I pozwali sobě Boleslawa — wozwaša *sobě* Boleslawa" — m. b. *s*obě. — Tak i dále: „slawa *tobě* gospodi," m. *t*obě. —

13) „A Wáclaw ohlédna se, — Wjačeslawže *ozrjew* sja" — m. ogljanuw sja, wzgljanuw wspjat."

14) „Mládence jeho zbili — *mladenci* izbiša jego“ — má býti „knjaženskyje otroky;“ patrný bohemismus.

15)„ Ať najednau odoláš — da *odinowa* odoljeješi“ — Odin*owa*, co do skončení *ow* jest bohemismus, jako nahoře dom*ow*; po cyrilsku „jedinoju“, po rusku „odinoju.“

16) „W knězské jizbě — w popowě *izbě*“ — m. b. „w popowě gornici.“

Ostatně temné ono místo: „nikanysja dežet, daže iniemi dospiejem,“ p. Šafařík čte: „nika ny sja dežet,“ t. j. nikam nám se nepoděje, až po jiných ji dostihneme, čili: nikam se nám neztratí (Drahomíra), až jen jiné odprawíme, stihneme ji. Wždyť skutečně Boleslaw později i matku swau, jenž ale k Chorwatům se byla utekla, stíhati dal.

Russismy, jako „Worotislaw“ místo „Wratislaw,“ a jiné, jež w legendě té nalezáme, a spolu zatemnělost několika míst, swědčí nám, že ona šla skrze ruce několika ruských přepisowatelůw, nežli se dostala do toho rukopisu, we kterémž ji pan Wostokow nalezl. Pročež jest se domýšleti, že původně stálo w legendě té i wíce bohemismůw, ruskými přepisowateli později změněných.

Wšecky tyto známky češtiny, neobyčejné we spisech staroslowanských, swětle dokazují, že *legenda tato w Čechách sepsána byla.*

Dowěděwše se pak s jistotau, *kde* powstala, nyní již s menší nesnází wyskaumati moci budeme, *kdy* asi sepsána jest.

Slowanská liturgie kwetla w Čechách dwakráte: nejprwé od časůw Swatopluka krále Morawského a Bořiwoja knížete Českého až do r. 1097; potom od wěku císaře Karla IV až po husitskau válku. W poslední wšak této době užíwáno na Slowanech w Praze jen písma glagolského, ne cyrilského. Následownĕ legenda swatowáclawská, cyrillicí psaná, pochází z prwní doby, a tudíž z X neb XI století.

Mámeť pak ještě jiný důležitý prostředek, ku poznání stáří jejího. Legenda Montekasinská, jakož sme již nahoře podotkli, jest mezi latinskými jediná, která zprávy své nebrala ze spisu Gumpoldowa; i ačkoli jí ještě dokonale neznáme, jelikož se k nám jen wýtah z ní dostal, p. Pertzem zhotowený a do Archivu již dotčeného položený: wšak již i z wýtahu toho patrné jest, že spisowateli jeho Laurenciowi slaužila legenda slowanská za pramen; jakož pak již i p. Hanka neopominul sauhlasnost obau legend we poznamenáních ku přeložení swému přidaných stawiti čtenáři zjewně před oči. Že pak Laurencius ze slowanského spisu, a nikoli naopak tento z onoho čerpal, snadno pozná, kdokoli obě legendy srowná; anobrž se přeswědčí, že Laurencius ani celé slowanské legendy před sebau neměl, alebrž jen zprávy z ní wzaté. I bylli Laurencius ten, jakož se zdá, na Montekasinu živ, není pochyby, že někdo z Čechůw jemu tam jen ústní zprávy z legendy této podáwal, přidáwaje k nim potom i jiné, z obecní powěsti wzaté, o zázracích skrze sw. Wáclawa stalých. A poněwadž celý ten rukopis Montekasinský (číslem 413, na pergam. we kwartu), we kterémžto spis ten se nalezá, již w XI století napsán byl: nepochybné jest, že i legenda slowanská přinejméně z téhož wěku pochází.

Nepozůstáwá tedy, než rozhodnauti, we kterém as z obau století, X totiž a XI, složena jest; k čemuž již méně jistých důkazůw se naskytuje. Arci, kdyby jisté bylo, že slowanská liturgie teprw sw. Prokopem okolo r. 1030 do Čech uwedena byla, jakož neb. Dobrowský twrdíwal, totby již nebylo pochyby, že naše legenda powstala teprw we XI století. Než já w tom k domnění Dobrowského přistaupiti nikoli nemohu. Neboť že símě wíry, Cyrillem a Methodiem w říši Swatoplukowě (jenž přes Čechy až do Míšně se wztahowala) rozsiwané, i do Čech padlo a tu zdárné owoce neslo, toho již i sám staroslawný zpěw náš

„Hospodine *pomiluj* *) ny," i prwní chrám w Čechách na knížecím sídle, Lewém Hrádku, ke cti sw. *Klementa* wystawený, dostatečným jsau důkazem. Než o tom nám jinde širší řeč nastane; nyní pak dosti bude, ohlásiti jen přeswědčení naše, že liturgie slowanská w Čechách, *wedle latinské*, udržela se od wěku Methodiowa až do konce XI století.

Podlé tohoto pak přeswědčení nic nám nepřekáží, abychom nemohli klásti půwod a sepsání legendy slowanské do desátého století. Anobrž mnohé důwody nutí nás k tomu. Mezi těmito pak předni jest, že w celém spisu tom jen jediný zázrak se připomíná, jenžto krwí mučenníkowau se ukázal; po čemž se dokládá: „i ještě nadějem se w bohu, modlitbami i blahowěřím swatého Wáclawa, že wětší zázrak se zjewí; neboť w prawdě Christowým mukám i swatých mučenníkůw připočte se muka jeho." To již nemohlo se psáti w XI století: neboť již za časůw císaře Otty II hlučná powěst o diwech a zázracích u hrobu sw. Wáclawa rozléhala se po celém téměř křesťanstwu; tak že i mnich Korbejský Widukind okolo r. 980 o sw. Wáclawu mluwiw, doložil: „de quo quaedam mirabilia praedicantur." Mimo to jsau w té legendě takowé podrobnosti, tak bezelstně a prostosrdečně pronešené, že jen za živé paměti a tudíž nikoli teprw o sto let později tak podány býti mohly. A wšak také chyba w počtu let učiněná nedopaušti nám mysliti, žeby hned aneb brzy po umučení Wáclawowě psán byl spis ten: ano dosti bude, ustanowímeli se jen na tom, že *pochází z druhé polowice X^ho století.*

Konečně, *kdo* jej sepsal, w nedostatku wšech o tom zpráw nic se říci nemůže: musímeť se spokojiti s tím, že

*) Že verbum activum *pomilowati*, na místo *smilowati se*, nikdy českým nebylo a není, ale že jen we staroslowanské neb cyrilské řeči a liturgii se ho užíwá, nikdo tuším zapírati nebude.

spisowatel byl Čech bezpochyby řádu duchownîho, žiwší w druhé polowici desátého století.

3. Zisk historický, wyplývající z legendy slowanské.

Z toho ze wšeho, co sme posawad přednesli, patrně se jewí, že nám tu činiti jest se spisem wážným, wzácným a důležitým. Nebo byť i neměl jiné zásluhy do sebe, již proto zasluhowalby pozoru a šetrnosti wšech wlastenců, předně že jest jeden z nejstarších, kteří wůbec w Čechách a od Čechů psáni jsau; potom pak, že jest jediná pozůstalá památka kwětu někdejší literatury cyrilské w Čechách. A wšak legenda slowanská má i zwláštní podstatnau cenu swau, jakožto pramen historický. Podáwáť nám zajisté zprâwy nepodezřelé a důležité o wlasti naší w X století, kterýchžto sice jinde dočisti se nelze; a jiné opět, jen powrchně a temně známé, swědectwím swým buď doplňuje buď wyswětluje, aneb jim aspoň wětší jistoty uděluje. Na některé z těch zpráw, které za zisk historii naší pokládati můžeme, obrátíme zde pozor swůj.

Staroslowanský obřad *postřižin* zachowal se i u křesťanských Čechů ještě w obyčeji, a od kněží we chrámě, jak se zdá, s wětší slawností, nežli křest sám, wykonáwán byl. A wšak jmena osobní již tehdáž hned při křestu, ne pak teprw o postřižinách, dětem dáwána jsau.

Sw. Lidmila, bába Wáclawowa, dala wnuka swého již za mládí naučiti písmu slowanskému, a sice náwodem kněze domácího. Že tu písmem slowanským nejiné se znamená, nežli cyrilské, o tom pochybowati nelze. „Knigy slowenské“ jsau zde totéž, co w legendě naší o sw. Prokopu „literae slavonicae“ sluje. *) Samé to slowo „kniha“ pů-

*) Script. rer. bohem. I. 90. Procopius, natione Bohemicus de villa Chotun, *Sclavonicis litteris*, a sanctissimo Quirillo episcopo quondam inventis et statutis, canonice admodum imbutus.

wodně w cyrilském znamenalo i *litery* neb písmeny; neboť Lucae 23, 38: „A byl také i nápis napsaný nad ním *literami* řeckými“ atd. we starých cyrilských rukopisech čte se takto: „napisáno nad nim *knigami* jelynskami“ atd. Jest to zde o jeden důkaz více k tomu, co sme nahoře podotkli, že totiž liturgie slowanská kwetla w Čechách i we X století wedle latinské. Že sw. Ludmila, jenž jistě za živobytí Methodiowa hned po křestu svém, snad od samého tohoto apoštola slowanského, knihám nábožným se naučila, i wnuka svého k těmže knihám wedla, to stalo se tímže přirozeným během, jako že i otec jeho Wratislaw, prohlédaje ke spojení Čech s říší západní, o potřebnau známost latiny při něm se staral.

Když Wratislaw umřel, nebylo Václawowi než 18 let: pročež matka jeho Drahomíra zprawowala zemi až do jeho dospělosti. Měl pak bratra jednoho mladšího, Boleslawa, a sestry čtyry, kteréžto w rozličná knížetstwí wdány jsau. O newoli mezi sw. Lidmilau a mezi Drahomírau legenda dokonce mlčí. O této pak swědčí, že radowala se wíře syna swého. Wůbec domnění to, žeby Drahomíra w Čechách pohankau byla zůstala, nezakládá se na žádném historickém důwodu, a již i Dobrowským wywráceno jest. *) Wždyť sama chrám na Tetíně wystawiti dala. Usmrcení pak syna swého neaučastnila se ani podlé Gumpoldowy legendy. Potřebít tedy, chcemeli sprawedliwi býti, ač ne za pobožnau, alespoň za méně bezbožnau ji uznati, nežli w ústech lidu našeho dosawad se děje.

Usmrcení sw. Václawa byl skutek nejen osobní mezi Václawem a Boleslawem, ale rotničí, pošlý z rozbroje a ze spiknutí, čili z powstání jedné strany proti druhé. Důkazem jest, že rotníci Boleslawowi, neměwše dosti na

*) Wiz jeho Kritische Versuche atd. II, str. 29, 30.

wraždě knížete a pána swého, usilowali také wšecky jeho wěrné wyhladiti aneb aspoň wyhnati ze země. Pronásledování zwláště kněžstwa, jenž tudíž počalo, dáwá na srozuměnau, že nespokojenost pánůw českých se štědrotau Wáclawowau k církwím a k lidem duchownim byla hlawní příčinau jejich zpaury.

„Matka Drahomíra uslyšewši o zabití syna swého, přiběhla i padla k srdci jeho, a plačíc sbírala audy těla syna swého. Sebrawši pak jej, nesměla nésti jeho w dům swůj, než we kněžské jizbě obmywše jej, oblekli i položili prostřed chrámu. Ale obáwawši se Drahomíra smrti, běžela w Chorwáty; poslaw pak Boleslaw po ní, nezastihl jí.“

Že ty Chorwáty, jenž se tu připomínají, nebyly nynější králowstwí Chorwatské za Dunajem a Dráwau, tomu každý bez nesnáze přiswědčí. Nebyloli útočiště pro Drahomíru bližšího a příležitějšího? Ale byly to Chorwaty od cís. Konstantina Porfyrogennety připomínané, na wýchodu České země, w hořejším Slezsku ano i w Haliči rozlehlé, — w končinách totiž těch, odkudž někdy sám arciotec Čech přistěhowal se s pluky swými do této země. Jmeno těchto prawých a starodáwních Chorwat zašlo arci již tuším w X století.

4. O roku umučení sw. Wáclawa.

Že sw. Wáclaw dne 28 září utrpěl, o tom wšickni staří i nowí spisowatelé se snášejí; ne tak ale o roku, we kterémž se to stalo. Kronikáři naši Neplach a Dalemil kladau to na rok 928; Kosmas, Marignola, Pulkawa, Hájek, Kuthen, Lupáč, Weleslawín, rakauská kronika Medlická i Asseman na r. 929; Athanas, Pelzel a Pubička na r. 935; Annalista Saský, Martin Polský, Bollandisté, Pagi, Dobner, Dobrowský a jiní na r. 936; Aeneas Sylvius na r. 937; Sigebert Gemblacký, Alberich, Stranský, Balbin

a jiní na r. 938; posléze pak Christan, Pešina, Pučalka, Hammeršmid a Berghauer na r. 939.

Legenda slowanská prawí, že Wáclaw zabit jest r. 6437, indiktu 2, kruhu 3, dne 28 září; což podlé našeho počtu k r. 929 se snáší, a tudíž s Kosmasem i jinými starými kronikáři sauhlasí. Sluší tedy uwažowati, zdali rok tento uznán býti může za prawdiwý.

W nejstarších časích čítána byla we hlawním chrámě Olomuckém, (a nepochybně i we Pražském), *každau středu na uswitě*, zwláštní mše na památku umučení sw. Wáclawa; jakož to Dobnerem ze starých listin prokázáno. *) Z této staré a hodnowěrné tradice zawírati byloby, že w tom roce, když on umučen, den 28 září připadl na středu, a že tudíž jeho litera nedělní byla B. Roky pak za věku sw. Wáclawa, jichžto litera nedělní byla B, počitají se 925, 931, 936 a 942. Následowně umučení jeho stalo se w jednom z těchto let, a sice, jakož jiní důwodowé to potwrzují, roku 936.

Kronikáři dwa, onoho věku nejbližší, Widukind mnich Korbejský a Ditmar biskup Merseburský, neudáwají sice zřejmě léta žádného, a wšak oba jednosworně proměnu tu w Čechách kladau w samý počátek panowání císaře Otty I; ježto wědomo jest, že po smrti Jindřicha I Ptáčníka, 2 července 936 zemřelého, Otto I čili Weliký dosedl dne 8 srpna 936 na trůn říše Německé w Cachách. Oba spisowatelé, Widukind i Ditmar, pokládají wraždu nad Wáclawem, Ottowi wěrným, za prwní nehodu, kteráž potkala nowého panownika tohoto. Pročež tentýž Otto i hned zdwihl prot bratrobijci Boleslawu válku, kterážto, podlé swědectwí téhož Widukinda i jiných, teprw po čtrnácti létech se

*) Wiz Dobner Annales Hayeciani tom. III, pag. 656. Že nicméně datum to na omylu se zakládalo, doložíme w dodatku ku pojednání našemu.

skončila. Že pak konec té války stal se r. 950, jest vůbec známé a bezpochybné.

Tito světlí a nepodezřelí důwodowé zdají se býti dostatečni k rozhodnutí a k utwrzení prawdy té, že umučení sw.. Wáclawa stalo se ne r. 929, jakož legenda naše i Kosmas tomu chtějí, alebrž teprw roku 936; ač i jiných k témuž cíli nemálo jest před sukama. Skutečně již i samo swědectwí Annalisty Saského, jehožto učenost, zběhlost a wzorná pilnost w udáwání dat chronologických známy jsau, a jenž, ačkoliw Kosmasowu kroniku dobře znal, umučení předce Wáclawowo na r. 936 položil, u každého znatele dějin a kronik středowěkých nemalé wážnosti do sebe míti musí. Jiných nad to swědectwí a důwodůw můžeme zde mlčením pominauti.

Proti tomu ani shoda ta, že r. 929 i den sw. Kosmy a Damiana byl w neděli, i také indiktu 2 a kruhu 3 se. počítalo, nemá moci průwodné. Snadno-tě zajisté bylo shodu tu čerpati z kalendářůw, jakowéž tehdáž každý klášter, ba každý hlawní chrám měl a míti musel, jak mile kdo na tom ustrnul, že ona wražda r. 929 se stala. Pochybení toto w létech jest světlým důkazem, že legenda naše slowanská ne tak brzy po smrti Wáclawowě, ale teprw hlauběji we druhé polowici X století sepsána jest; spolu pak zdá se, že Kosmas čerpal z ní, aspoň prostředečně, léto swé o sw. Wáclawowi. —

S tím končíce úwahy swé, powinny se býti cítíme, abychom p. Wostokowu za jeho šetrnost, prokázanau historické památce české, swé slušné díky wzdáwajíce, jej o další w tom ohledu skaumání prosili, zdaliby snad w jiném některém rukopisu starém nalezen býti mohl zpráwnější a dokonalejší opis legendy této.

Dodatek z r. 1871.

Roku 1841 objewil se w Rusích druhý potud neznámý a netušený pramen, t. „*Prolog*“ „o smrti sw. Václawa“ (w rkp. starém cís. weřejné bibliotéky Petrohradské,) jenž wytištěn jest poprwé w aktách král. České společnosti Nauk r. 1843, a nejnowěji opět mezi „Prameny dějin českých“ (Fontes rerum bohemic. [w Praze r. 1871]) dílu prwním, wedle legendy staroslowanské. Z prologu toho, patrně staršího nežli wšecky legendy latinské i slowanské, jdau na jewo dwě data pozoru hodná: nejprw že Václaw měl, kromě Boleslawa, také bratra Spytihněwa; potom že zawražděn byl dne *pondělního* na úswitě. Památka sw. Kosmy a Damiana, kterým kostel Staroboleslawský zaswěcen byl, slawila se tam r. 935 jako 929 w neděli dne 27 září. K té slawnosti pozwal byl Boleslaw bratra i pána swého, jako na poswícení; a toho dne u wečer Václaw, (jakož swědčí slowanská legenda), „nejel domůw, ale wsed na koně swého, počal hráti se sluhami swými na dwoře Boleslawowě.“ W noci na to uloženo jest o bezžiwotí jeho, a nazejtří, *když pondělí switalo*, prowedena jest wražda. To rozhoduje konečně o prawdě těch dějezpytcůw, kteří pokládají rok 935 za rok umučení sw. Václawa, i nutí nás také opustiti domnění Dobnerowo a Dobrowského, někdy od nás hájené.

10.

Pomůcky ku poznání staročeského práwa i řádu saudního.

(1835.) *)

I. Předběžná, literní a historická připomenutí.

Za našeho wěku wšickni wzdělani národowé w Europě, Angličané, Francauzowé, Němci, ba Rusowé i Poláci, jako o záwod usilují se wyskaumati a wyswětliti zákony a obyčeje ty, kterými předkowé jejich co do práw a saudůw we wlasti swé se řídili. Co o tom jen ku př. w Anglii a w Němcích psáno, tak hojné jest, že naplňuje celé bibliotheky; není tu již žádného důležitějšího předmětu, ba ani starého názwu a slowa práwního, o kterémžby nestáwalo zwláštních pojednání a knih, kdežto wšecka často rozdílná domnění proti sobě důkladně se wyjadřují, a jedno druhým wyswětluje i wywrací neb potwrzuje.

Jen na nás Čechy mnohonásobné žaloby šly a jdau posawad ode zpytatelůw starožitných práw we cizině, že wěci té tak důležité we wlasti swé zanedbáwáme; ano w skutku ta trocha spisůw našich, skaumaními takowými se obírajících, buďto owšem nic naplat nejsau, jako ku př. Voigtowa kniha o duchu zákonůw českých (když mu ani tělo jejich, t. zákonowé a řádowé sami, známi nebyli); aneb jen na jednotliwých předmětech, a to w pozdější době, se obmezují, jako ku př. Twrdého spis o swobodnících českých, Hasnerůw o deskách zemských a j. w.

---

*) Tištěny w Časopisu česk. Museum 1835, IV, 399—432. Zde opakují se s wynechánim několikera míst, jinde lépe prowedených.

Příčiny tohoto tak wšeobecně seznaného, a posléze ještě zwláště p. Maciejowským we Waršawě káraného*) nedbání w Čechách jsau nejedny. Přední jest, že staří řádowé práwa českého práwě od té doby, co wědecký duch we wlasti naší wíce se zmohl, t. od wěku cís. Josefa II, obnowenými řády saudními dokonce z užíwání wyšli, tak že skaumání jejich k nijaké u nás praktické platnosti wíce není. Druhá příčina zdá se býti předsudek, od některých práwníkůw we wlasti naší až po tu dobu chowaný, žeby staří Čechowé w této třídě nic sami původního a swého neměli, ale že se zprawowali wšudy toliko wzory cizími, zwláště pak německými, tak žeby dosti bylo poznati staré práwní řády a obyčeje německé, aby hned také o českých se wědělo. Třetí příčina jest ta, že pramenowé, z nichž nějaká známost práw staročeských čerpati se dá, psáni jsau téměř weskrz jazykem českým zastaralým, jemuž sotwa filologowé naši na slowo wzatí wyhowěti umějí, an oplýwá technickými názwy, kterým někdy i sami naši předkowé již před pěti sty lety nerozuměli.**) Jiných méně podstatných příčin jest

*) W díle jeho: Hystorya prawodawstw Slowiánskich, tom I. str. 47.

**) Pamatný toho příklad poskytuje Řád práwa zemského od r. 1360 (o němž níže řeč bude), o slowě *ohřeb*, jakožto wrchu při udáwání saupeře swého k auřadu, kdežto se prawí: „Traditio sive udáwánie fieri potest, cum aliquis ex litigantibus dicit: „ego dono adversarium meum beneficio in CCC denariis“ et ipse adversarius: „et ego eum etiam dono in DC denariis;“ et ipse iterum donat in DCCCC denariis; et alter econtra tradit in MCC, et ille iterum; et ultimo dicere debet: et ego dono ipsum in *ohřeb*; et ipse eundem similiter tradet in *ohřeb*. Quid autem *ohřeb* dicatur? quidam dixerunt, quia si ille taliter traditus beneficio in suo jure defecerit, privandus sit rebus et capite, tamquam vivus sepultus, quia *ohřeb* in vulgari sonat tamquam *circumsepultus*; alii vero dicunt, quod *ohřeb* dicatur ille terminus, quem in tali traditione juris non licet transgredi;

wíce, a wšak o nich zde šířiti se nebudem. Sám pan W. A. Maciejowský, jehožto důležitý polský spis „Historya prawodawstw Slowianskich (we Waršawě 1832—35, 4 díly w 8) již nejen do němčiny, ale i do francziny a ruštiny, jak slyšíme, se překládá, byl prwní zpytatel, jenž o wyobrazení celé někdějši austawy státní w Cechách se pokusiw, zwláště stránku její právní pilněji rozjímal. Příčinění jeho jakož samo w sobě těžké, tak i welice chwalné bylo, a zásluha ta mu wždy zůstane, že prwní dráhu prorazil tam, kde před ním ještě wše neschodno, zmateno a tmau pokryto bylo. Snášíme se s ním dokonale, kdež prawí (II, 15), že řády a obyčeje národu jednoho teprw srownáním s řády a obyčeji příbuzných a sausedůw jeho nabywají světla i určitosti, a protož že ani českým, jakožto částce, weskrz porozuměti nelze, pokud slowanské wůbec, jakožto celek, zůstáwají neznámy; a skutečně za jasnější objewení nejedné stránky starožitnosti naší máme jemu děkowati. A wšak slušnau zásluhám jeho úctu wzdáwajíce, nemůžeme se předce tajiti, že jeho líčení a tlumočení staročeských řádůw a ustanowení nás často nespokojuje, s prawé cesty, dle našeho uznání, se uchylujíc, a zwláště rozdílu časůw ne dosti šetříc; tak že k náležitému těch wěcí wyskaumání a wyložení ještě příliš mnoho činiti zbýwá. Mělť sice p. Maciejowský hlawní prameny starých práw českých, jak se zdá, wšecky p. Hankau sobě podané: ale k dokonalému jich porozumění a užití, tušim, že mu newždy

---

tertii vero dicunt, quod *ohřeb* (est) aequivalens et consimilis pecunia, quae in praedictis omnibus traditionibus expressa.“ Již tedy wšickni při tom na *pohřeb* a na *hrob* myslili, nikoli na prawý kořen a smysl slowa i wěci, t. *hrab*, brání, laupení, odkudž *hrabiwý*-laup žný, a *hřeblo*, nástroj, čím se něco hrabe, bere, chytá. *Ohřeb* tedy jest jako oblaupení, pobrání wšeho statku.

poslauženo bylo. Než ani toho zamlčeti já nesmím a nemohu, že p. M. tytýž wědomě, a tedy z jistých důwodůw a příčin ode mne w uważowání starożitnosti české odstupuje; że tedy mezi námi různice jest o některé wěci, w nichżto mne on wýslownè k odporu proti sobě pobízí (III. 23), aby prý sporem takowým hlauběji do wěci proniknauti se dalo. Na tak otewřené a slušné pozwání, kteréż jen ku prospěchu nauky hledí, já, pokud mi chwile a síla stačí, milerád se přičiniti chci, daje se tudíż čas po čase do podrobného rozjímaní některých wážnějších stránek starého práwa českého w časopisu tomto.

Że staří Čechowé neměli žádného kodexu práw a řádůw swých, anobrž że i podáwaného jim od krále Wáclawa II r. 1294 a od císaře Karla IV r. 1348 přijmauti nechtěli, až teprw r. 1500 krále Wladislawowým zřízením zemským początek jeho učiněn: to owšem prawda jest. Ale odtud zawírati nesluší, żeby před r. 1294, anebo před 1500, psaných práw a zákonůw owšem byli neměli; tím pak méně, żeby staří páni a kmetowé zemští w nějaké neurčitosti a nejistotě práwních poměrůw pro wlastní ošemetnau kořist swau byli sobě libowali.*) Nálezowé sněmůw a saudu zemského nejwyššího**) již wo XIII. století (a bezpochyby

*) Tak to wykládá p. Maciejowski I. 239, 240. Před ním již Petr, opat Zbraslawský (Dobner Monum. V. 102) totéż byl prawil, ale ze zwláštních swých příčin a aumyslůw.

**) Wlastně wše, co někdy u saudu zemského se dálo, zapisowáno jest do desk zemských, buď że se to týkalo celé země, buď że obcí aneb jednotliwých osob; jmenowitě také smlauwy prywatní, prodeje a postupowání statkůw, zápisy dlužní, saudní jednání, celé pře a práwa wedení atd. A poněwadž původně we dni saudní a při saudu zemském také sněmowáno bywalo, (neboť jen w mimořádných událostech bywali sněmowé tak řečení zápowědní ode králůw rozpisowáni), protož také nálezowé sněmowní do desk šli, a tudíż i celé zákonodárstwí deskami se řídilo.

ještě dříwe) do *desk zemských* zapisowáni bywali; a cokoli toho do desk zemských se dostalo, bylo zákonem celé zemi a weškerému národu. Staré desky zemské byly tedy jediným zákonným skladem a pramenem wšeho práwa českého; a kdyby tento swatý poklad, k nenabyté škodě wlasti a národu našeho, r. 1541 byl nezhořel, poskytowalby nám jistě dostatečnau a důkladnau těchto wěcí známost. Kladení do desk a chowání jejich bylo zákony welmi přísnými spořádáno i zjištěno; a wšak we práwní dni každý člowěk jich užiti, owšem pak i mimo tyto dni od auředníkůw je ostříhajících naučení bráti mohl.

Cokoli tedy za starodáwna u Čechůw o práwích zemských a jakkoli psáno jest, nemělo moci zákonné potud, pokud nebylo do desk zemských wloženo. A protož kodexu zákonůw a práw zemských, w nowějším a určitém toho slowa smyslu, we starých Čechách nehledejme; tohoť zajisté, kromě těchto desk, nikdo psáti nesměl, ani nemohl; a když páni čeští r. 1294 z rukau cizozemce, M. Gozziho de Urbe Veteri, takowého kodexu (jistě že práwem římským a kanonickým hustě promíchaného), přijmauti nechtěli, dá se to i z jiných příčin, nežli z pauhého jejich sobectwí, wyswětliti. Že pak i Majestas Carolina, r. 1348 sepsaná, již r. 1355 zase zdwižena i odwolána býti musela, to také mělo zwláštní swé příčiny, do kterých se wšak zde zabírati nechceme, k jinému to času a místu odkládajíce.

Ale *wýkladůw* čili *kommentárůw* o staročeském práwě, a to dosti starých, zachowalo se nám několik. Nejstarší a nejdůležitější toho druhu spis, uwodí se we sbírkách rukopisných obyčejně pod názwem *„práwa starého pána* z *Rosenberka*,“ protože někdy nalezen byl u p. Petra z Rosenberka, nejwyššího komorníka král. Česk. († 1347); spisowatel jeho byl jistě auředníkem u desk zemských. P. Maciejowski cituje tento spis pod názwem „Práwo země české“

(Pr. Z. Č.) — Druhý spis jest tak zwaný „*Řád práwa zemského*," jenž nejwíce práwo hrdelní za předmět má (u. p. Mac. „Řád země české" nebo R. Z. C.). Sepsán jest za císaře Karla IV a sice nejprw w latině; potom pak, po císařowě smrti, a wšak ještě we XIV století, přeložen jest, s dodáním i s wypuštěním některých wěcí, do češtiny. Že opis jeho latinský, nacházející se we kwaternu I nynějších Desk dworských král. Českého (w Praze), do r. 1360 sahá, dá se z obsahu téhož kwaternu i z powahy písma dokonale prowesti *); české pak přeložení mluwí již o „nebožtíku" císaři. — Třetí znamenitá kniha o těchto wěcech jest pana *Ondřeje z Dubé*, někdy nejwyššího sudího we králowstwí Českém, „*Wýklad práwa českého*" ku králi Wáclawowi IV, sepsaný teprw okolo roku 1400 **), a později,

*) Celý obsah kwaternu toho patrně to jewí, že psán byl ku potřebě auředníkůw u desk zemských, za Štěpana z Tetína, nejwyššího písaře, a za Přisňáka z Pořičí, místopísaře králowstwí Českého, a tak tedy mezi r. 1358—1361. Obsahuje pak 1) Řád práwa českého, latině p. 3—32; 2) Práwa starého pána z Rosenberka, česky, p. 33—75; 3) na str. 77—78 stojí saukromé poznamenání o taxách, (w němž písař tohoto kwaternu nazýwá nejwyššího písaře swým pánem). 4) Od str. 80—116 jsau formuláře listin wšelijakých, u desk zemských se wyhotowujících, a zwláště mnoho listin týkajících se napřed psaných osob. Kwatern tedy tento není wlastně spis auřední, alebrž jen notulář, aniž pak původně ke dskám dworským, ale k zemským náležel. Některé listiny z něho dal již Dobner we swém diplomatáři Waldšteino - Wartenberském (Monum. I.) wytisknauti. Karakter písma sám jewí spíše prwní polowici čtrnáctého století, nežli druhau.

**) Kdyby celý ten spis od Ondřeje z Dubé pocházel, nemohlby byl před r. 1411 psán býti, poněwadž obsahuje w sobě jeden nález panský teprw toho léta wyšlý (1411, w pátek suchých dní letničních, o půhonech k duchownímu práwu); ale já za to mám, že dílo p. Ondřejowo již wýstrahami „na zwodu, panowání a

jak se zdá, cizími přídawky rozmnožený; p. M. jej pode jmenem spisowatelowým cituje. — Čtwrtý konečně spis, slohem neméně nežli obsahem wýtečný, jsau *Viktorina Kornelia ze Wšehrd*, místopisaře královstwí Českého roku 1493—97, „*knihy dewatery o práwích země české*," p. Maciejowskému tuším jen dle jmena známé.

Kniha starého pána z Rosenberka psána jest té doby, když již *řády hradské* čili *austawa hradowá* (Castellanei — Verfassung) w zemi naší w aupadku byly. Počátek austawy hradowé w Čechách kryje se w šeré starožitnosti a zasahuje časůw pohanských; konce pak swého došla asi na konci panowání císaře Karla IV. Podstata její w tom záležela, že celá země Česká od nejstarších časůw rozdělena byla na *kraje* (provincias, districtus), kteréžto w politickém ohledu jmenowáno *župy*, w ohledu pak saudním *poprawy*. W každé župě byl jeden hlawní *hrad* knížecí neb královský, na kterémžto *župan* sídlil, a wedle něho *auřady* té župy, totižto knížecí neb král. *komora* i *cúda* (saud). K auřadům takowým museli hleděti wšickni obywatelé celé župy; ze zprawy jejich newyjímala se ani města, ani lidé duchowní,

---

odhádání" se končí, nálezem pak „o zhaubci zemském" že již cizí přídawky neb interpolace počínají. Že nelze, aby jeden a týž muž, již r. 1343 byw nejwyšším sudím, ještě 1411 spisowáním se obíral, tomu jistě každý za prawdu dá. I poněwadž mi to ze sbírek mých wědomo, že r. 1361 Ondřej z Dubé umřel, jehožto synowé byli Ondřej, Waněk a Beneš, wnukowé pak (po synu Benešowi) Ondřej, Hašek, Beneš a Wáclaw: domýšlím se, že dwa byli stejnojmenní nejw. sudí w Čechách, Ondřejowé z Dubé, jeden před r. 1361, druhý po něm. Takét pan Ondřej we předmluwě swé ku králi Wáclawowi jen auřadowání swého za cís. Karla IV i za kr. Wáclawa, nikoli pak také za kr. Jana se dotýká. Wše to budaucně ještě pilněji wyšetřiti se musí.

pokud wládli statky pozemskými. Wšecky župy a auřadowé jich, ku př. Pražská, Žatecká, Bílinská, Plzenská, Kauřimská, Čáslawská a t. d. stejného práwa užíwajíce, byly sobě rowny, aniž pak jedna druhé byla podřízena. Při nich odbýwaly se *sjezdy krajské* (placita provincialia), k rokowání o wěci obecné. Než důležitější wěci nosíwány od nich k rozhodnutí již také w nejstarším wěku na sněm zemský a před krále.

Pan Maciejowski zapíral (I. 58—105), žeby w Čechách a w Morawě tak, jako w jiných zemích slowanských, jmena *župy, županůw* a *cúdy* (ne *čudy*) kdy w užíwání byly. Ale byl‘ o tom w omylu. *) Prwní jmeno já sice nenacházím než we dwau listinách: w jedné ze století IX, kdežto se dí: Zuatoplk dux tradidit ad altare S. Petri (w Olomauci) sextam partem omnium, quaecunque in supa Olomutici ad castellum proveniunt (w p. Bočkowě diplomatáři Morawském); we druhé od r. 1312, 15 září: „Nos — fratres de Sonburch — omnibus juribus et actionibus, quae nobis in officio supae Cadanensis et pertinentiis ejus — competunt — renuntiamus — et literis super bonis ad dictam suppam pertinentibus“ (orig. w c. k. státním archivu we Wídni). Ale jmena *županůw* (supani, suppani, jupani) často se wyskytují, jakožto swědkůw w listinách od wéwod a králůw wyšlých, ku př. r. 1187, 2 Mai, 1187, 6 Mai, 1203, 24 Apr., 1229, 1245, 1252, 1 Febr. a j. w. Breve Innocentia III ke stawům českým ode 12 Dec. 1203 (ep. 102 de negot. imperii ap. Baluze I,734), swědčí „suppanis Boemiae,“ což tytýž, podlé chybné varianty, na „japanis“ se směšným wýkladem (= já pán) překrucowáno. Nejdůležitější ale wěc jest, že král Otakar I we hlawním privilegium swém,

*) Kterýž pak potom (III. 116), p. Bočka i mne se w tom dokládaje, sám p. M. seznal.

stawu duchownímu w Čechách na zprostředkování papežského legata dne 10 března 1222 daném, přední raddy swé sám *župany* nazývá („nos Ottacarus rex, de consilio suppanorum nostrorum“ a t. d.) a že potwrzení jeho práw morawských ode dne 17 března 1229 swědčí „suppanis et omnibus nobilibus atque vulgo provinciae Brunnensis;“ kdežto i dále dí se „nos, habito diligenti tractatu cum fidelibus nostris suppanis Boemis pariter et Moravis, — jura statuimus in hunc modum“ a t. d. Pochybowati tedy nelze, že jmeno samé *županůw* w Čechách owšem užíwáno bylo, zwláště poważímeli, že ono jak u jiných Slowanůw, tak i u nás, krylo se za starodáwna we jmenu *comes*. Samé Uhry také na *župy* (comitatus) dělily se, w jichžto čele stáli a stojí podnes *župani* (išpáni po maďarsku, lat. comites).

Wšecky nejstarší paměti české, kronika Kosmasowa i listiny, plny jsau toho názwu *comes*, a jeho synonymu *praefectus*; také *castellanus* we stejném smyslu se užíwá we XII a we prwní čtwrti XIII století, na čež jeho místo zastupuje německé *burgravius* (od wěku kr. Wáclawa I.) Tak ku př. župan Litoměřický Bleg r. 1183 w jedné listině sluje *comes*, we druhé *castellanus* Lutomericensis; téhož léta Zdislaw Žatecký tu *comes*, tam *castellanus*, r. 1196 pak Boguzlaus tu *comes*, tam *praefectus* de Satec se nazýwá; r. 1234 w jedné a téže listině krále Wáclawa I jmenuje se Sulislaw župan Loketský hned *castellanus*, hned *praefectus*, hned zase *purchravius* de Loket. Že jmeno *župan* měnilo již we XIII století*) původní smysl swůj, jakož i celé zří-

*) Ba i dříwe, tak že název ten již we XI století snad wšem nejwyššim auředníkům zemským i dworským bez rozdílu dáwán jest. Aspoň domýšlím se, že ku př. onen „Kojata comes palatinus,“ jejž Kosmas na r. 1067 připomíná, po česku již tehdáž nádworním županem slul; jakož i podnes palatin uherský ná-

zení žup a tudíž austawa ta hradowá weliké proměny podnikala, nedá se arci zapírati; stará wěc i starý názew nowě uwedenými řády padaly wždy wíce w neważnost, až se i konečně ztratily, nepozůstawiwše po sobě jiného sledu, nežli dosawadní tituly *nejwyššího purkrabího* (= nejw. župana) králowstwí Českého, a *purkrabí kraje Hradeckého* (= župana Hradeckého). Konečně jmeno *cúda*, *cúdař* (saud, sudí) tak často, ba nesčíslněkrát jewí se w Čechách i w Morawě, že na to žádnému, kdo se obíral se starožitnostmi našimi, důwodůw předkládati nepotřebi.

Wyšší auředníci w každé župě, čili poprawě neb kraji, byli čtyří: 1) *župan*, 2) *komorník*, 3) *cúdař* neb *sudí*, a 4) *písař*. *Župan* (comes, praefectus, castellanus, purgravius) měl na sobě wládu politickau a wojenskau w celém kraji; jemu swěřena byla wšecka moc wykonáwací, a tudíž i ochrana saudu župního čili poprawy. *Komorník* (camerarius) měl na péči důchody knížecí a králowské w celém kraji; jemu původně podřízeni byli, jak se sdá, *villici* na statcích knížecích, jakožto auředníci hospodářští; a poněwadž taxy saudní powažowány tehdáž za jeden z předních pramenůw pro důchody komorní, měl on také wliw nemalý na celau zprámu saudní; pod ním stáli saudní pedellowé, poslowé neb komorníci, mající zwláštního starostu swého. Třetí auředník, *cúdař* neb *sudí* (czudarius, judex provincialis) měl sobě swěřenau péči o sprawedlnost, před-

---

dworním županem (maďarsky *nádorišpán*) se nazýwá (Srw. Maciej. I. 160.) Něco podobného stalo se i s německým slowem *Graf*, jenž původně znamenalo nejw. sudího krajského, od krále ustanoweného; potom každého auředníka král. w kraji i na dwoře; posléze nynějšího hraběte. Podnešní župané, ku př. w Dalmatsku, práwě tak zašli w důstojenstwí swém, jako podnešní Gohgrafen (Gaugrafen) w dolejších Sasích.

sedal w saudu, a řídil wšecko w něm jednání z ohledu na potazy a nálezy. *Písař* (notarius) byl sekretářem auřadu, a měl w ochraně swé desky, čili registra saudní.

W nejstarších časích auřad Pražský neměl před jinými žádné přednosti, ale wšickni stáli zároweň pod králem a pod sněmem. Důwod na to jest mimo jiné i ten, že w listinách XII a počátku XIII wěku krajští auředníci kladau se (snad dle jich osobního stáří) častěji před Pražskými nežli za nimi. To wšak již we druhé polowici XIII století změnilo se, kdežto auřad Pražský již dáwal ostatním auřadům naučení a nařízení. Za příklad slauží listina někdejšího kláštera Chotěšowského ze dne 20 máje 1284, kdežto „Hoygerus summus camerarius, Bolezlaus summus judex provincialis regni Boemiae, Radozlaus notarius, ceterique beneficiarii Pragenses, viris providis H. camerario, Vl. judici provinciali et universis beneficiariis Pilznensis provinciae" takowé naučení dáwají. Okolo r. 1358 již nachází se takowáto listina (w mé sbírce): „Czenko de Lipa summus camerarius, Andreas de Duba judex, Stephanus notarius, ceterique beneficiarii Pragenses: vobis beneficiariis districtus Grecensis significamus, quia coram serenissimo D. Karolo et nobis multae contra vos a diversis querimoniae propositae exstiterunt. Quare auctoritate ejusdem domini nostri D. Karoli et nostra districte vobis praecipiendo mandamus, quatenus feria VI quatuor temporum pentecostes sitis coram nobis personaliter constituti, omnibus querulantibus de justitia responsuri. Dat. etc." Psaní toto nepotřebuje žádného dalšího kommentáru.

Byly nejedny příčiny, pro které jak celá hradní austawa, tak i jmenowitě poprawy krajské w Čechách (we XIV století) zajisté přišly na zmar. Nejprwé zajisté staw duchowní w Čechách usilowal wydobyti sobě privilegium, aby ne w poprawách krajských, alebrž jen před králem aneb

před sudím jeho dworským (rozumí se, že we wěcech swětských, ne duchownich) sauzen bywal. Takowé privilegium měl již we prwní polowici XIII století každý kollegiatní chrám a klášter w Čechách a w Morawě; a jako duchowenstwo, tak byla wyňata z práwomocnosti dosawadní brzy také i wyšší šlechta, ku králi bezprostředně se wolajíc; čímž weliká ujma dála se činnosti popraw krajských. Ale ještě větší ujmu trpěli auřadowé tito uwedením kolonií německých do Čech, zwláště za králůw Wáclawa I a Otakara II. Tyto zajisté kolonie, zalidniwše zwláště města česká, přinesly s sebau také zwláštní práwa swá, kteráž jim králi Českými stwrzena jsau. W Čechách, kdež posud i města byla podléhala bezprostředně práwomocnosti popraw krajských, powstali teprw tímto spůsobem zwláštní municipální řádowé a saudowé městští, nezáwisející od županůw a cúdařůw, ale stojící již pod králem a pod jeho podkomořím. A takowáto práwa městská přijímána jsau brzy potom i do měst pauze českých; anobrž i samy wesnice, kteréž na zákupním (emfyteutickém, purkrechtním neb německém) právě zakládati se počaly, od té doby nejwíce právem Magdeburským wysazeny bywaly, a richtářowé neb foitowé jich (samo jmeno jejich půwod prozrazuje) podléhali we případech wážnějších nejwíce sausedním magistrátům městským. Nezůstáwala tedy na konci XIII století než nižší šlechta česká ještě podrobena poprawám krajským; ale i ta hrnula se za jinými stawy, zwláště od té doby, co jasný rod Přemyslůw trůnu Českého odumřel. Následující zajisté králowé, buďto přední pány české tím sobě získati hledíce, buď i často na spěch peněz potřebujíce, zastawowali jim přední hrady swé i s auřady samými, čímž zástawní pán hradu stáwal se i pánem poprawy krajské. Wědomo jest, že zwláště za krále Jana téměř wšickni hradowé a statkowé

královští rozzastaweni byli; tak ku př. pan Wilém Zajic z Waldeka měl Křiwoklát a Přimdu, Petr z Rosenberka Zwíkow, Jindřich z Lipé Žitawu, Hynek Berka z Dubé Kladsko, Wilém z Landšteina Hlubokau, Půta z Dubé Bezděz, a jiní jiné hrady w zástawě. Ba i saudowé, čili poprawy krajské, považowány jsauce za prostředek finanční, rozmnoženi jsau po zemi a o swé zastawowání, tak že i swazek mezi purkrabími a saudními auřady nabyl jiného spůsobu. Památné jest dále ku př., že r. 1343, 5 Jul. hrad Křiwoklát od markrabí Karla (IV), jmenem otce jeho krále Jana, za 2766 kop 40 gr. zastawen jest jednomu měšťanu Kutnohorskému „cum judicio provinciali et omnibus juribus ac proventibus sibi debitis ab antiquo, et expresse cum plena auctoritate regia atque nostra, instituendi ac destituendi in provincia Rakovnicensi provincialem judicem seu poprawczonem, et in zuda Sacensi beneficiarium seu urzednikonem, notarium et alios quoslibet officiatos suos.“ Protož také již té doby w kanceláři královské welmi často i w obdarowáních té nejnižší šlechty formule následující užíwáno: „Adjicimus quoque, quod dictos N. N. et heredes eorum ab evocatione czudae cujuslibet absolutos esse volumus penitus et exemptos. Si quis vero aliquid actionis contra ipsos habuerit, id ipsum coram judice curiae nostrae et non alibi prosequatur, juris ordine observato.“ — Což diw, že auřad ten nepotřebowaný, konečně jakožto neužitečný docela zrušen jest. Kterým nařízením a kterého roku se to stalo, newí se posawad; ale domýšlím se, že na konci panowání císaře Karla IV aneb na počátku krále Wáclawa IV, když totižto hlawní kwaterny desk dworských posawad zachowaných (jmenowitě Liber proclamationum primus r. 1380) počaly se*). Tím také poprawa čili prá-

*) Možná že některé cúdy předce i déle ještě se udržely, ač již ne we starém spůsobě. Takto ku př. připomíná se ještě r. 1396

womocnost (we wěcech hrdelních) nad lidmi poddanými, kteráž již drahně času před tím privilegiemi královskými na přední pány w krajích přenášeti se byla počala, rozdrobována jsauc čím dále na tím menší okresy, konečně dostala se cele do rukau pánůw, t. j. majitelů statkůw. Tak i ku př. Budějowští, Plzenští, Mělničtí a t. d. majestáty královskými učiněni jsau poprawci, a poprawa jim dána nad lidmi neřádnými w okolí jejich.

Pan Maciejowski diwí se (III, 119), že já we swém „Přehledu saučasném nejwyšších důstojníkůw a auředníkůw zemských i dworských we králowstwí Českém, wyšlém r. 1832, wyčítaw *kmety krajské* až do r. 1253, náhle prý utínám řeč, a jakoby důstojenstwí kmetského dále u Čechůw nebylo, cele o něm mlčím. Omyl se mnau tam arci stal: ale ten záležel w tom, že já měw tehdáž jmeno „*kmet*“ za totéž co lat. „*comes*,“ jmenowal sem „*kmety krajskými*,“ co sem „*župany*“ nazýwati měl. Pokračowání w té hodnosti stojí na druhém listu pod titulem „*purkrabí krajští*“ od r. 1253 — 1310, kdež také mělo by státi „*župané.*“ Že pak po r. 1310 we wypočítání županůw dále nepokračowáno, toho příčina jest již čtenářům na jewě: proto že w tom čase, po klesnutí totiž austawy hradské w Čechách, hodnost tato přestala býti hodností.

Wšak toto téměř dokonalé zničení auřadůw krajských netrwalo dlauho; potřeba zajisté jejich dala se brzy opět cítiti we celém organismu státním. Protož již hned za krále Wáclawa IV stal se nějaký počátek nowého austrojí krajského, a w následujících potom wálkách Husitských zřízeni jsau konečně nowí krajští auřadowé, w jichžto čele již nyní *hejtmané* stáli a stojí až podnes, ačkoli attributy a okres činnosti je-

cúda w Bělé (judicium provinciale in Alba Aqua). Hradecká také přetrwala tu dobu zwláštní wýminkau.

jich od té doby mnohým změnám podrobeny byly. Než do širšího těchto věcí výkladu dáwati se zde nebudeme.

II. Otázky páně Oldřichowy z Rosenberka.

Posledního dne srpna r. 1833, přebíraw se já w hojných pokladech newyrownaného archivu Třebonského, nalezl sem tam mimo jiné důležité písemnosti také následující původní koncept psaní od pana Oldřicha z Rosenberka k auředníkům u desk zemských do Prahy dne 15 ledna 1447 daného:

„Úředníkům Pražským.“

„Služba naše wám, slowútní nám milí! Prosímeť wás se wší pilností, abyste nám o wěcech dole psaných dali wěděti, kterak se mají, abychme se, wědúce ty běhy, dále uměli k obecnému a této země dobrému přičiniti.“

I. „Najprwé, dáwnoli to jest, že jsú tyto dsky udělány?“

II. „Kolik *kmetów* má býti a z kterého pokolení kmety wzati mají býti? ti-li sami mají súditi w lawiciech a nálezy wynesti, čili wšichni páni mají súditi, kteřížby tu koli k súdu přijeli, čili jediné těch dwanácte kmetów?“

III. „O *suchých dnech* majili páni určené časy a dni na súdě seděti, čili tak dlúho mají seděti, ažby wšeckny súdy přešly a již žádný se neměl oč súditi?“

IV. „Kolik *krajów* jest w České zemi, a kterak každému kraji říkají?“

„Wěříme wám, že nám to široce a pěkně wypíšete; w tom nám zwláštní libost ukážete. A nemějte w tom žádného jiného úmysla, bychme to pro jiné které wěci na wás žádali, jediné proto, abychme se tiem lépe k obecnému dobrému uměli přičiniti; a pošlete to nám po Kokotowi, služebníku našem, ukazateli listu tohoto.

Datum Krumlow dominico ante Antonii, annorum etc. XLVII.“ „Oldřich z Rosenberka.“

Znamenitost i důležitost otázek těchto, pro celý někdejší řád zemský wůbec, a zwláště při saudech, jistě že každý čta hned pocítil: ale snad se při tom také podiwil, že tak zkušený a učený pán, jakowý byl pan z Rosenberka, takowé otázky klásti mohl! I jakož pak? nebyloli o těch wěcech jemu nic wědomo, že teprw na ně dotazowati se musel? A budiž tomu, že o založení a počátku desk zemských w zemi České, jakožto wěci starodějinné, naučení potřebowal: kterak ale to možná bylo, že přední pán země české, jenž sám „prwním poprawcem po králi“ chlubně se nazýwal, sám na saudu zemském sedáwal, a jiným o tom, co w zemi České za práwo bylo, naučení dáwal*), že prawím tento rozumný a do wšech částek řízení wlasti swé hluboce sahající pán tak podstatných, základních a počátečních wěcí newěděl, jakowý byly počet a kompetence saudcůw, i počet zasedání jich na saudu zemském? ba že on, jenž tak říkaje w každém kautě země České prowozowal neobyčejnau moc swau, ptal se na počet a na jmena krajůw we wlasti za swého wěku?

A wšak tomu tak rozuměti sluší, a jistě i auředníci u desk zemských tak tomu rozuměli, že pan z Rosenberka neptal se jich na to, co w té wěci za obyčej bylo, ano mu tak dobře jako jiným obywatelům země české bylo známo: ale chtělť on wěděti, co w tom bylo zákonem, čili jaké starší nálezy a ustanowení o těchto wěcech nacházely se w deskách zemských. Na to pak mu nikdo jiný dostatečné odpowědi dáti nemohl, než ti auředníci, kterýmž wedení a opatrowání desk zemských bylo swěřeno.

---

*) W témž archivu Třebonském nachází se nejedno psaní od pánůw Českých, kteří sauditi měli, ku panu Oldřichowi z Rosenberka s prosbau, aby je naučil, co w tom neb onom případu bylo zemi České za práwo. —

Škoda welice, že odpowěď na psaní to ani w archivu Třebonském, ani we kterém jiném z těch, ježto mi prohlednauti se zdařilo, nezachowala se; náležélatby sice jistě mezi nejdůležitější památky a prameny právní historie české, zwláště an žádný z nahoře wyčtených wýkladůw starého práwa českého neodpowídá na otázky onyno swětle a dostatečně. — I poněwadž otázky ty mají wždy aspoň historickau důležitost a zajímawost, přičiním se tedy sám, wyložiti na krátce, co a pokud mi o těchto wěcech známo jest.

1. Dáwnoli desky zemské w Čechách založeny jsau?

Nešťastně známý bájkář český, Wáclaw Hájek z Libočan, wyprawuje we swé kronice k roku 1321, že král Jan, nawrátiw se toho léta z Luxenburka opět, swolal wšecky české pány, a měl k nim jako s pátra řeč, poraučeje, aby prý wšelikteraké smlauwy a trhowé i prodajowé zboží a statkůw pozemských ne w pamětech lidských ani w listech a pečetech držáni byli, ale aby jedny knihy spůsobeny byly, a tu aby wšickni obywatelé z obojího stawu tak duchowního jako swětského, kupujíce sobě města, zámky, twrze, wsi neb dwory, aneb jakéžkoli dědiny, krom dědin ornych lidem pod plat wysazených, wšecky sobě tu zapisowali, tak jakž bylo za předkuow našich krále Otakara dobré paměti, také i knížete Soběslawa, někdy také i za pohanuow, i za nejprwnějšího knížete země této Přemysla, ježto tudy byl pokoj w této zemi i hojnost wšech wěcí. Páni (prý) wyslyšewše takowú péči a opatrowání krále pána swého, wšickni jednosworně dali k tomu swé powolení, a dříw než se rozjeli, spůsobeny sú knihy a dáno jim jmeno *dsky zemské*; při tom ustanoweni sú auředníci, kteříž takowé knihy odwírali a zawírali také i pečetili. Knihy pak předpowěděné položeny sú w wětším městě Pražském w klášteře S. Klimenta w domu saudném

proti kaple panny Marie na Lúži, tu kdež sú prwé knihy takowé chowány bywaly. A tak od tohoto léta začaly se prwé dsky zemské, kteréž zůstáwají až do tohoto času.“

Toto swědectwí o počátku desk zemských nabylo wážnosti nešťastnau tau náhodau, že ony téhož roku 1541 (2 čerwna), když Hájkowa kronika na swětlo wydána, zhořely. Saudili pozdější Čechowé, že kronikář tento, psaw o nich pokud byly ještě celé, dobře wěděti mohl kdy a jak se počaly. Odpor pak ten w jeho řeči, žeby staré desky zemské začaly se teprw r. 1321, a že před tím již za Otakara i za Soběslawa, ba již od časůw Přemyslowých psáwány byly, urownán jest od pozdějších skaumatelůw tak, že odmísiwše desky Přemyslowské až po krále Otakara mezi bájky, připsali počátek jich a wšecku čest ústawu tohoto králi Janowi. Ale král tento dobrodružný, r. 1321 dne 9 února do Čech a do Prahy přijew, ničím se tehdáž neobíral, nežli welikým turnajem, ku kterémuž byl množstwí pánůw sezwal, a w němž on sám dne 24 února s koně spadew a po zemi wláčen i šlapán byw, sotwa žiw zůstal,*) potom pak powyléčiw se, dne 23 čerwna již zase wen ze země pospíchal — a tudíž jistě ani mysli ani času neměl k wywedení toho, co mu Hájek připisuje. Spisowatel tento jen tím tuším do bludu sebe i potomky swé (až i Pubičku a Pelcla) zawedl, že se pamatowal na nejstarší tehdáž ještě užiwaný kwatern desk zemských, t. Primus Zdislai, kterýž ale ne 1321, nýbrž 1320 psáti se byl počal.**)

*) Srw. sauwěké Chronicon Aulae regiae, in Dobneri Monum. hist, Boem. V, 380.

**) Nejstarší odtud wypsané památky z prwních listůw A. 3. a A. 6. jsau od r. 1320, a nacházejí se w nynějších deskách zemských Nr. 6, lit. H, 28, a Nr. 250, lit. C. 23. Jest sice i ještě starší zpráwa, a sice od r. 1305, zapsaná Primo Zdislai, lit. H. 17

Awšak že staré desky zemské tím kwaternem nepowstaly, nýbrž i mnohem dříwe nežli 1320 psány byly, na to máme dostatečné diplomatické i jiné důkazy. 1) W listině pana Wítka ze Šwabenic, ode dne 29 čerwence 1309, stojí tato slowa: „haec — nunc iterato in *terrae tabulis* in nostra praesentia et ad nostram instantiam sunt notata, prout ab anno citra — in ipsas tabulas poni seu scribi procuravimus.“ (Orig. w bibliothéce university Pražské.) 2) Pan Ojíř z Lomnice, nejw. komorník král. Českého, r. 1287, 13 máje, „protestatus est coram B. summo judice, R. notario regni Boemiae, ceterisque beneficiariis Pragensibus, quia vendidit dotem uxoris suae Ztrezcae, ea consentiente, ut *in registro* plenius continetur, videlicet villam Prezkacz et villam Chinow“ atd. — „et haec omnes ex utraque parte viva voce *registro* omnia inseri mandaverunt. (Orig. w archivu král. Mnichowském w Bawořích.) Nepotřebí bohdá dokazowati, že tu jmenem „registrum“ desky zemské rozuměti se mají. 3) Slawný někdy Jan z Hodějowa, místosudí král. Českého (1537 sld.) wypsal sobě z nejstarších desk pány ty, kteří na saudu zemském sedali, a wýpisy ty počínají roky 1287, 1291, 1295 a 1297. (Wiz Balbini liber de Magistratibus, tištěný in [Rieggers] Materialien zur Statistik von Böhmen, XI. Heft, S. 66.) Pročež i Hájek, kdyby jen pilněji byl se ohlédnul w deskách zemských, bylby tam ještě starší kwaterny nalezl, nežli od r. 1320, a lichá zpráwa o králi Janowi jakožto zakladateli desk zemských bylaby w jeho péře uwázla.

Než kdokoli se oznámí se staročeskau práwní austawau a řády saudními, z nich samých, i bez dalších důkazůw, nabude toho přeswědčení, že desky ty saudní o nic

---

ale ta do kwaternu toho teprw po roku 1320 wepsána býti mohla. Zachowala se pak w nynějších deskách Nr. 251, B. 24, a 252, A. 25.

mladší býti nemohly austawy té, jejížto podstatnau byly částkau. Wždyť pak, dle českého práwa, celé pře a práwa wedení we wšech rocích a stadiech swých bylo deskami wázáno a řízeno, počna od prwního půhonu, až do posledního odhádaní! A protož i to slowo Hájkowo, že desky zemské již od prwního knížete Přemysla nařízeny byly, ač nedůwodné jest, wšak předce není tak nerozumné a směšné, jakož se na pohled býti zdá. Pocházelo ono z tušení a z cítění swazku nerozdílného mezi řádem saudním a deskami; a když Cosmas i Ondřej z Dubé wyhlásili Přemysla za původce onoho, mohlť i Hájek jej za původce těchto míti.

Není tedy pochyby, že již za starodáwna w každé *župě* (čili wlastně *poprawě*), u každé *cúdy*, registra saudní wedena jsau, z nichž potom desky zemské se wywinuly. Litowati jest welice, že žádná z těchto písemních památek až do našich časůw se nezachowala! Ale i to z celého dosawadního wýkladu našeho samo wyplýwá, že *desky zemské*, w pozdějším slowa toho smyslu, a tudíž i we celé někdejší platnosti swé, teprw tehdáž powstati mohly, když cúda Pražská, nad ostatní cúdy krajské powýšiwši se, ztratila původní krajinný charakter a okres swůj a stala se wšeobecným saudem zemským, totiž asi we druhé polowici XIII století, za krále Přemysla Otakara II.

II. Kolik saudcůw sedalo na saudě zemském?

Dle starého práwa i obyčeje sedali na nejwyšším saudě zemském: 1) král Český (a w nepřítomnosti jeho nejw. purkrabí Pražský na jeho místě); 2) knížata domu králowského w Čechách; 3) nejwyšší auředníci, jmenowitě nejw. komorník, nejw. sudí a nejw. písař; 4) biskup Pražský a probošt Wyšehradský, později arcibiskup a biskupowé Olomucký i Litomyšlský; 5) páni čeští, mezi ni-

miž dwanácte kmetůw zemských; 6) (od r. 1437 teprw) osm wládyk.

Na otázku páně Oldřichowu dá se poněkud odpowěditi slowy urownání krále Wáclawa se stawy král. Česk. ze dne 30 máje 1395, (Orig. w archivu swatowáclawském), kdežto třetí artikul takto zní: „Wiece aby to kmetowstwo, jakož jest bylo najprwé s Králowú Milostí a se pány i s zemany obstanoweno a přisezeno, aby to bylo před se konáno a před se šlo; a ti kmetowé aby přijmúc jiné pány, kteřížby k tomu hodni byli a přirozeni od starodáwna, aby mohli súditi mocně bez přiekaz, komužby co odsúdili neb přisúdili, aby to mocno bylo a toho jim pomáháno, tak aby to wždy bylo dokonáno což naleznú. A kteříž sú kmetowé sešli, aby jiní s panskú radú byli wydáwáni.“

Co jest *kmet*, o tom we starých wýkladech a listinách nikde zřetelně se nemluwí. Pan Ondřej z Dubé prawí mezi jinými řečmi: „Panského potazu nemóž žádný pán wynésti, než na kohož sudí podá; a ten má býti kmet ot swých předków. A co jest kmet, to páni wědie.“ Kéž pak byl nám to také powěděl, a nepotahowal se toliko na wědomí pánůw! Že kmetůw na saudu zemském bywalo dwanácte, že od krále s radau panskau (tedy na sněmu) k saudu zemskému jmenowáni byli a k němu zwláště přísahali, to ze wšech zpráw se jewí; jmenují se také w jiných jazycích „*consules*, *jurati*,“ a w německé listině krále Sigmunda (1396, 19 března) „die *Lantscheppfen*, die man nennet *kmety*.“ *) Ale když pan z Dubé prawí, že kmet

*) Také přisežní saudu městského (consules, jurati) nazýwáni jsau *kmetowé* ku př. w listině 1487, 19 čerwna prawí se: „my Jan Rešt richtář, Sigmund Černý (etc.) — *kmeté* města Litoměřického — známo činíme, — že N. *spolukmet* a přiesežný s námi a městěnín náš, před nás a před čtyři lawy saudu hájeného, tu kdež

má býti kmetem po swých předcích, a když pan z Rosenberka ptá se, z kterých rodůw kmetowé bráni býti mají, tu již hned widíme, že řád tento měl na sobě i takowé stránky, kterých my již neznáme, a protož ani celého wýznamu slowa *kmet* domysliti se a wyměřiti nemůžeme.*)

O počtu saudcůw na saudě zemském takto mluwí pan z Dubé: „Co pánów jest třeba k nálezu? čím wiece, tiem lépe; ale podlé starého práwa dwanáct (t. kmetůw) mimo úřad, anebo najméně sedm, většie polowice; ale to jest o wěci póhonné (saudní). Ale o ty wěci, kteréž jdú o zemské dobré (t. o wěci politické, sněmowní), měliby wšichni rodowé býti, podlé starého práwa, lečby kto swú wolí nechtěl, neb pro nemoc, neb pro nepřiezeň, neb pro službu (t. obecní neb královskau) nemohl.“

Toto tedy zdá se býti prawé: že z příčiny té, aby snad náhodau někdy potřebného nejmenšího počtu, (t. 12 saudcůw, kromě auředníkůw), na saudu zemském se nenedostáwalo, ustanowilo se z počtu pánůw 12 kmetůw, kteří přisáhše k saudu, již potom museli w každý den saudní z powinnosti kmetstwí swého na saudu seděti, ježto jiní páni čeští, podlé nahodilých příčin, k saudu přijeti neb nepřijeti mohli. Kmetowé sami, podlé určení sudího, potazem po páních choditi a hlasy jejich sbírati mohli: ale hlasy k nálezu dáwali wšickni páni, kmetowé i nekmetowé, kteřížkoli na saudu seděli. Většina hlasů činila nález; a páni ti, kteří u většině hlasowali, ku každému nálezu

---

moc a práwo, přišel jest“ a t. d. *Kmetský auřad* byl tu auřad městský in judicialibus, od něhož auřad in politicis již tehdáž se dělil. Srw. Slownik Jungmannůw pod slowem *kmetský* (na konci). Anobrž i o *kmetech we wsích* řeč jest, ku př. we knize starého pána z Rosenberka.

*) Srownej s tím, co dole z Talmberského rukopisu powí se o kmetech we krajích (wlastně poprawcích.)

zwláště jmeny swými do desk saudních (trhowých) zapisowáni bywali. Takowých při některém starém nálezu až do 30ti ba i 40ti se počítá.

III. Kterého času a jak dlouho konal se saud zemský?

Čtyřikráte do roka držán bywal saud zemský w Čechách: 1) o suchých dnech postních; 2) o suchých dnech letničních; 3) nazejtří sw. Jeronyma (t. 1 října); a 4) o suchých dnech adventních. Kolik dní pokaždé trwal a z práwa trwati měl, toho já ještě sem určitě se nedowěděl, aniž o tom co říci umím. Že od jednoho roku (saudního terminu) ke druhému pře odkládány bywaly, a protož že páni nesedáwali pokaždé tak dlauho, ažby wšecky pře rozhodli a již žádný se neměl oč sauditi, to jisté jest; ale kdy a z kterých příčin práwních takowá odročení se stáwala, není mi známo.

IV. Kolik krajůw bylo w zemi České, a kterak se jmenowali?

Otázka to na pohled nejsnadnější, ale w skutku nejtěžší snad ze wšech, které o starožitnosti české ukládány býti mohau. Nesnáze její w tom wězí, že 1) w dělení země české na kraje, a we pojmenowání krajůw těch, od nejstarší doby až do šestnáctého století měnilo se téměř každého wěku něco; 2) že jiné a jiné byly rozdíly země České w ohledu politickém, církewním, kameralním a lenním, ačkoli často také mezi sebau se srownáwaly; a 3) že o wšech změnách zbywá nám tuze málo zpráw, jakož pak wůbec diplomatář náš celý až do XIV století welice chudý jest.

Prwní kdo z prawých a dobrých pramenůw wědomosti některé k té wěci náležející sbíral, byl, pokud mi wědomo, F. M. Pelcel, jehožto sbírky použiw neb. W. Kropf, podal o tom krátké pojednání do něm. letopisů českého museum

(Jahrbücher d. böhm. Mus. 1831, swaz. 4). Ale já, daw se do skaumání též wěci z týchže pramenůw, (t. z diplomatáře českého i z kronik), poznal sem brzy, že práce ta, aspoň jak nám ji p. Kropf podal, plna jest nepodstatných domněnek i omylůw.*) Awšak ani mně nelze posawad nic o tom dostatečného prowesti; a protož nemohu než krátce předložiti některé aspoň wýpadky swého w té wěci úsilného zpytowání.

Počtu a jmen nejstarších žup w Čechách již sotwa se kdy dopídíme. Od XI až do polowice XIII století připomínají se zejmena jen tyto: Austsko, Bechynsko, Bílinsko, Boleslawsko, Bozensko, Budišinsko, Čáslawsko, Daudlebsko, Děčinsko, Dřewicko, Hawransko, Hradecko, Chrudimsko, Chýnowsko, Kamenecko, Kauřimsko, Kladsko, Litoměřicko, Litomyšlsko, Loketsko, Mělnicko, Netolicko, Plzensko, Prachensko, Pražsko, Rakownicko, Rokytensko, Sedlecko, Slansko, Stříbrsko, Tetinsko, Wltawsko, Wratislawsko, Wyšehradsko a Žatecko; později jmenují se ještě Aupsko, Domažlicko, Kadaňsko, Klatowsko, Policko, Trutnowsko a n. j.

Wyhledaw ze starých listin wšecka ta místa, která w župách Netolické a Prachenské zejmena se uwozují, brzy pozorowal sem, že rozlehlost a hranice jejich stýkaly se s rozlehlostí a se hranicemi dekanatu Wolynského a Prachenského, podlé rozpisu jich od polowice XIV sto-

*) K těm náleží ku př. rozdíl mezi Chorwaty, Srby a Wendy w Čechách, ničím neodůwodněný; Kostka, jméno osobní, žádný důwod není pro někdejší bytnost kraje Kostského, o kterémž nikde ani zmínky, Žinkow (Žizenkow) ležel ne w Kostelecku ale w Plzensku (nyní Klatowsku); Bozensko nebylo částkau Bechynska; hrad Wranow nebyl we Slansku, ale w Morawě; wýklady hranic Pražského biskupstwí od r. 1086 zmatečné jsau atd. atd.

letí, *) tištěného w Balbinowě Miscellanea (lib. V, p. 9 až 37.). Sledil sem ty šlepěje dále, a posléze ukázala se mi shoda téměř třidceti žup s tolikerýmiž dekanaty. Jmenowitě celý archidiakonat Bechynský, záležející ze sedmi dekanátůw, rozwrhl se mi na tolikeréže župy, a sice: 1) Bechynsko dekanat i župa, 2) Wltawsko d. i ž., 3) Chejnowsko d. i ž., 4) Daudlebsko d. i ž., 5) Wolynsko dek. a Netolicko župa, 6) Bozensko d. i ž., 7) Prachensko d. i ž. Nyní wěděl sem již kde hledati župu Hawranskau, wěda kde Hawranský dekanat ležel, (zwláště any w Hawransku jmenují se wsi Libice, Kanín, Odřepsy, Opolany, wše nedaleko Poděbrad); ačkoli o hradu Hawranu nikdež není we starých památkách ani zmínky. Někdejší župa Tetinská zjewila se mi w dekanatu Podbrdském zase, župa Kamenická w dekanatu Kameneckém atd. Zatím i jiné plynuly důležité následky, zwláště,

1) že župy měníwaly w toku času jmena swá, a sice podlé měst a hradůw, do kterýchž auřadowé uwozowáni byli. Tak ku př. župa Hawranská dříwe slaula Libickau, potom Hawranskau, pak Poděbradskau, posléze Nimburskau; župa Sedlecká nazýwala se později Loketskau; zdali wšak při tom i w obmezení swém se měnily, toho posawad ještě ani jistiti ani popírati nelze.

2) Že již we XII století jmena žup ne wždy se jmeny hradůw těch se stýkala, kde županowé sídlili; tak ku př. w Rakownicku byl Křiwoklát, we Slansku Dřewíč, we Stříbrsku Přimda hlawním hradem, ačkoli auřadowé sami měli w Rakowníku, we Slaném a we Stříbře sídlo swé; tak i we Wysokém Mýtě byl auřad, a župan sídlil na hradu Wratislawi. Tím se stalo, že jedna i táže župa

*) Balbinůw rukopis byl teprw od r. 1384; já wšak měl podobný rozpis mnohem starší w rukau.

jmenowala se tu Wratislawská, tam Mýtská; tu Slanská, tam Dřewická *) atd.

W celých Čechách počítalo se w polowici XIV století 56 dekanatůw, 52 totiž we Pražském arcibiskupstwí, a 4 w biskupstwí Litomyšlském. Podlé nyní wyložené řeči slušeloby tedy také za to míti, že celé Čechy někdy na 56 žup se dělily. Awšak i ten wýsledek má swé nesnáze. Tak ku př. o někdejším hradu Wlastislawi prawí Cosmas (p. 24), že ležel „in confinio duarum provinciarum, Belina et Lutomerice"; a weškero tamější okolí náleželo k dekanatu Třebenickému, kdežto o župě Třebenické nikde ani pomyslu není. Městečko Police, dle listiny krále Wáclawa II od r. 1295, náleželo k župě Hradecké, a dle popisu církewního k dekanatu Dobrušskému. Dále mezi jmeny oněch dekanatůw již i jedno německé jmeno, Lantskraun, se wyskytuje, kteréž nikoli dříwe nežli we druhé polowici XIII století powstati nemohlo. Nepochybně tedy nowé dekanaty w Čechách i potom ještě zakládáno, když již celá austawa župní chýlila se ku konci swému. A protož we wýsledkowání takowém sluší počínati sobě mírně a opatrně, abychom jím nenaplodili nowých bludůw; ano dosti bude, když jen s nějakým důkladem jistiti můžeme, že Čechy za starodáwna as na 40 žup byly rozděleny.

We kwaternu 15 posawadních desk dworských král. Česk. stojí napřed od r. 1410 následující

---

*) Hrad Dřewič, jejž Kosmas (p. 70) jmenuje castrum munitissimum, ležel na hranicích nynějšího Rakownického a Žateckého kraje, mezi Kornhausem a Ročowem asi u prostřed; hrad Wratislaw, slawný záhubau Wršowcůw r. 1108 (Cosmas p. 229), asi hodinu cesty od Mýta k západu stál; ještě r. 1207 Děpolt nazýwal se knížetem „Čáslawským, Chrudimským a Wratislawským," od tohoto hradu.

„Tabula provinciarum.“

I. *Grecensis* et *Mutensis.* Dantur literae proclamationum in Grecz, in Mutam, in Miestecz et in Bydzow (Jaromirz, Dwuor).

II. *Pragensis*, *Boleslaviensis*, *Nimburgensis*, *Melnicensis.* Dantur in Pragam, Bielam, Kostelecz, Melnik, Nimburgam; item aliquae dantur in Welwar, Zitawiam.

III. *Rakonicensis* et *Veronensis.* Dantur in Rakonik et in Veronam; aliquae in Mendicum.

IV. *Bechinensis* et *Chinoviensis.* Dantur in Wozicz vel in Benessow.

V. *Boznensis* et *Prachinensis.* Dantur in Sussicz, Mirowicz, in Milen et Miroticz.

VI. *Wltaviensis* et *Kamycensis.* Dantur in Gilowy, Kamyk, Knin, Pulcrum Montem; etiam aliquae in Wozicz.

VII. *Plznensis.* Dantur in Klatowiam, Plznam, Misam, in Tustam; aliquae in Tachow.

VIII. *Piescensis* et *Dudlewensis.* Dantur in Budweis, in Pieskam, Sussicz, Wodnian; aliquae in Wessele et in Lomnicz.

IX. *Czaslaviensis.* Dantur in Czaslaviam.

X. *Zacensis*, *Litomericensis*, *Pontensis.* Dantur in Lunam, Litomericz, Zacz, Pontem, in Usk super Albea; aliquae in Kadan.

XI. *Kurimensis.* Dantur in Kurim et in Coloniam.

XII. *Chrudimensis.* Dantur in Chrudim.

XIII. *Slanensis.* Dantur in Slanam et in Welwar, et aliquae dantur in Minorem civitatem Pragensem.

Z téhož wěku, a snad o několik let starší, jest následující zpráwa w rukopisu Talmberském (p. 28) w Českém Museum:

„Krajuow jest dwanácte:“

I. „Najprwé *Kúřimsko*: kmet purkrabie Pražský, nebo Kunstat, nebo jeden z Dubé, nebo Šternberk.

II *Slansko*: w tom kraji kmet některý z Zajícuow.

III. *Žatecko*: w tom kraji Šumburk anebo Boreš kmet.

IV. *Plzensko*: w tom kraji kmet Skalští, Švihowští, aneb Švamberk.

V. *Prachensko*: w tom kraji Wilhartičtí, Strakonický, Rožmitalský.

VI. *Písecko*: w tom kraji některý z Ruoží neb Ústie páni.

VII. *Bechynsko*: pán z Rosenberka, Hradecký, neb Landštein kmet.

VIII. *Čáslawsko*: některý z Lichtenburka, z Chlumu kmet.

IX. *Hradecko*: Chustníkowé, neb Opočenští, neb Weselský kmet.

X. *Chrudimsko*: pan Lacembok, neb někteří z Chlumu, neb Boskowec.

XI. *Boleslawsko*: pan Michalec, Zwířetický, Berka, Waldštein, Wartenberk.

XII. *Litoměřicko*: také někteří z Berek, neb Děčinští; a dříwe sbyli Škopkowé, ale toho rodu není, než slowú Dubští.“

Patrná i důrazná jest zde srownalost těchto dwanácti krajůw se dwanácti kmety u saudu zemského. A wšak nesnadno určiti, jaká byla i w čem záležela moc kmetůw těchto w krajích; snad že byli *poprawci*, mající práwo poprawy po celém kraji. Tak aspoň domýšleti se lze, když se to srownává se slowy pana Alše Holického ze Šternberka ku panu Oldřichowi z Rosenberka, ode 20 února 1449: „Podáwám toho na tě, milý přieteli, daj mi tomu rozuměti, odpierášli nám té poprawy, kteráž nám příslušie w zemi nad

neřádnými lidmi? Nebť já jiného newiem, než že mně i synu mému též jako i jiným pánuom zemským poprawa nad neřádnými lidmi příslušie;“ načež pan z Rosenberka dne 15 března 1449 tu odpověď dal: „Milý přieteli, slýchal sem jakž jsem živ, žeť jsú páni ze Šternberka starodávní páni w Čechách, a že práw též jako jiní páni wedle řádu země této i popraw užíwati mají.“ Tím aspoň poněkud wyswětluje se, kterak mezi sebau spojeny byly starožitnost rodu panského, kmetství po předcích a dědičnost práwa poprawčího w krajích.

Do dalších variantůw o rozdělení země české na kraje na ten čas dáwati se nebudeme, ano takowé rozjímání přesahowaloby meze časopisu našemu wytčené. Doložíme jen ještě, že nynější (1835) rozdělení w 16 krajůw pochází teprw od r. 1751, kdežto kraj Klatowský od Plzenského, Bydžowský od Hradeckého odlaučeni jsau, a Bechynský w Táborský i w Budějowický se rozpadl; před tím pak, r. 1714, spojením kraje Podbrdského a Wltawského nynější Beraunsko, a ze Slanska i Rakownicka nynější Rakownický kraj byli powstali. Menší změny w ohraničení krajůw i tehdáž se staly i podnes ještě dle potřeby se dějí.

11.

Historie statku Lobkowského.

(1836.) *)

Statek Lobkowský leží w Čechách na Polabí w Kauřimsku, tři míle wzdálí od Prahy, mezi Brandejsem a Mělníkem asi u prostřed. Náležejí k němu nyní: na lewém Polabí zámek a wes *Lobkowice* s lokalií, 29 domůw s 164 obywateli; wes *Neratowice* s 30 domy a 191 obywateli, a jeden poddaný we wsi *Kojeticích*; na prawém Polabí wes *Mlíkojedy* s 31 domy a 213 obyw. a jeden poddaný we wsi *Tišicích*.

Wšecky tyto wesnice náležejí mezi staré, ba nejstarší osady w Čechách. Neví se, kdy ponejprw založeny byly; staré místní powěsti, na díle již i Hájkowi známé,**) mluwí o jejich bytu již za wěku S. Wáclawa i S. Wojtěcha. Kaple sw. Wojtěcha, stojící osamělá w polích a hájích na blízku Neratowic, zachowáwá památku tohoto biskupa, jenž prý někdy osobně we wsích těchto činiti měl, ač nic ke spokojenosti swé, ani obywatelůw tehdáž ještě w newěře zatwrzelých. ***) Listinná wšak čili diplomatická nejstarší zmínka o wesnicích těchto nesahá wýše, pokud nám wědomo, nežli do XIV století, do wěku císaře a krále Karla IV. Již tehdáž byl w Lobkowicích nejen zámek wládyčí, ale i chrám farní s jedním farářem a

*) Tištěna w Časopisu česk. Museum, 1836, III, 288–298.

**) Hájkowa kronika česká na r. 956. 978.

***) Srown. Dobneri Annales Hayec. tom. IV, p. 259. Kapli tu wystawěti dal na swůj náklad hrabě Ferdinand Wilím Slawata, pán na Obřistwí, w XVII století. Wiz Balbini Epitome p. 133.

s dwěma altaristami čili kaplany; z čehož zawírati jest, že Lobkowice tehdáž mnohem lidnatější a rozšířenější byly, nežli za našeho wěku, kdežto jediný lokalista postačuje k duchownim potřebám wšech osadníkůw. Toto pak opět ukazuje na mnohem wyšší stáří zámku a wsi, nežli se nyní diplomaticky prowesti dá.

Wšak i samo jmeno *Lobkowice* wydáwá nápodobné swědectwí. Dokázali sme toho již dříwe, *) že wětší částka jmen českých místních pochází ode jmen osobních; zwláště pak, že wšecka jmena na *ice* neb *owice*, jichžto w češtině jen we množném počtu se užíwá, wzaly půwod swůj jen od osobních jmen swých zakladatelůw. Pročež nikomu, kdokoli do této wěci se rozumí, nemůže pochybno býti, že Lobkowice nazwány jsau po swém prwním zakladateli jménem *Lobek*. Toto wšak osobní jmeno jest tak zastaralé, a kořen jeho (*lob*) již tak neznámý jest, že samo w sobě již ani w těch nejstarších písemných památkách se nejewí, aniž pak wíce etymologicky wyloženo býti může. Jen we jmenu *Lobeč* (twrz Lobkowa) wyskytuje se ještě jednau w Čechách, nikoli ale na Morawě.

Konečně také položení zámku Lobkowského ukazuje na wysoké jeho stáří. S wysočiny té, jenž na prawém břehu Wltawy od Ládwého čili hory Dablické k Weltrusům upadajíc, twoří poslední hrázi mezi Wltawau a Labem, wystřelují se rownym uhlem a téměř wedlečárně přímo proti Labi nesčíslné hřebeny skalnaté, z břidlice křemenné, nad ornau půdu tytýž se wznášejíce, tytýž i pod ní se kryjíce, a w Labi teprw se ukončujíce. Na nejdelším a nejsilnějším ze wšech těchto hřebenůw, a sice na konci

*) W pojednání nazwaném „Rozbor etymologický místních jmen československých,“ w Časopisu musejním na rok 1834, swazku IV, str. 404 sl. (též w Radhostu, I, 128 sl.)

jeho, kdežto nad ostatní rowinu opět několik sáhůw zwýší strmí, založen jest zámek Lobkowský, jehožto stará wysoká wěže poskytuje obzor daleký a široký po celém Polabí, až téměř ke hranicem sewerozápadním země České. Při pohledu na celau místnost zámku a na powahu půdy jej obkličující nelze pochybowati, že při prwním jeho založení Labe mělo ještě bezprostředně pod zámkem hlawní řečiště swé, a obtékalo s tří stran skalný ten wýsadek, na kterémž on stojí; swědčí o tom také tak nazwaná „tůně“ okolo zámku ještě se winaucí, a půda wšecka pauze naplawená. Nyní Labe již o několik set sáhůw podál zámku teče, wyrýwajíc sobě tytýž nowé řečiště w půdě pískowé, a luhy okolní coročně zawlažujíc. Z dokonalých zpráw pak jisté jest, že již před třemi sty lety w téže dálce od zámku tak teklo. Kolik tedy asi století muselotě dříwe minauti, nežli proměna tato se dokonala! A protož nelze pochybowati, že zámek Lobkowský již za pohanstwa ponejprw založen byl.

Nejstarší zmínka o Lobkowicích děje se w protokolích konsistoře Pražské ze XIV století, kdežto při dosazowání nowých farářůw na faru Lobkowskau pokaždé také majitelé statku tohoto, jakožto páni podací čili patroni církwe se připomínají. Podlé swědectwí jejich wládli Lobkowicemi před rokem 1358 Henning, Přibík a Raimund, o nichžto, jakož i o rodu a potomcích jejich, dokonce nic se neví. Od r. 1367 do 1377 připomíná se Pražský měšťan Mikuláš Cotr jakožto pán na Lobkowicích, jehožto rodina bohatá až do husitských wálek u Pražanůw w nemalé byla wážnosti. Od r. 1390 do 1398, a snad již i dříwe,*) panowal zde Jan Čúch ze Zásady, dworský maršalek a

*) Rok 1380 od rytíře z Bienenberka (Alterthümer im König. Böhmen 35 Stück, S. 153) udaný jest omylem tištěn na místě r. 1390.

miláček krále Wáclawa IV; za jehožto času wěc nemálo důležitá se zde přihodila.

Náležely tehdáž ke statku Lobkowskému jen dwě wsi, Lobkowice totiž a Mlékojedy; třetí wes, Neratowice, byla w držení arcibiskupůw Pražských, a počítána až ku panstwí jejich Raudnickému, ačkoli dosti dalekému. Pan Čúch na samém tom místě, kde meze Lobkowské a Neratowské se stýkají, w řece Labi nowý jez wystawiti sobě dal, jenž až podnes tam stojí, a mlýn walný potřebným náwalem wody živí. Tomu wšak odpor kladli auředníci arcibiskupští prawíce, že jez ten byl arcibiskupowi škodný. Když nicméně pan Čúch dílo počaté konati nepřestáwal, služebníci arcibiskupští sebrawše se, mocí jez bořiti počínali. Z tohoto chatrného počátku powstaly potom welikě bauře a rozbroje, jichžto země celá škodně pocítila. Pan Čúch žalowal u krále, kterýž krom toho nechuť maje k arcibiskupu Janowi z Jenšteina, dal miláčkowi swému plnau wůli proti němu. Dwořané královští ujímali se swého maršalka, manowé pak arcibiskupowi zastáwali pána swého; jitření s obau stran tak se rozmáhalo, že i krwawé potrżky mezi nimi nastaly, až konečně přimnožením jiných příčin mezi králem a arcibiskupem auplný roztrk se stal, za nímž tento útočiště swé ku papeži wzaw, zemi Českau a stolici swau nawždy opustil. *)

Pan Čúch, jenž sám na Lobkowicích bydlil, založil we chrámě zdejším nowý oltář ke cti sw. Kateřiny, a nadal jej důchody zwláštními ze wsi Mlékojed. **) A wšak okolo

---

*) Pelzel, Lebensgesch. des Königes Wenceslaus, 1r Theil S. 143. Urkundenbuch: Acta in curia Romana p. 150.

**) Libri Erectionum, vol. IV. Q. 4. vol. XII. F. 10. vol. XIII. Q. 10. Actorum Consistorii Prag. vol. XVII. ad an. 1408. 27 April. (MS. archivi archiepisc.)

r. 1400 prodal statek tento měšťanu Pražskému i Žateckému Prokopowi Kruknerowi, stawu wládyckého, jenž ale již asi roku 1403 zemřew, pozůstawil syna Wáclawa zletilého a jiné čtyry nezletilé pod poručenstwím Dra. Jiřího Bory, Albrechta Gerwice a Kunše měšťana Žateckého. W létech 1405—1408 připomíná se, bez pochyby po rozdílu bratrském, jen jediný Wáclaw jakožto pán na Lobkowicích, kteryžto i příjmí „z Lobkowic“ na se wzal a do smrti swé wedl, ačkoli potom, jsa hejtmanem na Boleslawi (r. 1433) nic wíce s Lobkowicemi činiti neměl. Erb jeho byly dwa šípy wedlečárně (parallele) položené. Umřel teprw r. 1450, jedinau dceru pozůstawiw.

Asi r. 1409 kaupil Lobkowice slawný wěku swého rytíř *Mikuláš z Aujezda*, syn Marše z Aujezda, příjmím *Chudý*, *) ačkoli oprawdu ne chudý, ale bohatý byl. Tento rytíř, jenž r. 1415 i hradu Hasišteina od krále Wáclawa dosáhl, později pak we válce husitské, co wůdce wojska královského, welice znamenitým se stal, proměnil původní jmeno swé „z Aujezda“, snad proto, že tolik rozdílných rodin toho jmena w Čechách bylo, a psal se již w listině r. 1410 dne 27 února „Nicolaus Chudý de Ujezd alias de Lobkowic“, potom 30 máje t. r. zprosta „Nicolaus de Lobkowic“, pak r. 1412, dne 1 února ještě „Nicolaus Chudý de Lobkowic“, později ale wždy již jen „*Mikuláš z Lobkowic.*“ **) A tento jest prwní pod tímto jmenem známý

*) Actorum Consistorii Prag. vol. XVII, ad an. 1408, 7 Mai: Nicolaus, natus Marssonis de Ujezd, nuncupatus Chudy, cupiens D. Wenceslao, plebano eccl. in Drchlavia, fratri suo germano, de meliori providere sustentatione etc.

**) Před rokem 1410 pán tento, we sauwěkých pamětech často připomínaný, jmenuje se wždy Mikuláš „z Aujezda,“ a jednau také r. 1407 „z Milčewsi.“

předek slawného rodu *pánůw z Lobkowic*, kteříž již we XVI století téměř wšecky panské rody w Čechách swau rozšířeností, wýtečným duchem, mocí a sláwau přewyšowali, potom pak r. 1623 i do stawu knížecího powýšeni jsau, w němž i dosawad se skwějí we wlasti.

Nejsau tedy Lobkowice původním sídlem wznešeného rodu tohoto, alebrž Aujezd; Lobkowice poskytly jemu náhodau jen posledního jmena jeho. Kterýby pak ze mnohých těch Aujezdůw w Čechách za původní jeho sídlo jmíti býti měl, ještě dosawad mi wyskaumati lze nebylo. Rozhodne se otázka tato, až se znak rodu tohoto původní, orlice totiž, u rytířů z Aujezda we XIV neb XIII století nalezne.

Pan Mikuláš z Lobkowic držel Lobkowice až do smrti swé r. 1435, a není pochyby, že také w prwních létech míwal sídlo swé na Lobkowicích, kteréžto wšak za wálek husitských přenesl na hrad swůj Hasištein. Prawdě podobné jest, že on wystawěl wěž posawad stojící w zámku Lobkowském, jediný dnes pozůstatek někdejší pewné twrze, ano wšecko jiné stawení pochází. teprw ze XVII století. Mimo to přikaupil pan Mikuláš od arcibiskupa Kunrata wes Neratowice ke statku Lobkowskému, až do wýplaty, za 300 kop gr. českých. *)

Po smrti pána tohoto připadl hrad Hasištein w dědictwí jeho synu staršímu Mikulášowi, Lobkowice pak s jinými statky mladšímu synu Janowi Popelowi. Synowé tito jsau předkowé obau linií rodu tohoto, Hasišteinské totiž, kterážto we třidcetileté wálce z Čech se wystěhowala, a Popelowské, čili nynější knížecí. Pan Jan Popel z Lobkowic byl w domácích rozbrojích r. 1448 a násl. jednotníkem Strakonickým, a tudíž spolu nepřítelem pana Jiřího z Po-

*) Berghauer Protomartyr poenit. tom I. p. 412.

děbrad, s nímž i wedle jiných pánůw jednoty swé válku wedl, ač neprospěšnau. R. 1450 w létě wytrhl pan Jiří z Poděbrad s Pražany také proti Lobkowicům, a dobyl jich, jak se zdá, prwním autokem; a wšak je potom, na počátku r. 1451, když pokoj zawřen byl, nálezem sněmownim opět panu Janowi Popelowi nawrátil. *) Později, když týž pan Jiří na královstwí České powýšen byl, stal se pan Jan Popel jedním z nejwěrnějších poddaných jeho, podnikal proň nejen škody wšeliké, ale i osobní wězení od pánůw z Rosenberka i ze Šternberka, tehdáž odpowědníkůw královských.

Kterak Lobkowice po smrti pana Jana Popela přešly na rod panůw Ojířůw z Očedělic, nemůže se dokonale dokázati; a wšak prawdě podobné jest, že se to stalo směnau za panstwí Chlumecké w Beraunsku. Kaupila totiž paní Anna Lobkowská z Risenberka, wdowa po panu Janowi Popelowi, r. 1474, w středu po S. Hawle, Chlumec hrad a panstwí, dáwní sídlo někdejšího rodu z Janowic, za 4000 kop českých, od Fridricha i Albrechta bratří Ojířůw z Očedělic **); a Lobkowice jsau jim bezpochyby na doplacení summy trhowé postaupeny, protože již od roku 1480

*) Wýpowěď ubrmanská dd. 1451, 6 ledna, orig. w archivu Třebonském: „Jakož pan Jiřík obwiněn jest Janem Popelem z Hluboké, žeby mu se za příměřím a w umluwách w jeho twrz w Lobkowice uwázal: toho sme my nepoznali, ani poznáwáme, by w tom p. Jiřík co proti příměří a proti umluwám učinil, než učinil jest w tom záští jako nepříteli swému řádně. I wypowiedáme o tom, wždy k swornosti a pokoji hlediec, a rozkazujem, aby týž p. Jiřík twrze Lobkowic se wším, co k ní přísluše, we čtyrech nedělech od této naše wýpowědi pořád čtúc Popelowi, aneb komužby on poručil, w jeho moc zase wrátil a skutečně postúpil."

**) Desk zemských Instrum. tom. 3, lit. C. 5.

Albrecht Ojíř z Očedělic nazýwá se pánem na Lobkowicích, a pod tímto titulem, byw saudcem zemským, (od r. 1475 také purkrabím hradu Pražského, r. 1478 místosudím zemským, r. 1480 místokomorníkem) často se připomíná. Po jeho smrti zdědil Lobkowice syn jeho Jan, jenž nedlauho jimi wládnuw, asi léta 1500 prodal je panu Bartoloměji Bubnowi ze Wšebořic, jemuž tehdáž i blízké wsi Jiřice a Čakowice náležely; tento pak tuším ještě téhož léta (1500) postaupil je p. Benešowi Sekerkowi ze Sedčic, a naproti tomu dosáhl od něho zase Kostelce nad Labem.*) Při rodu těchto rytířůw zůstaly Lobkowice celých sto let; a wšak wes Neratowice již opět od nich odtržena, a ku panstwí Obřistewskému připojena byla.

Pan Beneš Sekerka ze Sedčic, jenž na Lobkowicích sídlem bywal, umřel r. 1510, a pozůstawil po sobě tři syny, Ladislawa, Fabiana i Šťastného; wšak poslední utopiw se, nešťastně zahynul. Po zhoření starých desk zemských r. 1541, když o nowé práwní jistoty na zemské statky w Čechách činiti bylo, bratří tito, příkladem jiných pánůw a rytířůw, statek swůj Lobkowský následujícími slowy do nowých desk zemských (Instrum. tomo 250, D. 18) zase sobě wložili:

„R. 1543, w sobotu den S. Marcella."

„Ladislaw a Fabian bratří wlastní a nedílní Sekerkowé ze Sedčic oznámili p. (před auřadníky zemskými), že dědictwí jich Lobkowice twrz, dwuor poplužní s poplužím, wes tudíž Lobkowice, wes Mlékojedy a dwory kmetcí s poplužími, s dědinami, lukami, lesy, lowy, háji, potoky, rybníky, s Labem hořejším i dolejším, s ostrowy, jmenowitě s ostrowem w Labi hořejším proti luhu Jiřickému, a w dolejším Labi se třemi ostrowy pod mlejny, s kurmi, wejci,

*) Desk dworských tom. 35, p. 390. 460. It. listiny w archivu Třebonském.

robotami, štěpnicemi, chmelnicemi, winicemi, šafranicemi, s mlejny, s příwozem a krčmau při něm, s podacím kostelním w Lobkowicích i se wším panstwím, toho wšeho což tu po otci a po předcích swých od let 33 w držení a užíwání byli a jsau až posawad, to zase sobě a dědicům swým podlé nowého o dskách nařízení do těchto register wložiti a wepsati sau dali.“

K tomu přidáno juxtau: „Léta 1554, w úterý před sw. Urbanem, Fabian, Jan a Přibík Beneš strýci a bratří wlastní a nedílní Sekerkowé z Sedčic, p., že dokládají sobě k tomuto zápisu we wsi Kojeticích dwuor kmetcí pustý s platem, s dědinami, lukami, pastwami, městištěm, štěpnicí pustau, s haltýřem, s krčmau swobodnau w též wsi Kojeticích, s platem, s robotami žennými, s kurmi i se wší zwolí což k tomu přisluší i s plným panstwím. Wyznání wšech úředníkůw.“

Wšecko zde popsané příslušenstwí nachází se posawad (r. 1836) při Lobkowicích w tom samém položení, jen že tu nyní žádných chmelnic, winic a šafranic není; urbář také proměněn jest, a w aurocích se wíce ani kur ani wajec neplatí.

Jmenowaný Fabian Sekerka ze Sedčic umřel r. 1563 bez dětí, stáří 78 let. Jan a Přibík Beneš byli synowé bratra jeho Ladislawa, již před r. 1554 zemřelého. Jan také bez dědicůw sešel r. 1571, a tak Lobkowice zůstaly bratru jeho Přibíkowi Benešowi, jenž spolu také pánem byl na Wodolce a na Obřistwí. Po něm připadly Lobkowice i s Neratowicemi a s dworem w Tišicích jeho nejmladšímu synowi Janowi Ratiborowi, kteryžto brzy ochudl a statek swůj prodati hleděl. Kupowalť jej r. 1591, we čtwrtek po maudrosti boží, slawný pán Wáclaw Budowec z Budowa za 11.750 kop českých; ale trh ten potom nedokonán, pro-

tože pan Jan Ratibor žádného zpráwce *) pro Neratowice dohledati se nemohl. Již tehdáž zajisté počali držitelé panstwí Raudnického potahowati se na Neratowice, jakožto dáwní zástawu arcibiskupskau, zwláště pak paní Polexina z Pernšteina, manželka pana Zdeňka Wojtěcha z Lobkowic, a dědička panstwí Raudnického po prwním manželu swém panu Wilémowi z Rosenberka. Chtělať paní Polexina wyplatiti opět Neratowice a připojiti je k Raudnici; že wšak dokázati nemohla, od koho, komu a w jaké summě wes ta zastawena byla, proto na komorním saudu královstwí Českého pře její ztracena jest. Nicméně pro tuto záwadu nikdo toho statku od p. Jana Ratibora kaupiti nechtěl, až teprw r. 1615 jistý Wáclaw Magrle ze Sobíšku, Jmc. služebník a měšťan Pražský, kaupiw toliko Lobkowice, Mlékojedy a 1 člowěka w Kojeticích, **) hned je zase r. 1616, čtwrtek prwní w postě, jmenowané paní Polexině Lobkowské z Pernšteina, na Raudnici, Litomyšli a Sedlčanech, za 28 tisíc kop miš. prodal. ***) Neratowice a dwůr Tišický teprw r. 1623, úsudkem saudu komorního českého, pan Jan Ratibor w summě 4920 kop miš. téže paní a již nyní kněžně z Lobkowic postaupiti musel. Od té doby celý statek Lobkowský zůstáwal w nynějších mezech swých až do r. 1829 při tomto knížecím rodu.

Jak náramně zhaubná byla pro wlast naši wálka třidcetiletá, toho příklad nám i statek Lobkowský hrozně před oči stawí. Před r. 1620 počítalo se totiž na něm lidí poddaných osedlých s potahy 20, chalupníkůw 18, mimo jiné domy, kdežto řemeslníci, mlynář, kowář, sládek a t. d.

*) Zpráwa rozumí se zde právní evictio; srow. Časopis musejní r. 1836, swaz. I, str. 25.

**) Desk zemských Instrum. tom. 188. M. 19.

***) Desk zemských Instr. tom. 189. 2. 5.

bydleli. Proti tomu líčí se staw jeho w registrách urburních r. 1658, 26 Jul. obnowených takto: „Zámek Lobkowský někdy (t. před 1620) wšecken od kamene we čtyry uhly nákladně bywal wystawený, a cihlau přikrytý; do něho se toliko jednau stranau po mostě kamenném klenutém wjíždělo a wcházelo; nyní (1658) týž zámek jest hrubě zbořený a krowu na něm žádného není, toliko ještě wěže wysoká cihlami přikrytá w celosti zůstáwá.“ Na celém tom statku, we wšech třech wesnicích, r. 1638 již se nepočítalo wíce než 1 sedlák a 2 chalupníci! O 20 let později konečně wykazují se urbářem jen 1 grunt osedlý s potahy, 18 pustých, pak 14 též pustých chalupníkůw, mlejn a piwowár pustý, z nichž obau jen některé zdi zůstáwaly, jez dokonce zpuštěný, winice pod 10 sudůw sedmiwěderních pustá, štěpnice zapuštěné 2, chmelnice pod 2 wěrtele též pustá, lesůw na 13 léčí, lauky 4 dříwím již zarostlé! Ke dworům poplužním náleželo tehdáž

	dědin ornych	*kop záhonůw*
k Lobkowskému zdělaných k zasetí 24, ladem ležících 41		
k Neratowskému	„	„ 18
k Tišickému	„ 17	„ „ 9
	dohromady . . 41	68

Obrázek to malý a sprostý, ale dáwá s pomyšlení!

Roku 1620, hned po bitwě bělohorské ten den (9 Nov.) Mělničtí zbrojní lidé (podobojí), k opatření Příwor poslaní, na Lobkowice doraziwše, auředníka Mik. Hrádka, že jim příwoz Lobkowský byl stawil, krwawě potlaukli a zámek celý zlaupili. Nazejtří (10 Nov.) přihnali se tam wojáci císařští, a sice Poláci, a s Mělnickými za Labem u Mlékojed stojícími šarwátku swedše, s obojí strany na sebe stříleli, a celau téměř wes Lobkowice, též dwůr panský, stodoly, owčín a piwowár wypálili. To byl počátek zpuštění Lobkowic; a wšak zámek a mlejn tu ještě neporušení byli

zůstali a domy selské také většim dílem zase oprawowány. Plná zhauba teprw okolo r. 1630 na statek ten se uwalila.

Kněžna Polexina, poslední potomek rodu slawného pánůw z Pernšteina w Čechách a w Morawě, poručila jedinému synu swému Wáclawowi knížeti z Lobkowic, mimo jiná panstwí swá, také statek Lobkowský. Kníže Wáclaw měl jej r. 1656 postaupiti hraběti Krištofowi Ferdinandowi z Lobkowic a na Bílině za 17.142 kop gr.; stalo-li se aspoň na čas, newíme. Před smrtí swau r. 1677 připojil týž kníže Wáclaw Lobkowice ku knížecímu fideikommissu, po čemž jeho zpráwa auřadu knížecímu na panstwí Nelahozeweském swěřena byla. Kostel Lobkowský stal se filiálním kostelem od r. 1622, náležitým ku Kostelci nad Labem. Zámek Lobkowský na podzim r. 1679 od knížecího architekta Antonio Porta znowu stawen jest, a sice w tom spůsobu, we kterém se posawad nachází.

Po knížeti Wáclawowi (r. 1677) wládl fideikommissem rodiny swé syn jeho kníže Ferdinand August † 1715; potom téhož syn kníže Filipp † 1734; za ním jeho syn Ferdinand Filipp † 1784; pak tohoto syn Josef František † 1816, a posléze nyni (1836) panující kníže Ferdinand Josef, syn předešlého. Léta 1829, chtěje tentýž kníže panstwí swé Libčeweské přiraziti ku knížecímu fideikommissu, a odciziti za to jiné méně pohodlné statky, měw nad to wšelike newole a mrzutosti za příčinau jezu Lobkowského, s nejw. powolením dworským ze dne 3 října t. r. wybawil statek tento ze záwazku fideikommissního a prodal jej 6 listopadu 1829 doktoru práw a zemskému advokátu w Praze, p. Janowi Měchurowi, pánu na Wotíně, Předslawi a Habarticích.

Za tohoto držitele statek Lobkowský, před tím tuze sešlý, opět zwelebowati se počal; zámek oprawen, hospodářská

stawení znowu stawena, jez na Labi dle nařízení wlády zemské snížen, břehowé na potřebných místech nákladnými stawbami wodními proti záhubě ochráněni, lesowé lépe wzděláni, wlastní auřad a za powolením nejw. dworské kanceláře ze dne 7 čerwence 1831 také nowá lokalie při zdejším starém chrámu zřízena, tudíž pak Lobkowice jak we zpráwě swětské, tak i duchowní, opět samostatnými učiněny jsau.

12.

Kritická úwaha i wýklad základných listin kollegiatního chrámu Litoměřického.

(1836.) *)

(Pomůcka k diplomatice české.)

Přistupujíce k uważowání wěci pro starau historii českau předůležité, za zbytečné saudíme mluwiti o weliké potřebě diplomatických či listinných sbírek wůbec, ana nikomu neznáma býti nemůže. A wšak sbírky takowé bywají dějinám wíce na škodu nežli k užitku, nerozeznáwáli se w nich určitě a důkladně to, co prawého a přesného jest, od toho, co se jakkoli podlaudilo. Platnost a cena listin záleží wšecka jen na prawdě jejich; dějepisci pak přede wším důležité jest wěděti čas a dobu tu, we které listina jakákoli složena i psána jest. Neboť i podwržená a tudíž práwně neplatná listina může wždy ještě w historickém ohledu, jakožto staré swědectwí, míti do sebe nemalau cenu, jestliže se jen wí, ze kterého wěku a od koho to swědectwí pochází. Slowem, diplomatická *kritika* jest wěc prwní a newyhnutelné potřeby pro skaumatele starožitností; zwláště poněwadž we wšech krajinách a we wšech téměř archivech nemálo listin podwržených z IX — XIII a sl. století se nacházíwá.

Když r. 1772 náš Gelasius Dobner we swých letopisech (Annales Hayec. tom. IV) wydal wěrný snímek (facsimile) základní listiny kláštera Břewnowského (od Boleslawa II r. 993), strhla se mezi ním a Pubičkau hádka o

*) Tištěno w Časopisu česk. Museum, 1836, III. 323—346.

listině této, kterauž Pubička za podwrženau a teprw we XIII století psanau, Dobner pak za prawau a w témže roku 993 wyhotowenau pokládali. *) Byl to prwní oprawdowý pokus diplomatické kritiky w Čechách: ale weden s obau stran tak slabě a nedůkladně, že přední za věku svého učitel diplomatiky w Němcích, Schönemann, professor w Göttinku, wyznal o nich, že prý ani jeden, ani druhý věci té náležitě nerozuměli. **) Důkladněji pronesl se o ní Dobrowský r. 1787,***) ačkoli do podrobného rozbírání písma w této listině dáti se nechtěl.

Pubička bral důwody swé proti prawdě listiny Boleslawowy jen ze známek zewnějších, jmenowitě z pečeti při ní, proti obyčeji věku X, wisuté a barewné, a z písma, jenž wíce XIIImu století se podobá; Dobrowský přidal ještě i jinau známku wniternau, totiž jmena „*H*eridel“ (Hrdly) a „Kralowa *h*ora“, w nichžto hláska *h* na místě *g* prozrazuje nowější původ. Dobner, co do neprawidelné pečeti, hájil se příkladem jiných listin, jakožto Rajhradské od r. 1048, Litoměřické od r. 1058, Wyšehradské od r. 1088 a jiných, jenž také neobyčejné w onom věku pečeti ukazují, ačkoli nikdo prý o prawé jich původnosti pochy-

*) Wiz Pubitschka chronol. Geschichte Böhmens, 3r. Bd. 1773 str. 373. — Dobners Beweis, dass die Urkunde Boleslaws II — in Břewnow — ächt und unter den bisher bekannten die älteste sey, in (Born's) Abhandlungen e. Privatgesellsch. Prag, 1r. Bd. 1775, str. 359. Annales Hayec. tom. V. 1777, str. 352.

**) Carl Fr. G. Schönemann, Versuch eines vollständigen Systems der allgemeinen besonders der älteren Diplomatik. Leipzig, 1818, 2r. Bd. S. 122. Schönemann klade listinu tuto mezi swými wzory čili příklady w čelo neprawých listin, a posuzuje charakter písma jejího, jenž jest druhé polowice XIII století, uměle a prawidelně.

***) Literar. Magazin, 35 Stück, S. 174.

bowati nemůže; jakož pak i Pubička i Dobrowský měli tyto poslední za prawé. Co do písma jistil, že ono w Čechách mohlo již za onoho času ode wšech jiných krajin se lišiti a míti zwláštní swůj charakter.

Dobner byl we *wyšší* historické kritice *mistrem*, jakowého ani před ním, ani po něm Čechy neměly: ale w tak řečené *malé* kritice, jenž hledí ke zpráwnosti textu starých písemných památek, byl nad míru a nad wiru nezběhlým, starých listin ani dobře čísti neuměw. Není tedy diwu, že pronášel někdy takowé řeči a saudy, za které již nyní každý začátečník a učeň w diplomatice styděti by se musel. Mnohem dále pronikal tu zrak i důmysl Pelcla, a ještě dále Dobrowského: ale wšickni oni přestáwali předce jen na samých počátcích diplomatiky *zewnější*; na *wniternau* pak diplomatiku, čili na posuzowání listin co do jejich obsahu, zwláště stránky jejich práwní, nebýwalo w Čechách posawad ani pomyšlení. My zde aspoň o prwní počátek pokusiti se chceme: a sice kritickým i exegetickým rozjímáním základných listin někdejšího proboštstwí Litoměřického.

Archiw tohoto proboštstwí má za našeho wěku ještě dwoji základnau listinu: jednu w *originálu*, jehožto snímek podal Dobner w dílu V swých Annales Hayeciani, w mědi wyrytý; druhau, již jen w *konfirmací* krále Přemysla Otakara I z r. 1218. Obě listiny rozdílně jsau textowány: w originálu mluwí wéwoda Spytihněw II sám w prwní osobě; w druhé listině o něm we třetí osobě řeč jest. A wšak prwní pohled na obsah obau listin musí přeswědčiti každého, že jedna z nich slaužila za pramen k sepsání druhé. Která tedy z nich byla pramenem?

Přede wším postawíme sem oba texty, na swé články rozdělené, we wěrném přepisu, nazowauce je, pro krátkost, literami abecedními A i B.

Text A. (w konfirmací z r. 1218)

1) Cum domino uolente Spitignevs clarissimus ac religiosissimus dux. ecclesiam uenerabilem in Christi nomine sanctissimeque virginis Marie ac Stephani protomartyris aliorumque sanctorum construxisset.

2) familiam hanc ad eandem predictam ecclesiam pro remedio anime sue tali tenore est largitus. ut ab omnibus terrenis negocijs libera existeret nisi tantum preposito fratribus que eiusdem ecclesie cuncta faceret necessaria.

Text B. (w originálu).

1) Cum secundum Job. uita sit hominis milicia super terram. et secundum apostolum. non coronatur nisi qui legitime certauerit. nos tam quam milites in hoc salo mundi. et in ualle lacrimarum. de victoria pugne ancipites utramque auctoritatem juxta posse sequi cupientes. legitime certare. et pellentem propellere. si paruitas uite non inpediret. cuncta que in presenti vita habebamus. pro anima dare disponebamus. ut in celis coronari mereremur. Inde est quod pro modulo nostro. et temporis ac nostri eui paruitate. ego *Sspitigneus* dux boemorum cum consorte thori. pro remedio animarum nostrarum cogitantes. in nomine sancte et indiuidue trinitatis. ac uictoriosissime crucis. et venerabilis virginis dei genitricis Marie. et beati prothomartyris Stephani. omniumque sanctorum basilicam in *Luthomiric* construentes. tali dote studuimus insignire. Conferimus itaque firmo et stabili. perpetuoque iure possidendum. quidquid ad presens hec pagina notabit eidem.

2) Igitur inprimis damus ei. XIIII villas. censualibus hospitibus ordinatas et ornatas. servientibus ac araturis. et bubulcis. cum omnibus necessariis. siluis uidelicet et pratis.

3) Nomina autem villarum sunt hec. *Cresici. Prrua. Ponouo*

Zassade. Trebessici. Sepcici. Tince. Mallov. Breza. Pran. Lubessevici. Hucsci. Bussouici. Hocsov.

4) Igitur de omni arte a quibusdam prouincijs sicut principis decet ministerium de ministerialibus destinauit. uirum cum uxore et filijs filiabusque ad unam quamque pertinentem artem.

4) Preterea de omni arte a castris nostris et oppidis. ut ad principis decet ministerium. uirum cum uxore. filiis et filiabus. usibus deputamus ecclesie.

5) uillas XIIII hospitibus integras. sex uero aratoribus cum omnibus necessarijs scilicet filijs ac aratris ecclesiam ditauit.

5) v. 2).

6) Vineas quoque duas cum uinitoribus quanti sufficerent ad excolendas eas dedit.

6) Vineas quoque duas cum uinitoribus. qui sufficerent ad ipsas excolendas.

7) puellas XXX operatrices. equas quoque C. cum campo eis destinato. totidemque oues. vaccas autem XXX. et LXX sues.

7) Similiter conferimus. puellas operatrices. XXX. Jumenta centum cum pascuis. Totidem oues. vaccas XXX. sues LXX. Hec omnia predicte tribuimus ecclesie.

8) vias uero duas. unam per silvam *Hulmez* (decimam) ebdomadam accipiendam predicte concessit ecclesie. alteram quoque per aquam *Vstj.* que duci pertinuit addidit.

8) In uiis etiam duabus. una per *hlumec.* altera in *Usthi.* octauam ebdomadam nobis debitam. prenominate tradimus ecclesie.

9) In ipsa uero civitate in qua prefata collocata est ecclesia.

9) In oppido autem quo ipsa fundata est ecclesia.

10) decimum forum. decimam tabernam. et tocius nostri census decimam. tam in iudicio quam in collecta generali. eidem conferimus ecclesie.

11) Mediam quoque partem de omni theloneo nobis debitam. tam a descendentibus. quam ab ascen-

dentibus per Albiam. sepe dicte tribuimus ecclesie.

12) uidelicet quod dicitur. *Homutoue. Othodne. Otroce. Gostine. Grrnecne. Sitne.*

13) De forensi etiam theloneo. tempore brumali dum aqua est congelata. in sale quocumque modo aportato. et in piscibus theloneum solvendum statuimus.

14) De uino etiam quod ducitur superius siue inferius. uel quibuscunque rebus emptis. siue uendendis idem fieri statuimus.

15) quicunque huius patrie incole sal. (alec). sive alia queque per aquam adueunt. II partes preposito terciamque fratribus accomodauit.

15) Quicunque autem nobilis sive ignobilis. seruus. et ingenuus. grecus aut iudeus. sal siue alia quecunque adduxerit. de theloneo duas partes preposito. terciam autem canonicis dandam decernimus.

16) De parua nauicula. XV denarios cuiuscunque sint serui aut liberi dari precepit. de magna autem duas mensuras.

16) De magna igitur naue tam hospitum. quam indigenarum. duas magnas mesuras. de mediocri unam. de parua vero quotquod sunt mensure totidem denari persoluantur nominate ecclesie. Pro minima autem nauicula XX denarii persoluantur.

17) preter illos qui sal duci debent et ipsos etiam medietatem persoluere iussit.

17) Porro quicunque homines nobis debent sal soluere medietatem thelonei soluant.

18) Hospitum autem naves nauiculasque sic ordinauit. ut de maxima naue duas magnas mensuras. de mediocre unam. de parua quot mensure tot denarij persoluerentur.

(v. 16)

19) Rusticos uero de *Lutomericensi* prouincia XII. de *Belinensi* totidem ordinauit. illos autem qui

19) Addimus adhuc. XII. rusticos iu *Luthomiric.* totidem in *Belina* doti ecclesie. Insuper. VI.

proprie omni anno mel ex ortis soluere debent. VI. constituit.

22) Ex hijs igitur que prediximus uidelicet uenditione hospitum et de tributis nec non de uijs et de apiarijs tercia pars sine offensione fratribus decreta est.

23) Insuper etiam de grege equarum uno quoque anno poledrus pro tunica unicuique eorum destinatus est.

24) Legalis autem decimacio ab hominibus ecclesie huic pertinentibus nulli alij nisi preposito cum fratribus persoluatur.

26) Hec sunt nomina uillarum quas supra diximus. *Cresicj. Pirne. Zazade. Trebesici. Repcicj. Tinez.* rusticos qui nobis singulis annis mel soluere consueverunt ecclesie assignamus.

20) Primam vero clausuram sub Luthomiric. tociens dicte concedimus ecclesie.

21) Jungimus preterea omnibus supradictis collectas generales. uenditiones. *Ssvod. Glava. Narok. Nedoperne. Grrdost.* quicquid ex hiis et talibus ad usum nostrum debet prouenire. totum libere et hilariter nostre concedimus ecclesie.

22) Per presentem igitur paginam cunctis presentibus innotescat et futuris. quod quecumque sunt nominata. et subscripta. nullus in hiis excepto preposito et canonicis. dominari permittatur.

23) Insuper etiam de grege iumentorum singulis annis poledrus pro tunica unicuique canonico sit deputatus.

24) Annualis quoque decimato (*sic*) ab hominibus ecclesie nostre pertinentibus. non alii nisi proposito persoluatur.

25) Fratribus autem in predicta ecclesia commorantibus addimus circuitum silue ante urbem. cum agris eidem silue adiacentibus. et *podvine*. De uilla *Sterrpi*. damus hominem Zlaton nomine cum filiis. et fratre ipsius ad usum ecclesie.

(v. 3)

Zedlze. Dubech. Popouo. Ptachichi. Zlatina. Huchi. Lubessouichi.

27) Nomina uillarum in quibus rustici qui mel soluunt atque ministeriales qui ministeria unaquaque ebdomada exhibent notati sunt.

28) In *Lutomericensi prouincia v Zasadi.* Hec campanarius cum terra. Cozel uinitor cum terra. Ztoyan uinitor cum terra. Zvan uinitor cum terra. preter hos sutores pellifices albi et nigri. fabri. carpentarii. calefactores stube. Sunt etiam in eadem uilla hospites quam plures.

29) *Pocraticih* Dalese uinitor cum terra. Cecen uinitor cum terra. Dras uinitor cum terra.

30) *Sitinichih* Bachuha uinitor cum terra.

31) *Naboschi* Mach carpentarius cum terra.

32) *Trebutichih* rustici duo. Rozroy et frater eius Ostas cum terra.

33) *Ternovas* terra fabri nomine Cis.

34) *Nuchnicih* Malic cum terra et aliam habens *Lucove.*

35) *Copisteh* terra hospitalis ad aratrum.

27) Placuit etiam nobis ministerialium omnium nomina in quibus uillis commorentur subnotare. ut posteri discant quos et quare memorate tradidimus ecclesie. Igitur siue mellis solutores. siue campanarii. aut sutores albi et nigri. seu ceteri qualiscumque artificii homines ad usum sepe dicte ecclesie sunt per nos mancipati. cunctis presentibus innotescat et futuris.

28) *W zassadi.* est campanarius datus cum terra. Kozel uinitor cum terra. Sstoian uinitor cum terra. Scepan uinitor cum terra. Sutores quoque ut supra dictum est albi et nigri. fabri. carpentarii. stube calefactores. ibidem etiam sunt hospites quam plures.

29) *Pocraticih* Dalesse uinitor cum terra. Cecen uinitor cum terra. Dras uinitor cum terra.

30) *Sytenicih.* Bacuka uinitor cum terra.

31) *Naboste.* Mal carpentarius cum terra.

32) *Scebucicih* rustici duo. Rozroy. et fratre eius. Hostas. cum terra.

33) *Trrnovass.* terra fabri cui nomen Cis.

34) *Nucnicih* Mali. cum terra. et aliam habens *Luchone.*

35) *Kopisstech* terra hospitalis. ad aratrum.

36) *Raduyne* Hotese rusticus cum terra.

37) *Vscri* Cen rusticus cum terra.

38) *Naztranem* Cacuca rusticus cum terra.

39) *Peschaz* Bikut rusticus cum terra.

40) et alia *Zernozecheh* terra rusticalis.

41) *Lubohovaz* Jurata piscator cum terra.

42) *Zalezzleh* Ostas rusticus cum terra.

43) et aliam habens *Prosmiceh.*

44) *Natlem* (clem ?) hospitalis terra ad aratrum.

45) *Nanulconine* rusticus cum terra ad aratrum.

46) *Lukoucih* Platiuoy sutor niger cum terra.

47) et aliam habet *Raduyne.*

48) *Dlascouicih* rusticus Rozroy cum terra ad II aratra.

49) *Hotesoue* hospitalis terra ad duo aratra.

50) *Brennaz* Jacob nutritor equorum cum terra.

51) *In provincia Belinensi na Vztj* Crisan cui campus qui dicitur Breznik datus fuit quem pro remociore dux prefatus sibi adoptauit predicto ministeriali in uilla eadem terram rusticalem ad aratrum mutuavit. Poruc piscator cum terra in eadem uilla.

52) *Ternovaz* Tesec custos apum cum terra ad aratrum. *Co-*

36) *Raduine* Gostesse rusticus cum terra.

37) *Vsti.* Cean. rusticus cum terra.

38) *Nastranem.* Ceacuka. rusticus cum terra.

39) *Pelceass.* Bikut. rusticus cum terra.

40) et alia *Sernossirceh* terra rusticalis.

41) *Lutbohovass.* Iurata. piscator cum terra.

42) *Zalezzlech.* Ostass. rusticus cum terra.

43) et aliam habens *Prossmicieh.*

44) *Nadiem* hospitalis terra ad aratrum.

45) *Nauillkomne* rusticus cum terra ad aratrum.

46) *Lucovicih.* Platiuoy sutor niger cum terra.

47) et aliam habens *Radvine.*

48) *Dlaskovicih.* Rozroy rusticus cum terra ad duo aratra.

49) *Hotissove* hospitalis terra ad aratrum.

50) *Bremass.* Jacub. nutritor equorum. cum terra ad aratrum.

51) In *usti* Krisan. cum campo qui dicitur Bresnik. ibidem terram habens ad aratrum. Peruc. Pissr. cum terra.

52) *Trrnovass.* Tesek. custos apum cum terra ad aratrum. *Ko-*

stelech. Conoiedi. Tribrusco. Dubraviz. dimidia villa. *Copist* rusticus cum terra.

53) In *provincia Bolezlauensi Hotetoue* Zikac faber habens terram ad aratrum. *Brizak* Iztbezza minister habens terram ad aratrum. *Bozni* Damianus cocus habens terram ad aratrum.

54) In *Satcensi prouincia Hotsoue* Preztan campanarius habens terram ad aratrum. *Lescah* Deton custos apum habens terram ad aratrum. *Tubne* Prauez carpentarius habens terram ad aratrum.

55) In *provincia Boyzenensi Drazouicich* Radek custos apum cum filio Zuoyen et cum terra omnibusque appendicijs. *Siuohoschi* Quetek cocus cum terra.

56) Ad ipsum vero castrum Lutomericense sunt pistores et molendinarij quorum nomina sunt hec. Stromata. Nerad.

57) Ex hijs omnibus quicunque diabolo suadente aliquid minorauerit penas cum eodem eternas in perpetuum paciatur. Amen.

pissteh rusticus cum terra. *Kostelec. Konogedi. Tribrussko.. Dubrauiciea.* dimidia villa.

53) In *provincia Boleslavensi. Hotetove.* Zikac. faber cum terra ad aratrum. *Brisac* Istbesse. cum terra ad aratrum. *Bozni* cocus cum terra. Damianus cum terra ad aratrum.

54) In *provincia Satcensi. Hotsove.* Prestan campanarius cum terra ad aratrum. *Lesskah.* Deton custos apum cum terra ad aratrum. *Lubue.* Prauec carpentarius cum terra.

55) In *prouincia Boiziznensi. Drasovicih.* Radeh. custos apum cum fllio Zuoyen et cum terra omnibusque appendiciis. *Siuogossici* Kvetek cocus tum terra.

56) Ad ipsum vero castrum Lutomiric. pistores et molendinarii quorum nomina sunt hec. Sstromata. Nerad. et alii quam plures.

57) Ex hiis omnibus quicunque diabolo suadeute aliquid minorauerit penas eternas cum ipso inperpetuum paciatur. Amen.

58) Que autem hic articulantur. per viros catholicos eidem ecclesie sunt attributa. Groznata dedit circuitum Ceslav. *Lagovicih.*

59) Heinricus dux terram quam Zdessaus dederat ei.

60) Vilelmus *Pocudicih* dedit terram.

61) Pavel dal iest. *Plosskovicih* zemu.

62) Wlah dal iest *Doleass* zemu Bogu i ssvatemu Scepanu sse dvema dussnicoma Bogucea a Ssedleav.

O někdejším originálu textu *A* prawí král Přemysl Otakar we swé konfirmací: „Privilegium Lutomericensis ecclesie, quod ex sui vetustate iam putridum nobis fuit presentatum — fecimus renovari, — in nullo antiqui privilegij tenore mutato.“ Máme tedy w textu tom wěrný přepis originalu prastarého a již r. 1218 téměř zehnilého.

Podiwná jest při tom zpráwa Dobnerowa (Annal. V. 355): In eodem archivo ecclesiae cathedralis Litomericensis superest (t. r. 1777) aliud instrumentum autographum membranaceum coaevum, eodem prorsus charactere, quo superius (t. original B) scriptum. — Instrumenti istius principium est: „Cum domino volente Spitigneus clarissimus“ (a t. d. násl. text náš A.) Postquam simili execrationis formula et voce Amen clauditur (wiz článek 57), haec subjiciuntur:

„Quod testificantur Blacz (Blag?) comes, Matuy (?), Olker, Dama, Zuda, Zbor, Svojata, Surdine (?), Crivers (?), Johspincerna (t. Johannes p.), Zasin, Buda, Zagor comes, Krec villicus. Nomina rusticorum qui sunt de ista civitate, Hostin et Dzenik (?), Otassa, Mauri, Mali, Bobrak cum fratre Bozen, Bid, Sud.“

Denique refertur postremum istud ipsum, quod in duabus postremis lineis diplomatis Spitignaei exaratrum est (t. články 58—62.) Tento original textu *A*, pokud nám wědomo, w archivu tom dáwno se wice nenachází; také original *B*, kterýž sme ještě r. 1825 byli w rukau měli, r. 1834 tam pohotowě nebyl, a ku posauzení nepozůstáwá nám z něho wice, než dotčený Dobnerůw snímek (fac-simile).

Z této zprávy následuje:

1) že oba Dobnerowy originaly *A* i *B* byly spolu stejnowěké, a snad od téhož písaře psány;

2) že original *A* králi Otakarowi r. 1218 předložený, rozdílný byl od Dobnerowa originalu *A*, jelikož již před šesti stoletími zehnilý, a nemajíci přídawkůw těch, které w tomto se čtau (quod testificantur Blag comes a t. d.) Který tedy byl starší, Otakarůw-li, či Dobnerůw? aneb bylili stejnowěcí oba, a tak wšickni tři originalowé za wěku Spytihněwa II (1055—1061) psaní?

Na tuto otázku měloby se předně odpowědíti z powahy *písma* samého, máli ono ráz wěku Spytihněwowa? Dle mého saudu ale jest písmo toto weskrz neobyčejné, mimořádné a newídané; nenesaucí na sobě ráz žádného určitého wěku, *) t. ani XI, ani XII, ani XIII neb XIV století auplně a ausečně, ale jakausi míchaninu ze wšech těchto wěkůw; ani se w něm nejewí pauhý tah písma listinného, alebrž wíce knihowého. Auhrnkem má ono nejwíce podobnosti s písmem XIII století, jehožto také latinskau orthografii auplně zachowáwá (k. př. pauhé *e* na místě *ae* neb *ę*, *c* na místě *t* před *io* neb *ia*); některé wšak litery mají podobu starší, nežli we XIII století obyčejná byla. Celek písma tohoto wede k myšlence té, že listina psána jest teprw we XIII století, a wšak tytýž s nápodobením staršího písma. Spůsob, jakowým pečet přiwěšena, ne přitištěna, jest právě tak neobyčejný a hledaný, jako písmo samé, a jewí to samé nezdařilé nápodobení staršího wěku. Podsada pak tato, čerpaná z důwodůw zewnější diplomatiky, podporuje se a nabýwá moci průwodné z diplomatiky wniterné, čili z obsahu listiny samé.

Že text náš *A* starší jest, nežli *B*, a že tento z onoho, s přimícháním několika odjinud wzatých zpráw, wypsán

*) Naproti tomu k př. listina Boleslawowa od r. 993 má čistý a zjewný ráz druhé polowice XIII století; Wyšehradské listiny Wratislawowy čtyry ukazují rozdílné doby od konce XII do počátku XIV století.

byl, na to máme množstwí důwodůw a známek, tu patrnějších, tu ukrytějších. Ku patrnějším náležejí tyto:

1) *Heinricus dux* (č. 59). W Čechách nebylo wéwody Jindřicha za wěku Spytihněwowa, ale teprw we XII století. Dobner myslí sice, že toto „Heinricus“ mohlo býti druhé jmeno některého z bratří Spytihněwowých, jelikož wíme, že ku př. český Wojtěch u Němcůw na Adalberta, Jaromír na Gebharda, Swatobor na Fridricha, Zdík na Jindřicha, Swatawa na Lutgardu, ba sám Soběslaw I tytýž na Oldřicha přezdíwáni byli. Ale bratří Spytihněwowi Kunrad a Otto měli již jmena německá, i nebylo jim třeba nowého přidáwati; o Wratislawu pak, potomním králi, žeby kdy Jindřichem byl slul, nikde ani nejmenší zmínky není. Nemohl tedy original *B* dříwe psán býti, nežli po r. 1140, kdežto teprw Jindřichowé w rodu Přemyslowcůw se wyskytují; a následownĕ ani Dobnerůw (nyní ztracený) original *A*, jenž od *B* w tom ohledu se nedělil, nebyl než po r. 1140 sepsán.

2) Text *B* nemá formy w listinách XI wěku obyčejné; chybí jí obyčejný počátek a titul wéwody Českého, chybí datum a swědkowé; z kanceláře panujících knížat a králůw Českých takowé listiny newycházíwaly nikdy. Jiných také menších prohřeškůw proti staré praxi kancelářské jest tu nemálo; ku př. nepotřebné opětowání formulí: 4 usibus deputamus ecclesiae, 7 haec omnia praedictae tribuimus ecclesiae, 8 praenominatae tradimus ecclesiae, 10 eidem conferimus ecclesiae, 11 saepe dictae tribuimus ecclesiae a t. d.

3) Text *A* má logickau saustawu a jistý pořádek; w textu *B* jest ten pořádek rušen přílepky newhodnými, ku př. článkem 25.

4) Nadání proboštowo i kanowníkůw we článku 22 textu *A* určitě wysloweno jest; totiž že mají míti probošt dwě a kanowníci jednu třetinu wšech požitkůw; také při

článku 24 nápodobně prawí se w *A*: nulli alii nisi praeposito *cum fratribus* persolvatur, a w *B*: nulli alii nisi praeposito; což wěru rozdílný smysl dáwá. Za náhradu propůjčují se kanownikům jiné wěci přílepkem čl. 25.

5) Welmi důležitá jest w ohledu tomto nezprawnost jmen místních w textu *B*, ku př. *Pelceass*, *Sernossirceh*, *Lutbohovass*, *Bremass* a j. w. na místě *Peschaz*, *Zernozeceh*, *Lubohovaz*, *Brennaz* a t. d. Ba w čl. 51 „Poruc piscator“ na „Peruc pissr“ (jakoby nějaký Pissr w Peruci) zjinačen. Z toho patrně widěti jest, že pisatel listiny *B* we XIII století jmenům těm již ani nerozuměl a míst samých wíce neznal. Kterak ony čteny a wykládány býti mají, powíme hnedle.

6) Celá orthografie jmen českých w textu *B* uchyluje se od obyčeje wěku XI. Tam we slabikách, kde *r* a *l* jsau polovokály, wždy psáwáno ještě *re*, *le*, aneb *ri*, *li*, ku př. *Brennaz*, *Zribin*, *Plizn*, na místě Brňas, Srbín, Plzň. Teprw asi w polowici XII století počato psáti ku př. *Dirzislau*, *Cirnin*, na místě staršího spůsobu *Drisizlau*, *Crinin* a t. d. Text *B*, píšíc *grrnecne*, *grrdost*, *Trrnovass*, odstupuje, příkladem několika málo listin XIII století, od staršího i od nowějšího spůsobu. Také to jest w něm zwláštní, že naše *s* newyráží se tu obyčejem starým skrze *z*, ale skrze *ss* a t. d. Text *A*, jenž také s orthografií století XI newždy se srownáwá, nemůže w tom býti stíhán, protože ho nemáme wíce w originalu, ale w přepisu XIII století, kdežto písaři často pokládali swůj nowější spůsob na místo staršího.

Tyto důwody, které bychom ještě jinými, ač pro neznalce méně patrnými, rozmnožiti mohli, přeswědčí snad každého čtenáře, že listina Litoměřická *B* není prawý original Spytihněwa II od r. 1057 neb 1058, ale že mnohem později, a sice podobně teprw we XIII století ode člowěka nezběhlého a neumělého slátána byla.

Což tedy? smyšlenýli a podwodnýli jest i obsah její? — Toho my jistiti nechceme ani nemůžeme; anobrž máme patrné a zřejmé na to důkazy, že obsah čili materie textu *B* mnohem starší jest nežli nynější *složení* čili *forma* jeho. Skladatel listiny *B* měl staré prameny před sebau, z nichž on čerpal, ač jim již někdy ani nerozuměl. Aučel jeho byl, nahraditi staré originaly, kteříž wetchostí swau se již rozpadali, a uwesti wše to, co w nich nadání a milostí bylo, w jeden text a w jednu listinu trwalejší a čitelnější. Přitom spolu některé proměny zběhlé we wniterném práwním pořádku kapituly na zřeteli mu byly. K tomu úsudku pohnuly nás následující příčiny:

1) Prastará forma pádu čili koncowky místní (casus localis) na *-as* neb *-ás*, na místě *-anech*, w listině této wšude ještě se jewí. Takto píše se ku př. *Trnovaz*, *Peschaz*, *Lubohovaz*, *Brennaz*, (čti *Trnovás*, *Pěščás*, *Lubochowás*, *Brňás*) na místě: *Trnowanech*, *Pěščanech*, *Lubochowanech*, *Brňanech*. W obecné mluwě naší forma tato již před wíce nežli šesti sty lety wyhynula; jen we slowích *u nás*, *w nás*, *u wás*, *we wás*, na místě *u nách*, *u wách* a t. d. zachowala se posawad. Tato zwláštní a našim grammatikům ještě neznámá*) forma jewí se i w jiných starých listinách českých a morawských, ku př.

a) w listině základní kapituly *Boleslawské* (ač také teprw we XIII století slepené) čte se *Lusas*, t. j. *Lužás*, w Lužanech.

---

*) Ku př. Pelcel (w nowé kronice České r. 1791, dílu I, str. 348) četl a wykládal tato místa ještě takto: w Trnowáši, Pelčasli, Lutwohowaši, Bremaši —, wěru nadarmo nahledalby se jich po celých Čechách! — *Dobrowský*, ač o listině Spytihněwowě w ohledu jazykowém psal (Gesch. d. böhm. Sprache u. ält. Literatur r. 1818 str. 80—82,) nad tauto formau sklauznul, jako newida, mlčením.

b) w listině základní *Opatowské* r. 1086 (také sice později složené): *Lubczas*, t. j. w Libčanech.

c) w listině základní *Wyšehradské* r. 1088 (wšak i ta později složena): *Wirbcaz*, *Bresaz*, *Comoraz*, *Ugoscas*, *Trinovac* (sic) t. j. we Wrbčanech, Březanech, Komořanech, Uhošťanech, Trnowanech.

d) w listině základní kapituly *Olomucké* r. 1131 (prawém originalu) množství se jich wyskytuje; připomeneme jen některé: *Topolaz*, *Olsaz*, *Bukouaz*, *Kostelaz*, *Grusouaz*, t. j. w Topolanech, Olšanech, Bukowanech, Kostelanech, Hrušowanech a t. d.

W druhé polowici XII století již tato grammatická forma w listinách pomalu se tratí a nowější formě (—*anech*) místo poskytuje; we XIII století mizí konečně, kromě w těch listinách, kde stará nadání se opakují, jako ku př. w listině kláštera Ostrowského od r. 1205.

Nyní tedy wíme, že čísti máme we článku 62: „Wlah dal iest *Doleass* zemu“ = Wlach dal jest *Doljás* (t. j. w Dolanech zemju a t. d.

2) Druhý neméně charakteristický důwod na to, že obsah listiny Litoměřické *B* wýše sahá, nežli sklad a sepsání její, nachází se we znění článku 21, kdežto darují se kapitule jen *pokuty peněžité*, na wéwodu spadající ze swodu, hlawy, nároku, nedoperného a hrdosti neb pychu, tedy *důchody* knížecí, nikoli pak *oswobození právní* (immunitas) od swodu, hlawy, nároku a t. d. Rozdíl tento w textowání, na oko nepatrný, jest předce welice důležitý pro skaumatele kritického, jenž odjinud o tom přeswědčen jest, že takowé immunitates w Čechách pozdějšího jsau počátku. Kdyby naše listina *B* teprw we století XIII, co do obsahu swého, složena (t. j. smyšlena) byla, jistě žebychom tam četli: absolvimus eos ab illo, quod dicitur zuod, glava, narok a t. d.

Ačkoli ještě jiné menší známky k témuž důwodu před rukama jsau, wšak za to máme, že co dosawad uwedeno, postačuje ku přeswědčení každého čtenáře o tom:

1) Že listina základná (*B*) kollegiatního chrámu Litoměřického není prawý original z kanceláře wéwody Spytihněwa II (r. 1058) wydaný, ale že teprw mnohem později, podobně teprw we XIII století, ze starých několika zwetšelých listin složena i w nynější swau formu uwedena byla.

2) Že text *A* (w konfirmací krále Otakara r. 1218) mnohem starší jest, nežli *B* (jemužto za pramen slaužil), a že sahá do XI století skutečně; ačkoli také z kanceláře knížecí newyšel, jelikož sám w sobě nic jiného není, nežli stará pamět o založení a nadání chrámu Litoměřického.

Nadějeme se, že rozjímání toto a úsudek náš žádnému wlastenci, owšem pak ani oswícené kapitule Litoměřické, newděk a na urážku nebude. Co činíme, nečiníme z pauhé hříčky, pro ukrácení snad chwíle, ani pro dokázaní nowých asi wtipůw a důmyslůw; a chraň nás bůh, abychom kdy jaké zalíbení měli w marném přetřepáwání písemných památek na zlehčení a škodu starých ctihodných institutůw, jimžto wlast naše děkowati má za prwní někdy záři oswěty duchowní. Ale spoléhajíce w dějepisu na staré listiny, jako na nejwěrnější podpory a prameny prawdy, powinni jsme wšude napřed ohlédati bedliwě a snažně základy ty, na které historii stawíme, abychom jí snad na dýmu a a páře, mnějíce by pewná skála byla, nestawěli. Kdybychom prawých listin od neprawých určitě a s důkazem nerozeznáwali, nebyloby nám jakžiw možná poznati a prošlakowati ku př. hojné ty proměny, které we práwním zřízení a pořádku zemském zběhly se od X do XIII století; a na takowéto známosti nám předce něco záležeti musí, chceměli dočekati se kdy jaké platné a podstatné historie české. Také když sme obrali Litoměřickau základnau li-

stinu za předmět kritiky swé, učinili sme to tím raději, že ji jen co do skladu a formy, nikoli pak co do obsahu, za neprawau uznáwati můžeme; ano jiných we wlasti naší, tak jako i w cizině, dosti jest, ježto jsau i we formě i w obsahu neprawé. Chtěli sme pak aspoň jedním příkladem dolíčiti toho, že když pokládáme některau listinu za podwrženau, dopauštíme se toho ne ze wšetečnosti a na zdařbůh, ale z důkladných příčin. Nám jen o *prawdu* činiti jest: ta pak každému rozumnému wždy milá jest a býti musí.

Pokusíme se již nyní o *wýklad* listiny Litoměřické, pokud aspoň my jí rozumíme sami; neboť nejedno místo w ní také nám ještě temno zůstáwá. O takowýto wýklad postaral se asi před 75 lety již i P. Athanasius, k žádosti tehdejšího slawného biskupa Litoměřického, Emanuela Arnošta, hraběte z Waldšteina; čímž dána příčina ku půtce literní mezi ním a Dobnerem, jenž s oným wýkladem se nesrownáwal. *) Nám z wýkladu Athanasiowa i Dobnerowa nic wíce známo není, nežli co Pubička z něho k r. 1059 wypsal; a to žádosti naší po celku ani wábiti nemůže. Přestáwá zajisté celý wýklad téměř jen na (nejwíc etymologickém) rozboru slow *chomútowé*, *otchodné*, *otroče*, *gostinné*, *grnečné*, *žitné*, *swod*, *glawa*, *nárok*, *nedoperné* a *grdost*,

*) Dobner annal. Hayec. V. 352: Cum excell. D. Episcopus Litomericensis — animadversiones P. Athanasii in hoc ipsum Spitignaei diploma — mihi examinandas tradidisset, multaque in iis sustineri non posse advertissem, ejusdem Excellentissimi nutu permulta confutavi. Quae mea confutatio cum rursum ad manus P. Athanasii devenisset, longa et repetita inter nos literaria concertatio in multas phyliras producta enata est, quae si posteritati aliquando digna praelo videbitur, cognoscet illa profecto elucidationes illas docti Chronologi (Pubička Gesch. III, 367) non alio, quam isto fonte haustas.

w němž nad to *swodu* a *nároku* neprawý smysl se podkládá. Jmen místních wykladači téměř wšech mlčením pominuli, owšem jich ani zprávně čísti nemohše. My pak nejprw tyto rozjímati budeme.

Předně dává se (we článku 3 a 26) čtrnácte wesnic celých, we kterýchžto sami „hospites“ bydleli; a ty jsau

1) *Křešice* (A Cresicj, B Cresici), posawad wes a statek ku biskupstwí Litoměřickému náležející, na Labi, $^5/_4$ hod. nad Litoměřicemi.

2) *Perné* (A Pirne, B Prrna), wes Pirnay na Labi, panstwí Lowosického i Střekowského.

3) *Zásada* (A Zasade, B Zassade) někdy wes pod Litoměřicemi, potom předměstí Litoměřické.

4) *Třebešice* (A Trebesici, B Trebessici; bezpochyby někdejší wes Trabšice přezděná, na jejížto gruntech pewnost Terezín wystawena jest.

5) *Řepčice*, (A Repcici, B Sepcici), nyní Řepsch, wes na silnici od Litoměřic k Liběšicím wedaucí.

6) *Týnec*, *Teynec* (A Tinez, B Tince) wes a statek děkanstwí Litoměřického mezi Auští, Blížwedly a Lewínem, nyní Alt-Teyn.

7) *Sedlec* (A Zedlze, B chybí) wes snad již we XIII století zašlá.

8) *Dubeč* (A Dubech, B chybí) totéž.

9) *Popowo* (A Popouo, B Ponouo) neznámé místo.

10) *Ptačice* (A Ptachichi, B chybí), bezpochyby dáwno zpustly.

11) *Slatina* (A Zlatina, B chybí) totéž.

12) *Chúč* (A Huchi, B Hucsci) wes Chauč (Kautz), panstwí Bilinského.

13) *Liběšowice* (A Lubessouichi, B Lubesseuici) Liběšice neb Liběšowice (Liebschitz) téhož panstwí.

Jmeno čtrnácté wesnice písař textu *A* wynechal; w ná-

hradu za to a za chybějící hořejší čtyry jmena čteme w *B* následující další jmena, jichžto w *A* nebylo:

14) *Malow* (B Mallov) neznámé,

15) *Březa* (B Breza) též.

16) *Brána* (B Pran) též.

17) *Búšowice* (B Bussonici) na Oharce nad Teresínem.

18) *Choćow* (B Hocsow) neznámé, neníli snad Chodžow (Koschow) mezi Launy a Dlažkowicemi.

Potom dává se (čl. 8) podíl cla knížecího na *Chlumci* (A Hulmez, B Hlumec, nynější Kulm za Teplicí u Warwažowa, Arbesau), a na *Austí na Labi* (A Vstj B Usthi, nynější Aussig.) Slowo „decimam“ w textu A wepsala ruka XV století, původní tam slowo wymazawši.

Posléze dávají se „ministeriales“ a „rustici qui mel solvunt, (apiarii)“ w následujících místech:

A) *W Litoměřickém kraji*:

1) w *Zásadě*, (č. 28) w níž krom toho wšickni „hospites“ již nahoře (čl. 3 a 26) kapitule darováni byli;

2) w *Pokraticích*, we wsi $^1/_4$ hodiny sew. nad Litoměřicemi ležící;

3) w *Žitenicích*; po německy slowau nyní Schüttenitz;

4) na *Baště* nebo *Boště*? (č. 31) nyní neznámé;

5) w *Třebauticích*, wsi 1 hod. k wýchodu od Litoměřic zdálené;

6) w *Trnowanech*, na silnici z Litoměřic do Liběšic wedaucí;

7) w *Nučnicích*, wsi nad Labi a Křešicemi ležící;

8) w *Kopistech*, w okolí, kdež nyní Teresín leží;

9) w *Radujně* (č. 36 a 47) nyní Radauni, panství Libichowského.

Neznámé jsau 10) čl. 37 *Vscri* neb Usti, a 11) č. 44 *Klé* (?, na Clem A, na Diem B);

12) na *Straném*, (č. 38), také nyní neznámé:

13) w *Píšťanech*, *Pieščanech* (Peschaz A, Pelceass B), we wsi náležející nyní městu Litoměřickému, na Labi, téměř naproti Lowosicům;

14) w *Żernosecích* (č. 40), známém místě, po němž *wino Żernosecké* (nyní chybně říkají Černosecké) w Čechách na slowo wzaté jest;

15) w *Libochowanech* (č. 41), na Labi, pod Žernoseky;

16) w *Zálezlech* (č. 42); Zálezly nyní w Litoměřicku jsau dwoje, jedny na panstwí Střekowském (Schreckenstein) w horách, druhé na Labi pod Libochowany; newíme, které se tu míní;

17) w *Prosmycích* (č. 43); Prosmyky leží na Labi nad Lowosicemi;

18) na *Wlkoníně* (č. 45), nyní Wlkana (Welkan) pod Hasenburkem;

19) w *Lukowicích* (č. 46); nyní Lukawice nad Lowosicemi;

20) w *Dlažkowicích* (č. 48), známé nyní wsi a panstwí;

21) w *Chotěšowě*, mezi Hasenburkem, Budyní a Doksanami u prostřed;

22) w *Brňanech* (č. 50, A Brennaz, B Bremass), nad Baušowicemi, u řeky Oharky.

B) *W Bilinském kraji*:

23) w *Austí* na Labi (č. 51), známém městě, Aussig;

24—29) w čísle 52 jmenowaná místa *Trnowany*, *Kostelec*, *Konojedy*, *Tříbřiško*, *Daubrawice* a *Kopisty* my nyní w onom kraji dáwno poněmčeném na jisto určiti neumíme. Pod zámkem Teplickým „Daubrawskau horau“ stála někdy wes Daubrawice, a Turn u Teplice slula po česku Trnowany. *Kopisty* snad jsau Kopitz u Mostu (Brüx).

C) *W Boleslawsku*:

30) w *Chotětowě* (č. 53) známé posud wesnici, po ně-

mecku Kuttenthal nazwané; kterak ale 31) *Brizak* (*A*), neb *Brisac* (*B*) čísti a wykládati se má, my newíme;

32) w *Bosni*, wesnici u Walečowa, na panstwí Mnichowa Hradiště.

D) *W Žatecku*:

33) w *Chotěšowě* (č. 54) na panstwí Petrspurském, wsi posawadní; w *Ležkách* (Leschkau) na panstwí Mlýnce a Lužec (Linz und Lust); kterak ale *Tubná* neb *Lubná* čísti a kde hledati se má, nelze stanowiti.

E) *W Bozensku*, jenž někdy sahalo ode Knína i Dobříše až za Blatnau, jmenují se tuším *Drasowice*, na statku Dlauhé Lhotě, a *Živohošt* (neb *Živohaušt*, jak se nyní říká), na Wltawě nedaleko Knína.

W listině tedy patrný rozdíl se činí mezi *hospites* a mezi *ministeriales*, ku kterýmž posledním také *apiarii* (*wčelníci*) se počítají. Pode jmenem *hospites* rozumíwají se lidé dwojího řádu w starých Čechách: jedni byli kupci cizokrajní, čili *hosté* w jistém starém toho slowa smyslu; druzí *sedláci*, jenž osobně swobodni jsauce, wšak wlastních dědin neměli (zemané neb dědinníci nebyli), ale na cizích dědinách (gruntech) osedlí, pánům těch dědin *auroky* platíwali. Proto jmenují se (čl. 2 B) také „censuales hospites“ (úročníci). Naproti tomu *ministeriales* jsau lidé osobně neswobodní, služební, jak při hospodářství, tak i w řemeslech, ano i we službě dworské; jmenují se také *servi*, *mancipia*, *famuli*, a na gruntech zádušních *animatores* neb *proanimati*, *dušníci*; collective *familia*. Možná i prawdě podobno, že mezi těmito byly rozličné stupně neswobody, obyčejem uwedené, kterých my ale wíce neznáme. Wšak i newolníci přečasto k ničemu wíce, nežli ku placení aurokům pánům swým zawázáni nebyli.

Župní města čili hrady w Čechách osazeny bywaly z wětší části lidmi služebnými, zwláště řemeslníky wšeli-

kého spůsobu, jichžto pánem byl panující wéwoda sám. Podlé toho rozuměti jest článku 4, že Spytihněw u některých swých župních měst (*A* provinciis, *B* castris nostris et oppidis) po jednom muži (i s rodinau jeho) z každého řemesla ke službě chrámu toho darowal, a je, jakož i newolníky hospodářské (oráče, winaře, pastuchy, rybáře, wčelníky) ode wší roboty zemské (čl. 2 ab omnibus terrenis (sic) negotiis) oswobodil, takže napotom se službami swými jen ku proboštowi a kanownikům hleděti měli.

We čl. 7 *A* zmínka jest o *kobylém poli*; takowé pole bywaly občiny, k pasení dobytka wůbec.

Ze článku 10—18 poznati jest některé tehdejší *regalie* čili prameny důchodůw knížecích: 1) berně (collecta generalis); 2) pokuty saudní (census de judicio, srwn. čl. 21); 3) tržné (forum, denarii de foro); 4) krámské (tabernae, plat s krámůw); a 5) cla i mýta. Odrody cel rozdílné byly: *chomautowé*, *odchodné*, *otroči*, *hostinné*, *hrnečné* a *sítné* (čl. 12), kterýmžto čtenář český as tak dobře, jako my sami, porozumí, ana etymologie jejich na jewě jest. Ze článku 15 a 16 widěti jest, že nejen lidé služební, ale i swobodní, ba i šlechta sama byli ku placení cla zawázáni. Také widěti jest, že plawba po Labi tehdáž již nejen prameny neb pltěmi, ale lodími zhůru i dolů chodícími se prowozowala. Sůl přiwážela se nejwíce Labem nahoru do Čech. ačkoli též i horami od Pasowa.

Slowo *venditio* (čl. 21 a 22) znamená we starých listinách wůbec *placení*, (ne jen prodej), zwláště pak placení důchodůw stálých. *Terra ad aratrum* jest *pluží*.

O slowích *swod*, *glawa*, *nárok*, *nedoperné* a *hrdost* odkládáme sobě řeč k jiné příležitosti, anaby nás zde příliš daleko zawodila.

We článku 62 jmena poslední „Bogucea a Scedleav“ jsau jistě chybně psána; i nelze jich s jistotau zpráwně čísti.

Že přílepek Dobnerowa originalu *A* tak a potud neprawý jest, jako a pokud i original sám, nebude potřebí mnohými slowy dokazowati. Samo jmeno *Hostin* na místě *Gostin*, jest již důkazem dosti. Dobner dal nám i zde příklad swého špatného čtení starých listin, protože píše „Blacz, Surdine, Crivers“ a t. d., což ani české, ani cizí není a býti nemůže.

13.

Práwo staroslowanské,

aneb

Srownání zákonůw cara Srbského Stefana Dušana s nejstaršími řády zemskými w Čechách. *)

---

1. Úwod. Staroslowanské zákonníky.

Skaumání zákonůw a obyčejůw staronárodních tím nabýwá wětší i nesnáze i zajímawosti, čím wětší jewíwá se w nich i proměnliwost i stálost. Přirozenými změnami potřeb národních, tu jen domnělých, tu oprawdowých, a jich buďto ukojowáním, buď odwracowáním, tworí se každého wěku nowé poměry, nowé auwazky a práwa we společnosti občanské. Takowéto proměny, jsauce wždy jen částečné, nikdy nerušíwají celé austawy státní najednau; a protož když některé částky její musejí postupowati místo wěk po wěku nowým wždy řádům, mohau jiné dosáhnauti zatím často neobyčejné a nenadálé dlauhowěkosti. Sluší tedy po každé pilně na zřeteli míti rozdíly časůw, kdykoli se ptáme po starých aneb zastaralých zákonech a řádech: můžet zajisté ledacos i létos již zastaralým býti, co wloni teprw bylo ustanoweno; a naproti tomu nejeden řád, před tisíci lety snad ustanowený, může i podnes prowozowati ještě platnost a moc swau w národu.

Že i u českého národu, co do weřejných řádůw zemských, jewila se w oběhu wěkůw takowáto i proměnliwost i stálost,to každému známo jest, kdokoli jen dosti málo se

*) Wyšlo poprwé w Časopisu česk. Museum r. 1837, I, na str. 68—110. Potom co příloha Dějin českých r. 1851 a 1862.

obíral s historií jeho. Nám wšak při národu českém to zdá se býti zwláštní a charakteristické, že w ohledu tom proměnliwost u něho wždy větší bywala, nežli stálost, a že — ať si je to ctnost, aneboli auhona — že Čechowé předčili w ní nad jiné sausední národy.

Nejwalnější, pokud známo, proměna we wniterném zřízení země české stala se we XIII století, zwláště pak za krále Přemysla Otakara II. Až potud zajisté nebyli počítáni, než dwa stawowé w Čechách: zemané totižto welicí, t. šlechticowé nebo páni, a zemané menší, totižto wládykowé a dědinníci; a nezemanští obywatelé měst českých, bywše zároweň lidu selskému za *chlapy* jmíni *), práw stawowských po tu dobu byli nemíwali. We XIII wšak století uwedeno do českých měst hojně osad německých pod německým právem; a jednak tím, jednak i obdařením měst pauze českých, na příklad oněch, wýsadami municipalními, utwořen jest w Čechách nowý *staw*, *městský* totižto, wyňatý z právomocenství cúd krajských, a wlastními již magistráty swými řízený. Tím předně (mimo jiné menší příčiny) celá stará *hradská* čili *župní austawa* na zmar přiwedena jest **), a wliwem tohoto nowého živlu do wšech částek života státního, wywráceni bywše mnozí obyčejowé a řádowé staročeští, upadli brzy tak cele w zapomenutí, že již nyní těžko jest křísiti opět památku jejich, jakoby z prachu a z popele starožitnosti; zwláště any staré listiny české, jenž je připomínají, nikde neposkytují nám o nich hojnějšího wýkladu. ***)

*) Starý „Řád práwa zemského“ (wiz nahoře na str. 151) prawí w §. 37 o sauboji před právem: „Pakliby měštěnín sedláka pohnal, máta se biti kyji a s štíty welikými, neb jsta *oba jednoho řádu chlapského*, a to jest od staradáwna ustanoweno, že k tej bitwě nemáta mečów užiwati.

**) Wiz Časopis česk. Mus. 1835, IV, 406—411 a nahoře str. 152 sl.

***) W listinách obyčejně takto se o nich mluwíwá: Remittimus ei

Skaumatel tedy český musí světla, kterého se mu doma nedostává, hledati w cizině, oznamowati se se zákony i s obyčeji jak sausedních, tak i jiných příbuzných národůw; wěda, že jako žádný jednotliwý člowěk, tak ani národ žádný pod sluncem nikdy tak samorostlým nebyl a není, aby co do spůsobůw a obyčejůw byl sobě neosobil wice neb méně od pokrewníkůw a sausedůw swých. Zwláště pak obrátí zřetel swůj ku pobratřeným národům slowanským, a we shodě neb neshodě řádůw i obyčejůw jejich wyšlakowaw to, co wšickni zdědili někdy ode společné matky swé Sláwy, cíditi je bude od toho, co později porůznu buď sami sobě byli ustanowili, buď od sausedůw swých přijali. I nalezneli tu ku př. něco starým Čechům a starým Srbům zadunajským společného, čehož u cizích národůw nikde nestává, s důkladem zawírati bude, že ono wzalo počátek swůj původně z dáwnowěkého Slowanstwí, jelikož mezi oběma těmito národy nebylo již ode tisícileti žádného wice spolčení a žádné wzájemnosti, a protož ani jeden od druhého nemohl w tom čase nic přijímati nowého.

Nejstarší a nejdůležitější památky zákonodárstwí u národůw slowanských jsau:

1) *Prawda ruská*, wydaná nejprwé od knížete Jaroslawa okolo r. 1020, potom rozmnožená od synůw jeho r. 1054—1068, posléze pak we XIII století obšírněji znowu napsaná. *)

---

et hominibus ejus omnem exactionem sive inquietationem, venditionem, Naroc, Zwod, Hlawam, Wrez, collectas generales, aedificationes castrorum, fossata, presecu, prówod, nárez et omnia alia gravamina;“ aneb „causa, quae appellatur hlawa,“ „culpa, quae fit per zwod,“ „accusatio illa, quod nárok dicitur“ atd. Z toho již wtip se každý sám, co to asi bylo.

*) Wiz J. P. G. Ewers, das älteste Recht der Russen, Dorpat 1826. 8 pag. 264 sq. Prawda ruskaja, S. Peterb. 1777, 1792, Moskwa.

2) *Práwa česká knížete Kunrata Oty* asi od r. 1080, známá jen z potwrzení krále Přemysla Otakara I r. 1222 a 1229, a knížete Oldřicha Břetislawského r. 1237. *)

3) *Zákon Winodolský* od r. 1280, nedáwno teprw w obecnau známost wešlý. **)

4) *Kniha starého pána z Rosenberka*, z počátku XIV století, wydaná w Archivu Českém I, 447—454.

5) *Statut Wislický* krále polského Kazimíra Welikého od r. 1347. ***)

6) *Zákonník cara Stefana Dušana* srbského od r. 1349 a 1354, — o kterémžto nám hned širší řeč bude.

7) *Majestas Carolina*, r. 1348 na jalowo wydaná, jelikož nikdy moci zákonné neobdržewši, již r. 1355 odwolána jest. Tištěna latině i česky w Archivu Českém, III, 65—180.

8) *Řád práwa zemského w Čechách*, z druhé polowice XIV století, wyšel nápodobně latině i česky w Archivu Českém, II, 76—135.

Pozdější statuta, práwa horní česká, zřízení zemská, wýklady práw a t. d. pomíjíme zde mlčením; jakož i pokládáme za zbytečné, šířiti se o listinách a kronikách u

---

1799, etc. Ruskija dostopamiatnosti, Moskwa 1815, 1 část, pag. 28—85. Prawda Ruska, czyli prawa wielkiego xięcia Jaroslawa Wladymirowicza etc. przez J. B. Rakowieckiego. II Tomy w Warszawie 1820—22 we 4to. Nowější wydání jest od Ondř. Kucharského we knize „Najdawniejsze Pomniki prawodawstwa Słowianskiego“ we Waršawě, 1838, w 8.

*) Wiz A. Boczek, codex diplom. et epist. Moraviae. Olom. 1836. I. 168. II, 209—212. Jura primaeva Moraviae, Brunae 1781, p. 23 sq. Abhandlungen d. böhm. Gesellsch. d. Wiss. Prag 1786 p. 476 sq. Erben regesta Bohem. p. 348—350.

**) Wydal jej Ant. Mažuranič r. 1843 w Záhřebu we třetím swazku časopisu Kolo, str. 50—97.

***) Wiz J. W. Bandtkie, Jus polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis. Varsaviae, 1831 in 4.

národůw slowanských, ježto poskytují prameny pomocné ku poznání starého práwa.

Ze wšech těchto zákonníkůw nejwíce shody mezi sebau jewí práwa Kunratowa w Čechách i w Morawě, a Stefanowa Dušanowa we Srbsku. Wěc tato jest přewelice důležitá i památná; protože takowáto shoda, jakož sme napowěděli, kdekoli se podstatnau býti ukazuje, nás přímo wede k wysledění a ku poznání toho, co w obau těch zákonnících staroslowanského jest.

We přítomném pojednání máme jen to za aučel, abychom tuto shodu na jewo položili, ji tu přiswědčením jiných domácích pramenůw, tu odporem cizích powyjasnili, a tím i usnadnili poznání mnoha původitých stránek weřejného žiwota staroslowanského. W té tak důležité a wážné wěci dosti nám bude, laikům we práwnictwí, zbudímeli jen pozor lepších starožitného práwa znatelůw, aby potom sami o její důkladnější wyswětlení se přičinili. Prwé wšak, nežli k wěci samé přikročíme, potřebí bude, o dějinách a stawu srbského národu za cara Stefana Dušana, k lepšímu zákonům jeho porozumění, pronésti něco málo.

2) *Serbie za cara Stefana Dušana. Zákonník jeho.*

Původní hranice staré Serbie zadunajské byly: na seweru řeky Sáwa i Dunaj; na wýchodu řeky Morawa, Ibar a město Rasa (dnešní Nowýpazar); na jihu řeka Boljana s městem Skadrem; na západu pak pohoří táhnaucí se mezi řekami Bosnau a Wrbasem, a od pramenůw Wrbasu k austí Cetyně do adriatického moře. Sausedé Srbůw na wýchodu byli Bulhaři, na západu Chorwati. Císařowé byzantinšti osobowali sobě w nejstarších časech práwo wrchního panstwí nad Srby, jenž ale doma po župách od swých wlastních županůw řízeni bywali. Mezi župany bylo jich ně-

kolik „welikých županůw,“ jenž často s prospěchem hájili samostatnosti swé proti Byzantincům i jiným sausedům.

W druhé polowici XII století konečně *Stefan Nemaňa*, weliký župan Raský od r. 1159, zwláště po smrti císaře Emanuela, nepodlehlým sebe učiniw, za'ožil u Srbůw dynastii královskau, kteráž wládla podstatně zemí tau po dwě století, a říši swau šťastnými válkami na jih a na wýchod znamenitě rozšířila. Po Nemaňowi, jenž r. 1195 co mnich do kláštera se odebral, kralowal syn jeho *Stefan*, přijmím *prwowěnčaný*, až do r. 1224; pak téhož tři synowé po sobě, *Radoslaw* do r. 1230, *Wladislaw* do 1237 a *Stefan Uroš*, přijmím „weliký král“, od 1237 do 1272; po tomto zase jeho synowé *Stefan Dragutin* do 1275, a *Stefan Milutin*, přijmím „swatý král,“ od 1275 do 1321; pak od 1321 do 1336 posledního syn *Stefan Uroš*, přijmím *Dečanský*, otec cara *Stefana Dušana*, o kterémžto nám řeč jest.

Již Stefan Nemaňa byl říši Srbskau rozprostranil na jih a na wýchod, a mezi potomky jeho zwláště Stefan Milutin a Stefan Dečanský odjali Byzantincům i Bulharům mnoho krajin. Největším wšak podmanitelem na trůnu Srbském od r. 1336 do 1356 stal se náš *Stefan Dušan*, přijmím „*Silný*,“ jenž mimo Serbii, také celau Macedonií, Albanii, Thessalií a Epirusem mocně wládnul, třináctero zwíce šťastných válek s Řeky wedl, sobě titul cara (císaře), synowi pak swému titul krále přiosobil, a jen nenadálau smrtí, we witězném běhu války, od zamýšleného dobytí Konstantinopole a přenešení celé říše Řecké na Srby právě w tom roce (1356) zdržán byl, když Turci ponejprwé do Europy mocně se wedrali.

Národ srbský za onoho wěku záležel wůbec ze čtyr stawůw: *duchowního*, *zemanského*, *městského a selského*. Politických práw nepožiwali než prwní dwa.

Staw *duchowní* zdá se, že u Srbůw prowozowal znamenitau moc, jakož pak oprawdu také znamenitými statky wládnul. Počítáni k němu jeden patriarcha, asi 20 metropolitůw a biskupůw (archijerei), množstwí igumenůw (opatůw), popůw (kněží) a kalogerůw (mnichůw).

Zemané byli, jako w Čechách a w Polště, dwojího řádu, *welicí* totiž a *malí*, po srbsku *wlastele* a *wlasteličiti*. Ku prwním náleželi *knězi* (comites), *welmužie* neb *boljari*, a *wlastele* (zemané, páni) zprosta, mezi nimiž také *wlastele stěgonoše* (korauhewní páni) se připomínají. *Wlasteličiti* aneb *wlasteličišti*, byli as totéž, co u nás wládykowé a dědinníci. Z ohledu na lid poddaný nazýwali se zemané také *pronjari*, *gospodari*.

Carští a zemští auředníci wojenští i političtí byli bezpochyby wšickni stawu zemanského. Župané w zákonníku Dušanowě již nepřipomínají se wíce, ačkoli o *župách* (jichžto množstwí malých bylo) často tu řeč jest. Wojenští auředníci jmenowali se *wojewodi*, *krajištnici*, *kefalie* (kapitani, poglawari); mezi politickými byli *sudie*, *knězi* (comites), *primikirie* (primicerii), *wladalci*, *přestajnici* a *čelnici*, jichžto wšak posledních auřady nám jsau neznámy. Před tím, we XII století, připomínáni bywali wůbec *desetníci*, *padesátníci*, *setníci* a *tisíčnici*, o nichž ale w pozdější době, wyjímaje toliko *setníky*, nikde wíce řeči není. *)

Měšťané (graždane) měli sice privilegia swá již za času Dušanowa, tak že swobodni byli wšude, a wšak politické

*) Zprawu tuto, pro skaumatele starožitných práw, jak se nám zdá, welmi důležitau, wzali sme z p. Šafařikowy historie literatury srbské (w rkp.), jenž ji z Dometianowa žiwotopisu Stefana Nemáně wytáhl. Místo setníkůw zastaupili později, podlé Lucia, knézi (comites).

moci neměli žádné. Obywatelé jejich byli z weliké částky kupci (trgowci).

Poddaní stawu selského jmenují se w zákonech *meropchowé* (neropchowé), *sebrowé* a *otroci*. Bylli jaký mezi nimi rozdíl, s jistotau určiti nyní nemůžeme. „Neropchowé“ připomínají se wždy jakožto rolníci; „sebr“ zdá se býti wůbec oppositum „wlastelina“ čili zemana, tak že ku př. každý meropch byl by sebrem, a wšak ne každý sebr meropchem. „Otroci“ slují tuším wůbec lidé tělesně i dědičně poddaní (Hörige, Leibeigene). Mimo tyto poddané připomínají se také lidé stawu selského pode jmeny národůw podrobených: *wlachowé* (walachowé, pastýři), *arbanasowé* (Arnauti), *cakoni* a *sasowé*.

Zákonodárstwí a weřejná zpráwa země konaly se wždy ještě na *sněmu* (sboru), ku kterémužto wyšší duchowenstwo a zemané welicí i malí swoláwáni byli. Na takowémto sněmu, r. 1349 dne 21 máje a r. 1354, dne neznámého, také zákonník ten, o kterémžto mluwiti máme, s přiwolením wšech sněmowníkůw wydán a stwrzen jest.

Nápis a úwod jeho takto zní:

„Zakon blagowěrnago cara Stefana, w létě 6857, indiktiona 2, w' prazdnik w' znesenia gospodnja, měs. Maia 21.“

§. 1. „Siže zákonnik postawljajem ot prawoslawnago s'bora našego, s' prěosweštennym patriarchom kyr Joanikiem, i wsemi archijerei i cr'kowniki malimi i welikimi, i mnoju blagowěrnym carem Stefanom, i wsemi wlasteli carstwa mi, malimiže i welikimi.“

Zákon blahowěrného cara Stefana, w létě 1349, indikcí 2, we swátek nanebewzetí páně, měsíce Máje 21 dne.

§. 1. Tento zákonník uložen jest od prawoslawného sněmu našeho s přeoswíceným patriarchem panem Joanikiem, i wšemi preláty a církewníky malými i welikými, i mnau blahowěrným carem Stefanem, i wšemi zemany carstwa mého, i malými i welikými.

Zákony léta 1349 uložené končí se paragrafem 135, po němž následuje prostý nápis „W létě 6862 (=1354),

indiktion sedmy," a bez další omluwy hned §. 136 až do 200, jímžto celý zákonník se končí.

O rukopisech, we kterých zákonník tento posawad se zachowal, i o spůsobu a počtu posawadních jeho wydání, podal zprâwu podrobnau p. *Šafařík* we knize swé: „Památky dřewného písemnictwí Jihoslowanůw," kdež i zákonník celý wytisknauti dal (w Praze r. 1851 u wel. 8). Wydání jeho w ohledu kritickém powažowati sluší za dokonalé: ale článkowé w něm nenásledují po sobě wšichni dle obsahu, nýbrž dle zachowaných rukopisůw, tu wíce tu méně nedostatečných; hleděno w něm wyhowěti potřebám a požadawkům zpytatele jazyka i písemnictwí wíce, nežli dějin a práw starožitných. I poněwadž nám naproti tomu wíce hleděti jest k obsahu wěcí, nežli k formám literním, nelze nám ani tenkráte spustiti se onoho počtu a pořádku paragrafůw, který se nám udal r. 1836, když propůjčením p. Šafařikowým wypsali sme sobě sami z jeho rukopisůw text auplný, we přirozeném pořádku, kterýžto pak rozpadl se nám na 200 paragrafůw čili článkůw. Přidrželi sme se wšudy (i w paragrafowání) nejstaršího rukopisu r. 1390, kromě kde sme z jiného čerpati přinuceni byli, jelikož w onom bohužel neméně než 70 paragrafůw schází, totiž až do §. 151 celých 11, od §. 152 pak wšickni ostatní.

Pro snadnější a patrnější wytčení shody neb neshody těchto zákonůw srbských se staročeskými a jinonárodními rozdělíme celau materii swau pod jisté články, newížíce se wšak nikoli w nich pořádkem systematickým.

3) Obecná poruka.

Obecná poruka, ruka společná neb *ručení společné* (universalis fidejussio, die Gesammtbürgschaft) byl obzwláštní řád právní u starých Slowanůw, za kterýmžto celá *honitwa*,

okolina neb *opolí* (vicinia*), t. j. wšickni sausedé a spolubydlitelé jedné wsi aneb jednoho *aujezdu* (okresu, chotáru, territorium) za wšecko, cokoli w jejich aujezdě neřádného spácháno bylo, společně státi a ručiti, a nemohlili zločince samého wypátrati a ku poprawě podati, wšickni společně uloženau na zločin ten pokutu platiti museli.

Takowéhoto řádu dotýkají se w zákonníku Dušanowě §§. 21, 55, 64, 69, 90, 98, 99, 125, 144, 157, 158, 179, 180, 184, 189 a 197, kteréžto my zde wšecky přednášeti nemůžeme, na jednom i druhém přestanauce.

§. 64. Ašte kto umrět, a imat jedino selo u župě ili meždu župami: čto se zlo učini tomuzi selu požegom ili čimljubo, onomuzi selu wsu tuzi zlobu da plati okolina.

§. 98. Ašte kto užežet kutu, ili gumno, ili slamu, ili sěno po pizme komu, da s'žegut jego ogněm. Ašteli se nenajide, da ga dast tozi selo; ašteli ga nedast, da plati tozi selo, čtoby požegý platil.

§. 99. Ašteli kto užežet izwn' sela gumno ili sěno, da plati okolina i da dast w'žegšago.

§. 125. Gradska zemlja, što jest okolo grada, što se nadje chusi ili ukrade, da plati wse tozi okolina.

§. 180. Ako se nadje zlatar u gradu kowe dinare bez wolje carewe, da se zlatar ižeže a grad da plati globu čto reče car.

§. 64. Jestli kdo umře, a má jednu wesnici w župě neb mezi župami: co se zlého učiní této wsi žhářstwim aneb čímkoli, té wesnici wše to zlé ať zaplatí okolina.

§. 98. Jestli kdo (we wsi) zapálí chalupu neb stodolu, neb (stohy) slámy neb sena ze záští komu, ať spálí jej ohněm. Jestli se nenajde, ať jej postawí ta wes; pakli ho nepostawí, ať platí ta wes, co by žhář platil.

§. 99. Jestli kdo wně wesnice zapáli stodolu neb seno, ať platí okolina, aneb postawí (wydá) žháře.

§. 125. Hradská země, co jest okolo hradu (města), co se najde na ní laupežstwí aneb krádeže, ať to wše platí okolina.

§. 180. Jestli se najde mincéř w městě (jakémkoli), dělaje peníze bez wůle cárowy, ať se mincéř spáli, a město ať platí pokutu dle uznání carowa.

*) Staročeské slowo *honitwa*, i snad také *hoň* (conf. hungar. *hon*) znamenalo původně okolí, pokud obywatelé powinni bywali

O podobném řádu we starých Čechách máme z listin XII a XIII století důkazůw množstwí před rukama, z nichžto také jen některé zde předložiti chceme. Předně z privilegium krále Přemysla Otakara I, 10 března 1222 stawu duchownímu w Čechách daného:

Quandocunque fur capitur in aliqua villa, sola domus, in qua furtum invenitur, publicetur, vicinae vero domus in pace permaneant; poenam tamen, scilicet CCC denarios, cum aliis persolvant. Hanc autem poenam alleviare volumus, qua quando quis interficiebatur in aliqua villa, et interfector non capiebatur, quilibet rusticus in CC denariis condempnari solebat: nunc nos mitius agentes cum eis, volumus ut tota villa in CC denariis condempnetur.

Kdykoli zloděj se chytí w některé wesnici, sám ten dům, we kterém se krádež najde, ať se wyhlásí, sausední pak domy ať w pokoji zůstanau; pokutu wšak, totiž 300 penízků, s jinými ať platí. Této pak pokuty ulehčiti chceme, za kteraužto, když někdo zabit byl w nějaké wsi, a wrah wyváznul, každý sedlák we 200 penízcích pokutowán bywal: nyní my mírněji s nimi nakládajíce, chceme aby celá wes we 200 penízcích pokutowána byla.

We privilegium téhož času klášteru Břewnowskému daném stojí následující slowa:

Nec graventur homines in villis Breunoviensibus, quando aliquis occisus vel strangulatus, quod *hlava* nur cupatur, infra campos alicujus villae projectus ab iniquis hominibus reperitur, per quod pauperes calumniose puniuntur etc.

Také ať se autisk nečiní lidem kláštera Břewnowského, když někdo zabitý neb uškrcený, což *hlawau* se nazývá, na polích některé wesnice zahozený ode zlých lidí se nachází, skrze čež chudina křiwě pokutowána bywá a t. d.

I u jiných slowanských národůw takowéto společné ručení za obyčej a za práwo bylo. Naswědčuje tomu následující místo w listině polskoslezské ode 13 prosince 1253 *):

---

honiti spolu zločince. Slowa *Opolí* užíwáno we smyslu podobném u Polákůw, *okoliny* u Srbůw.

*) Tschoppe u. Stenzel Urkundensammlung 1832, p. 332.

Quodsi solutio capitis super viciniam ceciderit, homines episcopi vel Glogoviensis ecclesiae, qui sunt de illa vicinia, solvant dominis suis portionem, quae ipsos contingit etc.

Když placení hlawy na okolinu přijde, lidé biskupowi aneb kostela Hlohowského, kteří jsau z té okoliny, ať pánům swým platí částku tu, která na ně wyměřena bude a t. d.

Že totéž i we starých Rusích panowalo, jest wěc jistá. Kníže Jaroslaw sice, čili raději synowé jeho, kteří zákony swé nejwíce od Normanůw neb Warjahůw brali, ustanowiwše placení germanské *wiry* (Wergelt) na místo slowanské *hlawy*, wypowěděli také, že jen sám wražedník ji powinen byl platiti: a wšak obyčej slowanský, w lidu zdáwna wkořeněný, byl tam mocnější nežli zákon ten, a w pozdějších zákonech spatřují se již zase šlepěje někdejší společné ruky w tak nazwané *diwoké wiře* (dikaja wira). Prawí se zajisté tamže: *)

Ašče kto ubijet knjaža muža w razboji, a golownika ne iziščut, to wirnuju platiti wo čiejže werwi golowa ležit etc.

Jestli kdo zabije knížecího muže w půtce, a wraha newynaleznau, tedy ať wiru platí ten okresek, we kterém hlawa (zabitý) leží a t. d.

Ože kto newložit sä w dikuju wiru, tomu ljudie nepomogajut, no sam platit.

Jestli kdo newloží se w diwokau wiru (t. j. jestli k společné ruce s jinými nepřistaupí), tomu ať lidé nepomáhají, než sám ať platí.

Podlé toho tedy Rusům wolno bylo, a we společnau ruku s jinými, aneb nic; onno dálo se za obyčejem slowanským, toto za germanským.

We privilegiích stawu duchownîho českého za XIII století, téměř we wšech, řeč bývá o *hlawě*, o *swodu*, o *nároku* a t. d. a sice w ten smysl, že aneb to, co by poddaní na záduších za hlawu, za swod, za nárok králi platiti měli, wykazuje se ku placení pánům jejich, aneb že se jim (pod-

*) Rakowiecki tom. II, pag. 45. 47, Kucharski p. 2—5.

daným) i celé takowé placení weskrz propaušti a promíjí. Milosti takowéto samy w sobě byly by dosti málowážné, kdyby na společné ručení při nich ohledu bráti potřebí nebylo. Kdyby zajisté každý poddaný jen za swůj wlastní zločin sám pokutu byl platiti měl, nemnoho by tím užitku církwem bylo docházelo, protože zločiny takowé ne wšedně páchány byly: ale za příčinau obecné poruky musil každý platiti pokaždé, kdykoli w honitwě jeho zločin nějaký podtají spáchán byl, a tu již arci na každého sauseda hustěji platiti přicházelo. Tato powinnost, tento záwazek in solidum okolí celého, byl jistě wýborný prostředek k umenšení zločinstwa w národu wůbec, když jedenkaždý saused pozor dáwal a toho hleděti musel, aby nic zlého se nepáchalo w celém tom okolí: a wšak bylo to také břímě pro jednoho každého weliké, když často i sebe newinnější člowěk musel trpěti za winného. Protož když jednau na zádušních statcích tomu příklad dán, brzy potom ucházeli se u krále i jiní pánowé o zproštění lidu swého od obecné poruky; kolonie německé do země přišlé nikdy se jí podrobiti nechtěly; a poněwadž nezadlauho téměř wšecky wesnice w Čechách počaly se osazowati na německém právě, zmizel brzy celý ten obyčej w zemi naší, tak že již we XIV století nic o něm wíce slyšeti není. U Srbůw naproti tomu řád tento udržel se jistým spůsobem až po dnes. Prawí zajisté Wuk Stefanowič we swém slowníku pod slowem *krwnina* (Blutgeld, pretium sanguinis, po staročesku *hlawa*): „W turecké zemi cení se wražda turecká w 1000 groších, srbská i wůbec křesťanská w 1001 groši. Krewninu neplatí jen ten, kdo se wraždy dopustil, ale celá ta wesnice, a někdy nad to i sausední wesnice pospolu, kde wražda spáchána *) a t. d.

*) Wiz Wuka Stefanowitě Srbski rječnik, u Beču, 1818, pag. 338; we druhém wydání 1852 str. 300.

Že takowéto společné ručení bylo všem německým národům neobyčejné a neznámé, nepotřebí nám po Feuerbachowi a Weiskowi *) znowu dokazowati. Kromě slowanských národůw kwetl řád tento, pokud nám wědomo, jen u starých Anglosasůw w Anglii, jejichžto celá právní saustawa právě w těch punktech, we kterých se od wšegermanské uchyluje, podiwně dosti, zjewuje zwláštní se slowanskau příbuzenstwí. **)

4) *O hlawě. O wiře.*

Poněwadž sme o *hlawě* a o *wiře* již učinili zmínku, připojíme hned také širší o nich rozjímaní. Z uwedených již nahoře listin patrno jest, že *hlawa* we staročeském právě znamená: 1) wraždu, zawraždění i zabití člowěka; 2) mrtwé tělo zawražděného; 3) saudní při a jednání o wraždu; a 4) pokutu, která za wraždu králi a auřadům královským, i přátelům zabitého placena bywala (hlawní peníze).

Wira, po německu Wergelt, zaujímá we starogermanských právích a zákonech we wšech welmi důležité, ba čelné místo. *Wergelt*, doslowně wyložené, ze slowa *Wer* (vir, muž) a *Gelt* (pretium, cena ***), znamená wlastně cenu muže, aneboli cenu člowěka, i slauží tudíž u wšech germanských národůw za hlawní známku rozdílu stawůw. †)

*) E. A. Feuerbach de universali fidejussione, quam Germanice Gesammtbürgschaft vocant. Norimbergae, 1826. 8. Dr. Jul. Weiske, die Grundlagen der früheren Verfassung Deutschlands. Leipzig, 1836. 8. (pag. 39 sq.)

**) O anglosaském právě psal zwláště G. Phillips: Gechichte des angelsächsischen Rechts. Göttingen, 1825. 8.

***) Jak. Grimm, deutsche Rechtsalterthümer, Göttingen, 1828, pag. 650. 651.

†) K. F. Eichhorn, deutsche Staats-und Rechtsgeschichte, Göttingen, 1834, 1r Bd. S. 301: „Die Abstufungen der Stände werden in allen germanischen Volksrechten durch die Verschiedenheit des Wergeldes bezeichnet.“

Obyčejně klade se tam newolník (litus) jen w polowičné ceně muže swobodného (liber), tento pak zase buďto w polowičné ceně, anebo jen we třetině šlechtice (nobilis) a t. d. W nejstarších Bawořích ku př. ceněn newolník za 80 solidi, swobodník za 160, šlechtic za 320, muž z rodu Aglolfingůw za 640, a panující wéwoda za 960 solidi; w jiných zemích to jinak měněno, a tytýž i na wíce rozdílůw rozdrobowáno bywalo. Tato wira původně placena bywala w pokutě za zawražděného muže, podlé stawu jeho, tedy 80 solidi za zabití newolníka, 320 za šlechtice a t. d. Nachází se wšak, že ku př. i přísaha stejným poměrem podlé stawůw ceněna, a tudíž že přísaha swobodníkowa miwala jen polowičnau cenu naproti přísaze šlechticowě.

Jest tedy placení za wraždu i we slowanské *hlawě*, i w německé *wiře*: i jakýž pak mezi nima rozdíl? Na oko nepatrný a w skutku důležitý. Wira hledí předně ke stawu zabitého, hlawa předně k činu a ke stawu wražedníka; u Slowanůw ceněna hlawa jako hlawa, u Němcůw občanský staw hlawy rozhodnul a určil cenu její. Bylali wira zaplacena, bylo také za wraždu dosti učiněno; ale při hlawě musel wrah nad to pokoru činiti, milosti u přátel zabitého hledati, a s nimi se smlauwati. Zabilli u Slowanůw šlechtic sedláka, platil za to wíce, nežli sedlák za šlechtice, protože zámožnějším byl, a složením wětších peněz hlawních došel spíše milosti; naproti tomu sedlák, nemoha wíce platiti, jinak nad to trestán bywal. Tak aspoň my tomu rozumíme z příčin a z důwodůw dole psaných. We práwích Kunratowých stojí o wraždě zprosta toto:

Quicunque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC denarios solvat curiae, et alias recedat et quaerat gratiam, et uxor sua in pace sedeat et indempnis.

Kterýkoli šlechtic nebo sedlák někoho zabije, 200 penízkůw zaplať auřadu, a jinam jdi a hledej milosti, a manželka jeho w pokoji seď bez autisku.

We privilegium kostela Pražského ode 2 července 1221:

Si quis in bonis episcopatus vel ecclesiae Pragensis homicidium praesumpserit perpetrare, et homicida evaserit, consanguinei interfecti reum jure terrae perquirant, ita tamen, quod homines ecclesiae et episcopatus conserventur indempnes.

Jestli kdo na statcích biskupství neb kostela Pražského vraždy se dopustí a wrah wywázne, přátelé zabitého stíhejte winníka právem zemským, ale tak, aby lidé kostelní i biskupští beze škody zachováni byli.

„Řád práwa zemského“ w Čechách, jejž sme nahoře připomenuli, popisuje we 42 prwních paragrafech swých obšírně celau žalobu a při „O hlawu,“ jakož we XIV století ještě w obyčeji byla, tak že z ní zde wýpisůw podáwati nelze; jen to poznamenati wůbec musíme, že ani tam není žádného sledu wiry, ačkoli jinak na rozdíly stawůw (při původu a pohnaném co do práwního sauboje, ne wšak při zabitém) ohled arci se béře.

Zákonowé Dušanowi o hlawě (wraždě, krewnině) takto stanowí:

§. 93. Ašte ubijet wlastelin sebra u gradu ili u župě ili u katunu, da plati tisuštu perper. Ašteli sebr wlastelina ubijet, da mu sě obě ručě odsěkut, i da plati 300 perper.

§. 87. Kto něst přišl' nachwalicom po silě, i s'tworil ubijstwo, da plati 300 perper; ašteli budet prišl' nachwalicom, da mu se obě ručě otsěkut.

§. 88. I gde se obrěštet ubijstwo, onzi koji budet zarwal boj, da jest kriw, ašte se ubije.

§. 93. Zabijeli zeman sebra w městě nebo w župě nebo w chalupě (o samotě ležící), ať platí 1000 perper. Zabijeli sebr zemana, ať se mu obě ruce useknau, i ať platí 300 perper.

§. 87. Kdo nepřišel naschwál, násilím (na někoho), a spáchal wraždu, ať platí 300 perper; přišelli naschwál, ať se mu obě ruce useknau.

§. 88. I kde se najde wražda ten kdo počátek učinil k boji, budeli zabit, ať jest křiw (t. j. odsauzen práwa).

W §. 95 a 96 těchže zákonůw wypowídá se na wraždu

člowěka duchowního (preláta, kněze i mnicha, bez rozdílu) pokuta oběšení, a na wraždu otce, neb matky, nebo bratra, neb dítěte (opět bez rozdílu) pokuta spálení ohněm, jenž jest nejwyšší, kterau zákonowé tito znají. Ještě patrněji jewí se nebytí a neznámost wiry při pokutách na pohanění:

§. 50. Wlastelin koji opsuje i osramoti wlastelićišta, da plati 100 perper; i wlasteličišt ašte opsuje twlastelina, da plati 100 perper i da se bijet stapi.

§. 51. I ašte wlastelin ili wlasteličišt opsuje sebra, da plati 100 perper; ašteli sebr opsuje wlastelina ili wlasteličišta, da plati 100 perper i da se osmudit.

§. 86. Kto reče babunsku reč, ašte budet wlastelin, da plati 100 perper; ašteli sebr, da plati 12 perper i da se bijet stapiem.

§. 50. Šlechtic, který polaje a pohaní wládyku (dědinníka), ať platí 100 perper; a tento jestli pohaní onoho, ať platí 100 perper i ať jest bit holemi.

§. 51. I jestli šlechtic neb wládyka pohaní sebra, ať platí 100 perper; pakli sebr pohaní šlechtice neb wládyku, ať platí 100 perper i ať jest cejchowán.

§. 86. Kdo mluwí kauzedlné řeči, budeli šlechtic, ať platí 100 perper; pakli sebr, ať platí 12 perper, i ať jest bit holí.

Z těchto příkladůw, kteréžbychom ještě hojně rozmnožiti mohli, bude již každému čtenáři tuším na snadě rozdíl mezi *hlawau* a *wirau*, a neslowanskost této poslední. A protož když naproti tomu nacházíme takowauto wiru se wším jejím stupňowáním takměř w čele „Prawdy ruské," nemůžeme neuznati w ní wliwu normančiny a warjažčiny na dáwní zákonodárstwí ruské.

5) *Swod. Lice.*

Kromě *hlawy* nejčastější zmínka w listinách českých XIII století děje se o *swodu*. Že tu slowem tím něco docela rozdílného se míní, nežli byl „swod" w pozdějším právě českém, snadno jest dokázati: ale co by starý ten swod byl, z pramenůw českých nikde dostatečně wyložiti nelze. Wšak to samé slowo a ten samý řád nachází se i

u jiných slowanských národůw, jmenowitě u Rusůw a Srbůw, jejichžto zákonníkowé poskytují nám o něm wíce světla.

Prawda ruská nejswětleji wyměřuje o swodu takto:

Ašče kto poznajet swoje, čto budet pogubil, ili ukradeno čto u nëgo, ili koň, ili port, ili skotina: to nerci jemu „se moje," no „pojdi na swod, gdě jesi wzjal;" swedite sja, kto budet winowat, na togo tatba snidet; togda on swoje wozmet a t. d.

Jestli kdo pozná své, co ztratil aneb co mu ukradeno, buďto kůň, neb oděnî, anebo howádko: tedy nerci jemu (tomu, kdo to má), „toto jest mé," ale „pojď na swod, kdes to wzal;" konejte swod, kdo bude winen nalezen, ten w krádeži zůstane (na toho krádež swedena bude); tehdy onen wezme swau wěc a t. d.

A ože budet w odnom gorodě, to iti istcu do konca togo swoda; budetli swod po zemljam, to iti jemu do tretjago swoda; a čto budet lice to, to jemu tretiemu platiti kunami za lice, a s licem iti do konca swodu, a istcu ždati proka; a gdě snidet na konečnago, to tomu wse platiti, i prodažu.

A jestliže to bude w jednom městě, ať jistec jde až do konce toho swodu; budeli swod po krajině (župě), ať jde až do třetího swodu; a tu zač bude lice, to ať on třetí zaplatí kunami, a (wezma lice) ať s tím licem jde až do konce swodu, a jistec ať čeká ostatku; a kde swod sejde na konečného, tu ten ať wše zaplatí, i pokutu.

A iz swojego goroda w čjužu zemlju swoda nět a t. d.

A ze swého města w cizí krajinu (župu) swodu není a t. d.

Podlé toho již snáze bude rozuměti následujícímu místu we práwích Kunratowých:

Quando ducitur, quod dicitur *zuod*, debet adesse castellani nuntius, judicis et villici et camerarii, et unus vel duo de vicinatu illo; et ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat; et si convictus fuerit, CC in cameram regis reddat denarios, et illi, qui dicitur *powod*, satisfaciat.

Když se wede swod, má přítomen býti posel od župana, cúdaře, wladaře i komorníka, a jeden nebo dwa osadowé; a na wíce nežli na tři ať se swod newede, ale na třetím ať se přestáwá; i budeli naň swedeno, má 200 penízkůw do komory králowské složiti a půwodu (jistci) dosti učiniti.

Swod byl tedy původně swedení se sebe nářku krádeže, a sice tím, že wěc za ukradenau narčená (t. lice) od toho, kdo ji měl, na toho, od koho ji kaupil nebo dostal, tak dlauho wedena byla, až se na *konečného* přišlo, t. j. na toho, který se dále, od kohoby ji měl, wykázati nemohl, a protož za krádce právem jmín byl. Takowýto krádce musel nejen původowi swému za škodu dosti učiniti, ale i komoře králowské čili auřadům králowským zwláštní pokutu platiti. Bylať to wěc tím obtížnější, že přitom přečasto, když swod wyšel na nejistého, ku př. na uteklého, (a toť obyčejné bylo, že zloděj swodu na sebe nedočkal), celá wes aneb honitwa, za příčinau ruky společné, musela zaň dosti činiti a pokutu složiti. Ano že i tehdáž, když nejen zloděj chycen a lice nalezeno, ale i když stopa krádcowa neb wěci ukradené někde se ztratila, ta wes neb honitwa, kde se to stalo, wesměs proto pokutowány bywaly, o tom swědčí následující články z listin českých:

Quandocunque fur capitur in aliqua villa, sola domus, in qua furtum invenitur, publicetur, vicinae vero domus in pace permaneant; poenam tamen, scil. 300 denarios, cum aliis persolvant. (1222, 10 Mart.)

Si vestigia rei furtivae secus aliquam villam depericrint, eadem villa occasione ejusdem furti nullatenus puniatur. (1229, 17 Mart.)

Kdykoli zloděj w některé wsi chycen bude, sám ten dům, we kterémž krádež (lice) nalezena bude, ať se prowolá, sausední pak domy w pokoji ať zůstáwají; pokutu wšak, t. 300 penízkůw, s jinými ať platí. (Wiz nahoře). —

Jestliže šlepěje wěci ukradené podlé některé wesnice (wenku) se ztratí, ta wesnice za příčinau této krádeže nijakž ať se nepokutuje. —

Proto také w českých listinách o *swodu* nejwíce jen jako o pokutě se mluwiwá; *placení swodu* jest tam asi tak časté, jako placení *hlawy*, a to za tauže příčinau, kterau sme na hoře již podotkli.

Dušanowy zákony w § 91 a 188 wýslowně o swodu mluwí, a sice w témže smyslu, jako prawda ruská i listiny

české; také §§ 90, 115, 132 i 148 dotýkají se řádu toho, ačkoli slowo „swod“ se w nich nepřipomíná. I zde wšak již *swod* wice jako pokuta při právním jednání o krádež, nežli jako nahoře wypsaný spůsob wedení práwa se rozumíwá.

Lice aneb *líce*, slowo w zákonech ruských i srbských často jmenowané, a jistě také starým Čechům známé i užíwané, znamenalo wůbec *corpus delicti*, we staroněmeckém práwě tak nazwaný„ *blickender Schein.*“ Odtud slowa *líčiti, doličiti, obličiti*, we právním jazyku znamenají *probare, den Beweis führen, überführen*, a *zločin obličný* neb *lícem dowedený* slul ten, kteréhož corpus delicti před rukama bylo.

6) Saudowé a příslušnost jejich. Osady.

Za nejstarších časůw saudowé u wšech Slowanůw konali se na sněmích, a wšak pod dohledem a zpráwau panownikowau. W Čechách obyčej ten zachowal se poněkud až do XV století, kdežto w Praze od nepaměti sněmowé řádní we každých dnech saudních držáni, sněmowníci pak spolu saudcowé bywali. *)

I poněwadž původně každá župa míwala w určité dni swé sjezdy (placita provincialia): protož w každé župě wykonáwali se také saudowé od nejstarších časůw. Tito saudowé od starodáwna w Čechách sluli *cúdy* (caudy) aneb *poprawy*. Pro udržení pořádku a spolu pro dowedení práwa při nich ustanowowali panowníci zwláštní auředníky, cúdaře neb sudí, poprawce a t. d. Za příčinau netečnosti obywatelůw, powažujících časté sněmowání za břímě, a nechtějících tráwiti pro ně času ni nákladu, stalo se, že sau-

*) Řádných těchto sněmůw nerozpisowali králowé čeští, ale jen mimořádné čili tak nazwané *„zápowědné“* sněmy, na kterých jen o politických wěcech se jednalo.

dowé záhy počali přecházeti w moc panowníkůw a auředníkůw jejich, zwláště poněwadž pokuty za winy téměř jen w penězích ukládány bywše, wynášely nemalé důchody. Protož již we XII století určitě to spatřujeme, že saudní moc, zwláště wyšší, powažowána byla w Čechách za prawé regale, ačkoli tu i tehdáž, i později ještě, saudowé sami většinau sněmowníkůw přítomných konáni a rozepře rozhodnuty bywaly.

Pražská cúda w Čechách od původu swého nebyla wyšší, nežli jiné cúdy krajské; časem swým wšak powýšila se nad jiné, a to ze dwau příčin: jedno, že sněmowé celé země České obyčejně w Praze, w sídle královském, a tak při deskách Pražských odbýwáni byli, čímž tyto desky nabyly brzy platnosti pro celau zemi; druhé, že králowé, wynímajíce we XIII století jednoho po druhém z područí caud krajských, ustanowowali jim za saudce sebe samy, a na místě swém auřady Pražské. Takž již we druhé polowici XIII století auředníci Pražští stali se jako wyšší instancí naproti cúdám krajským, a moc jejich, jakožto nejwyšších auředníkůw zemských, wztahowala se na celau zemi Českau, s jedinau wýminkau kraje Plzenského, jehožto auřadowé až do druhé polowice XIV století zůstali Pražským nepodlehlí. *)

W každé cúdě české ode dáwných wěkůw osazowán bywal dwojí saud, *wětší* totiž a *menší*; w onom předsedal *cúdař* čili sudí (judex), zasedali páni (nobiles); w tomto předsedal *komorník* (camerarius) anebo *wladař* (villicus), zasedali wládykowé (milites). Za důkaz slauží nejen práwa Kunratowa, ale i pozdější obyčej u nejwyššího práwa zem-

*) Wiz Majestas Carolina, rubr. 18, a srownej s tím listinu od 20 máje 1234, tištěnau w Časop. česk. Museum, 1844, str. 386.

ského w Čechách, poněkud až do r. 1784 zachowáwaný. W některých případnostech saudíwal zwláštní wýbor, z obau stawůw složený. Dělidlo wšak obau saudůw za starodáwna nebyl staw obžalowaného neboli saupeřůw wůbec, ale welikost a wážnost rozepře. We XIV století a w pozdější době slaužilo to za prawidlo, že wšecky rozepře, we kterých o méně nežli 100 kop se jednalo, šly před menší saud, we kterých o wíce, před větší. Tatoli summa i dříwe ten rozdíl činila, powěditi nemůžeme. Větší tedy saud saudil ne wyšší stawy, ale wážnější pře wšech stawůw bez rozdílu, zemanského totiž i chlapského; a menší saud ne nižší stawy, ale menší pře wšech stawůw bez rozdílu. K dokázaní toho máme důkazůw množstwí před rukama, ačkoli wždy jen nepřímých, z nichžto některé zde uwedeme.

Že wšickni obywatelé Pražští, před uwedením řádůw municipálních do města tohoto we XIII století, náleželi pod práwomocenstwí sudího a komorníka w cúdě Pražské, toho důkaz poskytují nám práwa osadníkůw německých we předměstí Pražském, jimž již od krále Wratislawa powoleno bylo, míti zwláštního richtáře swého; prawí se zajisté w listině Bořiwoje II od r. 1101, a Soběslawa II od r. 1178, že osadníci němečtí Pražany wšecky mají pohoniti k saudu před nejw. komorníka, Pražané pak osadníky německé před richtáře jejich. Že pak mezi Pražany XII století, ačkoli mnozí také páni a wládykowé, a wšak větší počet lidí poddaných a služebných (ministeriales) počítáni byli, o tom z jiných listin dostatečně ujištěni jsme. We wýsadách wšech klášterůw českých i morawských, od krále Přemysla Otakara I daných, stojí článek ten jako nějaký locus communis, že poddaní lidé jejich měli sice u caud zemských sauzeni bywati, a wšak pokuty wšecky, kteréby od nich při tom komoře králowské a auředníkům placeny býti měly, že měly spadnauti na kláštery. Ba, což mi nad

míru podiwné jest, ještě i starý náš „Řád práwa zemského“ pronáší w latinském textu následující článek:

Item, omnes homines civium et aliorum clericorum, residentes in villis ubicunque, pro omnibus causis ad czudam terrae citari debent, et respondere in judicio terrae, ac purgare se et alios actus judiciales facere, quemadmodum alii terrigenae in talibus facere consueverunt.

Item, wšickni lidé (poddaní) měšťanůw a jiných kněží, bydlící kdekoli po wesnicích, mají we wšech přech k cúdě zemské poháněni býti, na saudu zemském odpowídati, tam se očišťowati a jiné saudní wěci konati, jako jiní obywatelé w takowých wěcech činiti obyčej mají.

We XIV století, když „Řád“ tento spisowán, obyčej tento již dáwno byl zastaralý; protož také překlad jeho český udáwá článek ten již jináče, a sice tak, jak to skrze privilegia posledních Přemyslowcůw a t. d. ustanoweno bylo:

„Tuto znamenaj, že lidi osedlých arcibiskupowých ani klášterských žádný nemá k súdu zemskému pohoniti, lečby jim jich wladaři doma nechtěli prawdy učiniti; pakliby kto pohnal, a úředníci klášterští nebo arcibiskupowi nebránili toho, tehdy ti lidé mají súzeni býti, jako jiní zemeníné.“

Dosawadní swědectwí platí arci jen o poddaných církewních a městských; o panských a wládyčích nemáme žádného swědectwí wůbec, a protož o nich jen podlé analogie sauditi musíme. Že páni a zemané čeští neměli sami o sobě nikdy žádné poprawní moci nad poddanými swými, to pozná každý hned na prwní pohled, kdokoli wezme do rukau třebas jen pozdější česká zřízení zemská. *Poprawa* (Criminalgerichtbarkeit) od jakžiwa nikdy nepřestáwala býti *regale* w Čechách; užíwal-li jí kdokoli z pánůw českých, tedy se to státi mohlo wždy jen mocí zwláštního propůjčení králowského, a to teprw po wywrácení staré hradské čili župní austawy we XIII a XIV století. O prawdě této není a býti nemůže ani té nejmenší pochybnosti. Co do jurisdikce nižší, ta wěc nám dosawad není dosti na jewě. Poddaní lidé církwí a klášterůw až po Otakara I

také w této podléhali auřadům krajským; o jiných pak nemáme žádné wědomosti. Z wěku Karla IV, kdežto austawa onano konečně zašla, nacházíme množstwí listin, w nichžto páni čeští, podáwajíce swé před tím zpupné statky (alodia) králi w ušlechtilé manstwí (feudum nobile), dostáwají za to od krále práwomocenstwí wůbec nad lidmi swými. Po Karlowi IV páni čeští wšickni užíwali nižšího práwomocenstwí takowého; zdali pak také před ním, a pokud, my wyměřiti si netraufáme. Dáli se sauditi z analogie práw srbských, tedy nižší jurisdikce náležela wždy pánům nad poddanými jejich. Tuto zajisté čteme:

§. 102. Ašte su otroci, da se sudet před swoimi gospodari kako ljubet za swoje dl'gowě: a za carewě, da gredut před sudie, za kr'w, za wraždu, za tati, za chusarě i za prějem *) ljudski.

§. 102. Jsauli tělesně poddaní, ať se saudí před pány swými, jak chtějí, pro své wěci: ale pro cárowy, ať jdau před sudí, pro krweprolití, pro wraždu, pro zloděje, pro laupežníky, a pro přejem lidský.

I zde tedy poprawa za regale zjewně dosti se pokládá, když těžší zločiny wyhlašují se wůbec za wěc carskau, t. j. náležející před saud carský. W Srbsku také w jedné každé „oblasti“ byli sudí od cara ustanowení s jinými auředníky; a mimo tyto ještě byl sudí dworský, podobný asi staročeskému judex curiae před polowicí XIII století (čili před powýšením cúdy Pražské za nejwyšší w zemi). O saudech, o kompetencí a o sudích zemských w zákoníku Dušanowě mluwí §§ 12, 34, 102, 108, 109, 129, 147, 162, 163, 168, 170—175, 181, 182, 185 a o wedení pře zwláště §§ 56—62, 85, 103, 161—164 a 167. We wšem tom mnoho nachází se swornosti mezi obyčeji staročeskými a srbskými, kteréžto wšak my zde podrobně stopowati nemůžeme. I zde jewí se tentýž rozdíl mezi saudem wětším a menším (§ 129 „sudowé mali i welici“). Sudí srbský

*) Smysl tohoto slowa není na jisto známý.

powinen byl sudebné jednání swé wésti písemně a dáwati saupeřům wýpisy z protokolu swého (§ 162, 163), jakož se totéž konalo u desk zemských w Čechách. Kdo od někoho k saudu pohnán byl, nesměl naříkati saupeře swého ničím jiným dříwe, než až sám z nářku prwního wyswobozen byl (§ 161 a w knize starého pána z Rosenberka § 88, 89). Také žaloba za wedení pře wíce oprawowána býti nemohla, a jen prwní autok, a ne pozdější, měli býti sauzeni (§ 167), což u starých Čechůw wždy powažowáno bywalo za hlawní prawidlo. Srbští „pristawowé," (o nichž w § 56, 62, 103, 106, 107, 162, 164, 172, 187 řeč jest) jsau wšak od českých „komorníkůw, bedelli" tím rozdílni, že nejsau toliko poslowé od saudu čili slauhowé auřadní, ale také agenti a poručníci (zástupcowé) saupeřůw pospolu, čímž komorníci čeští bywati nesměli. Posel ten od auřadu, jenž půhon wyříditi měl (pristaw, komorník), musel w Čechách při sobě míwati pečeť zemskau od auřadu; w Srbsku, byl-li pohnaný „weliki wlastelin," musel pristaw míti zwláštní psaní od auřadu, u ostatních zemanůw ale postačila také jen pečeť auřadní (§ 58). Půwod, nestál-li na kterém roku, ztratil tím při (§ 60). Pro udělení sprawedlnosti chudým měl sudí srbský w určité časy také po oblasti swé jezditi (§ 208, 173), totéž dálo se, aspoň w pozdějších ještě časích, i w Čechách a t. d.

Pořádek při „půhonu" zaujímá we staročeském práwě mnohem wětší místo, nežli we srbském. Wěc sama we středním wěku, kdežto mnohý zeman za pewnými hradbami swými někdy celé říši wzdorowati se opowážil, byla mnohem těžší a důležitější nežli jest nyní; nápodobně a následowně také stání neb nestání na rocích. Pro uwarowání wšech při tom zmatkůw předpisowala již Kunratowa práwa,*)

*) Nullus camerarius citet aliquem, nisi certo cum testimonio eorum, quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet

že komorník (pedell saudní) nikdy neměl sám jediný pohoniti, ale wždy we průwodu a přítomnosti poslůw saupeřowých, poslůw župnowých a cúdařowých, a posléze aspoň dwau „*osad*;“ tak aby nejen sám před nebezpečenstwím žiwota ochráněn byl, ale spolu aby půhon řádný od nikoho zapírán býti nemohl. Takowéto *osady*, hodnowěrné muže, musela každá wesnice na požádaní auřadůw wysílati ke wšem saudním kommissím za swědky, jakož pak sme je nahoře již i při swodu poznali. Powinnost tato, posílati osady k jednání saudnímu, powažowána brzy za břímě, kterého se lidé zprostiti hleděli; proto nacházíme jmeno osad těchto téměř jen we wýsadách na ně, ku př.

1222, m. Mart. — Nec ullus camerarius ducat aliquem pauperem ecclesiae Brewnovensis in *testimonium ad citandum aliquos homines*, quod *ozzada* vocatur.

1236 s. a. — Camerarii nostrae curiae homines (in villa Lubeznic) in *testimonium causae citatoriae*, quod vulgariter dicitur *ossada*, secum trahebant, et ejusdem villae incolas super hiis graviter opprimebant.

1249, 23 Jul. — Nullus camerarius aliquem pauperem ducat in *testimonium ad citandum alios homines*, quod vocatur *ozada*, nisi ad proximam villam alicujus ecclesiae suae ad castrum pertinentem.

1284, 6 Mart. — Eosdem fratres et ipsorum homines de gratia eximimus speciali, ut de bonis suis ad judicum beneficiariorum vel camerariorum, videlicet bedellorum, regni nostri aut quorumcunque aliorum requisitionem sive mandatum, *hominem*, qui vulgariter *ozzada* dicitur, dare vel mittere perpetuo nullo modo teneantur.

1291, 23 Jul. — Villam Pobor et curiam — a praestatione et missione *nuntii* sive *testis*, qui *ozzada* in vulgari dicitur, — reddimus absolutos, prohibentes, ne — a nostris et terrae justiciariis quibuslibet — de cetero requiratur.

---

ducere castellani nuntium et alium judicis; insuper duos probos viros de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiatorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur.

1292, 10 Jan. — Nos curias et bona ac homines ipsorum, quos habent in Curzimensi circuitu sive provincia, universos et singulos a praestatione *nuntii publici* sive *testis*, qui vulgariter *ozzada* dicitur, gratiose perpetuo reddimus absolutos.

Tento řád o *osadách* zdá se nám býti dosti důležitým znamením někdejšího wliwu *weřejnosti* na platnost jednání saudního u Čechůw. Ačkoli pak naše *osady* a cizí *assisy* mají etymologicky stejné jmeno a poněkud také sauwisejí, předce že od sebe rozdílné jsau, pochybowati nemůžeme, uwážímeli co dále následuje.

7) *Porota, porotci. Pomocníci, očistníci. Slibný saud.*

O této pro staroslowanské práwo welice důležité wěci slyšmež předewším wlastní slowa zákonůw Dušanowých:

§. 150. Powelěnie carsko. Ot nynija da jest porota i za mnogo i za malo. Za weliko dělo da su 24 porotci, a za pom'nny dl'g 12 porot'c, a za malo dělo 6 porot'c, i da něst u nich rodima ni pizmatara. I tizi porotci da ne su wolni umiriti nikoga, razwě da oprawe ili da okriwe. I da jest w'saka porota w cr'kwi, i popw rizach da ich zakl'net. I u porotě kamo se weťi kl'nu i koga weťi oprawe, tizi da su wěrowani.

§. 150. Rozkaz carský. Od nynějška ať jest porota i we welikých i w malých příčinách. U weliké wěci ať jest 24 porotcůw, u menší wěci 12 porotcůw a při malé wěci 6 porotcůw; i ať není mezi nimi ani pokrewníka (příbuzného), ani odpowědníka (nepřítele). A tito porotci ať nemají na wůli umířiti (urownati) nikoho, ale ať osprawedlní aneb ať odsaudí. I ať se koná každá porota w kostele, a kněz w ornátě ať přísahu od nich bere. A w porotě k čemu wětší částka se klne i komu wětší částka za prawdu se dá, těm ať se wěří.

§. 151. Kako jest byl zakon u děda carewa u swetogo kralja, da su weliim wlastelom welii wlastelě porotci, a srědnim ljudem protiwu ich družina, a pročiim ich družina da su porotci.

§. 151. Jakož jest byl zákon u děda cárowa, u swatého krále (Stefana Milutina r. 1275—1321), ať jsau welikým zemanům welicí zemané porotci, a naproti středním lidem jejich rowně, a ostatním jejich rowně ať jsau porotci.

§. 152. Inowěrcem i tr' gowcem da su porotci polowina Srbli a polowina ninach družina po zakonu carewomu.

§. 152. Jinowěrcům (cizincům) a kupcům ať jsau porotci do polowice Srbowé a do polowice jejich rowně podlé zákonu cárowa.

Paragrafy 150 a 151 postawili sme podlé nejstaršího rukopisu od r. 1390, protože pozdější rukopisowé již na těch místech nemají slow *porota, porotci*, ale za ně wšude *sud, sudie* kladau. Paragrafem 151 končí se, jakož sme nahoře podotkli, onen nejstarší rukopis, a § 152 i následující wšickni čtau se již jen w pozdějších opisech; a wšak i tito, ač jinde wšude kladau *sudie* místo porotcůw, zachowali předce w § 152 slowo „*porotci*," na důkaz, že ono pro swau již neznámost jinde na známější *sudie* wyměněno, a jen w tomto místě z nedopatření zůstaweno a necháno bylo. Toto sme připomenauti museli, aby nás § 153 nenemýlil, kdežto již jen *sudie* se jmenují, ačkoli tu skutečně ne o *sudích* ale o *porotcích* řeč jest.

§. 153. Koji se *sudie* kl' nu, ta i oprawe onogo po zakonu, i ako se potom oprawe obrěte oblíčenie istinno na onoga koga su oprawili *sudie*: da uzme car na tě *sudie* wraždu po tisušta perper, a potom da ni su te *sudie* wěrowane, ni da se kto ot nich ni muži ni ženi.

§. 153. Kteří porotci přísahu složí, a pak osprawedlní někoho po zákonu, i jestli se potom osprawedlnění najde důkaz oprawdowý proti onomu, koho jsau osprawednili porotci: ať wezme car na těch porotcích hlawní pokutu po 1000 perperách, a potom ať porotci ti nemají wíry, ani ať se kdo před nimi wdáwá nebo žení.

Mimo tyto paragrafy w Dušanowě zákonníku ještě w § 105, 132 a 160 řeč jest o porotě wýslowně, jichžto ale pro krátkost zde uwoditi nechceme. Wždyť pak § 150—153 dostatečně se wyjadřují a již světla dosti podáwají o wěci této; i zbytečné bylo by dokazowati, co již na bilední jest, totiž že tu o *porotě*, t. j. o saudu přísežných se jedná. Slowo *rota*, znamenající přísahu, nachází se we starých písemnostech wšech slowanských národůw, w prawdě Ruské,

we knize pana Rosenberka, we staročeském řádu zemského práwa i t. d. *Porota* jest tedy doslownĕ *saud po rotĕ,* t. j. po přísaze, *saud příseżných*, trial by jury, Geschwornengericht. O někdejší bytnosti saudu takowéhoto u Srbůw není tedy ani mráčku pochyby.

Jiná otázka jest, bylali *porota* i we starých Čechách známa i obyčejna. Tak upřímých, určitých a swětlých důkazůw, jako Srbowé, my o ní nemáme. Kdykoli zajisté we starých písemnostech českých o přísaze několika osob k osprawedlnění někoho před saudem řeč jest, tam rozumějí se obyčejně ne *porotci* (Geschworne), ale jen tak nazwaní *pomocníci* neb *očistníci* (Eideshelfer). Mezi porotci a pomocníky jest ale podstatný rozdíl, ačkoli původní jakási spojitost mezi nimi také zapírati se nedá. Oboji wybíráni byli ze stawu, čili z rownĕ, saupeřůw, nezáwisně ode wlády zemské: ale onino byli swĕdkowé i saudcowé pospolu, tito pak nic než pauzí swĕdkowé; wýrok oněch byl právní úsudek a konečné rozhodnutí celé pře, těchto pak jen právní čili průwodní prostředek (Rechtsmittel, Beweismittel), po němž teprw úsudek od jiného sudího wynášen býwal. Ústaw očistníkůw také u německých národůw zhusta užíwán byl, ústaw porotcůw nikoli, s wýminkau jedinýchAnglosasůw w Anglii.

Následující místa we knize pana z Rosenberka mluwí zjewně jen o pomocnících čili očistnících (Eideshelfer):

§. 68. „Z plena práwo se zprawiti zemským právem, jemuž winu dáwají, samému třetiemu; ale byloliby prawĕjšé, aby pówod přísáhl napřed z swé škody, tehdy práwo byloby otpowiedači otpřisieci se; potom za wodu dwa pomocníky otpřisiezta, že je newinen, z něhož popřisiežen."

§. 71. „Z ohně práwo se zprawiti, komuž winu dáwají, samému sedmému; ale byloliby prawĕjšé, pówod zapřisiez napřed swú škodu, tehda otpowiedač otpřisiehá sě také, a za železo šest pomocníkůw otpřisiezte, že newinen."

Pomocníci takowí ještě po celé XV a XVI století w Če-

chách užíwáni byli, jakož o tom swědčí mnohé wýpisy se starých desk zemských o wedení pře, ba i sama Zřízení zemská. Ale kromě obyčejné přísahy pomocníkůw nacházejí se we staročeských pamětech i jiné, a to sice takowé, které wykračujíce z řádu a z koleje jich, narážejí dosti patrně na porotu.

Tam počítáme předewším ustawení sněmu českého za krále Přemysla Otakara II o falši w mincowání: že když potah wznikne proti některému šlechtici, aneb rytíři, aneb panoši, aneb měšťanu, žeby pod ním aneb na jeho statku lichá mince dělána byla, jestli *sedm* rowní, t. j. šlechticůw na šlechtice, rytířůw na rytíře, měšťanůw na měšťany, pod přísahau wyřkne, že to prawda jest: tu již každý takowý (bez dalšího práwa wedení) že odsauzen jest, a králi že propadl hrdlem i statkem. *) Zde swědkowé tito jsau skutečně spolu také saudcowé, a wyrčení jejich jest konečný úsudek. Také z tohoto příkladu widěti jest, kterak porota mohla nebýti na ujmu regalnosti poprawy.

*) Quod si fama forsan aut suspicio haberetur, seu comperiretur aliquomodo, in bonis seu hereditate alicujus baronis falsam monetari pecuniam, vel aliqua alia falsitas exerceri: ille baro, in cujus bonis hujusmodi falsitas diceretur, per septem barones sibi compares debet convinci, qui jurati deponent, quod in bonis ejus id scelus fuerit perpetratum; et tunc, postquam illi septem juraverunt contra ipsum, statim de persona et bonis omnibus ipsius convicti, tamquam jam damnati, disponemus et faciemus, nostrae potestatis exsequentes officium, pro nostrae arbitrio voluntatis. Quod si miles vel alicujus baronis servus de falsitatis crimine suspectus habitus fuerit, et ejusmodi reus sceleris impetatur per septem viros, etiam in conditione ipsis accusatis aequales, sive miles accusatus fuerit, sive servus, qui quidem viri etiam de veritate dicenda juraverint, convinci debet etc. Eodem jure valituro in cive quolibet etc. Celý ten sněm wiz w Časopisu českého Museum na rok 1831, III. 321—325.

Ukrytější, a wšak, dle našeho zdání, záwažnější a důležitější úkaz někdejší poroty w Čechách, nachází se we práwích Kunratowých pod těmito slowy:

Nullus zok aliquem accuset, nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno; et si fuerit zok *convictus testimonio fori communis*, lapidetur.

Žádný sok nežaluj na někoho, leč budeli pod jistým swědectwím sausedůw škoda na jewě; a budeli sok *uswědčen* (přemožen) swědectwím obecného forum, ať jest ukamenowán.

Toto *commune forum* my na nic jiného než na porotu wykládati neumíme. Jiných saudůw zajisté starowěkost česká neznala, než aneb auřady saudní (cúdy a poprawy), mocí knížecí neb královskau osazené, o nichžto sme již jednali, aneb tak nazwaný „*slibný saud*“ (slubný súd, arbitratio, Austrag, Schiedgericht?), kteryžto poslední wšak jen na chatrné wěci, nikoli pak na hrdelní pře, se newztahowal.*) „Forum commune“ nemůže se rozuměti ani na auřady saudní, ani na slibný saud; obojí zajisté připomíná se pod jinými jmeny w listině této. Saudcowé také řádní saudíwali, a nedáwali swědectwí; a následek saudu slibného nemohl býti nikdy ortel smrti. Slowa „convictus testimonio“ nedají se tedy užiwati o saudu a o saudcích obyčejných, ale o porotcích; a „forum commune“ může tím méně na onyno potahowáno býti, čím se wíce na zřeteli míti musí, co sme již nahoře položili, že saudowé w Čechách powažowáni bywali za regale.

W českém práwě lowčím staré práwní zwyklosti déle udržely se,**) nežli w jiných zákonech a řádech zemských.

---

*) Illud etiam, quod dicitur zlubni zud, habeant inter se libere et absolute; scil. de capra et ove, et ceteris hujusmodi, praeter vaccam, bovem et equum, ceteraque majora.“ (Kunratowa práwa.)

**) Za příklad slaužiž také Buchlowské práwo lowecké, o němž jindy obšírněji mluwiti se bude.

Pročež i „Majestas Carolina“ zachowala pod rubrikau 49 51 ještě některé stopy dáwní poroty w této wěci, sama při tom na starý obyčej se odwoláwajíc. *) Prawí se pak tam:

„Když by se mezi kým o jeho lesy a o naše meze swár sta a strhl, tedy od nás powoláno má býti dewět hajných nebo služebníków, a s druhé strany dewět panoší nebo wládyk, a před wladařem nebo lowčím toho kraje, přiwolajíc k tomu jednoho neb dwa rytieře a t. d. Pakli tak snad nemohlo dokonáno býti, ale z těch dewieti třie naši a třie toho našeho súpeře wybráni (buďte) losem, — a ti mají pod přísahú ty meze, hranice a kopce učiniti, a to oswědčiti“ a t. d. (Super dubiis causae, jurati prius, ferant testimonium veritati oc.).

Jest to wlastně podobný obyčej, jakowý w Řádu zemského práwa, w § 66, obšírně se popisuje takto:

„Kdyžby kto komu dědiny držal, a on jej chtěl pohoniti a t. d. Tehdy pohnaný před žalobú má žádati polowici pánów, kteříž w súdě sedie, a pówod druhú polowici k swej radě, a ti jim mají k jejich radě wydáni býti. A když pówod žalobu prowede, má mieti dewět swědków k zemi usedlých, jižto mají swobodné dědiny, sobě ku pomoci, a těch mají býti třie z toho kraje, ježto ty dědiny záležie, nebo jich wiece. Tehdy pohnaný má otwrci dwa z těch dewieti, kteráž chce, a sedm jich má ostati k swědectwí; pakli to zmešká do žaloby, tehdy po žalobě nemóž nižádného z nich otwrci. A ti swědci, buď jich dewět nebo sedm, mají hotowi wšickni býti ku přísaze a do kaply a t. d. Tu pohnaný, chceli na těch swědciech dosti mieti, má dočekati jich přísahy, a z nich ze wšech tři zwoliti, jižto mají přísahati. Pakli chce, — móž také jmieti swých sedm swědków, jižtoby z nich tři proti pówodu i proti jeho swědkóm měli přisieci“ a t. d.

Sami sice wyznáwáme, že swědkowé w posledním případě připomínaní nejsau porotci (Geschworne), ale pomocníci (Eideshelfer). A wšak nacházejí se w tomto příkladě jisté okolnosti, při pomocnících jináče neobyčejné, ale při

*) Morem priscum specialiter etiam in hoc imitantes — prawí o tom Majest. Carol. rubr. 49. Na místě textu původního příliš obšírného klademe nahoře starý překlad český zkrácený, o kterémž dali sme zprawu w Archivu českém, III, na str. 67 pod *c*).

porotcích podstatné, jakožto zwláště odwrhowání několika osob z počtu swědkůw saupeřowých; kteréžto okolnosti my osmělujeme se wyhlašowati jako za poslední šlepěje někdejší poroty w Čechách.

Ostatně i na to sluší obrátiti pozor, že porota byla jen wyšší stupeň a jakoby wážnější forma obyčeje právního u Slowanůw původně mnohem rozšířenějšího. Byla totiž we wěcech welikých totéž, co slibný saud we wěcech menších a neważných. Na slibný saud wztahují se bezpochyby slowa tato w listině od 25 Aug. 1222: „Si homo accusatus, per honestos vicinos suos, fide eorum requisita, fuerit absolutus, curiae non respondeat," — což jistě jen o méně důležitých přech rozuměti se má. I w Dušanowých zákonech takowýto poměr nacházíme; co jsau tam porotci we wěcech wážnějších, to jsau *dušnici*, *dušewnici* *) (kteříž od českých dušníkůw, animatores, proanimati, **) rozeznáwati se mohli) a swědci we přech malých, ku př.

§. 81. A za medje selskie, da dadut oboji, koji ištu, swědoke, on polowinu a on polowinu po zakonu, da kude rekut swědoci, tako da jest.

§. 81. A za přičinau mezí selských, ať postawí oba saupeřowé swědky, onen polowici a tento polowici dle zákona, a jak umluwí swědci, tak ať jest.

Rozdíl tohoto řádu od poroty jen w tom záleží, že zde, jakožto we wěci méně wážné, nebylo potřebí přisahy (roty) od swědkůw. *Dušníci* u Srbůw byli totéž, co *slibný saud* u Čechůw; a jejich correlatum, porota, nemohla tedy chyběti ani u Čechůw.

---

*) Porotci skládali pokaždé přisahu; dušníci neb dušewníci jen wýrok swůj na duši swau brali, ku přísaze jíti nemusiwše. Srwn. §. 77, 187, 188 práw Dušanowých.

**) Dobrowský někdy prawil, že *dušnici* w Čechách jmenowáni byli lidé nemající nic swého kromě duše: my ale nacházíme, že tím míněni byli poddaní církewní, t. lidé za duši daní, na záduší bydlící.

8) *Asyla.*

Dle § 110 a 111 zákonníku Dušanowa kdokoli z wazby jakékoli uteče, stihneli jen na dwůr cárůw aneb patriarchůw, jest swoboden.

Jináče o tom předpisuje „Řád práwa zemského“ u nás, jehožto slowa i latině i we staročeském překladu tuto položíme:

Notandum est, quod idem citatus, condempnatus jam in causa capitis, circa uxorem suam propriam et legitimam, cum per ejus brachia amplexatus fuerit vel fimbria ejus tectus, capi, interfici vel molestari aliqualiter per ipsum actorem nec per quempiam alium non debet.

„Tuto znamenaj, že ten pohnaný (a již odsauzený), když by byl u swé ženy oddané nalezen, a ona jej objala anebo swým rúchem přikryla, že ot nie nemá wzat býti, ani které žalosti trpěti.“

Quidam vero dicunt, quod etiam circa sepulcrum beati Wenceslai in ecclesia Pragensi et coram regina Boemiae si fuerit inventus, ob reverentiam ipsorum idem citatus non debet etiam perturbari quoquomodo.

„A také kdyžby byl u hrobu S. Wáclawa w Pražském kostele, anebo před královú Českú, také tu nemá wzat býti, ale pokoje požiti“

9) *Průwodní prostředky.*

Průwodní prostředky nazýwáme ty, kterými wina neb newina saupeřůw před práwem dokazowána bywala. U starých Čechůw bylo jich několik: *swod, wzdání, listiny, swědkowé, přísaha* (očištníci), *wzetí na wíru a duši, práwo sirotčí, sauboj* (meč, kyj), *wržení hřebí, woda* a *železo.* O swodu, swědcich, přísaze a očištnících již sme jednali; o wzdáwání čili wdáwání až na ohřeb podal P. J. Šafařík pojednání důkladné w Časopisu českého Musea r. 1844 na

str. 384—399. *Práwo sirotčí**) byla prostá přísaha (*swú rukú*, t. bez pomocníka), buďto skrze sebe samého, buď i jen skrze zástupníka. Právní sauboj čili *sedání* (*meč, kyj*) byl obyčej z ciziny do Čech uwedený a dle Kunratowých práw původně jen s cizinci užíwaný,**) ačkoli později, zwláště we XIV století, zobecněl i mezi pauhými Čechy nad míru. Řád práwa zemského popisuje jej welmi obšírně. „*Wrci hřebí*“ znamenalo totéž, co metati losy, ano staroslowanské slowo *hřebí* neznačilo nic jiného, nežli co nyní jmenujeme losem.

Saudowé boží čili ordalie udrželi se w Čechách od nejdáwnějších wěkůw až po císaře Karla IV. K nim náležela *woda* i *železo*. Při wodě musel pohnaný učiniti několik kročejůw do hluboké řeky; podjala-li ho w tom bázeň a zmatek, ztratil při. Železo, co nejwyšší stupeň saudu božího, bylo jen w těžkých nárocích předepsáno***): u Čechůw musel narčený jistau chwíli aneb na rozpáleném železe (obyčejně pluhu) postáti, anebo dwa prsty na něm podržeti, ažby dokonal uloženau přísahu; u Srbůw (§ 85, 105, 149) musel anebo chwátnauti rukau w rozpálený kotel, anebo železo u kostelních dweří z ohně wyjma, je až na oltář nésti a tam položiti.

---

*) Práwo sirotčí nalezeno bywalo i dospělým mužům, k. př. opatům, w jistých přech a příčinách.

**) Duellum, quod in vulgari dicitur kij, non habeant nisi ad extraneos.

***) Řád práwa zemského dí o tom: Credo quod jus recipiendi candens ferrum plus fuit institutum propter terrorem et poenam, quam propter aliquam temptationem Dei, ut a talibus (criminibus) eo perterriti facilius cessarent.“ Po česku: a to jest ustanoweno pro strach, aby sě násilé tiem méně dálo.“

10) Dědické právo. Dědiny, župa. Krajiště.

O dědinách a dědickém právě ukládá srbský zákon jak následuje:

§. 40. Wlastele wlasteličiti iže se obrětaju u dr' žawe mojej, Sr'bli i Gr'ci, što jest komu dato im prě dr'žawe mojej u baštinu u chrisowoli, i dr'že do d'n's, do siego s'bora, te baštine da su twr'de.

§. 41. I w'si chrisowuli i prostagme, što jest komu s'tworilo carstwo mi, i što w' schoštet komu s'tworiti, i tezi baštine da su twr'de, jakože i pr'wijch prawowěrnych car'; i da sut wolni nimi, ili pod cr'kow dati, ili za dušu otdati, ili prodati komu ljubo.

§ 42. Koi wlastelin imat dětcu ili neimat, i umret, i po něgowe smr'ti baština pusta ostanet: ašte se obrěštet ot něgowa roda do tretiego bratučeda, t' da imat jegowu baštinu.

§. 43. I baštine w'se da sut swobodne ot wšech rabot i podan'k' carstwa mi, razwě da dawajut koně i wojsku da wojujut po zakonu.

§. 44. I da něst woln' gospodin car, ili kral', ili gospožda carica nikomu uzeti baštine po silě, ni kupiti, ni zaměniti, razwě ašte si kto sam poljubi.

§. 49. Kade umrě wlastelin, koň dobr i oružie da se da caru:

§. 40. Zemané welicí i malí jenž se nacházejí w mocnářstwí mém, Srbowé i Řekowé, co jest komu dáno z nich před panowáním mým dědičně listem královským, i co drží do dnes, do tohoto sněmu, ty dědiny ať jsau jim pewné (ujištěné).

§. 41. I wšecky listiny a nadání, co jest komu učinilo carstwí mé, i co bude chtíti komu učiniti, i ty dědiny ať jsau pewné, jakož i předešlých prawowěrných cárůw; i ať jsau jimi wolni, buďto církwi je dáti, neb za duši je obětowati, anebo prodati komukoli.

§. 42. Který zeman má děti nebo nemá, i umře, i po jeho smrti dědina opuštěná zůstane: najdeli se z jeho rodu (někdo) až do třetího pokolení, ten ať má jeho dědinu.

§. 43. I dědiny wšecky ať jsau swobodny ode wšech robot i daní carstwí mému, ale ať dáwají koně a we válce ať bojují podlé zákona.

§. 44. I ať nemá na wůli své pan cár, aneb král, aneb paní cárowá, nikomu wzíti dědinu násilím, ani kaupiti, ani zaměniti, kromě jestli kdo sám si to oblíbí.

§. 49. Když umře zeman, kůň statný a oruží (zbraň) ať se dá

a swita welika biserna i zlaty pojas, da uzme syn jego, i da mu car neuzme. Akoli neima syna a ima d'št'r, da ima d'šti uzeti, ili prodati ili otdati swobodno.

cáru: ale raucho weliké perlowé, i zlatý pás, ať wezme syn jeho, i ať mu ho car nebere. Nemáli syna, ale dceru, ať může dcera wziti neb prodati neb darowati (je) swobodně.

Tomu nápodobně ustanowují práwa Kunratowa, králem Otakarem I potwrzená:

Omnes hereditates, quas viri nobiles tam majores quam minores tempore ducis Conradi sine querela juste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.

Wšecky dědiny, kteréžto muži urození, jak šlechticowé tak i wládykowé za času wéwody Kunrata bez nářku sprawedliwě a pokojně až posawad drželi, i napotom w nepřerušeném pokoji ať drží.

Si quis non habuerit filium vel filios, et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas aequaliter; et si non fuerint, hereditas deveniat ad proximos heredes.

Jestli kdo nebude míti syna neb syny, ale bude míti dcery, těm ať dostane se dědictwí na rowné částky; a nebudeli dcer, dědictwí ať spadne na nejbližší dědice.

Z toho widěti, že práwo *odaumrtí*, kteréžto w Čechách až do obnoweného zřízení zemského r. 1627 mělo tak rozsáhlé a důležité působení, nebylo w nejstarší době ani wšeobecné, ani zákonné, ačkoli již we druhé polowici XIII století mluwí se o něm w listinách zjewně a určitě, a ono, bywši později od krále Wladislawa II odwoláno, předce se opět ujalo i udrželo. Otázka tato náleží k těm nesnázem starého práwa českého, které my pro chudobu i pro odpory pramenůw našich posawad rozhodnauti si netroufáme. Zdání wšak swé postawíme o tom trochu níže.

Paragraf 49 zákonůw Dušanowých oznamuje nám obyčej zwláštní, německým archeologům práwním pode jmeny „Heergewäte" a „Gerade" známý, a wšak jen na ty národy německé obmezený, kteří se Slowany sausedili, *) a protož podobně od Slowanůw přijatý. Téměř nepochybu-

*) J. Grimm deutsche Rechtsalterthümer, S. 566 - 586.

jeme, že obyčej tento i w Čechách užíwán byl, ačkoli sme tu ještě určitých o něm swědectwí nenalezli. Sauwisít zajisté s jinými řády tuto někdy známými, i s odaumrtím.

Co jsau *dědiny kladské*, o kterých we třech listinách českých, *) a wšak pokaždé bez dalšího wýkladu, řeč jest? Nacházely se u wšelikých wesnic, a snad původně u wšech, rowně jako tak řečené *„kobylé pole“* rozsáhlost jejich byla tu wětší, tu menší; král poważowán za pána jejich, ačkoli newí se, kdo jich wlastně užíwal. Nejwíce podobá se prawdě, že to byla pole, která slaužila za nadání wšelikých auřadůw zemských a krajských. To jisté jest, že dědiny kladské byly rozdílné i od králowských statkůw (villikací), i od panských a wládyčích, i od kostelních a klášterských gruntůw.

Čím wíce poważujeme we přirozené spojitosti wšecky řády a úkazy w občanském žiwotě starých Čechůw, tím

*) Král Wáclaw klášteru Chotěšowskému dne 17 února 1235: „Hereditates, quae vulgariter Claske vocantur, quas in villa de Stode habuisse dinoscimur, cum attinentiis suis dedimus et contulimus et praesenti scripto firmavimus Hotesowensi ecclesiae in perpetuum libere possidendas. Licet etenim praefatae hereditates paucae sint et sicut relatu fide dignorum accepimus in parvo centum jugera excedentes, tamen ecclesia occasione ipsarum innumeras pertulisse dicitur laesiones.“ — Týž klášteru Teplskému, 12 dubna 1237: „Hereditates, quae vulgariter Claszke vocantur, quas in villa de Cleppin habuisse dinoscimur — in parvo nonaginta jugera excedentes — wše w táž slowa jako předešlá listina. — Týž klášteru Chotěšowskému r. 1236: „Hereditates, quae vulgariter Claske vocantur, quas in villa Horekowiz habuisse dinoscimur, cum attinentiis suis.“ Tentýž Kladrubskému klášteru 17 Dec. 1239: „quasdam particulas, pertinentes ad beneficium Cladsko, eidem ecclesie contulimus, videlicet in Ostrow ac jugera et in Tizzowa ad duas araturas, ac in villa Thuran de eodem beneficio Kladsko ad duas araturas“ etc.

se více přeswědčujeme o prawdě zásady předůležité pro celau starožitnost naši, ačkoli nikde určitě a swětle neoswědčené: totiž, že i w Čechách i w Srbsku, též jako w Němcích a w Anglii, w nejstarší době celé jmění národní dělilo se původně we *statky obecní*, *obec*, *občiny* (die Mark, Folcland), a w *dědiny* (patrimonium, das Eigen). Onyno slaužily původně pastýřům a lowcům, tyto rolníkům; k oněm počítány lesy, řeky a wody, dráhy, pastwiště a palauky, k těmto role, domy, zahrady, štěpnice, lauky a wše, kam pluh a kosa se zabírá (qua falx et arater ierit, Hygin. de limit. const. p. 204 Goes); ačkoli w podrobnosti často spor o to bywal, pokud co náleželo k občinám anebo k dědinám.

K obci počítáno také wše, co žilo w lesu a we wodě, zwěř, ptactwo, wčely, ryby; nápodobně k nim patřily dráhy, silnice a mosty. Panowníkům původně náleželo práwo dozoru a hájení občin; záhy wšak, jako w Němcích a w Anglii, *) tak i w Čechách, proměnily se občiny w dokonalé *regale*, tak že nejen lesy, ale i low, rybářstwí a wčelnictwí již w XI století za regalia w Čechách poważowány, ačkoli není pochyby, že wětší zemané měli nad to také swé wlastní dědinné lesy a lowy. Samo sebau se rozumí, že w nejstarší době, pokud lidnatost se ještě byla nerozmohla, největší částka země pokládána za obec, a že dědiny w poměru k ní byly jen skrownė. Protož také wětší částka země záhy dostala se panowníkům w moc, kteraužto oni, při rozmáhajícím se počtu obywatelstwa, s radau kmetskau a zemanskau na sněmích obyčejně za „*wýsluhy*“ rozdáwali, t. j. za statky wyslaužené, zásluhami o wlast a krále

*) J. Grimm deutsche Rechtsalterthümer. S. 247, 248, 501, 504. J. M. Lappenberg. Geschichte von England, Hamburg 1834, 1r Bd. S. 578—580.

nabyté; což nepochybně za původ nejen manství vůbec, ale i tak nazwaných zemských robot, i práwa odaumrtí, považováno býti může.

W listinách XI—XIII století, kdykoli zemané čeští a morawští dáwali něco církwem a klášterům, oznamowali wždy spolu rozdíl ten, zdali to dáwali z dědin swých (de patrimonio), anebo z wýsluh (de terra, quam dux pro servitio mihi contulit). Wýsluhy wšak nebyly než částka nedědin w zemi; k nedědinám zajisté náležely také občiny, hájemství, země hradská, pole kladské, pole kobylé; obecný pojem a název starý wšech těchto nedědin wůbec domýšlíme se, že byl „*župa*," jak u Srbůw tak i u Čechůw i u jiných Slowanůw. A w tomto smyslu teprw bylaby nahoře dotčená německá *marka* (die Mark) auplně rowna slowanské *župě*, a ponětí oboje stejné, s wýminkau toliko hradské austawy, Slowanům wlastní, s župau sauwisící, o které w následujícím článku jednati budeme.

W zákonech Dušanowých *župa* jest oppositum netoliko *hradu* (grad), ale dle domnění našeho i *dědin* (baština). Dědiny zajisté byly, dle § 43 nahoře již postaweného, wšecky swobodny, a král neboli car neměl žádného w nich k robotám i k daněm práwa, aniž jich zemanům zase bráti mohl (§ 44); ne tak bylo při župách, ačkoli také mezi zemany rozdělených (§ 76, 134, 156), které slaužiti musely (§. 128, 154, 183, 196), a držitelům z jistých příčin zase odjaty býti mohly. Wýznamný zdá se nám w ohledu tomto zwláště býti §. 183, jenž prawí:

Ako se u župi žir rodi, toga žira caru polowina, a tomu wlastelinu čia je dr'žawa polowina.

Jestli se w župě žaludí rodí, toho žaludi polowice náleží cáru, a polowice tomu zemanu, který ten statek drží.

Známo jest, že chowání a krmení wepřowého dobytka, pod širým nebem, w Srbsku od starodáwna i podnes ná-

leží mezi přední články hospodářstwí národního. Na dědinách swých hrdí zemané srbští byli by carowi takowého práwa bránili; na župě (t. j. na wýsluhách) toho činiti nemohli. Na německau „Markgenossenschaft“ naráží také §. 76, když se dí: „Župa župě da nepopaset dobitkom ništo,“ t. j. každý jen w župě té, ku kteréž náleží, pásti smí, a nezabíhati nikoli do jiné župy.

Tuto myšlénku o župě (=Mark) my jen kratičce sme nastínili, ba jen jí se takořka dotknauti mohli. Věc ale zasluhuje bedliwějšího uwážení, zwláště ano se zdá, že i rozdíly mezi *Mark*, *Gaumark* a *Feldmark* u Čechůw tak jako u Němcůw znamenány byly. Kéž přední práw slowanských znatel, p. *Maciejowski* náš, obrátí pilnější na to zřetel, a poučí nás o prawdě aneb o bludu!

Od dědin i od žup rozdílná byla *krajiště* (termini terrae), pro ochranu země na spůsob wojenského pomezí zřízená. Dušanůw zákonník mluwí o nich:

§. 52. Wlastele koi krajišta dr'že, koja wojska ottudu mine i pleni zemlju carewu, paky pride otpet na nich zemlju: ti wlasteli wse da plate, pěko koje dr'žawe prějde.

§. 142. I ašte se obrěštet chusar *) otš'd přez dr'žawu krajištnika, i plěnit gděgodě, i opet se wratit s' plěnom: da platja krajištnik samo sedmo.

§. 144. Powelěnie carsko. Po wšech zemljach, i po gradowoch, i po župach, i po krajištech, chusara i tata da něst a t. d.

§. 52. Zemané, jenž krajiště drží, které wojsko tudy projde a plení zemi cárowu, pak přijde opět na jich zemi: ti zemané ať wšecku (škodu) zaplatí, skrze které statky ono projde.

§. 142. I najdeli se laupežník prošed skrze zemi krajištníka, i plení kdekoli, a nazpět se wrátí s plenem (laupeží): to ať krajištník zaplatí sedmnásobně.

§. 144. Rozkaz cárůw. Po wšech zemích, i po hradech, i po župách, i po krajištech, laupežníka i zloděje ať není a t. d.

*) Slowo *chusar*, *husar* i *gusar* (neboť takto se rozličně píše, a w západních jazycích *kursar*, *korsar*,) znamená původně laupežníka, i odtud potom (jako slowo *hajduk* a t. p.) přenešeno na jistý spůsob wojska.

Krajištník jest zde zjewně totéž, co w listinách českých morawských od wěku Břetislawa I připomínaný „*custos termini* Saxonici, Polonici, Ungarici“ a t. d. Powinnosť někdejších *Chodůw*, zwláště w okolí Domažlickém, i posawad národu našemu newyšla z paměti. A wšak podobné stráže byly w XI a XII století rozestaweny po celé hranici zemské; a ústaw ten bezpochyby zasahowal časůw nejdáwnějších u wšech Slowanůw, ačkoli chudoba pramenůw našich písemných nic nám o nich dále wěděti nedáwá. Sauwiselť on s ústawau hradskau čili župní, a měl s ní tentýž základ, t. ochranu země před násilím nepřátelským.

11) *Zemské roboty. Sedláci.*

Pode jmenem *robot zemských* wyznamenáwáme zwláštní druh regalií w Čechách i w Srbsku, plynaucí, dle našeho zdání, z ústawy hradské čili župní. W každé totižto župě byl za starodáwna *hrad* (město), co jmění národní, původně jen pod správau, později pak čistě w moci panowníkowě, w Čechách totižto w moci knížecí čili královské, w Srbsku w moci welikého župana neboli později krále Srbského. Král w takowémto hradě měl i zwláštní sídlo, i auřady, i komoru swau. K chowání jeho a k opatření wšech jeho potřeb zawázána byla původně celá župa. Obywatelé její tedy powinni byli nejen hrad ten stawěti a oprawowati, příkopy okolo něho dělati a čistiti, hlásky w něm konati, ale i wysílati lidi k oprawě cest a mostůw, k sekání dříwí, k orání, ku kosení a ke žni pro komoru královskau. Mimo to museli po swých kobylích polich chowati koně královské wedle swých obecných pro zemskau potřebu, pomocni býti na lowu královském, přijímati u sebe krále i auředníky jeho, též lowčí královské s holotami (psáři, caniductores) a se psy, dáwati jim nocleh a nářez, zaopatřowati je powozem i průwodem a co tomu

podobného. K některým takowýmto robotám zdá se, že wšickni obywatelé w župě zawázáni byli, k jiným jen někteří; a wšak také, kdokoli se z powinnosti takowé wyplatiti chtěl, to učiniti měl na wůli. A tito řádowé we wšech swých podrobnostech, jako w Čechách, tak i w Srbsku, ano i w Polště (aspoň we Slezsku) byli uwedeni za právo; w listinách českých jmenují se tytýž „munera publica," we srbských pak „roboty carské malé i weliké." Weliký počet jich pohromadě poskytuje wýsada Stefanowa Dušanowa r. 1348 klášteru Chilandarskému daná:

„Metochie sela oswobodi carstwo mi ot wsěch rabot carstwa mi, da im ně gradozidania, ni cakonstwa po gradowěch, ni sěkonoše, ni winograda, ni žetwe, ni priselice, ni koňa, ni psa, ni kojego podanka, prosto rešti ot wsěch rabot malich i welikich carstwa mi."

Wesnice zádušní oswobozuje carstwí mé ode wšech robot carských, ať jim není hrady stawěti ani stráže po hradech držeti, ni seno kositi, ni na winohrad a na žeň wysílati, ni nocleh a nářez dáwati, ni koně anebo psy chowati, ni jaké daně dáwati, prosto říkaje, ode wšech robot carských malých i welikých.

Wedle toho ještě hojněji wyčítá jich listina kláštera panenského u S. Jiří w Praze r. 1227, ačkoli podwržená:

— „A censibus et tributis, a publicis muneribus, videlicet ab aedificatione castrorum, a refectione pontium et piscinarum, a preseka, a custodia murorum, a vigiliis nocturnis quae fiunt in castris, a fossatorum cavatione, ab onere, quod dicitur poowod (sic) et prowod, trisne et a pojezda, a vectigalibus, quae fiunt cum rex ad colloquium vel exercitum est iturus, a gravamine, quod dicitur swod et glawa et ab aliis injuriis libera et exempta." —

— „Od platůw a daní, od zemských robot, totiž od stawení hradůw, od oprawowání mostůw a rybníkůw, od přeseky (sekání lesůw), od stráží na zdi, ode hlásek nočních po hradech, od kopání příkopůw, od břemena řečeného půwoz a průwod, od tržného a pojezdy, od placení, kteréž se děje, když král na sněm aneb do boje jede, od břemene swodu a hlawy a od jiných útiskůw swobodna a zproštěna." —

W jiných listinách jeví se jednotliwé takowé roboty porůznu a příležitě. My dosti majíce na powšechném wytčení shody jejich jak w Čechách tak i w Srbsku, nebudeme jich zde rozbírati podrobně. W Dušanowě zákonníku wztahují se k nim wůbec §§. 24, 26. 35, 39, 43, 126—128, a ku „priselici“ (českému „noclehu a nářezu,“ hospitatio) zwláště 63, 108, 124, 154, 155 a 199. Tuto „priselicu“ car Dušan zákonníkem swým téměř dokonce zdwihl a zrušil; w Čechách za wěku Karla IV již nikde o ní zmínky nebylo.

Památné jest místo we privilegium krále Otakara I, za sprostředkowáním legáta papežského 10 března 1222 stawu duchownímu w Čechách daném, kdežto zprostiw král staw tento i poddané jeho mnohých břemen a robot obecných, předce wymínil sobě trojí robotu, ku které je wždy ještě zawázány míti chtěl:

Illam consuetudinem homines ecclesiasticos *volumus* retinere, quod ad succidendum silvam, quod preseca dicitur, vel castrum aedificandum, vel ad facienda fossata, cum hominibus nostris et baronum laboretur.

Ten obyčej lidé církewní chceme aby zachowáwali, aby k mýtění lesa, což se přesekau nazýwá, nebo k stawení hradu, aneb ku kopání příkopůw s lidmi (poddanými) našimi a panskými nápomocni byli.

Z toho widěti, že k těmto robotám, kteréžto za „weliké“ pokládati můžeme, museli přispíwati wšickni lidé poddaní w zemi bez rozdílu. Stawení hradůw bylať arci wěc pro celau zemi důležitá; čím wíce hradůw w zemi, tím wíce prostředkůw ochranných proti wpádům nepřátelským. Zdá se, že nejen hradowé zeměstí čili královští, ale i mnozí panští takto wystaweni byli pomocí celého kraje, a to spůsobením královským. K tomu nás wede příčina ta, že mnohé pány české, kteří hrady swými dědičně wládli, nacházíme w listinách tytýž jen purkrabími nazwané, ku př. pány z Risenburka jakožto purkrabí na Risenburce a j. w. A to tuším také příčinu dalo hojným někdy sporům mezi králem Otakarem II

a pány českými o hrady, kteréž on za královské, tito pak za své dědičné pokládali. A wšak wěci této další skaumání sem nenáleží.

W listině od krále Přemysla Otakara I dne 11 října 1224 kláštera S. Jiří w Praze dané toto se prawí:

— Hanc in perpetuum concedimus libertatem, ut castellanus Wissegradensis, qui modo est vel qui pro tempore fuerit, exactiones turpes, quae vulgari vocabulo poiezda vocantur, paganorum potius quam Christianorum, in villis dicti monasterii — exigere de cetero non praesumat, exceptis duodecim denariis publicae monetae semel in anno de quodlibet manso illarum villarum, quae tali vexatione primitus vexabantur.

— Tuto swobodu na wěčnost jim propůjčujeme, že župan Wyšehradský, jenž nyní jest aneb napotom bude, powinnosti mrzké, obecně pojezdau zwané, wíce pohanské nežli křesťanské, we wesnicích téhož kláštera napotom wyhledáwati nemá, kromě dwanácti penízkůw obecného čísla jednau za rok s každého lánu těch wesnic, které takowauto powinností od prwopočátku stíženy byly.

Co wlastně tato *pojezda* znamenala, i w čem od půwozu a průwodu se dělila, my určiti nemůžeme. Ale ze slow těchto, i ze slow podobných w jiných listinách widěti jest: 1) že půwodně ne wšecky wesnice, ale jen některé zawázány byly ku pojezdě; 2) že wesnice ku pojezdě zawázané byly jiných robot malých prázdny; 3) že powinnosti ty byly wěcné, založené na lány čili grunty selské, a nikoli osobní; a 4) že reluirowány býti mohly. Toto wždy na zřeteli míti musíme, nechcemeli křiwě smysliti, žeby položení stawu poddaného selského we slowanských zemích bylo od jakžiwa otrocké, neřestné a nesnesitelné. Arciže oni nátiskůw trpěli dosti, ale wždy jen bezprawně i protizákonně; neboť zákonowé hájili jich a předpisowali jim určitě i práwa i powinnosti jejich.

§. 70. Neropchom zakon po wsej zemli. W nedeli da robotaju dwa dni proniaru, i da mu dawa

§. 70. Sedlákům zákon po celé zemi. W témdni ať robotují dwa dni pánu swému, i ať mu dáwají

u godištu perperu carewu; i zamanicom da mu kosi sěna d'n jedin i winograda d'n jedin; a kto neimat winograda, a oni da mu rabotaju ine rabote d'n. I što urabota neropch, tozi swe da stežit; a ino prěz zakon ništo da mu se neuzmet.

§. 139. Neropchom w zemli carewě da nět woln'ni jedin gospodar prěz zakon ništo s'tworiti, razwě što jest car zapisal w zakonnicě, tozi da mu rabota i dawa. Ašteli mu učini što bezakonno, poweléwa gospodin car, da jest woln' w'saky neropch prěti se s' swoim gospodarom, ili s' carem, ili s gospoždeju cariceju, ili s' cr'kwiju, ili s' wlasteli carewemi, ili s' kim ljubo; da ga nět woln' nikto zadr'žati ot suda carewa, razwě da mu sudie sude po prawdě. I ašte uprii neropch gospodara, da ga ujemčii sudia carew, kako da plati gospodar w'se neropchu na rok, i potom da nět woln' onzi gospodar nikoje zlo učiniti neropchu.

w roce daň carskau; a darmo ať mu kosí seno den jeden i winohradu den jeden; ale kdo nemá winohradu, ať mu robotují jiné roboty den. I cokoli wydělá sedlák, to wše ať stěží; a jiného mimo zákon nic ať se od něho nebere.

§. 139. Sedlákům w zemi cárowě ať nemá na wůli žádný pán mimo zákon nic učiniti, kromě co jest car zapsal w zákonníku, to ať mu robotuje i dáwá. Jestli mu učiní co bezzákonného, káže cár pán, aby mocen byl každý sedlák sauditi se se swým pánem, buďto s carem, aneb s paní cárowau, aneb s církwí, aneb se zemany cárowými aneb s kýmkoli; ať nikdo nesmí zdržeti jej od saudu cárowa, ale ať mu saudí saudcowé podlé práwa. I jestliže upře sedlák pána, ať ho uručí sudí cárůw, aby pán sedlákowi wše na rok (určitý čas) zaplatil; a potom ať nesmí ten pán nic zlého učiniti sedláku.

Powinnosti českých sedlákůw k pánům, před uwedením do Čech práwa německého čili zákupního, také byly určité, ačkoli nestejné. Důkaz na to, mimo mnohé listiny, které zde pro krátkost uwozowati nemůžeme, čísti se může we Starobylých Skládáních p. Hankau (I, 80—86) wydaných, aneb we Wýboru z literatury české, w Praze r. 1845 wyšlém, I, str. 247—251 (w básni nadepsané „Desatero kázaní božích.“) Takéť sedlákům našim každého času wolno

bylo sauditi se s pány swými, jakož toho i příklady i swědectwí jsau před rukama. —

Pojednání toto wzrostlo nám nad naději a wůli naši, ačkoli sme wšude šetřili přílišné krátkosti a nemohli mnohých důležitých wěcí ani na krátce dotýkati se. Nicméně doufáme, že jakéžkoli ono jest, postačí wždy k aučelu našemu nejbližšímu, jenž nejiný byl, než abychom obrátili pozor skaumatelůw ku předmětům těmto a předložili aspoň některé příklady, jak se nám zdá, žeby starožitnosti naše právní mohly nowě objasněny a do swětla postaweny býti.

14.

O Ruském knížeti Rostislawowi, otci královny České Kunhuty, a rodu jeho, rozbor kritický,

čtený we shromáždění král. České společnosti nauk, sekcí historické, dne 25 Nov. 1841. *)

Z historie české i uherské známo jest, že slawný a ušlechtilý král Český, Přemysl Otakar II, po dlauhých a krwawých rozepřech i válkách, r. 1260 s dworem Uherským se smířiw, upewnil nowé přátelstwí zasnaubením sobě kněžny Kunhuty, wnučky Bely IV krále Uherského, a 25 Oct. 1261 w Prešpurce slawně s ní oddán byl. Také wědomo jest, že tato královna Kunhuta stala se matkau krále Wáclawa II, a tudíž prworodicí wšech potomních panownikůw Českých, nejen z kmene Přemyslowa, ale i z domu Lucenburského, Polského a Rakauského až do dnešního dne. Protož tím wíce, zdá se, záleží na dowědění se, z kterého a jakého rodu pocházela královna tato, čím wětší o tom nacházíme odpory a omyly u wšech posawadních českých, rakauských i uherských dějepiscůw.

Nejstarší a sauwěký w té wěci pramen český, *Continuator Cosmae*, tuto nám zprâwu podáwá: Anno 1261, VIII kal. Nov. princeps regni Bohemorum duxit in uxorem Cunegundem, *filiam Hostislai ducis Bulgarorum*, in castello Ungariae Possen. **) Není pochyby, že kronikář ten původně psal *Rostislai*, jakož pak i *Neplach* i *Hájek* tak

*) Tištěn w Časop. česk. Museum 1842, I, 23—41.

**) Script. rer. Bohem. I, 405.

to jmeno četli *): ale již *Pulkawa* **) následowal chybného přepisu, jmenowaw Kunhutu „dcerau Hostislawowau, wéwody Bulharského," a to jmeno udrželo se u některých našich dějepiscůw až do počátku nynějšího století.

Druhý trochu pozdější kronikář český, *Petr opat Zbraslawský*, ***) toto napsal o Kunhutinu rodu: „Fuit in Maschowia rex quidam generosus et nobilis, qui filiam bonis moribus insignitam nomine Chunegundam habuit" etc. Po něm nazwal ji tahé *František*, kanowník Pražský, †) „Chungundam, regis de Mazowia filiam;" a *Aeneas Sylvius* užiwal týchže slow o ní.

Rakauští kronikáři sauwěcí, nejmenowawše Kunhutina otce, prawili o něm jen wůbec, že byl buďto knížetem neb králem Ruským; jiní, že Mašowským neb Maškowským; větší díl spokojil se říci, že Kunhuta byla wnučka krále Bely IV. ††)

---

*) *Neplach* ap. Pez, II, 1033 et Dobner IV, 113: filiam Rostyslai ducis Bulgariae; *Hájek* na r. 1261: „Kunhutu, dceru Rostislawowu, jenž byl kníže Bulgarský."

**) *Pulkawa* ap. Dobner III, 231: „Gunegundem filiam Hostislai ducis Bulgarorum, neptem Belae regis Ungariae." Česky, u Procházky, na str. 390.

***) Chron. Aulae regiae ap. Dobner V. 34.

†) Chronicon Francisci Prag. in Script. r. Boh. II, 23—24.

††) Chron. *Salisburg.* et *Claustroneuburg.* ap. Pez. I 367, 463: neptem (Belae) regis Ungariae. — Chron. *Lambacense* ap. Rauch I, 485, *Augustense* ap. Freher. Struv. I, 535, it. chron. ap. Pez II, 1113: filiam regis Rusciae. — Chron. *Bellic.* ap. Pez I, 241: „Margaretam (sic) neptem Belae regis Ungarorum, filiam Annae reginae de Marschowe." *Ottakers Reimchronik* ap. Pez III, 90—91: „Zu derselben Stund — Chunig Welans Tochter von Maschkaw — Hätt' ein Kind in solcher Schaw — Der sich niemant macht geleichen — In zwein Kunigreichen — An Schon (Schönheit) etc. *Anon. Lesbiens.* ap. Pez I, 826: „filiam Rutenorum et Mazowiae principis, quae fuit filia filiae

We XVI a XVII století dějezpytci čeští, *Lupáč*, *Weleslawín*, *Balbín*, *Kruger*, *Beckowský* a j. obírali se jalowým opakowáním a přemítáním dotčených dosawad zpráw. Teprw když w Uhřích wýtečný Jiří *Pray* počal zakládati skaumaní swé spolu na listinách, nastaupena lepší cesta ku poznání prawdy; ačkoli již i před ním Sam. *Timon* we swé Imago novae Hungariae r. 1754 (pag. 79) k ní se byl přiblížil. Uznáno tu, že otec Kunhutin, Belův zeť, byl knížetem Halickým, a na čas, dobrodiním totiž tchána swého, i pánem Mačewským čili nad Mačwau, částkau nyní země Srbské; jmeno pak jeho psáno *Ratislaw* nebo *Radislaw*, podlé listin uherských sauwěkých. Tak wěřili a psali netoliko uherští historikowé, *Katona*, *Kornides* a jiní, ale i čeští, *Pubička*, *Pelzel*, *Kornova* a t. d. Teprw když *J. Ch. Engel* (we swé Gesch. von Halič und Wladimir, Halle 1796, pag. 560—62) a *J. A. Fessler* (Gesch. der Ungarn), nahledše powrchně také do starých letopisův Ruských, se přeswědčili, že we XIII století w Haliči knížete jmenem „Radislawa“ owšem nebylo, nawráceno jest zeti Belowu jmeno jeho „Rostislaw:“ ale smyšleno spolu, že to byl Rostislaw Mstislawič, wnuk Rostislawa Mstislawiče, někdy r. 1214 s Uherským knížetem Kolomanem spřízněného a wyhnaného Wsewolodem Čermným z audělu swého. Toho

---

Belae regis.“ — Podwržený *Pernold* Hanthalerův omýlil se tu welice, prawě k r. 1261: Bela-Otakaro depactus est pro uxore Kunegundem neptem suam ex filia *Constantia* (!), — kdežto wědomo, že Anna byla matkau Kunhutinau, a že Konstancie wdána byla za Lwa, syna Danielowa, zakladatele města Lwowa w Haliči. — Tím zaweden ku př. Adrian Rauch, wýtečný sice dějin znatel, psal r. 1781 w Oesterr. Gesch. III, 251: „Auch Bela hatte eine Enkelin, Kunegund genannt, aus seiner Schwester (!) Constantia, die mit Hostislaus Herzoge von Bulgarien vermählt war.“ Zde widěti kolik jmen, tolik omylův.

domnění následowal sem i já r. 1839 we swé Geschichte von Böhmen, (II, 188), ač jen jediným slowem. Teprw létos (1841), probíraje se we swodu starých letopisůw Ruských, wydaném od *Nikolaje Arcybyšewa* w Moskwě r. 1837 (we Fol.) pod názwem „Powěstwowanie o Rossii," poznal sem důkladněji omyl swůj, i wšech předchůdcůw swých w říši naší, a umínil spolu oznámiti prawdu wšem těm, kterým w této wěci na ní záleží.

Otec královny České Kunhuty byl *Rostislaw Michailowič*, kníže Halický, pán Mačewský a Rudenský, z rodu knížat Černigowských w Rusku, čili tak zwaných Olgowičůw, kteří někdy s potomky Wladimíra Monomacha nejwíce a nejpodstatněji o důstojenstwí „welikého kněžstwí" nad celými Rusy se potýkali.

Olgowiči tito byli potomci knížete Olga Černigowského (r. 1115 zemřelého), syna Swatoslawowa na Černigowě († 1076), jenž opět byl třetí syn welikého a slawného knížete Jaroslawa Wladimirowiče († 1054), praotce wšech téměř potomních knížat Ruských. Olgůw syn Wsewolod byl welikým knězem w Rusích od r. 1139 do 1146; Wsewolodůw syn Swatoslaw umřel r. 1194; téhož Swatoslawa syn Wsewolod, příjmím Čermný, pán na Černigowě až do r. 1210, potom na Kiewě a t. d. umřel 1215, pozůstawiw po sobě syna *Michaila* († 1246), jenž byl otcem našeho knížete Rostislawa. *)

Michail Wsewolodowič, kníže Černigowský, připomíná se

*) Důkazy této posloupnosti rodowé najdau se u Arcybyšewa ku př. w částce II, str. 271, Num. 1684, na r. 1206, ze spisku Nikonowa: „Wsewolod Čermný Swjatoslawič, wnuk Wsewolož, prawnuk Olgow." Pak II, str. 316, Num. 1986, na r. 1224, po spisku Woskresenském: „Knjaz Michailo Wsewolodowič Čr'nigowskij, wnuk Swjatoslawa Olgowiča," a po Nikonowě, tamže: „syn Wsewoloda Čermnago."

nejprw k r. 1224, že aučasten byl s jinými knížaty Ruskými nešťastné bitwy proti Tatarům u Kalky, z níž se jemu wyváznauti podařilo. Sestra wšak jeho již od r. 1212 wdána byla za welikého kněze Jiřího Wsewolodowiče, kterýžto swat jeho dal ho již r. 1225 Nowgorodčanům za knížete, kdež ale nedlauho se udržel, až r. 1229 od Nowgorodčanůw samých opět wolán byw, i s mladým synem swým Rostislawem tam se usadil.

Byly tehdáž dwě strany w Nowgorodě: jedna přála welikému knězi Jiřímu Wsewolodowiči a poslanému od něho Michailowi Černigowskému. Druhá přidržela se bratra welikého kněze, Jaroslawa Wsewolodowiče, otce Alexandra Newského; w čele této strany stál posawadní posadník Iwanko Dimitriewič. Michal Černigowský získal sobě lid swau sprawedliwostí a mírností; potwrdiw přísahau staré swobody města toho, oswobodil zběhlé smerdy (sedláky) od placení daně na pět let, jiným obyčejné poplatky uložil, z pokut, které Jaroslawowi příwrženci platili, welel wystawěti weliký most nowý na Wolchowě, něco wýše nad starým, a dal městu nowého posadníka Wnezda Wodowika, i nowého archijereja w osobě wýtečného muže Spiridona. Při wolení tohoto mladý kněžic náš Rostislaw již se připomíná. Když zajisté wedle Spiridona ještě dwa jiní duchowní k důstojenstwí onomu kandidowáni byli, řekl Michael: „položme tři hřebí," (losy), „ať bůh rozsaudí, komu býti u nás archijerejem." I položeni jsau tři hřebí, s napsanými jmeny, na swatý stůl, a wyzwán Rostislaw z komnaty archijerejské; i wyňal hřebí Spiridonůw. O rok později (1230) slaweny jsau w Nowgorodě postřihy (postřižiny) Rostislawowy; *) jak obyčejně w kostele, od biskupa,

*) Letopisec Nowgorodský těchto slow užíwá o tom obřadu Knjaz Michail stwori postrigy synowi swojemu Rostislawu No-

po modlitbách ustřiženy jemu wlasy ponejprw, a on tím jakoby bohu poručen, aby w muže dospěl.

Knížeti Michailowi stýskalo se dlauho býti w Nowgorodě; opustiw město, zůstawil tam syna Rostislawa pod ochranau a zprâwau posadníka Wnezda Wodowika, muže přísného a mstiwého, a wrátil se do Černigowa swého. Tím ale dána straně Jaroslawowě posila nowá, a po mnohých rozbrojích, když 8 Dec. 1230 Rostislaw s Wodowikem odjeli do Toržoka, nazejtří zbauřil se lid nenadále, a Jaroslawiči obdrželi opět přewahu w městě. Rostislaw nejsa již ani w Toržoku sebau bezpečen, musel uteci za otcem do Černigowa; na čež kníže Jaroslaw Wsewolodowič ujal se 20 Dec. 1230 znowu wlády nad Nowgorodem. Od té doby ani Michael, ani syn jeho, wíce s Nowgorodem nic činiti neměli.

Od r. 1234 až do r. 1250 trwali pře a wálky těchto knížat se slawnými Romanowiči, Danielem a Wasilkem, i s přátely jejich, o město Kiew a o knížetstwí Halické. Křiwdau, zdá se, zdwihl Michael, jehož manželka sama byla sestra Romanowičůw, rozbroje tyto proti swatům swým; i nelze newyznati, že w celém tom sporu zwláště Daniel Romanowič počínal sobě mnohem ušlechtileji a statněji, nežli Černigowští knížata naši. Již r. 1234 pokaušel se Michael o Kiew nadarmo; r. 1235, spojiw se s Izjaslawem Mstislawičem a s Plawci (Polowci, Kumany), dobyl ho na Wladimirowi Rurikowiči i na pomocníku jeho Danielowi Halickém. Izjaslaw sedl na to w Kiewě; Michael pak, když Haličtí bojaři zbauřiwše se proti Danielowi, jej k autěku do Uher přinutili, zawládl toho léta ponejprw knížetstwím Halickým.

---

wěgorodě; i uja wlas archiepiskop Spiridon.“ Arcybyšew II, 334, Num. 2123. Srow. o tom obřadu slowanskau legendu o S. Wáclawu nahoře na str. 136, 140, a w Časopisu česk. Museum r. 1830, IV, str. 454—455. Též Arcybyš. II, str. 373.

R. 1236 trwala válka s Romanowiči, kteříž měli Uhry ku pomoci své, o Halič, we kteréžto Michal a Rostislaw, s pomocí Polákůw i Plawcůw, se udrželi. Teprw r. 1237 na smíření dal Michal Danielowi Peremyšl (Přemyšl) město za Halič.

R. 1238 když po smrti welikého kněze Jiřího, bratr jeho, Jaroslaw Wsewolodowič Nowgorodský, stal se knězem welikým, Michal, zmocniw se Kiewa města, zůstawil w Haliči syna swého Rostislawa. Wšak když potom Rostislaw se wšemi bojary swými proti Litwanům wytáhnul, Daniel Romanowič užiw té příležitosti, nenadále obstaupil hlawní město Halič a opanowal je. Wrátiw se Rostislaw z Litwy, musel i z Haliče ustaupiti, a dle zprávy letopisůw Wolyňských, *) utíkaje do Uher, byl od wojska Danielowa stíhán až do hor Karpatských.

R. 1239 welikÝ počet wojska Tatarského přihnali se pod dědičné sídlo knížat našich, Černigow, a po dlauhém i tuhém boji, (w němž i welikými praky kameny, ztíží coby čtyří muži sotwa unesli, se hradeb na nepřátely házeno), dobyli i ohněm spálili to město. Brzy potom hrozný wůdce Tatarský, Batu, poslal ku Kiewanům posly své, aby poddali se jemu dobrowolně. Když ale Kiewané, na místo odpowědi, posly Tatarské usmrtili, kníže Michael, leknuw se takowého skutku, a předwídaje pohromu na staroslawné toto Ruské sídlo proto se walící, opustil Kiew, a ubral se za synem swým do Uher. Manželka jeho zůstala zatím na hradu Kamenci, kdež ale od Jaroslawa Wsewolodowiče,

---

*) U Arcybyšewa II, str. 353, Num. 2273: „Rostislaw že běža w Ugry; putem inže idjaše na Bor'sukow Děl, priide k bani, rekoměj Rodka, i ottuda ide w Ugry.“ Bezpochyby rozumějí se tu slawné tehdáž báně Rudné (Rodna) w sewerowýchodním Sedmihradsku, o nichž ještě níže řeč bude.

welikého kněze, jata, i bratřím swým Romanowičům wydána jest, kteří ji poctiwě u sebe přijali a chowali. Potom Daniel zmocnil se i Kiewa, a postawil tam tisícníka swého Dimitria, který této matky měst Ruských neobyčejnau sice udatností a srdnatostí proti Tatarům bránil, ale wšak ubrániti nemohl. Pádem Kiewa dne 6 Dec. 1240 padly i Rusy wůbec pode jho Tatarské. Mezitím i Michael i Rostislaw nenašedše útočiště u krále Bely Uherského, jenž je co nepřátely již snad r. 1239 od sebe wyhnal, utekli se ku Polskému knížeti Kunratowi starému na Kujawách, bratru někdy Leška bílého na Krakowě. *) Neštěstím takto stíhán byw, prosil Michael swaka swého Daniele o smíření; a přijat jest nad naději laskawě od něho. Uslyšew ale o pádu Kiewa, nesměl již ani u Daniele zdržowati se, ale zabraw se opět ku Kunratowi Kujawskému, pospíchal potom ještě dále do země Wratislawské před Tatary. Tu zase u města Středy (Neumarkt we Slezsku) přepaden jest od Němcůw Slezských, komonstwo jeho pobito, a jmění, kteréž při sobě měl, jemu pobráno. **) Pročež krátký čas před bitwau u Lehnice, we kteréž, jak známo, Wratislawský kníže Jindřich Pobožný dne 9 Apr. 1241 zahynul, utekl

---

*) Jeden z bratří těch Polských byl knížeti Michalowi ujcem; zdali Lešek nebo Kunrat, my newíme, oba zajisté měli kněžny Ruské, onen Přimislawu, tento Agasii, za manželky.

**) Tento skutek nepodalli příčinu ku powídce o zabití krásné Kublajewny od Němcůw, jenž dle rukopisu Královdworského a dle staroněmecké legendy o sw. Hedwice (u Klose, dokumentirte Gesch. von Breslau, I, 422—426) ke wpádu Tatarskému do zemí křesťanských příčinu dáti mělo, a dle legendy zrowna u města Středy (Neumarkt) se stalo? „Dy Burger vnd die Gemeyne der Stat zu dem Neumargk — erschlugen Herren, Ritter vnd Knechte mit sampt der Kayserin, vnd yre Junckfrawen u. s. w.

se Michael opět ku Kunratowi starému, a odtud i se synem Rostislawem šel do Wladimiře Wolynské i do Pinska, wyhnanci již a ne panowníku se podobaje.

Nemilo jest widěti, že hned potom, ještě roku 1241, Rostislaw Michailowič, nespomínaje na dobrodiní od ujcůw Romanowičůw jemu činěná, i na potřebu swornosti a lásky mezi knížaty Ruskými, když nelidští Tataři je wšecky napořád hubili, spolčil se s knížaty Bolochowskými a s nespokojenými Haličany proti Danielowi a Wasilkowi, i wpadl opět válečně do zemí jejich až k Bakotě. Válka ta byla wšak jemu tak neprospěšna, jako nesprawedliwa; neboť musel opět ustaupiti, a r. 1242, když Tataři z Uher se wraceli, do Sčekotowa prchnauti. Konečně, když r. 1243 sám od Tatarůw w Borku poražen byl, utekl se podruhé ku králi Belowi IV do Uher, a přijat již nyní laskawěji nežli před pěti léty. Král dceru swau Annu, kterauž před tím byl odepřel, nyní za manželku jemu dal.

Wženěním se do Uherského královského rodu nastala w žiwotě Rostislawowě nowá epocha. Bela IV, jenž sám dle chlubného obyčeje panowníkůw Uherských králem Halickým psal se, byl od té doby zeti swému největším pomocníkem k dobytí panstwí w Haliči proti Romanowičům Již r. 1245 ponejprw s wojskem Uherským wtrhl do země Přemyšlské w Haliči, a porazil tam sice nejprw u řeky Sěčnice mladého Lwa Danielowa syna: ale když potom Daniel sám proti němu se postawil, tu nejen poražen, ale i do Uher zpět zahnán jest.

W tom čase otec Rostislawůw, kníže Michael, přijel také do Uher ke dworu královskému: ale nenašed tu dosti přízně, wrátil se brzy do Černigowa swého. R. 1246 i on, i někdejší saupeř jeho w Nowgorodě, nyní weliký kněz Ruský, Jaroslaw Wsewolodowič, powoláni jsau od tatarského chána Batu do ordy, a tu oba zahynuli; Jaroslaw

nemocí, Michael ale umučením, protože jistým poswátným obřadům tatarským, jakožto pohanským, podrobiti se nechtěl. Utlučen tedy do smrti dne 20 Sept. 1246, a pro umučení své potom u Rusůw za swatého wyhlášen byl.

R. 1249 Rostislaw podruhé s pomocným wojskem Uherským i Polským wytáhl proti Romanowičům do pole. Nejprw počal dobýwati města Jaroslawi, a upadl při tom sám w nebezpečenstwí žiwota.*) Wida pak, ano to město pewné bylo, odtáhnul ku Přemyšli, sebral tamější obywatele, a opět wrátil se k Jaroslawi. Tu k dobýwání téhož města wystaweny bašty, strojeny praky; a když to dlauho trwalo, k ukrácení chwíle a k dokázaní smělosti před nepřátely, pod hradbami Jaroslawskými prowozeny rytířské kolby; we kterýchž ale Rostislaw pádem koně swého plece sobě wyrazil (wytknul.)**) Nedlauho potom přitáhli Romanowiči,

---

*) Obležení toto města Jaroslawi připomíná i král Bela IV w listině Laurentiowi, swému dworskému sudímu dne 13 Apr. 1264 dané, a již od Timona (Imago novae Hungar. pag. 79) tištěné. Prawí pak tam: „Primo siquidem (Laurentius), cum adhuc in numero seu collegio juvenum domus nostrae famam polientem et nomen duceret gloriosum, ipsum cum charissimo genero nostro, Rastislao duce Galliciae, in partes Rusciae cum ceteris regni nostri magnatibus duximus transmittendum. Qui sub castro Iroslo Ruthenis quam plurimis in perniciem ipsius generi nostri exeuntibus de eodem, et armatam in expeditionem nostram dirigentibus aciem, zelo devotae fidelitatis armatus, volens potius post mortem vivere per famae gloriam, quam tergum hostilitati hujusmodi vertere, se objecit; ubi transfosso hostili lancea crure suo exstitit lethaliter vulneratus.“ Srw. St. Katona historia critica regum Hungariae, tom. VI ad ann. 1246, pag. 83. Georg. Fejér Codex diplomat. Hungariae, tom. IV, vol. 3, (Budae 1829) pag. 179.

**) Slowa Wolyňských letopisůw o tom jsau tato: „Stojašču-že (Rostislawu) u grada, i strojušču poroky, gordjaščusja jemu, i

král Daniel i s synem swým Lwem a bratrem Wasilkem, u weliké síle k oswobození města; a tu dne 18 Aug. před Jaroslawí strhla se bitwa weliká i rozhodná, w níž Rostislaw i pomocníci jeho Uhři a Poláci poraženi jsau. Hlawní wůdce wojska Uherského byl tu Filný (dle uherských listin „Fyle banus"), muž udatný a hrdý, o kteréhož mladý kníže Lew sám kopí swé zlomil, a kterýž tu jat i na rozkaz Danielůw usmrcen byl. *) Pod Rostislawem w té bitwě kůň zabit, a i on bylby snad jat, by mu byl uherský pán Laurentius rychle koně swého nepostaupil. **) Prchnul

---

s'twori igru pred gradom; i sraziwšjusja jemu s Woršem, i padesja koň pod nim, i wyrazi sebě plečo, i ne na dobro slučisja jemu znamenie. U Arcybyšewa III, 12, Num. 73. — Ten Woreš — nebylli Boreš český? —

*) S těmito zpráwami letopisůw Ruských dobře snášejí se listiny Uherské, od krále Bely IV synům téhož Filného r. 1250 dané: „Nos animadversione debita insignem patris eorum fidelitatem recensentes, et quod idem in quodam exercitu nostro in Russcia, ab hostibus captus et diversis cruciatibus interemtus, diem miserabiliter clausit extremum" etc. Wiz Katona VI, 140. Fejér tom. IV, vol. II, pag. 66.

**) I o tom dowídáme se z dotčené již listiny Belowy, Laurentiowi dané, kdežto po slowích nahoře již uwedených dokládá se: „Deinde cicatrice sui vulneris obducta, cum Daniel Ruthenorum rex ad campestre proelium contra ipsum nostrum generum prodiisset, strenuitas ejusdem Laurentii, desidiae obscuritatem abhorrens, in lucem prodiit probitatis, et singulariter hostili se immiscens aciei, quemdam de Rusciae baronibus impulsu dejecit lanceali, quem supradictus gener noster fecit capite detruncari. In quo conflictu cum equus saepe dicti ducis, generi nostri praedilecti, fuisset interfectus, idem M. Laurentius, solitae fidelitatis insistens fervori, vitamque jam dicti ducis praeferens vitae suae, equum, quo vehebatur, eidem duci tradidit, et se inter hostes confertissimos posuit variis periculorum fluctibus involutum; sicut praemissa supradicti ducis et multorum fidelium ac fide dignorum nobis relatio patefecit."

pak po ztracené bitwě Jaroslawské do Polska, kdež manželka jeho Anna tehdáž se zdržowala, i wzaw ji odtud, wzdálil se do Uher zase.

Danielowa radost nad obdrženým wítězstwím udušena nenadále rozkazem Batuchánowým, aby se w ordě postawil. Nesmělť odepříti se tomu, a šel tam, modlitbami poddaných swých sprowázen jsa, jako k jisté smrti: ale maudrým a powolným se chowáním, i w pití nezwyklého kumisu, znikl nešťastného tolikerých předchůdcůw swých osudu, získal sobě wážnost u Tatarůw, a po 25 dnech propuštěn jest zase do zemí swých. Jeho náwrat dodal mu síly a wážnosti naproti nepřátelům jeho, jelikož widěti bylo, že od Tatarůw již auplného požíwal bezpečí. Pročež i král Bela hleděl nyní smířiti se s ním w pokoji, a poslaw k němu jakéhosi pana Wického, dal s ním jednati o zasnaubení dcery swé Konstancie se Lwem, synem jeho. A wšak teprw slawnému metropolitowi Kyrillowi Ruskému, kterýž wraceje se z Konstantinopole u krále Bely w Uhřích se stawil, podařilo se zjednání pokoje. Daniel přijel w létě 1250 sám se synem swým Lwem a s dotčeným metropolitau k Belowi do Zwolena, kdežto swatba ona wykonána, wězňowé Uherští z bitwy Jaroslawské od Daniele na swobodu propuštěni, a stálý napotom pokoj mezi Romanowiči i královským dworem Uherským uzawřen. *)

---

*) Z uwedených nahoře zpráw o bitwě Jaroslawské a pokoji Zwolenském zwláště Uherští dějezpytci poznati mohau, jak potřebné pro Uherskau historii jest pilné a podrobné studium starých letopisůw ruských, jmenowitě pak Wolynských (kéžby jen již řádně wydáni byli!). O pokoji Zwolenském dosawadní dějepisci Uherští, k. př. Pray, Katona, Engel, Fessler a jiní, docela nic newěděli; potýkaní pak pod Jaroslawí, známé jim jen z Belowa diplomu, kladli Timon na r. 1240, Kornides na r. 1242 Pray, Engel a Fessler na r. 1243, Katona na r. 1246, wše z do-

Ačkoli pak letopisowé Wolynští o wýminkách pokoje Zwolenského pro Rostislawa mlčí, a ztracená jim bitwa také ztrátu země po sobě potáhnauti mohla: nelze předce pochybowati, že jemu pokojem tím aspoň nějaká práwa w Haliči wrácena i nějaký kus oné země postaupen byl. Za to ručí nám netoliko titul knížete Halického, kteréhož i potom užíwati nepřestal, ale i pozdější data historická, která ukazují na jakékoli panowání wdowy Rostislawowy w Haliči okolo r. 1266. *) Přechodem do Uher, Rostislaw přestal takořka býti Rusem, a u letopiscůw Ruských upadl pomálu w zapomenutí; za to stal se knížetem Uherským, a již we wálkách krále Bely IV s posledním knížetem Babenberským w Rakausích, Fridrichem Bojownym († 1246), potřebowati se dal. **) Zdali wšak již r. 1243 a potom opět r. 1247 banem celé Slawonie byl, jakož dwě Uherské listiny ***) to naskytují, rozhodnauti nelze, jelikož prwní z těch listin, aspoň co do času, podezřelá se býti widí, a w jiných listinách na r. 1243—1245, též na r. 1250 a sl. jiní banowé Slawonští se připomínají. †)

Tím jistější naproti tomu wěc jest, že jestli ne dříwe., aspoň již r. 1254 kníže Rostislaw byl pánem Mačewským, čili nad Mačwau (dominus de Machou), jenž jest krajina

---

myslu a neprawě; pád Bana Fyle (Filného) odložil Fessler k r. 1244, a nechutným pragmatisowáním přimnožil ještě omylůw.

*) Míníme zwláště psaní královny Kunhuty, kteréžto w pojednání „Ueber Formelbücher“ a t. d. co nejdříwe na swětlo wydáme, a we kterémž ona matky swé Anny prosí, aby zboží pobrané kupci Opawskému w zemi její nawrátiti kázala.

**) Wiz listinu krále Bely od r. 1255, 20 Nov. in Fejér Codex diplomat. Hung. IV, vol. 2, pag. 314.

***) Fejér l. c. IV, vol. 1, pag. 284 et 454.

†) Wiz Georg Fejér Index codicis diplom. Hung. Budae, 1830, pag. 163, 191.

ležící w nynějším knížetsví Srbském na pořičí Sáwy; a že později ještě i pánem Bosenským nazýwán byl (dominus de Bozna), jakož i wdowa jeho po něm.*) Není pak pochyby, že za to děkowati měl královskému tchánowi swému, kterýžto, jak se zdá, zwláštní k němu láskau nakloněn byl. Místnějších zpráw o jeho nad Mačwau a Bosnau panowání nedostáwá se. Že pak sauwěký kronikář Český, Continuator Cosmae, jej „Bulharským" knížetem nazwal: to snad ne z jiné příčiny pošlo, než že nepřestal přiznáwati se k církwi Řeckoslowanské, jenžto w Čechách obyčejně Bulharskau pojmenowána bywala; aneb aspoň že nad národem panowal, kterýž církwe této „Bulharské" přidržel se. Těžko zajisté wěřiti, žeby Čechowé byli tehdáž ještě pokládali Mačwu za částku Bulharska.

Snáze byloby arci pochopiti titul Bulharský w rodině Rostislawowě, kdyby obstáti mohlo s prawdau domnění Fesslerowo,**) že jmenowaný u byzantinského spisowatele Akropolity k r. 1258 „Rosos Uros" byl nejiný, než Rostislaw náš, a Bulharský panownik Mytzes neb Michael že byl téhož Rostislawa nejstarší syn. Připomínát arci Akropolita jednau, že ten Rosos Uros byl zetěm krále Uherského; ale opakuje spolu častěji, že byl i tchánem knížete Bulharského Michala Aseňa, jenž r. 1258, teprw dwadcetiletý a bezdětek jsa, umřel. I nelze mysliti, žeby Rostislaw, oženiwší se teprw r. 1243, již před r. 1258 byl mohl dceru za Michala Aseňa wdáti, a žeby syn jeho Michael také již r. 1258 téhož Michala Aseňa sestru za manželku byl měl; nýbrž na snadě jest, že chybné to jmeno „Rosos Uros" rozuměti se musí na Srbského tehdáž panujícího krále Stefana Uroše.

*) Wiz Fejér Cod. dipl. tom. IV, vol. 2, pag. 218; vol 3, pag. 210, 235.

**) Fessler's Gesch. der Ungarn, II, 599. Stritter memoriae populorum etc. II, 749—52. III, 696.

O nesnázích, kteréž při zasnaubení dcery Rostislawowy Kunhuty s králem Českým Otakarem II r. 1261, za příčinau jich obapolného příbuzenstwí po matkách,*) se wyskytaly, až papežem Urbanem IV odstraněny jsau, poučuje nás král Bela IV w listině dne 7 Jan. 1263 Tobiášowi proboštu Záhřebskému dané:**) „Guerrantibus nobis cum rege Boemorum, — cum aliter pacari non possemus, nisi inter nos et praedictum regem Boemorum ordinassemus parentelam, dando sibi in matrimonium neptem nostram, eique matrimonio impedimenta legitima obviarent, super quibus ipsum Mag. Thobiam — ad curiam Romanam destinavimus: ipsius ministerio in impedimentis supradictis apostolicam dispensationem meruimus et pacem perpetuam regno nostro.“

Kníže Rostislaw zplodil s Uherskau Annau, pokud wědomo, čtwero dítek: dwa syny, Michala i Belu, a dwě dcery, Kunhutu i Griffinu (Agrippinu?). Michael, zdá se, byl prworozencem; jelikož již r. 1262 co samostatný panownik (ač newědomo, we které krajině) se připomíná, we smlauwě totiž pokoje dne 5 Dec. 1262 mezi mladým králem Štěpanem Uherským a otcem jeho Belau zawřené.***) I jestli tomu tak, tedy Kunhuta r. 1261, wdáwajíc se za Otakara, na nejwýš teprw asi 16letá býti mohla.

Mladý král Uherský Štěpan V proti otci swému Belowi, jak wědomo, několikráte zbranně pozdwihl se. Prwní wálka

*) Otakarowa bába, královna Konstancie, byla wlastní sestra Ondřeje II Uherského, otce Belowa.

**) Fejér l. c. vol. 3, pag. 101, sq.

***) Katona l. c. pag. 368—70. Fejér l. c. pag. 76. Tam slibuje Štěpan w tato slowa: „Quod si in subsidium Michaelis ducis, charissimi fratris nostri, exercitum aliquem mittere nos contingat, non mittemus, nec ipsum exercitum procedere patiemur per terram carissimi patris nostri.“

strhla se mezi nima r. 1262; druhá hroziwši wypuknauti r. 1264, přičiněním papeže Urbana IV zdá se, že odwrácena jest; třetí r. 1267 wedla k welikému krwe prolití a k několikeré porážce strany Belowy; o čtwrté, kteráž r. 1270 smrtí Belowau přetržena, nedostáwá se nám zpráw dostatečných. Při prwním zbauření, zdá se, že mladý kníže Michael Rostislawič nakládal sestřenci swému, králi Štěpanowi, kdežto matka jeho Anna, otci swému wždy wěrná, ale s dítkami často we swáru žijící, pohledáwala i w Čechách pomoci pro krále Belu. Mámeť za to, že nejiná příčina, než potřeba pomoci, pohnula ji w létě r. 1262 uteci se k welikomocnému zeti swému králi Otakarowi II. Nacházíme ji tu w Praze dne 15 Jul. 1262, kdežto w listině královny Kunhuty dané Wyšehradskému kostelu takto se za swědkyni uwodí: „venerabilis mater nostra, Domina Anna de Galatia, de Machow et de Rodna.“ Že pak oprawdu téhož léta ze zemí Otakarowých Českých i Rakauských přispělo wojsko králi Belowi ku pomoci, wyswitá z následujícího slibu krále Štěpanowa, w dotčené již smlauwě pokojné dne 5 Dec. 1262 učiněného: „repromittimus sibi (totiž králi Belowi), Teutonicos, Sclavos ad ducatum Sclavoniae pertinentes, et *Bohemos*, quos in praesentiarum habet vel habuerit in futurum, non sollicitare, allicere, rogare vel rogari facere, ut ad nos veniant“ etc.

Příjmí „*de Rodna*,“ kteréž Kunhuta královna matce swé připisuje, wztahuje se bezpochyby na bánské město téhož jmena, kterézto w sewerowýchodním Sedmihradsku, mezi Karpatskými odhořími, až podnes známo jest, a r. 1241 při wpádu Tatarském welice utrpělo. M. Rogerius, jenž záhubu země Uherské skrze Tatary tehdáž spáchanau, co swědek očitý, wěrně a živě popsal, o tom městě toto prawí: *)

*) In Schwandtneri Script. rer. Hungaricarum I, 302. *Srown.* Chron. Austral. ap. Freher-Struve I, 457. Též nahoře w pojednání

„Rex Cadan, inter Rusciam et Comaniam per silvas trium dierum habens iter sive viam, pervenit ad divitem *Rudanam*, inter magnos montes positam Teutonicorum villam, regis argentifodinam, in qua morabatur innumera populi multitudo“ etc. Zdá se tedy, že r. 1262 krajina ta Rudenská od krále Bely rodině Rostislawowě w moc dána byla; i snad to byla země ta, nad kterauž, dle nahoře uwedených slow, mladý kníže Rostislawič panowal.

Auplné tajení a zamlčení jmena Rostislawowa při wšech událostech od r. 1260 do 1264 zběhlých, jmenowitě při rozmíškách Uherského domu královského r. 1262, dáwá ne bez důwodu domysliti se, že již ta léta na živě owšem nebyl, ačkoli teprw r. 1264 připomíná se co nebožtík, a sice w těch bullách, kterýmiž papež Urban IV „nobili mulieri Agnae (sic) viduae, ducissae Galitiae, de Bosna et de Mazo dominae, ac nobilibus viris Michaeli et Belae natis ejusdem“ wšecky jejich země potwrzuje, a je w ochranu swau přijímá. *) Kdy ale umřel, dosawad nebylo lze se dowěděti.

Že kníže Michael Rostislawič, starší bratr královny Kunhuty, byl ještě okolo r. 1268 na živě, poznáwá se z několika psaní Kunhutiných, w nichž u krále Štěpana i u královen Uherských Marie a Alžběty za něho se přimlauwala, aby jeho, w podezření padlého, nepronásledowali, ale laskawě opět k sobě přijali, an prý jim nad jiné wěrným býti chce. **) Z pozdějších let již žádné o něm zprávy se nedostáwá.

---

tomto k r. 1238 wýpis z letopisůw Wolyňských, kdež ta baně omylem Rodka sluje.

*) Srown. Fejér l. c. vol. 3, pag. 210 a 236. Italienische Reise (ode mne r. 1838 wydanau) pag. 40.

**) Wydáwáme tato psaní w dotčeném již pojednání: Ueber Formelbücher a t. d.

Mladší bratr, Bela Rostislawič, panowal po otci swém na Mačwě, snad až do roku 1272. Důkazem na to jsau následující slowa krále Bely IV, w listině dne 9 Apr. 1269 dané:*) „Cum nos pro contumacia, ac propter devastationem terrae de Macho, in auxilium carissimi nepotis nostri Belae ducis, contra Vuros regem Serviae nostrum exercitum destinassemus, fidelis juvenis noster Michael, filius Petri de genere Chak, in conflictu ipsius regis contra oppositam aciem fortiter dimicavit, lethale vulnus excipiens laudabiliter proeliando, sicut etiam per carissimum ducem Belam nobis constitit, ut idem Michael in ipsa area certaminis duos barones, videlicet generum ejusdem Wros et filium magistri tavarnicorum suorum captivasset, quos cum armis militaribus et dextrariis valentibus nobis praesentavit; quorum veritas et notitia per carissimam filiam nostram Annam ducissam, et carissimum nepotem nostrum Belam, ducem de Macho, nobis fuit revelata“ etc. Z kterýchžto slow dowídáme se také o válce, jemu ku pomoci od Uhrůw proti Srbskému králi Uroši wedené.

Král Bela IV na smrtelné posteli, když ještě proti synowi swému válčil, poručel manželku a dítky i wšecky wěrné swé Českému králi Otakarowi II, aby po smrti jeho je w ochranu swau přijal.**) Když tedy umřel († 3 Mai 1270), tu nejen mnozí páni Uherští, a kněžna Anna Halická, do Čech se utekli, ale také wšecky klenoty říše Uherské, swatau korunu, meč atd. s sebau přiwezli a králi Otakarowi schowati dali.***) Jaké z toho potom rozbroje a wálky

*) Fejér cod. dipl. l. c. vol. 3, pag. 490 sq.

**) Na důkaz jest o tom psaní téhož krále Bely k Otakarowi w témž pojednání Ueber Formelbücher etc.

***) „De insigniis regalibus, corona videlicet, gladio, monili, sella, scutellis et aliis clenodiis ac thesauro, delatis per D. Annam in

powstály, w historii České obšírně wypisuje se, *) aniž toho zde opakowati sluší. Mezi uteklými oněmi pány byl také Jindřich hrabě Kysecký, jenž i po obnoweném pokoji nedůwěřujíc se králi Štěpanowi, w Čechách raději zůstal, a oženiw se tu s dcerau pana Smila z Lichtenburka, napotom, jakož se zdálo, docela Českým pánem státi se chtěl. Ale když brzy potom, po smrti také krále Štěpana Uherského († 1 Aug. 1272), největší někdy w Uhřích nepřítel jeho, Jiljí hrabě neboli župan Prešpurský, také k Otakarowi se utekl a čest i ochranu nalezl: týž hrabě Jindřich takowau proto zlobau a mstiwostí proti králi Českému a rodině jeho zahořel, že ušed podtají opět do Uher, a zjednaw sobě zwláštní milost owdowělé královny Alžběty, nejen Uhry hned proti Čechům bauřiti počal, ale w osobní hádce s knížetem Belau, bratrem Kunhutiným, jej na ostrowě Dunajském u Budína zabil a na kusy rozsekal, takže kněžny Uherské samy s welikým pláčem audy jeho ku pohřbu sbíraly. Ukrutný tento skutek, kterýmž rod Rostislawůw po meči, jak se zdá, dokonce wyhynul, **) (neboť o knížeti Michaelowi nikde wíce zmínky není), dal příčinu k nowé krwawé válce mezi Čechy a Uhry r. 1273, o kteréžto w historii České široká řeč jest.

Mladší sestra královny Kunhuty, Griffina jmenem, wdána byla za Polského knížete Leška Černého, kterýž po smrti Boleslawa Stydliwého († 1279) stal se wéwodau a

---

regnum Boemiae“ — řeč jest we smlauwě pokoje dne 3 Jul. 1271 mezi králi Otakarem a Štěpanem zawřené.

*) Gesch. von Böhmen, II, 1, 210 sl.

**) Aspoň mýlí se *Karamzin*, prawě (Istor. gosudarstwa Rossijskago tom. IV, str. 38,) že „ot synowej jego (Rostislawa), Bely i Michaila, pošli hercogi Machowskije i Bosnijskije“, neboť takowýchto knížat potom ani nebylo. *Strahl* (Gesch. d. russ. Staates, II, 50) následowal chyby Karamzinowy.

pánem Krakowským, a r. 1289 umřel. Z historie Polské wědomo jest, že při wzniklých po smrti Jindřicha IV o wéwodstwí Krakowské rozepřech dědických, kněžna Griffina nejsnažněji přičinila se o to, že synowec její, král Wáclaw II Český, r. 1291 dosáhl panstwí nad Krakowem a Sudomiří. Z pramenůw pak českých dowídáme se, že později do Prahy přestěhowala se, a tu ještě r. 1300—1303 mladau královnu Českau Alžbětu čili Rejčku, krále Wáclawa II druhau manželku, wychowáwala.*) A to jest poslední zpráwa, kterauž o rodu knížete Rostislawa Michalowiče Halického wůbec naleznauti se nám podařilo.

Rodoslowné knihy Ruské jmenují sice také bratry Rostislawowy mladší, kteří po smrti otce jejich knížete Michala Wsewolodowiče († r. 1246) w údělích swých prý panowali: Roman we Brjansku, Mstislaw we Karačewě, Simeon w Gluchowě, a Jiří w Toruse;**) a o století později (r. 1375) wyskytují se owšem w historii Ruské knížata, jenž za potomky onoho Michala Wsewolodowiče se wydáwají;***) ale my již prawdy neb neprawdy w této wěci dále skaumati nebudeme, jelikož takowé skaumání pro naši historii nebyloby k žádné platnosti wíce. Nám dosti jest, podařiloli se oznámiti krajany naše s rodem někdy pro Čechy, Uhry i Poláky na čas dosti důležitým, a jim posawad téměř owšem neznámým.

---

*) *Chron. Aulae reg.* ap. Dobner. V, 137: Per tres annos illustri dominae Griffiniae, materterae regis, quondam ducissae Krakoviae, illam tradidit educandam.

**) Karamzin l. c. IV, 37. 38, a we Priměčaních str. 21, 22.

***) Wiz u Arcybyšewa III, 123, num. 879, kdežto z knih rodoslownych se uwodí, že prý od onoho knížete Černigowského, Michala Wsewolodowiče, pošli Gluchowští, Nowosilští, Belewští, Odojewští, Boratynští, Karačewští, Torusští, Obolenští a jiní.

15.

O báji krwawého sněmu Wilémowského za krále Wáclawa IV,

rozjímání kritické

*čteno w posezení sekce historické král. České Společnosti nauk dne 21 dubna 1842.**)

Historik český, kterémuž na tom záleží, aby wykreslil obraz dějin wlasti swé nejen auplný a živý, ale i prawdiwý a wěrný, přinucen jest za našeho wěku zápasiti s dwojí nesnází: jedno, s častým nedostatkem pramenůw původních a sauwěkých o wšelikých důležitých událostech we wlasti; a druhé, s nadbytkem zpráw později wymyšlených, kterými někteří kronikáři čeští usilowali se nahraditi nedostatky onny lehkomyslně a přewráceně. Prwní nutí jej ohlédati se we wšech archivech a bibliotékách domácích i cizích po starých památkách písemných, zdali w popele minulosti zachowaly se tytýž ještě jiskry, ježto budauce spolu spojeny a k životu zase wzkřišeny, mohlyby oswititi nejedno pole posawad čirau tmau pokryté, a objewiti nám opět wšeliké úkazy dáwních dějin wlasti. Druhé ukládá mu powinnost, skaumati a zkaušeti pilně celé stawiwo historie české, na jakých ono základech spoléhá, i pewné-li jest a držemné, čili nic. A čím déle w práci takowéto setrwá, tím živějšího nabude také přeswědčení o potřebě a newyhnutelnosti její; neboť kdokoli nezabral se hlauběj

---

*) Tištěno w Časop. česk. Museum, 1842, III, 345—362.

do skaumání takowého, neuwěří nikdy, jak nedostatečná i nejistá jest naše posawadní známost dějin wlastenských, i kteraké oblaky přeludůw, smyšlenek a klewet zastírají nám prawdu často i tam, kde čistě a jasně na ni patřiti se domníwáme.

Největší wina neřesti této w Čechách padá na powěstného kronikáře starého Wáclawa Hájka z Libočan († 1553), jehožto dílo až podnes chowá se w rukau wšech krajanůw našich. Nikdo sice za našeho wěku již nepřiswědčilby Duchowskému, kterýž před stoletím nazýwal ještě Hájka „diktatorem prawdy“: ale také sotwa kdo bude mezi wrstewníky, kterýby nekonečnau, newyslowitelnau ničemnost tohoto baby-klewítky dostatečně poznáwal i uznáwal. Sám někdy kritický mistr Dobner, po dwadcetiletém usilowání, zachowati Hájka pro historii, konečně teprw celau marnost podniku takowého uznaw, přinucena se widěl zwolati: „advertimus tandem sero, Hayecium multo pluribus historicis et cumprimis chronologicis scatere erroribus, quam umquam credideramus aut suspicari potueramus!“

A wšak nejen Hájek, ale i jiní mnozí kronikáři po něm, pletichami rozličnými historii českau naplňowali a prznili; na důkaz, že nejen dobří, ale i špatní spisowatelé míwají nášlapníky swé. Jim wšak s prwopočátku hned méně, nežli wůdci a mistru jejich, wíry se dáwalo: pročež také dříwe w zapomenutí upadše, méně překáželi zniku prawdy w historii české.

Báječnost historická tam pokaždé bývá největší, kde největší sauwěkýeh pramenůw panuje nedostatek. I není se čemu diwiti, že zwláště o prwní půlce panowání krále Wáclawa IV, příjmím Líného, tak málo prawdy a tolikero bájek posawad se roznáší. Nebylo zajisté od r. 1374 do r. 1408 ani jediného muže w Čechách, ba ani w Němcích celých, ani w sausedném Polště a w Uhřích, jenžby skutky

a příběhy swého wěku rozumně, pilně a auplně byl zapisowal; wše co nám z té doby zbývá, jsau jen jednotliwé, nesauwisné, chudé a jalowé zprávy, jakoby maní a náhodau powstalé, a po wšelikých knihách domácích i cizích roztraušené. Každý tedy dějepisec jiné a jiné obrazy onoho wěku i sám si twoří, i čtenářům swým podáwá, dle toho jak mu wíce dobrých neb lichých zpráw sebrati a jim uwěřiti se událo.

Nejdůkladnější posawad spis o žiwotě a panowání krále Wáclawa IV jest bez odporu kniha: „Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus“ (2 díly, w Praze 1788—90, w 8.) — w jistém smyslu ten nejlepší a nejdokonalejší plod péra *Pelclowa*. Náramnau pilností sestawiltě w něm spisowatel nejen wšecko dohromady, cokoli o Wáclawowi před ním tiskem wydáno bylo, ale i rozmnožil to znamenitým počtem zpráw nowých, (jakož pak i 253 potud newydaných listin toho wěku na swětlo wynesl), a očistil nawždy historii Wáclawowu od nejedné bájky. Ale s druhé strany pohříchu! uwedl také sám nowé některé smyšlenky, předtím neznámé, do historie, prameny nedosti čistými podwesti se daw, a tím i znamenitých zásluh swých poněkud umenšil, i dílo swé ušlechtilé zprznil. Za příklad slaužiž powěst *o krwawém sněmu Wilémowském*, kteraužto já dnes, s powolením páni! Waším, kriticky zkaušeti a rozebírati sem umínil.

Předewším postawím Wám pramen ten samý a posawad jediný před oči, ze kteréhožto pochází wšecka i Pelclowa i naše známost o sněmu onom. Zníť pak původně jazykem českým w následující slowa:

„*Tuto o tom, kterak králowstwí české bylo zawedeno.*“

„Za krále Wáclawa dobré paměti, kterak jest bylo toto králowstwí české zawedeno: nebo jsau páni wšecko držali, a král Wáclaw sobě stýskal o to, kterakby zase

mohl dosáhnauti králowstwí českého. I poradil se o to s swau maudrau raddau tajně; a radda jeho k tomu radila, aby král JM^{t} rozkázal sněm zawolati, a w tom sněmu aby se král JM^{t} s těmi pány radil, kteří drží nejwíce králowstwí českého; a k tomu král Wáclaw powolení swé dal. I rozkázal sněm zawolati. A když se sjeli k tomu sněmu, i radil se král Wáclaw s těmi pány, kteříž nejwíc drželi králowstwí české, a řka jim: „milí páni rytířstwo! raďte nám k tomuto, že páni rytířstwo a páni jiní drží králowstwí české, a užiwají jeho, a my se tomu díwáme. I raďteż nám k tomu, kterakbychme mohli jeho zase dosáhnauti; nebo budeli tak na dlauze, bojíme se, aby toto králowstwí nebylo knížetstwí.“ A páni rytířstwo se pány žádali JMK^{é} za potaz, a král JM^{t} řekl: „páni milí, rytířstwo, tažte se zdrawě!“ A když sau se poradili, mluwil pan Waytminar od těch ode wšech pánůw, a řka: „milostiwý králi, pane a a pane náš nejjasnější! páni tito wšickni WKM^{ti} děkují z potazu; milostiwý králi! páni tito wšichni poručili sau mi a rozkázali WJK^{é} wůli oznámiti a powěditi: milostiwý králi! což sau předkowé jich užiwali za jiných králůw, že WKJ^{t} také jim toho ráčíte popříti, jako král a pán jich milostiwý.“ I řekl jim král Wáclaw: „což páni nemůžem od wás zdrawějšího naučení jmíti?“ I řeklo to panstwo: „milostiwý králi! Waší Jasnosti wěříme, jako pánu swému, že nás ráčíte při tom zůstawiti, jako král a pán náš milostiwý.“ I řekl jim král Wáclaw: „na ten čas musíme to pánu bohu poručiti“; i dal se s pány w jinau řeč, i nechal půl léta tak.“

„A po polauletí opět se s swau raddau tajnau poradil. I poradili se, aby král JM^{t} sněm walný rozkázal zawolati, aby jel chudý i bohatý k Wilémowu, pod milostí králowskau, kdožby nepřijel; a rozkázal, aby se tam sjeli we čtyrech nedělích. A král tajně swau raddu wěrnau obeslal, a roz-

kázal, aby JM^{ti} udělali tři stany: jeden černý, a druhý bílý, a třetí červený. A rozkázal své raddě tajně, aby oděncův způsobili, co nejvíce budau moci; a když se sjedau, aby tři stany obestřeli oděnci a tři katy aby zjednali. A rozkázal sobě ty všecky pány napsány dáti, kteříž drží královstwí české. A když sau se sjeli, ptali se páni, jedni druhých pánův tázali, očby ten sněm byl obeslán? Powěděli jedni druhým: „my newíme.“ A když přijel král Wáclaw, i posadil se s swau raddau wěrnau w černém stanu, a ty pány měl wšecky s sebau. I poslal pro jednoho z těch pánův, kteříž drželi královstwí české. A když stál před králem, i mluwila k němu královská radda: „pane! tíže se wás král JM^{t}, co ste let užíwali královstwí českého, abyste z toho počet učinili králi pánu JM^{ti}, pánu swému.“ A pán, kterýž mluwil: „milostiwý králi! WJ^{ti}K^{é} prosím, když jsau toho předkowé moji užíwali i za jiných králův, že M^{t}WK^{á} ráčíte mne také při tom zůstawiti,“ — i řekl král Wáclaw: „poněwadž se počtu nezdá činiti, kažte mu do stanu červeného!“ a tam byli tři kati; i kázal ho stíti. I poslal pro jiného; a který počtu nechtěl činiti, každého kázal stíti, a který počet činil, tomu kázal do stanu bílého, tu ještě byla milost; a tak jich kázal mnoho stínati. I měl pan Waytminar jednoho blázna; a ten blázen wetřel se mezi oděnce k červenému stanu; i uzřel ten blázen, ano z toho stanu krew potůčkem teče. I wetřel se zase ku pánu swému, i řekl: „pane, pane, zle se děje!“ A pán řekl bláznu; „blázne, co se děje?“ A blázen řekl pánu: „pane! wetřel sem se mezi oděnce k červenému stanu, i widěl sem, ano krew potůčkem teče z toho stanu.“ I řekl pán: „nelži blázne!“ I řekl blázen: „wěru pane, nelhu; a toť stojí tři páni spolu, a rozmlauwají mezi sebau, kdožkoliwěk drží královstwí české, že král káže každého stíti.“ I padlo to na mysl panu Waytminarowi; a když také došlo na

pana Waytminara, a když stál před králem, když mu rozkázáno bylo, aby udělal počet, co jest let držel království české a co jest jeho let užíwal, pan Waytminar powěděl: „milostiwý králi, pane a pane můj nejjasnější! bych měl s sebau registra, a nechtělbych WKM^{ti} žádného počtu činiti: milostiwý králi, pane a pane můj nejjasnější! což sem koliw let požíwal Wašeho království českého, WKM^{ti} wšecko zase pauštím, i což mám swého zboží jiného, málo neb mnoho: a teď WM^{t} máte hrdlo. WKM^{ti} se wším se poddáwám, učiňte se mnau, co ráčíte, jako král a pán můj milostiwý.“ I řekl král Wáclaw, „kéž ste mi se tak poddáwali w onen sněm w Praze; ale teď, že widíte trestání nad sebau, teprw se nám poddáwáte. Waytminaře! dobře's se potázal s swau myslí! a my tak prawíme, kdyby nebylo našich wěrných měst, žebychme nejednau neměli co jísti: a wy wšeho našeho království užíwáte, a my se wám díwali. Nu, kažte mu do stanu bílého.“ A potom král Wáclaw s swau raddau wěrnau se poradil; a radda králi radila, aby pan Waytminar užíwal království českého do žiwota swého skrze tu poddanost, a po smrti jeho aby zase připadlo k koruně České; a král JM^{t} k tomu swé powolení dal. A tak potom krále Wáclawa, pro jeho tyranství, páni a rytířstwo ho jímali a do wězení brali, jakož o tom dále místem swým bude se psáti.“

Celé wyprawowání toto čte se na listu 185—186 onoho rukopisu, ze kteréhožto já před 14 léty, we wydání „Starých letopisůw českých od r. 1378 do 1527“ (Scriptorum rerum Bohem. tom. III) text swůj M sem byl čerpal, a kterýž tam w předmluwě na str. XI obšírněji popsán jest. Pocházíť od Jakuba Brazydyna, měšťana Kutnohorského, jenž r. 1619 jej dílem sám sepsal, dílem sepsati dal, a nacházel se okolo l. 1640 u kněze Jana Galla Čáslawského, o sto let pak později u Jana rytíře z Neuberka, od něhož dostal se Pelclowi

samému, a po tohoto smrti hrabatům Thunům na Děčíně, kdež až podnes se chová.

Když sem před 16 léty (1826) rukopis ten pro wydání oněch letopisůw wypisowal, pominul sem mlčením této zprávy o sněmu Wilémowském, protože nejen žádný ze wšech ostatních rukopisůw a pramenůw ani jen znaménka o něm neposkytowal, ale i zpráwa sama prozrazowala jak slohem a jazykem welmi pozdní půwod, tak i ohledem na okolnosti času, dle mého zdání, zřejmau báječnost. Mělť sem ji za nehodnau místa jakéhokoli w letopisech českých; a nezdálo se radno, ani ji bez kritiky tam postawiti, ani kritiku na onom místě tak rozšířiti, aby čtenáře přeswědčiti mohla.

F. M. Pelcel wšak před 55ti léty (1788) jináče o wěci této saudil. Nejen zajisté pojal tu powěst celau za oprawdowý skutek do nadřečeného spisu swého, ale i spojil ji s jinými udawky historickými, a z pauhého domyslu swého naznačil rok 1389, we kterém skutek ten, dílem s jara, dílem na podzim zběhnauti se měl. Takž bez rozpaku zjednal jemu jakoby občanské práwo w historii, na Brazydynůw rukopis při tom prostě se odwolaw, a o pochybnosti, zdali příběh ten, předtím owšem neznámý, také prawdiwý jest, ani nehlesnuw.

Od té doby, kteříkoli historikowé, jmenowitě němečtí, o králi Wáclawowi psali, neopominul žádný dotýkati se krwawého sněmu Wilémowského, značitého dle domnění jich i pro wěk a národ, i pro mrawní powahu krále Wáclawa. Takž posléze ku př. *Pfister* we swé Geschichte der Deutschen, Bd. III, na str. 329 a násl. zwláštní článek o tom napsal: „Aufstand der böhmischen Landherren und der Geistlichkeit, wegen Zurückforderung der verpfändeten Krongüter.“ *Schlosser* we swé Geschichte der Weltbegebenheiten des XIV und XV Jahrh. wyprawuje o sněmu Wilémowském na str. 464 sl. dílu druhého, a pronáší se o něm w tato

slowa: „Wenzel — verfuhr auf orientalische Weise;“ — „durch diese türkische Procedur brachte er freilich eine Anzahl Güter wieder an sich“ atd. Na jiném místě (str. 456) jmenuje Schlosser takowéto počínání „die böhmische Gerechtigkeit,“ a namítá (str. 488), že Václaw takowýmto spůsobem w Čechách, ne ale w Němcích panowati mohl. Ten samý úsudek opowážil se také nejnowěji w Augspurských wšeobecných nowinách (1842, 14 Febr. Beilage str. 355) Schlosserůw posuzowatel a pochlebník pronesti, slowy následujícími: „Wenzel regierte in seinen slawischen Ländern in slawischer Weise;“ — „unter seinen Slawen, denen seine Art Justiz nicht ungewöhnlich, sondern national erschien, war er beim eigentlichen Volke fortwährend nicht unbeliebt“ atd. Nowý to důkaz, kterak těžko jest Němci o Slowanech psáti, aby wždy spolu nekřiwdil a neurážel! J. Schlosser, i chwalitel jeho, hyzdíce české práwa wedení, saudili hůře, nežli slepí o barwách; ano práwě tehdáž celý řád českého práwa w Čechách (pode ctihodným Ondřejem z Dubé) swau nestranností a oprawwodostí wysoce nad řády ostatních zemí se wyznamenáwal.

Již z této příčiny uznáte snad, páni! za hodné a příslušné, abych se pokusil o podstatný důkaz, že celý ten domnělý sněm Wilémowský nic není než pauhá smyšlénka i bájka, ku kterémužto w celém pásmě skutečných dějin nebylo nižádné příčiny, a kteráž ani s okolnostmi času a osob weskrze se nesrownáwá. Já pak, obíraje se práwě skaumáním a spisowáním historie těchto časůw, tím raději zwláštní o této wěci článek podám, čím méně mi lze bude w historii samé o neskutku takowém se šířiti.

Postawím důwody swé po číslech, o přednost a pořádek mezi nimi nemnoho se staraje, ale jen ku prawdě w nich prohlédaje.

1) Celá ta zpráwa o sněmu Wilémowském náleží mezi

tak zwané ἅπαξ λεγόμενα, jakož již o tom nahoře dotčeno. Žádný zajisté starý kronikář, ba wůbec nižádný historický pramen před Brazydynem, a po něm opět nikdo až po Pelcla, o sněmu Wilémowském, aneb o příběhu jemu podobném, ani té nejmenší zmínky nečiní; ba, což dobře poważiti jest, ani klewetný Hájek ničeho takowého nedotýká. Wšecka tedy wážnost powěsti té záleží na jediném Brazydynowě spisu; Brazydyn pak, psaw r. 1619 o skutku, který (dle Pelcla) o 230 let dříwe zběhnauti se měl, ani slowem nedoložil, odkud tu zprâwu wzal. I jest nepodobné k wíře, aby skutku tak welikého, ukrutného, mimořádného a neslýchaného, jakowýž ten sněm býti měl, nižádný z tehdejších i pozdějších spisowatelůw byl sobě newšímal, ano o jiných mnohem menších přestupcích krále Wáclawowých dosti obšírné zprâwy nám podány.

2) Lze jest dokázati, že celá ta zprâwa, tak jakož nahoře postawena jest, jistě ne před koncem patnáctého století, tedy aspoň teprw o sto let po skutku, a možná že i o dwě stě let později, psána byla. Na formy jazykowé a grammatické, které w nahoře postaweném originalu zprâwy té pozorujeme, nechci důkazu swého podpírati, proto že wždy možná jest, že Brazydynem změněny, a na spůsob wěku jeho přewráceny byly; ačkoli důkladnější znatel písemností českých již i ze samého slohu pozná, že celá zprâwa na nejwýš ze XVI století pochází. Ale důkaz newywratný wězí we formě jmena jediného, které w celé zprâwě se wyskytuje: „pan Waytminar,“ t. j. pan z Weitmile. Za wěku císaře Karla IV, krále Wáclawa IV, císaře Sigmunda, i dále až po krále Jiřího, rod Weitmilský náležel mezi nejnepatrnější a nejchudší panoše české, nikoli mezi pány, ačkoli dwa kanowníci Benešowé Krabicowé z Weytmile již we XIV století (mezi nimi starší, † 1375, 27 Jul. co letopisec český a stawitel chrámu sw. Wíta)

se proslawili; někteří rodu toho tehdáž w městě Lipém měšťané byli, statkůw nemajíce. Teprw za králůw Jiřího i Wladislawa *Beneš* z Weitmile, nejprw co purkrabí Karlšteinský, potom i co nejwyšší mincmistr královstwí Českého, na slowo wzat jest i do stawu panského přijat, a umřel r. 1496. Oba jmenowaní králowé potřebowali ho často w důležitých wěcech zemských, i w poselstwích ku knížatům okolním; a jím teprw forma jmena Weitmi*nar*, t. j. Weitmüllner, předtím neslýchaná, w Čechách zobecněla. Spisowatel oné powěsti, klada swého „pana Waytmi*nara* takořka w čelo celé šlechty české za krále Wáclawa, dokazuje tím, že o stawu a jmenu předkůw pana Beneše z Weitmile ani té nejmenší známosti neměl. Mně ze sauwěkých pamětí jmena několikera tisícůw českých šlechticůw i rytířůw, jenž buďto zpupnými, buď lennímí statky wládli, známa jsau: ale panoši z Weitmile mezi nimi jen co chudí držitelé několikera popluží a aurokůw we Sliwně se wyskytují. A když pak wezmeme onomu sněmu Wilémowském toho „pana Waytminara“: co pak o něm zbude?

3) Celá powěst zakládá se na podkladě tom: „že královstwí České za krále Wáclawa bylo zawedeno,“ t. j. že komorní statky koruny České na wětším díle pánům a rytířům w zemi byly rozzastaweny, a to nejen za Wáclawa samého, ale již i za předkůw jeho, tedy jmenowitě za císaře Karla IV; to ale není prawda, to jest holá lež. Wšak to nyní již každé dítě wěděti může, že panowání Karlowo, práwě jako před ním Otakarowo, w historii české zwláště splacením čili ssutím wšech komorních statkůw koruny České se wyznačuje; a Karel, který we swých zákonech (Majestas Carolina) byl na wzetí do zástawy statkůw královských pokutu smrti uložiti chtěl, wzdalowal se jistě rozzastawowání královstwí swého, kteréhož ani nepotřebowal, an naopak, jakož wědomo jest, tolik cizích zemí a statkůw ku koruně

České přikaupil. Ale i za krále Václawa zůstali statkowé královští při králi a koruně, kromě málo několika hradůw, jako Krakowce, Žlebůw, Orlíka, Kostelce a j., kteréžto král swým některým milostníkům, Jirowi z Roztok, Sigmundowi Hulerowi, Štěpanowi z Opočna atd. sám w léno byl podal. Král Václaw nepřestal nikdy (aspoň před swým jetím nikdy) wládnauti mocně weškerau korunau Českau, t. j. wšemi statky královskými a komorními, wnitř i wně země České, aniž měl kdy příčinu stýskati sobě na chudobu, poklady hojné po otci swém zdědiw, i sám jich r. 1419 po sobě opět zůstawiw. Kdež ale příčiny nebylo, jakýž tam mohl býti účinek?

4) Nebyl to spůsob za krále Václawa obyčejný, swoláwati sněmy do širého podnebesí, alebrž do měst, a jmenowitě do Prahy; aniž kdy we stanech, ale w síních welikých sněmowáno bywalo. Páni čeští, kteříž tehdáž nikdy bez znamenitého komonstwa ani jen na projížďku newycházeli, byliby k tak neobyčejnému sněmu wzali s sebau jistě každý hejno swých služebníkůw jízdných, anižby král, jakkoli mocný, byl směl jim činiti jakékoli násilí. Domysl spisowatele, wyprawujícího, žeby páni čeští jako owce, na pauhý rozkaz královský, ze stanu do stanu byli se woditi a tam podškopowati dali, bylby směšný, kdyby nepocházel z přílišné newědomosti a hlauposti. Kdyby král Václaw na weřejném sněmu, bez panského saudu, kázal byl usmrtiti kohokoli ze sněmowníkůw, toť již nejen přátelé a služebníci zabitého, ale celá země i wšickni stawowé byliby museli z práwa proti němu powstati a pomáhati toho „litowati.“ Když pak se nic takowého nestalo, to důkazu dosti jest, že i žádné k tomu příčiny dáno nebylo.

5) W celé powěsti, tak jakž nahoře w originálu postawena jest, panuje wyprawowání neurčité, tudíž nedějinné, jen po wšeobecných okolnostech postupující, nikdež času,

místa, osob i statkůw pojedinně se nedotýkající, ale maní a nejistě w jalowých toliko nějakowostech tápající. Prawí se zajisté ku př. „za krále Wáclawa dobré paměti“ — ale kdy, kterého léta, měsíce, a dne? — „páni sau wšecko držali“ — co jest to, „wšecko?“ zdali oprawdu wšecko, tedy i Prahu, Kutnau Horu, ostatní města králowská, i Karlštein, i Křiwoklát atd.? Proč se newytýká zwláště a jmenowitě ani jeden ze statkůw těch králowských, které páni držali? Potom, kteří to byli „páni,“ kteří wšecko držali? kromě „pana Waytminara,“ kterého tehdáž ani nebylo, nejmenuje se žádný! — „Král poradil se o to s swau maudrau raddau“: i kdo to byl, který tak maudře (!) králi raditi uměl? — Rada w té wěci byla snadná i sprostička: jestliže král komu statky swé zastawil, t. j. za půjčené sobě hotowé peníze, aneb za wykonané služby na odměnu w jisté summě zapsal, tot, chtělli zase míti který takowý statek, mohl jen dle jistiny zápisné zaplatiti summu zástawní, a statek byl mu wrácen bez odporu. Tato byla we starých Čechách od jakžiwa praxis obyčejná. I nebyltě král Wáclaw tak hlaupý, aby we wěci tak patrné a sprosté byl jiného „zdrawějšího“ (!) naučení potřebowal nebo žádal. — Takowýmto spůsobem mohlbych i jiné nedowěcnosti a nemotornosti we wyprawowání onom stopowati: ale tuším že toho pro lepší Waše přeswědčení, páni moji! ani nepotřebí. Jen toho dowolte mi ještě podotknauti, že slowa ta: „kdyby nebylo našich wěrných měst, žebychme nejednau neměli co jísti,“ — také teprw na XVI století ukazují, t. na rozepře po r. 1502 mezi stawem městským a stawy wyššími wzniklé; za krále Wáclawa zajisté nebylo mezi městy a šlechtici Českými ještě žádné opposice, ani zřetelné řewniwosti.

6) Spisowatel neprawí sice určitě, kolik pánůw Českých do „červeného stanu“ wešlo: ale několik aspoň předních

museloby se owšem počítati; tedy několik smrtí we wyšší šlechtě České najednau. Já pak traufalbych si ještě dokázati, že nikdy za krále Wáclawa větší počet čelných pánůw Českých w jednu dobu nezhynul. Známyť jsau, ze zachowaných posawad auplně tehdejších desk dworských, též ze knih Erectionum a Confirmationum, a posléze z tisícerých jiných listin, wšecky hlawní osoby každého rodu tehdejší šlechty České: a nikdež, owšem ani w r. 1389, od Pelcla jen z domysla i bez příčiny udaném, není té doby nalezti, kdeby jich wíce najednau bylo zemřelo.

7) We starých Čechách statkowé wšech na smrt odsauzených připadli na krále; auřad králowských desk dworských uwazowal se w ně, jako we wšecky jiné odaumrtí. O sněmu Wilémowském muselyby tedy owšem w deskách dworských, aspoň následkem jakýmkoli, nějaké sledy se nacházeti; jelikož tam nejen hrady, města, wesnice i statky wšecky, ale i každý dwůr poplužní, ba každý aurok sebe menší kterýkoli w celém králowstwí na krále kdy spadl, řádně zapsáni se nalezají. Ale já sem wšecky kwaterny těchto desk z wěku Wáclawowa několikrát auplně prošel, i nic tam podobného, ani cožby jen opodál na sněm Wilémowský upamatowáwalo, naleznauti nemohl. O wšech jiných rozepřech, kdykoli král Wáclaw s pány Českými o statky činiti měl, ku př. o Pardubice a hrad Starau s panem Wilémem z Pardubic r. 1387—90, o hrad Žleby s pány z Wartenberka atd. zprawy dostatečné tam najíti jest; a král Wáclaw při tom nikdež násilím, ale wždy jen řádem a prawem zemským sobě počínal.

8) Konečný důkaz neprawdy sněmu Wilémowského také w tom hledati se musí, že we wšech porocích, důtkách a wýčitkách, které králi Wáclawowi ještě za jeho žiwobytí často a hojně činěny byly, nikdež nic se nenachází, coby na onen „červený stan“ wykládati se dalo. Wědomo jest,

že wolenci Říšští, ssazujíce Václawa r. 1400 s králowstwí Římského, mezi jinými wěcmi také známé usmrcení generálního vikára Pražského, doktora Johánka r. 1393, jemu trpce wytýkali: jakžby byli zamlčeli skutek mnohem větší a hroznější, kdyby pod zástěrau práwa, na sněmu weřejném, byl se ho dopustil? Mně pak podařilo se nalezti we starém rukopisu kapituly Pražské dwa sauwěké spisy proti králi Wáclawowi, z nichž jeden popisuje příčiny jeho jímaní r. 1394 obšírně, druhý wšecky nespůsoby, kterých král až do konce r. 1396, a snad až do r. 1400, se dopustil, jemu trpce dosti před oči předstírá. Tento má nápis: „Forma curialis super quibusdam evitandis per D. Regem, illis, quae videlicet statum et commodum regni videntur impedire;“ *) a to místo we spisu tom, dosawad wůbec ještě neznámém, kde wšecka prowinění krále Wáclawa se wyčítají, uwedu zde auplně:

„O culmen imperii! cur tam longo tempore verbis mellifluis in suspenso tenuistis imperium? cur tanto tempore tolerastis antipapam? cur tanto tempore fidem deviare permisistis catholicam, cum hujus facti fuistis causis rationabilibus judex et supremus arbiter constitutus? cur tantis fervoribus Iudaeorum amastis perfidiam, ipsos diligendo super fideles Christicolas, ipsos namque super prophetas Domini extollendo? cur Vestra Serenitas literatos Pragenses, collegii studentes et presbyteros, fuit Neronitate persecuta arctius, non ipsis Vestrae Serenitatis ostendendo basea? nam captivastis, alios decollastis, alios aqueis submersistis fluminibus, **) strigillis ut bestias strigillastis, alios percussistis baculis, nullum ipsis, ut praeclarissimus pater vester, ostendens subsidium, sed cippis, vinculis, blasphemiisque singulis

*) MS. bibliothecae capituli Prag. G, XIX, fol. 1206.

**) Naráží se na Jana Nepomuckého neboli doktora Johánka.

ipsos multotiens confudistis. Princeps illustrissime! quam fragilibus vestra sincera conscientia fuit dotata consiliis, cum singulas Pragenses ecclesias spoliare voluistis ornamentis et reliquiis! Timeo namque, Serenitatem Vestram ut Nabuchodonozor, propter excessus dictos superius, plagam dei non effugere, et propter instabilitatem vestrae mentis. Regum praeclarissime, nate serenissimi patris vestri Karoli! quam mala indutus fuistis rationis purpura, cum illustrem principem et dominum, D. Jodocum marchionem Moraviae, et nobilem D. Bočkonem de Kunstat alias de Poděbrad, vestro conductu vestrorumque, captivastis turpiter,*) sigilli Majestatis Vestrae, literarumque vestrarum, vestrorumque verborum cancellastis credentiam. Regem namque haec non respiciunt" etc.

Pokračuje potom tentýž proti králi dále, proč wybírá z chudých lidí milostníky swé i k auřadům jim dopomáhá, čelnějších pánůw Českých nedbaje, — což, mimochodem říkaje, hlawní byla nespokojenosti týchže pánůw i dwojího jímaní krále Wáclawowa příčina, nikoli pak zástawy statkůw královských a wywazení jich sněmem Wilémowským: — „Serenitas Vestra imaginative dignetur respicere: hos, quos vobis novellos formastis dominos, de luto faecis erexistis et miseriae, Serenitatis Vestrae formastis in praejudicium; si namque Vestra Serenitas ipsorum consilio utetur diutius, imperio, corpore et regno privari poteritis." — Widěti tu jest, že spisowateli nebylo na mysli, zatajiti jakýkoli přestupek Wáclawůw; i jakžby byl zamlčel o krwi u Wilémowa wylité, kdyby krew ta na pauhé bájce se nezakládala.

9) Těm a takowým kritikům, kteří na to spoléhají, že každá historická bájka wždy nějakau příčinu a nějaký základ míti musí, — partem aliquam veri fabula semper

*) Stalo se to r. 1396, na počátku měsíce Juni, na Karlštejně.

habet, — poslaužiti mohu něčím, co snad upokojí swědomí jejich. O bratru totiž krále Wáclawowu, Sigmundowi, králi Uherském, jenž potom císařem Římským se stal, wyprawuje se w historii Uherské cosi sněmu Wilémowskému poněkud podobného. Aeneas Sylvius mluví o tom tato slowa: „Exinde cum de conspiratoribus instructus esset (Sigismundus), exiens in campos, barones omnes adesse jussit, vocansque singulos ad tentorium suum seorsum, triginta ex majoribus unum post alium capite truncavit, occidissetque plures, nisi sanguis fluens occisionis indicium extra tentorium fecisset; quo admoniti alii, ire noluerunt, quamvis vocati.“ *) Zůstawuji skaumaní prawdy neb neprawdy zprávy této dějezpytcům Uherským, kteříž rozsaudí, máli ona rozumína býti o zničení skrze Sigmunda fakce Horwátské r. 1390—92, o kterémž Thurócz a jiní jináče píší. Mně dosti bylo dokázati, že skutek takowý o krále Wáclawowu bratru někdy wyprawowán byl, a ukázati tudíž na pramen, ze kteréhož, nedoslyšením aneb nedorozuměním, bájka o sněmu Wilémowském wyprýštiti se mohla. Podobnost zajisté obau dějůw jest příliš rázná, nežli aby pauze náhodna býti měla.

Doufám již nyní, že žádný z Wás, páni! na mysli swé nebude odporowati déle průpowědi mé, že domnělý ten sněm Wilémowský nic není, než pauhá smyšlénka. Já‘ alespoň nabyl sem o tom přeswědčení dokonalého; a kdoby je wywraceti chtěl, muselby nejen důwody mé zlehčiti, ale ku podpoře domnění swého, jelikož jedenkaždý děj w pásmě mnoha jiných se zaplétá, wywesti i nowé stránky dějin onoho wěku na swětlo, které se známými dosawad se nesrownáwají. Toho pak, pokud má wědomost stačí, dowesti naprosto nelze. Není mi nikoli činiti o bezauhonnost

*) Wiz „Aeneae Sylvii vita Sigismundi imperatoris,“ w mém spisu Italienische Reise r. 1837, na str. 109.

charakteru Wáclawowa: ale jest mi činiti o prawdu a nestrannost w historii, a nechci uwalowati na welikého, ni na malého, wíce porokůw, nežli sprawedliwost káže. Mrtwí zajisté, sauzeni jsauce námi, hájiti již sebe sami nemohau. A protož, chcemeli o nich prawdě, hleďmež si jí sami.

Kdyby nám chwíle postačowala, chtělbych Wám, páni také na to důkazy wésti, že připomínané od Hájka k r. 1391 stětí na rozkaz Wáclawůw dwau pánůw českých na Wyšehradě, Hrozka totiž ze Čbánu a Jiroše ze Hradiště, náleží také mezi smyšlenky, a že i sama tato jmena obau mužůw smyšlena jsau: ale musím toho, budeli potřebí, poodložiti k jinému již času a místu.

K záwěrce dnešního rozjímaní dowolte mi jen ještě přečísti Wám zprawu, která na deštkách wazby rukopisu Brazydynowa písmem sauwěkým (totiž prwní polowice XVII století) psána jest w tato slowa:

„Léta 1394 král Wáclaw Český, když z nabádaní Sigmunda krále Uherského a Jošta markrabí Morawského bratří jeho, od pánůw českých jat a we Wídni do wězení dán byl, ten teyden po Swátosti, w tom wězení zůstáwaje toto složil a za píseň swau smutnau užíwal:“

„In aliena provincia
Conturbat me tristitia,
Evacuavit laetitia.
Ex patria sum expulsus,
Moraviâ sum detrusus,
Factus sum sicut rusticus,
Conturbat me vilissimus!
Si miles essem, equitassem,
Si latro essem, spoliassem:
Non sum miles, neque latro,
Sed sum unus pauper žiako.
Ungarones sunt barones!

Non barones, sed latrones,
Cujus Satan erit comes
Et demerdat eos omnes!“

Již Pelcel w žiwotopisu krále Wáclawa (II, 471) připisuje werše tyto ne králi Wáclawowi, ale markrabi Prokopowi Morawskému na r. 1402; a to právem. Wáclaw zajisté, nikdy Morawau newládnuw, slow „Moraviâ sum detrusus“ o sobě užiwati nemohl; aniž kdy příčinu měl, stěžowati sobě na Uhry a národ Uherský wůbec, kteří mu ničím neublížili. Naproti tomu Prokop markrabě i skutečně „Moraviâ detrusus,“ i od lidí krále Sigmundowých, tedy od Uhrůw, pod gleitem aukladně jat byl, a potom w Čechách, we Wídni, až i w Prešpurku, twrdě wězen. I o tomto markrabí wšak we posawadní historii mnoho nesauhlasných zpráw se udáwá, kterýchžto kritického rozhodnutí od Morawských dějezpytcůw očekáwati sluší.

16.

Předchůdcowé Husitství w Čechách.

Čteno w posezení sekcí historické král. České Společnosti Nauk dne 20 Oct. 1842.

Předmluwa (z r. 1842.).

Obiráwaje se, ku potřebě historického díla swého, w rozličných bibliothekách i archivech, jak domácích, tak i cizích, se wšelikými písemnostmi nám po dáwných předcích našich pozůstalými, miwám častau příležitost oznámiti se se jmeny a spisy mužůw nejedněch, o kterýchž dosawadní prameny literarní historie České, zwláště co do spisowatelůw latině psawších, buď owšem mlčí, buď jen welmi nedokonalé zprávy podáwají. Od několika let počal sem zapisowati sobě nowe takowéto jmena i zprávy jen ku potřebě swé wlastní; až po rozmnožení zápiskůw zdálo se, žeby oni také jiným krajanům, dějin wlasti naší milownym, whod a wděk býti mohli. Přičinil sem se tedy o sestawowání jich, a umíniw wydáwati je po swazcích na swětlo, počínám obšírnějšími články o tak nazwaných předchůdcích Husowých, o kterýchž ač téměř we každé cirkewní historii řeč bywá, předce dosawad ještě málo wůbec se wědělo. Aumysl můj není a nebude podáwati ukončené články samy w sobě, alebrž jen materialie a jakoby náwěští pro budaucího zpytatele; protož w nich ne tak auplnosti, jako raději důkladnosti a zpráwnosti šetřiti se bude oc.

Dodatek z r. 1871. Spis tento, určený pro akta král. české Společnosti nauk, podán byl c. k. censuře r. 1843, ale wrácen spisowateli bez potřebného tehdáž powolení k tisku. Když o dwě léta pozdéji chwalně známý dr. *J. P. Jordan* poznal jej u mne, žádal mne o powolení, wydati jej w cizině pod swým jmenem w německém překladu, čehož já, prohlédaje ku prospěchu nauky, odepříti ani nechtěl, ani nemohl sem. Takž wyšel již r. 1846 w Lipsku pod nápisem: „Die Vorläufer des Husitenthums in Böhmen“ str. 87 in 8. Chtěl sem byl po swazcích pokračowati w díle takowém pod titulem „Učení Čechowé a Morawané XIV a XV století“: ale nehoda ta odjala mi wšelikau další k tomu chut.

A. *Kunrat z Waldhausen.*

(Kw. od r. 1349 — † 1369, 8 Dec.)

Ačkoli spisowatel tento nebyl rodem Čech ani Morawan, předce slušně se připomíná w řadě spisowatelůw českých XIV^ho^ století. Nejen zajisté dlauhým w Čechách přebýwáním a wedením auřadu kazatelského w Praze, kdežto i umřel a pochowán jest, ale i tím se znárodnil w Čechách, že w duchu císaře Karla IV i arcibiskupa Arnošta z Pardubic, on s Miličem Kroměřížským prwní byl mezi těmi kazateli českými, kteří o naprawení mrawůw celého křesťanstwa, zwláště ale duchowenstwa, horliwě se zasadiwše, za to již nejen za živa ode mnohých nepřátel pronásledowáni, ale i po smrti swé za předchůdce hlawního reformatora českého M. Jana z Husince, powažowáni a pokládáni byli. W tom ohledu muž tento w historii církewní wůbec důležité zaujímá místo. Psali o něm nejen nejstarší naši dějepisci církwe, Bílejowský, Žalanský, Theobald, Stranský a jiní, ale i němečtí wšickni, počna od Matěje Frankowice (Flacia Illyrika † 1575) až do nejnowějšího Gieselera i Wessenberga. A předce není téměř neznámější osoby w celé posawadní historii naší nad tohoto kněze Kunrata. I samo jmeno jeho mylně se udáwá: wšude zajisté sluje „Conradus de Štěkna“ aneb „Conradus ab Austria,“ což prý (dle Balbinowy Boh. docta i jiných) jedno a též jest.

Není pochyby, že mylné domnění to založeno jest na chybném wýkladu slow následujících, kterými někdy mistr Ondřej z Brodu Českého stíhal mistra Jana Husa: „Dicitis de criminibus clericorum: sed de erroribus ex libris Wiklef, quos protegitis, nullam mentionem facitis. Ego pauper homuncio dico, si non esset causa alia, praeterquam hoc, quod praedicatis contra clericos, nullus vos, ut aestimo,

excommunicaret. Nam et antiquis temporibus Milicius, Conradus, Sczekna et alii quam plurimi contra clericos praedicaverunt, nullus tamen propter hoc excommunicationis fuit sententiae subditus.“ Tato slowa již r. 1549 Jan Dobnek, přijmím Cochlaeus, we swé Historia Hussitarum (lib. I pag. 42) wytisknauti dal; a Weleslawína we swém Kalendáři historickém na den 9 Mart. i Žalanský w žiwotopisu m. Jana Husa již je tak wykládali, jakoby „Kunrat Štěkna“ byl jedna osoba. Na to Bohuslaw Balbin we swé Epitome (str. 407) zakládal hned další domysl, prawě: „Conradus ab Austria, a longa, ut reor, in Austria et Viennensi academia commoratione dictus est, cum alioqui patrio cognomine de Štěkna diceretur, ut habet Žalanskius.“ Po něm toto domnění zachowalo se až podnes we wšech spisech historických: ale, co nedůwodné a chybné, wywráceno býti musí.

Hlawní a tak říkaje klassický pramen, ze kterého prawá známost o muži tom čerpati se musí, jest podaná o něm od sauwěkého Beneše Krabice z Weitmile zpráwa následující: „Anno 1369, in festo conceptionis beatae virginis Mariae, mortuus est egregius praedicator, frater Conradus, canonicus regularis, rector ecclesiae S. Mariae ante Laetam curiam in civitate Pragensi, et ibidem in cimiterio sepultus. Hic cum esset natione de Austria, vir magnae literaturae et majoris eloquentiae, veniens Boemiam, vidensque homines nimiae voluptati deditos, et in multis, ut supra meminimus, excedere metas suas, praedicatione sancta sua correxit mores hominum patriae nostrae, ita ut multi, obmissis vanitatibus seculi, sedula mente deo servirent. Inter multa alia bona, quae hic vir fecit, unum magnum et memoria dignum fecit, ut mulieres civitatis Pragensis, quae ante haec tempora magna et multum superba pepla, nec non vestes superbissimis modis exquisitas deferebant, illa et illas

deponerent, et satis humili habitu omnibus diebus hujus praedicatoris et doctoris eximii uterentur. Hic etiam praedicabat intrepide contra usurarios et alios malae fidei possessores, et specialiter contra religiosas personas utriusque sexus, quae per Simoniacam pravitatem fuerant ad ordines receptae. Unde cum multae hujusmodi personae, hac sancta praedicatione compunctae, dispensationem a Sede Apostolica peterent, et ulterius suos pueros alii ad ordines cum pacto tradere detrectarent, insurrexerunt omnes fratres ordinum Mendicantium contra hunc, et plurima convicia eidem intulerunt. At ille, cum esset vir perfectae caritatis, omnia aequo animo sustinuit pro domino, et in bona confessione migravit ad Christum. Requiescat in pace. Amen!" (Scriptores rer. Bohem. tom. II, pag. 403 sq.)

Ze swědectwí toho bezodporně wyswitá, že tento r. 1369 zemřelý kazatel u Teyna nebyl Čech, ale Rakušan; a příjmí jeho české „ze Štěkna" stáwá se tudíž tím podezřelejším, ano se mu ho nedáwá od sauwěkého spisowatele. Owšem pak omyl we spojowání jmen „Konrad" a „ze Štěkna" tím patrnější bude, když dokážeme, že M. Štěkna, čili Jan ze Štěkna, kterého M. Ondřej z Brodu w hořejší zprawě mínil, žiw byl ještě na počátku XV století. Wšecka ale pochybnost o prawém jmenu Kunratowu zapuzuje se následující zpráwau od mistra Pařížského Matěje z Janowa, kterauž we swém spisu Regulae veteris et novi testamenti klade: „Quantum ad praesentem inquisitionem attinet, alius Helias, id est vir abundans spiritu Heliae, requiratur, qui diutinum rupit silentium de adventu Christi ultimo et Antichristi; et si vultis accipere, quantum notitia gestorum mihi asserendum inducit, ipse est *Milicius,* venerabilis presbyter et praedicator, potens in opere et in sermone, cujus verbum tamquam facula ardebat; et similiter *Conradus Wolthausar*, homo utique religiosus et devotus; qui dictis suis

et scriptis principales metropoles sanctae ecclesiae repleverant, utpote Romam et Avinionem, ubi papa, et Bohemiam atque Pragam, ubi residet*) imperator; et unus ipsorum, scilicet Conradus, in Praga occubuit, ubi Caesar, alter Avinione est mortuus, ubi papa. Et ambo in extremis articulis pro Christi Jesu veritate et justitia in medio tribulationis pessimae occubuerunt.“ (MS. Českého Museum N° 289, fol. 199.a) Konečně i on sám jmenował se „Ego *Conradus in Waldhausen*, professus ordinis Sancti Augustini canonicorum regularium et Litoměřic Pragensis diocesis plebanus,“ w apologii swé proti Dominikánům, o které hned šířeji promluwíme; i w jednom z rukopisůw postilly jeho, (w Českém Museum MS. N° 283) roku 1386 od kněze Wáclawa z Jemnic udáno jmeno jeho takto: „Explicit aestivalis pars postillarum super evangelia dominicalia, edita per dominum *Chunradum de Walthusa*, plebanum in ecclesia beatae virginis in Laeta Curia in civitate Pragensi“ etc.

Widěti tedy, že rodem byl z Walthúsy, čili z Waldhausen w Rakausích, a že wstaupil do řádu kanowníkůw řeholy Sw. Augustina. Na kněžstwí poswěcen byl r. 1349, a následujícího léta některý čas w Římě se zdržował. Potom w Rakausích, wlasti swé, na několika místech, nejwíce ale we Wídni, jak učením, tak i kázaním lidu obecnému se zanášel. Pro učenost a wýmluwnost swau na slowo wzat byw, pozwán jest od císaře Karla IV, prostředkowáním pánůw z Rosenberka, do Čech, a propůjčeno mu tu, s powolením arcibiskupa Arnošta z Pardubic, užíwaní fary Litoměřické. Léto powolání jeho do Čech s jistotou určiti se nedá; zdá se wšak býti druhá polowice r. 1360 aneb 1362. Prawí zajisté Kunrat sám o sobě: Item quod dicunt, me possidere proprium, similiter est falsum, quia proprium non habeo,

*) *MS.* na místě „*residet*“ klade „*ecclesie*“ proti smyslu.

sed rerum ecclesiae meae usum; cujus mihi praesentationem D. Imperator, licet numquam me viderit, quia tempore meae praedicationis primi anni in Praga non fuerat, ad partes Austriae me inscio per dominum de Ronsberg (*sic*) misit, a nullo hominum ad hoc persuasus." Příchod tedy jeho do Čech padá do takowé doby, když Karel IV dlauhý čas kromě Cech se zdržowal, jako ku př. od počátku měsíce srpna r. 1360 do polowice máje r. 1361, aneb od října 1362 do máje 1363. Časté zajisté připomínání we spisu jeho r. 1364 psaném, že jest příchozí w Cechách (advena,) i že brzy opět do Wídně wrátiti se má, nedá mysliti, žeby již od dáwna před tím byl zde přebýwal.

Litoměřickým jsa farářem, Kunrat nicméně wíce w Praze nežli w Litoměřicích se zdržowal, a tu nejprwé u S. Hawla, ne w kostele, ale na náměstí kázáwal, protože weliký počet posluchačůw jeho do kostela směstnati se nemohl („quasi per annum continuum praedicavi juxta ecclesiam S. Galli in foro coram omni populo, quia in ecclesia, licet magna, locum habere non potui"). Teprw po r. 1364 dostal se na přední faru městskau w Praze, kteráž jest kostela Teynského we Starém městě, kdežto i r. 1369 dne 8 Dec. smrtí sešel. Z toho widěti, že kazatelem byl w lidu welice wáženým a oblíbeným, an neobyčejnau wýmluwností i přísností wšecky wěku swého nemrawy, hříchy a nešlechetnosti odkrýwal i stíhal, („quasi in omnibus sermonibus argui superbiam Pragensium, avaritiam et luxuriam,") lid ku pokání napomínaje a ku prawé pobožnosti nawodě. Neobyčejné účinky nábožného snažení swého sám některé wyprawuje w apologii swé slowy následujícími: „Civitas Pragensis de cetero [et semper eo minori periculo animarum subjacebit: [tum quia multis simoniacis virginibus, alias in aeternum eorum fratrum taciturnitate perituris, succurretur, pro quarum dispensatione ad curiam Romanam

est jam missum, et de cetero cavebitur, ne tantae vorago turpitudinis a quoquam homine simplice, sicut prius multis annis factum est, miserabiliter ac lethaliter incidatur; tum quia multi pseudoprophetae, visis scripturarum testimoniis, si qui venerint de cetero, vel si aliqui jam venerunt, quamvis induti vestibus ovium i. e. religiosorum verborum planicies (*sic*), a fructibus suis, ne redemptas Christi oviculas tamquam lupi rapaces crudelius devorent, evidentius cognoscentur; tum quia multae superbae mulieres, audito suae superbiae periculo, a praedictis fratribus numquam ut fieri debuit detecto, a tanti diabolici peccati fastigio ad humilitatis ima descenderunt; tum quia plures usurarii a malitiis suis resipiscere certa scientia se velle dinoscuntur" etc. Dotýká také zwláště jednoho znamenitého lichwáře, jenž náwodem jeho wšem, kterým kdy uškodil, náhradu slušnau učinil; a líčí obrácení se na cestu ctnosti Hanka Payera, jinocha ostrowtipností a prostopášností swau známého, („procus mulierum, de numero eorum, qui in Praga dicuntur hellenprecht, et nobiscum in Austria dicuntur gamerati,") jenž měštkám Pražským dotírawým swým dwořením a milkowáním ani w kostele někdy pokoje byl nedáwal, potom ale „fuit conversus cum multis aliis complicibus suis ejusdem vanitatis, quod valde devote met sedebat in quadragesima ad sermonem, quamvis adhuc alias sit homo mundi, et mulierum, alias tamen quam prius, servitor" etc. Kázaní swá k lidu wšecka konal Konrad jazykem německým („ille publicus notarius, — cum examinaretur, fuit inventus purus Bohemus, et ego praedicaveram teutunice; et scripserat tantum ea, quae captiosi fratres suggesserant sibi").

Hojným nawštěwowáním kázaní Kunratowých osaměli a zpustli kostelowé mnichůw žebrawých w Praze, ačkoli tito ničeho neopauštěli, coby k nim lid wábiti mohlo.

(„Populi multitudo, ipsis (fratribus) cum suis blandis sermonibus derelictis, me statim cum in Pragam venissem, etiam plurimum corripientem, — est usque hodie secuta.“) Tím již řeholy tyto hned proti výtečnému kazateli nemálo popuzeny jsau; owšem pak ještě wíce, když r. 1363, w druhau neděli adventní (10 Dec.), na text o falešných prorocích, mnichy ty samé ze mnohých neřádůw a nespůsobůw, a zwláště ze simonie, winiti a stíhati počal. Wyprawuje o tom sám we swé apologii takto: „Cum maximam fieri animarum stragem pravitate simoniaca in civitate Pragensi non ignorarem, contra ejusdem haereticae pravitatis fautores ferventius exacui stimulum verbi dei, domino archiepiscopo prius id ipsum significato (*sic*), quod talibus, ne fierent, remedium adhiberet opportunum. Qui respondit, quod monasteria monialium fere omnia essent ab ejus cura in civitate Pragensi exempta, sed sub alis fratrum ordinum Mendicantium, ut communiter, essent. Cum igitur arcum verbi dei fortius, non contra eosdem, sed in genere contra fautores et fotores talis pravitatis intenderem, videntes se praedicti ordines, scilicet Minores, Praedicatores, Augustinenses et Carmelitae, ab omnibus auditoribus suis derelictos, abeuntes inierunt consilia, quae utique veritate numquam potuerunt stabilire. — Cum tamen caput hujus negotii esset magister generalis ordinis Praedicatorum, pro tunc in Praga constitutus, et Apostolicae Sedis, ut dicebatur, Legatus, — virtute meae doctrinae — duo magni hostes sibi mutuo fuerunt reconciliati, — qui, ut ab omnibus in Praga dicitur communiter, numquam se prius dilexerant alterutrum, imo stupende pro cadaveribus humanorum corporum, tamquam famelici volucres, saepe certaverant, ad hoc inductus, ut reor, cum ipse esset purus Gallicus, et informatos duos articulos infrascriptos confinxerunt et conscripserunt, — et eosdem contra me D. Archiepiscopo per

modum denuntiationis, nulla tamen ammonitione canonica praemissa, praesente quodam alio legato, et pluribus aliis honestis et literatis viris praesentibus, et etiam me praesente, in scripto dederunt. Quibus superabundanti, quia tali denuntiationi respondere non debui, infra triduum scriptis eorumdem falsitatem detegentibus ita respondi, ut usque hodie non viderim unius articuli responsionem a praedictis fratribus informatam. Sed cum D. Archiepiscopus sub manu publica et suo sub sigillo scripsisset, ad ostia monasteriorum omnium Mendicantium jubens easdem literas affigi, ut quicunque esset, qui aliquid haberet querelae super me et doctrinam contra meam, tali die in curia sua archiepiscopali hora tertiarum compareret, quo termino venientes, publice profitebantur, quod nihil eorum, quae scripserunt, possent contra me protestari, sicut canunt instrumenta publica super his confecta. Et quia ego postea, convocato totius civitatis populo, eo die, quo Magister Albertus cum D. Duce Austriae venit in Pragam, (to bylo r. 1364, na počátku máje,) promisi me publice articulos praefatos — pronuntiaturum, — ipsi statim procuraverunt, quod fui patenti prece rogatus, ut talia obmitterem ista vice, timentes a populo amplius odiri, a quo, sua exigente hujusmodi meae indebitae vexationis culpa, diliguntur sicut lupi. Quam tamen manifestationem feci secunda feria in pentecoste (1364, 13 Mai), intimans et demandans ipsis omnibus fratribus die pentecostes de vespere, si vellent venire ad audiendum me articulos pronuntiaturum, praesentibus multis viris honestis et literatis, nec non publicis tabellionibus, per me ad hoc rogatis, qui omnes mihi testes sunt eorum falsitatis.“

Žaloby, kteréž Dominikáni proti Kunratowi před arcibiskupem Arnoštem z Pardubic wedli, sepsány jsau w 18 článcích; k nim Augustiniani přidali ještě 6 jiných článkůw. Čtau se w rukopisu sauwěkém Českého Museum

(N° 285, in fol.), kdežto hned po nich i Apologie Kunratowa postawena jest, kterauž l. 1364 w měsíci Máji, u přítomnosti Rudolfa wéwody Rakauského, pro Rakušany sepsal, aby lžiwým powěstem o něm roztrušowaným newěřili. „Haec, dilectissimi compatriotae mei, praesertim in Vienna et per totam Austriam constituti, responsa praefatis fratribus, me absentem defamantibus prisco suo more, — objicere ubilibet non timeatis, quae valde cursorie manu propria eo tempore, quo dominus noster dux Austriae moram traxit in Praga, paucis diebus conscripsi, mira satis necessitate ad hoc faciendum ductus. Quia cum per praefatum dominum ducem essem adhortatus, ut ad Austriam redirem, secum in Vienna mansurus, me que pro ista vice hoc facere non posse, quia per D. Imperatorem essem beneficiatus, respondissem, et quaestio fuisset de qualitate litis inter me et mendicantes versatae, et dixissem, quod omnes articulos contra me per ipsos invidiose conscriptos apertis rationibus ostendissem esse aut falsos, aut pondere nullos: continue subjunxit, se in Vienna — audivisse, quod unus articulorum caneret, me dixisse, „priusquam homo filiam suam simoniacae traderet religioni, eligibilius eam esset meretricem fieri"; respondi, me non sic dixisse, sed sicut supra articulo primo respondi. Haec est igitur necessitas, quod hoc ex nunc scripsi vobis, ne per tales falsas subnixus (?) infamias praedictorum fratrum praedicatio mea et sermo meus, quem a primitate mei utinam deo grati sacerdotii, sicut scitis, in die primo celebrationis meae incipiens, jam per quindecim annos laboriose coram ducibus Austriae omnique populo, nullo palam contradicente, continuavi, in scandalum et jacturam versus, intento fine in cordibus auditorum frustretur, — promittens vobis, quod vita dei dono comite breviter personaliter ad vos veniam, — et tunc non solum mea scripta, verum ut dicunt suam bestiam audient

mei infamatores, sua verba non solum in Praga, sed etiam in Vienna malis suis gratibus resonantem, turpius quam Aeschinus (*sic*) a Demosthene latiusque victi et vincendi invincibili Christi veritate.“

Dotýkají se pak žaloby proti Kunratowi podané ne tak článkůw wíry, jako raději kázně církewní a osobního jeho w ní se chowání. Tak žalowali Augustiniani na něho, že prý „primo dixit, quod status religiosorum mendicantium non esset salubris; secundo dixit, ideo plures in Romana curia fratres Minores fuisse crematos, qui praedicassent Christum mendicasse; tertio false impegit in dictos fratres S. Augustini maculam simoniacae pravitatis, et dixit se hoc probaturum; quarto suasit quibusdam fratribus dicti ordinis, quod apostatarent; quinto per suas praedicationes omnibus modis, quibus valet, derumpit pacem Christi filiis commendatam, unde videtur missus non per Christum, sicut multa dicta Christi contestantur; sexto videtur, quod evidens ratio convincat, ipsum fuisse apostatam ordinis regularium, si non alterius ordinis sit apostata; nam contra votum et regulam S. Augustini acceptavit curam suo monasterio non incorporatam, et nulla interveniente dispensatione legitima, sequestratum a sua communitate proprium possidet.“ Na poslední článek wedl Kunrat odpor ten, že s přiwolením probošta i konventu swého, i po zwláštní od arcibiskupa Arnošta obdržené dispensací, na fary w Čechách dosazen byl, k žádosti císařowě i pánůw z Rosenberka etc. (Wiz nahoře.) Ostatní žaloby ještě neważnější byly: 1) incepit primo de simonia, dicens, qui dant vel recipiunt (ad monasteria) filios vel filias cum pecunia, sunt aeternaliter damnati; 2) dixit, quod nullus esset in civitate Pragensi, qui praedicaret omnem veritatem; quidam essent in collegiis monachorum, qui nescirent dicere, quia non studuerunt, quidam scirent, sed non dicerent, quidam non praesumerent, et esset ratio, quia time-

rent perdere suas plenas strumas, quas ex taciturnitate habent; 3) item dixit, quod jam non invenirentur ita reverendi antiqui viri in ordinibus, sicut prius, quia jam essent nimis crapulosi; 4) item dixit, vos non vultis dare pauperibus et datis monachis, qui sunt fortes et plus habent, quam habere debent etc.; 5) dixit in die Barbarae, quod truffa esset currere ad caput S. Barbarae, quia esset in Prussia et non in Praga; 6) dixit, quod monachi sunt fatui ex eo, quod quia habent unum sanctum, qui instituit eorum ordinem, se sanctos reputant etc.; 12) querimoniam fecit, quod fratres fuissent missi ad ipsum occidendum etc. etc.

Prawda jest, že Kunrat nehleděl mnichůw žebrawých nikdež ušetřiti, ale s welikým důrazem, ba snad i s náružiwostí nastupowal na odchýlení se žiwota jejich ode starodáwních swatých řehol swých. Prawil zajisté, že kdyby prwní zakladatelé řehol těch opět na swět přišli, a we půwodním swém duchu starau kázeň mezi nimi obnowiti chtěli, učedlníci jejich nejen žeby jich wíce nepoznali, ale jistě žeby prý je ukamenowali; tak již na místě dobrowolné chudoby, pokory a lásky křesťanské, že nenasytné lakomstwí, pýcha i sobectwí jimi prý dýše a wládne. Wůbec, máli Kunrat mezi předchůdci Husowými státi, wždy předce wyznati se musí, že on učení církewního nikde scestně se nedotýkal, ale že celé horlení a snažení jeho směřowalo jen ku polepšení mrawůw, we smyslu a w duchu církwe starodáwním.

Mezi spisy od něho nám pozůstalými jmenowati se musí především *Postilla* jeho, k žádosti a ku potřebě studujících na universitě Pražské latině sepsaná, dílo weliké, jenž we dwau foliantech, pod názwem „*Postilla studentium universitatis Pragensis*“ we starých bibliothekách našich (ku př. w universitní, kapitulní a musejní,) hojně dosti se nachází. Počíná w tato slowa:

„Postillam studentium sanctae Pragensis universitatis ut supra evangelia dominicalia, quae leguntur per anni circulum, per talem modum, quo ipsam ad populum proprio declamavi gutture, conscribere vellem, et quae voce transeunte et ipsis coram positis praedicando deprompseram, scripturae mancipare remanenti, creberrimis ac instantivis precibus rogitatus, atque promittentium se plurimum per hanc ad praedicandum verbum dei cum effectu suo tempore animandos, ipsorum piis vocibus refragari nequiens, hoc ipsum, sicut rogabar, opus ad laudem dei ut potui perfeci“ etc.

Druhé neweliké dílo jeho jsau: „*Prothemata sermonum domini Conradi*“, začínající těmito slowy: „Homini in peccato existenti angeli tria servitia faciunt“ etc. a končící: ... „et propter crapulam multi perierunt.“ Čte se w rkp. kapituly Pražské *E, 19,* z wěku XIV we fol.

Třetí nám známý spis jest nahoře dotčená *Apologie* proti žalobám mnichůw žebrawých, jenž počíná takto: „Haec sunt, quae praedicavit Conradus praedicator S. Galli in ecclesia et in foro publice contra religiosos Minorum, et specialiter mendicantium, in verecundiam et destructionem coram omni populo; incipiens a tempore, quo venit post pascha, cessare non curavit ab his usque in hodiernum diem“ etc. Konec její zní takto: . . „visitare pupillos et viduas in eorum tribulatione per fraternam compassionem, et ab hoc seculo se custodire immaculatum.“ Nachází se w rkp. Českého Museum N°. 285, papírowém we folio, we XIV století psaném, na listech 1—13, po čemž ještě následuje troje psaní Kunratowo: 1) k Rakušanům (bez datum, ale r. 1364 w Máji wyšlé,) 2) Magistro ordinis Praedicatorum et fratribus suis ex parte Conradi ad S. Gallum praedicatoris, *dd.* w Praze, 3 Januar. 1364; a 3) k nejmenowanému mnichowi žebrawému psaní apologetické *dd.* w Praze, 13 Febr. 1364.

Bohuslaw Balbin we swé Epitome rerum Bohemicarum, na stránce 406—7, wyprawuje: „Vidi quoddam Conradi volumen manuscriptum grande, cui titulus „Accusationes Mendicantium," idque inter libros sacrarii Krumloviensis reperi, Conrado adhuc vivente Pragae anno 1364 descriptum, in quo et accusat mendicantes religiosos, et eorum responsiones ad sua objecta iterato refellit; non licuit per tempus tam grande volumen evolvere." Není pochyby, že spis tento weliký od předcházející Apologie rozdílný jest. Nacházíli se ještě w Krumlowě, není mně známo.

B. *Milič z Kroměříže.*

(Kw. od r. 1350 — † 1374 29 Jun.)

Ještě větší, nežli Kunrat, jmeno a zásluhy získal sobě, ale také spolu větší protiwenstwí snášeti musel jiný toho věku kněz a kazatel w Praze, *Milič z Kroměříže.* O žiwotu jeho podány nám zprávy dosti hojné ode dwau sauwěkých jeho ctitelůw a učedlníkůw, z nichžto prwní spis již od Bohuslawa Balbina (we čtwrté knize jeho Miscellanea, částce druhé, str. 44—64) tiskem oznámen jest, druhý pak nachází se we knihách M. Matěje z Janowa (wiz níže). W pozdějších časích Flacius Illyricus we známém díle, Berghauer we knize Protomartyr poenit. (I, 91 sl.) a Voigt we swých Acta literaria Bohemiae et Moraviae (I, 216 sl.) nad jiné pilněji o něm skaumali a psali.

Že w Kroměříži na Morawě z nebohatých rodičůw stawu městského se zrodil, to wyswědčuje prwní žiwotopisec jeho wýslownĕ; domnění některých spisowatelůw, žeby z rodu pánůw Českých z Miličína pocházel, spoléhá pauze na nerozumném wýkladu jmena jeho „*Milič*", kteréžto bylo jeho křestné a osobní, nikoli rodné jmeno; také w žádném sau-

wěkém spisu nedá se nalezti, žeby se kdy byl „Janem“ Miličem jmenowal, jakž jej nowější spisowatelé wesměs nazýwají. O jeho mladém wěku, a kde literním naukám se oddal, nic owšem se newí; jen z té okolnosti, že teprw we wěku dospělém přiučil se jazyku německému, zawírati lze, že wzdělání swého nenabyl w Němcích, ale buďto we Wlaších, buď we wlasti swé. K weřejné činnosti dospěl již r. 1350; ač newíme, kde a w jakém auřadě.

Co kněz dostal se ke dworu nejprw tuším markrabě Jana Morawského, potom císaře Karla IV, za písaře čili za sekretáře; r. 1360—62 již počítán byl mezi předními auředníky kanceláře císařské, a byl na podzim léta 1360, i s jara 1362, s císařem Karlem w Říši, jmenowitě w Normberce; podpisy zajisté jeho čtau se we mnohých listinách, té doby z císařské kanceláře wyšlých. Takét již tehdáž byl kanownikem u S. Wíta na hradě Pražském i archidiakonem; kdy se jím stal, newí se. Posléze zastáwal auřad sakristy tamtéž (ne sakristána) až do podzimku léta 1363, *) kdež konečně wšecky čestné i wýnosné auřady a důstojenstwí opustil, chtěje w chudobě a w pokoře následowati Krista.

Welice nerád ztratil jeho wýtečný duchem i ctností arcibiskup Arnošt z Pardubic, jenž muže tak wzorné pobožnosti, jakowý byl Milič, ku pomoci swé míti chtěl. I dle našeho saudu prawdiwá jsau slowa, kteráž k němu prawil, u sebe podržeti jeho chtěje: Domine Milici! quid melius potestis facere, quam ut pauperi archiepiscopo sibi gregem commissum pascere juvare velitis? On wšak jináče o tom

*) Ještě 1363 dne 21 Aug. co sakrista Pražský a pán na Tmani se připomíná we knihách Confirmationum; 23 Dec. 1363 již po něm stal se Bušek sakristau. Wiz Berghauer, Protomartyr poenit. I, 95.

smýšleje, aniž na prwních místech sedati chtěje, odpowěděl, že chce zkusiti sebe, zdaliżby kázaním slowa božího lidu prospěšen býti mohl; i odešel nejprw do Horšowa Teyna, a tam půl léta w častém k lidu kázaní cwičil se. Wšak když mu tamější byt, zwláště we krásné zahradě farářowě, líbiti se počal, poznaw on i w takowé lahodě pokušení swěta tohoto, umínil nawrátiti se do Prahy, a tu nejprw u S. Mikuláše na Malé straně, potom u S. Jiljí na Starém městě kázati počal.

Z počátku měl prý jen málo posluchačůw, a i z těch někteří „propter incongruentiam vulgaris sermonis“ jemu se posmíwali. Pomálu ale množil se počet jejich, a slowa jeho přísná i pronikawá proti pýše a lakomstwí, jakožto kořenu wšeho zlého, roznášela se po městě. Posléze žádost, slyšeti jeho, tak se rozmohla, že někdy za jednoho dne troje, až jednau i patero kázaní na wšelikých místech míti musel. Obdiwowali se duchu jeho bystrému a plodnému nejen sprostí lidé, ale i wzdělaní, mezi nimiž M. Wojtěch Rankonis de Ericino, nejučenější swého wěku Čech, wyznal: omne, quidquid ego pro sermone faciendo viris literatis et illuminatis vix in uno mense comprehendere possum, Milicius vero tantum una hora suo studio comprehendit. Aby pak i německé částce obywatelstwa Pražského prospěšen býti mohl, počal se teprw nyní také němčině učiti, jakož biograf jeho wyprawuje: Et ita erat sollicitus de salute populi, quod licet numquam in juventute Teutonicum profecerat, volens ergo majorem populum domino suo acquirere, coepit jam in senectute studiose idioma teutonicale inquirere a suo scholari et ab aliis, quibus notum erat, et multoties totum sermonem, quem praedicare debebat, in teutonico conscripsit, et sic incepit in Teutonico praedicare. Aučinek jeho kázaní w lidu byl tentýž, který u Kunrata Waldhausera, ba ještě wětši, jakož doleji lépe se wyjewí.

Horlením proti mrawní porušenosti wěku swého, a ustawičným zahlaubáním se do písem swatých, zwláště ale do prorokůw starého zákona, jenž někdy byli také proti neprawostem wěku swého se zasazowali, duch Miličůw naplnil se myšlénkami a obrazy neobyčejnými o posledních wěcech, o příchodu Antikrista, o zkáze a konci swěta. Kristowa slowa u Matauše (XXIV, 15) „když uzříte ohawnost zpuštění, předpowěděnau od Daniele proroka, ana stojí na místě swatém," — srownaná s náwěštím Danielowým (XII, 11, 12): „od toho času, w němž odjata bude obět ustawičná a postawena ohawnost hubící, bude dnů 1290; blahoslawený wšak, kdož dočeká, a přijde ke dnům 1335," — a wykládaná dosti uměle i bystře ze samých písem swatých, zdála se mu dáwati na jewo, že předpowěděný onen čas příchodu Antikristowa plnil se w létech 1365—1367. Mluwě o tom Milič, a líče působení Antikristowo we wšech stawích křesťanstwa, neušetřil ani hlaw jeho duchowních i swětských, jmenowitě také ani císaře Karla IV r. 1366; pročež na osočení nepřátel od nowého arcibiskupa Pražského Jana Očka z Wlašimi do wazby wzat, *) ale zase propuštěn byl. Zwláštní láska i úcta, kterauž jak císař tak arcibiskup i předtím i potom k němu jewili, slauží za důkaz, že aumyslu zlého proti sobě w této wěci do něho se owšem nedomýšleli, a prowinění jeho, byloli jaké, ze srdce mu odpustili. On pak, znedůwěřiw se již wlastnímu nálezku a umění swému, a nenalezaje wíce upokojení ducha swého we wlasti, umínil jíti do Říma ku papeži Urbanowi V, swěřit jemu tajemstwí

*) Prwní toto Miličowo wězení doswědčuje se i články r. 1373 proti němu wedenými, i slowy mistra Matěje Pařížského, jež dole uwedeme. Flacius Illyricus zprámu swau o něm čerpal z Matějowých knih, kteréž měl; Voigtůw odpor proti tomu byl nedůwodný.

swé, a wzít od něho naučení, máli na wnuknutí ducha svého spoléhati, aneboli na jinau cestu dáti se.

Známotě z historie, že po 60tiletém přebýwaní papežůw w Avinioně, Urban V r. 1367 k žádosti císaře Karla IV konečně opět do Italie a do Říma se wrátil, kamž ho císař, co nejwyšší církwe Římské obhájce, slawně sám uwesti byl slíbil, ale slib takowý teprw o rok později splniti mohl. Zatím Milič již od měsíce dubna r. 1367 w Římě na příchod papežůw čekal; kterýžto když déle opozdil se, nežli čáka byla, — uwodíme tu wlastní Miličowa o tom slowa, — „cum jam desperassem de adventu domini nostri papae, tunc praeparavi me, iter volens arripere versus Avinionem; et interim irruit in me spiritus, ita ut me continere non possem, dicens mihi in corde: vade, intima publice per cartam, quam affiges ostiis ecclesiae S. Petri, sicut solitus fuisti intimare in Praga, quando eras praedicaturus, quod velis praedicare, *quod Antichristus venit*; et exhortaberis clerum et populum, ut orent pro domino nostro papa et pro domino nostro imperatore, ut ita ordinent ecclesiam sanctam in spiritualibus et temporalibus, ut securi fideles deserviant creatori; et dabis in scriptis sermonem illum, ne mutentur verba tua, et ut materia divulgetur, ut mali in timorem mittantur et boni ferventius deo famulentur; secreta hujus rei domino summo pontifici reservabis.“ *) I jakž mile intimací takowá na dweřích chrámu S. Petra přiwěšena byla, hned Inquisitor haereticae pravitatis, řeholy Dominikowy, měw již prwé z Čech sobě o něm danau zprámu, hledal jeho, a nalezeného

*) Píše toto Milič we swém traktatu o Antikristowi, jejž M. Matěj z Janowa nám zachowal. Biograf jeho u Balbina tištěný na str. 50 tuto zprámu doslowně wypsal, ale hlawní místo w ní: „quod Antichristus venit“, wynechal; tušim že mu censura jeho nedopustila.

w kostele S. Petra do wězení wziti kázal. Tu w těžké wazbě několik neděl, přes swatodušní swátky, držán on u Minoritůw in Ara-coeli, společník jeho kněz Dětřich u Dominikánůw. Potom dowoleno mu sice kázati u S. Petra we shromáždění kněží i jiných učených mužůw, a řeč jeho s pochwalau přijata jest: po skonání wšak jejím zase weden do wězení, ač již ne tak těžkého, jako prwé. Příčiny tak přísného s ním nakládaní byly bezpochyby žaloby od řeholníkůw Pražských proti němu do Říma posílané; neboť nejednau toho času mnichowé žebrawí w Praze lidu swému na kázaní zwěstowali, že již prý Milič pro kacířstwí swé w Římě upálen bude (charissimi! ecce jam Milicius cremabitur). Když ale konečně Urban V do Říma přišel (16 Oct. 1367), tu náhle proměnil se staw jeho. Nejen zajisté na swobodu propuštěn jest, ale kardinal Albanský wzal jeho i do swého domu, kdežto čestně a přátelsky chowán, nepřátelé pak jeho, kteříž mu tolik protiwenstwí byli spůsobili, s auřadůw swých bywše ssazeni, sami posléze o odpuštění u něho se ucházeli. Myšlénka wšak o zjewení se Antikrista, zdá se, že rozmlauwáním s nejwyššími kněži církwe křesťanské (zdali i s papežem samým, neprawí se,) wyražena jest z mysli jeho; aspoň jisté jest, že od té doby, wrátiw se opět do Prahy, příchodu Antikristowa lidu swému tak hlučně wíce nezwěstowal.

Ostatně wšak potom kázáwal ještě horliwěji w kostelích Pražských, jakož i sám počal wésti ještě přísnější a osuhlejší žiwota spůsob, wšem lahodám obecného žiwota od sebe wýhost dáwaje. Zwláště po smrti Kunrata Waldhausera r. 1369 w čase adwentním přejaw místo jeho, počal od té doby tam každodenně německy kázati, kdež zatím jiný kazatel řeči od něho předepsané u S. Jiljí w českém jazyku přednášel. Trwalo takowé kázaní w kostele Teynském až do r. 1372 s welikým nábožnosti a pobožnosti w lidu wzdě-

láním. Důkaz toho nejpatrnější ukázal se zpuštěním staropověstných Benátek (w nynější konviktské ulici w Praze,) když obývající w něm obecné nevěstky, w počtu více nežli sto osob, walně na pokání se daly, r. 1372. Tu Milič, uznaw powinnost swau, postarati se o další výživu osob těch kajících, oddal se napotom celý dílu takovému. Pomocí a welením císaře Karla IV zrušeno jest tedy to starodávné obydlí hříchu; na místě jeho wystawena kaple S. Marie Magdaleny, a přikaupením několika domův získáno městiště prostranné pro dům nejen kajících žen, ale i kněží několik, jenž co učedlníci Miličowi byli jemu ku pomoci. Dům ten, nazwaný od té doby Jerusalém, stal se brzy útočištěm i jiných padlých osob, takže ctihodný slauha Páně často až ke 300 osob živiti musel; i ačkoli almužny a oběti k tomu cíli se wšech stran přinášeny, a mnohé osoby také od pobožných hospodyň do služby rozebírány byly, předce nejednau do takowých nesnází upadal Milič, že dlužiti se přinucen byw, tytýž i pohanění od zlých lidí zakaušel.

Nemohlo jináče býti, než že mnozí duchowní w Praze, nemohauce snésti toho, že přewahau působení Miličowa oni upadali u lidu poněkud w neváženost, podjati jsau závistí a nenávistí proti němu. Nemohše wšak ani kázaním u lidu swého, ani žalobami u arcibiskupa Očka i císaře Karla nic pořídili, sepsali konečně 12 artikulův proti němu, *) a poslali je ke dworu papeže Řehoře XI ku konci léta 1373 do Avinionu; tam mistr Jan Klonkot propůjčil se jim k wedení pře jejich. Podaw tedy články ty papeži, popudil ho welice, nejen proti Miličowi, ale i proti arcibiskupu Pražskému, kterýž nedbanliwostí swau dal prý wzniknauti w městě swém bludům takowým. Protož dne 13 Januar. 1374 wyšly bully papežské k císaři Karlowi, k arci-

*) Wytištěni jsau w naší knize: Ueber Formelbücher, II, 183.

biskupu Pražskému Janowi Očkowi z Wlašimi, a k biskupům Litomyšlskému, Olomuckému, Wratislawskému i Krakowskému, — na důkaz, že nejen po Čechách, ale i do Morawy, do Slezska i do Polska již působení ducha Miličowa se wztahowalo, — kdežto žalováno na porušení prawověrnosti křesťanské w těchto krajinách skrze Miliče, a žádáno, aby to, co neprawě se počalo, wší mocí hned zase udušeno bylo, „ač jeli tomu tak, jak nás dochází," — dokládá se opatrně w těch bullách. *) Této nenadálé bauře zhrozil se náramně stařičký arcibiskup Očko, newěda sobě rady, an potud wždy Miliče byl obhajowal, až i tento sám musil jeho těšiti a dobré mysli jemu dodáwati. Když pak inquisitor Pražský mocí papežskau proti Miličowi powstáwal, při swau proti němu wésti chtěje: odwolal se Milič od saudu jeho ke dworu Římskému, a w postě r. 1374 dal se hned na cestu do Avinionu.

Přišed ke dworu papežskému, přijat jest tam zwláště ode dáwního přítele swého, kardinala Albanského, welmi laskawě a čestně, aniž mu jaké nesnáze za příčinau nadřečených 12 článků trpěti bylo. Ano když M. Jan Klonkot od téhož kardinala powolán a tázán byl, proč proti němu sočil, wyznal se, že nic scestného sám do něho newěděl, ale jen k žádosti některých kněží Pražských že žalobu swau wedl. I není pochyby, že Milič w Avinioně dokonale osprawedlnil sebe, an ještě dne 21 Máje před kardinály kázati jemu dowoleno bylo, po čemž kardinal Albanský i ke stolu swému ho pozwal. Ty dni umřel w Avinioně M. Jan Klonkot, o jehož smrti Milič i hned císaři Karlowi IV a arcibiskupowi Očkowi zpráwu dal. Ale brzy potom i sám Milič upadl w nemoc smrtedlnau, z níž nepowstal wíce. W očekáwaní smrti, dwa dni před ní, diktowal

*) Bulla swědčící arcibiskupowi Pražskému tištěna také na témž místě, II, 182.

ještě dwoje psaní, plné ducha nábožnosti a wzdělání, jedno ku pánům z Rosenberka, druhé ku kardinalowi Albanskému. Umřel pak den S. Petra w Avinioně, t. j. 29 Jun. 1374 (ač nemáli se rozuměti den S. Petra w okowách, t. j. 1 Aug.)

W Praze powěst o jeho smrti spůsobila weliké pohnutí w myslích lidských a hojné naříkání. Počaté jím dílo w nowém Jerusalémě nemohlo ještě samo sebau udržeti se; kterak se zase rozpadlo, není nám známo. Již dne 17 Dec. 1374 darowal císař Karel IV onen dům mnichům řádu Cistercienského pod tau wýminkau, aby w něm fakulta theologická university Pražské mohla také konati studia swá. Slowa o tom císařowa takto znějí: domum S. Bernhardi antiquae nostrae civitatis Pragensis pridem nuncupatam Jerusalem, cum capella, suis habitationibus, servitutibus etc., quemadmodum bonae memoriae honorabilis Milicius, quondam devotus noster dilectus, ex piis fidelium elemosynarum largitionibus dictam domum tenuisse et construxisse dinoscitur, quae etiam discreta et distincta existit ab omnibus vicinis et contiguis, venerabili Cisterciensi ordini pure, simpliciter et irrevocabiliter in perpetuum — offerimus, damus auctoritate praesentium et donamus sub his formis, modo et conditionibus, ut in domo praefata dicti ordinis fratres sacrae theologicae facultatis teneant studium, et in ea scholasticorum actuum dictae facultatis continuum vigeat incrementum etc.

Spisowé Miličowi, pokud wědomo, byli následující:

A) *W jazyku latinském*:

1) *Libellus de Antichristo.* Počíná slowy: „In Christi nomine, qui est testis fidelis, amen! Qui audit, etiam dicat: amen! et non exhorreat hoc audiens“ etc. Končí pak: „et protestatur etiam, quod non tacuit, quae fiunt in corde, sed ecclesiae dixit, et paratus est tenere in ista, quidquid domi-

nus papa sive ecclesia sancta mandabit.“ Jest spisek malý, we 4 kapitoly rozdělený, nám od M. Matěje z Janowa zachowaný, an jej wložil celý do welikých knih swých (lib. III, distinct. XI).

2) *Gratia dei*, i. e. *postilla*, sive *sermones de tempore et de sanctis* per totum anni circulum. Nachází se dosti hojně we starých bibliotekách, a sice obyčejně po dwau welikých dílech we folio. *Prima pars postillae* počíná předmluwau w tato slowa: Alpha et omega, principium et finis. Deus omnipotens, qui ab initio sapientiam possedisti et eam dedisti hominibus etc. Na to následuje: *Dominica prima in adventu.* Ecce rex tuus venit tibi. Mat. XXI. De adventu domini locuturus, sciens eum venisse in carnem etc. — a jde až po Dominica sexta post pascha, w níž končí těmito slowy: . . . pura ergo mente orandum est, desistendo ab iniquitate, pro inimicis nostris et amicis et pro vita aeterna; quam nobis concedat, qui vivit et regnat deus in secula seculorum amen. — *Secunda pars postillae* počíná kázaním na den wstaupení Páně: Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae. Mar. ultimo. Numquid irrationabilibus creaturis est evangelium praedicandum? — a končí kázaním na neděli 24 po sw. Trojici w tato slowa: . . . et exiit fama haec in universam terram, ut fide et caritate ab eo vitam obtineamus aeternam, ad quam nos perducat, qui vivit et regnat deus in secula seculorum amen. We weřejné bibliotéce Pražské nachází se několik exemplárůw té postilly.

3) *Sermones quadragesimales*, — dílo zwláštní, ode předešlého rozdílné a dosti obšírné. Počíná slowy: Filia populi mei, induere cilicio et conspergere cinere, luctum unigeniti fac tibi planctum amarum. Jerem. VI. Quamvis solemnitas insequenti dominica inchoetur, ecclesia tamen hos quatuor dies praecedentes addit, ut quadragesimus

numerus impleatur, — a končí: . . . effugiet enim ab eis dolor et gemitus, quia evaserunt tam horridum consortium daemonum, et assecuti sunt consortium angelorum. W bibliotéce Pražské chová se jen jeden exemplar (IX, C. 4,) psaný r. 1389 na listech 1—92 we fol.

Raph. Ungar we přídawcích swých k Balbinowě Bohemia docta (II, 183) dí: Supersunt Milicii manuscriptae epistolae ad summos quosque praesules et principes: ad Gregorium XI papam, Carolum IV imperatorem, cardinalem Albanensem, Arnestum & Joannem Ocellum archiepiscopos Pragenses, Udalricum et Joannem de Rosenberg etc. Mně psaní tato bohužel ještě nikde do rukau se nedostala; Ungar pak neprawí, kde jich hledati sluší.

B) W jazyku českém:

1) „Knižky o zarmúceních welikých cierkwe swaté i každé duše wěrné, kteréž mají trpěti od draka na poslednie dni Antikristowy, a o jeho sedmi ranách posledních a najhorších, kterýmiž bude wšecky wolené božie náramně křižowati, a kterak sě mají wolení boží w tom křižování mieti.“ Tent jest obšírný starý titul knihy této w rukopisu knížat z Ditrichšteina na Mikulowě, psaném r. 1453, na papíře we 4, listůw 250, kdežto spis Miličůw listy 1—199, pak l. 205—250 Nikodemowo tak nazwané evangelium zaujímá. Počíná pak tam spis Miličůw w tato slowa: „Swatý Jan w swé tajemnici woleným buožím w zamúcení a w úzkostech položeným takto píše: já Jan bratr wáš“ etc. — končí pak: „jako jiní swětí mocně jiným po sobě pomáhali; dajž to nám wšemohúcí a milostiwý Ježíš křižowaný amen.“ Pawel Bydžowský, farář u S. Hawla w Praze a M. Brikcí z Licka dali jej wytisknauti pod titulem „O zarmauceních welikých církwe swaté,“ w Praze r. 1542, we 4, a to s powolením wší konsistoře arcibiskupstwí Pražského i také rektora university Pražské; takét Bohuslaw Balbin o něm dí:

„librum Milicii de cruce et tribulationibus ecclesiae Dei aeque haeretici atque catholici commendant.“ Nicméně kniha ta, snad pro některá místa, w nichžto proti nekázaným mrawům knězstwa se horlí, do rejstříku knih zapowězených uwržena byla. Obsah její není historický, ale pauze mrawoučný; sloh obrazy apokalyptickými hustě promíchaný.

2) Postilla a výklady na evangelia výroční. Že je psal, ví se z žiwotopisu jeho; že i tištěny byly, z Kliče čili rejstříka knih zapowězených. Nám wšak není o žádném exempláři wědomo.

C. *M. Matěj z Janowa.*

(Kw. od r. 1372 — † w Praze 1394, 30 Nov.)

W řadě tak nazwaných předchůdcůw Husowých mistr Matěj z Janowa obyčejně třetí, a wšak dle mého saudu nejwyšší zaujímá místo. Žiwot ale jeho dosawad mnohem méně znám jest, nežli Miličův, i spisowé jeho, ač paměti hodní, upadli tak brzy w zapomenutí, že již na počátku XVI století částky jejich, náhodau nalezené, byly ne jemu ale Husowi připisowány a mezi spisy Husowými wydány.

Otec jeho byl Wáclaw z Janowa, nebohatý, jak se zdá, wládyka český, žiwší na počátku panowání císaře Karla IV. O mládí M. Matěje nic se neví, kromě že pobyw we studiích w Praze několik let u kněze Miliče, a tím poznaw ducha i učení jeho, potom dal se na učení až do Paříže, kdežto šest let na universitě ztrawil, i dosáhl důstojenstwí mistrowského we swobodných uměních. Protož dáno mu také příjmí „mistra Pařížského“ (magister Parisiensis,) pod kterýmž we starých rukopisech častěji, nežli pode jmenem swým z Janowa, se připomíná. Žeby také kdy

na universitě Krakowské byl přebýwal, jakož někteří nowější spisowatelé tomu chtějí, jest omyl, ano za jeho wěku ještě university w Krakowě nebylo.

Že za mladších let swých, na odpor příkladu Miličowu, welice po cti, po sláwě a bohatstwí bažil, wyznáwá o sobě sám w tato slowa: „Confiteor, quod modico ante fui totus vexatus et obtentus a spiritu Antichristi, plenus cupiditate et contagiosa ambitione, magno animo cupiens habere divitias, hujus mundi gloriam et honores; et pro eo multa laboravi, impendi vires et expensas, litigavi pro quatuor beneficiis; et adhuc meum beneficium, mihi omni jure debitum, ab adversario quodam detinetur. Et sic volens dives fieri in hoc seculo, incideram profunde in laqueum diaboli.“ Naswědčuje tomu také prosba, podaná od něho papeži Urbanowi VI o propůjčení jemu kanownictwí w Praze. Zabral se o to sám osobně do Říma w zimě r. 1380 a 1381; ježto tehdáž, když papežowé potáhli byli sami k sobě rozdáwaní wšech téměř důstojenstwí a prebend po celém křesťanstwu, byla nejkratší cesta k dosažení aučele takowého; ačkoli později M. Matěj byl mezi prwními, kteří horlili proti těmto papežským „reservationes et provisiones“. Urban VI propůjčil se mu w tom 1 April. 1381 následující bullau:

„Urbanus episcopus servus servorum dei: dilecto filio Mathiae Wenceslai de Janow, canonico Pragensi, magistro in artibus, salutem et apostolicam benedictionem. Literarum scientia in te ac morum honestas, aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, super quibus apud nos fide digno commendaris testimonio, nos inducunt, ut tibi reddamur ad gratiam liberales. Volentes itaque tibi, qui presbyter es et, ut asseris, per sex annos in theologia Parisius studuisti, praemissorum meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem, canonicatum ecclesiae Pragensis cum plenitudine juris canonici apostolica tibi auctoritate confe-

rimus“ etc. Dat. Romae apud S. Petrum, Kalendis Aprilis, pontificatus nostri anno tertio.

Tuto i jiné bully k témuž cíli téhož dne wydané předložil mistr Matěj kapitule Pražské, načež dne 12 Oct. 1381 za kanowníka u S. Wíta na hradě Pražském skutečně přijat jest. Bydlil tu některý čas s M. Wojtěchem Rankonis de Ericino, scholastikem Pražským, a bywalým nejen schowancem, jako M. Matěj, ale také někdy (r. 1355) rektorem university Pařížské. Swěřen pak jest jemu auřad zpowědnický w kostele S. Wíta od arcibiskupa Jana z Jenšteina, jakož sám o tom we spisu swém, léta 1392 dokonaném, swědčí w tato slowa: „Et accepi evidentem confirmationem ipsius atque certam — a tota multitudine hominum, cum quibus a principio sacerdotii mei laboravi usque modo per XII annos, eisdem corpus et sanguinem Jesu dispensando in kathedrali-ecclesia Pragensi, tenens locum domini mei et patris in Christo, domini archiepiscopi ecclesiae supradictae, habens auctoritatem ejus in audiendo confessiones“ etc. Tím wywracuje se domnění mnohokrát pronešené, žeby M. Matěj bywal spolu farářem u S. Mikuláše w Praze. Aspoň před r. 1392 jím jistě nebyl; a po r. 1392 také sotwa, jelikož již dne 30 Nov. 1394, w newysokém stáří umřew, we hlawním kostele S. Wíta pochowán byl, dle swědectwí rukau téměř sauwěkau do rukopisu *D*, *55* w bibliotéce kapituly Pražské w tato slowa wepsaného: Anno domini MCCCXCIIII, in die S. Andreae, obiit venerabilis vir, Magister Mathias Parisiensis de Janow, verbi domini Jesu crucifixi sollicitus praedicator, et est in ecclesia Pragensi sepultus. De cujus tractatibus sunt haec excerpta, et quaedam de dictis propria manu conscriptis.“

Dotčený tento rukopis kapitulní poskytuje nám krátké wýtahy ze wšech spisůw M. Matěje Pařížského; poznáwáme

tedy z něho aspoň powrchně wšecka učená díla, která po sobě pozůstawil. Jsauť pak následující:

I) *Regulae veteris et novi testamenti* — spis welice obšírný a důležitý, z patera knih a ze mnohých jednotliwých traktatůw záležející. Mezi těmito traktaty, co částkami welikého díla, jsau následující: de probatione spirituum; de frequenti communione, de hypocrisi; de unitate et universitate ecclesiae; de Antichristo; de abominatione in loco sancto; de corpore Christi etc.

II) *Tractatus de praeceptis Domini.* Spis tento w auplné formě swé není znám; wýpisky z něho nehojné nacházejí se w rukopisu kapitulním práwě dotčeném na listech 180—187.

III) *Homilie wšeliké*, — také již neznámé. Wýpisky z nich sahají w témže rukopisu od listu 173 do 179; nadpisy jejich takto znějí: 1) Haec Mag. Matthias super illa epistola „Obsecro vos" Ephes. IV; 2) haec super evangelium „simile factum est etc." qui voluit rationem ponere etc. 3) Haec idem super evangelio „Abeuntes Pharisaei;" 4) haec super illud evangelii „cum audisset Johannes in vinculis opera Christi." 5) Haec M. Mathias Parisiensis super illud „Vae vobis scribae et Pharisaei, qui aedificatis;" 6) haec super illud „Exiit, qui seminavit"; 7) haec super illud „Christus passus est pro vobis;" a konečně: 8) quare deus pius et justus permittit diabolum ita potestative et nocive humanum genus invadere et tentare.

Nejdůležitější dílo mistra Matěje, a jedna z nejpamatnějších knih, které od jakžiwa kdy w Čechách sepsány jsau, jest bez odporu spis prwní: „*Regulae*" aneb „*De regulis veteris et novi testamenti,*" čili, jakbychom jej přiměřeně a krátce jmenowati mohli: „*Knihy o prawém a lichém křesťanstwí.*" Dříwe ale, nežli do rozjímaní obsahu jeho se

pustíme, dobře bude oznámiti se se zewnitřní formau a osudy jeho.

Celé to dílo nestáwá již nikde auplné pohromadě, ačkoli ze wšech částečných rukopisůw, které známe, ještě daloby se auplně a dokonale sestawiti. Obšírnost jeho i z toho dá se poznati, že spisowatel, počaw práci swau před rokem 1388, teprw 1392 ji dokonal. Prwní zajisté kniha jistě před synodau dne 19 Oct. 1388 w Praze držanau sepsána i wydána, po ní pak teprw rozličnými přídawky rozhojněna byla, jak to w Musejním rukopisu očitě spatřiti lze. M. Matěj we předmluwě swé sám powídá, že s počátku nechtěl než tu jednu knihu sepsati; potom ale, pobuzen byw bezpochyby úsudkem onéno synody, přidal k ní ještě druhau a třetí; posléze pak odhodlal se ještě k sepsání knihy čtwrté a páté. Rukopis Českého Museum pod číslem 289, papírowý we folio, počítající 364 listůw, jest dokonale sauwěký a snad pod dohledem spisowatelowým psán, písmem drobným a hustým, ale rukau nestejnau. Obsahuje pak w sobě jen prwní 4 knihy, a i ty, pro wytržené tu i tam jednotliwé listy, již neauplné; z páté knihy tu jen registřík se nachází. Tato pátá kniha čte se wšak auplná w rukopisu *III. A. 10* biblioteky Pražské universitní od l. 105 do 175 we fol., a to sice w exempláři, který někdy spisowateli samému náležel! K doplnění pak mezer w rukopisu musejním se nacházejících poslaužiti může rukopis kapituly Pražské *O, 11*, papírowý we 4, z prwní polowice XV století, obsahující na listech 1—154 knihu prwní celau a částky dwau následujících. Takéť we Wídenské c. k. dworské bibliotéce rukopis pod číslem 4747 (někdy Theol. 563), papírowý we 4 ze XV století, na listech swých 1—219 obsahuje spis tento M. Matějůw, rowně necelý; i w jiných bibliotekách zlomky jeho se tytýž naskytují, a ještě častěji wýtahy z něho, tu wíce, tu méně obšírné. Konečně co

w Norimberském druhém wydání spisůw Husowých (r. 1715) w dílu I na str. 473 až do 627 se čte, není Husowo, ale jest wyňato ze knih Matějowých, až nad míru kuse a nezprávně.

Obsah a spůsob celých těchto knih sám M. Matěj we předmluwě swé takto udáwá:

Tenor et distinctio hujus libri erit talis: nam continet quinque libros partiales, quorum *primus* principaliter est de communicatione in dei ecclesia corporis et sanguinis domini nostri Jesu Christi in sacramento, simul et de distinctione spirituum principaliter in doctoribus et prophetis; illum enim principaliter, id est solum illum primum, intendebam sub brevitate scripsisse. Dehinc pius Jesus mihi dilatavit, et aperiens ostium me implevit suis copiis, ut duos libros post, puta *secundum* et *tertium* scripserim, de judicio et discretione verorum et falsorum Christianorum, et primum pseudoprophetarum et doctorum; dehinc alios duos libros, scilicet *quartum* et *quintum* solum et simpliciter de communicatione in Christi Jesu ecclesia deifici et supertremendi veri corporis et sanguinis Jesu Christi. Et intitulavi istum librum *regulas* aut *de regulis veteris et novi testamenti*, quoniam per eas et pro eis est ordinatus. Nam in *primo* agitur de quatuor regulis sumptis de veteri testamento, a domino deo traditis solemniter suo populo pro discretione spirituum variorum in prophetis, et secundum hoc *primus liber* continet duos tractatus et octo distinctiones, scil. 4 distinctiones de regulis in se, et 4 de venerabili sacramento. *Secundus liber* continet octo regulas collectas de canone novi testamenti, 4 pro judicio et notitia falsorum Christianorum et praecipue falsorum prophetarum, et 4 alias pro judicio et notitia sanctorum in veritate, et singulariter verorum praedicatorum et doctorum; et secundum hoc liber continet duos tractatus et 8 distinctiones, 4 de falsa specie sanctitatis, et 4 sequentes distinctae veritatis. *Tertius liber* includit unicam celeberrimam regulam, quae omnium aliarum

mater est, et omnibus aliis praecedentibus duodecim, scil. 4 ex libro primo et 8 ex libro secundo, communis est et perfectissima, quae habet se conformiter ad alias XII, velut lex ad XII tribus Israel in veteri testamento, et sicut piissimus Jesus dominus deus spirituum universae carnis ad XII apostolos in novo testamento. Et continet iste liber tertius sex tractatus, et quilibet tractatus continet plures distinctiones: nam in *primo* tractatu disputatur de regula in se, in *secundo* applicatur ad apostolos et prophetas, in *tertio* applicatur eadem ad communicationem in ecclesia sanctorum divini sacramenti corporis Christi, in *quarto* tractatu adaequatur ad universitatem pulcerrimam et distinctionem catholicae ecclesiae; in *quinto* tractatu venatur seu scrutatur per saepe dictam regulam Antichristus, et revelatur corpus ejus et tempus; in *sexto* tractatu per eandem regulam publicam et communem ostenditur abominatio desolationis stare ubi non debet, et denudantur fornicationes et pudenda meretricis magnae, quae sedet super aquas multas, et haec omnia in libro tertio; et ibidem applicatio modernorum ecclesiae ad ecclesiam sanctorum primitivorum. In *quarto libro* ista praedicta regula tredecima et generalis applicatur singulariter ad communionem raram et crebram in plebe Christiana altaris sacramenti; et quia ille liber est factus ad modum quaestionis, ideo continet octo articulos, qui in processu patere poterint perlegenti. In *quinto libro* applicatur eadem saepe dicta magna regula principaliter ad dispensatores et ministros in ecclesia corporis et sanguinis Christi. Et dividitur iste liber quintus in XII distinctiones, quae etiam in registro libri in principio cum suis materiis numerantur, et in exsecutione patebunt perlegenti usque finem.

Weliká pečliwost M. Matěje, newykročiti nikde z jednoty církwe křesťanské, a časté jeho protestowání následugjícího spůsobu: „Non intendo dicere vel scribere, sicut neque in ullo actu per me facto vel fiendo in futurum, imo intendo non dicere omne illud, quod est contra sacrosanctam

ecclesiam Christi Jesu catholicam, vel contra fidem Christianam per directum vel indirectum, vel quod esset ullo modo contra sacram scripturam aut bonos mores ecclesiae, aut quod posset aliquo modo offendere pias aures fidelis hominis Christiani. Quod si forte, quod absit, aliquid horum contrarium me dicere, scribere vel sentire contingeret ex mea ignorantia vel inadvertentia aut quavis alia negligentia et imperfectione, quam cognosco in me ipso esse multam nimis: illud statim in principio revoco et retracto, rogans habere pro non dicto. Propter quod et ad securitatem majorem ista dicta mea et scripta, quemadmodum et omnia alia facta mea et meipsum, submitto correctioni sanctae catholicae ecclesiae et meis patribus orthodoxis, paratus existens et cupiens usquequaque emendari et per ipsam piam matrem meam et patres ad viam veritatis et gratiae per Christum Jesum factae in ecclesia duci et reduci ac deduci“ — to wše důkazem býti může, předně, že od swých odpůrcůw obwiňowán byl, jakoby se učení jeho uchylowalo na mnoze od učení církwe swaté; potom pak, že obwinění takowé potkáwalo ho wíce wášní a křiwdau, nežli saudem a práwem.

Lišil se arci M. Matěj od většího počtu sauwěkých theologůw, a sice we zdání swém: slušíli pobožným laikům časté přijímaní swátosti oltářní? — kterézto on, jakož i před ním Milič, schwalowal, jiní pak zawrhowali. Wyprawuje o té wěci sám (Rkp. Mus. fol. 77ª): Sciendum est, quod in temporibus, quae nunc currunt, quaestio multum invaluit, saltem inter communes et simplices, de manducatione quotidiana vel crebra a plebejis corporis et sanguinis Jesu Christi. Et quidam doctores vel praedicatores concedunt, et invitant populos ad quotidianam vel crebram sacramenti altaris perceptionem corporalem, cum praeparatione praevia opportuna et vita condigna; alii sunt, qui

ex adverso reclamant, et contrarium nituntur summis conatibus inducere et persuadere, videlicet quod nequaquam sit bonum, saepe laicos Christi corpore et sanguine satiari. Stalo pak se jemu to protiwenstwí, že mnění jeho nejen od většiny nepřijato, alebrž přičiněním několika kněží na synodě arcibiskupstwí Pražského dne 19 Oct. 1388 zrowna zapowězeno jest. I o tom příběhu dowídáme se ze slow jeho wlastních, we druhé recensí prwní knihy uwedených: Tunc autem videtur esse juge sacrificium (Danielis cap. XII) ablatum, quando surrexerunt quidam in ecclesia, et non tantum jam publice et in ambone dissuaserunt et retraxerunt plebem Christi Jesu a frequenti communione suis sermonibus propriis, quamvis nullomodo ex scripturis, sed etiam solemniter in synodis provincialibus publice voce praeconia improbaverunt plebem Christianam communicari Christi corpori et sanguini in sacramento quotidie et frequenter, legem Christi (*sic*), hoc ex sua auctoritate ordinaria statuentes, quod nullus plebejus seu laicus admittatur ad sacramentum altaris quomodolibet dignus saepius, quam de mense ad mensem, vel semel in quatuor septimanis. Insuper tunc videtur esse ablatum juge sacrificium, cum ex decretis multorum doctorum et sacerdotum et consensu episcopi et praelatorum solemniter et publice in synodo cleri et congregatione plebium facta est prohibitio, quod puta plebeji et laicae personae de communitate Christiana nullomodo debeant hortari ad frequentem communionem sacramenti vel quotidianam. Haec autem facta sunt et visa sunt notorie fieri in anno domini MCCCLXXXVIII, in mense Octobri, in crastino S. Lucae evangelistae. Unde statim atque post per totum praedicatores et sacerdotes multa valde passi sunt publice et notorie, non tantum a communibus, sed etiam ab ecclesia et praelatis, illi qui sanctis et devotis personis laicis utriusque sexus sacramentum Christi corporis quotidie vel alias frequenter

ministrabant; et solum ob id sunt passi, et quod Christianos sancte viventes ad crebram communionem sacramenti invitabant atque hortabantur etc.

Škoda, že akta synody této r. 1388 posawad nikde nalezti se nedala. Kdybychom je zajisté měli, rozhodlaby nám aspoň otázku, již od r. 1433 často we spor branau, zdali totiž M. Matěj z Janowa byl prwní w Čechách, který také přijímaní pod obojí způsobau obecnému lidu schwalowal. Twrdil to zajisté již 1433 před sborem Basilejským M. Jan z Rokycan, a odpůrce jeho nezapíral toho naprosto, ale bránil se tím, že „sive ipse inceperit hanc novitatem praedicare, sive sub utraque specie communicare, tamen sua doctrina sive practica non habuit progressum," an prý w synodě Pražské r. 1389 (či snad lépe 1388, jakož nahoře?) od toho přestati a učení swé odwolati musil. (Wiz von der Hardt Concil. Constant. III, prolegomena pag. 20.) Ze spisu jeho welikého, aspoň pokud my ho známe, otázka tato rozhodnauti se nedá. Nikde zajisté M. Matěj nemluwí zřejmě a wýslownĕ o potřebě přijímati pod obojí způsobau: ale na mnohých místech wyjadřuje se tak, jakoby přijímaní takowé i samo sebau se rozumělo, a též ještě in praxi bylo.

I poněwadž spisy M. Matěje, pro wĕk swůj důležité, welice po řídku se nacházejí, a čáky není, aby brzy celé wydány býti mohly: nebude od wĕci, postawiti sem nějaký wýbor míst ze knih Regulae veteris et novi testamenti, kteréž i samy w sobě wýznamné, i pro spisowatele a wĕk jeho charakteristické býti se zdají, aby čtenářowé sami ducha jeho poznati a posauditi mohli. Dříwe wšak předložíme rozwrh celého spisu podlé exempláře musejního, jakožto nejauplnějšího, dle jehožto listu a stránek místa swá značiti musíme.

Fol. 1—3. Prooemium. Počíná w tato slowa: „Ecce ex deo

et coram deo loquimur, non quasi hominibus placentes, sed deo“ etc.

Fol. 4—32 liber primus, de discretione spirituum in doctoribus et prophetis et de venerabili sacramento. *Tractatus 1*: de regulis in se (fol. 4—9); *tract. 2* de venerabili sacramento (fol. 9—32).

Liber II, fol. 33—64: de judicio et notitia falsorum et verorum Christianorum, praecipue prophetarum et doctorum. *Tractatus 1*: de falsa specie sanctitatis s. de hypocrisi (fol. 33—64) *tract. 2* de distincta veritate (chybí w rkp. musejním).

Liber III, fol. 65—282: de regula generali. *Tractatus 1*: de regula in se (i. e. de Christo) (fol. 65—71); *tract. 2* de apostolis (fol. 71—77); *tract. 3* de frequenti communione (fol. 77—87); *tract. 4* de universitate et unitate ecclesiae fol, 91—127); *tract. 5* de Antichristo fol. 128—203, (kdežto fol. 179—194 wepsán Magistrorum Parisiensium liber de periculis novissimorum temporum, a fol. 201—203 Milicii libellus de Antichristo); *tract. 6* de abominatione in loco sancto (fol. 203—282, tentýž traktat, co mezi spisy Husowými již wytištěn jest).

Liber IV, fol. 284—361 de corpore Christi s. de rara et crebra communione; rozdělení této knihy jest w 8 artikulůw.

Liber V, opět o témže předmětu, čte se w rkp. biblioteky Pražské III, A. 10, na listech 102—176, rozdělený na 12 distinctiones, mezi nimiž distinct. 6 jedná de statuis in templis et imaginibus.

Fol. 3. Z předmluwy, o dilu swém a o bibli. Conscripsi vero hos libros ex amore et devotione ad beatificum et supercoeleste sacramentum corporis et sanguinis Jesu Christi, si forte possem in aliquo promovere honorem ejus et gloriam atque amorem modernorum et desiderium fidele ad ipsum venerandum amplius et ipso digne perfruendum, tali modo et ad illum finem, quali et ad quem est ipsum praeparatum a Christo

Jesu et ecclesiae dilectae sanctorum dei distributum et donatum. Nolui etiam ea sub modo segnitiei et incuriae meae abscondere, quae a juventute divinarum scripturarum sedulus perscrutator ex Christo Jesu et cum Christo Jesu collegi ex libris et accepi ex illuminatione ejusdem fidelissimi Jesu crucifixi, qui suaviter illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quapropter in his scriptis meis per totum usus sum maxime *biblia* et ipsis chirographis, et modicum de dictis doctorum; tum quia biblia ad omnem considerationem et materiam scribendam semper mihi prompte et copiose occurrit; tum quia ex ipsa et per ejus divinissimas veritates, quae sunt lucidae et per se manifestae, solidius omnes sententiae confirmantur, fundantur subtilius et utilius ruminantur; tum quia ipsa est, quam a juventute mea adamavi, et vocavi ipsam amicam et sponsam meam, imo matrem pulchrae dilectionis et agnitionis et timoris et sanctae spei. Et quam cito legi beatum Augustinum in libro de doctrina Christiana, et Hieronymum, dicentes, quod studium textuum sacratissimae bibliae est in principio et in fine super omnia necessarium et utile cuilibet pertingere cupienti ad agnitionem theologicae veritatis, et ipsa est primum et fundamentale et debet esse cuilibet literato Christiano: mox agglutinata (est) anima mea bibliae in amore perpetuo; ubi fateor, quod a juventute mea non recessit a me usque ad senectam et senium, neque in via, neque in domo, neque dum occupabar, nec cum otiabar; et in omni mea ambiguitate, in omni quaestione, semper in biblia et per eam sufficientem et lucidam expeditionem reperi et consolationem animae meae, et in omni turbatione mea, persecutione et tristitia ubique confugi ad bibliam, quae ut dixi semper mecum ambulat, mea carissima; et ipsa semper obviavit mihi quasi mater honorificata et mulier a virginitate suscepit me, et secundum multitudinem dolorum in corde meo consolationes suae laetificaverunt animam meam. O quam tunc dulciter, pro modulo meo et mensura, cibavit me ubique pane vitae et intellectus,

et discussis tenebris, in quibus fluctuabam, quam utiliter potavit aqua sapientiae salutaris! Unde cum vidi quam plurimos portare semper et ubique secum reliquias et ossa diversorum sanctorum, pro defensione sua quilibet et sua singulari devotione: ego elegi mihi bibliam, meam electam, sociam meae peregrinationi, gestare semper mecum et ubique ad latus meum in promptu pro mea defensione et consolatione continuata etiam in adversis etc.

— Licet sententias et veritates doctorum plurimorum interposuerim, tamen non institi eorum allegationi expressae in hoc libro: tum quia verba et doctrinae doctorum habent loca sua, i. e. libros plurimos, et qui vult ipsos legere, per se potest invenire; tum quia jam tanta est multitudo doctorum et praesertim librorum ipsorum in dei ecclesia, ut facile a quolibet possit videri, totum mundum non posse comprehendere eos qui conscripti sunt libros; brevis vero vita seculi nostri praesentis et plena miseris occupationibus et poenitentia, vix pauca admittit lectitare, et specialiter pauperes philosophantes, quibus nec mora, nec facultas, neque libri sunt ad legendum, de quibus me unum esse pauperem confiteor, et in laboribus a juventute mea. Ea vero, quae hic conscribam vel conscripsi, maxime in oratione et per orationem accepi et intellexi ex lectione bibliae, atque didici ex consideratione vigili et sedula eorum, quae in seculo moderno geruntur, et ex comparatione temporum antiquorum. — Et idcirco rogo obnixe universos fratres meos et patres, ad quos opus praesens pervenerit, quatenus omnes defectus meos, qui in hoc opere relucent, pie et misericorditer interpretentur et supportent propter amorem domini nostri Jesu Christi, attendentes illud, quod confessus sum superius, quod in veritate et coram Jesu nostro crucifixo dulcissimo non intendo per ista, nisi communem fidem, spem et caritatem aedificare in aliquo ecclesiae sacrosanctae. —

Fol. 31—32. Kterak ženy předčí muže w nábožnosti. Sicut nuper de comparatione virorum in plebe, i. e. sacerdotum et religiosorum et magistrorum, atque plebejorum simplicium dictum est, quod puta ob superbiam eorum et hypocrisim, sapientibus et prudentibus hujus seculi projectis, dominus suam salutem parvulis de plebe eo abundantius revelare voluit atque ministrare: ita conformiter dicendum est in communi de comparatione virorum et mulierum quoad capacitatem donorum Jesu Christi. Quoniam in his diebus viri praecipue suorum bonorum naturalium seu virium conscii, nesciunt humiliare seipsos, neque portare, extra castra exeundo, opprobrium Jesu Christi. Qui si forte quidpiam hujusmodi assequuntur et praepollent in gratiis aliquibus, mox sibi ipsis inde complacendo, suis conatibus ascribunt, sicque fideles se non exhibent domino Jesu Christo. Deus igitur et dominus Jesus dives in omnes proinde viris talibus relictis, ut plurimum suos thesauros atque divitias transfert ad mulieres, secundum illud, quod jam erat superius allegatum; quia quae infirma sunt, elegit deus ut confundant fortia. Et per hoc istis temporibus surgunt mulieres, virgines et viduae et apprehendunt disciplinam, agunt strenue poenitentiam, properant ad divina sacramenta et praeripiunt viris regnum coelorum, circa vanitatem hujus seculi occupatis. Eapropter hodie est videre gentem mulierum replere templa in orationibus, occupare loca in sermonibus, sese repraesentare per confessionem sacerdotibus, gemitibus et lacrymis uberrimis replere maxillas, continuis devotionibus sumere gaudiose sacramentum altaris singulis diebus, perfecte relinquere pompam mundi cum suis oblectationibus, caritate Christi Jesu magis ac magis abundantes, ea quae domini sunt incessanter cogitantes, revelationes a Christo et prophetias visitationesque crebras et singulares grate suscipientes. His inquam omnibus et aliis ut videtur amplius centies ditantur feminae in hoc tempore quam viri quicunque vel sacerdotes. Unde nunc videtur prophetia et familiaritas major cum

sancto spiritu translata ad mulieres, quibus magna mysteria dei revelantur, veluti manifestum est in Hildegarde gloriosa virgine et in Brigida sancta et venerabili matrona, nec non in quam pluribus aliis dignis deo feminis, quas Parisius et in Roma, et in Nuerberg, et multo amplius in civitate Pragensi vidi, probavi, et dominum Jesum in suis operibus et dignatione sum admiratus. —

Fol. 36. W čem pokrytství wůbec se poznáwá. Regulae, quae demonstrant hominem esse hypocritam, sunt istae: *prima* est, facta professione Christiana, primum respectum habere ad se ipsum, et ideo amare sua, placere sibi et suis, magnificare se per propria, justificare se ex suis, separare se in suis, etiam in eis, quae sunt religionis Christianae; *secunda* est, sub confessione fidei Jesu Christi habere primum motum et respectum ad acquirenda bona hujus mundi etiam per ea, quae sunt religionis Christianae; *tertia* est, Christianum primum propter se et a se quaerere suam justificationem etiam in eis, quae sunt religionis Christianae; *quarta* est, Christianum primum respectum habere ad commodum vitae praesentis, et cum hoc atque pro eo Christum sequi et ea, quae sunt religionis Christianae, adimplere.

Fol. 62—63. Kde jest prawá církew křesťanská. Intellige proverbium per ea, quae hodie conspiciuntur, puta quod civitas illa magna orbis Christianorum in tres partes de facto est conscissa, scil. Romanorum ad meridiem, Graecorum ad orientem, Francigenarum ad occidentem. Quorum Romani dicunt: hic est ecclesia et hic est Christus; Francigenae dicunt: non ita est, sed nos sumus ecclesia, et hic est Christus; et Graeci pertinaciter inquiunt: mentimini vos et vos, sed nos sumus ec-

clesia et hic est Christus. Ecce ad literam evangelium est adimpletum superius assignatum, ubi dicitur: in illis diebus dicetur vobis: ecce hic est Christus, ecce illic. Ecce obscuritas solis et lunae, ut etiam civitas posita supra montem abscondatur et sit obnubilata, quod videri non potest! in tantum, ut ex infinita multitudine Christianorum non facile quis possit inveniri, quod sit ita certus, ubi est unica vera dei ecclesia, et qui auderet monstrare et constanter indicare omnibus inquirentibus, ubi ecclesia est, ex his tribus, vel ubi est Christus. Hoc dico non quoad omnes, quia aliqui sunt, qui noverunt, ubi est Christus et ejus corpus; de quibus scriptum est: ubicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae. Et ego credo, quod in illa parte, quae cessit Romanis, est Christus; sed quae dico hic, loquor comparative ad totam multitudinem eorum, qui quondam dicebantur Christiani; loquor etiam comparatione ad certitudinem ecclesiae sanctorum primitivae, ubi fuit notorium, ubi est ecclesia et ubi est Christus. Hic autem nullibi est tanta certitudo existentiae Jesu Christi noto(ria) in istis partibus praefatis, ut quis audacter se offerat pro eo ad moriendum. Vulpes igitur foveas habent, et volucres coeli nidos: filius autem hominis i. e. Christianus verax, filius domini nostri Jesu Christi, non habet, ubi caput suum reclinet, i. e. ubi confugiat secure, et ubi firmetur et ubi protegatur a daemoniis et ab hypocritis, agitatus undique et a peccatis conturbatus in tribulatione hac praemaxima. Quoniam ecce quasi omnes amici Jesu Christi sermone et lingua, sed de facto et vita fere omnes inimici; omnes domestici corpore, sed paene omnes extranei opere et affectione. Si cui effundas tuam animam affectione et sermone, quasi volens Jesum crucifixum invenire, inde abibis amaricatus animo, in te ipso reperiens, quod ibidem Christi Jesu gratiam, simul laborem et pulchros tuos sermones perdidisti; ita neque palam et solemniter audebis Jesum crucifixum confiteri, quia tunc sine modico tamquam haereticus tractaberis, et

non conviciatus et consputus non abibis; et tunc per experientiam senties tribulationem hanc maximam et amaritudinem amarissimam omnium fidelium in domino Jesu corporum, conscientiarum et animorum.

Fol. 94. O roztržkách w církwi křesťanské. Unitas ecclesiae numquam potuit neque poterit umquam per quemquam cassari vel auferri. Sicut namque non potest scindi Christus, sic non potest dividi ecclesia Christi, quae causatur intrinsece ab unitate Christi et spiritus ejus. Item sicut non potest ecclesia Christi perire aut terminari, ita non potest scindi; propter quod omnes haeretici non diviserunt ecclesiam Christi, sed ipsi divisi sunt ab ecclesia, ipsa una et integra remanente. Ita per hoc modernum schisma, admissum per hypocritas, non quidem divisa Christi ecclesia, sed nocentissimi hypocritae abscissi sunt ab ecclesia, qui ipsam ponebant vel nitebantur deducere in malum statum, i. e. ad amorem hujus mundi et eorum, quae sunt in mundo, per ipsorum pompam et superbiam excessivam et per avaritiam insatiabilem et per sequelam voluptatum irrefrenatam, in quibus omnibus publice et nimium sunt inventi. Unde non ex eo schisma hoc factum est, quod dilexissent Christum Jesum et ipsius ecclesiam, sed ex eo, quia se ipsos amaverunt et hunc mundum. Et istud apparet ex re gesta et accidentibus singulis, ex quibus schisma hoc est admissum. Neque per hoc sancti et electi, qui faciunt unitatem in Christo Jesu et unam ecclesiam, sunt divisi vel facti diversi ad invicem et adversi, quamvis sunt in timorem et tentationem missi a facie multitudinis hypocritarum. Sed schisma factum est in ecclesia malignantium, vel inter Christianos et primum sacerdotes et clericos amatores hujus mundi, qui neque spiritum Jesu crucifixi, neque ipsius amorem dignum et verum habentes, suam propriam gloriam et admirationem in hominibus posuerunt, aesti-

mantes quaestum esse pietatem; quibus aliquid simile contigit, veluti illis, qui dicebant, ego sum Cephae, ego vero Pauli, ego autem Apollo. Nec puto schisma hoc esse in damnum et jacturam ecclesiae Christi Jesu, quae spiritu suo abundat, sed magis utile esse, ut per hoc velocius regnum Antichristeitatis pertranseat et brevientur dies periculosi propter electos, et ipsa sit citius exonerata a multitudine hypocritarum infinita, et notificentur clarius carnales et ficti Christiani, amatores splendoris hujus vitae magis quam Jesu crucifixi amatores. — Corpus itaque Antichristi per schisma tale est divisum et conturbatum, quod hactenus erat compactum, quasi scuta fusilia unum uni adhaerente, ut nec spiraculum quidem eam possit pertransire; non autem scissum est vel potest esse corpus omnipotentis et prorsus indivisibilis Jesu Christi, i. e. ecclesia sanctorum; quoniam ejus unitas est perpetua et inviolabilis, tota dependens ex unitate dei et domini Jesu Christi ac spiritus ipsius. —

Fol. 97—98. O zbytečnostech w církwi. Ex quibus sequitur, quod omne illud, quod homines fecerunt, intendentes principaliter communem profectum et utilitatem omnium Christianorum de omnibus gradibus et statibus et conditionibus, i. e. totius corporis ecclesiae, et tale quod non potuit derogare alicui articulo corporis vel juncturae essentiali ejusdem, neque diminuere in ullo juridictionem alicujus gradus vel status, et ad communitatem ecclesiae publice induxerunt, cooperans ad similitudinem unam Christianorum et efficiens in familia Christi unitatem vel conferens ad eandem: illud homines ex deo et per deum et ad deum fecerunt, et omne illud est tenendum et salvandum, tamquam plantatio, quae ex deo est patre, et spiritu ejus est exorta. Et omne illud, quod fecerunt homines in ecclesia Christi et in familia Christi, et in publicum ecclesiae induxerunt, intendentes suam privatam ecclesiam et sanctitatem ac devotionem

aut quemvis profectum proprium: omne illud non est ex deo, et igitur eradicandum et ejiciendum. Item omne illud, quod homines pro seipsis adinvenerunt et fecerunt et in communitatem ecclesiae induxerunt, quod non confert ad pulchram similitudinem ecclesiae et ipsius jocundam unionem, sed magis distrahit vel diminuit, non est ex deo nec spiritu ejus: ergo est evellendum et exstirpandum, tamquam adulterinae plantationes. Item omne illud, quod homines adinvenerunt pro se ipsis, i. e. pro sua devotione, pro sua sanctitate et justitia, vel alias pro suo profectu, et in publicum ecclesiae induxerunt, quod quidem est tale, quod ullo modo derogat alicui articulo vel juncturae de essentia ecclesiae, vel ullo modo diminuit aut detrahit alicui gradui, statui vel conditioni ecclesiae: illud nequaquam est ex deo, sed tantum ex hominibus, qui seipsos sunt amantes. Cum autem juxta praedicta talium nimia multiplicitas et multa varietas jam sit firmata consuetudinibus in ecclesia, et mandatorum, observantiarum et doctrinarum hominum inde consequentium, consuetudinum quoque et morum atque habituum et actuum talibus praedictis annexorum, admissorum et perpetratorum per somnolentiam et negligentiam custodum positorum super muros ecclesiae: ideo justum et non impune eadem ecclesia ac familia Jesu crucifixi est vel apparet esse tam nimis dilacerata et divulsa et contra se invicem scissa et divisa. Ex quo satis manifeste sequitur, quod ad reformandam recuperandamque decoram similitudinem et jocundam unitatem Christi Jesu ecclesiae per domos et familias ipsius, singulas juncturas corporis ipsius usque ad novissimos articulos molles et delicatos, necesse est omnia praedicta privata et inutilia et ad utilitatem jocundam ecclesiae superflua et nociva, putare vel praecidere a vinea domini Jesu sanguine plantata et sanguine suorum apostolorum et prophetarum, et redigere ea ad minimum numerum, qui est solus necessarius et in nullo derogans ecclesiae jocundae unioni, secundum sermonem, qui

scriptus est: omnis plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur et in ignem mittetur.

Fol. 116. O témž. Dominus Jesus non dedit ullam legem scriptam suis posteris, cum tamen potuisset hoc effecisse in vita sua multis modis; sed solum dedit spiritum suum bonum et spiritum patris in corda credentium pro omni lege viva et perfecta et pro omni regula vitae cujuslibet sufficienti, secundum declarata superius, et secundum scripturas et prophetas. Propter quod et apostoli ipsius, nolentes gravare populos credentes in Jesum variis doctrinis et adinventionibus et praeceptis, pauca scripserunt, pauciora mandaverunt, paucissima statutis firmaverunt inconcusse. — Patet autem hoc in XV Actuum apostolorum, quomodo dulcissimi patres et apostoli Christi suos Conchristianos esse multum liberos et non obligatos ad multa praecepta manere voluerunt. — Unde crudeliter et infrunite posteriores multi videntur egisse et agere usque modo, qui suas adinventiones multas et doctrinas varias ac mandata rigida in dei et domini Jesu familiam induxerunt et auctoritative firmaverunt, subditos nimis obligantes et gravantes, ut et doctrinarum talium et adinventionum et mandatorum hominum sit tanta multiplicitas et infinita multitudo, quod, ut paulo ante dictum est, innumerabiles libros repleverunt et valde magnos et sumptuosos, quos fere nullus hominum nisi dives comparare et per totam vitam ipsis deditus possit ea satis legere et utiliter incorporare; et tamen ad ea omnia, quae ibidem continentur, voluerunt obligari populum Christianum, quae omnia, ut dictum est, non tam facere sufficiunt, sed etiam rescire vel ad plenum memorari. Quapropter apud me decretum habeo, quod ad reformandam pacem et unionem in universitate Christiana expedit omnem plantationem illam eradicare et abbreviare iterum verbum super terram et reducere Christi Jesu

ecclesiam ad sua primordia salubria et compendiosa, quanto paucioribus et apostolicis mandatis reservatis. Quoniam ego puto coram domino meo Jesu crucifixo, quod lex spiritus sancti et evangelium expressum et divulgatum et patres ordinarii plebium, utpote papa, episcopi et plebani et opitulationes eorum omnino sufficiunt ad dirigendum legitime omnem communitatem populorum et quemlibet hominem singulariter de communitate; sufficiunt inquam ista praenotata ad omnem quaestionem dissolvendam et ad omnem causam in foro conscientiae et in foro judicii discutiendam, addita supradictis scriptura veteris et novi testamenti.

Fol. 156ᵇ. O témž. Ego etenim teste Jesu crucifixo contemplor, quod hodie sacerdotes et populus minus sciat et observet praecepta dei sui tremendi, quam mandata et traditiones hominum, et magis timeat et ponderet hujusmodi adinventiones, quam veritatem vitae et caritatem proximorum, et quod in talibus observantiis totam constituat justitiam suam et salutem, licet non habita Jesu crucifixi notitia et caritate. — Propositi igitur mei est, cum haec loquor, ut tales adinventiones et obligationes ad ipsas, essent diminutae et remissae, saltem quoad aliquam ipsarum partem, et quod solum dilectio dei et proximorum, aut dei praecepta alia solum esse populis tremenda et ad unguem usque adimplenda docerentur, et quod alia sunt modicae reputationis aut nihili ipsorum in respectu. — *Fol. 157...* Ecce quam cum timore apostolus intentionem suam producit in medium et temperate. Videant igitur, quantum distant ab ipso moderni, in quorum ore, ut supra dictum est, non resonat aliud, nisi „districte praecipimus et mandamus“, et iterum „quod si quis paginam hanc (et alia hujusmodi talia) violaverit, sciat se dei omnipotentis et sanctorum indignationem incursurum,“ et „ipsum nos ex nunc prout ex tunc et ex tunc prout ex nunc

excommunicamus et anathematisamus in his scriptis.“ De praeceptis autem dei et ipsorum transgressione terrorem non faciunt in subditis, neque magnam rationem. Verumtamen dico omnibus, qui possunt hoc capere, capiant, quod coram Christo Jesu sic collegi ex scripturis, et puto, quod omnia scil. praenotata opera hominum, cerimoniae et traditiones funditus destruentur et cessabunt, et exaltabitur dominus solus, et unicum verbum ipsius manebit in aeternum; et tempus illud jam instat, in quo illa evacuabuntur. Scripturae vero, quae hoc exprimunt, nimis multae sunt. Mihi ad praesens solum verbum Jesu sufficit, ubi dicit Mathaei XV capite: omnis plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur.

Fol. 108^b. O zámeznosti mocí církewních. Magna est facta deformitas Christi Jesu familiae et distinctio turpissima in juncturis articulorum supra saepe expressorum, et perinde damnabiliter evenit, de populo credentium, cujus in primordio erat cor unum et anima una, factus est populus dilaceratus et divulsus. Etenim — papa, qui primum et ante omnia deberet esse junctus episcopis singulis et esse una manus cum ipsis, et solum maxime episcopis bene ordinandis superintendere et maxime ipsis familiaris effici et ipsorum cognitioni, ecce ipse conjunctus est magis regibus terrae et principibus et aliis magis intendit existens familiaris, opitulationibus et personis sibi ad votum suum adjunctis, supra suos coepiscopos ultra normam elevatur; insuper rupto de medio ordine connexionis primariae, adjunxit sibi universorum beneficiorum et personatuum collationem, quae ad episcopos respiciebant secundum legitimam conjunctionem et immediatam; per quod proportio est cassata et juncturae propriae et decorae obedientiae et subjectionis in corpore Christi mystico sunt laxatae et corruptae. Similiter episcopi non juste, non pulchre plebanis heu modo sunt ad-

juncti, sed exhibent se ipsos plebanis nimis elevatos et dominantes in clero, ita ut curati maneant ab episcopis, plus quam justum et utile est ecclesiae, elongati, extranei et ignoti; et ipsi episcopi baronibus terrae et principibus similiter et suis magnis canonicis et divitibus hujus seculi familiariter multum adjunguntur. Non enim jam episcopi habent sollicitudinem dignam de bona et utili ordinatione curatorum, sicut haben cor suum ad facta negotiaque dominorum et alia temporalia et civilia pertractanda. Et alii episcopi habent suum cor ad suam propriam devotionem privatam exquirendam, eo minus cor suum ad suos filios, i. e. curatos conjunctum et mancipatum habentes; per quod multa jactura admittitur in communi salute animarum, et ipsorum talis privata devotio, in damnum et praejudicium rei publicae quoad hoc exercita, a domino minime est acceptata, juxta scripturam, quae dicit in propheta etc. — Attende hanc scripturam prophetae, et intellige, si vales, quod habens communem familiam Christi gubernare et providere sollicite, tamen odio habes occupationem cum ea, et ingemiscis, cum incumbit tibi laborare, illectus et allectus tua pace et privata tua psalmodia longa et devotione, licet quandoque delicata et lacrymosa. Et pensa hic, quam sunt talia domino Jesu inaccepta, qui dixit Petro Simonis Jo. (21) „diligis me plus his? pasce oves meas!“ et non dixit „fruere pace in privata tua mansione.“ Ita etiam corda curatorum sacerdotum non sunt conjuncta fideli nexu cum ipsorum plebibus, sed aversa et distracta per varias vanitates hujus mundi; et maxime abierunt post divitias et honores et cetera propria sua commoda, sui corporis vel hujus vitae. Sunt enim plebani similiter nimis elati suis plebejis et extranei, acceptores supra modum personarum. Propter haec igitur et talia juncturae gratissimae sanctae ecclesiae sunt destructae, et funiculi ejus sunt dissoluti vehementer et laxati.

Fol. 112. O témž. Ex hoc enim videtur evenire, secundum quod superius est ostensum, quod dominus apostolicus ad se contraxit collationem universorum beneficiorum per ecclesiam, officiorum, personatuum, praebendarum et dignitatum, quod alias nequaquam ordinatione ecclesiae sanctae primaria est institutum vel sancitum. Ex isto exemtiones multarum et infinitarum personarum a jurisdictione ordinariorum propriorum factae sunt et multiplicatae super numerum, nec non etiam exemtiones conventuum multorum, religionum et alias multorum populorum, in defectum et diminutionem potestatis et juris praelatorum inferiorum. Ex isto similiter emanaverunt aliae multae reservationes casuum, ut vulgo dicitur, et absolutionum vel collationum auctoritatis et potestatis vel exercitii operationum earum, quae sunt communes omnium sacerdotum alias, aut talia, quae ratione ordinis et primitivae potestatis possunt fieri ab inferioribus et communibus sacerdotibus et licite pro salute populorum ab eisdem exerceri, pro quibus oportet adire sedes praelatorum et tremebunde coram ipsis pro talibus supplicare et impetrare difficulter, non sine impensis magnis et expensis, saltem scriptoribus ipsorum pro literis super impetrato confectis et formatis. Et per ista factum est, quod in multa magnaque parte auctoritas et jurisdictio sacerdotum curatorum est abbreviata et contracta in ipsorum subjectos, et per consequens multa operatio salutis animarum impedita et sublata, quae alias esset exercita, si non interveniret praedicta prohibitio vel reservatio potestatis, per quod curati sacerdotes plebium sunt vel possunt esse gravati et plurimum ad ingemiscendum et murmurandum vel invidendum suis praelatis excitati et compulsi. Per ista etiam multa inobedientia est intromissa in plebes et irreverentia ad suos sacerdotes proprios propter extenuationem et infirmationem ipsorum potestatis; et per consequens hinc venit magna destructio morum et disciplinae in plebibus et dissipatio christianae religionis.

Fol. 133. O příkoří, které wěrní křesťané od pokrytcůw snášeti museji. Ecce hodie ipsamet abominatio desolationis propria sedens in templo, ne tamen ipsa esse abominatio reveletur, fingit aliam abominationem et minatur affuturam, ut per hoc amplius mittat ecclesiam in errorem, quatenus sic horrendam abominationem venerans atque colens, nihilominus unam aliam futuram fabuletur; et valde praevaluit. Nam communiter Antichristi infiniti proprie hodie nunc existentes, alium Antichristum futurum exspectant; et hi, qui proprie sunt apostoli et praecones veri Antichristi, apostolos Christi Jesu mites, sapientes et prophetas affligunt et varie persequuntur, audacter affirmantes, quia ipsi servi Christi sunt haeretici, hypocritae et Antichristi; et identidem, existentes membra fortia et multa Antichristi in praesenti, membra Jesu crucifixi licet debilia et pauca cruciantes et de civitate in civitatem propellentes atque de synagogis ejicientes, arbitrantur se per hoc deo suo obsequium compraestare, et sic Antichristo obsequentes se credunt Jesu Christo deservire. — Quod si quis paulo amplius conatur abstrahere seipsum a societate Christianorum talium et vivere dignius Jesu Christo, mox beghardus aut alias haereticus nuncupatur, et nonnisi hypocrita vel fatuus judicatur; quod si in modico imitans Jesum crucifixum ipsum vel ejus veritatem confitetur, illico gravem sentiet persecutionem a corpore densato Antichristi; et nisi vivas, sicut et ipsi, non aliud censeberis, nisi superstitiosus et seductor.

Fol. 173. 174. 175. Kdo wlastně jest Antikrist. Antichristus non aliunde venit, nisi ex Christianis, imo non aliud est Antichristus, nisi Christianus indignus, contrarius Christo Jesu vel opere, faciendo ullam iniquitatem, (sicut scriptum est, confitentur se nosse deum, factis autem negant,) vel sermone; sicut omnis, qui mentitur aut figmenta et fabulas in sanctam ecclesiam

introducit. — Caput Antichristi exstat omnis spiritus solvens Jesum, — et corpus Antichristi est omnis multitudo Christianorum, quae apostatavit iterum ad mundum per conformitatem et amorem hujus mundi et vivit secundum hunc mundum. Unde sequitur, quod Christiani conversi sunt in Antichristianos omnes, qui post hoc seculum abierunt. Ex quo ulterius sequitur, quod omnis Christianus, qui hunc mundum diligit, ab hoc mundo congregatione collecta ex spiritibus malignis et amatoribus hujus mundi Christianis, est membrum de corpore Antichristi; et omnis Christianus carnalis, qui libenter et frequenter loquitur de hoc mundo et diligit ea, quae sunt in mundo, habet in fronte sua et in dextra sua signum evidens, quod est membrum Antichristi. Et quanto est hujuscemodi Christianus in majori statu ecclesiae, vel quanto est superior in ecclesia officio, personatu et dignitate, tanto est major Antichristus et propinquius membrum suo capiti; et dum hujusmodi est in supremo gradu ecclesiae et praesidet omnibus aliis potentia et auctoritate, tunc ille est summus et in summo Antichristus. — Omnis hujusmodi Christianus impius, qui amat hunc mundum et amatur ab ipso et in illis sibi ipsi blanditur et complacet, quanto magis est religione vel speciebus sanctitatis insignior et praecellens, tanto iterum est major Antichristus et proximior suae simulationi et subtili compositioni, et sic efficacior ad nocendum dei electis; at ulterius ille talis Christianus, existens in summa apparentia religionis et sanctitatis, est in summo Antichristus seu apostolus Antichristi. — Ecce quam palam denudatur Antichristus per dilectionis positionem, videlicet si dilectio inest Christiano proximorum, i. e. eorum, qui sincere sunt in Christo Jesu principaliter, nec non aliorum etiam inimicorum, tunc omni remoto dubio ipse est Christus vel membrum Christi, sicut alia scriptura dicit Johannis XIII: in hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Si autem dilectio in Christiano abundat hujus mundi

et eorum, quae sunt in hoc mundo magis quam proximorum, praesertim ad Jesum crucifixum, tunc iterum sine fallo est Antichristus seu de corpore Antichristi; quoniam in toto est Christianus contrarius Jesu Christo, mortua fide nihil sibi suffragante, quia talis credulitas nec diabolis suffragatur.

Fol. 162. O témž. Licet timeant deum mandato hominum et doceant quam diligenter adinventiones et doctrinas suas, constituant suam justitiam, habeant omnem speciem pietatis, aedificent sepulchra sanctorum et prophetarum, exornent monumenta justorum, colant valde imagines et statuas ligneas et lapideas, venerentur summopere et celebrent ossa et reliquias beatorum in coelis quantum placet: si terrena sapiunt, si voluptatibus et quieti corporis incumbunt, si eos delectat gloria et honor hujus vitae, si non abnegaverunt semet ipsos et ferunt crucem suam, neque habent Jesum crucifixum in corde manentem, neque sunt dei virtute et dei sapientia ab alto induti: sunt utique locustae coronatae, sunt palmites non ferentes fructum, sunt terra infructuosa maledicta domino suo, sunt regnum angeli abyssi, sunt filii diaboli omnes, non obstante quod vocentur Christiani vel religiosi vel sacerdotes et praelati. Et omnis Christianus seu clericus, licet sit sacerdos, praedicator, monachus, religiosus, vel quicunque suae propriae voluntati et non voluntati D. Jesu actualiter victitat et ex toto, et si quod minus facit, de hoc non dolet vehementer, est membrum Antichristi; et omnis clericus, qui in nomine suo vel causa sui ipsius acquirit scientias, gradus in ecclesia, ut est subdiaconatum, diaconatum, sacerdotium vel apostolatum et praedicationem, vel acquirit beneficia, officia, honores et dignitates in ecclesia, et omnis, qui acquirit titulos sibi gloriae et honoris, ut est doctoratus, baccalariatus et multa talia, ita quod per talia sit in populo Christiano honoratus, ditatus, pacatus et dilatatus in hac vita, sciat se membrum Antichristi sine contradictione qualicunque. Item omnis monachus, claustra regularium ingrediens

aut alias religiosus, ut vitam quietam habeat et sit securus de statu pacifico et necessitate corporali, in quantum talis et quam diu talis, est membrum Antichristi, quia in nomine suo induit speciem sanctitatis. Et omnis religio et quilibet conventus, qui seipsum ingessit ad medium vulgi Christiani et ibi factus est gloriosus et honoratus a populis plebejis, et in hoc sibi complacent vel de hoc gloriantur, est procul dubio corpus Antichristi. Item omnis apparatus talium splendidus et magnificus, vel habens speciem apparentem sanctitatis, veluti templa magnifica et multipliciter decorata, multitudo praedicationum, exquisita multitudo missarum, cantus et psalmodiarum decor et assiduitas, insignis sepultura et officium splendidum pro mortuis; item celebritas adventitiarum festivitatum varie promulgata et ornata; item commendatio fraternitatum et invitatio ad eas per multas promissiones orationum et missarum atque fratrum; item praeconisatio aut glorificatio imaginum quarumdam et extollentia novarum reliquiarum sanctorum, diffamatio miraculorum vel portentorum per talia factorum, et multa similia, quae modo diligenter in ecclesia actitantur: omnia illa facta ad suam propriam gloriam et complacentiam hominum, ut per accursus populi et applausus magnorum et parvorum in Christiano populo acquiratur, vel ut per hoc quaestus multiplicetur, aut ut per talia nomen auctoris talium diffametur et celebretur, ita ut dicatur in populo: „hoc iste fecit," vel „istud magnum bonum tales canonici vel tales religiosi invenerunt vel perfecerunt": omnia inquam talia, non tamen in quantum talia, sed in quantum fiunt a talibus et tali intentione, sunt indumentum Antichristi, et sub ipsis mystica operatio daemoniorum seu Satanae ad subtilius et efficacius seducendum et nocendum etc.

Fol. 135. O obrazích swatých a ctění jich. Heu! hodie collegia quaedam et multitudo eorum, qui se dicunt magistros

ecclesiae et sapientes, decreta dei in ecclesia posuerunt, quod videlicet statuae ligneae atque lapideae, argenteae et ceterae hujusmodi sint a Christianis adorandae et colendae, patulo et expresse sancta scriptura dicente: non adorabis ea neque coles! quod nequaquam ex assertione Thomae de Aquino vel aliis doctoribus potest haberi vel defendi; — et sancta ecclesia, licet admisit imagines et statuas et docet honorandas et venerandas, tamen adorandas vel colendas nusquam docuit vel statuit, ut patet in corpore in facultate juristarum. Decreverunt insuper, quod sint deprecandae, quod in lingua Boemica sonat *modliti sě*, et sic docere populum collegialiter, *aby sě obrazóm lidé modlili.* Decreverunt insuper et synodaliter mandaverunt populis praedicandum, quod pie credant populi in statuis lapideis vel ligneis depictis esse virtutem divinam et sanctorum ejus, et inde quae videntur ibi facta miracula vel famantur, deus per eas et propter eas imagines operetur, et idcirco quicunque hoc credit vel in tali statua fiduciam ponit et ibi confugit ad statuam, nequaquam male facit; imo neque possibile est quod, inquiunt, male faciat, sed neque sunt simplices corrigendi et increpandi, quod ad statuas fugiunt in tempore suae necessitatis, aut reliquias sanctorum vel alias res tales mortuas sine merito et virtute. Sanxerunt insuper non praedicandum contra abusum statuarum vel reliquiarum, dicentes, quod non contingit in talibus errare populum Christianum. Quae quam sint perniciosa rudi populo Christiano et carnali, quis non intelliget, si contempletur, quod populus plebejus modernus domini Jesu spiritum non habens, ad spiritualia nequaquam valet mentetenus elevari, sed solum et maxime carnali judicio et phantasmatibus provectus, corporalia tantum appreciat et coram eis stupet et pavet, ad ea se totaliter effundendo etc.

O témž, we knize páté (MS. bibl. Clement. III A. 10, fol. 126 sq.) — Deberet ejici omne illud in templo positum, ad quod vulgus plebejum habet respectum alicujus reverentiae

et stuporis, prout sunt imagines, quae venerantur per dei ecclesiam, ut in Luca et in Roma et alias ubicunque. Quibus statuis populus spiritum Jesu non habens exhibet magnam reverentiam et honorem genuflexione, candelarum oblatione et hujusmodi; ad quas venientes ad templum accurrunt, nullum vel modicum habentes respectum ibidem praesens ad corpus Jesu Christi. Quod fit ex eo, quia rudis populus, solum suos sensus insequens, fortiter movetur a talibus imaginibus et ab apparentia earum splendida et artificiosa; et quia est pronus omnis talis homo ad idololatrandum, eo quod facilius conceptus suos vel imaginationem circumscribit et magis favorabiliter terminat ad creaturam quam deitatem, quia sunt sibi talia propinqua suae facultati naturali. — Quodsi Christiani illi, qui sanctos viros inordinate honorabant, sunt increpati et convicti esse carnales: quanto igitur magis hi, qui imagines in templis dei colunt et venerantur. Diabolus equidem satagit decipere dei populum, quanto magis sub aliqua specie boni, tanto fortius et coloratius et per consequens periculosius; ideoque libentius negotiatur injuriam Christi in populo Christiano et subversionem per species virtutum vel similitudines bonorum, venenum sub melle propinans, et similiter per imagines salvatoris et aliorum sanctorum etc. — (*Fol. 127ª.*) Nec per hoc ego curo negare imagines rationabiliter fieri in ecclesia et poni, cum hoc teneat universitas sanctae ecclesiae, et dicatur communiter, quod tales imagines sunt scriptura laicorum. Decoretur igitur templum statuis imaginum; huic ego non obsto, neque ullomodo contradico, dummodo in talibus cautela contra daemonia sicut et in aliis habeatur. Sed hoc audacter dico, quod quam cito una imago amplius reveretur quam aliae imagines in templo, vel habet concursum ampliorem plebis cum candelis, genuflexionibus vel aliter, mox est de templo ejicienda, tamquam offendiculum populi. Item si adjungantur aliqua signa facta quasi per imaginem aut ratione imaginis vel aliter, iterum illico illa statua

est cassanda; quia jam valde timendum est plebi Christi, ne fortasse tunc accesserit ibi jam daemonium, volens ludificare plebejos et polluere adorationem Jesu Christi corporis et sanguinis pretiosi. —

Končíme wýpisky tyto, ač nehojné, wšak již snad dlauhé, uwedením zde místa pro spisowatele nad jiné značnějšího, we traktatu De abominatione in loco sancto, tištěného sice již mezi spisy Husowými, a wšak s wynecháním práwě tohoto místa, kteréžby na konci kapituly 7, na stránce 484 wydání druhého, čili 384ª wydání prwního, státi mělo; w rkp. musejním nachází se fol. 210. „Ego vero sic ista habeo et sic scribo, et in tali habitudine et mensura, quod omnia et singula et meipsum submitto sanctae catholicae ecclesiae dulcissimae, matri meae et sponsae Jesu Christi. Nec ista dixi meipsum commendans; sed confiteor, quod modico ante fui totus vexatus et obtentus a spiritu Antichristi, plenus cupiditate et contagiosa ambitione, magno animo cupiens habere divitias, hujus mundi gloriam et honores; et pro eo multa laboravi, impendi vires et expensas, litigavi pro quatuor beneficiis; et adhuc meum beneficium, mihi omni jure debitum, ab adversario quodam detinetur. Et sic volens dives fieri in hoc seculo, incideram profunde in laqueum diaboli. Gratias ago jam deo meo et patri misericordiarum et domino Jesu crucifixo, de cujus gratia mihi venit, quod jam exulto ereptus quasi passer de laqueo venantium, quasi sitio de incendio exportatus, quasi naufragus de mediis fluctibus maris liberatus. Fateor etenim, quod quam difficulter me abstraxit dominus ab uberibus Babylonicae meretricis, et impedivit me ubique satiare illam Antichristi ambitionem et cupiditatem meam divitiarum hujus vitae et honoris, et interim cor meum ad sua testimonia et non in

avaritiam inclinavit. Piissimo namque atque dulcissimo Jesu Christo, mihi iniquo et coeco gratiose semper providente, in omnibus meis conatibus et cupiditatibus valde adversa successerunt; ita quod decies sum datus in conculcationem et derisum meis superbis et amaris inimicis, et usque ad profundum luti omnis tempestas me demersit. Verumtamen gratias ago deo meo, quia quantum est ad homines et secundum opinionem meam, est ubique innocenter et injuste."

P. S. Odwolání některých článkůw swých, kteréž učinil M. Matěj z Janowa spolu s kněžími Jakubem a Ondřejem na synodě Pražské den sw. Lukáše (18 Oct.) r. 1389, dali sme wytisknauti r. 1869 we přídawcích ku knize „Documenta M. Joannis Hus vitam, doctrinam etc. illustrantia" na str. 699—702.

D. *M. Jan ze Štěkna.*

(Kw. 1373—1405.)

Mistr Jan ze Štěkna téměř ještě neznámější jest wůbec, nežli Kunrat Waldhauser, ano ti oba muži dosawad za *jednoho* „Kunrata ze Štěkna" r. 1369 zemřelého se míwají. Že i on proti porušenosti wěku swého, zwláště pak stawu duchowního, nad jiné horlil, wyswitá ze slow M. Ondřeje z Brodu dříwe uwedených („et antiquis temporibus Milicius, Conradus, *Sczekna* et alii quam plurimi contra clericos praedicaverunt,") a potwrzuje se následujícím wyprawowáním we spisu posawad netištěném „Chronicon universitatis Pragensis" we Widenské c. k. dworské bibliotéce Cod. theol. 99 (olim 420,) kdežto we připomínaní milostiwého léta na r. 1393 městu Pražskému propůjčeného takto se dí:

„Quapropter justo dei judicio majorem partem (pecu-

niae) rex Wenceslaus pro sua camera reservavit. Et non fuit ex omnibus magistris et doctoribus, qui se velut murum contra simoniacam pravitatem opponeret; sed omnes, velut muti, prava de se dabant exempla, per praefatas ecclesias cum idiotis et indoctis pro acquirendis tam care emtis indulgentiis discurrebant; dempto uno, puta M. Wenceslao dicto Rohle, pro tunc plebano ecclesiae S. Martini majoris civitatis Pragensis, qui non indulgentias sed deceptiones appellabat, non tamen publice, sed occulte, propter Pharisaeorum metum. Ipse tamen mimus regis, per quosdam inductus, tantum uno vel duobus diebus per ecclesias in quodam pileo monstruoso cum ceteris discurrebat, cantando canticum bohemicum: „jahodky, jahodky, kterak ste ráno prokwetly!“ Item *M. Stiekna, baccalaureus in theologia, pro tunc praedicator authenticus in Bethlehem*, in Wyšegrado praedicando, populum ad non negligendam tam excellentem gratiam multipliciter est hortatus. Et pro tunc M. Johannes Hus, nondum presbyter, deceptus frivole per tales exhortationes, in Wyšegrado confessus, ultimos quatuor grossos, quos habuit, confessori assignando, non habuit nisi panem siccum ad manducandum; et sic cum ceteris coece est peregrinatus. Qui tamen factus presbyter et praedicator, multipliciter doluit, et in ambone publice praedicando, de sua fatua peregrinatione confessus fuit.“

Kdyby M. Štěkna byl se newyznamenáwal duchem a smýšlením Husowu aspoň poněkud podobným, bylby kronikář při této příležitosti jistě jeho newytýkal. Protož není pochyby, že on tentýž M. Štěkna byl, na kterého i M. Ondřej z Brodu we známém onom psaní narážel. Ten pak byl mistr w učení Pražském, bakalář w theologii, a r. 1393 kazatel w kapli Betlemské.

We wydaných od university Pražské památkách jejích, (Monumenta historica universit. Prag. tom. II parte I,

pag. 394) připomínají se léta 1401 co živí svědkowé dwa mistři Štěknowé: dominus magister Joannes dictus Sczekna, rector ecclesiae parochialis in Czubba, professus ordinis Cisterciensis, et Nicolaus dictus Sczekna de Zebnicz, magister artium, Pragensis et Olomucensis diocesis, testes.“ Tamtéž (na str. 362) k r. 1397 od královny Hedwiky Polské, zakladatelkyně zwláštní kolleje při universitě Pražské, ustanowuje se „Magister Joannes dictus Sczekna, frater ordinis Cisterciensis, sacrae theologiae baccalaureus, plebanus de Přemankow, curiae nostrae capellanus familiaris devotus dilectus“, za prwního prokuratora této nowé kolleje, a to we společnosti s oným Křížem kupcem, jenž kaply Betlemské spolu zakladatelem byl. Není tedy pochyby, že onen nahoře dotčený „M. Štěkna“ na tohoto „M. Jana ze Štěkna“ rozuměti se musí, poněwadž také jen křestné jmeno „Jan“ a nejiné wypauštěno bywalo we jmenách takowých, jako ku př. mistr Jičín, M. Přibram, M. Rokycan, t. j. mistr Jan z Jičína, Jan z Přibrami, Jan z Rokycan a t. p. Takéť M. Mikuláš Štěkna wlastně ze Zebnic se jmenowal, a byl r. 1385 na mistrowství powýšen, kdežto „Jan ze Štěkna,“ pod tímto a nejiným heslem, již r. 1373 mezi mistry učení Pražského přijat byl.

Potwrzuje se domnění toto také následujícími slowy M. Jana Husa, kteráž w jednom kázaní swém o zemřelých mistřích a kněžích Pražských uwodí: Sed rogo, quid magistri nostri, sacrae theologiae professores dicerent, si defuncti veraciter responderent? Quid M. Nicolaus biceps argumentator acutissimus, quid Albertus rhetor limpidissimus, quid Janko mathematicus promtissimus, quid Nicolaus Rachorowic poeta praestantissimus, quid Nicolaus Litomycensis consiliarius perspicacissimus, quid Stephanus de Colonia zelator patriae ferventissimus, *quid Johannes Stekna velut tuba resonans praedicator eximius*, quid Petrus

Stupna, musicus dulcissimus et demum praedicator ferventissimus? Quid hi, et quid ceteri, quorum monumenta calcamus pedibus? a t. d.

We wýpisích ze starých desk zemských, jež Riegger tisknauti dal,*) nachází se i následující: *Primo Stephani, O. 5* (tedy od r. 1402): Johannes Sstiekna magister theologiae, et alii commissarii pro studentibus in Betlem, attulerunt duas literas ad tabulas: unam regis Wenceslai, et alteram reginae Hedvigis" etc. Z toho widěti, že Štěkna ještě r. 1402 na živě, a s kaplí Betlemskau we spojení byl.

Konečně nelze pochybowati, že i následující, z netištěného dosawad psaní M. Jana z Husince k M. Křištanowi z Prachatic wzatá zpráwa o M. Janowi ze Štěkna rozuměti se musí, poněwadž on tu wýslowně *mnichem* se jmenuje: „Scio certitudinaliter, quod Stanislaus tenuit et in scripto sententialiter scripsit de remanentia panis; et a me quaesivit, antequam disturbium incepit, si vellem idem secum tenere. Ecce postea juravit et abjuravit, et post duos annos, quando Stiekna venit cum suo tractatu, postquam timuit archiepiscopum, nesciens subterfugere, dixit per juramentum, quod tractatum illum non perfecit. Et antequam fuit vocatus ad curiam archiepiscopi, dixit: oportet quod Stiekna monachus flectat ante me genua et petat quod parcam, quod ausus est tractatum meum novam plantationem erroneam annotare." Z toho poznáwáme, že Štěkna nejen dwě léta po počátku rozepří na universitě Pražské o artikule Wiklefowy (r. 1403), tedy r. 1405 ještě na živě byl, ale také že proti smyslům Wiklefowým zwláštní traktat, nyní již neznámý, byl sepsal, a jmenowitě s M. Stani-

*) Wiz Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, VI Heft. S. 205.

slawem ze Znojma, tehdáž ještě horliwým Wiklefistau, před arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Hasenburka spory měl. Počaltě pak byl arcibiskup tento, dle nařízení papeže Innocencia VII, skutečně již r. 1405 a 1406 proti Wiklefismu w Čechách se zasazowati, jakož to odjinud w historii České se wyjewuje.

Toto jest posawad wše, co nám o M. Janowi ze Štěkna dowěděti se lze bylo. Neníli toho tolik, jakbychom ku poznání toho muže wěděti sobě žádali, jest wždy dostatečné k rozeznání zmatených posawad dwau osob, Kunrata Waldhausera i M. Jana ze Štěkna.

17.

Nesnáze starého místopisu a Kostelcowé w Čechách.

(Čteno w posezení sekce historické král. České Společnosti Nauk dne 24 března 1851.)*

W jedné z předešlých schůzek našich měl sem čest, pánowé, mluwiti wám o studiech starého místopisu w Čechách, i o pramenech a nesnázích jeho wůbec. Wyložil sem wám také, kterak za příčinau stawení wždy nowých hradůw králowských w zemi, zwláště od časůw krále Přemysla Otakara II, i přenášení tam pokaždé auřadůw krajských, politické rozdělení králowstwí Českého na kraje a okresy neboli župy tak často se měnilo, že při nedostatku potřebných o tom zpráw sauwěkých již naprosto nelze wytknauti čáru tu, kterau krajowé ti ještě před aupadkem austawy župní čili hradowé w zemi od sebe se dělili; uznali sme, že jen staré ono církewní rozdělení na diecese, archidiakonaty a dekanaty, ježto péčí welikého arcibiskupa našeho Arnošta z Pardubic okolo r. 1350 písmem ustáleno a nám zachowáno jest, může ještě od nás na drobno proskaumáno býti; a wšak i tu že naskytují se mnohé nesnáze, jak skrze welike proměny, ježto utrpěla wlast naše nejprw we wálce husitské, potom pak nad to wice we wálce třicetileté, tak i zwláště skrze neauplnost, nedbalost a nezpráwnost, kteraužto i sami pramenowé staří sepsáni jsau, zejmena netoliko popis diecese Pražské od r. 1384 u Balbina (Miscellan. lib. V, p. 1—36,) nýbrž i wýtahy z libri Erectionum od r. 1358—1460 (ibid. p. 43—308,) i také z Libri

*) Tištěno w Časopisu č. Mus. 1851, II, 3—17. Srown. Radhost I, str. 144—175 a j. w.

Confirmationum od r. 1358—1436 (ještě newydaní a wšak ode mne proskaumaní). Wyprawowal sem wám, kterak prací wíce než dwacetiletau podařilo se mi sice, nahraditi tu i tam aspoň poněkud nedostatky dotčené a obžiwiti památku nejednoho místa někdy znamenitého a potom přece zapomenutého, ale také kterak na cestě takowé naskytlo se mi hojně otázek nowých, na kteréž ani podnes ještě odpowídati neumím; kterak mi nelze ku př. powěděti, kde w Čechách ležely wesnice farní, o kterýchžto řeč jest we knihách Confirmationum, zejmena Bořiwoj, Borkow, Čestol, Dlauhá, Hornstein, Hradčany, Hugonisvilla, Konowice, Kniewice, Lužnice, Ratmersdorf, curia Regnicz, Rugehensenstein, Reynsdorf a jiných wíce; konečně kterak dosawad nadarmo hledal sem někdejší wesnice s kostelními podacími: Adamowice we starém Říčansku, Ostrowce a Krchleby w Rakownicku, Hradiště we Slansku, Doňčice we Chluminsku, Žitimíř a Beřice w Kauřímsku, Buchberg a Brunislaw we Brodsku, Pněwice a Kolešow w Čáslawsku, Dobrohošt a Bílow w Bechyňsku, Lažice we Wltawsku, Prašiwá w Chejnowsku, Menoslaw a Heršow w Daudlebsku, Nowé město we Prachensku, Wšechlapy w Žatecku, Ostrow we Žluticku, Brtná w Teplsku, Slatina w Kadaňsku, Bor w Loketsku, Chodžowice w Litoměřicku, Mnichow a Pertoltice w Lipsku, Koleč w Austsku, Kunratice i Dětřichowice w Jablonsku, Wysoká w Mělnicku, Olešná w Turnowsku, Sudomíř we Kamenecku, Hauska w Hawraňsku, Chylice w Rokycansku, Benowice we Klatowsku, Zdamily a Bor w Horšowsku, Bystřice a Štěpanow w Jičinsku, Bornflus we Dworsku atd. Uwodím tato mně dosawad neznámá místa w té naději, že snad nejeden wlastenec příležitě z místného podání ještě některé z těch někdejších osad poznati a časem swým krajanům oznámiti bude moci. Saudím také ne bez příčiny, že mnohé z těchto

wesnic nezahynuly nikoli, ale že za našeho wěku již jen pod jinými jmeny známy jsau, doskaumaw se toho náhodau teprw nedáwno, ku př. že wes kostelní Lipowá byla tatáž, která w latinských listinách XIV století slula „Sprenneri-villa“ podnes pak „Spansdorf“ sluje (w podkrají a okresu Austském).

Dnes pokusím se ukázati wám aspoň jedním příkladem, s kolikerými nesnázemi každé místopisné skaumání o starých Čechách zápasiti musí, jakowé záwady stawí se mu w odpor, a jaké máme prostředky a pomůcky ku přemožení jejich. Wolím k tomu cíli za předmět ony udawky we knihách Confirmationum (r. 1358—1436), kteří wztahují se ku Kostelcům w Čechách, t. j. k městům neb wesnicem od starodáwna pod jmenem „Kostelec“ proslulým.

Podlé „popisu králowstwí Českého,“ jejž sem wydal tiskem r. 1848, známo mně bylo wůbec 18 míst w Čechách, které nesly aneb i posawad nesau jmeno „Kostelec,“ a sice: A) w někdejším Litoměřicku (na str. 45), 1) Kostelec na někdejším panstwí Budyňském, 2) na str. 70 na někdejším panstwí Liběšickém Kostelec neb Kostelík, jenž nyní jen pod německým jmenem Weisskirchen znám jest, a 3) na str. 76 někdy twrz Kostelec na panstwí Liběchowském, kde w nowějším čase Slawín stawěti se má; potom B) w Bydžowsku (str. 120) na panstwí někdy Welišském 4) Kostelec wes; dále C) we Hradecku na str. 148, 5) městečko Kostelec a 6) wes Kostelec pustý, obé na panstwí někdy Náchodském, též str. 157, 7) Kostelec nad Orlicí, městečko a hlawu někdy panstwí toho jmena; D) we Chrudimsku na str. 164, 8) K— na panstwí Heřmanowa městce, a str. 185, 9) K— na panstwí někdy Nasewrckém; E) w Kauřimsku 10) K— u Křížkůw na statku Štiříně str. 230, 11) K— nad černými lesy, nyní wůbec co Černý Kostelec známé město a panstwí (str. 232),

též 12) K— nad Labem, město nápodobně známé (str. 240), dále F) w Beraunsku (na str. 254, 13) K— nad Sázawau někdy hrad a wes spolu panstwí Konopištského; pak G) w Táborsku 14) K— podolský neb zelený (něm. Neu-Kostelec) na panstwí někdy Jistebnickém (str. 280); H) w Budějowsku 15) K—podolský na panstwí Třeboňském str. 307; I) we Prachensku 16) K— na panstwí někdy Orlickém str. 334; konečně K) w Plzensku 17) K— na panstwí někdy Kladrubském str. 395 a 18) K— na panstwí někdy Plaském str. 408.

Starý popis wšech kostelních podací neboli far w arcibiskupstwí Pražském před husitskau dobau udáwá následující Kostelce w Čechách: w dekanatu Benešowském 1) Kostelec nad Sázawau (254), w dekanatu Říčanském 2) Kostelec u Křížkůw (230), w dekanatu Kauřímském 3) Kostelec černý (232), we Brandejském 4) Kostelec na Labi (240), we Slanském 5) Kostelec u Budyně (45), w Litoměřickém 6) Kostelec nyní Weisskirchen (70), w Jičinském dekanatě 7) Kostelec u Welíše (120), dále 8) Kostelec nad Orlicí co dekanat wlastní (157), w dekanatě Dobrušském 9) Kostelec u Náchoda (148); w dekanatu Wltawském stojí dwa Kostelce 10) jeden u Jistebnice (280), druhý 11) co proboštství Břewnowské, odjinud a i wůbec neznámé; w Bechyňsku 12) Kostelec podolský (307); w dekanatu Rokycanském 13) K— na panstwí někdy Plaském (408); w Horšowském 14) Kostelec „u Chotěšowa“ zwaný; a konečně 15) Kostelec w dekanatu Plzenském. Nad tyto Kostelce w diecesi Pražské postaupeni jsau 4 Nov. 1350 k nowému biskupstwí Litomyšlskému ještě w dekanatu Chrudimském dwa Kostelci, jeden (16) na panstwí Heřmanowa Městce (164), a druhý (17) na panstwí Nasewrkách (185).

Připojuji k oběma těmto popisům hned napřed to po-

znamenání, co výsledek obšírného svého skaumání, že nikterý z nich ještě není auplný, a že tedy bylo ještě více Kostelců w Čechách, nežli na obojím místě wyčteno; jakož se pak brzy přeswědčíte sami.

Nyní již na snadě wám jest, domysliti se, že hlawní nesnáze starého místopisu záleží w nemožnosti uhodnauti, které datum starých pramenůw o Kostelcích ku kterému z těchto tolikerých Kostelcůw se wztahuje; neboť netřeba snad ani doložiti wám, že přídawky (ku př. K— super Sazavia, prope Elaw, prope Raudnicz, prope Plzna, prope Chotěssow atd.), jimiž se místo arci určuje, welmi pořídku a téměř jen náhodau we starých listinách se nalezají. Obyčejně udáwá se samé toliko jmeno Kostelec naprosto; ten, koho se týkalo, wěděl to již prwé, který Kostelec rozuměti se měl, a na potřebu cizích neb potomkůw, porozuměti tomu také, nepomyslil nikdo.

„Libri Confirmationum“ jsau původní protokoly o dosazowání nowých kněží na uprázdněné fary w celé diecesi Pražské. Kdykoli nějaké církewní beneficium buďto smrtí kněze je požiwawšího, aneb směnau neb přewedením jeho na jiné místo uprázdnilo se, presentowán jest od patrona neboli pána podacího té církwe nowý kandidát za nástupce a stwrzen od auřadu arcibiskupského w Praze. Byl obyčej, nařizowati spolu jednomu z nejbližších sausedůw nowě ustanoweného beneficiáta, aby mocí téhož auřadu uwedl jej do jeho beneficium. Jmena jak míst, tak i osob takowých zapisowána jsau krátce do kněh Confirmationum; a poněwadž patronowé čili páni podací neb kollatorowé takowýchto církewních beneficií byli obyčejně majitelowé panstwí neb statkůw těch, kde beneficium se nalezalo, tedy popis jejich nahražuje nám w ohledu tomto aspoň poněkud staré desky zemské ze XIV a XV století, které, jakož známo jest, ohněm r. 1541 wšecky zahynuly.

Na jewě jest, že obyčej dotčený, swěřowati auřad installací aneb nastolení pokaždé sausedu nowého beneficiáta, napomáhá wýborně k rozeznání a k určení míst stejnojmenných. Jak mile wím ku př. že farář Purkarecký uwodil nowého faráře na faru w Kostelci, nelze mi pochybowati, že to má se rozuměti o Kostelci Podolském (str. 307), ležícím nedaleko Wltawy mezi Hlubokau a Týnem nad Wltawau, asi půl hodiny cesty od Purkarce atd. Ale proto tim wíce litowati jest, že obyčej onen nezachowal se přísně aspoň co do zapisowání jeho do knih Confirmationum, poněwadž úwodci takowí newšude, alebrž jen asi při polowici celého počtu míst udáwají se.

Ještě i tu powšechnau úwahu musím předeslati, že jakož již i jmeno samé swědčí, Kostelcowé wšichni w Čechách měli a mají od původu swého až podnes své kostely a fary neboli kollatury; wýminky w tom nečiní nežli Kostelec na panstwí Liběchowském, který nám jen z pozdějších století znám jest, kdežto kostel w něm již byl zašel a jen twrz samojediná se zachowala. Také to plyne z etymologie slowa Kostelec, že každé takowé místo teprw ze křesťanské doby w Čechách toho jmena nabylo, když totiž chrámowé w zemi na spůsob Římského nějakého „castellum“ ohražowati se počali.

Přistaupím nyní k rozbírání jednotliwých dat. Nejde mi dnes o to, abych sebral o každém Kostelci wše to, co mi ze starých pramenůw známo aneb přístupno jest; toť by byla práce příliš obšírná: obmezuji se na data ze knih Confirmationum, která stačí k rozeznání, určení a naznačení historické jsaucnosti a osobnosti každého místa XIV a XV století. Počnu řadau w popisu mém r. 1848 podanau.

1) *Kostelec u Budyně* (str. 45) jewí se we knihách Confirmationum dwakrát: 1387 Mart. 13 byli patronowé kostela jeho pan Wilém z Hasenburka a panoše Diwiš

z Kostelce; 1412 Febr. 19 zase páni Mikuláš a Jaroslaw bratří z Hasenburka i panoše Jan z Kostelce. Úwodce byl ustanowen farář Libochowský. Tudíž není pochyby, že dotčená data wztahují se skutečně ku Kostelci u Budyně, protože páni z Hasenburka wládli tehdáž i Budyní i Libochowicemi; a poněwadž dekanat Slanský dosahowal někdy až k Murám u Doksan, nelze také pochybowati, že Kostelec ten jest týž, který w dekanatu Slanském popisowán byl. Dle toho sluší tudíž smazati, co na str. 598 mého Popisu (r. 1848) ohledem na wěc tuto postaweno jest.

2) *Kostelec*, nyní Weisskirchen (str. 70) má následující data: 1362 Mai 24 kollatorem tam jest panoše (cliens) Hynek z Kostelce, úwodcem farář Radaušowský; 1363 Mai 18 kollator týž, úwodce děkan Austský; 1368 Mai 4 tentýž kollator; 1397 Jun. 13 Petr z Konojed a Zdeněk z Kostelce jsau páni podací, farář Mukařowský (= Munkern na panstwí Konojedském str. 69) jest úwodcem; 1412 Mai 18 jsau páni podací Petr z Chánowa, Petr Tluksa z Daubrawice a Petr z Konojed. Jmena Radaušow (Grabern, str. 69), Mukařow a Konojedy nedají pochybowati o tomto Kostelci, kterýž we popisích panstwí někdy Auštku z r. 1553, 1573, 1579, 1580 atd. česky wýslowně Kostelec neb Kostelík se nazýwá. Krajina ta náležela do dekanatu Litoměřického.

3) *O Kostelci nad Tupadly* (str. 76), kterýž nyní přestawuje se od p. Veitha Libichowského we Slawín, nenacházejí se we knihách Confirmationum žádná data; wíme o něm jen z desk zemských, kdežto r. 1542 při obnowení jich bratří Holanowé z Jiljowa kladli sobě co dědictwí swé po předcích zejmena „Kostelec twrz a dwůr poplužní, Tupadla wes a dwory kmetcí s platem“ atd. R. 1543 rozdělili se titéž bratří o dotčený statek swůj, t. j. „o twrz Kostelec a wes Tupadla pod týmž Kostelcem;“ ale r. 1571 již držel

je Kašpar Belwic z Nostwic a na Liběchowě, r. 1620 Jan Krištof Belwic z Nostwic na Citowě a Kostelci atd.

4) *Kostelec u Welíše* (str. 120) we krajině náležewší někdy k dekanatu Jičinskému, jewí se we knihách i Confirmationum i Erectionum častěji: 1360 Jan. 3 byli patronowé tamější církwe Msteš z Kostelce a Diwiš z Jičiněwsi, úwodce pak farář Chyjický; 1367 Mart. 31 jmenují se kollatoři Msteš z Kostelce a Jiří z Jičiněwsi; 1393 Mart. 2 Racek z Kostelce dáwá kopu auroku ze wsi Jičiněwsi do kostela w Kostelci za duši otce swého Msteše a matky Markety (LE. ap. Balbin pag. 251). Pešík Kdulinec z Mostku přiznal se ku placení auroku také do téhož kostela (LE. ibid. pag. 243). Otík z Labauně, seděním na Jičiněwsi, založil wěčné kaplanstwí w Kostelci 1405 Oct. 2 (LE. ib. p. 123). Tentýž Otík byl kollatorem netoliko 1408 Jan. 11, ale i 1411 Aug. 7, kdežto již psal se „seděním na Mostku.“ Jmena Jičiněwes, Mostek (str. 128) a jiná ukazují dosti zřejmě, který Kostelec tu rozuměti se má.

5) *O Kostelci u Náchoda* we Hradecku (str. 148) máme jen čtwery jisté udáwky: 1365 Mai 23 byl tu patronem církwe pan Mikeš řečený Piskle z Červené hory (de Rothburg,) a úwodcem farář Aupický; 1390 Aug. 12 byli kollatoři páni Jan arcibiskup Pražský a bratří jeho Wáclaw i Pawel z Jenšteina, úwodcem pak opět farář Aupický; 1413 Nov. 8 byl pánem podacím pan Hynek (mladší z Dubé a) z Náchoda, seděním na Červené hoře, později we wálce husitské proslulý, úwodcem pak nowého beneficiáta byl farář Bohušinský. Tentýž pan Hynek z Náchoda zapsal 1408 Dec. 23 kostelu w Kostelci kopu auroku za duši swau a předků swých, jmenowitě za duši pana Špačka (LE. pag. 145). Že zápis tento swědčí do tohoto Kostelce a nikoli do Kostelce nad Orlicí (jakož Balbin mylně twrdil), dokazuje se i tím, co dále o tomto proneseme. K— u Ná-

choda náležel do dekanatu Dobrušského, jako i Aupice a Náchod. Wesnice 6) nyní *Pustý Kostelec* zwaná, ležící nedaleko městečka Kostelce dotčeného, nepřipomíná se obzvláště we pramenech nám známých.

7) *Kostelec u Potenšteina*, jenž nyní *K— nad Orlicí* sluje (str. 157), bylo hlawní sídlo někdy dekanatu Kosteleckého, tedy od dáwna místo znamenité we wlasti. Kollatoři fary tamější byli dle LČ. následující: 1363 Jan. 16 císař Karel IV sám; 1367 Mai 25 pan Beneš z Wartenberka; 1378 Apr. 9 Waněk a Mikuláš z Potenšteina i paní Anna wdowa po p. Benešowi z Wartenberka; 1395 Febr. 9 bratří rodu z Potenšteina tři, zejmena p. Jan z Žampachu, Mikšík z Jaroslawic a Wáclaw Krčín; 1395 Mart. 12 král Wáclaw; 1400 Jul. 19 páni Mikeš z Potenšteina odjinud z Žampachu a Wáclaw příjmím Čert z Potenšteina; 1407 Jul. 2 powolením krále Wáclawowým pan Jindřich Lacembok z Košumberka. Zdá se tudíž, že právo podací střídalo se w tom městě mezi králem Českým a pány hradu Potenšteina. We knihách LE. čte se zmínka o tomto Kostelci ap. Balbin. pag. 131 k r. 1407, pag. 150 k r. 1409 a pag. 279 k r. 1398. Ku kaplanstwí w Kostelci tomto presentowali zwláště: 1371 pan Beneš a manželka jeho Anna z Wartenberka, též Póta z Potenšteina, Pražský arcijahen a Wáclaw synowec jeho, 1374 týž Póta arcijahen, pak Ceněk, Waněk a Jindřich z Potenšteina i paní Anna wdowa po Benešowi z Wartenberka.

8 a 9) O dwau *Kostelcích* we biskupstwí Litomyšlském, a sice jednom na panstwí Heřmanowě Městci (str. 164) a druhém na panstwí Nasewrkách (str. 185), obau we Chrudimsku, nelze nic wíce říci, nežli že oba 1350 Nov. 4 již měli fary swé, které téhož dne postaupeny jsau od diecese Pražské diecesi Litomyšlské s jinými farami a dekanaty.

10) *Kostelec u Jílového* (prope Elaw) nyní sluje K—u Křížkův (str. 230), na statku někdy Štiřinském we Kauřimsku. Právo podací tu náleželo s částky ku kostelu Vyšehradskému, a s částky rodu panošův z Kostelce, tam usedlých; takowí připomínají se 1390 Nov. 18 bratří Mikuláš a Wáclaw; 1395 Mai 7 Petr a Mikuláš bratří a Wojslaw z Kostelce; 1405 Mart. 27 Petr, Wáclaw a Mikuláš bratří z Kostelce atd. Srownej rozhodnutí o tom we knihách LE. (ap. Balb. pag. 249) od roku 1390. Kostelec tento náležel k dekanatu Říčanskému.

11) *Kostelec nad černými lesy*, nyní *Černý Kostelec*, (str. 232) známé někdy panstwí, w dekanatu Kauřimském, již za starodáwna proslulé. Král český Jan již před r. 1344 dal byl Kostelecké zboží panu Ješkowi z Náchoda i synowi jeho Ješkowi směnau za statek Náchodský, kterážto směna r. 1348 potwrzena jest i Karlem IV i bratrem jeho Janem (ap. Sommersberg, I, 953); týž Ješek z Náchoda podal Karlowi IV Kostelec w ušlechtilé manstwí; po jeho pak smrti císař Karel dal tudíž Kostelec w manstwí synům jeho Hronowi, Ješkowi, Mikuláši, Maršowi a Oldřichowi bratřím z Kostelce a z Náchoda dne 22 Febr. 1359; proto Hron z Kostelce i bratří jeho byli páni podací netoliko w Kostelci, ale i w Udašíně a w Plaňanech již od r. 1359, ačkoli 1359 Oct. 1 píše se patronem na Kostelci tomto „Hynek“ z Kostelce s bratřími, na důkaz, jak i w samých původních pramenech někdy chyby w písmu se zjewují. Dle desk dworských (LXI, 121. 130) stalo se dne 27 Febr. 1415, že Jan z Náchoda i z Kostelce a Jan z Klučowa dědictwí swé, manstwí ušlechtilé, w Kostelci hrad celý a wes celau, Swrabow, Penčice, Wyzlowce, Jewany a Brník wsi celé s příslušenstwím, prodali Janowi ze Smržowa, purkrabímu na Bělé, milostníku a sekretáři krále Wáclawa, jenž potom pode jmenem „Jan Sekretář z Kostelce“ proslul a zahynul

w bitwě u Wyšehradu 1 Nov. 1420. Další o něm zprávy stojí w Dějinách českých, dílu III, w poznamenání ke dni 29 Dec. 1419, na str. 291, 292. Další příběhy a osudy Kostelce tohoto jsau již také odjinud známy, a protož jich dále dotýkati nebudu.

12) *Kostelec nad Labem*, neboli *Labský Kostelec*, (str. 240), někdy hrad a městečko w dekanatu Brandýském, nyní město známé. Zprávy o něm, jakož i o Černém Kostelci, sebrané a wydané od K. J. Bienenberka (Böhm. Alterthümer Bd. 3, str. 86—109) mohu já doplniti a oprawiti jak knihami Confirmationum, tak i wýtahem z listiny od krále Wladislawa II (dd. w Budíně 1505 w auterý před sw. Wítem) dané panu Janowi Šlechtowi ze Wšchrd, jejíž opis nalezá se w archivu Třebonském, též i listinami w Registrách zápisůw od r. 1454 obsaženými a w Archivu českém (I. 524, 525) uwedenými. Podlé zpráw těch Kostelec Labský byl wždy statkem koruny České, ačkoli zástawau dáwán jest osobám rozličným. Právo podací w něm náleželo 1359 Nov. 20 císaři Karlowi IV a Rudolfowi knížeti Saskému pospolu, čímž se také dotwrzuje, že kníže ten měl jej toliko w zápisu co zástawu. R. 1371 wládla Kostelcem císařowna Alžběta. Za krále Wáclawa IV měl to městečko w zástawě od císařowny pan Albrecht ze Šternberka w 800 kopách gr. č., načež král Wáclaw Hanušowi Milheimowi dal wýplatu (t. j. právo, aby je pro sebe wyplatiti mohl,) připsaw jemu 1200 kop gr., a to s powolením též císařowé Alžběty; později král Wáclaw a bratr jeho Jan markrabě Braniborský dali wýplatu na Kostelci panu Jindřichowi Škopkowi z Dubé nejw. hofmistru († 1395 Mai 6) a Gocowi Šofowi (Šafgočowi) hejtmanu Wratislawskému we 2000 kopách, kteřížto jej i skutečně wyplatili; po nich držel jej pan Aleš Škopek z Dubé, sedčním na Dražicích, až do wálek husitských, ačkoli král Wáclaw byl znowa dal wýplatu téhož městečka

panu Wilémowi ze Zwířetic, jenž ale práwa sobě daného neprowedl. Král Sigmund potwrdil r. 1420 wýplaty témuž panu Alšowi Škopkowi z Dubé na Dražicích we 2000 kopách, připsaw mu ještě 300 kop k tomu. Známých příběhůw o Kostelci we válce husitské dotýkati zde nebudu. Později pan Bohuněk z Klinšteina přenesl wšecko práwo swé na Kostelci i s předešlými zápisy na pana Wiléma z Šumburka, kterýž je zase postaupil ještě před r. 1454 panu Jindřichowi Berkowi z Dubé a z Jiřic a manželce jeho Elišce z Boskowic, jimž oběma král Jiří je potwrdil. Potom kaupila Kostelec a to zboží králowá Johanna, po níž dostalo se kněžně Lidmile Lehnické, jejížto manžel kníže Fridrich prodal je zase panu Wilímowi Zubowi z Landšteina i manželce jeho Elišce z Risenberka, kterýmž král Wladislaw připsal na témž zboží 200 zlatých. Od nich kaupil je Beneš Sekerka ze Sedčic, od toho opět pan Jiřík Berka z Dubé, pak Bartoloměj Bubna ze Wšebořic, a od toho opět pan Jiřík Berka z Dubé na Kuřích wodech. Týž pan Jiřík postaupil Kostelce Janowi Šlechtowi ze Wšehrd, kterémuž od krále Wladislawa na dělání znowu trojích mostůw přes Labe a mlýna a dwau jezůw na Labi a na stawení twrze 600 kop gr. českých, potom pak za dluhy 1000 kop připsáno jest, tak že summa celá na Kostelci zapsaná činila r. 1505 čtyry tisíce kop grošůw českých. Ostatní data odjinud známá pomíjím zde mlčením.

13) *Kostelec nad Sázawau* (str. 254), hrad a wes i panstwí někdy w dekanatu Benešowském, náležel r. 1348 koruně České (dle Majestas Carolina §. 8, w Archivu Česk. III, 88), a r. 1358 jakémusi panu Jakubowi z Kostelce; ale 1360 Jan. 10 císař Karel IV Janowi hraběti z Hardeka, purkrabi Magdeburskému, a Heleně manželce jeho i jich dědicům zápisem dal w ušlechtilé léno hrad Kostelec a wes pod hradem, wsi Pecirady, Bukowany, Brodce,

Jesence, Woděrady, Olešku, Wesce a Krumlowice celé, půl wsí Poděhus a Krhanic a právo podací w Kostelci a w Olešce s příslušenstwím, a to w 1700 kopách grošůw českých. (Glafey anecdota pag. 231—233.) A wšak r. 1386 Apr. 11 držel Kostelec ten králůw milostník Chwal ze Rzawého, purkrabě Wyšehradský, jenž proto i často Chwalem z Kostelce slul. Kdy a kterak od něho přešel Kostelec do rukau jiného milce, královského nejw. lowčího Filipa Lauty z Dědic, není mně známo; tento wšak jmenuje se kollatorem církwe Kostelecké ještě 1409 Oct. 11. Od Filipa Lauty kaupil to panstwí nowý přední králůw milostník, pan Jan příjmím Sádlo ze Smilkowa, s powolením královým 1413 Apr. 27 (AČ. III. 482), o jehožto stětí na radnici Pražské dne 20 Oct. 1421 wyprawují Dějiny české (str. 125.) Jan z Kostelce, seděním na Leštně, prodal toto panstwí Kostelecké 25 Jan. 1443 za 1700 kop groš. česk. panu Kunšowi Rozkošowi z Dubé, který od té doby také příjmím z Kostelce nazýwán byl. Další wyprawowání o něm opauštím.

14) *Kostelec u Jistebnice* (str. 280) w dekanatu někdy Wltawském, náležel w těchto časích wždy rodu pánůw z Landšteina i z Borotína, což se i knihami Confirmationum potwrzuje, ježto 1369 Apr. 14 pana Mikuláše z Borotína, 1410 Aug. 12 pány Mikuláše a Heřmana z Landšteina za patrony církwe tamější udáwají; úwodce farář Borotinský dokazuje, že ta data skutečně wztahují se k tomuto Kostelci.

15) *Kostelec Podolský* (str. 307) w dekanatu někdy Bechyňském, jewí se nejprw 1360 Jan. 8, kdežto ku kostelu tam presentowali pan Jan z Kosowé hory a Braum z Řek, úwodcem pak nowě jmenowaného beneficiata byl farář Hůrecký; potom 1436 Apr. 24 pan Oldřich z Rosenberka byl pánem podacím, za úwodce pak ustanoweni jsau farářowé w Zahájí a w Purkarci.

16) O *Kostelci nad Wltawau*, (str. 334,) na panstwí Worlickém, nenachází se w knihách Confirmationum než jediná zpráwa ke 1406 Mai 5, že totiž právo podací tamějšího kostela bylo w rozepři; prowodili je wšak král Wáclaw a páni Mareš z Jaroslawi a Litolt i Aleš z Lichtenburka i z Bítowa. Úwodce nejmenuje se žádný; ale jmeno stojí wýslowně „Kostelecz super Multavia;“ i nepochybuji nyní, že ono wztahuje se ku Kostelci tomuto, ačkoli w popisu mém r. 1848 (str. 334) chybí při něm znamení kostelního podací.

17) *Kostelec Kladrubský*, (str. 395) w archidiakonatu a dekanatu někdy Horšowském, na panstwí Kladrubském, až podnes stojící wesnice s kostelem starožitným, k němuž podací právo měli wždy opatowé kláštera Kladrubského, jakož i knihami Confirmationum k r. 1374 a 1376 Oct. 1 stwrzuje se.

18) *Kostelec u Radnice*, (str. 408,) w dekanatu někdy Rokycanském, pročež také někdy „Kostelec u Rokycan,“ sluje, byl částkau někdy zboží kláštera Plaského, jehožto opatowé také dle knih Confirmationum k r. 1403 Aug. 28 právo podací w něm prowozowali. Leží nad řekau Mží nedaleko wsi Darowé.

Toto jsau Kostelcowé staří w Čechách, které sem r. 1848 znal, popis swůj wydáwaje: ale kromě těchto přicházím we knihách Confirmationum také ještě na tři jiné Kostelce, o kterýchž dosawad řeči nebylo.

19) Jeden z nich byl *Kostelec u Chotěšowa*, o kterémž jinde nikde zmínky nenacházím; ale někdejší byt jeho i poloha doswědčují se následujícími datami: 1366 Sept. 7 kollatorem tam byl Jan probošt Chotěšowský, úwodcem farář Dobřanský; 1367 Jul. 26 a 1376 Mai 29 kollatorem opět Oldřich probošt Chotěšowský, úwodcem opět farář Dobřanský; 1400 Mai 24 pánem podacím Sulek probošt Chotěšowský, z historie české známý, a úwodcem farář

w Liticích. Zašlý tedy tento Kostelec musí hledati se někde na blízku městečka Dobřan a wsi Litic i kláštera Chotěšowa w Plzensku.

20) Ještě jeden *Kostelec*, a to již čtwrtý w nedáwném kraji Plzenském, jewí se mi we knihách Confirmationum, jehožto patronowé a kollatoři byli opatowé kláštera Břewnowského, a jenž byl jistě někde na blízku města Plzně, protože úwodci nowých beneficiatůw bywali farářowé Plzenští a Dýšinští; tak 1361 Mart. 31 Diwiš opat Břewnowský jmenuje se tam (in Kostelecz prope Plznam) pánem podacím, a 1389 Mart. 31 i 1399 Oct. 17 opět tentýž opat dlauhowěký jewí se w témže spůsobu. Podiwám-li se, co Sommer w topografii Plzenska (na str. 11 a 40) o kostele sw. Jiří u wtoku Úslawy do Mže wyprawuje, nemohu déle pochybowati, že ten „filialní kostel sw. Jiří w Kostelci“ není jiný, nežli Kostelec tento „prope Plznam“ řečený a náležitý někdy klášteru Břewnowskému, nikoli pak řádu křižowníkůw německých, aspoň ne před wálkau husitskau. A když spolu o někdejším bohatstwí tohoto kostela se mluwí, nedáwáli to příčinu k domyslu, že on byl ona „praepositura Břevnoviensis,“ kterauž starý u Balbina tištěný popis diecese Pražské od r. 1384 (Miscell. lib. V. pag. 19) klade omylem do dekanatu Wltawského? Neboť we Wltawsku někdejším našli sme sice dwa Kostelce, jeden u Jistebnice, druhý Kostelec nad Wltawau, ale žádný z nich nehodí se za proboštstwí Břewnowské. Tu tedy widěti jest nesnázi nowau we skaumání starého místopisu českého, a to nejhorší tu, když auřední pramenowé sami mylně psáni bywají.

21) Konečně přicházim na jeden *Kostelec* w Čechách, jehožto někdejší byt a polohu ani důmyslem nelze postihnauti. W červenci r. 1366 směnili se faráři Nečemický w Žatecku (str. 26) a Kostelecký o fary swé s přiwolením patronůw

swých; patroni Kostelečtí zejmena uwodí se pan Půta z Častolowic a wládykowé Hynek, Mikuláš a Martin z Kostelce, úwodcowé pak nowého beneficiata byli faráři Kaunowský a Nečemický; 1380 Jan. 4 opět co patroni neznámé té církwe jmenují se pan Póta z Častolowic a Oldřich z Kostelce; 1392 Jan. 12 zase pan Póta z Častolowic a Oldřich z Náchoda odjinud z Kostelce; konečně 1413 Aug. 25 patron statečný (famosus) Jan z Náchodu seděním na Kostelci a úwodce farář Kozojedský. Kde mám hledati Kostelec tento? Páni z Častolowic byli sice osedlí na wýchodu země České, ale z toho nenásleduje, žeby byli neměli statkůw také w západních Čechách. Rytíři z Náchoda a z Kostelce ukazují také ne na Náchod, jenž již od dáwna byl w držení jiných rodůw panských, ale raději na Kostelec Černý, kamž od krále Jana přewedeni byli. Nad to nacházím w Archivu Českém (III, str. 509), od r. 1434 zápis o Smilowi z Kostelce, a před ním o Janowi řečeném Kostelec ze Sebuzína, kteří patrně w Žatečku osedlí byli, a sice někde w okolí Tatinného, Holedče, Lipna, Minic, Libořic, Blažimě atd. To shoduje se dokonce s úwodci Kaunowským a Nečemickým k r. 1366 již jmenowanými. Nesmímli dle toho domýšleti se, že i w Žatecku aneb na hranicích jeho w Rakownicku stál někdy Kostelec, co twrz a kostelní podání, o kterýchž nyní až i každé znamení zašlo? Dle topografie Sommrowy a map Kreibichowých leží až posawad od Kaunowa asi půl hodiny k půlnoci osamělý kostel sw. Wojtěcha; nikdo neví, kdy a od koho postawen byl. Smímli domýšleti se, že kostel ten jest pozůstatek po někdejším Kostelci w okolí tomto?

Nesmím zamlčeti k záwěrku, že knihy Confirmationum uwodí také ještě za patrony w Kostelci r. 1371 Bolka, knížete Opolského, r. 1372 pana Mikuláše Polce ze Swidnice: ale který tu Kostelec se míní, nelze udati naprosto.

Máte zde, pánowé, jeden příklad, jak těžko jest domáhati se prawdy tam, kde kromě welikých proměn w počtu, jmenech a bytu starých osad, a kromě chudosti a nedostatečnosti zpráw nás došlých, ještě i patrné omyly do původních starých pramenůw samých se wlaudiwše, množí záwady přirozené w každé práci takowé. Nechtěl sem dnes nic wíce, nežli oznámiti wás s powahau tohoto studium, a upozorniti spolu na potřebu opatrné kritiky jak wůbec, tak i we skaumání místopisném o starých Čechách zwláště.

18.

Zlomky staročeského místopisu.

(Netištěné dosawad.)

W letech 1845—1851, když obíral sem se co nejsnažněji staročeskými studiemi topografickými, dáwal sem wýskumům swým formy wšeliké. Jedna z nich jest i to, co zde podáwám: nejprwé počátek zamýšleného slowníka topografickohistorického; potom pokus církewní topografie starého archidiakonatu Bilinského, na základě udawkůw Libri Confirmationum; oboje obmezowati se mělo na dobu nejstarší, zwláště pak století XIV a XV, a končiti dobau, kde nynější desky zemské již podáwají swětla dostatečného. Práce počatá opuštěna r. 1852, když reakce krutá wypudila mne na čas, netoliko z Museum, ale bezmála i ze společnosti wzdělancůw českých. Jakkoli tedy nedokonalé jsau oba zlomky samy w sobě, mám předce za to, že nebylo potřebí jich cele potlačiti a zničiti, ano jejich objewení přijde snad wděk nejednomu z našincůw. Přidané ku každému jmenu stránky wztahují se ku „Popisu králowstwí Českého“ r. 1848 ode mne wydanému, a k Sommerowě topografii každého kraje, tak že ku př. „*Aberspach* hrd. 142, S. 159“ značí to místo, které w popisu mém stojí we Hradecku na stránce 142, a w Sommerowě topografii kraje Hradeckého na str. 159; *Adlary* pak připomínají se w popisu na str. 594, ale Sommer jich neuwodí nikde atd.

A. *Počátek slowníka topografickohistorického.*

Aberspach (hrd. 142, S. 159,) někdy hrad a nyní ještě zámek i dwě wsi, dolní a horní, w okresu Polickém podkrají Braumowského (něm. Adersbach.) Starý hrad stál bezpochyby na wrchu nyní Althaus řečeném; we starších zápisech sluje také „Eberspach.“ Roku 1348 byl hradem královským, jejž ale Majestas Carolina do zástawy dáwati dopauštěla (Archiv Český, III, 88.) Nicméně již od r. 1359

připomíná se zwláštní rod rytířský, jenž měl příjmí z Aberspachu, ze jmena Hanuš z A. co podací na Čermné 1359 Nov. 28, Jan Léwa z A. tamtéž 1363 Oct. 9, Jan a Záwiše tolikéž 1364 Jul. 3, Záwiše z A. na Machowě 1369 Oct. 8 a 1411 Mart. 6, Léwa z Aberspachu podací na Čermné 1378 Jan. 4 a 1404 Apr. 10, Hanuš z A. na Machowě 1414 Apr. 18 a tentýž seděním we Zbešince 1422 Apr. 3 (Arch. Česk. III, 494.) Hrad sám wšak té doby již nebyl w držení rodu toho, an pánem podacím fary Abrspašské již 1359 Nov. 9 jmenuje se Albrecht ze Skalice, rodu tuším pánůw z Dubé. Aspoň již 1391 Feb. 17 píše se pan Hynek z Dubé a z Náchoda seděním na Aberspachu; 1401 Oct. 19 Hynek a Hynek bratří z Náchoda jinak z Aberspachu; 1407 Sept. 1 pan Hynek z Náchoda, seděním na A—, jest p. podacím we Wernířowicích; 1409 Mart. 1 pan Hynek starší z Náchoda, sed. na A—, p. pod. Meziříčí; manželka jeho paní Anna z Wilhartic odřekla se 1409 Jun. 15 práw swých k Boru a Čečowicům za roční plat doživotní (AČ. III, 478.) Hynek z A— jest 1417 Nov. 29 p. pod. na Chwalči. R. 1447 Slezáci a Lužičané splatili hotowými penězi, mimo jiné hrady české, s nichžto se laupeže do zemí jejich činily, také hrad Abrspach, a zbořili jej. (Star. letop. str. 146.)

Adamowice (str. 594,) wesnice farní někdy dekanatu Říčanského, kteráž ale, kromě popisu téhož dekanatu, nikde jinde se nepřipomíná, aniž se wí, kde někdy stála.

Adlar neb **Adlary** (str. 594,) někdy twrz nebo hrad, jehožto položení neznámo. Plichta z Adlar již r. 1320 mezi předními pány českými se jmenuje, (AČ. II, 333,) a rod šlechtický „z Adlaru“ od té doby až do XVI století se často připomíná; příbuzen byl rodu pánůw z Žirotína, z Janowic, z Kolowrat, ze Žďáru a jiných, kteří nosili orla

we štítu. Walkún z Adlaru, seděním na Witni (klt. 372,) byl s jinými pánem podacím kostela we Strážowě (klt. 371) r. 1393 Jun. 12. We válkách husitských Habart z Adlaru, seděním na Řebříce, stál po straně krále Sigmundowě; Jan Walkún z A— pak po straně Žižkowě a Táborůw.

Adlochowice, wiz Odlochowice (křm. 225.) Rinart a Hrdek bratří z Adlochowic p. pod. na Šlapanowě (křm. 224) jmenují se 1359 Febr. 4, wedle jiných.

Advocativilla, Vogtsdorf, w Žitawsku. Pánem podacím kostela we wsi té byl 1363 Aug. 17 pan Waněk z Wartenberka, nejw. češník královstwí Českého.

Alběnice, nyní **Auběnice** (křm. 225, S. 89),w okresu Wotickém, wesnice s kostelem, dekanatu někdy Štěpanowského. Práwo podací měli w ní 1359 Mart. 18 Protiwec, Držkraj a Wilím bratří z Alběnic, Petr z A—, Petr, Jan a Bohuslaw z Tomic (ber. 253) a Húk (Hugo) z Jelenče (ber. 256); 1360 Jan. 28 titéž, kromě Bohuslawa, kdežto se dokládá spolu, že Petr i Jan z Tomic a Húk z Jelenče byli bratří; 1396 Jul. 17 Húk z Tomic, Jan odtudž a Wáclaw z Alběnic; 1411 Nov. 27 pan Wáclaw z Dubé a z Leštna, Markéta wdowa po Ptačkowi z Alběnic a panoše Jan Stájice z Tomic. Dědiny w Alběnicích zemským saudem 1456 Oct. 11 přiřčeny Markowi a Matěji ze Sokolowic (AČ. III, 321.) (w. Úbenice.)

Alberowice, nyní **Arbelowice** (čsl. 218, S. 398,) w okresu Kralowickém podkrají Ledeckého, někdy twrz a wes. Mareš neb Maršík Smrčka z Alberowic připomíná se 1408 Oct. 3 (AČ. III, 478), byl p. pod. kaply w Křiwsaudowě 1409 Nov. 9, 1417 Nov. 3 a 1418 Aug. 11, a podepsal spolu s Pešíkem z Alberowic psaní pohrůžčiwé sněmu Českého proti sboru Konstanskému za příčinau

M. Jana Husa i M. Jeronyma Pražského 1415 Sept. 2 (AČ. III, 188.) Waněk z Alberowic zapsal se k míru zemskému w Čáslawi na sjezdu čtyr spojených krajůw 1440 Mart. 17 (AČ. I, 256.)

Albertivilla. Pod tím jmenem nazývají se we starých listinách netoliko **Albrechtice** několikeré, ale také **Walbeřice** neb **Wambeřice** (Alberndorf) we Kladsku.

Albrechtice (chr. 169, S. 83,) w okresu Holickém podkrají Pardubského, někdy hrad a městečko s kostelním podacím dekanatu Hradeckého, nyní jen wesnice. Majestas Carolina od r. 1348 chtěla tomu, aby lesy Albrechtické, náležewší ku koruně, nikdy do zástawy dány býti nemohly (AČ. III, 85.) Hrad ten a městečko s příslušenstwím zapsány byly od krále Wáclawa IV králowé Sofii manželce jeho u wěně, a když r. 1411 pan Jan Krušina z Lichtenburka na Opočně dáním králowým ku panstwí tomu táhnauti se chtěl, královna saudem zemským ochráněna w držení wěna toho (AČ. II, 377.) Král Sigmund majestátem w Prešpurce 1429 Aug. 13 daným zapsal panu Půtowi z Castolowic we 4000 kop za služby a škody hrad Albrechtice, městečko, wsi i což k nim příslušelo (AC. I, 534.)

Albrechtice, Albertivilla, nyní **Ulbersdorf, Olbersdorf** (žtc. 28, S. 129,) w okresu Boreckém podkrají Mostského, někdy wes s podacím kostelním dekanatu Bílinského, náležewší, jako až podnes, ke hradu Eisenberku. Kollatoři w ní byli 1363 Oct. 16, též 1365 Feb. 10 a 1372 pan Newhlas z Eisenberka, rodu panského již we XIV století wymřelého; 1394 Aug. 28 Bušek z Erwěnic (žtc. 28) seděním na Eisenberce; 1413 Oct. 26 pan Albrecht z Kolowrat, seděním také na Eisenberce.

Albrechtice, též **Albrechtce**, (prch. 364, S. 428,) w okresu Wltawotýnském, wesnice s kostelem někdy dekanatu Bechyňského, náležewší dědičně ke hradu Aujezdci (prch. 364); pročež byli kollatoři její páni z Aujezdce, předkowé nynějších knížat a hrabat Kaunicůw, a sice: 1360 Mart. 27 Jenec probošt sw. Kříže we Wratislawi a pan Arnošt z Aujezdce; 1364 Aug. 22 titéž a s nimi také Budiwoj kanownik Pražský; 1395 Oct. 6 Kateřina wdowa po Arnoštowi a bratří Jan i Budiwoj z Aujezdce. (Srown. Časopis Česk. Museum 1839, IV, str. 407.)

Albrechtice, též **Albrechtec**, něm. **Albrechtsried**, (prch. 351, S. 285,) w okresu Sušickém, někdy wes farní dekanatu Prachenského, kteráž před válkau husitskau náležela klášteru Wimberskému (Windberg) řádu premonstratského w diecesi Řezenské w Bawořích. Opatowé toho kláštera i kollatoři kostela Albrechtického byli 1360 Mai 20 Tomáš, 1366 Mart. 3 Kunrat, 1370—1372 Jan a 1403 Nov. 29 Mikuláš.

Albrechtice. R. 1447 Febr. 4 Oldřich z Hedčan (rak. 2) seděním w Ležkách (žtc. 39) zastawil statek swůj manský w Hedčanech, slaužící ku Křiwoklátu, strýcům swým Oldřichowi, Petrowi, Mikulášowi a Bohušowi bratřím, synům Petra Tisty z Albrechtic, we 200 kop. Zwod stal se r. 1454 (AČ. III, 536.) Které tu Albrechtice se rozuměti mají, nelze nám určiti: zdá se wšak, že twrz někdy w Turnowském okresu (bol. 94,) an témuž Petrowi Tistowi z Albrechtic císař Sigmund 1437 Sept. 5 propůjčil wíce malých statkůw we Boleslawště (AČ. III, 518.)

Andělská hora, něm. **Engelhaus** (lkt. 422, S. 158,) někdy hrad a městečko, w okresu Karlowarském. Hrad tento teprw we XV století připomínati se počíná, aniž dříwe stal se hlawau zwláštního panstwí. R. 1434 císař Sigmund

zapsal jej s jinými hrady w Loketsku panu Kašparowi Šlikowi: a wšak tehdáž nacházel se w moci pana Jakaubka z Wřesowic (Bartošek in Dobneri monum. I, 193.) K zachování hradu toho určil císař Sigmund 1 Nov. 1437, aby Kašpar Šlik ročně 100 kop gr. z král. aurokůw wybíral a nakládal. (Dpl.) Páni Šlikowé postaupili hradu toho zase králi Jiřímu, kteryžto zápisem daným 1461 Mai 15 propůjčil jeho panu Zbyňkowi Zajíci z Hasenburka, prawě „jakož sú jeho předkowé ten hrad Engelšpurk, majíce někdy k němu sprawedlnost, držali.“ (MS. Wíd.) Roku 1492 pan Jindřich z Plawna purkrabí Mišenský byl sídlem na hradě tomto (Dpl.)

Angerbach (rak. 2, S. 24) někdy hrad nedaleko Kozlan w okresu Kralowickém, jmenuje se r. 1315 Oct. 26 při uwěznění pana Jindřicha z Lipé, a císař Karel IV dal jej 1360 Mart. 15 do zástawy Janowi knížeti Baworskému, synu někdy Rudolfowu, dožiwotně s wesnicemi Kozlany, Zawidowem, Braumy, Bnečicemi a jinými. (Glafey anecdot. p. 174.) A poněwadž wětší díl těchto wesnic o století později náležely již ke hradu Týřowu (w. dole,) zdá se, že Angerbach, nebyw nikdy znamenitým hradem, we válce husitské zbořen byl.

Arnoldivilla. Pod tím jmenem rozumějí se nejen dwojí **Arnoltice** w dekanatu Ústském i Lipském, ale také jedny we Kladsku, které nyní tuším **Grafenort** slují, a w nichžto kollaturu měli 1360 Oct. 26 „Jesko de Moschin et Rudger de Sterczin.“

Arnoltice, něm. **Arnsdorf** (ltm. 56, S. 220,) wesnice farní dekanatu někdy Ústského, w okresu Austském, ležící w horách mezi Austím nad Labem a mezi Libauchcem (Königswalde) asi u prostřed, nejewí se we starých LC.

Arnoltice, něm. **Arnsdorf** (ltm. 60, S. 246,) též

wesnice s kostelem dekanatu Lipského, nyní městys w okresu Děčinském, náležela tuším i s Kamenicí českau pod hrad Šarfstein, ležewší někdy nad řekau Plaužnicí nad městem Benešowem (ltm. 66.) Podací právo tu měli 1359 Jun. 3 páni Jošt a Jan bratří z Rosenberka co poručnici mladého pána z Michalowic; 1378 Jun. 16 a 1399 Jul. 12 pan Jan Michalec z Michalowic; 1413 Oct. 19 a 1415 Febr. 23 pan Hynek Berka z Dubé a na Hohenšteině, a 1418 Nov. 27 pan Jindřich z Dubé, pán na Šarfšteině.

Arnoštowice (ber. 257, S. 142,) w okresu Wotickém, wesnice farní dekanatu Wltawského, jejížto kollatoři byli 1368 Mart. 27 Předota farář Jarošowský a Swatomír ze Knína; 1394 Dec. 19 Jarohněw Wojhák ze Křečowic, též Albrecht a Mstich bratří ze Sedlce. O umučení Václawa faráře Arnoštowského 1420 Jul. 6 samého dewátého w Bystřici skrze wojsko Rakauské píší obšírně M. Wawřinec ze Březowé (MS.) a také Tomáš Ebendorfer z Haselbachu (in Pez, scriptor. Austriac. II.)

Audrč, **Aujezd**, **Austí** atd. wiz pod **Udrč, Ujezd, Ústí** atd.

Babice (bdž. 115, S. 50) w podkrají Hradeckém, okresu Nechanickém, wes se starým kostelním podacím, dekanatu někdy Bydžowského, w nížto právo kollatury měli 1363 Jan. 23 Matěj z Babic panoše, 1391 Mart. 4 Michlík a Matěj bratří z Babic a 1410 Apr. 7 Pešík z Kájowa, seděním w Babicích. Zdá se tedy, že w Babicích těchto byla také twrz. Matěj z Babic, seděním w Ujezdci, připomíná se 1422 Apr. 3. (AČ. III, 494.)

Babice (křm. 235, S. 201,) w okresu Říčanském Jílowského podkrají, někdy twrz a wes. Pecman z Babic 1419 Jan. 31 jmenuje se spolukollatorem kostela Litožnického (křm. 236.)

Bačkow (čsl. 206, S. 224,) w podkrají Chotěbořském, okresu Habrském, wesnice a sídlo wládyčí. Procek z Bačkowa zapsal se k míru krajskému w Čáslawi 1440 Mart. 17 (AČ. I, 256) a Beneš z Bačkowa kaupil mlýn u richtáře z Habrů (AČ. II, 461.)

Bajrek, **Pajrek**, něm. **Baierek**, (klt. 372, S. 88,) w podkrají Klatowském, okresu Nýrském, hrad někdy na hranicích zemských, náležewší rodu rytířův z Janowic (klt. 372,) kteřížto s něho zwláště do Bawor mnohé škody činíwali. Zejmena připomíná se co pán na Pajreku již 1360 Dec. 31 Něpr z Janowic. Pak 1419 Mart. 13 Jan z Janowic a z Pajreka manželce swé Alžbětě z Risenburka, a bratr jeho Tomáš z J— a z P— manželce swé Alžbětě z Týnce zapsali wěna na dědictwí swém manském w Nýrsku, Lhotě prostřední a zadní (AČ. III, 492.) Týž Jan z Janowic a z Pajreka 1424 Sept. 10 stál wedle Žižky a Táborův we válce husitské (AČ. III, 247,) a psaní jeho 1434 Dec. 10 o příměří s panem z Rosenberka wytištěno celé (tamže, III, 305, srwn. také 505.) Potom 1440 Nov. 11 Wáclaw z J— a z P— zapsal Rackowi synu bratra swého Tomáše, a Janowi, Ojířowi, Břeňkowi a Ondřejowi synům též bratra swého Jana, 150 kop na dědictwí swém manském, částce Pajreku, na Petrowicích a Dürsteině wsích celých, a we Lhotě zadní i prostřední, což tu měl. Zwod na to stal se Janowi, Břeňkowi a Ojířowi bratřím r. 1446, Rackowi 1447 (AČ. III, 525.) Rackowi z J— a z P— přiznal se 1446 Mai 30 Přibík z Klenowého ke dluhu 600 kop. (AČ. III, 534.) Elška wdowa po Janowi z J— a z P— 1461 Dec. 21 synu swému Břeňkowi z P— we 150 kop zawadila zboží swé wěnné we Lhotce, w hořejším Nýrště městečku, w Petrowicích a we Lhotkách wysokých. (AČ. III, 570.) Břeněk z J— a z P— tytéž dědiny zawadil r. 1468 Dec. 30

(ib. 577.) Na Racka z Janowic, spolu pána na Risenberce, šly mnohé žaloby od knížat Baworských, a on také stížnosti wedl na ně (AČ. I, 352;) r. 1468 byl spolu hejtmanem královským na Klatowech; po jeho smrti, w červnu 1472, wojsko Baworské nenadálým wpádem do země zmocnilo se hradu Bajreka, wypálilo jej a odwedlo Rackowa syna do zajetí, což dalo příčinu k newolem mezi Čechy a Bawory. (MS.)

Bakow (bol. 92, S. 207) w podkrají Boleslawském, w okresu Mnichowého Hradiště, městečko s kostelem někdy dekanatu Boleslawského.

Barchow (chr. 166, S. 55,) w okresu Pardubském, původní někdy sídlo rodu rytířův Dašických z Barchowa. Již 1409 Oct. 3 Mikuláš z Barchowa wěnowal manželce swé Bětce 200 kop na dědictwí swém w Dašicích (chr. 168,) a r. 1411 přidal k tomu 100 kop na dědictwí swém w Orli (chr. 185.) (AČ. III, 479.) Tentýž „Mikuláš z B— jinak z Dašic“ připojil se ku pohrůžkám, jež sněm český psal 1415 Sept. 2 do Konstancie pro upálení M. Husa, byl na welikém sněmu Čáslawském 1421 Jun. 7, kdež i za spoluzpráwce králowstwí Českého wolen jest, a také na sněmu Swatomartinském r. 1433 w Praze. Když pak Kalhota z Barchowa r. 1437 umřel, dědictwí jeho Dašice twrz a městečko s wesnicemi prohlášeno za odaumrtí, čemuž Tristram z Dašic, bratr zemřelého, činil odpory. (AČ. III, 517.) Čeněk Wyšehněwský z Barchowa umřel 1497. (AČ. I, 355.)

Bašnice (bdž. 131, S. 277,) w okresu Hořickém, někdy twrz a wes. Uzik z Bašnic byl na sněmu Čáslawském 1421 Jun. 7. Twrz Bašnice zpustla teprw we XVI století.

Bašť (křm. 242, S. 308,) w okresu Karlínském, nyní

dwojí wes, Bašť veliký i malý; w malém, jenž i **Baštěk** slul, bývala twrz. Jan z Baště jmenuje se již r. 1388 mezi pány na saudu zemském seděwšími (AČ. II, 349.) Václaw z Baště čili Václaw Baštský z Lerojed a ze Chwatěrub r. 1434—1446 často se připomíná.

Bausow dolní (bol. 110, S. 386,) w okresu Sobotecké Jičinského podkrají, městečko s kostelním podacím dekanatu někdy Hradištského, jehožto kollatoři byli 1374 pan Tiema z Koldic, 1404 Sept. 26 pan Aleš z Dubé seděním na Dražicích, 1408 Aug. 11 až 1413 Nov. 3 Kuneš z Konojed seděním na Búsowě; tudíž byla w městečku také twrz.

Bausowna (čsl. 187, S. 30,) w podkrají Kutnohorském a okresu Čáslawském, wesnice. Swatobor z Búsowny byl 1359 Nov. 13 a 1363 Febr. 7 pánem podacím kostela we Starkoči (čsl. 214.)

Baworow, něm. **Barau** (prch. 361, S. 385,) někdy hrad a městečko s kostelním podacím dekanatu Wolyňského, nyní městečko w okresu Wodňanském. Zakladatelé hradu byli bezpochyby páni Baworowé ze Strakonic we XIII století. Od Wiléma ze Strakonic a Markety z Rosenberka wdowy po Baworowi ze Strakonic, též od krále Jana r. 1334 a zase 1351 zapsány a postaupeny jsau panům z Rosenberka Baworow hrad a městečko, Strunkowice městečko a wsi Hracholusky, Witějowice, Žernownice, Nebahow, Swojnice, Žichow, Lhota nowá, Leskowec, Blánice, Swinětice, Budyně, Netunice, Radějowice, Kwaskowice, Skalé, Záluží, Měkence, Krajničko, Štětín a dwě Lhoty, jedna na Útěšowě, druhá na Hájku. (DZ. 6, lit. D. 25 a 26.) Z toho wýčtu widěti jest, že počet wesnic w onom kraji od pěti století sotwa se rozmnožil. Že Baworow od té doby zůstal při domu Rosenberském, doswědčuje se i

z knih LC., kteréžto 1406 Jul. 23 jmenují pana Jindřicha, 1418 Apr. 25 pana Oldřicha z Rosenberka, co kollatory tamějšího kostela.

Bažantow, něm. **Wosand**, (plz. 398, S. 199,) wesnice w okresu Tachowském, kteraužto když Dluhowoj a Amcha bratří ze Smědčic (plz. 388) od jistého pana Ježka wyplatili, císař Karel IV jim ji w zástawu za 146 kop potwrdil 1361 Mai 25. (DD. XV, 200.)

Bečow, něm. **Petschau** (lkt. 427, S. 225,) w podkrají Karlowarském, někdy hrad a městečko, jehožto páni bývali páni Boršowé z Risenburka čili z Oseka; zejmena 1354 Jul. 31 bratří Slawek a Boreš jmenují se páni na Oseku a Bečowě; 1358 Jul. 10 pan Boreš z R— má příjmí z Bečowa, též 1390 Nov. 8; potom pan „Boreš mladší z Bečowa“ přiznal se k jednotě panské proti králi Wáclawowi; 1396 Sept. 19 Boreš starší z R— sídlem byl na hradě Bečowě, ale 1399 Jun. 3 Boreš mladší sluje zase pánem na Bečowě; pak 1400 Mai 10 a 1403 Jan. 23 Boršowé starší i mladší oba spolu jsau páni Bečowští. Roku 1409 Oct. 25 a 1410 Apr. 11 sluje pan Oldřich Zajíc z Hasenburka pánem na Bečowě; ale 1412 Mai 4 jmenuje se již pan Jindřich mladší z Plawna „seděním na Bečowě.“ Brzy potom následowal pád pánůw z Oseka čili z Risenburka, ze kteréhož nepozdwihli se wíce. Bečow od té doby zůstal w moci panůw Plawenských (AČ. III, 324.) Na hradě byla kaple se zwláštním kaplanem.

Bečow, něm. **Hochpetsch** (ltm. 49, S. 121,) w okresu Mostském, wesnice s kostelním podacím dekanatu Bílinského, k němuž práwo měli 1373 Dec. 10 paní Anna manželka páně Tiemowa z Koldic, 1379 Febr. 23 pan Tiema z Koldic, 1388 Mai 29 pan Sigmund z Koldic a bratří jeho, 1395 Jan. 23 pan Wáclaw z Koldic.

Bečwary a **Bečwárky** (křm. 220, S. 19, 20) w podkrají Kolínském, okresu Kauřímském, dwě wesnice blízko sebe; w Bečwarkách bývala někdy twrz. Wdowy dwě, Marketa po Horynowi a Ofka po Stojmírowi z Bečwar, měly 1359 Jul. 6 právo podací ku kostelu Chwatlinskému (křm. 220). Mikuláš Pšorna z Bečwar menších panoše připomíná se r. 1426—1440 w zápisech několikrát. O Bečwařích větších r. 1455—1465 w DD. XXIII, 132 a 297 zmínky jsau.

Bedřichowice (křm. 225, S. 86) w okresu Wotickém, někdy twrz a wes s kostelem dekanatu Štěpanowského. Kollatoři: 1361 Jun. 3 Držek z Nesper (křm. 223) a Zdislaw z Bedřichowic, 1363 Mai 24 týž Zdislaw z B—, 1402 Nov. 10 Jan z Měčína (klt. 386) přijmím Podnawec, 1405 Feb. 27 Příba wdowa po Zdislawowi z Bedřichowic a Zdich syn její.

Běhařow něm. **Wihořau** (klt. 372, S. 96) w podkrají Domažlickém, okresu Nowokdynském, twrz a wes s kostelem dekanatu někdy Klatowského.

Běchary (bdž. 118, S. 97,) w podkrají Jičinském, okresu Libánském, wes s kostelem někdy dekanatu Jičinského. Právo podací míwali kanowníci Pražští, ku př. 1402 M. Adam z Nežetic, 1415 Nicolaus Ubaldini atd. Přítel z Běchar, místoarchidiakon Hradištský, měl r. 1375 právo podací kostela Milowického (bdž. 131).

Bechlín (rak. 9, S. 132) w okresu Raudnickém podkrají Mělnického, twrz a wes s kost. pod. dekanatu někdy Řípského, sídlo rodu šlechtického, který také z Citowa (rak. 9) se jmenowáwal. Kollatoři Bechlinští byli zejmena 1360 Nov. 9 Byčen z Citowa, Jan z Bechlína i Zachar z Řisut (rak. 5), 1380 Oct. 3 Jan a Bušek z Bechlína, 1422 Apr. 28 Bawor starší z Bechlína, Bawor mladší, Byčen, Aleš a Hněw z Citowa, a Jan Šlechtic a Ctibor,

bratří z Citowa seděním na Bechlíně. (*Srwn.* Citow.) Petr Šlechtic z B— r. 1392 (MS.) O při synůw Sigmundowých z Bechlína, Janka, Waňka i Budiwoje r. 1430—1454 wiz AČ. II, 61, I, 428.

Bechyně, něm. **Bechin** (táb. 275, S. 30), w okresu nyní Bechyňském podkrají Milewského. Sepsawše již před několika léty článek obšírnější o Bechyni, na příklad, kterakby o důležitějších starých hradech psáti se mohlo, chceme jej opakowati zde, ačkoli wystupuje poněkud z mezí dílu tomuto wytčených.

„Jmeno Bechyně pochází od osobního staročeského jmena **Bech**, jako ku př. Budyně, Radyně ode jmen Bud, Rad ɔc. Nejstarší pamět jmena Bech sahá až do r. 805, kdežto we válce Čechůw s Karlem Welikým jeden wůdce český tohoto jmena mezi padlými se připomíná. Bylli wšak on zakladatelem Bechyně, neboli kdo jiný, nedá se rozhodnauti. Ještě we XIV století užíwali w Čechách jmena Bech za osobní čili křestné jmeno, ku př. rytíř Bech ze Chlistowa r. 1389.“

„Hrad Bechyně, nyní znamenitý zámek i s městem, leží w kraji někdy Bechyňském, potom Táborském a nyní Budějowském, nad řekau Lužnicí; poloha jeho jest, jako wšech nejstarších hradůw českých, na wýsadku newysokém sice, ale s tří stran příkrém, u wtoku potůčka do řeky Lužnice.“

„Bechyně již za nejdáwnější doby náležela mezi přední a hlawní hrady králowské w Čechách. Tu bylo původní sídlo župy čili auřadůw krajských, tu sídlo i archidiakonatu i dekanatu. Již Cosmas připomíná kraj Bechyňský: juxta viam, qua itur in partes provinciae Bechin (p. 10). Kraj tento (provincia) podržel swé jmeno skrze wšecka století až po r. 1751, kdežto na jeho místě powstali byli

teprw krajowé Táborský a Budějowský. Nejstarší archidiakonowé Bechyňští, o kterých wíme, byli Detleb 1167—1172, Hermann 1176—1184, Engelbert 1186—1190, Wecemil 1203—1216 etc. Poněwadž ale castellanus Bechinensis w listinách XII a XIII století již nikde se nejewí: prawdě podobné jest, že ačkoli jmeno kraje Bechyňského wždy podrženo, auřadowé wšak krajští již tehdáž jinam, a snad do města Písku, se byli přestěhowali."

„Hrad Bechyňský, zapadaw od dáwna, wystawen byl znowa tuším králem Otakarem II. Již zajisté 1283 Mai 28 připomínají se w listinách bratří Čeněk a Tobiáš, rodu Benešowského, co královští purkrabowé na Bechyni (Chenko et Tobias fratres purcravii in Bechin). Z toho widěti, že tito páni „z Bechyně", ku kterýmž náleželi také biskup Pražský Tobiáš († 1296) a slawný maršalek zemský Tobiáš z Bechyně, zawražděný r. 1307 na sněmu při wolení krále, nedrželi hradu toho právem dědičným, ale jen w zástawě od králůw Českých. Jmeno rodu tohoto, příbuzného s pány Benešowskými a Mrackými z Dubé w Čechách, též s Krawaři a pány z Choltic na Morawě, zachowalo se až do wěku císaře Karla IV, kdežto r. 1368 posléze pan Čeněk z Bechyně, seděním na Kamenici (táb. 291), we starých pamětech se čte: ale hrad Bechyně dostal se byl již dříwe w moc králowu, an r. 1323 král Jan sám wládl jím."

„Kdy a kterak potom Bechyně stala se jměním pana Albrechta ze Šternberka, jednoho z předních rad císaře Karla IV, není nám wědomo. Roku 1359 již pán tento byl pánem na Bechyni, byw tehdáž biskupem Swěřinským; wládnul hradem i panstwím také r. 1364—1369 co biskup Litomyšlský, r. 1369—1373 co arcibiskup Magdeburský, a snad i po r. 1373 ještě, když opět na biskupstwí Litomyšlské wrátil se, w němž i r. 1380 Jan. 14 umřel. A wšak Bechyní již od 6 Sept. 1378, neli ještě dříwe, wládnul sy-

nowec jeho pan Petr ze Šternberka, jeden z nejbohatších věku svého pánův českých i morawských, jenž měl za manželku Annu kněžnu Opawskau i Ratiborskáu (AČ. I, 139). Pán tento držel Bechyni až do smrti své († 1398 Febr. 3), ač nejvíce na Morawě přebýwal. Když umřel bezdětek, prowolán jest hrad Bechyně, jakožto statek na krále spadlý, w Písku 1398 Febr. 25; markrabě wšak Jošt Morawský hájil i uhájil práwa swého k Bechyni, měw sobě od pana Petra ze Šternberka odkázaných na panstwí tomto 11 tisíc kop gr. českých (DD. XIV, 176). Týž markrabě Jošt držel Bechyni ještě r. 1402, a postaupil jí potom panu Heraltowi z Kunstatu, který již r. 1406 Bechyní wládnuw, tam i sídlem býwal. Roku 1411 panowali na Bechyní synowé Heraltowi, Heralt a Jiří bratří z Kunstatu: ale již r. 1414 byli odumřeli panstwí toho bezdětci; pročež ono 1414 Sept. 11 prowoláno we Wodňanech co králowská odaumrt, a když nikdo se práwem k němu nehlásil, propůjčeno jest od krále panu Jindřichowi z Lažan, příjmím Leflowi, hejtmanu tehdáž Wratislawskému. Milostník tento králův, a přítel i ochránce M. Jana Husa, w dějinách věku svého často připomínaný, zahynul, jakož známo, we krwawé bitwě u Wyšehradu 1420 Nov. 1, a syn jeho Hynce z Lažan, podržew po něm hrad i panstwí, pozůstawil obého na čas potomkům swým, kteříž od té doby až podnes slují páni Bechyňowé z Lažan."

„We wálce husitské musila také Bechyně podniknauti znamenitau zádawu. Staří letopisowé čeští podáwají (na str. 75) následující zprámu: „Léta 1428, před sw. Hawlem, kněz Prokop Holý, wůdce Táborský, s swými pomocníky oblehl hrad Bechyni. A tu swezena byla wšecka děla a křížem zasázena; i musili hrad dáti pro weliké súženie." W dobýwaní tom byli zejmena Jaroslaw z Bukowiny, Jan Bleh z Těšnice, Mareš Kršnák hejtmané, kněz Prokop i

jiní starší obcí Táborské polní i domácí, Klatowské, Písecké, Sušické, Prachatické a Domažlické: kteřížto dne 27 Sept. 1428 glejtowali k sobě pana Oldřicha z Rosenberka, aby mohl přijeti k nim do ležení k rokování o příměří. (AČ. III, 284.) Obšírněji o dobývaní hradu toho mluví Bartošek z Drahonic (Dobneri Monum. I, 158): Secta Taboriensis illa septimana feria V ante festum Margarethae (8 Jul.) castrum et civitatem dictam Bechinie circumvallaverunt, et in quatuor partibus circumjacuerunt; inter quos capitaneus fuit presbyter Procopius. Et ibi circa XV septimanas jacuerunt, castra metari et pyxidibus magnis et minoribus multis et machinis ipsum castrum et civitatem lucrare per violentiam conantes. Ultimo Honcz (Hynce) de Lažan, tum pro domino castri, et quidam Kokot capitaneus, ulterius resistere non valentes, et cum ipsis alii ultra centum, licet multi vulnerati, per tractatus, qui ipsos solos liberos dimiserunt, de ipso castro et civitate ipsis condescenderunt illa septimana circa festum S. Galli.“ W rukau Táborských zůstala Bechyně potom několik let, hejtmanem jejich tam byl ještě w měsíci říjnu 1434 Jan Bleh z Těšnice.“

„Hynce z Lažan připomíná se w listinách, co pán na Bechyni, již 1422 Febr. 18 a 1424 Febr. 23 (LC.). Dlauholi po r. 1428 živ byl, newíme. Od r. 1434 Dec. 4 již bratr jeho Jan, příjmím Bechyňka z Lažan, pánem na Bechyni sluje (DD. LXI, 265 sl.). Dle swědectwí listin w Třeboni chowaných r. 1461 Jan z Lažan a z Bechyně wystříhal se wedle Jana z Rosenberka, „pána swého“, proti Albrechtowi markrabi Brandenburskému; a s ním též wystříhali se dwa panoše jeho, Wojtěch ze Slúpečného a Zbyněk z Kuního (dd. in Bechin, 1461, fer. IV post Nativit. Mariae). Kterak to přišlo, že pan Bechyně přikázal se w službu pánům z Rosenberka, my wyložiti nemůžeme.

Roku 1467, we válce krále Jiřího s jednotau panskau, „kníže Jindřich, syn králův, dobyl Frimburka (prch. 345) Warleichowa i Žihobec (prch. 345) Húsetowi, a to obé jest wypáleno a rozwaleno; odtud jeda kníže Jindřich, přijel k Bechyni, a pan Bechyňka k němu přistúpil; a proč to učinil, to opustím psáti,“ — dí starý letopisec český. (Script. rer. Boh. III, 185.) Později we válkách těchto páni Bechyňowé z Lažan ztratili Bechyni, ač newí se kterým spůsobem. Již r. 1477, dle swědectwí Březanowa, rakauský pán z Grafeneka postaupil Bechyně panům ze Šternberka, jichžto služebník Wíta ze Rzawého na místě pánův swých přijímal wklad téhož hradu a panstwí do desk zemských.“

„Páni ze Šternberka drželi Bechyni od r. 1477 do 1530. Prwní w řadě jejich byl páně Zdeňkův syn Zdeslaw ze Šternberka, jenž umřel bezdětek 1502 Apr. 26. Po něm nastaupili to panstwí pan Ladislaw ze Šternberka, nejw. kancléř králowstwí Českého, znamenitý wěku swého muž, † 1521 Nov. 18, a jeho bratr pan Jan ze Šternberka, purkrabě Karlšteinský, † 1528 Sept. 9. Synowé páně Janowi, Adam a Jaroslaw bratří nedílní ze Šternberka, prodali Bechyni 1530 Sept. 27 panu Krištofowi ze Šwamberka a na Zwíkowě za 32.600 kop gr. česk. Po smrti páně Krištofowě († 1534, Jan. 13) wládli Bechyní jeho nejmladší dwa synowé, Wáclaw, hejtman kraje Bechynského († 1562 Dec. 9) a Zdeněk mladší († 1553), ježto oba, jakož i starší jejich bratr Jindřich († 1574), bez dědicův se světa sešli Roku 1569 Jun. 27 kaupil to panstwí pan Petr Wok z Rosenberka ode strýcův ze Šwamberka za 23.750 kop gr. česk., ale 1596 Oct. 8 prodal je zase, i s panstwím Želeckým a dwě wsi od panstwí Chaustnického, panu Adamowi ze Šternberka za 119.000 kop mišenských. Pán tento Adam znám jest w historii české na počátku wálky třidcetileté, kdežto byl (1608—1623) nejwyšším purkrabím králowstwí Českého.

Při rodu jeho zůstala Bechyně tak říkaje až podnes, ana poslední potomkyně jeho, Marie Theresie hraběnka ze Šternberka († 1761), wdawši se r. 1715 za Jana Leopolda hraběte z Paaru, pozůstawila ji potomkům swým, knížatům z Paaru, nynějším držitelům panstwí Bechyňského.“

Bělá. Počet osad jmena tohoto byl we starých Čechách, jakož až podnes, nemalý; my podotkneme jen o několika znamenitějších.

Bělá, něm. *Weisswasser* (bol. 89, S. 187), w podkrají Boleslawském, okresu Bělském, někdy hrad a město, jemuž i Nowé Bezdězí říkali, nyní ještě město. Zdá se, že již za starodáwna bywali zde auřadowé kraje Kameneckého, jehožto hlawní hrad bywal tuším Bezděz. Podací práwo kostela w Bělé míwali opatowé kláštera Karlowského w Praze, ku př. 1358 Dec. 18. Páni Berkowé z Dubé založili we XIV století w městě tom klášter Eremitarum ord. S. Augustini, kterýž i w husitské válce udržel se (AČ. III, 531.) Král Wáclaw někdy město i panstwí Bělau zapsal a postaupil byl markrabi Prokopowi Morawskému dožiwotně, kterýžto zase zapsal byl panu Janowi z Wartenberka i z Ralska na Bělé 2000 kop gr. českých. Když tedy markrabě Prokop umřel (1405 Sept. 24), pan Jan uwázal se w to panstwí swau mocí, i chtěl se hájiti w držení jeho, stawě se we zjewný odpor proti králi, až wálkau proto sklíčen byw, přijel ku králi na hrad Žebrák, a hledal umluwy. Tu probošt Wítek z Černčic wolen jsa od obau stran za rozsudího, učinil wýnos mírný, jímž Bělá se wšemi městečkami a wsemi přisauzena králi 1406 Aug. 21 (AČ. I, 190). Král Wáclaw jmenowal sekretáře swého Jana ze Smržowa purkrabím na Bělé, jímž byl zejmena r. 1415 (AČ. III, 485.) Potom král Sigmund zapsal panu Janowi z Michalowic, který také Bezdězí wládnul, w Preš-

purce 1429 Oct. 27 „hrady staré i nowé a město Bělau“ s příslušenstwím w 6000 kop (AČ. II, 446.) We válce husitské Bělá r. 1426 dobyta jest autokem od Jana Roháče z Dubé, wůdce Táborského, a powražděn w ní wětší díl obywatelstwa mužského. Již tehdáž pan Jan z Michalowic byl pánem na Bělé.

Bělá (chr. 166, S. 62), w okresu Přelauckém podkrají Pardubského, twrz i wesnice s kostelem dekanatu někdy Hradeckého, původní sídlo rodu někdy rytířského Rohowladůw z Bělé. Právo podací tu měli 1365 Jul. 24 Rohowlad, Bohuněk, Beneš, Mikuláš a Jan bratří z Bukowska; 1397 Mai 5 Mikuláš z Bělé; 1398 Febr. 21 Mikuláš a Rohowlad z Bělé i Bohuněk z Chudeřic; 1415 Jun. 20 sirotci po Janowi z Bělé a Bohuněk z Bělé. Bratří Mareš a Jan ze Wyšehnějowic založili a nadali 1403 Oct. 2 kaplanstwí zwláštní w kostele tom (Balbin LE. p. 117 čte mylně „z Wyšehořewic“) a 1408 Apr. 27 slowútný Mareš ze Sušin (snad tentýž co z Wyšehněwic) zapsal témuž kaplanstwí 1 kopu auroků we wsi Wolči (LE. VIII, 31).

Bělá, něm. **Deutsch-Biela** (chr. 178, S. 198), w okresu Polickém podkrají Litomyšlského, wesnice s kostelním podacím, někdy ku panstwí hradu Swojanowského počítaná. Nejstarší o ní zmínku wýslownau nacházíme w zápisu, kterým (r. 1436) císař Sigmund manželce swé Barboře dal u wěnné zástawě celé panstwí někdy Swojanowské (MS.)

Bělá (čsl. 208, S. 244,) w podkrají a okresu Německého Brodu, městečko s kostelem dekanatu někdy Brodského, jehožto kollatura náležela 1367 Sept. 22 a 1369 Mart. 5 klášteru Žďárskému: ale dle swědectwí LE. XIII, p. 270 pan Jindřich z Lipé zapsal kostelu tomuto již 1386 Nov. 20 auroky dwau hřiwen, hřiwnu po 64 grošich počítajíc, a

od té doby rod pánův z Lipé měl zde právo podací, zejmena 1400 Sept. 13 pan Hynce z Lipé, nejvyšší maršalek, 1413 Jun. 20 pan Jindřich, nejw. maršalek, a 1413 Jul. 14 zase pan Hynce z Lipé, nejw. maršalek (z čehož se jeví, že Jindřich a Hynce byli jedna a táž osoba).

Bělá, něm. **Weisensulz** (klt. 378, S. 158), w okresu Hostauňském podkrají Týnhoršowského, wesnice stará, o kteréž ale nelze wíce říci, nežli že za starodáwna počítána byla ku panstwí král. hradu Přimdy. Máme nyní za to, že co Kosmas wyprawuje k r. 1121 o wystawení hradu na strmé skále u Bělé skrze Němce, a dobytí jeho skrze wévodu Wladislawa I (Script. rer. Boh. I, 260, Dějiny české I, 405,) wztahuje se k této Bělé, a nikoli k následující, zwláště že připomínaný tam hrabě Windberský, Albrecht, byl usedlý na blízku. 1342 Jun. 13 Bawoři u weliké síle wpadli do Bělé a wsí okolních válečně: ale Chodowé čeští sebrawše se, s pomocí některých pánův, porazili je na hlawu, zabili jich 250, a kromě hojných wězňův také weliké kořisti s nich nabrali. (MS.)

Bělá, něm. **Neustadtl**, **Unter-Biela** (plz. 408, S. 322), w okresu Manětínském podkrají Kralowického, někdy hrad a wes farní dekanatu Plzenského. Rod pánův z Bělé, we XIV století připomínaný, proslul později lépe pode jmenem pánův z *Wrtby*, hradu ležewšího nedaleko Bělé. Racek a Sezema bratří z Bělé založili a nadali střídníka při kostele Bělském 1364 Mai 20 (LE. 51.) Sezema z Bělé byl 1372 pánem podacím na Pšowě (žtc. 40) a 1394—1411 na Tisém, wesnici dáwno zpustlé a zmizelé dekanatu někdy Plzenského, kteráž ale někde nedaleko Bělé také ležela. Roku 1393 při zápisu, jímž měšťan jakýsi dal kostelu w Bělé aurok jedné kopy grošův, swědčili páni Sezema z Bělé a Sezema Štěpanowec z Wrtby (LE. 97.)

Na Bělé pak wedli právo podací 1395 Aug. 9 Sezema z Pušperka purkrabě Tachowský, 1407 Mai 19 a 1414 Apr. 28 Václaw z Bělé, 1417 Jun. 14 Bawor ze Šwamberka seděním na Bělé, a 1423 pan Neostup. arcijahen Horšowský a Baworek z Bělé. Kněz Neostup ze Šwamberka co probošt Týnský na Wltawě a kanownik Wyšehradský, a Bawor ze Šwamberka bratří, seděním na Bělé, jmenují se již w zápisu 1416 Dec. 9 (AČ. III, 489.) Ale 1428 Nov. 25 dle zápisu na příměří mezi pány kraje Plzenského a mezi Domažlickými učiněného byli již páni Burian a Jan bratří z Gutšteina „seděním na Bělé“ (AČ. III, 267.) Otík z Žitína, purkrabě na Bělé, který obsílal mnohé wesnice panstwí někdy Chotěšowského řadau psaní holdownich (w AČ. IV, 166—168 wytištěných) k holdu na Bělau aneb na Tauškow nade Mží, zdá se že byl auředníkem panůw z Gutšteina za krále Jiřího.

Bělčice (prch. 342, S. 146), w okresu Blatenském podkrají Březnického, někdy twrz a městečko s kostelem dekanatu Bozenského, jehožto páni podací byli 1360 Nov. 24 Bušek z Bělčic, 1396 Feb. 7 a 1404 Apr. 9 Zbyněk a Bohuněk bratří z Lochowic (ber. 270), pak 1418 Aug. 29 Petr, Přech a Jan bratří z Kunratic (prch. 350). Dle DD. I, 81 bratří Brúm a Ješek z Bělčic zapsali sestrám swým Wratce a Marketě r. 1360 aurok 11 kop gr. na dědinách swých we Hwožďanech (prch. 342).

Běleč (rak. 19, S. 281), w okresu Křiwoklátském podkrají Rakownického, wes farní dekanatu někdy Rakownického, w níž právo podací měli králowé Čeští, co majitelé hradu Křiwoklátského, jakož LC. od 1359 Aug. 3 a později přečasto swědčí.

Běleč (ber. 247, S. 27), w okresu Beraunském podkrají

Smichowského, twrz a wes náležewší manstwim ku Karlšteinu r. 1486, dle DD. XXIII, 376.

Běleč (prch. 359, S. 363), w okresu a podkrají Prachatickém, někdy twrz a wes, kterauž před zhořením desk zemských (1541) Diwiš Baubinský z Aujezda prodaw Wáclawowi Malowcowi z Malowic, potom 1542 wklad obnowil (DZ. I, F. 13.)

Bělice (ber. 251, S. 67) w okresu Neweklowském podkrají Benešowského, wes farní dekanatu Benešowského, w nížto práwo podací miwali opatowé kláštera Ostrowského, dle swědectwí LC. 1399 Jul. 5 a 1418 Mai 21.

Bělohrad (?) (bydž. 129, S. 231). Pode jmenem „Albea“ jewí se w popisu dekanatu někdy Jičinského místo nyní neznámé, kteréžto ale může dobře na nynější městečko Bělohrad w okresu Nowopackém podkrají Hořického rozumíno býti.

Bělušice, něm. **Bieloschitz** (ltm. 45, S. 63), w okresu Bílinském podkrají Teplického, někdy twrz a wes, připomínaná w listinách Oseckých již r. 1231. Jindřich a Bozděch bratří z Bělušic a Jan z Chodžowa (ltm. 45) měli r. 1377 rozepři se Sudau farářem Kozelským (ltm. 45). (Acta Consist. H. XVI, 63.) Jindřich z Chodžowa, seděním w Bělušicích, swědčí 1408 Mart. 12 (LE. VIII, 11.)

Belwer, hrad někdy we Hradecku, nyní neznámý, jejž dle swědectwí Letopisůw českých (str. 146) roku 1447 Slezáci splatiwše penězi hotowými, potom zbořili a zkazili spolu se hrady Abrspachem, Wisenburkem, Zacléřem a Skálami, protože s nich dály se škody do Slezska.

Benátky nowé i **staré** (bol. 81, S. 69, 71) město a wes w okresu Benáteckém podkrají Nimburského, oboje s kostelním podacím dekanatu někdy Kameneckého, ná-

ležewší někdy ku panstwí hradu Dražického. Pan Jan z Dražic, synowec posledního biskupa Pražského Jana z Dražic, syn a wnuk Řehořův z Dražic, založil r. 1349 s powolením arcibiskupa Arnošta w městě swém Benátkách Nowých klášter Cyriacký (fratrum de poenitentia beatorum martyrum ordinis S. Augustini), kterýž podřízen byl welikému přeworu sw. Kříže w Praze, a nadal jej některými dědinami a auroky we Struhách, w Sedlci, w Obodrži a některými městištěmi w Benátkách (Dipl.) Od té doby právo podací kostela w Benátkách Nowých náleželo také přeworu sw. Kříže w Praze, jakož LC. 1369 Apr. 30 až 1406 Jun. 9 swědčí, kdežto we Starých Benátkách 1364 Jan. 13 měl je pan Jan starší z Dražic. Ale 1380 k žádosti mladšího Jana z Dražic obdrželi bratří Cyriakowé také kostelní podací we Starých Benátkách (LE. p. 68 ap. Balb.). Rod Dražický wymřel smrtí téhož pana Jana († 1380 Oct. 9) docela, Benátky pak aučastnily se bezpochyby osudův hradu Dražického, o němž wiz na swém místě. 1408 Nov. 12 Jan Sekerka z Lauček panoše aurok swůj dwau kop gr. we Wodicích a w Laučkách (bol. 107) odkázal témuž klášteru sw. Marie řeholy Cyriacké w Benátkách (LE. VIII, 52).

Benešow, něm. **Bensen** (ltm. 66, S. 299), w okresu Benešowském, podkrají Děčínského, nyní město, někdy městečko náležité ku panstwí hradu Šarfšteinu, s kostelem dekanatu někdy Lipského. Kollatoři w něm byli 1365 Sept. 15 pan Petr z Michalowic, 1398 Apr. 10 pan Jan Michalec z Michalowic, 1406 Jun. 3 paní Eliška wdowa po panu Petrowi a Magdalena manželka pana Jana z Michalowic, též Zdislaw Stožek ze Záhoří, poručník statkův téhož pána; 1412 Jul. 27 pan Hynek Berka z Dubé a z Hohenšteina, též 1414 Jan. 29, 1415 Apr. 8 i 29, 1422 Oct. 12 a 1423 Mart. 23; pak 1436 Febr. 27 pan Hyncík z Walšteina i paní Sofie wdowa po panu Hyncíkowi z Šarfšteina.

Benešow (ber. 255, S. 90), město za starodávna znamenité, w podkrají nyní a okresu Benešowském, někdy také w dekanatu Benešowském. Nejstarší o něm zprávy dáwá kronika Beneše minority, nedáwno teprw (we špatném opisu) od nás nalezená, kdežto se dí: „Anno 1247 in Benessow recipitur locus fratrum per praepositum Tobiam, qui post frater Minor factus est, et moritur anno 1261 et in medio chori sepelitur.“ A dále: „Anno 1257 dominus Tobias praepositus Pragensis, frater fratrum, collegit corpora praedecessorum suorum et sepelivit in medio chori, in quo solus jacet: primus dominus Benedictus praepositus Wissegradensis cancellarius regis Bohemiae; dominus Benessius, dominus Vocco pater dominorum de Benessow; dominus pater (sic) de Duba; dominus Dirislaus pater dominorum de Bechina; dominus Andreas, Rupertus, dominus Benessius, dominus Andreas, dominus Vocco.“ Dále: „Anno 1302 tenuit capitulum Mathaeus minister in Benessow in Nativitate beatae Virginis.“ Dle téhož spisowatele, jakož swědčí Wáclaw z Březan, již r. 1162 pan Beneš, byw s wojskem českým w Miláně, darowal bibli a skwostný pašionál odtud přinešený kostelu Benešowskému. Benešow jest tedy nejstarší známé sídlo rodu panského w Čechách, Morawě a Slezsku někdy welmi mohutného a we mnohé linie rozděleného, kterézto wšak, wyjma pány Sedlnické z Choltic, wšecky již dáwno wymřely. Pan Beneš z Benešowa r. 1222 měl syny Ondřeje, Tobiáše, Woka i Drslawa; od prwního (Ondřeje) pocházeli páni z Dubé (křm. 228), druhý (Tobiáš) byl probošt Pražský, který r. 1247 založiw klášter Minoritský w Benešowě, před smrtí swau sám wstaupil do řeholy kláštera toho a umřel 1261; třetí (Wok) byl otec Beneše a Miloty, kteří w dějinách krále Otakara II nešťastně prosluli, a předek rodu Krawařského w Morawě i jiných linií tamějších; ode

čtwrtého (Drslawa) pocházeli páni z Bechyně, o nichžto wiz nahoře, a kteří tuším wládli také Benešowem. W listinách jmenují se ještě 1302 Mart. 8 páni Milota z Benešowa i syn jeho Tobiáš arcijahen Hradecký a synowec Beneš z Benešowa; wšak již tuším r. 1311 přešlo město Benešow i s hradem Konopištěm w moc pánůw rodu Šternberského, a sice předně pana Zdislawa (1311—1322), potom syna jeho Štěpana (1322—1345,) pak synůw Štěpanowých Petra (1360) i Zdeňka (1356—1387), potom na Petrowa syna Albrechta, jenž bywal seděním na Konopišti (1388—1413), odtud na Petra, který zahynul w bitwě u Wyšehradu (1420 Nov. 1) atd. Osudy města Benešowa, které w dějinách XV století se wyprawují, též sněmy a sjezdy zemské často tam držíwané, pomíjíme zde mlčením.

Benešow (bdw. 311, S. 140) w okresu Nowohradském, podkrají Kaplického, městečko s podacím kostelním někdy dekanatu Daudlebského, w němžto měli kollatorstwí 1360 Jan. 2 pan Jindřich z Welešína, příjmím z Benešowa, 1369 Aug. 31 a 1370 tentýž, 1398 Febr. 9 pan Jindřich z Rosenberka, po jeho pak smrti 1412 Aug. 18 pan Čeněk z Wartenberka, co poručník syna jeho pana Oldřicha, 1435 Mart. 22 týž pan Oldřich z Rosenberka.

B. *Církewní topografie archidiakonatu Bílinského.*

Archidiakonat Bílinský — provincia Belinensis.

Jen dwa dekanaty neboli dwě župy náležely k němu: Bílinský a Ústský; rozsah jeho neweliký jewí se z popisu jejich w diecesi Pražské (Balbini Miscellan. lib. V. pag. 1 sq.) ode mne ze starších rukopisůw opraweného.

I. Dekanat Bílinský.

Prostíral se w té částce nynějšího kraje Žateckého, která s Litoměřickem hraničí, a odtud po sewerozápadní straně Litoměřicka až za město Teplici. Hraničili s ním dekanatowé Žatecký, Třebenický, Litoměřický, Austský a za Krušnými horami nynější Sasy. Když město Bílina, od krále Wáclawa I jeho milostníku Ojířowi ze Friedberka darowáno bywši, přestalo býti královským, auřadowé krajští přestěhowali se do města Mostu, po čemž župa sama obyčejně *provincia Pontensis* slula.

1) *Pons* — **Most**, město královské, — *Brüx*, w Žatecku, w nejstarší době *Hněwin Most* jmenowané; hrad Mostský přezděn we XIII století, tuším od krále Wáclawa I, jmenem německým *Landeswart*, ale Čechowé jmena toho nepřijali, nazýwawše jej i napotom jen hradem Mostským. Práwo podací w Mostě náleželo proboštu Zderazskému w Praze.

2) *Belina* — **Bílina**, — *Bilin*, — známé město municipální w Litoměřicku, někdy hlawní město provincie Bílinské, nyní panstwí. Práwo podací před husitstwím náleželo řádu německému.

3) *Latus*, rkp. *Lacus*, — **Rwenice**, — *Seestadtel* — w Žatecku ochranné městečko panstwí Eisenberského. We

starých listinách sluje též *Zee, See,* w českých *Erwénice,* od osobního jmena *Erwín.* Jeho podací pánowé byli: 1364 Apr. 4, a 1371 Fridericus miles de Erwenicz et Hermanus cliens de Elsterberg; 1383 Jun. 26 Fridricus de Zee alias de Erwenicz; 1406 Oct. 20 D. Otto de Ilburg residens in Erwenicz; 1434 Jun. 6 Johannes de Slawicz residens in Eisenberg.

4) *Tockczaw,* — **Duchcow** — *Dux,* w Litoměřicku známé město ochranné a panství. Právo podací měli páni z Risenburka čili z Oseka, jmenowitě 1363 Oct. 5 pan Slawek, 1392 Oct. 17 Boreš starší, 1395 Sept. 27 bratří Boreš starší a mladší; 1399 Jan. 28 Wilím markrabě Mišenský; 1412 Apr. 16 Hynce z Kaufunku jmenem královým; 1423 Oct. 1 Gotfrid purkrabí na hradu Oseku 1434 Nov. 28 Zibřid z Šumburka, hejtman na Osece, jmenem knížat Saských. Nedaleko Duchcowa stála také kaple sw. Kříže s podacím (altare S. Crucis foris oppidum Duchczow.)

5) *Teplicz* — **Teplice** — *Teplitz,* w Litoměřicku známé město ochranné a panství. Katalog uwodí dwa kostely: *ad S. Joannem,* nynější kostel dekanský u sw. Jana krstitele, a *ad S. Virginem,* u Matky boží, snad kostel někdejšího kláštera jeptišského w Teplici, řádu sw. Benedikta, we válce husitské i s klášterem zpustlý. Podací náležélo abatyši.

6) *Zlatnik* — **Zlatniky** — *Böhmisch-Schladnig,* w Litoměřicku, wes a fara nyní na panství Bílinském, mezi Bílinau a Mostem. Podací pán byl 1363 Oct. 13 pan Albrecht z Bergowa.

7) *Kopicz* — **Kopisty** — *Kopitz,* w Žatecku, wes a panství města Mostu. Právo podací měli 1366 Nov. 9 Jindřich opat Kamenický w Míšni, 1379 Apr. 29 Jan Húgwic z Kopist, 1392 Jun. 14 Henslin Schadernicht

z Kopist seděním w Žatči, 1393 Jan. 24 a 1398 Febr. 23 tentýž, 1409 Febr. 18 Václaw z Kopist jinak z Mrzlic, 1410 Mart. 17 a 1417 Febr. 19 týž, 1418 Mai 23 tentýž, „seděním na Borku," 1422 Oct. 29 tentýž, pod jmenem „Wenceslaus miles de Rubeo castro," t. j. z Červeného Hrádku čili Borku; 1434 Oct. 2 pan Zibřid starší z Šumburka jinak z Boršenšteina i Hynek ze Sebuzína.

8) *Czirs*, rkp. *Czens*, recte *Czus*, — **Čauš**, — *Tschausch*, w Žatecku, wes nyní panstwí Kopistského, u Čechů w XVI století *Sauše* zwaná. Jmeno její původní *Čúš* jest forma possess. osobního jmena Čúch (později Čauch). Práwo podací náleželo 1386—1408 jistým měšťanům Mostským.

9) *Duritin*, rkp. *Juritin* — **Jiřetín** — *Georgenthal* (Ober-, Unter-), w Litoměřicku, wes farní (hořejší) a městečko (dolejší) na panstwí Duchcowském, na pomezí kraje Žateckého; w listinách latinských též „Jurentain" se píše. Podací páni byli: 1364 Aug. 12 pan Albrecht z Bergowa, pán na Bílině, 1390 Jul. 21 pan Sigmund z Koldic, 1409 Apr. 18 paní Anna z Koldic a syn její Albrecht.

10) *Novavilla* — **Nowosedly** — *Weisskirchlitz*, w Litoměřicku na panstwí Teplickém, mezi Teplicí a Krupkau, též *Nowosedlice* zwaná. Náležela ještě w XVI století ku panstwí Krupeckému, w jejímžto popisu i se swým kostelním podacím často se připomíná; we knihách *LC.* sme jí nenalezli.

11) **Nova sella* — **Nowé Sedlo** — *Neudorf*, *Neundorf*, w Žatecku, místo auřední panstwí Eisenberského, mezi Borkem a Rwenicemi. Tato wes jewí se w *LC.* 1395, Jun. 16, kdežto podací pán její jest Bawor z Měrunic „alias de Novasella;" doklad installatora faráře Rwenického („in Lacu, alias Erbenicz") dokazuje, že nejiná wes,

nežli zde řečená rozuměti se má. Z archivu Českého (III 499, 533) wíme, že toto Nowé Sedlo i s Aujezdem pod Kyjicemi (nedaleko Borku) těmto Baworům z Měrunic náleželo. W katalogu wesnice tato chybí.

12) *Wtielna* — **Wtelno** — *Wtelna*, w Žatecku, wes od Mostu 1½ hod. k jihowýchodu ležicí, ku panstwí Škrlem náležitá, w LC. se nejewí, tuším že někdy náležela k arcibiskupstwí.

13) *Zlatnik*, rkp. *Zlatnicz* — **Slatinice**, **Slatěnice** — *Deutsch-Schladnig*, wes a statek zwláštní w Žatecku, k jihozápadu od města Mostu, w *LC.* také „Slethnicz, Slatienicz“ se píše. Právo podací w ní měli r. 1363—1435 wždy někteří měšťané Mostští.

14) *Luzicz* — **Lužice** — *Luschitz*, w Litoměřicku na panstwí Libčeweském, mezi Mostem a Libčewsí. Podací měli 1363 Jan. 25 panoši Ota i Jindřich z Lužic, 1377 Apr. 20 pan Ota z Bergowa i panoše Ota z Lužic, 1401 Jun. 12 Otík z Lužic, 1406 Mart. 6 týž, 1436 Jan. 1 Mikuláš z Lužic.

15) *Hradiscz* — **Hradiště** — *Ratsch*, w Litoměřicku na panstwí Teplickém nad řekau Bílinau, někdy twrz s kostelním podacím, ježto ale w *LC.* se nejewí.

16) *Radowessycz* — **Radowesice** — *Radowesitz*, w Litoměřicku na panstwí Bílinském, od Bíliny k wýchodu 1 hod. zdálí, nyní lokalie. Právo podací měli 1363 Oct. 16 Mikuláš z Radowesic, 1401 Apr. 27 Petr z Radowesic, 1417 Nov. 10 a 1419 Dec. 19 Petr z Šebořowic seděním w Radowesicích.

17) *Kostomlat* — **Kostomlaty** — *Kostenblatt*, w Litoměřicku hrad, wes (někdy městečko) a panstwí, mezi Bílinau a horau Milešowskau. Podací právo měli 1370 m. Jan. pan Habart z Žirotína, 1415 Sept. 12 pan Albrecht z Dubé seděním na Kostomlatech.

18) *Jennik* — **Jeníkow** — *Janigg*, w Litoměřicku, wes na panstwí Oseckém, mezi Teplicí a Osekem. Kollatorowé byli páni z Risenburka neboli z Oseka, jmenowitě pan Slawek 1363 Oct. 24, též 1364 Mart. 4 a 1368 Dec. 2 pan Boreš seděním na Přimdě 1406 Dec. 8 a 1408 Febr. 1 pan Boreš přijmím hrabě z Oseka 1408 Apr. 25 a 1412 Mai 6, konečně Mikuláš opat Osecký 1423 Oct. 29.

19) *Lutvinivilla* — **Litwinow** (*horní*) — (*Ober-*) *Leitensdorf*, w Litoměřicku na panstwí Duchcowském, někdy twrz a kostelní podací, jehožto majitelem 1409 Aug. 31 byl „Rainhart Rebicer de Litwinow."

20) *Zabrussan* — **Zabrušany** — *Sobrusan*, w Litoměřicku, wes na Duchcowském panstwí, od Duchcowa ½ hod. k wýchodu. Kollatorowé byli 1368 Jan. 21 pan Slawek z Risenburka, 1374 tentýž a Pešlin měšťan Duchcowský, 1377 Oct. 1 Hanuš Nezel ze Zabrušan, 1385 Dec. 29 tentýž, 1414 Febr. 25 Mikuláš ze Wšechlap seděním w Zabrušanech.

21) *Reczicz* sive *Radczicz* — **Radčice** — *Ratschitz*, w Litoměřicku, mezi Duchcowem a Jiřetínem, wes panstwí Oseckého. Kollatoři r. 1389—1434 w *LC.* připomínají se opatowé kláštera Oseckého.

22) *Luknicz* sive *Lugnicz*, rkp. *Liquicz* — **Libkowice** — *Liquitz*, w Litoměřicku, na témže panstwí, mezi Duchcowem a Radčicemi, wes s kostelem někdy farním, nyní filialním, jehožto právo podací měli r. 1373—1407 a mají posawad opatowé Osečtí.

23) *Neswieticz* — **Neswětice**, w Litoměřicku, místo nám nyní neznámé, w němžto právo podací měli 1370—1416 také opatowé Osečtí; 1416 Nov. 30 farář Libkowský (Likwicz) byl installatorem beneficiata Neswětického. Musejí se tedy Neswětice hledati asi w okolí panstwí Oseckého nebo Duchcowského.

24) *Holeticz* alias *Holeczicz* — **Holetice** — *Holtschitz*, w Žatecku wes panství Eisenberského, mezi Mostem a Chomautowem, w listinách českých později též *Holešice* i *Holečice* slula. Právo podací r. 1360—1412 náleželo králi Českému.

25) *Zidonicz*, rkp. *Zidouicz* — **Židowice** — *Seydowitz*, w Žatecku, wes a statek zvláštní mezi Mostem a Postoloprty ležící, jehožto podací 1359—1418 náleželo kláštera jeptišek Světeckých.

26) *Kremiz* — **Křemyž** — *Krzemusch*, w Litoměřicku, wes i statek připojený ku panství Kostomlatskému, mezi Teplicí a Bílinau; kollatoři byli 1372 Mikuláš, Jan a Jindřich z Křemyže; 1389 Jul. 29 Dobeš a Petr bratří z Křemyže, Litolt z Ohníče a Ondřej z Křemyže; 1423 Jul. 16 Slawibor ze Křemyže, Jan a Dobeš z Ohníče, Dobeš mladší a Modliboh ze Křemyže, panoši.

27) *Swietecz* majus sive claustrum monialium — **Světec** — *Schwatz*, w Litoměřicku, nyní wes a panství arcibiskupské, někdy klášter jeptišek řádu křižowníkůw Zderazských. Právo podací měly přeworky téhož kláštera.

28) *Swietecz* in villa, rkp. *Swietecz* secundum — **Světec Bedřichůw** — *Schwetz*, w Litoměřicku, wes nyní panství Bílinského, ležící u prostřed mezi Bílinau a Postoloprty, někdy twrz a kostelní podací, ježto měli 1371 Jan altarista u sw. Wíta w Praze a Bedřich i bratří jeho ze Světce; 1373 tentýž Jan altarista i Bedřich, (Jan) Buch a Přech jinak Přibislaw bratří ze Světce; 1414 Aug. 26 a 1418 Oct. 15 Jan ze Světce. Bedřich onen ze Světce, po němž wes ta české jmeno swé obdržela, žiw byl ještě r. 1393.

29) *Albertivilla* — **Albrechtice** — *Ulbersdorf*, w Žatecku, wes panství Eisenberského, nedaleko hradu Eisenberka, jehožto páni měli také podací w ní právo:

1363—1372 pan Newhlas z Isenberka neb Eisenberka, též řečený z Albrechtic (de villa Alberti); 1394 Aug. 28 Bušek z Erwěnic (de Zee), seděním na Isenberce; 1410 Nov. 13 pan Albrecht starší z Kolowrat; 1413 Oct. 26 pan Albrecht z Kolowrat seděním na Isenberce.

30) *Beczow* — **Bečow** — *Hochpetsch*, w Litoměřicku, wes panství Bílinského, mezi Mostem a Launy. Kollatoři byli páni Bílinští: 1373 Dec. 10 a 1379 Febr. 23 pan Tiema z Koldic, 1388 Mai 29 pan Sigmund z Koldic a bratří jeho, 1395 Jan. 23 pan Václaw z Koldic.

31) *Bohusudow* — **Bohusudow**, w Litoměřicku, wes někdy s kostelním podacím, jejížto poloha jeví se z výčtu dědin ještě w XVI století ku panství Supihorskému neb Kyšperskému náležewších, ku př. roku 1561 „wes *Bausaudow* (sic) s podacím kostelním u Matky boží pod Krupkau ležícím“ (w deskách zemských 87, F. 20) a z jiných dokladův wíce. Později wšak na místě *Bohusudowa* přewládá jmeno *Seynow*, což nejiné jest nežli známé proboštství *Maria-Schein*. We knihách *LC.* jen tytýž Bohusudowští faráři co installatoři sausedův swých se připomínají.

32) *Ugezd* — **Aujezd**, w Litoměřicku, dle domnění našeho snad **Jenišův Aujezd** — *Lang-Ugest*, náležející ku panství Oseckému, mezi Duchcowem a Mostem. We knihách *LC.* nejewí se. Můžeť wšak i *Aujezd* nad Bílinau, nedaleko města Bíliny, rozumín býti.

33) *Antiquum claustrum* — **Starý Osek** — *Alt-Ossek*, w Litoměřicku, nepotřebuje dalšího wýkladu.

34) *Zelenicz* — **Želenice** — *Sellnitz*, w Litoměřicku, na panství Bílinském, mezi Bílinau a Mostem, někdy twrz a kostelní podací, jehožto majitelé byli: 1361 Nov. 22 Gerunk z Lomu a bratří jeho, 1363 Nov. 4 Kunec, Gerunk a Kunec bratří z Lomu, 1385 Jun. 10 Pešík

a Týnce, 1403 Jan. 17 Petr z Želenic, 1405 Nov. 5 Petr a Čáslaw z Želenic, 1416 Jun. 21 a 1417 Febr. 19 Jindřich Stupice ze Želenic.

35) *Sancti Stephani* — **kostel sw. Štěpana**, — který a w jakém místě se míní, my uhodnauti neumíme.

Zamlčena jsau w katalogu kostelní podací:

36) ***Daubrawice**, kostel někdy pod Daubrawskau horau u Teplice, jehožto kollatoři w *LC.* jmenují se 1363 Sept. 9 a Okt. 9 Marketa wdowa Otowa z Daubrawice a Mikuláš syn její, 1364 Sept. 9 Mikuláš z Daubrawice a bratří jeho, 1401 Mai 29 Heník a Hanuš z Daubrawice. Installowání beneficiatůw w Daubrawici skrze kněží Teplické a Bohusudowské důkazem jest, že nejiná nežli Teplická Daubrawice se tu míní, od kteréž i Daubrawská hora (Schlossberg u Teplice) jmeno swé má.

37) **Gerna* seu *mons S. Wenceslai* — **Kliny** — *Göhrn*, w Litoměřicku, w horách nad Litwinowem, na pomezí Žateckého kraje, náleží nyní ku panstwí Duchcowskému. Kollatoři byli: 1360 Aug. 27 pan Slawek z Risenburka neboli z Oseka, 1362 Mart. 12 a 1364 Nov. 13 tentýž, 1412 Nov. 26 pan Boreš z Risenburka; installatoři kněží Litwinowšti a Duchcowšti.

II. Dekanat Austský.

Na seweru dekanatu Bílinského i Třebenického prostíral se mezi Krušnými horami a Labem, i zasahowal do částky nynějšího králowstwí Saského. Sausedili jemu, kromě již řečených, též Litoměřický a Lipský dekanat.

1) *Ust super Albia* — **Austí nad Labem** — *Aussig*, w Litoměřicku, známé město králowské. Práwo podací náleželo králi.

2) *Taurinnicz*, rkp. *Turimicz* — **Trmice** — *Türmitz*, w Litoměřicku, nyní městečko a panstwí na řece Bílině

nad Austím. Kollatoři: 1402 Mart. 17 bratří Tiema (biskup Mišenský) a Jiří z Koldic; 1436 Okt. 27 Ota z Miliny a Hanuš z Manstorfu.

3) *Schönfeld* alias *Tuchomysl* — **Tuchomyšl** — **Tochomyšl** — *Schönfeld*, w Litoměřicku, jako wšecka jiná místa česká dekanatu tohoto, mezi Austím a Teplicí. Právo podací náleželo 1360—1418 arcibiskupowi Pražskému.

4) *Arnoldivilla* — **Arnoltice** — *Arnsdorf*, od Austí k seweru asi 2 hodiny wzdálí wes a nyní kostel filialní na panstwí Březnickém (Priessnitz.) We knihách *LC.* nejewí se.

5) *Krupa*, rkp. *Krupka* — **Krupka** — *Graupen*, známé nyní horní město w horách Krušných, nedaleko Teplice i Chlumce. Panstwí Krupecké bylo někdy welmi rozlehlé, až teprw nejwíce pod císařem Rudolfem II rozprodáno. Kollatoři byli 1383 Mai 24 pan Tiema z Koldic hejtman Wratislawský, 1423 Jan. 31 pan Jan z Koldic.

6) *Rozlobilicz*, rkp. *Rozbolicz* — **Rozběsy** — *Rozawitz*, we starých listinách latinských i německých též *Rosenblitz* psaná wes panstwí Děčinského nad Labem, asi ¼ hodiny wzdálí od Podmokl (Bodenbach) a od Děčína; právo podací náleželo wždy pánům Děčinským z Wartenberka, jmenowitě 1363 panu Ješkowi, 1394—1409 panu Janowi a 1421 Aug. 4 panu Sigmundowi z Wartenberka.

7) *Flavia*, rkp. *Ylaw* — **Jílowé** — *Eulau*, městečko na Děčinském panstwí, na silnici z Teplice do Děčína wedaucí. Právo podací měli: 1371 Petrus cliens de Napticz, 1376 Jul. 11 a 1385 Sept. 7 tentýž, 1392 Mai 6 Albertus et Conradus clientes de Napticz, 1410 Jul. 5 titíž oba.

8) *Gottavia*, rkp. *Gotlavia* — **Kotlawa** — *Gottleube*, — místo nyní w královstwí Saském, nedaleko hranic Českých.

9) *Swadow* — **Swádow** — *Schwaden*, wes a statek někdy s twrzí, na prawém břehu Labském, nedaleko pod Austím. Kollatoři: 1363 Oct. 7 pan Beneš z Wartenberka

a na Týnci; 1418 Nov. 27 Bohuš ze Zwěřince, pán na Blansku (Blankšteině ;) 1434 Sept. 15 pan Sigmund z Wartenberka seděním na Děčíně.

10) *Waltherivilla* — **Waltéřow**, *Waltířow* — *Waltirze*, pod Swádowem na Labi, wes ku panstwí Zahořanskému náležitá. Právo podací měli: 1413 Dec. 22 Jan Hunger z Warty a bratr jeho Petr farář Nemojčewesky; 1415—1434 pan Sigmund Děčinský z Wartemberka.

11) *Wsseborczicz* sive *Schobrowicz* — **Wšebořice** — *Schöberitz*, mezi Austím a Chlumcem (Kulm,) wes a někdy twrz, nyní panstwí spojené s Březnickým (Priessnitz). Kollatoři: 1376 Jun. 10 pan Jan z Wartemberka nejw. purkrabí Pražský, 1393 Nov. 14 Jindřich starší (seděním we Wrbičanech) i Jindřich mladší a Slawata ze Wšebořic, 1398 Apr. 17 titíž, 1436 Apr. 16 Hynek z Chotěšowa seděním we Wšebořicích, Hanuš ze Wšebořic, a Jan i Smil bratří „de Skebnyk“ (?.)

12) *Schoraczicz*, rkp. *Schoratizc* — **Skorotice** — *Gartitz*, na panstwí Wšeborském, ode Wšebořic k sewerowýchodu nedaleko, nyní wes farní. Kollatoři jmenují se: 1363 Apr. 10 Ješek ze Wšechlap, Ješek ze Skorotic a jiní téhož jmena, 1363 Nov. 20 Přibislaw arciděkan Bílinský, Jan ze Skorotic a Ješek ze Wšechlap; 1368 Aug. 17 Řehoř arciděkan Bílinský, Jan ze Skorotic a Oldřich řeč. Wšechlapec; 1370 Řehoř arciděkan, Oldřich Wšechlapec a Anéžka wdowa ze Skorotic; 1372—1374 titíž opět.

13) *Zeczicz*, rkp. *Zezicz* — **Zezice** — *Seesitz*, na panstwí Březnickém, k seweru od Březnice (Priesnitz,) mezi Austím a hradem Blanskem, nyní zase wes farní. Kollatoři: 1363 Aug. 28 Wít z Želechowic; 1375 Wikard z Lungwic; 1404 Aug. 8 Jindřich řeč. Lungwic z Dobětic; 1405 Mai 28 a 1418 Jun. 20 Rinolt z Dobětic.

14) *Modlan* — **Modlany** — *Modlan*, wes statku

Soběchlebského, nedaleko hradu Daubrawské hory, nyní lokalie. Kollatoři r. 1364—1415 byli arcibiskupowé Pražští, jakožto páni panstwí Supihorského neboli Kyšperského.

15) *Chwogna* sive *Koyn* — **Chwojno** — *Böhmisch-Kahn*, wes panstwí Šonwaldského, nedaleko silnice z Warwažowa k Děčínu wedaucí. Práwo podací míwali páni Bilinští: 1360 Jun. 30 a 1363 Dec. 13 pan Albrecht z Bergowa; 1390 Jul. 18 Sigmund a Wáclaw bratří z Koldic, 1397 Sept. 14 pan Albrecht z Koldic, 1400 Nov. 4 Tiema z Koldic biskup Mišenský, 1402 Jun. 12 páni Albrecht a Jiří bratří z Koldic, 1415 Oct. 14 a 1416 Jun. 27 pan Albrecht z Koldic pán na Bílině.

16) *Brozan* — **Brozánky** — *Prosanken*, na panstwí Řehlowském, na řece Bílině, nad Hlíňany, wes nyní s filialním kostelem. Podací práwo míwaly abatyše Teplické (1366—1423.)

17) *Ryttin* — **Rtyně** — *Hertine*, na Teplickém panstwí, na řece Bílině, nad Brozánkami, wes s kostelem nyní také filialním. We knihách *LC.* nejewí se než jednau, 1394 Jan. 3, kdežto Oldřich a Kunata ze Rtyně kollatoři byli.

18) *Bukow* — **Bukow** — *Böhmisch-Bokau*, leží mezi Austím a Děčínem, od Trmického panstwí, ku kterémuž nyní se počítá, dosti wzdálená wes farní. Práwo podací r. 1366—1403 náležela také Teplickým abatyšem.

19) *Sachow* — **Řehlowice** — *Hřelowice* — *Tschochau*, někdy twrz a městečko, nyní wes a panstwí, nedaleko Brozánek a Hlíňan. Páni jeho byli 1386 Jun. 22 Rydkeř, Petr a Erhart bratří ze Skalky; 1391 Mart. 10 titíž, 1405 Nov. 16 titíž Rydkeř a Erhart bratří, 1411 Aug. 26 již jen Rydkeř sám.

20) *Borzislaw* — **Bořislaw** — *Boreslau*, na silnici z Lowosic do Teplice wedaucí, k panstwí Teplickému nále-

žitá wes farní, w nížto také někdy abatyše Teplické prowozowaly právo podací (1399—1434.)

21) *Rudnik* — **Raudníky** — *Raudnik*, na panstwí Trmickém, mezi Modlany a Tuchomyšlí, wes s kostelem nyní filialním. 1413 Nov. 23 kanownici sw. Apollináře w Praze měli w ní právo podací.

22) *Reinardivilla* — **Rynartice** — *Reinhards*, leží nyní w Sasku, nedaleko Hřenska (Herrnskretschen) i Žandowa (Schandau), a wšak nad lewým břehem Labským.

23) *Ragunicz* sive *Chabronicz*, rkp. *Gagruicz* — **Chabařowice** — *Karbic*, nyní městečko mezi Krupkau a Austím ležící, jehožto jmeno latině a německy někdy také „*Kagrowicz*, *Kagerwicz*“ psáváno. Kollatorstwí měli w něm 1362 Febr. 14 pan Slawek z Risenburka neboli Oseka, 1363 Oct. 30 a 1367 Jan. 4 pan Boreš z Risenburka, 1385 Oct. 30 pan Sigmund z Koldic, 1401 Jan. 25 Michal z Chabařowic seděním na Krupce, 1415 Oct. 29 Kunrat z Manstorfu purkrabí na Krupce, 1423 Jan. 31 pan Jan z Koldic.

24) *Kolupna*, rkp. *Columna* — **Chlumec** — *Kulm*, powěstné a známé místo pod Krušnými horami, proslulé několikerými bitwami, na silnici z Teplice do Drážďan wedaucí; nyní panstwí. Proč někdy latině „*Columna*“ nazýwáno jest, wyswětliti posawad neumíme. Kollatorstwí měli 1359 Oct. 7 rytíř Heník z Rybnice, 1361 Apr. 12 pan Beneš z Wartenberka a z Děčína, 1411 Aug. 26 Niklin z Rybnice.

25) *Mozier* — **Mojžíř** — *Mosern*, na panstwí Březnickém, mezi hradem Blanskem a Labem, nyní lokalie. Právo podací prowodili 1364 Jul. 5 pan Ješek z Wilhartic a Petr z Buškowic, 1393 Jun. 13 Hildam z Lungwic kanownik Karlšteinský a Wigand i Děpold bratří z Lungwic; 1404 Aug. 1 pan Wáclaw z Wartenberka, seděním na

Blansku; 1435 Mai 20 pan Jan z Wartenberka seděním na Blansku (Blankštein.)

26) *Zym* — **Žím** — *Schima*, wes kostelní panství Lowosického a Řehlowického, mezi Bořislawí a Labem. Kollatoři byli 1360 Dec. 30 rytíř Petr ze Skalky, 1369 Mai 17 a 1378 Mart. 24 rytíř Jecha řečený Skalka a panoše Martin, Jan, Zbraslaw a Pešek z Žími; 1400 Jun. 11 Bušek ze Sulewic seděním na Aujezdě, Rydkeř, Petr a Erhart bratří ze Skalky a Hanuš ze Swebořic; 1402 Jul. 31 Bušek tentýž ze Sulewic a Rydkeř opět; 1413 Nov. 23 Petr farář Měrunský a Rydkeř ze Hřelowic.

27) *Strupim* — **Strupín** — *Struppen*, w Sasku mezi městem Pernem a Kamenem královským.

28) *Lapis Regis* — **Kámen královský** — *Königstein*, w Sasku, známý někdy hrad, nyní pewnost přední.

29) *Henricivilla* — **Jindřichow** — *Lang-Hennersdorf*, také w Sasích, mezi Kamenem král. a Gottleube; kollatorem bývwal hejtman Perenský.

30) *Petrswald* — **Petrowice** — *Peterswald*, známá wes pohraničná na silnici z Teplice do Drážďan wedaucí, náleží nyní ku panství Šonwaldskému. Ještě w XVI století Čechowé ji wůbec Petrowicemi nazýwali. Páni podací byli 1367 Oct. 19 pan Beneš Děčinský z Wartenberka; 1369 Aug. 2 tentýž, tehdáž nejwyšší komorník králowství Českého, i r. 1371 opět; 1375 a 1377 Nov. 9 Litolt z Kamýku; 1383 Aug. 3 a 1385 Sept. 7 Jindřich z Kamýku; 1413 13 Jan přijmím Kwas z Petrowic.

31) *Kolicz*, rkp. *Kolcz* — neznámé místo. Možná že má státi „Kokcz“ a že jmeno to wztahuje se ke wsi *Kakucím*, kteráž někde mezi hrady Blanskem a Děčínem stála, ačkoli newíme, bylli w ní kostel.

32) *Pulcher fons* — *Schönborn*, wes na panství Děčín-

ském, mezi Jilowým a Rozbělesy. Kollatoři byli 1364—1414 wždy páni Děčinští z Wartenberka.

33) *Regis sylva* — **Libauchec** — *Königswald*, na témže panství, nad Jilowým, na silnici z Teplice do Děčína běžící. Jmeno české ještě w XVI století Čechům wůbec w obyčeji bylo. Páni jeho r. 1360—1396 také jmenují se páni Děčinští z Wartenberka.

34) *Spenerivilla* — **Lipowá** — *Spansdorf*, přidána jest w rkp. roku 1370; w tištěném exempláru chybí. Jest wes panství Březnického, ležící mezi Chwojnem a Bukowem. W knihách *LC.* na rok 1376 píše se „*Sprennerivilla*," její pak páni podací jmenují se Bernart starší, Ota i Jan z Čermné (de Lykerivilla,) a Bernart mladší „de Sprennerivilla."

Katalog tištěný i psaný zamlčuje nadto následující starodáwné kostely dekanatu Austského, nám z *LC.* známé:

35) ***Nakleřow** — *Nollendorf*, wes dobře známá na hřebenu hor Krušných nad Warwažowem, na silnici z Teplice do Drážďan wedaucí; také *Nekleřowem* někdy slula; nyní počítá se ku panství Šonwaldskému. Kollatoři její byli: 1383 Aug. 1 Wigand, Děpolt a Rinolt bratří z Dobětic; 1393 Jun. 13 Hildam z Lungwic kanownik Karlšteinský, Wigand a Děpolt bratří z Lungwic (aneb z Dobětic;) 1405 Mart. 12 pan Wáclaw z Wartenberka, sed. na Blansku; 1407 Mai 13 paní Markéta wdowa po témž panu Wáclawowi; 1412 Mai 28 Kateřina z Mojžíře.

36) ***Habartice** — *Ebersdorf*, wes farní panství Chlumeckého, w horách za Chlumcem; páni její byli 1363 Oct. 2, pak 1366 Aug. 28 a 1369 Aug. 2 pan Beneš Děčinský z Wartenberka, nejw. komorník král. Česk.; 1369 Dec. 24 pan Tiema z Koldic hejtman Wratislawský, r. 1376 tentýž; 1392 Apr. 25 pan Wáclaw starší z Koldic, 1399 Febr. 20 paní Alžběta jeho manželka; 1407 Oct. 16 pan Albrecht z Koldic, pán na Krupce.

37) ***Komonín**, *Kamonín — Deutsch-Kahn*, wes a statek náležející nyní městu Děčinskému, nedaleko Chwojna (Böhmisch-Kahn). Právo podací měli 1393 Jul. 7 „Johannes Luzzendorf residens in Pirnis," 1400 „Goczkor de Karras," 1413 Aug. 4 Mikuláš Dobruš z Mojžíře; 1417 Jul. 9 Bohuš ze Zwěřince seděním na hradě Blansku (Blankšteině.)

38) **Lutgerivilla* — **Čermná** — *Leukersdorf*, wes panství Březnického, mezi Chwojnem, Komonínem a Jilowým; podací právo měli 1377 Jul. 1 Bernart a Ota z Čermné „alias de Lutgersdorf;" 1399 Mai 15 panoše Otík z Čermné; 1405 Nov. 18 Buda přijmím Brach z Čermné; 1407 Mai 10 a 1409 Jul. 26 tentýž panoše.

39) **Elzna* — **Olešná** — *Oelsen*, w Sasích wes farní, mezi Šonwaldem českým a Kotlawau. Kollator tam byl 1358 Nov. 26 Rudlin z Olešné, 1369 Sept. 3 Bolek wéwoda Opolský, 1413 Apr. 3 Hanuš Kapléř ze Sulewic seděním na Winterberce, 1414 Oct. 17 statečný Rynolt přijmím Karas.

40) **Marquardiripa* — **Markwartice** — *Markersbach*, w Sasích nedaleko Kotlawy. Purkrabí Perenský bývwal kollatorem, jmenowitě p. Jindřich z Cigelheim 1368 Jan. 24 a 1378 Apr. 29; potom Jiří z Janowic probošt Pražský 1399 Aug. 18.

41) **Rosenthal*, — tamtéž, mezi Pernem a Děčínem u prostřed. Právo podací měl 1365 Febr. 22 týž purkrabí na Perně Jindřich z Cigelheim.

19.

Rodopis někdy pánůw z Cimburka.

(Tištěno r. 1861 we Slowníku naučném, dílu II, str. 122—124.)

Rod panský z Cimburka, usedlý někdy w Čechách i w Morawě, a zaujímawší, zwláště w XV století, po klesnutí a wymření pánůw Krawařůw, co do moci a zásluh drahně času prwní místo we šlechtě Morawské, jmenowal se s počátku z Lipnice, a nosil cimbuří za znak we štítě swém. Již 1238—1249 uwodí se w listinách Ctibor z Lipnice mezi pány českými. Jiného Ctibora téhož jmena slawil Dalemil (1314), že w bauřích po smrti krále Otakara wzniklých (1280) statečně hájil krajanůw swých okolo Prahy proti útiskům pošlým od cizincůw. Synowé jeho byli Bernart (1308—1324) a Ctibor z Lipnice (1308—1316); ale Bernart, wystawiw sobě hrad nowý u Trnáwky w Brněnsku, kterémuž dle znaku swého rodního dal jmeno Cimburg (Zinnenburg), počal se od té doby psáti z Cimburka (1308), a potomci jeho wšickni podrželi to jmeno tím wíce, že pan Bernart, i když byl okolo 1320 musel postaupiti hradu toho králi, postawil si u Koryčan we Hradištsku opět jiný hrad téhož jmena, jenž tudíž slul Nowým Cimburkem, a udržel se něco déle w moci potomkůw jeho. Týž Bernart r. 1318 nazýwán byl králowým maršálkem i podkomořím w Morawě, a zůstawil po sobě tři syny, Bernarta, Albrechta i Jana. Nejstarší z nich Bernart (1333—1353) usadil se tuším w Čechách, a stal se předkem těch pánůw, kteří se jmenowali také příjmím Diwóčkowé aneb Diwocí z Jemiště; umř. před r. 1358. Jiný Bernart z C-a

držel 1363 městečko Bohdaneč u Pardubic. Jan Diwoký z C-a, jenž 1400 pochowán na Zbraslawi, pode jmenem „Diwóček z Jemiště“, stranil králi Wáclawowi w rozbrojích powstalých (1393) mezi jednotau panskau w Čechách a králem tím. Syn jeho, Mikeš Diwóček z Jemišt, držel se wždy wěrně krále a císaře Sigmunda, namluwil jeho jmenem 1414 mistra Jana Husa, aby neostýchal se jeti na sbor do Konstancie, a učiněn 1420 nejw. mincmistrem na Kutné hoře; jakožto jeden z předních wůdcůw wojska králova proti Pražanům a Táborům, poražen byw we welikých bojích r. 1420 a 1421 několikkrát krwawě, ustaupil konečně do Morawy a umřel brzy po r. 1423. Syn jeho byl proslulý w dějinách křižowníkůw Pruských wůdce Bernart Šumberský z Cimburka (1450—1470), o němž níže promluwíme šířeji. — Druhý syn prwního Bernarta z C-a nahoře jmenowaného, Albrecht (1316—1358), byl praotcem linie pánůw Towačowských z C-a skrze nejstaršího syna swého Ctibora příjmím Kazku (1358—1392), kteryžto prodaw 1358 markrabi Janowi Morawskému také hrad Nowý Cimburk s panstwím, obdržel od něho městečko a twrz Towačow i s panstwím k němu přísluśným w léno (1358). Ctibor tento Kazka byl nejw. komorníkem saudu Brněnského (1385—1392) a měl bratří Jaroše na Hwězdlicích (1358—1397) i Albrechta čili Alše na Sehradicích (1381—1398). Od jednoho ze synůw Alšowých, Jana totiž příjmím Balšana (1406—1440), aneb Miroslawa z C-a (1412—1440), ježto panowali na Sehradicích, později také na Brúmowě, zdá se že pocházel Bernart z C-a a z Brúmowa (1447—1460), kteryž válečnými nájezdy swými do Uher dáwal ke mnohým stížnostem příčiny. Synowé Ctibora Kazky byli Albrecht na Towačowě (1397—1412), Bernart (1397—1399), Předbor na Křídle (1398—1420) a Matauš na Strážišti

(1397—1421). Newědomo, čí syn byl Dobeš z **C**-a, jenž 1415 horlil proti sboru Konstanskému a králi Sigmundowi pro upálení mistrůw Jana Husa i Jeronyma Pražského. Také potomstwo Mataušowo zůstalo neznámo. Od Předbora na Křídle i manželky jeho Elšky z Krawař na Jičíně pocházel Ctibor na Křídle (1421), později na na Jičíně (1434 † 1437), a také Jan Jičínský z **C**-a (1447—1475), pán na Jičíně, Rožnowě, Wsetíně atd. za krále Jiřího w poselstwích a jednáních diplomatických často potřebowaný, kteryžto z manželky swé Kateřiny kněžny Opawské neměl než dceru Kunku, wdanau nejprw za Jindřicha z Boskowic, potom za hrabě Petra ze S. Jiří a z Pezinku. Skrze syny Albrechta Towačowského již dotčeného, Jana totiž na Towačowě (1416 † 1464) a Ctibora na Drahotauši (1416—1433), wystaupil rod Cimbursky na wýši historické znamenitosti swé. Ctibor Drahotaušský byl zwláště horliwým husitau; ale i Jan bratr jeho starší podporowal nauku nowau stále, ačkoli zdál se býti mírnějším; bojowaw s počátku po straně krále Sigmundowě, 1420 jat byl w bitwě u Wyšehradu, pak ale účastnil se s husity welikých wítězstwí 1426 u Austí, 1427 u Stříbra i Tachowa, 1428 jizdy do Uher a do Slezska atd. Nicméně wýtečnost ducha jeho a zásluhy o wlast byly tak weliké a známé, že císař Sigmund i král Albrecht nerozmýšleli se 1437 swěřiti mu nejwyšší w Morawě úřad hejtmana zemského, kterýž zastáwán od něho tudíž k welikému pro Morawu prospěchu po wše následující léta bauřliwá až do panowání krále Jiřího. We welikém onom bezkrálowí (1439—1453) prowozuje we wlasti swé moc nejwyšší, zdál se nestraniti nikomu a nepečowati nežli o pokoj obecný. Howěl nicméně nápadnímu práwu mladého krále Ladislawa pohrobka, šetřil wůle národu, oswědčowané we sněmích zemských, a s nemalým důrazem

káral hojné wýtržníky bezuzdné té doby. Teprwa když r. 1451 kněz Jan Kapistran přinesl do Morawy nowý zárodek církewních půtek a bauří, postawil se mu hejtman zemský na odpor a polemisowal proti němu, ale nezapowídal mu země Morawské, jak to činil w Čechách pan Jiří z Poděbrad. O přátelském jeho k tomuto pánu poměru, s nímž i příbuzen byl skrze manželku swau Sofii z Kunstatu, swědčí zwláště ten skutek, že pořízením do desk zemských wloženým dáwal synům swým Ctiborowi a Janowi, tehdáž ještě nezletilým, téhož p. Jiřího za poručníka. I ačkoliw w hádkách wypuklých na sjezdu Jihlawském 1453 mezi Čechy a Morawany o uwedení krále Ladislawa do země postawil se upřímo proti Čechům a zpráwci jejich, po smrti wšak Ladislawowě neprotiwil se powýšení swého přítele na trůn český, a teprw po jeho na něm upewnění wzdal se moci a úřadu swého pro wysoké stáří (1460) a umřel 1464.

Starší jeho syn, pan Ctibor Towačowský z **C**-a (1459—1494), náleží do počtu nejpamátnějších mužůw národu a wěku swého wůbec, pročež musí zde o něm trochu šířeji pojednáno býti. Narodil se z matky Sofie z Kunstatu okolo r. 1430, a wychowán we wlasti dosti pilně sice, ale stranným wedením kněží husitských, kteří w blízké Towačowu Kroměříži měli hlawní sídlo učení swého, tak že ani nenabyl důkladnější známosti jazyka latinského. Duch jeho nad míru bystrý wynikl nicméně brzy nad obecný obzor krajanůw a wrstewníkůw swých. Již před r. 1459 pojal k manželství Elšku, dceru rytíře Znaty z Melic, paní krásy wýtečné a i ducha tuším newšedního, ale manželství jeho zůstalo neplodné. Pokud žiw byl otec jeho, sídlil na hradě Náměšti, dědictwí choti swé; po smrti otcowě (1464) ale na Towačowě, kterýž mezitím se stal byl jedním z předních hradůw a měst

země Morawské. Ještě we mládí složil a připsal králi Jiřímu známau posawad knihu *Hádání prawdy a lži* atd. (tištěnau w Praze r. 1539), kterážto ačkoli nepodařilá co báseň allegorická, swědčí nicméně wysoce o neobyčejné schopnosti spisowatelowě. Král Jiří jmenowal jej sudím dworským w Morawě 1464, kterýžto úřad zastáwal tuším až do r. 1469. Nezdá se, že by chwála od německého básníka Michala Beheima wzdáwaná *Towačowskému*, a rotě jeho bratrské we krwawých bojích u Vídně 1462, wztahowala se ku panu Ctiborowi; neboť o válečné rotě *Towačowského* (ne pána) dáwají se i w pozdějších létech zprávy, při nichž na pana Ctibora nedá se ani mysliti. Nicméně jisté jest, že w létě 1466 král Jiří, wyprawiw rotu bratrskau do Slezska proti Wratislawanům odbojným, dal jí pana Ctibora za wrchního welitele; wýprawa wšak ta pro mor we wojště wypuklý nepotkala se s účinkem zdárným. Tím větší zásluhy získal sobě pan **C.** we válce r. 1467 počaté, an stal se w zemi Morawské hlawní krále Jiřího podporau; 11 června 1467 u Pačkowa we Slezích potřel wojsko biskupa Wratislawského, a dělal se wšude přítomným, kde bylo nebezpečí největší. Dopisowání jeho s biskupem Olomúckým, Tasem z Boskowic, o příčinách a bezprawích obnowené wálky náboženské, obrátilo k sobě pozor a spůsobilo dojem znamenitý w národu. Když král Matiáš Uherský r. 1468 wtrhl válečně do Morawy, měl především péči na pana **C.**-a i na pány z Pernšteina, ale o Towačow, tehdáž dobře obražený, ani se nepokusil; za to král Jiří, chtěje odměniti weliké jeho zásluhy, propustil panstwí Towačowské ze záwazku manského a uwedl mu je w dědictwí spupné. Mimo to držel pan **C.** i s bratrem swým panstwí Drahotaušské i jiné statky dědičně, města pak Přerow a Hranice s příslušenstwím w zápisu; ale r. 1470 postaupil Drahotauše, Přerowa i Hranic králi Jiřímu za

staré i nowé Bezdězí a města Bělau i Doksy w Čechách. Po žalostném zajetí knížete Viktorina powýšil král Jiří r. 1469 pana **C**-a na nejwyšší důstojenstwí hejtmana markrabstwí Morawského, a spolu jmenowal ho mistrem dworské komory swé; a již dříwe poslal jej byl do Polska ku králi Kazimírowi, aby oznámil, kterak a pod jakými wýminkami stalo se wolení králewice Wladislawa za nástupce trůnu Českého. Pan Ctibor zdá se že záhy zalíbil si w osobě tohoto králewice; neboť po smrti krále Jiřího, když r. 1471 usilowáno s mnohých stran o uwedení Matiáše do země, on a bratr jeho Jan prowedli to hlawně, že na sněmu Kutnohorském 27 máje 1471 dána Wladislawowi přednost; a protož Jagjelowci polští za panowání w Čechách nejwíce pánům Towačowským z **C**-a děkowati měli. Takét král Wladislaw byl panu Ctiborowi wždy oddán i wděčen; nejen že potwrdil ho w hejtmanstwí zemském na Morawě, ale swěřil mu také úřad nejwyššího kancléře králowstwí Českého, kterýž zastáwal wedle hejtmanstwí swého od r. 1471 do 1479; ba jemu k libosti propustil na swobodu w den korunowání swého (22 srpna 1471) wšecky přední údy české Jednoty bratrské, kteréž král Jiří byl co kacíře zatknauti a u wězení chowati dal. Bratří zajisté Towačowští, ačkoli nepřiznali se sami k nowé sektě té, wzali wšak wyznawače její w ochranu swau, a propůjčili jim zwláštní wýsady na swobodné sbory w Towačowě, Přerowě a Mladé Boleslawi, tak že proslulá někdy ta Jednota jim hlawně za swé zachowání w dobách nejnebezpečnějších děkowati měla. Také král Wladislaw sám w zápisu, kterým 13 čerwna 1472 připojil k Towačowu městečko Kralice s příslušenstwím, wyznal o panu Ctiboru, že *s dobrau myslí a neteskliwě práce jest nesl, hrdla swého i statku nelituje, když sme měli korunu králowskau, přijíti, a s námi do král. Českého přijel jest.* Energie a sprawedlnost spolu,

kterauž dokazowal w úřadowání swém za těch dob, kde wrchní moc králůw obapolně přiměřími takořka suspendována byla (1472—74, a zase 1474—77), získaly mu také u krále Matiáše uznání a wážnost, tak že když uzawřen mír konečný (1478) snažným jeho přičiněním, a následkem toho Morawa celá (1479) dostala se pod Uherského krále, tento nejen potwrdil mu nejwyšší úřad a správu země, ale i weřejně wyznal o zalíbení, kteréž měl w osobě a službách jeho. Od té doby, an král Matiáš pořídku přicházel do Morawy, moc a působení páně Ctiborowo rostlo a zmáhalo se čím dále tím neobmezeněji; stal se wladařem Morawy w plném toho slowa smyslu; stawowé Morawští chodili k němu do Towačowa na porady o zemské dobré, jako ke dworu nějakého panownika; chudí i bohatí utíkali se k němu o pomoc we wšech potřebách, a práwo i sprawedliwost nezdály se míti bezpečí, leda we slowu jeho. Otázky sporné, zwláště o rozměru swobod a práw politických mezi wyšší a nižší šlechtau i stawem městským, kteréž wedly w Čechách později k rozbrojům bauřliwým a dlauhotrwalým, urownány prostředkowáním jeho w Morawě záhy a dosti pokojně (smlauwami 1480, 1484, 1486, 1492 a 1493); jazyk latinský we wšech aktách saudních musel ustaupiti českému již 1480; poměr země Opawské k Morawě určen zwláštní úmluwau 1481; ale co za hlawní zásluhu pana **C**-a powažuje se až podnes, bylo sepsání w běhu léta 1481 tak řečené *knihy Towačowské*, čili *o práwích, řádech, obyčejích a zwyklostech starodáwních w zemi Morawské*, kteraužto složil k žádosti předních pánůw Morawských, jelikož ony, pro wálky a nepokoje dlauhotrwalé, mnohým z nich prý již poněkud z paměti byly wyšly. Kniha tato, tiskem za našich dnůw teprw (w Brně přičiněním K. J. Demutha r. 1858 a V. Brandla r. 1868) wydaná, pokládána hned od původu swého skrze několikero století za hlawní

pramen a prawidlo wšeho práwa weřejného i saukromého w Morawě; z ní bráwali saudcowé i řečníci potřebné naučení, kterak stranám sporným poslaužiti se mělo sprawedliwostí. I poněwadž do knihy tak zhusta užíwané a přepisowáwané později jak od spisowatele samého, tak také od jiných osob proměny, přídawky a oprawy hojné wkládány jsau, činí se úplné a kritické wydání její, porownáním dostatečného počtu exemplárůw, od sebe rozdílných, tím nesnadnějším, čím potřebnější jest. Ostatně líčí ona wždy jen poměry práwní wěku Ctiborowa, kterýžto byl doba přechodní, zwláště co do powstání nadwlády panské a porobení lidu obecného. Po smrti krále Matiáše 1490, když Morawa wrátila se pod panowání krále Wladislawa, obnowily se také přízniwé poměry mezi panownikem a wladařem, aniž potkáwali se s prospěchem ti, co na pana **C**-a za příčinau jeho husitství sočiti se jali. Když konečně dne 26 čerwna 1494 smrt zachwátila jej na Towačowě, zdálo se Morawanům, jakoby osiřeli, jakoby otec wlasti jim byl umřel. Nepotřebí dokládati, že byl muž i welikého rozumu, i ušlechtilého srdce, činnosti nadobyčejné, energický a sprawedliwý spolu, na poddané swé pán laskawý, a což za jeho wěku byla wěc nad míru řídká, i horliwý w náboženském wyznání swém, i snášeliwý a mírný k jinowěrcům. Zasluhuje owšem chowánu býti u wděčnější paměti od národu, nežli posud se stalo.

Bratr páně Ctiborův, Jan jinak Jaroš Towačowský z **C**-a, měw za manželku paní Magdalenu z Michalowic, po smrti posledního Michalce pana Jindřicha r. 1463 stal se skrze ni dědicem panství Mladoboleslawského a Brandejského w Čechách. On také přičinil se o powýšení krále Wladislawa na trůn Český a pomáhal mu mezi předními proti Matiášowi; proto jmenován od něho r. 1475 nejwyšším sudím, r. 1479 nejw. komorníkem království Českého.

Stálť on brzy w čele weškeré strany podobojí w zemi, a když po uzawření míru s Matiášem reakce římská zmáhala se, řídil wlastně on odpor proti ní na wšech hojných proto držaných sněmích a sjezdech českých. Umřel wšak brzy po krwawé o to wzešlé bauři obce Pražské r. 1483, a sice ty dni před sw. Kateřinau, pozůstawiw z druhé manželky swé, Johanky z Krajku, jen jediného synáčka, jmenem Adama, jehožto strýc a poručník, pan Ctibor, měl od krále moc, prohlásiti jej za plnoletého, kdykoli se mu za dobré zdálo. Mladík ten byl poslední potomek rodu swého, nedáwno ještě tak hojného, a umřel také již 3 prosince 1502. Do jeho hrobu položen také erb pánůw z **C**-a na znamení, že wyhynul docela. Matka jeho paní Johanka, wdawši se podruhé za p. Jana z Šelnberka, nejw. kancléře českého, učinila předce jen bratra swého Kundrata z Krajku dědicem panstwí Mladé Boleslawi a Brandejsa, kterážto pod ochranau její stala se hlawními sídly Jednoty bratrské w Čechách.

Zbýwá ještě mluwiti o panu Bernartowi z **C**-a nahoře již podotknutém. Tento syn pana Diwůčka z Jemiště byw horliwým katolíkem, a w r. 1450, kdežto připojil se byl k jednotě Strakonické w Čechách proti Jiřímu z Poděbrad, wida moc husitskau wítězíwší, znechutil sobě wlast, přikázal se wojensky řádu německému křižowníkůw Pruských, a přiwedl jim s sebau celau rotu bojowníkůw srdnatých i zkušených. U Dlugoše sluje Šumberský, protože byl pánem na Šumberce a Nowých hradech w Morawě; Voigt zase (*Geschichte Preussens*) nazýwá jej *z Zinnenberka.* Proslul brzy welikými službami, kteréž prokazowal klesající mocnosti té, jížto byl poslední nezištnau podporau a posledním hrdinau; jeho wedení děkowati měli křižowníci za poslední slawné wítězstwí swé nad Poláky u Chojnice 18 září 1454, ačkoli on sám w té bitwě

octnul se w zajetí. Když jiní žoldnéři, pro neplacení žoldu, dali se w odboj proti řádu německému a prodali Polákům drahnau část zemí Pruských, pan Bernart nejen nenásledowal příkladu jejich, ale pomáhal zchudlému řádu i zastawowáním wlastních statkůw swých w Morawě. To také dodalo wážnosti a sláwy jmenu jeho až i u nepřátel, a w rozhodných dobách weškera spása řádu Německého w Prusích wisela od něho, tak že když umřel 4 ledna 1470 co hejtman Chelmský u weliké prý chudobě, želeno ztráty jeho ne w Prusích toliko samých. O potomcích jeho není ani stopy; ano i Jan Šumberský, kteréhož Dlugoš k r. 1478 co bratra jeho připomíná, byl jemu jednobřišný pan z Waldšteina, jakož i druhý bratr Beneš probošt Olomúcký, kterýž později stal se biskupem Kaminským. Srwn. Dějiny české, IV, I, 443.

20.

O historické důležitosti starých desk zemských r. 1541 pohořelých, a o potřebě i spůsobu obnowiti je, pokud možná, zase.

(Čteno we walném shromáždění společnosti Musea králowstwí Českého dne 6 června 1863 a tištěno w Časopisu česk. Museum, 1863. III, 184—193.)

Pánowé! Porozhledneme-li se, s kalendářem w rukau, po dějinách českých, a jmeme-li se počítati w něm ony dni bohužel dosti hojné, kteréž někdy Římané značíwali byli co „dies nefasti," a o kterýchž by každý wlastenec sobě přál, aby jich bylo nebylo: naskytne se nám na neposledním místě onen 2 červen r. 1541, tehdáž čtwrtek před nedělí swatodušní, we kterémžto nešťastnau náhodau lehnul popelem králowský hrad Pražský, nejdražší poklad země České, se wším co chowal w sobě wzácného a neocenitelného. Nebudu já zde líčiti ani příčiny a wzniku, ani weškerého žalostného působení bohopustné té pohromy; podotknu jen krátce, že při neobyčejném suchu a parnu té doby oheň náhodau w jednom domě na Malé straně po poledni wypuklý, větrem sem i tam se točiwším w několika hodinách rozmohl se w ohniwau powodni, wše zachwacující, tak že za krátkau chwíli netoliko větší část Malé strany, ale i Hradčany a Pohořelec, a zwláště také kostel sw. Wita i paláce králowské hořely jako jedním plápolem; w tak náhlém zážehu plamenného moře toho zahynulo množství lidí a na zachránění nábytku nebylo tuším ani pomyšlení.

Hrad Pražský již od starodáwna proslul byl široko daleko nejen nádhernau wystawností swau, ale i počtem pokladůw uměleckých, které wěk po wěku králowé naši

w něm byli nahromadili; k němu od jakžiwa obracel se zřetel weškerého národu, co k nějaké swatyni státu; odtamtud zajisté wycházela wrchní wláda celé koruny České, tam scházíwali se sněmowé zeměstí, tam utíkal se z celé země, kdokoli hledal pomoci a ochrany proti útisku a bezprawí; nalezaje tam i nejwyšší úředníky co přední strážné, působce a wykonawatele práwa i sprawedlnosti, i prameny a skladiště téhož práwa weřejného i saukromého samého w sobě. To wše zničeno náhle žiwlem rozwzteklenym, a nastala ohawnost zpuštění tam, kde málo před tím panowaly byly ještě čilý žiwot, welebná nádhera i okázalost swětské moci a důstojenstwí.

Když po trapném dni a trapnější ještě noci oheň, ztráwiw již wše, čeho zmocniti se byl mohl, pomalu zuřiti přestal, a Čechowé zpamatowawše se zase, počali ohlédati, počítati a wážiti škody, které spůsobilo jim ohromné to boží dopuštění: nastaly sice nářky a kwílení nekonečné nad ztrátami wšeho druhu nesčíslnými a nenahraditelnými, ale ačkoli každému jednotliwci bywalo wždy to nejbolestnějším, co týkalo se osoby jeho, netrwalo wšak dlauho, že jedno přeswědčení opanowalo mysli wšecky, a celý národ sauhlasil předewším w želení a oplakáwání ztráty *wšeobecných desk zemských*, kteréž pohromau dne 2 čerwna 1541 nenadále a naprosto zničeny byly. Desky ty, to wěděl každý, slaužily byly od jakžiwa co archiv netoliko celé zemi wůbec, ale i každému obywateli zwláště; jimi určena, zapsána i pojištěna byla netoliko weškera práwa národu a wšelikých jeho stawůw, ale i každé rodiny a každého jednotliwce, ježto drželi jaké dědiny po zemi přímo neb nepřímo. Nyní, když najednau zničeny byly neomylné ty „jistoty“, pocítil každý, že odjat práwům jeho základ nejpewnější a ona octnauti se musela w nejistotě wíce méně nebezpečné. Proto prwní péče, jak krále Ferdinanda I

samého, tak i stawůw wšech, směřowala k obnowení zase shořelých desk, pokud možné bylo.

Nebudu nyní wykládati podrobně, jaké o to dály se porady a na čem konečně zůstáno; wýklad takowý leží mimo účel mé dnešní krátké přednášky. Jen to poznamenám, že staráno se při tom hlawně jen o pojištění zase práwa osob i rodin ke statkům pozemským, a tudíž že již tenkráte desky zemské powažowány popředně co ústaw hypotekární, jakowýmž jsau za našeho wěku wýhradně. Kommisse od sněmu pro obnowení desk zřízená starala se jen o nejpilnější praktické potřeby swé doby, a to téměř jen o wěci saukromé, na obnowení zápisůw práwa weřejného, ba i zápisůw sněmownich doby předešlé, tuším ani nepomyšleno.

A předce mýlil by se welice, kdokoli představowal by sobě staré desky zemské králowstwí Českého, co do jejich obsahu a skladu, dle toho spůsobu, we kterémžto za naší doby, a zejmena od wěku císaře Josefa II se wedau, t. j. co ústaw hlawně hypotekární. Bylyť sice ohledy na bezpečnost jmění pozemkowého čili statkářského od jakžiwa podstatnau částkau jejich: ale wždy jen částkau, a nikoli nejpřednější. Určení a účel starých desk býwal mnohem širší a powýšenější: do oboru jejich padalo hned od počátku wše, co wztahowalo se jak ke státnímu, tak i ke společenskému žiwotu národa našeho, k ubezpečení wšech a každého, že jen zákon a práwo panowati, a každá wýtržnost, každé bezpráwí a násilí zamezeny a potrestány býti mají. Bylať to původem swým pořádně wedená registra wládní, owšem z té doby, kdc ještě správa politická i judiciální wykonáwána byla pospolu a nerozdílně; byly to prawé „desky prawdodatné“ w onom smyslu, we kterémž již w nejstarší písemní památce o nejstarším známém saudu w dějinách českých připomínají se. W nich pů-

wodně zapisowány byly wšecky zákony, které platnost měly we weřejném a státním žiwotě národu; tedy hlawně nálezy sněmowní, a tudíž i saudní, jelikož sněmowé za nejstarší doby bywali spolu i wrchní saudní instance.

Dle nejstaršího podání w národu českém, o němž swědčí i *Kosmas* (mluwě o Přemyslu: „hic vir, qui vere ex virtutis merito dicendus est vir, hanc efferam gentem legibus frenavit et indomitum populum imperio domuit, et servituti, qua nunc premitur, subjugavit, atque omnia jura, quibus haec terra utitur et regitur, solus cum sola Libussa dictavit"), i *Ondřej z Dubé* (prawě: „právo zemské české jest dáwno nalezeno, ještě od pohanstwie, a najwiece od Přemysla oráče, a od těch pánów, kteříž sú té chwíle byli,") — weškeren památný a swérodý řád práwa zemského w naší wlasti pocházel již od samého praotce Přemyslowcůw: ale wědecká kritika našeho wěku welí postaupiti s původem jeho ještě mnohem wýše, do té doby předhistorické, kde národowé slowanští wšickni ještě zděděnými od předkůw swých řády saurodými a swérodými pospolu řídili se.

Bylať to hned od původu swého zwláštní směs řízení i austního i písemného, o němž nám samém w sobě pochybowati nelze, jehožto ale w podrobnosti jen domýšleti se můžeme; i stalo se owšem přirozeným wěcí během, že po rozpojení swém jednotliwí kmenowé, neměwše wíce swazku pospolného, wzděláwali zárodky swé zděděné napotom každý způsobem jiným a jiným.

Tím státi se mohlo, že starodáwný řád zemský w Čechách mohl býti i owšem slowanským, i na mnoze rozdílným od řádůw ku př. srbského, polského, ruského. Kéžby se brzy wydařili skaumatelé, ježto by nám prawdu tuto s důkladem a bystrozrakem potřebným do podrobna wylíčili! O Čechách aspoň to jisté jest, že kdekoli byl saud, tam nacházely se i desky saudní, do kterýchž akta důležitější jak saudní

tak i zákonodárná wůbec zapisowána býti musela; obor zápisůw takowých šířil se wěk po wěku tím wíce, čím wíce umění písařské zewšednělo, tak že posléze i méně důležité akty wládní a saudní do desk počaly se wkládati. Proto daremná byla by otázka o historickém datum, we kterémž by české desky zemské byly prwní půwod swůj wzaly; a ti historikowé, kteří domníwali se nalézti je w panowání krále Jana Lucemburského, (protože nejstarší knihy Zdislawowy, kteréž před shořením desk ještě w užíwání byly, sahaly počátkem swým do r. 1320,) oswědčili takowým domyslem jen další newědomost swau. Wždyť nejstarší určité netoliko zmínky, ale i skutečné wýpisy z desk zemských Pražských sahají až téměř do počátku kralowání Wácslawa II, syna Otakarowa.

W ohledu tomto zůstane bohdá prawdau, co já již na jiném místě wyložil sem, že prwní počátek desk našich kryje se w dáwnowěkosti nestihlé, že půwodně při každé „*cúdě*," t. j. při každém krajském saudu, chowány byly desky zemské, — jakož pak mi podařilo se, nalezti ještě dwa pozůstatky z nich a zejmena z Žateckých od. r. 1382 a z Litoměřických od r. 1413, (wiz Archiv Český I, 397,) — a že Pražské desky zemské, bywše dříwe obmezeny na kraj Pražský, počaly teprw tehdáž nabýwati platnosti celozemské, když zwláště pod Přemyslem Otakarem II centralisace w zemi zawedena, saud zemský Pražský ostatním saudům krajským co wyšší instance představen jest, a tím starodáwní saudowé krajští pomalu hynauti pačali, až w powodni wálek husitských zahynuli konečně.

Z wýkladu tohoto již snadno bude pochopiti a srownati dohromady, což by jináče samo sobě odporowati se zdálo, když s jedné strany wyznám, že z celého wíce než třicetiletí od r. 1320—51 nezbýwaly již za starodáwna než trojí kwaterny Zdislawowy, což we poměru ku pozdějším wěkům

owšem příliš málo jest, a přece twrditi se neostýchám, že co do wnitřního ustrojení a wedení desk we XIV a XV století wůbec newalné proměny a pokroky znamenati lze, t. j. že již za věku Zdislawowa takowé druhy listin a w tom samém spůsobu do desk wnášeny byly, jako ku př. za věku Jana z Plané (1457—77,) ačkoli owšem w počtu skrownějším, pokud totiž cúdy krajské byly w činnosti, a tudíž i méně pří donešeno zemského saudu Pražského. Dokazuje i to, že wnitřní ta organisace desk českých wzdělala se tak říkaje sama dlauhowěkau potřebau praktickau, a nikoli zwláštní koncepcí nějakého snad státního filosofa.

Nebude tuším od místa, pozastawiti se mimochodem také při Morawských deskách zemských, jichžto počátek jak známo padá do roku 1348, a ježto posawad nejen úplně zachowány, ale i tiskem wůbec wydány jsau, aspoň až do r. 1466. Z jejich i powstání i spůsobu weškerého mohl by méně znalý zpytatel zakládati odpor proti wýkladu mému: a protož chci aspoň krátce wyložiti, jak já o té wěci smýšlím. Staré rozdělení Morawy w jednotliwé župy a cúdy jest ještě méně na snadě, nežli bylo w Čechách: ale není pochyby, že u nich konaly se saudy podstatně dle týchže prawidel a spůsobůw, jako w zemi české. Jáť aspoň jsem přeswědčen, že před panowáním Karla IV župy ku př. Znojemská, ba i Jemnická, měly swé zwláštní desky krajské tak dobře, jako w Čechách Žatecká i Litoměřická.

Založení nowých desk Olomúckých i Brněnských r. 1348 značí dle mého saudu jen pokrok centralisace w Morawě, t. j. že po dokonalém zrušení krajských úřadůw někdy Znojemských, Jemnických, Přerowských atd. zřízeni jsau nowí úřadowé centralní, w Olomúci pro wýchodní a w Brně pro západní částku Morawy; a poněwadž to šlo náhle z nařízení Karla IV, a nikoli ze wnitřní potřeby,

a jako samo sebau, předepsán jest u wedení těchto desk spůsob nowý, kratší a tak říkaje summární, kterýž pro wěk tehdejší zdál se býti dostatečným, a tudíž i whodnějším. Ale jaký jest to náramný rozdíl mezi bohatstwím a důkladností někdejších desk zemských českých a těchto morawských! W Čechách každý náhodau zachowaný zlomek a zbytek starého tělesa jewí, wolno-li mi mluwiti w obrazu, někdy dospělého muže, kdežto knihy Olomucké i Brněnské zůstaly powždy jakoby nedochůdčata neb embryonowé, až konečně i na Morawě potřeba praktická jala se wymáhati nejprw zakládání zwláštních knih pro tak řečené „půhony a nálezy," a později šířiti zápisy desk samých a činiti je českým podobnější.

Chci nyní wyložiti, co wše a w jakém spůsobu pojímaly do sebe staré desky zemské w Čechách:

1) Snešení *sněmowní* a *zákonodárná* ustanowení wšecka, ačkoliw forma jejich od wěkůw proměnná nabyla určitosti a stálosti větší teprw we wálce Husitské, kdežto desky samy po mnohá léta zawřeny zůstáwaly.

2) Úplná akta nejwyššího *saudu zemského* we wšech rozmanitých stadiech jejich, počna od prwního útoku a žaloby až do posledního odhádání a panowání; wše to registry zemskými muselo držeti se pro každé okamžení w úplné evidenci. Musel bych pustiti se do líčení wšech zwláštních forem staročeského processowání, kdybych na jewo položiti chtěl wšecku rozmanitost a hojnost rubriky této. Budiž mi aspoň dowoleno, ukázati na jeden náhodau zachowaný úplný příklad takowého wedení pře a zapisowání spolu, a to z roku 1407 do 1415, kteryžto z černého kwaternu půhonůw dal sem otisknauti celý w II dílu Archivu Českého (stránka 50—53).

Tak úplné a zřejmé zápisy zachowaly se owšem pořídku. Mnohem hojnější a téměř nesčíslný jest na proti

tomu počet starých nálezůw saudních zkrácených, ježto pro potřebu jak saudcůw, tak i řečníkůw, wypisováni byli w běhu XV i s počátku XVI století co prejudikáty, z nichžto pomalu a zwláště před wydáním zřízení zemského za krále Wladislawa II r. 1500 twořil se celý system práwa Českého weřejného i saukromého.

Nejhojnější sklad takowýchto wýpisůw zachowal se we sbírce, kterauž někdy pan Jindřich ze Hradce, nejwyšší purkrabí Pražský († 1507), ku potřebě swé a rodu swého byl zhotowiti dal, a jejíž opis zachowal se w rukopisu Talmberském w našem museum, rkp. Gersdorfském w Budyšíně a rkp. někdy Hořowském, nyní na neznámém místě; potom nacházejí se jiné sbírky podobné w rukopisech několika we Wídni, w Rajhradě, w Třeboni, w Praze a j. w.

3) Třetí hlawní odbor w deskách Českých byl již dotčený *hypothekární*, obsahující w sobě wšeliké smlauwy a zápisy co do majetnosti a požíwání saukromých statkůw pozemských, prodeje, zastawowání neb zawazowání skrze dluhy, postupowání a dělení, poslední wůle a odkazy, odkazy, odhádání atd. Dělil se w desky wětší a menší, onyno psané na pergameně pro statky a panstwí weliké, tyto na papíře pro malé, o kterémžto rozdílu Viktorín Kornelius ze Wšehrd pronáší se w ta slowa: že staří Čechowé „bohaté deskami welikými opatřiwše, chudších jsau w zapomenutí zůstawiti nechtěli, než pro zemany nebohaté, pro dědinníky i sedláky, dsky zemské menší jsau wymyslili, aby také i ti w dědinách a statcích swých, ačkoli rownýchi, ale wšak dědičných a swobodných, zřízení učiniti a je opatrowati mohli beze wší ujmy též jako páni a zemané bohatí — s menším placením, — kterýchžto desk menších a zápisůw tentýž řád a obyčej w slowích, w skutcích i práwa wedení jako we dskách welikých se zachowáwá“ atd. (str. 365.) O tomto hypotečním odboru starých desk

poněwadž wůbec dosti znám jest, pro ukrácení řeči nechci šířiti se dále.

W nejstarší době zanášeny wšecky druhy listin a zápisůw do jedněch a týchže knih, kteréž později sluly *kwaterny trhowé;* potom, když obor a počet jednání co rok množiti se počal, zakládány rozličné druhy kwaternůw, nejprw knihy *půhonné*, potom pak *zápisné*, *památné*, *registra komornicí*, *knihy žalobní*, *úroční* atd.

O weškerém zewnitřním spůsobu a sestawení desk zemských wůbec podán jest nedáwno w „Naučném slow. česk.“ článek dosti pilný a důkladný, k němuž odkázati mohu každého, kdo w té wěci dalšího žádá poučení. Můj účel, má žádost a tauha při této wěci směřuje hlawně k tomu, abych obrátil pozornost k historické důležitosti starých našich desk zemských a ku potřebě, uwesti je pokud možná obecenstwu we známost. Jsem tušim za naší doby jediný člowěk na swětě, který s pilností wyhledáwal a studowal jestli ne wšecky, aspoň největší část pozůstatkůw těchto drahých, a cítím se zawázána we swém swědomí, abych aspoň oznámil wšem přátelům nauk wůbec, a w národu našem zwláště, jakowý poklad zachowal se nám w nich, ačkoliw bohužel osudem krutým ztenčený a nad to zanedbaný, newšímaný. Wyznám bez obalu dle úplného přeswědčení swého, že newím o ničem, co by národu našemu čestnější památku w dějinách swěta zjednati, čím bychom my před očima wšech národůw sprawedliwěji pochlubiti se mohli, nežli zrcadlem tím starého žiwota našeho státního a společenského, které ze zbytkůw pohořelých našich desk, jakkoli znuzilých, kdyby jen úplně shledáni, sebráni a w jedno sestaweni byli, wyswítati by muselo.

Wímť já tak dobře jako kdokoli jiný, že ne wšecko u předkůw našich bylo wýtečné a ušlechtilé, že i u nich

zápasil rozum s nerozumem a ctnost s nešlechetností: ale co do řádůw weřejných a poměrůw i úkonůw práwních, nemají se tito předkowé zač styděti, a dokáže se, že u nich we politickém, práwním a společenském ústrojí bylo tolik rozumu a sprawedlnosti, jako we kterémkoli jiném národu nejwzdělanějším. To, prawím, wyjewí se samo sebau ze zápisůw těch pozůstalých, až jen jednotliwé tyto úlomky roztřískaného zrcadla dle možnosti opět shromážděny a w jedno sestaweny budau. A že pohořelé tyto desky daly by se ač owšem ne úplně, alespoň u wětší míře zase obnowiti, nežli wůbec se myslí, o tom aspoň já dokonale přeswědčen jsem. Nekladu tak weliké wáhy na kwaterny wýpisůw w nynějších deskách zemských, které ze sněmowního nařízení hned po zhoření starých desk zakládati se začaly, ačkoli i jejich zásoba jest dosti hojná: ona wšak téměř wýhradně směřuje ke třetímu toliko čili hypotekárnímu odboru desk, jakož sem již podotknul.

Znamenitější a spolu rozmanitější jsau poklady toho druhu zachowané we starých deskách dworských králowství Českého, kteréž šťastně znikly pohromy dne 2 čerwna 1541, a zachowaly se úplné aspoň od druhé polowice XIV století. Starý řád u nás tomu chtěl, že když kde umřel někdo bez dědicůw přímých, odumřelý statek jeho stal se hned tak řečenau „*wýprosau*“, t. j. že kdokoli chtěl, mohl uteci se s prosbau ku králi, aby mu propůjčen byl w manstwí. Král dáwal takowému „*wýprosníku*“ práwo swé s tím záwazkem, aby takowé práwo před saudem dworským prwé skutečně dokázáno a prowedeno bylo: tudíž powstáwaly pře mezi *wýprosníky* a *odporníky*, čili těmi, kteří osobowali sobě jakékoli práwo nápadní aneb dědické ke statku odumřenému, z předešlých buďto smluw a zápisůw, neb nálezůw saudních atd. Obyčejně odporníci táhli se při tom k zápisům wloženým do desk zemských, jimiž dokazowali

práwa swá, předkládajíce úřední wýpisy z nich saudu dworskému.

Tím spůsobem zachowalo se weliké množstwí takowých wýpisůw, kteřížto co průwodní článkowé celým obsahem swým buďto do wedení a líčení pře wkládáni, aneb do zwláštních kwaternůw zapisowáni byli; obyčej prwní přewládal we XIV, druhý w XV století. Jsauť i oni owšem větším dílem obsahu hypotekárního; ale i saudních wěcí, i posledních wůlí najde se w nich nemalý počet, a poznati bude z nich práwní i společenský žiwot předkůw našich u větší míře, nežli ze kteréhokoli jiného pramene. O hojných rukopisech, w nichžto prejudikáty a jiné paměti saudní zapsány jsau, již sem se zmínil. Mimo to málo jest archiwůw starších w zemi naší, we kterýchžby nenacházely se jednotliwé wýpisy auředně stwrzené z desk starých zemských; nejwíce wyniká w tom ohledu archiw důstojné kapitoly Pražské.

Proniknut jsa wědomím a přeswědčením o důležitosti a potřebě takowého díla, počal sem byl již přede 20 lety, s pomocí několika mladších přátel, sbírati takowé ty zbytky starých desk zemských, a co w té wěci dowedli sme, nachází se podnes w archiwní částce našeho Museum. Ale události r. 1848 a následujících přerušily také tuto činnost, já od r. 1851 nad to byl sem osaměl na celé desítiletí, a pokusy od té doby k tomuto cíli předsewzaté zůstaly bez prospěchu, ač neujme-li se, jakož owšem slíbil, nowě ustanowený archiwár zemský této péče a práce. Já již blíže se ke hrobu, a maje ještě tolik prací neodkladných před sebau, nemohu w této wěci činiti sám wíce, nežli upozorňowati, napomínati, žádati a prositi, aby síly duchowní nadějných potomkůw národu našeho nemeškaly obrátiti se k wážnému předmětu tomuto, aby z dělníkůw schopných sestaupil se dohromady sbor, — neboť to dílo přewyšuje

sílu kteréhokoli jednotliwce, — i aby co nejdříwe přikročilo se ku práci owšem ne skwělé, ale tím blahodárnější, abych dočkati se mohl, ať nedím ukončení, ale aspoň zdárného a slibného započetí díla pod titulem „Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne fortuito consumptarum," jehožto bude snad asi 8 nebo 10 kwartantůw. Známá jest chudoba téměř wšech našich archiwůw na wenkowě; kdo jme se prohlédati nejnowější topografie české, ku př. Sommrowu, užasnauti musí nade wšeobecným téměř nedostatkem zpráw ze starožitnosti, jakoby naše statky a panstwí we wlasti teprw od XVI, ba XVII a XVIII století byly wstaupily w bytnost. Až wykonáno bude dílo, kteréhož si tak taužebně přeji a žádám, pak rozbřeskne se záře a swětlo historie nade wšemi kraji wlasti naší, a zahříwati bude srdce lidská láskau ke wlasti také tam, kde ona we mrákotě newědomosti posawad netoliko dřímají, ale snad i dokonce se odwracují.

21.

O stycích a poměru sekty Waldenské k někdejším sektám w Čechách.

(Čteno w posezení král. české společnosti nauk dne 2 listopadu 1868 a tištěno w Časopisu česk. Museum, 1868, IV, 291—320.)

Nedostatky we známosti dějin českých jewí se na poli církewním posawad neméně, nežli na politickém; ba snad ještě wíce a citelněji. Nebýwalo-li dosti swobody k nestrannému wyskaumání a wyprawowání udalostí we státu zběhlých, bývalo jí co do roztržek náboženských ještě méně, ana s předu již stíhala kletba wše, cokoli uchylowalo se s předepsané dráhy. Reakci bezmála dwaustoleté, po bitwě Bělohorské, podařilo se netoliko znechutiti potomkům wěk minulý, ale i zničiti téměř wšecky jeho památky. Nelibé někdy Čechůw snahy a skutky měly wesměs octnauti se w moři wěčného zapomenutí. Ký tu měl býti dějepisu znik a zdar? Kterak mělo jewiti a známiti se dílo ducha, zápasícího často w úkrytu s prawdau aneb bludem, když newědělo se ani o hlučných proměnách we státní weřejnosti? Není diwu, že nyní, když ptáme se po duchownim žiwotě předkůw swých, zwláště co do náboženstwí, musíme poučení hledati namnoze w cizině, ana nejen nekladla dějezpytu překážek, ale i zachowala náhodau drahně oněch památek, které zničil nám we wlasti fanatismus neblahý.

Jasný toho důkaz a příklad podáwá historický pokus o stycích a poměru sekty Waldenské k někdejším sektám w Čechách, kterýž tuto přednesti hodlám. Známo jest, že někdy bratří Čeští, potomci Husowi, od cizinců po celé století nazýwáni byli „bratřími Waldenskými," ačkoli oni

sami nejen nepřijímali, ale i odmítali od sebe název takowý; a podnes ještě nacházejí se učenci, kteří nerozmýšlejí se mluwiti a psáti o někdejších českých Waldenských, w rozdílu od romanských. Co jest w tom prawdy? Jaká byla příčina názwu a zwyku takowého?

Musíme předewším oznámiti se se zwláštní powahau, původem a dějinami sekty Waldenské samé w sobě. Jest toho tím wíce potřebí, čím wíce otázka tato, jak starými důmysly, tak i nowými objeweními kritickými, spornau se stala. Za naší doby již dwojí podáwá se historie sekty této, jedna tradicionální, druhá wědecko-kritická; obě potýkají se mezi sebau namnoze i we wěcech dosti podstatných. Prwní ona buďto ignoruje původce sekty, Petra Walda, aneb ráda by jej postawila za wrstewce císaře Konstantina i papeže Silwestra; cokoli od tisíciletí zjewilo se opposice proti Římu na poli církewním w Italii a we Francii (wyjímaje pauze co sauwiselo s manichejstwím,) uwodí se jako wyšlé z lůna této sekty; již Claudius biskup Turinský (r. 821—839), Petr z Bruis (1104—1124), Jindřich Italský (1116—1148) a jiní známí někdy odpůrcowé hierarchie Římské, byli prý učitelé církwe Waldenské, jejížto učení již we středowěku nabylo prý čistoty, určitosti a celosti we smyslu protestantském takowé, že reformace XVI století málo našla podstatného, co by k němu přidati byla mohla. Takowýto wýklad historie Waldenské nachází wíru i oblibu nejen u potomkůw této sekty, (žijících podnes w alpách Italských, w počtu asi 30.000 duší,) ale i u spisowatelůw některých, zwláště Francauzůw a Italůw; a ještě nejnowěji muž ducha wýtečného, p. Hudry-Menos, wykládá ji w tomto smyslu (w Revue des deux mondes, 1867, 15 Novembre, 1868, Avril, Août). Naproti tomu nejen dějepisci katoličtí od jakžiwa téměř wšichni, ale nowěji také protestanti, zejmena w Němcích

a w Anglii, podáwají obraz původu a učení Waldenského méně rozsáhlý a skwělý, ale určitější a důkladnější, osprawedlněný wšemi prawidly zdrawé kritiky.

Dle těchto byl původcem toho učení zámožný kupec Lyonský we Francii okolo roku 1170, jmenem Waldo, aneb Petr Waldus; kterýž proniknut a uchwácen byw duchem apoštolským, a daw sobě přeložiti písmo swaté nowého zákona i jiné knihy nábožné do mluwy obecného lidu, rozdal wšecko jmění swé mezi chudé a jal se kázati lidu pokání, žiwot apoštolský, dobrowolnau chudobu i jiné ctnosti křesťanské. Byl k tomu weden dobromyslnau reakcí proti tehdejšímu stawu kněžstwa světského, kteréž nedbajíc péče o spasení duší lidských, a zanedbáwajíc zejmena wšeliké kázaní a učení lidu, howělo sobě příliš w libostech a marnostech světských. Našed brzy počet horliwých učenníkůw i následowníkůw, byl s počátku tak daleký myšlénky, odtrhnauti se od církwe Římské, že r. 1179 podal i papeži Alexandrowi III nowý řád swůj ke schwálení; a teprw Lucius III na sboru církewním, držaném we Weroně w měsíci listopadu roku 1184, wynesl nad učenníky jeho, jako nad jinými bludaři, kletbu, protože přičítali powinnost i práwo ku kázaní slowa božího každému křesťanu schopnému, třebas neměl řádného k tomu od biskupa powolání. W bulle o tom wydané Waldenští již nazýwají se „chudí Lyonští“ (pauperes de Lugduno), kterýmžto jmenem značeni bywali po celá století, i když již dáwno z Lyona byli wyhnáni.

Bylo ku konci XII a na začátku XIII století nemálo sekt rozdílných, roztraušených po celém křesťanstwu. Přední na počet byly rozličné odrůdy učení gnosticko-manichejského, jejichžto hlawní jmeno Katari (*Καθαροί*, t. j. čistí), dalo pramen a příčinu k wýznamu našeho slowa „kacíř“; k nim náleželi Albigenští, Patareni a bulharští

Bogomilowé. Rozdíl mezi Waldenskými a Katary zakládal se hlawně w tom, že Kataři wykládali zásadu dobrého a zlého we swětě pod wliwem orientalního dualismu, čímž wystupowali značně z mezí učení křesťanského, kdežto Waldenští stawěli učení swé pauze a přísně na písmě swatém, zwláště nowého zákona; u oněch tedy činným byl, wedle písma swatého, také zárodek mimokřesťanský, u těchto zase pauhý zárodek pozdějšího biblického protestantismu. Oběma společné bylo naprosté zatracowání přísahy a trestu smrti, jakož i každého proléwání krwe lidské, co hříchůw smrtelných: mimo to neposlušenstwí naproti Římu, kteréž ale u Katarůw bylo oprawdowější a šlo mnohem dále, nežli u Waldenských. Tito zajisté dělili se od církwe katolické po mnohá století wesměs wíce mrawoukau nežli wěroukau; to jest, waldenské učení o žiwotě křesťanském požadowalo předewším spůsoby a obyčeje zachowáwané někdy w církwi prwotinné, ale při ostatních článcích wíry, neměwši proslulých učitelůw wlastních, snášelo se wíce méně s učením církwe Římské. Učiwše oni, že každý práwě pobožný křesťan spůsoben byl nejen hlásati slowo boží, ale i přisluhowati swátostmi církewními, nebyli naprosto nedůsledni, když okolnostmi sklíčeni, a w nedostatku wlastních učitelůw, účastnili se tytýž i kázaní, služeb božích a swátostí od kněží katolických takowých, které uznáwali za práwě pobožné.

Nejstarší nám posawad známé stopy kacířstwí w Čechách sahají do r. 1244. Papež Innocentius IV brzy po swém příjezdu do Lyonu, kamž za příčinau sporu swého s císařem Fridrichem II uchýlil se byl, dne 19 srpna 1244 wydal bullu k arcibiskupům, biskupům a jiným prelátům uherským, w nížto žalowal, že prý „w zemích českých kacířská neprawost takowé nabyla síly, že popuzowala již k boji proti matce církwi netoliko lid obecný, ale i wel-

może a pány, a w příwažčiwé nešlechetnosti že wolila sobě jakéhosi arcikacíře i za papeže, a měla ho i s učenníky jeho u welikém množstwí w úctě, jedem jeho učení se napájejíc;“ protož aby duchomorný neduh ten nezmáhal se dále, wynesl „klatbu na toho arcikacíře, kteréhož Čechowé nazýwali papežem, a na učenníky jeho i na příwržence a ochránce obojího pohlawí,“ a přikazowal prelátům uherským netoliko rozhlásiti ji, ale přičiniti se také pomocí krále swého, aby kacířowé ti skutečně potrestáni byli. *)

Historie česká prwní polowice XIII století jest nad míru chuda: ne proto, žeby nikdo byl o ní nepsal, ale že

*) Celá bulla ta zní následownĕ: Innocentius episcopus etc. venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis aliis ecclesiarum praelatis in regno Hungariae constitutis. Excoecata praesumptio haereticae pravitatis, locustarum more cuncta devastans, adeo circa Boemiae partibus dicitur pullulasse, ut non solum simplices contra matrem ecclesiam convertat ad belium, verum etiam principes et potentes ex dolosa haereticorum fabrica in arma iniquitatis bellantia asserantur informiter formavisse: protrahentes siquidem iniquitatem in funiculis (Isa. 18) falsitatis, in tantam immanitatis proruperunt audaciam, ut more simiae, quae rationis expers laborat animal imitari rationale, haeresiarcham quemdam, quem Papam nominant, habentem horroris (erroris?) discipulos potentes, cum ingenti multitudine venerantur, et in sinu alieno confoti matris gremio alieno virus pestiferum exhauriunt aspidum, lacte doctrinae simplicis conculcato. Volentes igitur iuvalescentis morbi corruptelae adhibere antidota sanitatis, ne ipsorum sermo, qui serpit ut cancer, membra occupet saniora, Illius auctoritate confisi, cujus vices gerimus, qui ligandi plenam nobis contulit facultatem, excommunicamus et anathematizamus haeresiarcham, quem Boemi Papam vocant, cum discipulis falsitatis, ac utriusque sexus haereticos in Boemiae regno constitutos, fautores, receptatores et defensores eorum: vobis per apostolica scripta praecipientes districte, quatenus ipsos excommunicatos in terris vestris et diocesibus publice denuntietis et faciatis ab omnibus

díla těch, kteří psali, od censorůw téměř sauwěkých, buďto upřímo zničena jsau, jako druhá část Jarlochowy kroniky, aneb aspoň otrhána i zmrzačena, jako wyprawowání Nejmenowaného o půtkách mezi králem Wáclawem I a biskupem, kněžstwem i pány českými w létech 1242—1250; wše za příčinau sporůw powstalých mezi mocí swětskau a církewní té doby. Proto nelze očekáwati nižádného swětla z domácích našich pramenůw o diwném tomto zjewu papeže českého a jeho učení, a nezbývá nám, nežli důmyslem stihati poněkud wýznam jeho. Zmínka o welmožích a pánech českých (principes et potentes), co přízniwcích onoho „arcikacíře," dáwá tuším na um, že tu spatřiti jest jakési spojení s počátky onoho spiknutí,

arctius evitari. Si quis autem zelo fidei succensus praedictorum bona invaserit et manu occupaverit violenta, prout carmi in Christo filii nostri illustris regis Hungariae digna praeconiis statuta decernunt, praesentis scripti patrocinio confirmamus, et ad ipsorum jus et proprietatem volumus pervenire, cathedralium et aliarum ecclesiarum in omnibus jure salvo. Ipsum vero haeresiarcham et ejus complices, nec non potentes regni praedicti, ac multitudinem universam, qui religione juramenti damnabiliter praestiti ad violentam et abjuratam haeresim saepius sunt relapsi, seculari judicio sine ulla penitus audientia secundum canones decernimus relinquendos. Ne vero vobis dormientibus zizania pejus in deteriora proficiant, moncatis principes, inducatis potentes, populos animetis, ut ad eradicandam injuriam Crucifixi se accingant et malos de ipsorum finibus male perdant. Dat. Lugduni, XIV Kal. Sept. pontificatus nostri anno secundo. — Na tuto bullu, tištěnau mezi památkami kláštera Bartonského w Anglii we spisu „Annales Monastici," ed. by H. R. Luard, vol. I, London 1864, str. 264 — obrátil pozor náš p. Wladimír Iwanowič Lamanský w Petrohradě r. 1867; w regestách Innocentia IV w archivu Vatikanském nenachází se, ale formuli její, swědčící biskupowi Českému, oznámil byl již dříwe W. Wattenbach w Notizenblatt cís. akademie Wídeňské na r. 1851, str. 384.

kterýmž král Václaw I, horliwý papežův přiwrženec a protiwník císaře Fridricha II, později na čas až i s trůnu swržen byl; a že zjew ten celý tudíž zaplétal se, spůsobem pro nás owšem již nejasným, do známých welikých půtek mezi císařstwím a papežstwím oné doby. Jaké pak to bylo kacířské učení českého papeže? Na Waldenské sotwa lze mysliti, protože páni čeští byli by, co chudí Lyonští, museli podnikati dobrowolnau chudobu; spíše tedy na nějaký spůsob Katarův, o nichž wědomo jest, že nejen míwali swé zwláštní biskupy, ale i papeže woliwali sobě. Známo jest, že katarstwí za té doby welice rozšířeno bylo téměř po wšech končinách Europy, a že i císař Fridrich II od papežův mnohonásobně pro ně stíhán byl. Bylat to zásluha hlawně nowě založených tehdáž řehol žebrawých, Minoritův a Dominikánův, že již we druhé polowici XIII století počali Kataři we wšech zemích wíce méně tratiti se. Jest se domýšleti, že tauto cestau zmizeli také, aspoň wětší částí, kacíři čeští z roku 1244.

Nicméně již r. 1257 král Přemysl Otakar II žádal papeže Alexandra IV zase o pomoc proti kacířům w zemi swé, a papež udělil ji tím, že jmenowal dwa minority Brněnské, Bartoloměje a Lamberta Němce, za prwní nám dle jmena známé inquisitory w Čechách. Ani o těchto kacířích nepodáno nijaké známky, w čem kacířstwí jejich záleželo; bulla daná dne 17 dubna 1257 (wiz Boček Cod. dipl. Morav. III., 238), mluwí o nich jen wšeobecnau formulí, jakowéž w Římě o kacířích wůbec užíwáno bywalo. Já pak kloním se k důmyslu, že tu již netoliko na Katary, ale také na Waldenské mysliti sluší, a to z následujících příčin: předně jisto jest, že té doby na hranicích českých w zemi Baworské nalezali se sektáři Waldenští, ano nejen w listině r. 1265 dané (Thom. Ried, codex chronol. diplom. episc. Ratisbon. I., 481) stojí, že „in Nitnav . . . .

inventi sunt et comprehensi haeretici sectae pauperum de Ludguno," ale také zemřelý r. 1272 slawný kazatel Berthold františkán Řezenský, horlil we swých kázaních proti nim a popisowal je určitě (Gieseler Kirchengesch. II., § 80 p. 479 a § 88 p. 593); potom pak nezadlauho řeč jest neméně jistá o sektě Waldenské také w hořejších Rakausích. (Pez script. rer. Austriac. II., 534.) Domnění tedy o sauwěkém bytu jejím w Čechách nemá do sebe nic prawdě nepodobného. Dále padá na wáhu okolnosť ta, že w pozdějších sektách českých, pokud je známe, jewil se wliw učení ne katarského, alebrž jen waldenského, což o dáwném jeho bytu w Čechách swědči. I jest prawdě podobné, že také nejeden Katar přestaupil záhy k Waldenským, s nimiž aspoň některé měl společné zásady (o přísaze, o trestu smrti), a mezi nimiž také snáze ušel inquisitorskému pronásledowání, ježto Waldenští w pádu nezbytí měli obyčej poddáwati se na oko církwi panující.

S větším důkladem dalo by se sauditi o wěci této, kdyby jak žaloby w bulle papeže Jana XXII obsažené, tak i swědectwí proslulého někdy historika církewního, Matiáše Flacia Illyrika (čili Frankowice, † 1575) byly, neprawím spolehliwější, alespoň určitější. Známo jest, kterak poslední biskup Pražský, Jan z Dražic (1301—1343) od papeže Jana XXII dne 1 dubna 1318 pohnán byl do Avinionu a tam po mnohá léta držán, mezi jinými nároky také pro ten, že howěl kacířům we své diecesi. Náružiwý osočitel jeho, Fridrich ze Šumburka, (wšak nemanželsky zplozený,) kanowník Wyšehradský domáhawší se Litoměřického proboštstwí, žalowal naň, jakož dí Petr opat Zbraslawský: de inobedientia exhibita sedi apostolicae, de haereticorum defensione, nec non de Simoniaca pravitate et de pluribus etiam criminibus. Tentýž žalobce předkládal papeži: Quod in Pragensi civitate et diocesi multa magna

haereticorum est copia, credentium et praedicantium, quod jurare, quantumvis licite, sit peccatum; inter sacerdotes et laicos in audiendis confessionibus et absolutionibus impendendis differentiam nullam esse, et quod rebaptizari possunt, licet rite et a catholicis baptizati; resurrectionem mortuorum et essentiae divinae denegant unitatem; salvatorem nostrum dominum Jesum Christum juxta damnatas haereticorum haereses non corpus humanum, sed phantasticum praedicant habuisse. Asseruit insuper idem praepositus (týž udawač), tantam praedictorum haereticorum esse multitudinem in civitate ac diocesi praelibatis, quod suum habent archiepiscopum et septem episcopos, et cuilibet ipsorum episcoporum trecenti haeretici stent subjecti. A quibus quidem episcopis praedicationes audiunt nocturnis temporibus in cavernis: quid autem post exsecrabiles praedicationes suas, extracto (extincto?) faciunt lumine, sub silentio verecundiae gratia praeterimus. Tenent etiam inter infandos supradictos errores, in quibus ipsos operit umbra mortis, adhuc Luciferum regnaturum. Ipsos, cum tantorum errorum abominatione foedatos, — appellat idem Pragensis episcopus bonos viros. Dále wyprawuje obžaloba, že biskup Jan teprw k opětowanému krále Jana doléhání dal postawiti před inquisitory tyto lidi ohawné, z nichž 14 osob od inquisitorůw za zjewné kacíře uznáno, dokázáno a swětským úřadům ku potrestání odewzdáno bylo, a jeden jmenem Richard, lékař, jenž i kacířskau knihu byl sepsal a wydal, byl u Pražských Dominikánůw wězen: biskup wšak a úřadníci jeho zjewným násilím zmocnili se lidí těchto a propustili je na swobodu, k weliké prý krále Jana newoli a hlasitému obywatelstwa Pražského reptání, kteréž aspoň toho lékaře upálena míti chtělo; ba což wíce, on i zbawil inquisitory úřadu jejich, a tak zjednal prý kacířům a kacířstwí w Čechách úplnau swobodu. (B. Dudík, Iter Romanum, II, 138.)

Staří dějepisci naši, Václaw Hájek z Libočan a Jan Dubravius, měli o této události a žalobě patrně jakausi známosť. Hájek uwodí k r. 1315 zprâwu o „bludnících, kteréž Pražané dali páliti.“ „Bylit se (prý) zjewili w Čechách nějací bludníci, kteříž tajně chodíce po krajích, lidi sprostné od wíry swaté křesťanské odwozujíce a časy nočními společně scházejíce se, jedni druhým se swých hříchůw wyznáwali zjewně. A když jim to wešlo w obyčej, jedni před druhými zjewně ohyzdné páchali hříchy. Po nedlúhém času takowý neřád wšel i do Prahy. Pražané mající takowú nešlechetnost w ohyzdnosti, kázali takowé jímati, a ten neřád aby wykořenili, w jednom měsíci 14 osob obojího pohlawí ohněm rozkázali spáliti; a někteří, jenž byli té sekty, rozběhli se, a někteří wzawše na se kříž, činili pokání.“ Učený Dubravius wzal si z toho příčinu k wýkladu o „spurcissima haeresis, cujus originem ad Dulcinum († 1307) et Margaretham lenones Novarienses referunt,“ a ke chwále krále Jana, „quod nocturnis pervigilationibus, ritu Dulcianorum fraterculorum — Pragae occulte fieri incipientibus, in ipso statim introitu (tedy 1311?) obstiterit, exustisque 14 viris mulieribusque hac corruptela depravatis, reliquis eum metum injecerit, ut bacchanalia facere desinerent etc.“ (Hist. Boh. lib. XX, p. 168.)

Trojí tyto zprâwy, Šumburkowa, Hájkowa i Dubraviowa, jakkoli jsau w podrobnostech mezi sebau rozdílné, wztahují se přece patrně k jednomu a témuž skutku čili příběhu, aniž sluší domniwati se, že by tu řeč byla o trojí události rozdílné a brzy po sobě opakowané; mimo jiné příčiny brání domnění takowému již sama shoda wšech tří pramenůw co do určitého počtu „14 osob“ odsauzených aneb upálených. Ale při tolikerém rozdílu w okolnostech udáwaných a wzájemně sebe wylučujících, komu sluší

přiložiti wíru? Neb jestliže biskup dal těch 14 osob propustiti na swobodu, jak Šumburk swědčí, nemohli ani Pražané dáti je upáliti, jak Hájek, ani král Jan, jak Dubravius tomu chtějí. Každý saudný člowěk uzná, že udání sauwěké a weřejnými aktami pronešené zasluhuje wíce wíry, nežli spisowatelé o wíce než dwoje století pozdější, a, jakož wůbec známo, často nedobře zprawení a mylní. Přiswědčuje tomu také úplné mlčení sauwěkého a jinak dosti mnohomluwného spisowatele Petra opata Zbraslawského, který dle obyčeje swého byl by jistě neobmeškal líčiti skutku tak hrozného a důležitého, jakowé bylo weřejné upálení čtrnácti kacířůw, kdyby ono bylo stalo se skutečně; přiswědčuje i důtka biskupu Janowi od kardinala Bernarda okolo r. 1315 daná, že nepřátelsky chowaje se k Minoritům we swé diecesi, hájil a laskaw byl na sbory žen kajících — quasdam religiosas, appellatas Magdalenitas, nullius tamen religionis approbatae, defenditis, — quas magis repellere debuistis, — (Ueber Formelbücher, II, 174) — ana dáwá na um, že biskup ten wýše sobě wážil pobožného žiwota i chowání se pietistůw swého wěku, nežli předpisůw tehdejších proti kacířstwu, a protož že mohl owšem přičiniti se o zachowání na žiwě oněch 14 osob, jež měl za „hodné lidi.“

Wywracowáním obyčejných pomluw o neplechách, které tajným kacířůw schůzkám téměř odjakžiwa přičítány bywaly, nechci zde nyní meškati se. Pomysl hluboké tajnosti při nočních schůzkách osob obojího pohlawí uwodil u těch, kdo jim nepřáli, přirozeně a téměř nutně pomysl wýtržností a neřádůw, o kterýchž mluwiti stydno; a známo jest, že ani Fridrich z Šumburka, ani papež Jan XXII nebyli prwní, kterým takowé pomysly naskytowaly se. Jako by těm, kdo chuť měli ku páchání ohyzdností podobných,

bylo nedostáwalo se odjakžiwa cest jiných a pohodlnějších i bezpečnějších, nežli které skrze domnělé a liché náboženstwí wedly k upálení na hranici! Připomenu jen mimochodem, že uplynulo ještě sotwa sto let, co i moji wlastní předkowé starobratrští strojíwali ročně několikrát we hlubinách lesůw Hodslawských tajná, někdy také noční, shromáždění ukrytých přiwržencůw učení bratrského z okolí; míwali tam we skrýších a jamách téměř nedostupných zakopané knihy bratrské, jichžto čtením, tytýž i při pochodních, a zpěwy nábožnými utwrzowali se we swém weřejně utajeném wyznání. I tu každému wolno jest, ale nikoli čestno, domníwati se, že oni scházíwali se podtají jen pro upokojení stinné stránky w přírodě lidské.

Hlawní ale nyní pro naše skaumání otázka jest: kdo byli a ku které sektě náleželi kacíři ti, kteří měli swé zwláštní arcibiskupy a biskupy w Čechách, a mezi kterýmiž wynikal učeností neznámý posawad lékař Richard? Byli-li to Waldenští, aneb Kataři, aneb nějaký jiný druh kacířstwí podnes neznámého? Já si tu netraufám nic rozhodowati. Důkladnější znatelé wěrouk kacířských ať wynesau o tom úsudek swůj. Dle známek nahoře od probošta Fridricha z Šumburka podaných musel bych hádati spíše na Katary nežli na Waldenské. Ale naskytuje se opět otázka jiná: zda-li totiž líčení, které činil dotčený probošt o českých kacířích, bylo prawdiwé a sprawedliwé? wzato-li bylo ze skutku skutečného, z prawdy na místě uptané a seznané, a ne raději z těkawých toliko powěstí a z ideí, které tehdejší duch wěku činil sobě o kacířích wůbec? To zajisté nepodléhá pochybnostem, že žalobce ten byl wíce náružiwý nežli swědomitý, a že neostýchal se winiti biskupa swého ze wšelikých přestupkůw, kterýchžto nepodstatnost později zjewně se dokázala.

Nemohl bych owšem uwoditi wýpowědi Šumburkowy

w podezření s oprawdowým důwodem, kdyby o té wěci byla nezachowala se s jiné strany památka, které nelze wíry odepříti naprosto. Dotčený již ode mne Matthias Flacius Illyricus čili Frankowic, chwalně známý někdy otec kritického dějepisu církwe protestantské w Němcích, wyprawuje we swém Catalogus testium veritatis, we článku o Waldenských (wydání r. 1608 na str. 1505), následující pozoruhodné okolnosti: In Boemiam, inde porro in Saxoniam, Slesiam, Moraviam et Poloniam doctrina Valdensium est ante annos 300 disseminata. Fuerunt enim in Longobardia veluti scholae seu academiae quaedam hujus verae Christi theologiae: quae omnia ex inquisitionum libris aliisque minime obscuris testimoniis probare possum. Habeo inquisitionem in Boemia et Polonia contra Valdenses sub rege Joanne circa 1330 domini annum factam, ubi inter alia diserta fit mentio collectarum, quas fratribus et praeceptoribus suis in Lombardiam soliti sunt mittere; et in alia inquisitione invenio, eos esse solitos ex Boemia causa discendi theologiam ad suos praeceptores Valdenses in Lombardiam proficisci, veluti ad scholam seu academiam quandam. A týž Frankowic psal r. 1568 we přípisu swé „Confessio Valdensium“: Habeo libros inquisitionum ante annos 300 conscriptos, qui testantur in Bohemia, Saxonia, Slesia et Polonia multos Valdensium dogmatis sectatores fuisse, eamque doctrinam ex Lombardia seu Gallia cisalpina (ut eam Romani vocarunt) propagatam fuisse. Eo reperio solitos esse Bohemos tum collectas pecunias, tum et discipulos ut praeceptoribus et ad scholas theologiae mittere. De qua re in Catologo testium veritatis prolixius disserui, propositis etiam plenius eorum dogmatibus.

O skutku tom tedy, že učený tento Slowan w Němcích, Vlačic-Frankowic, měl před sebau knihy inquisice nad kacíři w Čechách za času krále Jana wedené, a že w do-

tčených kacířích dle zawedené inquisice poznal on wyznawače učení Waldenského, nelze nikterak pochybowati. Či snad neuměl dostatečně rozeznáwati Waldenských a Katarůw od sebe? To těžko jest mi wěřiti, a ponecháwám toho k rozhodnutí saudcům kompetentnějším. Owšem ze za krále Jana i Kataři ještě w Lombardii měli sídla swá. Neurčitost časowé známky, když jednau Frankowic mluwí o třístoletém stáří knih inquisitorských, a podruhé o roku asi 1330, nemá dle zdání mého wáhy důležité do sebe. Prozatím dosti budiž na tom, že když w domácích našich pramenech z prwní polowice XIV století činí se zmínky o kacířích, nepodáwající určitých známek, jakowí a kteří ti kacířowé to byli, domnění o Waldenských nemůže slauti neopráwněným.

Nejstarší historikowé čeští, kteří určitě o bytu sekty Waldenské w Čechách mluwili, byli Aeneas Sylvius a Hájek; oba pak spůsobem, jakým o ní mluwili, dali potomním dějezpytcům hojné příležitosti a příčiny k nedorozumění a ku poblauzení. Aeneas Sylvius na několika místech we spisech swých swědčil o přízni, s kterau učení Waldenské w Čechách prý se potkáwalo: nejšířeji we známém psaní o pobytu swém w městě Táboře w měsíci červenci r. 1451. Znám jest obyčej jeho, nejen křiklawými barwami líčiti, ale i přeháněti a nadsazowati wše, cokoli zbuzowalo u něho nelibost a oškliwost. O městě onom a obywatelích jeho psal: „Quaecunque deteguntur inter Christianos impietatis ac blasphemiarum monstra, huc confugiunt tutamentumque habent: ubi tot sunt haereses, quot capita, et libertas est, quae velis, credere.“ A na jiném místě: „Ad Taboritas omnes haereses migravere, quas ab initio nascentis ecclesiae usque in hanc diem pestifera ingenia seminarunt. Sunt ibi Nicolaitae, sunt Ariani, sunt Manichaei, sunt Armeni, sunt Nestoriani, sunt Berengarii, sunt pauperes de

Lugduno: praecipui tamen apud eos Valdenses habentur etc.“ W této tak wšeobecné směsici kacířské jak pak by mohli pohřešowáni býti Waldenští? A wšak že spisowatel w expektoraci té wíce dáwal na jewo rozsáhlé učenosti, nežli kritického smyslu, o tom ač nyní psáti opauštím, wšak nikoli nepochybuji.

Hájek náš we swé kronice při roku 1176 uwedl, proti obyčeji swému, dosti dobré zprávy (patrně z cizozemských pramenůw) o počátcích sekty Waldenské w Lyoně: ale připojil k nim hned také pozdější její rozwinutí a osudy, jak we Francii a w Němcích, tak i w Čechách, kdežto prý „okolo Žatče města a Laun počali nezjewně ale tajně kázati a haněti swátostí Kristowých, řáduow duchownich a kněží: ale že ty bludy po stodolách a po jamách tajně rozsíwali, *jamníci* slauli. Potom pak po některých časich, scházejíce se spolu, nazí chodili muži i ženy, prawíce, že Adam a Eva tak chodili, a pán buoh že jim řekl: rostte a množte se a naplňte zemi, a tak spolu howadsky obýwali, a lidé jim říkali Adamníci ɔc.“ Prawí sice Hájek dle způsobu swého, že proměna takowá mezi Waldenskými udála se teprw „po některých časích“: ale náhlý skok s Petra Walda we XII na Adamníky XV století jest předce tak odwážný a nemotorný, že jím Hájek přewýšil i sám sebe. Nicméně nerozmýšlel se protestant Pawel Stránský uwěřiti jemu aspoň o tom, že prý Waldenští již roku 1176 přišli do Čech a osadili se tu okolo Žatče i Laun; a mnozí dějezpytci pozdější, kteří by snad nikdy byli neuwěřili Hájkowi, přijímali swědectwí nedomyslného Stránského bez rozpakůw za wěrohodné. Aeneášowa domnělého „Pikarda“, o kterémž brzy šíře promluwím, Hájek již určitě kladl do krajiny Pikardie we Francii, a činil jej sektářem Waldenským ɔc.

We druhé polowici XIV století, w době tak zwaných

předchůdcůw Husowých, ocitujeme se již w hojnějším světle historickém. Není pochyby, že ani té doby nepodařilo se wykořeniti na čisto z Čech onoho kacířstwí, proti kterémuž i arcibiskupowé horlili we provincialních statutech, i císař Karel IV wydal 18 září 1376 přísný mandát swůj: ale wůči welikému církewnímu přewratu, který, ač teprw zdaleka, připrawowal se dotčenými předchůdci, tratí pomalu wšecko dosawadní kacířstwí w Čechách swau důležitost a upadá wesměs do nepaměti. Že mužowé, jako Kunrat Waldhauser, Milič z Kroměříže, Matěj z Janowa i jiní, kteří tak říkaje připrawowali cesty husitismu, nebrali podnětůw ani poučení swého z wěrouky Waldenské, toho dokazowati ani netřeba. Podněty jejich leží pro nás na snadě: třenice mezi mnichy žebrawými a kněžstwem světským, a porušenost hierarchie Římské ještě wíce nežli domácího duchowenstwa, naskytowaly jim zjewných a bližších podnětůw dosti k působení jejich. Nezapírám, že mohli také oni a zejmena Milič z Kroměříže, míti nějaké známosti a styky s tajnými Waldenskými w Čechách: ale newěřím, že by k nim byli chodili do školy.

Přikročíme tudíž k wěku a ku působení Husowu. Když r. 1408 k rozkazu krále Wáclawa Zbyněk arcibiskup Pražský dal wyhledáwati w diecesi swé wšecky bludaře a bludy, aby králowstwí České od podezření kacířstwí mohlo býti očištěno, našlo se, že kněz Mikuláš z Welemowic, přijmím Abraham, kazatel slowa božího u Sw. Ducha w Praze, klonil se k učení Waldenskému. We wýslechu jeho dne 30 čerwna 1408, (zapsaném we Vol. XVII Actorum Consist. Prag. Nr. 7.) „interrogatus, qua auctoritate praedicaverit et praedicat, respondit, quod auctoritate sacerdotali, et secundo respondit, quod auctoritate Christi. Ad cujus verba D. Joannes (Kbel) vicarius dixit: tu non habes auctoritatem, nisi esset tibi a D. Archiepiscopo aut ejus aucto-

ritate concessa. Qui respondens dixit, quod nedum presbyteris, sed etiam laicis licitum est praedicare evangelium.“ Pro toto „kacířstwí“ uwězněn byw, když měl zase propuštěn býti, měl dříwe složiti přísahu obyčejnau, on pak zdráhal se učiniti tak. Wyprawuje příběh ten M. Hus sám těmito slowy: — „Dixi coram inquisitoribus haereticorum, M. Mauritio et Jaroslao episcopo et coram vicario in spiritualibus, quando vexabant sacerdotem Abraham, dicentes coram me, quod noluisset jurare. Ad quem dixi coram ipsis: Non vis tu jurare? Qui respondit: Juravi ipsis per deum vivum, quod volo veritatem dicere, et ipsi urgebant me, ut jurarem super evangelium et imaginem Crucifixi. Quibus ego Joannes Hus dixi, quod S. Joannes Chrysostomus tales vocat stultos, qui expetunt juramentum super creatura, quasi majus sit jurare per creaturam, quam per deum. Et statim vicarius in spiritualibus (nomine Kbel), dixit furiose: Ha magister, vos venistis huc ad audiendum, non ad arguendum! Cui dixi: Ecce, vos vultis istum sacerdotem condemnare, dicentes eum tenere *errorem Waldensium*, et ipse juravit vobis per deum: estne hoc justum? etc. (Wiz Depositiones testium, in Documentis M. J. Hus etc. edit. 1869, p. 184—5.)

Dle toho jisté jest, že učení Waldenské r. 1408 w Praze dobře známo bylo jak wůbec, tak i M. Husowi a přátelům jeho zwláště, z nichž i někteří k němu lnauti se zdáli. Ale ještě většího světla nabýwáme o té wěci ze žalobných článkůw, které známý Husůw sok, Michael de Causis, podal ku konci r. 1414 papeži Janowi XXIII w Konstanci, kdežto dí: „Habet pro se etiam generaliter omnes quasi haereticos, quia ipsorum pavit errores: scilicet Leonistas, Runcarios et Valdenses, qui omnes non curant censuram ecclesiasticam et odiunt Romanae ecclesiae auctoritatem, imo detestantur et vilipendunt.“ (Documenta M. J. Hus. ibid. p. 198.) Z toho widěti, že Hus znal se

dobře s Waldenskými, jichžto příbuzní a jako ratolesti byli Leonisté a Runcarii. Z toho ale owšem nenásleduje, že by oni byli mu bywali autoritau, a že by on byl od nich učil se bludům jejich.

Další datum Waldenské w dějinách husitských jest příchod do Prahy r. 1418 asi 40 „pikhartůw“ (Piccardi) s ženami a dětmi, kteřížto bywše prý pro zákon boží wyhnáni ze wlastí swých, utekli se tam, kdežto slyšeli byli, že slowo boží mělo swobodu. Proto (prawí Wawřinec ze Březowé) Pražané radostně je přijali, a ztrawau opatřowali; královna Sofie také s dwořany swými častěji je w obydlí jejich nawštěwowala, potřebám jejich milosrdně i s jinými bohatými wyhowujíc. „Raro tamen visitabant divina, nec visi sunt sub duplici specie sacramentaliter communicare; nec proprium secum habebant presbyterum, sed solum quemdam virum Latinum, qui in eorum linguagio libellos eis legebat.“ Byli to tedy sektáři původu a rodu latinského čili romanského, a muž ten, který jim knihy jejich předčítáwal, byl známý z dějin Waldenských „barbas“, t. j. strýc učitel. Jmeno „Piccardus“ u Wawřince z Březowé neznamenalo nikoli krajana z Pikardie francauzské, jakož Aeneas Sylvius a po něm mnozí jiní se domýšleli, nýbrž jest obyčejná u Čechůw XV století nadáwka wšech těch, kteří při swátosti oltářní zapírali transsubstanciaci, a jest jen česká forma známého w jiných jazycích slowa i jmena „Beghardus“; to dokazowal již Dobrowský (we swé Geschichte der böhm. Pikarden und Adamiten w aktách učené společnosti České z r. 1788 na str. 300 sl.), a kdokoli zná prameny a zwyky české XV století, nemůže o tom ani sebe menší pochybnosti míti. Horliwý kališník, Wawřinec ze Březowé, wedle Jana Příbrama auhlawní nepřítel Táborůw a wšech „pikhartůw,“ rád by byl krajanům swým a světu wůbec zoškliwil pikhartství,

co import lidí obskurných z ciziny, právě jako později Hilarius Litoměřický a jiní také užíwání kalicha wůbec co wynálezek německý zostuditi usilowali. We wěku, kde působením university Pražské Čechowé byli se octli na wrcholi europejské wzdělanosti, pokládány u nich wšecky zjewy na poli myšlének za podlejší, které nesly na sobě známku cizosti. Waldenští oni r. 1418 wytratili se potom z Prahy zase, nezůstawiwše po sobě památky: neboť důkaz jest na snadě, že ono „pikhartstwí“ (t. j. zapírání transsubstantiace) jiné mělo w Čechách poměry a původy, nežli mu wykázal stranný a náružiwý M. Wawřinec ze Březowé.

Nejzajímawější však a nejdůležitější mně známé swědectwí o stýkání se husitůw a Waldenských pochází z r. 1432, a čte se we weliké sbírce Mansiho (Collectio conciliorum, vol. XXIX, na str. 402). Na památném sboru církwe Franské, swolané do města Bourges ke dni 26 února 1432, čtena jsau „Advisamenta prolocuta per dominos praelatos et alios clerum regni Franciae et Delphinatus repraesentantes, qui Bituris convenerunt ad mandatum D. Regis“ ɔc., a mezi nimi článek jeden w tato slowa psaný: „In Delphinatu est quaedam portio inter montes inclusa, quae erroribus adhaerens praedictis Bohemorum, jam tributum imposuit, levavit et misit eisdem Bohemis.“ Určitěji, nežli zde se stalo, nemohlo by úzké a živé spojení prawých Waldenských se sektami husitskými ani naznačeno býti. W alpských krajinách někdejšího Delfinatu (Dauphiné) byla od starodáwna hlawní sídla sekty Waldenské, jakož to ze wšech jiných pramenůw dostatečně známo a pojištěno jest. Účastenstwí, aspoň mrawní, těchto Waldenských w osudu sekt českých musilo, jakož každý widí, býti nad míru weliké a horliwé, když pro wzdálenost místa nemohauce přispíwati jim ku pomoci osobně, odhod-

lali se k dobrowolné sbírce peněžné na podporu jejich w boji osudném. Patrno jest, že pokládali je více méně za sauwěrce své; a již sama ta zpráwa duchowenstwa franského jmenuje a líčí je ne co učitele, ale co učenníky Čechůw.

Jest tu tedy na čase a na místě, abychom obšírněji pojednali o rozepři, která mezi theology zahraničnými, starými a nowými, panowala i panuje opět o poměru starých *Waldenských* zejmena k někdejší *Jednotě bratří českých*. Mohu twrditi s jistotau, že w době husitské, t. j. od smrti krále Wáclawa do smrti krále Jiřího (r. 1419—1471), nebylo w Čechách nikde prawých Waldenských: neboť ti Čechowé, kteří od dáwna podtají lnuli byli k učení Waldenskému, ponořili a rozplynuli se záhy w duchowní anarchii a w moři wlnobitném nesčíslných domněnek husitských r. 1419—1422, ze kterýchž teprw pomalu počaly twořiti se strany nowé s programy určitými. Pročetl sem polemických spisůw z té doby množství weliké, a neuhodil w nich nikde na swědectwí o jsaucnosti a působení sekty té w Cechách; i mním, že by aspoň M. Jan Příbram byl neopominul horliti proti nim, kdyby o nich byl wěděl. Cokoli naskytlo se jich mezi Čechy po roku 1420, byli pohostinu meškající cizozemci, nejwíce Němci a zwláště stawu kupeckého, neměwší nikde stálého sídla. (Na to, co bratr Jafet r. 1600 we knize „Hlas strážného“ zaznamenal o powěstech, že by na podzimku r. 1433 legatowé sboru Basilejského w Praze byli poswětili několik Waldenských kněží, nelze spoléhati; aspoň to neměnilo w ničem dotčeného wěcí stawu.) Z té příčiny sluší také obmeziti smysl slow Aeneáše Sylvia, že našel r. 1451 Waldenské na Táboře: když tam wšecka kacířská wyznání měla nejen místo, ale i auplnau swobodu, proč by mezi nimi chyběti mělo Waldenské? A wšak když po konečném

potlačení sekty Táborské r. 1452 skrze Jiřího z Poděbrad počaly na mnohých místech w Čechách i w Morawě dělati se sekty nowé: „*Jednota bratří českých*“, powstawší r. 1457, wynikla záhy nad ně nade wšecky tak, že obrátila k sobě pozor wšeobecný. Odpůrcowé její, nemajíce pro ni názwu zwláštního, zwykli tudíž přikládati nowowěrcům dwě jmena, která, wedle obecného slowa „kacíř“, uznáwána za nejpotupnější: *pikharti* a *Waldenšti*. Za naší doby již sotwa kdo uměl by domysliti se auplného smyslu nadáwky jmena „*pikhart*“ w ústech kališnických: bylať to celá bohopusta hněwu, zlosti, nenáwisti a opowržení. Učenníci mistrůw Jakaubka ze Stříbra i Jana z Rokycan, nedělíce se od církwe Římské hrubě, leda učením o swátosti wečeře páně a kalichu, a bywše proto tupeni a nenáwiděni od ní co kacíři, lnuli čím dále tím wýhradněji ke swátosti té celau duší a celau myslí swau; u sprostého kališníka konečně wšecka podstata náboženstwí a pobožnosti zakládala se hlawně na klonění se a wzýwání těla i krwe boží w monstrancích, a na slawných při tom obřadech; cit jeho nábožný neznal tuším ani wznešenějšího a světějšího předmětu. Kdo tedy, jako Táboři a po nich bratří čeští, newěřiwše we transsubstanciaci, tudíž ani we přítomnosť boží we swátosti oltářní, neklaněli se a neklekali před ní, byli w očích jejich wesměs lidé nešlechetní a bezbožní, ba neznabohowé, kteřížto, jestliže odíwali se ještě twárností žiwota pobožného, byli tím horší a nebezpečnější pokrytci. Takowý as pocit a pomysl býwal tu spojen se jmenem „*pikhart*“! Ono bylo wždy a wšude hrubau a náružiwau nadáwkau. Proto kdo chtěli mluwiti zdwořileji a mírněji, užíwali raději jmena „*Waldenští*“, slaužiwšího také za příhanu, ale s menší urážliwostí. „Waldenský“ slulo kališníkům jen tolik, co kacíř cizozemec a Nečech.

Nechci zapírati možnosti, že ku přikládání jmena

„Waldenských“ bratřím českým dána také příčina okolnosti tau, že tito při zřízení řádu svého církewního r. 1467 byli se utekli také k Waldenským o swěcení kněží swých, a že později, zwláště ku konci XV a na počátku XVI století, Waldenští skutečně lnuli k učení bratří Českých. Známo jest, že i Dr. Martin Luther měl obyčej, w dopisech swých nazýwati bratří České tytýž ještě Waldenskými a pikharty. Tím méně diwiti se jest, že br. Ortuinus Gratius we swé knize „Fasciculus rerum expetendarum ac fugiendarum“ r. 1535 wyznání bratří Českých r. 1503 podané králi Wladislawowi nadepsal: „Professio fidei fratrum Valdensium“ a „Oratio excusatoria atque satisfactoria fratrum Valdensium regi Vladislao ad Hungariam missa.“ Potom dotčený již Matth. Flacius Illyricus čili Frankowic, našed mezi rukopisy swými prwní částku tak řečené „kroniky Táborské“, totiž konfessí Táborskau od r. 1431 a jiné spisy proti mistrům Pražským, dal je r. 1568 w Basileji wytisknauti pod nápisem „Confessio Valdensium“. Již dříwe (w Catalogu testium veritatis) byl ji jmenowal „confessio — cum nostra (doctrina t. Luterowau) consentiens validissimisque argumentis subnixa. Testatur vero Sylvius, apud Taboritas Valdensem doctrinam regnasse. Est sane longe melior ac purior in ea confessione sententia de omnibus religionis partibus, quam vel Hussi vel Viclefi fuerit. Ac nequeo satis mirari, qui acciderit, quod cum eodem tempore simul Hussius et Valdenses in Boemia fuerint, non tamen ex eorum collatione Hussius suam doctrinam aliquanto purgatiorem ac solidiorem effecerit, validioribusque argumentis sua comprobaverit.“ Protož we přípisu r. 1568 k dotčené Confessio Valdensium prawí: Credo hanc puriorem doctrinam etiam ante Hussium in Bohemia et vicinis locis fuisse, ac a Valdensibus propagatam esse, occasioneque tam vehementium certaminum

Huss refloruisse," a odwoláwá se k dotčeným nahoře aktám inquisitorským z doby krále Jana. Takto w mysli jeho Waldenští stali se učiteli netoliko Husa, ale i Táborůw; a domnění takowé přijato hned za prawdu od učených, nejen Waldenských, ale i protestantských wůbec. Dordrechtský kazatel Balthasar Lydius, r. 1616 a 17 w Roterodamu wydaw we dwau dílech „Valdensia, i. e. conservatio verae ecclesiae demonstrata ex confessionibus cum Taboritarum ante CC fere annos, tum Bohemorum circa tempora reformationis scriptis," jal se i důkaz wésti (we prolegomenách druhého dílu), že Táboři, duchowní otcowé bratří českých, byli sami potomci Waldenských, a sice na takowýto spůsob: Waldenští prý zplodili w Anglii Viklefa, Viklef zplodil Husa, Hus pak zplodil Tábory atd. Bratřím owšem takowéto s Waldenskými za jedno matení nebylo ani příjemno, ani lhostejno. Nejen zastaralé weřejné mínění o Waldenských co kacířích a pokrytcích, ale i zákony trestní nad nimi wynešené, nutily je k oswědčowání swé s nimi nejednoty, ba i nesauhlasu. Již prwní Jednoty zakladatel, bratr Řehoř († 1473), wyslowil se o rozdílu mezi staupenci jeho a Waldenskými určitě we spisu swém: „Kterak se lidé mají míti k církwi Římské", z něhož podal sem wýpis o tom we knize XIV dějin swých (IV, 1, str. 431—433.) Později zwláště Jan Blahoslaw we swé latině psané Summa dějin bratrských pronesl se w tato slowa: „Primi auctores Unitatis fratrum erant quidam Bohemi, reliquiae auditorum Mathiae Parisiensis, Hussii, Jacobelli, Rokecanae etc. — quibus nulla fuerunt commercia cum Valdensibus, imo quibus vix quisquam Valdensium visus fuit. Nam illi latitabant iis temporibus dispersi per regiones istas circa Boemiam." Ba i sám Joachim Camerarius psal we swé historii bratří Českých: „Nihil cum Valdensibus negotii gestum, neque illorum conventus actus est, hominum

externorum et advenarum, neque palam congredientium cum Bohemis, sed inter Bohemos res omnes tractatae sunt.“

Co tedy bylo prawdau we sporu tomto? — Jak já wěc poznáwám, wyznám hned předběžně, že strany obě měly wíce méně prawdy i křiwdy, jakož to z dalšího wýkladu mého ještě wyjewí se. Čechowé husitští byli oboje, i učenníci i učitelé Waldenských: ale wíce toto, nežli ono.

Wědecký a kritický duch wěku našeho nemohl minauti se s otázkau o původních pramenech učení Waldenského, to jest o literatuře Waldenské a její hojnosti, stáří a původnosti. Ukázalo se hned na prwní pohled, že Waldenští wůbec nemají wíce a neznají nyní rukopisůw swých starších, nežli na nejwýše z polowice XV století, že nejstarší a hlawní jejich knihy učebné psány byly teprw w prwní čtwrti století XVI, a že cokoli měli byli někdy staršího (jakož není pochyby, že je měli), zahynulo a zničeno jest we pronásledowání středowěkem tak auplně, že nezůstalo po něm ani památky. Přední wšak sběratelé jejich starých spisůw, Jan Pawel Perrin (w Genewě 1618—1619) a Jan Leger (w Leydě 1669), dowolili sobě nadsazowati stáří jejich a zabíhati s některými až do XII století, owšem bez platných důwodůw; přizwukowali jim, kromě theologůw některých, také ku př. bibliograf Senebier a znatel provencalních poesií Raynouard, kdežto nowější skaumatelé angličtí a němečtí, ku př. Dr. Todd w Dublíně, prof. Herzog w Háli, stáří těchže rukopisůw na nejwýš do druhé polowice XV století kladau. Nejauplněji a nejdůkladněji popsal je wšecky, které známy jsau w Genewě, Dublíně, Paříži a jinde, dotčený prof. Herzog we knize swé „die romanischen Waldenser“ (w Háli 1853). Ale což ještě powážliwějšího, jest to, že wydawatelé oni podali ty spisy hojně podděláwané a změněné, a to we smyslu nowoprotestantském, tak že prozradili klamný úmysl, pod-

kládati předkům Waldenským smysly čili názory a prawdy, kteréž jsau teprw wýskumy a pomysly wěkůw pozdějších.

Prawau epochu we kritickém dějezpytu těchto wěcí spůsobil A. Vil. *Dieckhoff*, knihau swau „Die Waldenser im Mittelalter," w Göttinku r. 1851 wydanau. Daw se do proskaumání, abych tak řekl, rodopisu wšelikých mnění a zásad wěroučných we protestantské církwi, dopídil se neočekáwaného wýsledku, že wěroučné spisy Waldenské, pokládané potud od mnohých za plody XII a XIII století, sepsány byly teprw na základě Táborské konfessí r. 1431, jakož ji byli wydali na světlo Flacius Illyricus a Balthasar Lydius; shoda obau textůw od něho wedle sebe postawených, a původnost táborského, zjewily se tak patrně a rozhodně, že důkazům od něho wedeným, kterak Waldenští učili se od Táborůw, a nikoli naopak, ani sebe odhodlanější odpůrce nemohl odepříti wíry. Počatá tím revise weškeré Waldenské literatury a wěrouky wedla ku poznání a uznání trojí epochy w učení Waldenském: prwní předhusitské, druhé husitské, a třetí reformační (we které totiž ono učení předěláwalo se pode wliwem reformatorůw německých a šwýcarských XVI století); a poněwadž, jakož sem již podotknul, celá nyní známá literatura Waldenská psána jest teprw od polowice XV století, počalo činiti se pochybným, jestli co a co wůbec z doby prwní a předhusitské zachowalo se. Objewení takowé spůsobilo mezi církewními historiky německými welikau a owšem zaslauženau sensaci (ačkoli již r. 1741 J. Chr. Köcher byl upozornil, že tištěná w Perrinowě sbírce „Epistola al serenissimo Rey Lancelau" ɔc. nebyla nic jiného, než podaný od bratří Českých králi Wladislawowi počet z wíry), a nejednomu zželilo se toho welice, že jasná někdy romanských Waldenských sláwa propadnauti měla tak neočekáwanému zatmění. Zdálo se mnohým, že Dieckhoff, ačkoli w podstatě měl owšem prawdu, předce

we wýwodech z objewení swého upřílišil se, a že bohdá wěc nestála tak zle, jak wypadala w jeho líčení. Nejprwé prof. Herzog, pomocí Pruské wlády a Berlinské akademie, jal se proskaumati bedliwěji a důkladněji weškeren sporný wěcí staw, a sepsal o něm r. 1853 knihu ode mne již připomenutau „Die romanischen Waldenser“, která přináší owšem mnoho žádaucího světla; potom prof. Gerhard von Zezschwitz wydal roku 1863 knihu pod titulem: „Die Katechismen der Waldenser und Böhmischen Brüder, als Documente ihres wechselseitigen Lehraustausches,“ Erlangen 1863, a snažil se patrně chrániti a hájiti Waldenských, prawdy Dieckhoffowy wšak nezapíraje. Tak rozpředla se o tom i nenepatrná ač wždy slušně wedená polemika, kteréž ale já tím méně dotýkati se chci, čím méně mi lze bylo sledowati ji we wšech wýjewech jejích.

Poważliwá při tomto sporu, jakož dotčení učenci sami uznáwají, jest okolnost ta, že jim theologická literatura jak Táborůw, tak i bratří Českých, welmi nedostatečně známa jest; a přidám k tomu, že o bratřích Českých berau své známosti a zprávy téměř jen od pozdějších spisowatelůw, jako Lasicia, Cameraria i Regenvolscia (Wengierského), kteří sami nebyli wždy dosti dobře zpraweni. Historie bratří Českých wůbec, ačkoli za naší doby zwláště přičiněním a zásluhau mého přítele A. Gindelyho nabyla mnoho světla i pokročila walně ku předu, jest předce (zwláště co do učebné stránky, a zejmena w nejstarší době své) ještě wůbec welmi nedokonale známa; w okolnostech našich tomu ani nemůže býti jinak. Pokud hojné a památné spisy předních mužůw, jakowí byli Petr Chelčický, bratr Řehoř, Prokop z Jindřichowa Hradce, bratr Lukáš Pražský (at drahně jiných méně důležitých mlčením pominu), práchniwější newšímané a roztraušené po bibliotekách nejwíce zahraničných a nedosti přístupných, bude již za

znalce poważowán, kdo wyčte pauhé nadpisy a tituly jejich: wniknauti do jejich obsahu, wytknauti, jaký jewí se w každé z nich pokrok práce myslné, kde jaké nowé naskytují se zárodky neb plody myšlének a prawdy nebo-li bludu, — to a podobné bude možné teprw, až ty spisy budau aspoň sebrány a skaumatelům přístupny. Já, poznaw a pročet owšem w oboru tom mnoho ještě wůbec neznámého, mohu wždy jen aspoň opodál a jen poněkud tušiti prawdu, která tu ze skaumaní wšestranného někdy na jewo wyjde; nesmím sebe ani jiných tajiti, že posawad i mé wědomí jen zlomkowité jest. Musel bych mnoho psáti, abych objewil a odstranil wšeliká mezi učenci nahoře dotčenými přirozená i téměř newyhnutelná nedorozumění, aniž mi čas k tomu stačí: nicméně pokusím se wyložiti aspoň některé důležitější a dle mého zdání nepochybné prawdy, které k uwarowání se dalším omylům budau poslaužiti moci.

Newím, bude-li ještě kdy možné wyskaumati a porozuměti dostatečně a jasně wšem zjewům a proměnám Táborské wěrouky, počna od prwních pokusůw r. 1416 w Austí Sezimowu až do úplného zničení celé sekty r. 1452; bylyť ony příliš hojné a mnohotwárné, zwláště w létech 1419 a 1420, a ze spisůw jejich předních původcůw, Morawana Martina Húsky (příjmím Loquisa, upáleného r. 1421), Jana Čapka, Sigmunda Řepanského, Jana Němce z Žatce a jiných, nezachowalo se nám téměř nic, ana reakce je zničila naprosto wšecky; silné a dlauhé wření a tření mnohonásobných zásad a domněnek wýstředních wedlo teprw r. 1422 ku konečnému rozchodu a ustálení se sekt zwláštních, mezi nimiž Táboři a Sirotci (později tak řečení) byli nejznámější. Zejmena wyznání Táborské wzalo na se teprw r. 1424 ukončenau a určitau formu, kterážto známa jest ze spisůw Mikuláše z Pelhřimowa, prwního a

jediného Táborského biskupa; proslulá Confessio Taboritarum od r. 1431 jest jen prwní těchto spisůw částkau, druhau větší wydal prof. C. Höfler teprw nedáwno we swé sbírce. Mimo to zachowalo se i několikero učených traktatůw Táborských w rukopisech, latinských i českých, kterýchž ale od dáwných let bohužel nikdo si wíce newšímá.

Mimochodem musím také poznamenati, že jakož s jedné strany Wawřinec ze Březowé, Jan Přibram, Aeneas Sylvius a jiní zastínili a stížili učení Táborské žalobami neoprávněnými, tak s druhé strany našli se i theologowé protestantští, kteří, jako Perrin a Leger Waldenským, podlé pozdějšího učení a rozumu swého také Táborům přičítali zásady a rozumy, o kterýchž těmto samým sotwa kdy se zdálo; zejmena wyprawowatel o wálkách husitských Zachariáš Theobald, neznaje skutečné prawdy, we swém díle r. 1621 wydaném, z pauhého domyslu podstrčil Táborům mimo jiná písma wšeliká k r. 1443 také jakausi konfessí w 15 článcích, která, jakož sem já již w Dějinách swých (knize XIV, str. 87) poznamenal, a jakož také prof. Dieckhoff w dotčené knize swé (na str. 138—140) dobře wytknul a dokázal, naprosto w odporu jest se skutečným wěcí průběhem. Klam takowý nesmí se přičítati ani Táborům ani bratřím Českým; obojí byli jím newinni.

Jiné nedorozumění pojí se k osobě a k učení *Petra Chelčického*, spisowatele téměř ještě neznámého, kteréhož ale já w Dějinách swých s dobrým swědomím nazwal sem předního (po Husowi) myslitele Českého w XV století; škoda, že o znamenitém muži tom tak málo zpráw se nám zachowalo! Já nyní nepochybuji, že on záhy a sice již před rokem 1420, měl hojnau známost učení Waldenského a libowal sobě w něm, ačkoli k němu nikdy wýslowně se nepřihlásil. Důkaz na to jest, že již r. 1420 aneb 1419 hájil proti M. Jakaubkowi zásadu Waldenskau o naprosté zá-

powědi prolévání krwe lidské, a tudíž i každé wálky; kteréžto zásadě potom i we wšech swých (mezi roky 1433 a 1443 skládaných) spisech wěren zůstal, měw o ní hádky jak s kališníky, tak i s Tábory. Také w jiných některých stránkách držel se učení Waldenského, ačkoli samostatný duch jeho nepoddal se mu cele a wýhradně, ale wybíral eklekticky i z jiných pramenůw hojných, které jemu přístupny byly (jako ku př. z knih mistra Protiwy, nám nyní již neznámých), a utwořil sobě sám swau zwláštní a ukončenau saustawu wěroučnau. Wynikala w ní zásada o zatracowání we křesťanstwu weškeré „moci mečowé“, tak že nikdo neměl účastniti se moci světské spůsobem jakýmkoli, nikdo zastáwati úřady státní, býti saudcem aneb konšelem; zakázáno bylo užíwati popraw, sauditi se před úřady a přísahati, wydáwati zločince na smrt, na wojnu jíti, ba i šenkowati a kupčiti ɔc. W Dějinách swých wyložil sem již, kterak tento Petr Chelčický stal se duchownim otcem Jednoty bratří Českých, kteřížto přijawše učení jeho na počátku cele, nezadlauho, při walně rostaucím počtu wyznawačůw swých, poznáwali wíce a wíce newhodnost jeho aspoň w té stránce, která se týkala dotčené moci světské, až nejprwé roku 1491, potom 1495 odřekli se jí zjewně a cele, owšem ne bez odporu menšiny, ježto později spojila se we stránku a sektu zwláštní (stránka malá, Kalencowa ɔc. *) Protož není diwu, že pozdější někteří spisowatelé bratrští, ku př. Lukáš Pražský, již nejen nehlásili se k učení Petra Chelčického a neuznáwali ho za swého, ale i polemisowali proti němu a přiwržencům jeho w této stránce. Jest to jeden z pří-

*) Srownej Dějiny, knihu XIV, str. 407—422 a knihu XVI str. 381—388, (w textu německém knihu IX, str. 466—482, a knihu XI, str. 424—432).

kladůw, kdežto bratří Čeští nezdráhali se, po naučení lepšim, oprawowati wěrouku swau, a objasňuje příčinu, proč pozdější spisowatelé bratrští o Petrowi Chelčickém co předchůdci swém tak málo a neradi mluwili a psali.

Z dosawadního wýkladu mého za to mám, že dají se wywoditi následující prawdy:

1. Waldenští měli sice od počátku swé zwláštní wěroučné zásady, kterýmiž dělili se od církwe Římské a stali se nepřáteli její hierarchie: ale neměwše mezi sebau mužůw učenosti na slowo wzatých, po několikero století postrádali w naučné stránce swé potřebné důkladnosti, určitosti a saustawné ukončenosti.

2. Učení Waldenské nacházelo w Čechách příwržence swé, owšem jen podtají, ale snad nepřetržitě od konce XIII do počátku XV století, t. j. do rozmnožení se husitismu, w němž pak i čeští Waldenští se rozplynuli.

3. Petr Chelčický, zdá se, že nabyl swé známosti o Waldenských ze starého tajného podání w Čechách, a nikoli teprw od příchozích do Čech Waldenských r. 1418 (proto že by jináče o těchto příchozích sotwa se byl zamlčel we wšech spisech swých).

4. Když zjewilo a upewnilo se w Čechách učení husitské, zwláště pak Sirotčí a Táborské, Waldenští romanští, bywše w živém s husity spojení, přijali učení ono s většího dílu za swé wlastní, a počali dle náwodu jeho skládati wěroučné knihy swé (1432).

5. Jakkoliw nepopíratelný byl wliw učení Waldenského při založení Jednoty bratrské roku 1457, owšem jen prostředkem Petra Chelčického, a jakkoli patrné bylo spolupůsobení nejmenowaného biskupa *) Waldenského při

*) Prawím „biskupa“, dle psaní o tom administratora utraquistického Wáclawa Korandy z r. 1478, a ne „kněze“ aneb „staršího“, jakož

zřízení Jednoty roku 1467, musí předce uznáno býti, že bratří Čeští we wšem, co se týkalo učení a zprawy církwe swé, počínali sobě weskrz samostatně a neodwisle od Waldenských, se kterýmiž i od počátku nepřestali býti we sporu we mnohých ohledech, a kterýmž r. 1491 a 1495, odřeknutím se učení Chelčického, ještě wíce odcizili se. Není ani nejmenší stopy o tom, že by kdy byli brali poučení od Waldenských, a pokud mé wědomí stačí, jest naprosto bezpodstatný domysl Herzogůw i Zezschwitzůw, že by bratr Lukáš Pražský, nawštíwiw r. 1498 romanské Waldenské w jejich krajinách, byl přinesl od nich sobě a swým nějaké nowé swětlo wěroučné.

6. Naproti tomu na jewě jest sice již nyní, že weliký, ba tuším wětší počet známých posawad nejstarších spisůw Waldenských, složen jest pode wliwem učení buďto Táborského, buďto Bratrského: ale celý rozsah této prawdy poznati lze bude teprw až literatura Táborská i Bratrská, zanedbaná posawad nejen w cizině, ale i u nás, wejde zpytatelům dějin církewních we známost auplnější. Mně ku př. naskytuje se domnění, ze zpráw od prof. Herzoga podaných o spisu Waldenském s nápisem „Ayczo es la causa del nostre departiment de la gleysa Romana“ („tato jest příčina našeho odstaupení od církwe Římské“), že on není nic jiného, nežli překlad podobného spisu bratrského, wydaného ještě za bratra Řehoře, tedy před rokem 1473. Diwné jest, kterak by Waldenští mluwiti byli mohli o swém odstaupení od církwe Římské, když za to měli, že církew jejich trwala již od časůw apoštolských, aneb aspoň od wěku císaře Konstantina i papeže Silvestra.

7. Literatura bratří Českých w poslední čtwrti XV a

jinde se udáwá. Srown. Dějiny k r. 1478 na str. 172 (německy na str. 192.)

prwní čtwrti XVI století byla mnohem bohatší a w obsahu swém důkladnější i učenější, nežli to nese za naší doby domysl obecný. Owšem že za onoho wěku obecné mínění w Europě nepokládalo nikoho za wzdělaného a za učeného, kdo neuměl přednášeti myšlének swých we klassické latině, a bratří psali tuším bez wýminky jen po česku, pročež učenci titulowaní zwykli byli hleděti na ně s wysoka: a wšak wěk náš přestal již dáwno držeti se míry oné při cenění spisůw učených, a zdrawá i bystrá důmyslnost mysli lidské jest jediné prawé měřítko ceny a hodnosti plodůw literárních wůbec. Mezi wýčitkami, proti kterým bratří čeští té doby hájiti se museli, byla i ta, že prý sobě příliš mnoho záležeti dáwali na ladě a skladě čili na formě spisůw swých, na správné dikci, na ušlechtilosti jazyka i na wnadách řečnických, jako by lepoty takowé we wěcech náboženských neslušné byly: *) oni pak odpowídali na to, že jestli kde zewnější ušlechtilost slušna jest a potřebna, jest především tam, kde o wěcech božských a náboženských jedná se. Již z této poznámky lze sauditi o duchu tehdejšího písemnictwí bratrského.

8. Pochybnosti o prioritě katechismu Waldenského neb Bratrského (z r. 1522) nedají se rozhodnauti na základě těch dat, které prof. Zezschwitzowi známy byly. Já sám, probíraje se w rukopisech husitských z XV století, uhodil sem několikráte na podobné katechismy, ale wážil sobě pramene toho tak málo, že sem si ani nezaznamenal, kde se nacházejí. Tím wíce wšimnul sem sobě létos (w máji

*) Takto psal o tom r. 1514 jeden mistr kališník: „Bludní pikharté-kacíři při swém naučení ozdobných slow lahodných i pochlebných užiwají, aby pod sladkými a lahodnými řečmi jedowatá naučení w srdce lidí sprostných k zatracení rozsíwali; jako newěstka lahodná přitahujíc k sobě nemúdré lidi“ etc.

1868) nalezeného w cís. král Wídenské bibliotéce katechismu, w rkp. 4557, psaném mezi lety 1420 a 1436. Podlé řeči užíwané, zejmena forem grammatických některých, jakož i podlé obsahu (ku př. otázky: „Co jest cierkew swatá?“ Odp.: „Jest sbor wšech wywolených k spasení“ a jiných), bylo by se domýšleti, že jest to spis Husův, ačkoli já toho na jisto twrditi nemohu a nechci: owšem ale pokládám za nepochybné, že dílo to složeno před rokem 1414, poněwadž w něm o přijímání pod obojí ještě ani zmínky není. Mnohé otázky a odpowědi katechismův Waldenského i Bratrského z r. 1522 podobají se, jakoby z katechismu Husowa (sit venia verbo) doslowně wypsány byly. Hodlám co nejdříwe wydati písemnau tuto památku i s wěrným latinským překladem, aby theologowé zahraniční lépe ji posauditi mohli (wiz Docum. M. J. Hus, Pragae 1869, na str. 703—712).

9. Netřeba wykládati, jak mylné bylo domnění oněch učených naší doby, kteří za to měli, že wzájemná wýměna učení Waldenského, Táborského a Bratrského počala teprw okolo r. 1489, když wíme, jak živé bylo spojení Waldenských s Tábory již před r. 1432. Následowně zbytečné bylo by také wywraceti wšecky na onom domnění wystawené domysly.

10. Neméně mylné bylo a jest identifikowání učení táborského a bratrského, kteréž jewí se tytýž we spisech dotčených učencův. Theologické učenosti neodpíral Táborům ani Aeneas Sylvius, a každé i sebe powrchnější nahlednutí do jejich literatury dá o ní přeswědčení dostatečné. Bratří Čeští ale w prwních dwau desítiletích bytu swého, zejmena pokud bratr Řehoř († 1473) byl na živě, wyhýbali se zúmysla wšem subtilným hádkám theologickým, chtějíce wždy jen sprostně wěřiti slowům písma swatého a nehlaubati mnoho; mělit přirozenau nedůwěru k učencům swého wěku, jakožto swémyslností prý nadutým a zbytečně swár-

liwým. Teprw když rozmnožil se počet jejich, pocítili také oni potřebu, vzděláwati wěrouku swau na základě hlubším a širším. Co do učení o swátosti wečeře páně a jiných některých stránek přidali se owšem nejwíce k někdejším Táborům, protože Chelčický byl tuto stránku zanedbal: ale činili to wždy s ohradau welice pilnau, aby lidé nedomýšleli se, že by chtěli následowati příkladu Táborského w hájení nauky swé mečem, čili jak se prawilo w „žižkowání“. Prwní skutečný učenec mezi nimi byl Prokop z Jindřichowa Hradce, bakalář Pražský od r. 1467, zemřelý r. 1507, 13 září; muž wynikající newšedními známostmi, ale ještě wíce přirozeným důmyslem a rozumem; že ho naše literární historie posawad téměř ani nezná, to aspoň zásluhám jeho nemá býti na ujmu. Po něm prosluli zwláště bratr Lukáš Pražský, chwalně známý náčelník celé Jednoty, jeho bratr Jan Černý, prwní botanik český a j. w.

K záwěrku této tuším již příliš dlauhé rozprawy budiž mi dowoleno připojiti jen ještě některé úwahy co pia desideria. W dějezpytu českém, po tak dlauhý čas zanedbáwaném a zúmysla ztíženém, naskytuje se mezer a nedostatkůw nesčíslné množství: kamkoli přihledneme, w každé stránce a w každém oboru pohřešujeme světla i jistoty; ještě stawiwo nikde není w úplnosti pohromadě, jak pak požadowati a očekáwati můžeme důkladnau a wšem potřebám wyhowující budowu dějin swých národních? Ale dle mého citu a přeswědčení jest nyní jedna z nejpilnějších a nejdůležitějších úloh našich: sbírati wšecky ještě pozůstalé písemné památky úsilí a práce ducha českého jak wůbec, tak i zwláště na poli bohoslownėm w XV a XVI století, a to w každém kterémkoli směru se jewil; shledáwati w bibliotékách domácích i zahraničných wšecky ty zahozené, zaprášené a zapomenuté wýklady, traktaty a

matrikaty, kterými někdy štaříčkowé naši horliwali proti sobě pro čest a sláwu boží; přepisowati a snášeti je dohromady, a podáwati z nich do weřejnosti aspoň to, co důležitějšího a swérodého w nich nalezeno bude. Nebudeť to bohdá práce newděčná: ba za to mám, že tu odhalí se wšelicos, co wěděti hodno jest, že wyplní se citelná i podstatná mezera w dějinách církwe křesťanské, a že zjednáno bude národu našemu i na tomto poli w památkách ducha lidského čestné místo, o kteréž Čech úsilně hlásil se po celé wěky, pokud ho nestihla pohroma, která konečně na dlauhý čas nejen duchowní, ale i fysickau bytost jeho uwedla w nebezpečí a w pochybnost.

22.

O Přibíkowi Pulkawowi z Radenína a jeho kronice České.) 1869.*

Mezi starými kronikami země České obrací k sobě právem přední pozor *kronika Pulkawowa*, wydaná již w minulém století ze starých rukopisův jak w latinském tak i w českém jazyku. Známo jest, že ona sepsána bywši pod císařem Karlem IV, považována byla po celá století, až téměř do věku Dobnerowa, jak doma tak i w cizině wšude za přední swod a sklad, a tak i za hlawní zdroj a studnici starých dějin českých, a že nejznamenitější pozdější kronikáři, Aeneas Sylvius, Hájek i Dubravius, čerpali především z něho swé známosti o dáwnowěkosti české. Z toho následuje, že welice na tom záleží, abychom zwěděli, kdo spisowatelem jejím byl, kdy a z jakých pramenův dílo swé zhotowil, jaké měl k tomu schopnosti, pomůcky a překážky, a kterak počínal sobě we zpytowání, sestawení a líčení historických podawkův swých.

Když já nyní před 40 léty (1829) spisowal sem swau „Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber", byla známost naše o Pulkawowi co spisowateli a o díle jeho ještě welmi nedostatečna i nespolehliwa; samo jmeno jeho podléhalo pochybnosti, o žiwotu jeho newědělo se téměř nic; proto mluwil sem byl o něm ještě pod nápisem „der sogenannte Pulkawa". Od té doby přibylo nám sice,

*) Tištěno w „Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag", Jahrgang 1869, Januar bis Juni, na stránkách 39—50.

přičiněním pp. Tomka, Dudíka i jiných našich dějezpytcůw, něco známostí o něm a dílu jeho: a wšak i ty, i ony, kterých také já časem dobral sem se, jsau wždy ještě jen kusé a nedostatečné. Nicméně pokrok stal se předce, jako jinde, tak i w této wěci, nenepatrný, kterýž tuto krátce wyložiti chci.

O spůsobu, kterak powstalo dílo Pulkawowo, jsau staré podawky již sice od dáwna před rukama: patrné wšak w nich nalezené odpory a chyby nedaly dopíditi se w nich prawdy s jistotau. Popatřme na nejstarší a nejdůležitější mezi nimi, a sice na slowa, jež podáwá rkp. university Pražské (I. D. 10.) asi z polowice XV století:

„Explicit chronica Boemorum, quam de anno domini 1374 ad mandatum ser^{mi} ac invict^{mi} principis et domini D. Karoli IV divina favente clementia Rom. imp. ac Boem. regis Przibico de Tradenina, artium liberalium doctor, congregavit ac composuit ab origine terrae Boemiae, omnium ducum et regum, qui suis temporibus ipsam gubernaverunt et in ea regnaverunt, ex omnibus chronicis omnium monasteriorum et quorumdam baronum, ubicunque potuit conquirere. Scitoque tamen istud, quod omnes res fabulosae et non verae ac fidei dissimiles sunt obmissae et rejectae: sed quod verum et certum est, de eis excerptum, hoc est in hac chronica mandato praedicti imperatoris positum. Nam illas omnes res certas et veras ac gesta seu facta suae terrae Bohemiae idem imperator, quam pervalide super omnes alias suas terras dilexit, solus omnibus chronicis monasteriorum et baronum visis et cum summa diligentia perlectis, memorato Przibiconi demandavit ex eis unam chronicam veram et rectam conscribere et in unum volumen redigere, quod et, prout cernis, fecit“ etc.

Slowa tato wepsal do rkp. Pražské bibliotheky ne

opisowatel kroniky sám, ale tuším sauwěký korrektor její. W jiných starých rukopisech latinských, pokud mně wědomo, zpráwa ta we wšech nedostáwá se; pročež již Menke, a po něm i Ludewig, wydali dílo to co „Anonymi chronicon Bohemicum“. Za to ale texty české kroniky této podáwají tím častěji zprávy o původu jejím. Hned nejstarší mezi nimi, psaný na hradě Raudnickém r. 1407 a nyní chowaný w bibliotéce Starobrněnského kláštera, píše: „Tato kronika jest od počátku České země i o wšech kniežatech i králích, ježto sú zprawowali swými časy: a takž pak k přikázaní slawného Karla IV ciesaře Římského, ze wšech kronik wšech klášterów, ježto shledány mohly býti, skrze Přibíka syna Dluhojowa z Tradenína, mistra školnieho od S. Jiljie, řečeného Pulkawa, w český hlahol z latinského, jakž najlépe mohlo býti, jest přeložena. It. jest znamenati, že wšecky wěci básniwé a neprawé jsú opuštěny, a což prawého a jistého jest položeno; neb ty wšecky wěci dřéwe řečený ciesař s welikú pilností w latinskú welmi krásnú řeč shromážditi jest kázal“ etc. Podobné zprávy, ač poněkud zkrácenější, podáwají také jiní rukopisowé čeští; jen jeden z nich, musejní z počátku XVII století, prawí, že kronika ta „skrze Přibíka jinak Přibislawa Dluhojowa (sic) syna z Radonína, ze slowanského hlaholu w český přeložena“ byla.

We wšech těchto swědectwích uráží předewším jmeno „*Tradenín*“, jakožto naprosto chybné, ano „Tradenína“ w Čechách nikdy a nikde nebylo a není; musí tedy čteno býti „z Radenína“, aneb aspoň „ze Hradenína“ (kterážto forma sice tytýž naskytuje se w listinách, ale také chybná jest), na místě „Tradenína.“ Potom i jmeno „*Dluhoj*“, na místě „Dluhowoj“, zdá se aspoň mně býti podezřelé. Dále titulu „*artium liberalium doctor*“, jejž dotčená zpráwa latinská dáwá Pulkawowi, já w listinách českých století XIV

nikde nenašel sem, a newím, pokud za zprávný považován býti může. Konečně nachází se odpor i w tom, že latinská zpráwa klade Pulkawu za skladatele textu latinského, rukopisy pak české wesměs za překladatele do češtiny. Že text latinský jest originalem, český pak překladem, o tom nemůže býti ani té nejmenší pochybnosti. Kdo tedy byl spisowatelem a kdo překladatelem jeho?

Od r. 1829 nabyli sme aspoň *o Pulkawowě osobě* několik zwěstí určitých a spolehliwých. We starých knihách zápisních konsistoře Pražské z let 1373—1379, majících signaturu *U. XV* a *U. XVI*, nalezli sme, i přítel můj prof. Tomek i já, několikero dokladůw o muži tom. Ke dni 7 Jan. 1373 jmenuje se tam skutečně „*Przibico* rector scolarum ecclesiae S. Aegidii.“ Ke dni 30 Jun. 1373 podáwá se zpráwa o zamýšleném té doby nowém stawení školy u S. Jiljí, a píše se: M. Borsso mandavit . . . D. Praeposito ecclesiae S. Aegidii majoris civitatis Pragensis, quod de obedientia in Wiesczan assignet pecunias omnes anni praesentis pro scolis faciendis dictae ecclesiae. Ibidem etiam canonicis ibidem praesentibus et citatis consentientibus mandavit, quod consentiant de hujusmodi assignatione. Ubi M. Johannes Pecznik tamquam vicedecanus consensit. Ibidem plebanus dictae ecclesiae promisit dare III sexag. gr. Mandavit etiam, quod D. Duchko LXXX gr., *Pulkaua* magister scolae L gr., Johannes Anima campanarius L gr. pro dictis scolis aedificandis assignent. In casu, ubi magister scolae alienaretur vel dimitteret scolas infra unum annum a data praesentium, extunc successor scolarum praedictarum debebit eidem *Pulkauae* dare L gr. jam dictos. Ubi etiam D. Petrus canonicus consensit.“ Ke dni 29 Aug. 1376 mezi swědky uwedenými jmenuje se opět „*Przibico dictus Pulkaua*, rector

scolarum S. Aegidii in Praga.“ Ke dni 6 Jul. 1377 zmínka se činí o rozepři, kteraužto měl „Przibislaus magister scolae cum plebano S. Aegidii“ a stanowí se „terminus ad idem ob spem concordiae hodie ad VII dies“. To wše čte se w dotčených aktách *U. XV* a *U. XVI* w archivu kapituly Pražské. Dále w archivu Pražského arcibiskupstwí, a sice we knihách Confirmationum ad ecclesias in diocesi Pragensi z let 1373—1390, nalezl sem pod lit. *D. 8.* zápis, kdežto „discretus vir *Przibislaus* rector scolarum ad S. Aegidium in Praga“ dne 19 Jul. 1378 ustanowuje se „plebanus ecclesiae in Chudienicz.“ Tamtéž ale pod lit. *D, 30* ke dni 24 Sept. 1380 nachází se zpráwa, že ad ecclesiam in Chudienicz „post mortem bonae memoriae Przibikonis,“ ustanowen zase farář jiný. Tudíž jisté jest, že Pulkawa umřel r. 1380 co farář Chudenický. Z toho ale zawírati ještě se nedá, že by stal se byl knězem a šel hned farářowat do Chudenic; ba možné jest, že ani nenabyl nikdy swěcení knězského, a požiwaje w Praze důchodůw z fary swé, za příkladem množstwí farářůw jiných swého wěku zastáwal powinnosti swé pastýřské w Chudenicích jen skrze najatého třídníka čili vikáře. Důkaz na to podáwá nejprw při zápisu dne 19 Jul. 1378 daný jemu titul „discretus vir“, ne „honorabilis“, a pak další zápis w dotčených aktách konsistoriálních U. XVI, kdežto ke dni 18 Sept. 1378 wyprawuje se: „D. Przibislaus plebanus in Chudienicz protestatus est, quod paratus esset recipere sacrum subdiaconatus ordinem: sed quia ordines non celebrantur, ideo dixit, quod non stat per eum, sed potius per diocesanum loci.“

Tak tedy *osobnost* Přibislawa čili Přibíka Pulkawy z Radenína i postawení a působení jeho w létech posledních (1373—1380) již dostatečně zjištěna jsau. Byltě skutečně školním mistrem čili rektorem kollegiatní školy

Swatojilské w létech 1373—1378, a předpokládáno o něm, že by ze služby té buďto propuštěn býti aneb i sám ji opustiti mohl; nebyl tedy ani kanownikem tamější kapituly, ani knězem wůbec, ale laikem i swětským učeným, jakowýchž za jeho wěku ještě pořídku se počítalo. Wždy pak wyznamenáwal se mezi wrstewci swými tím, že, náležeje k učenému stawu, wynikal spůsobilostí swau ku prácem učeným; protož není se diwiti, že obrátil na sebe pozor i císaře Karla IV.

Že císař ten měl účastenstwí we skládání kroniky Pulkawowy, jewí se, bez ohledu i na zprávy nahoře již dotčené, ze skutkůw následujících: 1) Wědomo jest, že Karel IV sám sepsal také legendu o S. Wáclawě. Biskup Marignola, spisowaw také k císařowě žádosti kroniku českau, při zmínce o smrti S. Wáclawa (Dobner. Monum. II, 153) doložil byl ta slowa: „cujus vitam gloriosus imperator Karolus IV abbreviavit, quae si placeret, hic esset inserenda.“ A wšak císař ne Marignolowi, nýbrž Pulkawowi dal wložiti legendu swau do jeho díla, a tak čteme ji (s Incipit: „Crescente itaque religione Christiana“ etc.) netoliko w Dobnerowě wydání (III, 90,) ale i u Menkena i Ludwiga. 2) Wložení hojných listin důležitějších obsahu státoprávního z archivu zemského neb králowského, jejž Pulkawa sám citowal pod jmenem „Arcana regalia“ (ap. Dobn. II, 288,) do kroniky té nemohlo se státi beze zwláštního císařowa wědomí a swolení, ba i poručení; prawda o tom každému znateli sama sebau jest na jewě. 3) Nemenší swědectwí wydáwá w té wěci také wetkání kroniky země Braniborské do kroniky české, an císař, jakož r. 1373 wpojil byl tu zemi do koruny České, tak i dějiny její chtěl míti w české wpojeny. Dle toho nic newadí, uznáwati zwěsti nahoře položené o Karlowě účastenstwí we skládaní Pulkawowy kroniky za prawé w podstatě swé,

a považowati tedy jej za spoluspisowatele. Odpor ten, že Pulkawu zpráwa latinská klade za spisowatele latinského textu, rukopisowé pak čeští za pauhého překladatele, dá se urownati tím, že on byl i jedním i druhým, jakož já již 1829 dokázati snažil sem se.

Přistupme již k uważowání díla samého. Před 40 léty znali sme jen dwojí recensí Pulkawowy kroniky: *prwní*, kterau wydali we známých sbírkách swých Menke r. 1730 a Ludewig r. 1737 z jednoho a téhož rukopisu od r. 1467, kterýž já r. 1833 poznal sem w Rehdigerské bibliotéce na Elisabethanum we Wratislawi, a kterýž wedle Pulkawy obsahuje také kroniky Františka kanowníka Pražského, dle druhé recense, a Wawřincowu z Březowé; *druhau*, kterau wydal Dobner r. 1771 we třetím dílu swých Monumenta hist. Boem. na str. 63—290, z rkp. bibliotheky university Pražské (I, D. 10,) jenž wedle Pulkawy také obsahuje i Marignolowo dílo i Wawřince z Březowé, a pochází asi z polowice XV století. Rozdil obau recensí jewil se zwláště w tom, že Pulkawa při prwním spisowání neměl před sebau pramenůw jiných, nežli dílo Kosmasowo, staré legendy o českých Swatých, oba prodlužitele kroniky Kosmasowy, Dalemila, dotčené listiny archivu královského a některé zwláštní nám odjinud neznámé zprávy z druhé polowice XIII a prwní XIV století; při druhé recensí ale čerpal již také z Vincencia i Gerlaka (čili Jarlocha), takže léta 1142—1198 nabyly u něho swětla hojnějšího, a užil také kroniky Braniborské, jakož již podotknul sem. O českém překladu, wydaném r. 1786 od Fr. Faustina Procházky w obnowené řeči, saudil sem, že wzdělán byl dle druhé recense; a wšak, poněwadž některé wěci kladau se w něm zpráwněji nežli w textu latinském, měl sem za to, že překlad ten mohl by poněkud i co nowá, a to již třetí, recense považowán býti.

Wšak i w tom ohledu rozšířily se známosti naše od r. 1829. Ačkoli já na cestách konaných po bibliothékách i archivech domácích a zahraničných musel sem pokaždé obraceti pozor swůj ku potřebám jiným a ještě pilnějším i doléhawějším, nemohl sem předce newšímati sobě i rukopisůw starých kronik našich, kdy a kdekoli se mi které naskytly. Takto poznal sem r. 1849 we Mnichowě we král. bibliothece nejen pod signaturau *Codex lat.* 476 A. rukopis latinského textu Pulkawowa, ale pod známkau *Codex german.* 1112, w rkp. XV století také *staroněmecký překlad* kroniky této, o kterém potud se nic newědělo. Předchází w rkp. dotčeném na listech 1—12 we fol. „Das buch genant Provinciale", potom l. 14—52 „Heinrichs von Müglen Vngerische Kronik"; pak na l. 53—169 stojí pod nápisem „Hie hebt sich an die Cronicka des Kunigrichs czu Behemen, vnd sagt wie sy zum Ersten wurden genennet." Počíná pak slowy: „Do die Kinder der menschen In dem acker Senar noch dem Syntflutt nicht bedachten noch In irem mut betrachtenn das geschehen gelubde zw Noe Irem Vater" etc. Nebylo mi lze srownáwati celý obsah překladu toho s texty latinskými prwní neb druhé recense: ale zaznamenaw sobě poslední jeho kapitoly od listu 161, a zwláště konec na listu 169, kdež o swatbě krále Jana we Špíru r. 1310 s Eliškau Českau mnohem hojnější jest řeč, nežli we známých textech latinském i českém, a kdež nápadná shoda se jewí s kronikau minority Mikuláše Čecha (na stránce jeho 349, w. Dudik, Ceronis Handschriften str. 424) pozoruji, že německý tento text uspůsoben jest swobodněji, aspoň na konci díla, nežli bywá obyčej u překladatelůw, a že tudíž mohl by také za zwláštní recensí díla Pulkawowa powažowán býti. Později také we Wolfenbüttelské bibliothece uhodil sem na tentýž německý text, ale kusý, an sahá jen do r. 946, a na

počátku XVI století dosti nezprávně psaný, an počátek w něm se čte: „So die kinder der menschen in dem acker Seiner (sic) noch der sintflut nicht bedrachen noch in Irm mut bedrachten das gescheen gelübde zu Nor (sic) irem Vater“ etc.

Nechci dnes zabírati se do rozjímání a srownáwání textůw ani latinských ani českých a německých kroniky Pulkawowy w rukopisech starých, jichžto počet hojnější jest, nežli podnes nese domnění obecné: práce ta bude bohdá podniknuta brzy na jiném místě s lepším prospěchem. Chci jen wůbec pronesti zdání své, zakládající se na prohlédání wšelikých rukopisůw ještě wůbec málo známých, že Pulkawa, pokud žiw byl, nepřestáwal oprawowati, doplňowati a dokonaliti dílo své wšemožně, tu přidáwaje co kde nowého zwěděl, tu opět wynecháwaje co za nezprávné uznal, a naprawuje omyly we jmenech i datách wšelikých. Protož za to mám, že již nesluší mluwiti ani o dwojí, ani o trojí neb čtweré recensí díla jeho, ale že auplné srownání obsahu wšech dotčených rukopisůw wynese časem swým větší rozmanitost textůw a recensí na jewo, nežli my nyní jen tušiti můžeme.

Toto mé zdání o častém a znenáhlém rozmnožowání i oprawowání kroniky Pulkawowy od spisowatele samého došlo w posledních těchto dnech značného potwrzení nenadálým objewením se důležitého rukopisu w Paříži, jejž napotom „*rkp. Pulawským*“ nazýwati chci.

Dne 3 února t. r. obdržel sem od p. Wojtěcha Kętrzyńského, doktora filosofie, bytem nyní w Poznani, psaní dané z Paříže, w němž mi oznámil, že w bibliothece knížete Wladislawa Czartoryského w Paříži pod známkau *0,1414* nachází se skwostný pergamenowý rukopis Pulkawowy kroniky české, psaný latině w druhé polowici XIV století na listech 139 nebo-li stránkách 278 we folio jednau

a tauž rukau, a obsahující na stránkách 3—250 dotčenau kroniku, str. 251—276 pak známý „Ordo ad coronandum regem Boemorum.“ Rukopis ten, ozdobený na str. 3 krásnými drobnomalbami, w textu pak barewnými kapitol initialkami, že náležel byl někdy slawnému biskupu Krakowskému, kardinalowi Zbyhněwu Olešnickému, kterýž wepsaw doň některé marginalie z dějin Polských, před smrtí swau r. 1455 odkázal jej byl biskupskému kostelu Krakowskému.

Zajímawau zprâwu tuto hned téhož dne oznámil sem byl w řádném posezení král. České společnosti nauk; a poněwadž spoluaud této společnosti, přítel a zeť můj Dr. Rieger, strojil se té doby na cestu do Paříže, požádal sem ho, aby přičinil se osobně, zda-li by možné bylo dostati literární poklad ten na některý čas do Prahy, kdežby obsah jeho mohl proskaumán býti podrobněji a užit k oprawení textu, jakož známo jest, welice porušeného, kroniky Pulkawowy. Kníže Czartoryský propůjčil se k žádosti této liberálností wzorně laskawau: a tak majíce již wzácný ten kodex w rukau swých, můžeme s potěšením probírati se w něm a ceniti jak formu, tak i obsah jeho sami.

Rukopis tento, na jehožto stránce 3 dole otištěná stampiglie swědčí, že jest „Z Biblioteki Puławskiey XX. Czartoryskich“, jest skutečně wzácný, skwostný a zwláštního pozoru hodný. Blány pergamenowé, formatu středního folio, jsau welmi auhledné a neméně čisté nežli silné; písmo na nich minuskule we knihách auprawných toho wěku obyčejná, s širokými okrajími prázdnými, leč kde korrektor sauwěký poklésky písaře wíce řemeslného nežli důmyslného na nich wytýkal. Psán pak jest rukopis ještě za živobytí jak Pulkawy tak i císaře Karla IV, a sice *před* r. 1374: důkaz toho jest na snadě a bije do oči, ana wšecka tak řečená Brandeburgica w něm ne do textu

položena, ale na okrajích rukau zwláštního a wšak sauwěkého písaře připsána jsau. Dwě miniatury na hořejší stránce počátečné (3,) jedna w liteře *C*, představující krále pod korunau na trůnu sedícího a držícího berlu w ruce, druhá na okraji malý medaillon a w něm erb králowstwí Českého, upomínají nádherau a jemností swau na podobné plody Zbyška z Trotiny. To wše opráwňuje k důmyslu, že kniha tato psána byla, ne bez wědomí spisowatelowa, pro wzácnau nějakau a wysoce postawenau osobu. Ba z korrektur některých, a zwláště na stránkách 245, 246 a 247 postawených, možné jest domýšleti se, že na nich buďto spisowatel sám, aneb jeho náwodem někdo jiný, ukládal po straně oprawy textu, které w rukopisech pozdějších již w textu samém jewí se. O wšech těchto důležitých maličkostech bude se moci podrobněji a důkladněji jednati, až chystán bude ze wšech exemplárůw text zprawný k nowému wydání kroniky té. Ostatně weškeren obsah rukopisu shoduje se nejwíce s textem od Dobnera podaným, ale končí prwní knihau na str. 250 w tato slowa: „Hic finis est primi libri hujus cronice, quoniam presagium Prziemisl primi ducis Boemie sicut supra dicitur est impletum“ (u Dobnera na str. 266), ač Brandeburgicum Dobnerowo str. 265—6 ještě na okraji téže stránky 250 připsáno jest. Zpráwa „Explicit cronica Boemorum etc.“ ode mne nahoře již postawená, chybí w rkp. Pulawském naprosto.

Máť pak rukopis tento ještě i jiné zwláštnosti, kterých konečně dotknauti musím. Jsauť to krátké přípisky z dějin Polských, rukau prwní polowice XV století, tedy dle wší prawděpodobnosti samého biskupa kardinála Zbyhněwa Olešnického, nejwíce co marginalie, a wšak někdy také do textu samého wložené. Jsauť wesměs obsahu buďto kritického, aneb doplňují a wyswětlují události české

z pramenův polských. Posledního spůsobu jsau zejmena přípisky:

K roku 1043 na str. 63, u Dobnera 118: Fames magna in Bohemia, ex qua tertia pars hominum periit.

„ 1072 „ 71, „ 124: Beatus Stanislaus in episcopum Cracoviensem assumitur.

„ 1079 „ 73, „ 125: Beatus Stanislaus Cracoviensium antistes a Boleslao Polonorum rege ad aram in eccl. S. Michaelis de Rupella occiditur. Cujus corpus in septuaginta duas pecias conscissum virtute divina reintegratur octavo Idus Maii.

„ 1085 „ 74, „ 126: ke slowům Juditha, filia Wratislai ducis Boemorum, přidáwá se: quae genuit animosum Boleslaum Bohemorum victorem.

„ 1109 „ 103, „ 148: po slowích „natus ex regina Swataua“ přidáwá se: qui in Polonia apud Boleslaum ducem Polonorum fratrem suum exulabat.

„ 1111 „ 107, „ 151: Swatawa: „genera Polona Kazimiri regis filia“, regina Boemiae etc.

„ 1120 „ 111, „ 154: po „fugitivus abscessit“ dodáno: „Poloniam, illic enim erat omnium exulum et fugitivorum receptaculum.“

„ 1178 „ 165, „ 195: „cum conjuge Sobieslai“ připsáno: „filia Mijeskonis majoris Poloniae et Pomeranorum ducis.“

K roku 1205 na str. 178, u Dobnera 205: „duci Poloniae“, přidej: „Henrico a Tartaris occiso filio ducis Henrici cum barba et sanctae Hedvigis ejus consortis.“

„ 1246 „ 195, „ 219: „dux Mesko Poloniae moritur,“ připsáno: „Oppoliensis.“

„ 1253 „ 201, „ 224: přípis na straně: „Cracoviensis episcopus Prandota largitur Przemislao regi Boemiae S. Stanislai martyris reliquias, eodem anno octava Septembris per Innocentium IV Assisio canonizati.“

„ 1272 „ 215, „ 235: oprawa: „Canonizata est beata Hedvigis ducissa Poloniae mill. ducent. sexagesimo sexto, XVIII Kal. Decembris, Viterbii per Clementem papam quartum.“

„ 1283 „ 223, „ 243: „cujus (Zavissii) uxor praedicta (Kunegundis) est mortua“ přidává se datum: An. dom. Mill. ducent. octuagesimo quinto, nona Septembris die.“

Mezi poznamenáními a oprawami kritickými jsau některá welmi zajímawá. Když k r. 1141 (na str. 121, u Dobn. 162) Pulkawa učinil zmínku o císaři Karlowi IV, kritik dobře poznamenal: „Ex hoc habetur, quod scriptor hujus cronicae novus fuit.“ Neméně slušná byla oprawa k r. 1260 (str. 206—228): „Non fuit eo tempore Adrianus papa, sed Alexander quartus.“ O korrektuře k r. 1096 (str. 90—138,) kde na místě „Brieg — situm in flumine Odra,“

klade se „Bardo ad ripas Nisse situm," nemohu hned sauditi, pokud oprávněna jest. Ale bedliwý kritik ten oswědčuje se také co wraucí patriota Polský naproti Čechům, když k r. 1061 (str. 68—122) slowa „Jaromir — ad ducem Poloniae fugitivus abscessit" oprawuje na „ad *regem* Poloniae Boleslaum;" když k r. 1093 (str. 89—138) zprâwu o dani, kterau Wladislaw Polský Českému Břetislawowi II se zawázal, nazýwá „pulcrum mendacium," a konečně když k r. 1292 slowa, že král Český Wáclaw při dobytí Siraze „dictum Loketkonem cum nonnullis aliis principibus captivavit" (na str. 236—252) cele wyškrábal čili wyradirowal z textu.

Ku konci nebude snad newhod, připojím-li zde aspoň ta místa z německého Pulkawy Mnichowského, která r. 1849 wypsal sem sobě, aby shoda jeho s kronikau minority Mikuláše Čecha, založenau také na díle Pulkawowě, prozatím aspoň lépe sledowána býti mohla.

Fol. 53—169 Inc. rubr. „Hie hebt sich an die Cronicka des kunigrichs czu Behemen, vnd sagt wie sy zum Ersten wurden genennet."

„Do die kinder der menschen In dem acker senar noch dem Syntflutt nicht bedachten noch In irm mut betrachtenn | das geschehen gelubde zw noe Irem vater das do sprach | mit nichten werd ich vliesenn furpass mit den wassern der sint | flutt alles fleysch vnd wirt setzen meinen pogen In die wolcken | des hymels vnd wirt ein tzeychen des gelubdes tzwischen mir | vnd dem ertrich Abr mer misstrawten | sy got von forchte abr | pawten sy von der tzukunftigen syndflutt wegen ein Stat vnn ey | nen duren, in die aller grosten hohe Der almechtig gott was | Ir vnweyssheyt straffende vnd betzayget dy grossheyt seyner gotlichen almechtigkeit vnd an der selben stat teylet er Ir tzun|gen In tzwovndsybenczig sprachen vnd von dem yst genant der | selbig thurn Babel | das do lautet | noch der ausslegung schendung | der czungen, doselbst nam auch eynen vrsprunck dye sprach | Slowanica das do mit verstortem wort yst geheyssen Slawoi|cum, von dem das volck der selben sprach heyssen Slawoni, wann in yr czungen Slawo vnd Slawi heyssen wort vnd worter vnd also

von dem wort vnd wortern der genanten Sprach heyssen sy Slowani darvmb dy vorgenanten Slawoni wichen von dem velde senar vnd gingen durch Caldeo vnd komen In das Lant do nu wonen dy kriechen darnach gingen sy fur etlichen ärm des meres darein ging eyn grosser mer Bey bysanciam welcher Bysancia nu heysset Constantiopel vnd gingen In die ertrich als mit namen Bulgariam | Russiam seruiam dalmatiam Caruaciam Bosnam Carinthyam | Ystriam vnd Carniolam welch sy noch Auf dyssen hewtigen tag | Besyczen | czu dem leczten was was (sic) In caruatia ein mensch mit namen Czhech der durch eins Begangen todschlages wel|gen eins freyen verlies das selbe teyl Caruatiam mit seinen Brudern vnd seiner geselleschaft ging er zu suchen ein newes vaterland in dem er sicher mocht Beleyben von stat zu stat fur ging vnd ging an dy Tunaw darnach kom er In das vater|lant das nu In latein heysset Bohemia vnd In tewtsch Behemen daromb Bohemia wird genant von Boch das yst got nach der Ausslegung der czungen Slawonica Also mit der Ausslegunge der czungen sein sy geheyssen Bohemi von dem namen gottes furwar Bohemia Inn der czungen Slawonica wird geheyssen czechi nach dem namen des Ersten Einwoners der czech vand das vorgesprochen ertrich mit seinen prudrn (etc)

fol. 161a. „Babst Celestinus starb nach dem kom Bonifacig der achtet."

„ *161b.* „Wenczeslaus ward gekront mit sein frawen In der kirchen zu Brag zu Behemen einen kunig."

„ *162b.* Wenczeslaus ward auch gekront czu eym kunig In Polen."

„ *163a.* „ Gregorius Byschoue czu Prag starb darnach kom Andreas (sic) Johannes (sic) kung zu Vnngrn starb es wart erwelt der Jung Wenczeslaus sun Wenczeslay."

„ *163b.* „Die Unngrn erwelten einen Andern kung genant Carolus ein sun karoli des kungs sicilie."

„ *164b.* „Kunck Wenczeslaus starb nach Im volgt sein sun Wenczeslaus der eynig Erbe In dem Reich behemen."

„ *164b.* „Wenczeslaus XVIII Jar ward ertodt zu Olmutz."

„ *165b.* „Rudolfus starb vnd Heinricus von kernten wat erwelt zu kung."

„ *167a.* „Es stund gar vbel In Behemen do Heinricus von kernten das Reich Inhe hyelt wann er lies gar vill lewt totten."

„ *168.* „Heinricus der Romisch kunig het hochzeyt mit seinem

erst gerpon sun sun Johanni vnd mit Elyzabeth czu Speyr gar kostenlich.“

— *Explicit Fol. 169*^{b}: — „Etlichen mit tanczen vnd dye andrn mit stechen vnd dy | gancz stat zu Speyer frewet sych mit fruchtparn frew | den vnd dy styme der frewenden frewden widr clang | abr auf dem houe do verwunderten sych alle dy die | da Bey stunden der starcken langen stangen vnd Sper | dye dy Behemen furten vnd dy Anndern von einem ann|drn volck gehelmt odr gewappent die forchten sich czu | Reyten widr sy vnd keyn Invon erczayget sich dem | zu nehen der Behemen vnd ob er villeycht ausskom vbr | dy czyle do ward er vnsichr vnd widrkeret das pfert | aus dem wege das er ycht entgegen ging den kumen | den kom abr eyn entgegen So ward er von dem pferd gestossen vnd das spere | zu prach In kleine stucke die ding | sein geschehen zu der glorien vnd ern der newen prewt | vnd czu abent mit vorgen der Benedeyung dr Brewtigam | vnd dy Brawt *Et sich est finis si non vis credere tunc accipe cinis.*

Stručný přehled dějin Českých doby starší

(až po r. 1526 *)

1. Úwod.

a) Jewiště a rozsah dějin českých.

Dějiny české (historie česká) dají se pojímati s ohledem buďto na *zemi* čili krajinu a celek státní, jenž slowe *Čechy*, aneb na *národ* w zemi usedlý a spojený we státní celek swůj. Jelikož ale každé historické wyprawowání jest líčení skutečného zápasu swobodné wůle lidské w životě společenském s odpory tu přírodnými, tu strojenými, a jelikož záwisí od dostatku historického podání wůbec, mohau také jen činy a osudy *národu Českého* býti popředním a wlastním předmětem historie české. O prwobydlitelích země této před Čechy nedostáwá se nám určitého podání dějinného, aniž sluší sestawowati historii z pauhých domyslůw; a kdyby Čechowé přestali býti Čechy, aniž měli celku wládního pro sebe, t. j. kdyby poněmčili se naprosto a wláda jejich saustředila se we Wídni, nemohlo by již napotom o dějinách českých řeči býti, práwě jako

*) Tištěno we Slowníku naučném, dílu II, na str. 375—388 (r. 1861). It. w knize: Čechy, země i národ, w Praze, 1863, str. 214–259.

na př. we Francii dnešní o dějinách burgundských. Poněwadž ale národ Český, rozhoštěný po Čechách, Morawě a někdejším Opawsku we Slezích, náležel od jakživa k jednomu celku státnímu, kterýž pode jmenem *koruny České* zachował se i podnes, musí historie česká wztahowati se zároweň k zemím dotčeným, a přihlédati tytýž i k jiným krajinám, které aspoň dočasně spojeny byly s korunau Českau. Naproti tomu byl by omyl, potahowati w obor dějin českých onen širší celek státní, jehož částkau stala se w nowějším teprw wěku koruna Česká sama; z celku toho jen tolik do nich uwedeno buď, kolik newyhnutelně potřebí k úplnému jim porozumění.

b) Powšechný ráz a wýznam.

Dějiny české jsau dějiny národu *slowanského*, bydlícího nejzáze na západu a jako w srdci Ewropy, a zachowawšího byt swůj na spůsob půlostrowa w moři *německém*. Z toho hned následuje, že w něm dwa živlowé, slowanský a německý, stýkají, potýkají a pronikají se wespolek od wěkůw až po dnes. Hlawní známka *Slowanstwí*, w čas wystaupení jeho na jewišti dějin, byla swoboda lidu obecného; hlawní známka *Němectwí*, w čas prwního stýkání se s Čechy, moc a zřízenost. Slowan od jakživa neužíwal zbraně k útoku, ale k obraně, nebažil po panstwí, ale zdráhal se poroby, nežádal nežli w pokoji a úklidu těžiti orbau a řemesly, i nesnadno ocitował se w poměrech prostrannějších, nežli jsau rodina i obec; u něho ráda ujímala se demokratie bezuzdná, tudíž swoboda sice a rownost wšech spolubydlitelůw, ale také newázanost a nepodřízenost jedněch druhým, nedostatek wyšší autority, ústřednosti a oswěty, a tudíž politická nedospělost a málomocnost. Neboť jen autoritau twořiwá i drží se we společnosti lidské

jednota i pořádek, moc a wláda, státní řád a mohútnost; jen wyšší rozhled politický uznáwá potřebu oné wzdělanosti (civilisace), která podáwá se a roste od národůw k národům, od wěkůw k wěkům, co nejušlechtilejší kwět a nejdražší dědictwí ducha lidského. Hlawní zdroje oswěty w dáwnowěkosti byly s jedné strany w lidu Izraelském prawá wíra w jednoho boha, s druhé u národu Řeckého rozumná filosofie, zwláště pak zdrawá logika, pošlá ze školy Sokratesowy; spojení a zdokonalení obau we *křesťanstwí*, a uwedení i zdomácnění tohoto we světowládném *Římu*, přewyšují swau důležitostí wšecky jiné skutky dějin světowých. Jimi zarodila se jadrná ona *oswěta ewropská*, kterážto, ač dušena i kalena od swého zrození nepřízniwými živly nesčíslnými, wlastní swau mocí předce co nějaký oheň božský zmáhala se wěk po wěku, panuje podnes světu, a panowati bude i w budaucnosti nedohledné. Největší porušení brala hned s počátku z přílišného absolutismu a centralisace starých císařůw Římských, jichžto působením skrze mnohá století ochabnul a zakrsal duch lidský, a národowé se byli stali takořka pauhými stády bez wůle a moci. Nastalo sice wzkříšení skrze tak řečené *stěhowání se národůw*, w němž energie osobní dostala se na wrch, a na místo uchřadlé jedinowlády staupila mnohowláda bujná, kteráž ale sobeckým směrem swým přičinila ještě neplechy a neřesti, ano na místě jednoho panowníka wyrojilo se jich na sta tisícůw, a to surowých i krutějších, nežli byl onen. Na štěstí ale duch křesťanský, ač neušel také porušení, měl předce wždy tolik wýtečnosti a mrawní síly do sebe, že již nedal zahynauti owšem důstojenstwí člowěckému. *Papežstwím* Římským a *císařstwím* Karolingickým utwořily se na západě nowá dwě centra oswěty a umění panowničího, ježto jala se zahrnowati wšecky národy do oboru swého působení.

I Čechowé museli se stýkati s nimi, a buďto zahynauti w zápasu nekonečném, aneb opustiti dáwné spůsoby swé, a pokřesťaniti i podwoliti se pod wyšší moc ústřední. Zwláště od té doby, co *Maďaři* osadiwše se w Podunají překáželi přímému spojení jejich s Cařihradem, nemohli již domáhati se řádůw ewropských, leda prostředkem *Němcůw*. Tito tedy we dwojím ohledu stawili se před Čechy: co národ sám o sobě, bojowný a bažící po kořistech i panstwí, a co šířitelé nowých řádůw náboženských a společenských, které byli z Říma přijali. Bohužel ale oni, bažíce především po panstwí, za swé apoštolowání we Slowanech požadowali wšude hlawně daní a poroby. Křesťanstwí, jehožto základní známka jest wšeobecné bratrstwí pokolení lidského, čili uznání hodnosti člowěčí w každé osobě a rownosti wšech před bohem, w rukau německých proměnilo se w pomocný nástroj chautek panownických. Pod jeho praporem podmanili sobě Němci nejeden národ slowanský, jenž se wzpíral od nich přijmauti jeho dobrodiní. Čechowé ušli témuž hlawně přijmutím wíry křesťanské od apoštolůw slowanských, ale nemohli odolati, aby newnikly k nim řády církwe latinské prostředkem Němcůw, a s nimi jakási odwislost od říše Německé. S tím spůsoby wlády německé, rozdíly stawůw a řády feudální, panstwí jedněch a poroba druhých, i weškero ústrojí autority západoewropské wtíraly se do národu, a jaly se měniti znenáhla sociální poměry, mrawy a obyčeje, ba i jazyk jeho, zwláště když se králům Českým widělo, podpírati moc swau proti šlechtě domácí také potahowáním cizího kapitálu i cizích sil dělných, tudíž hojných osadníkůw německých do země. Nedálo se to owšem bez odporu; stýkáním se s cizotau zmáhalo se i uwědomění české. a starodáwný duch demokratický odoláwal, tu jen passiwně, tu i činně, pokroku w měnění prwotních řádůw

domácích; zápas ten powěký působí, jak weškeren téměř obsah, tak i největší zajímawost dějin českých. Čechy následkem toho staly se záhy w Ewropě takořka mostem mezi západem romansko-německým a slowanským wýchodem. Nejpamátnější úkaz toho byly nepokoje husitské, w nichžto staroslowanská demokratie jala se i brannau rukau dobýwati zase ztraceného pole swého. To, co w prwowěkých zásadách křesťanských bylo srodného s duchem původně slowanským (bratrstwí wšech prawowěrných a rownost před bohem i před zákonem), napomáhalo znamenitě i počátku i wzrůstu a moci sekt husitských, zejmena Táborůw a Sirotkůw, bojowawších, jak sami prawili, netoliko pro wíru, ale i pro národnost slowanskau. Byl to w jistém smyslu wrch působení českého w dějinstwu, když oni opřewše se we jmenu čistého evangelium a národnosti swé proti dwěma hlawním ústawům společnosti středowěké, hierarchii totiž a řádům feudalním, uwedli prwní zásadu *reformy* do žiwota ewropského: ale bywše utkáni netoliko weškerým západem sjednoceným, nýbrž i domácími již žiwly feudalními, a nepodporowáni od rodákůw swých na wýchodě, po zápasu dlauhém a podiwuhodném podlehli konečně w bitwě u Lipan. Od té doby wítězstwí žiwlůw a řádůw západoewropských, ač wýtečným Jiřího Poděbrada působením ještě na čas pozadržené, stalo se konečně neodwratným a neodolatelným. Šlechta feudalní, dostawši se na wrch, ochromila nad sebau moc královskau, pod sebau pak uwedla lid obecný do poroby; a nezadlauho národ, kterýž dříwe zplodil byl wálečníkůw a hrdin množstwí světu na odiw, nepostačil již ani uhájiti sebe sám. Pomocí zahraničnau wztýčila se sice moc panownikowa w zemi zase, zwláště o tak řečeném sněmu krwawém 1547 a w osudné bitwě Bělohorské 1620; ale i to wydařilo se již jen k zemdlení národu, tak že přišla doba, kdež i

konečné jeho zahynutí, zároweň ostatním kmenům slowanským na Polabí, předpowídáno, a od nepřejících w pochybu dáwáno býti mohlo, náleží-li mu ještě právo národnosti. Patříce tedy k celku dějin českých, shledáme, že tu owšem nemáme činiti s národem mohútným a co do politického ústrojí a moci své pořád rostaucím, jakowí jsau ku př. národowé Anglický, Franský a Ruský, ale s národem poměrně malým, jenž we stýkání a potýkání se s živly západními osamocený, daw se opět a opět do zápasu nerowného s ustrojenau reakcí světa Římskoněmeckého, po tytýž zázračném wywinutí sil, wysílený klesal a hynul dlauho nebezpečně, až teprw w době nejnowější ukazuje procitlé opět snažení národní, o němž jest důwodná naděje, že powede ke skutečnému wzkříšení a znowuzrození.

c) *Epochy dějin Českých.*

Pokud u dějepiscůw, jak wůbec wšech, tak i českých zwláště, panowal obyčej w historii bráti zřetel popředně jen na *panowníky*, jejich rodinné poměry a půtky i proměny, udáwal se jim rozdíl dějin českých dosti přirozeně w dějiny *staré*, za panowání Přemyslowcůw, od prwopočátku až do roku 1306, *we střední*, za panowníkůw z domu Lucemburského a Jagellonského až do r. 1526, a w dějiny *nowé*, pode králi z domu Habsburského a Lotrinského od roku 1526 do nynějška. Starý wěk, jakožto nejdéle trwawší, poddělowán zase na dobu *pohanskau* až do roku 873, dobu křesťanských knížat a králůw jen osobních až do roku 1197, i dobu králůw dědičných od roku 1197 do 1306; což ačkoli dálo se jen z pauhého pohodlí, dalo by se nicméně i hlubšími důwody poněkud osprawedlniti. Nyní ale, když u dějepiscůw oswícených wšech do popředí historie čím dále tím určitěji stawen bywá *národ*, jeho

činy a osudy, a weškero rozwíjení, zkwétání a chřadnutí života jeho státního i saukromého, musí také w dějinách českých wyhledáno býti dělidlo důkladnější, nežli poskytowati mohau samé toliko poměry osob panownických. Prawili sme již, že hlawní obsah a známka dějin českých jest odwěké stýkání se *Slowanstwí* s *Němectwím*, a tudíž wnikání živlův německých, jež Čechowé buď samoděk buď i bezděky přijímali do života svého weřejného i saukromého, tedy nenáhlé poněmčowání se, více co do ústaw, práw a poměrův státních a společenských, nežli co do jazyka i powahy národní. Rozdílné tohoto němčení stupně a příčiny, na kterých se zakládaly, stanowí nám tudíž přirozené dělidlo rozdílných dob čili epoch dějin českých. Patříce však na celek dějinného toho praudu, seznáme w něm dobu více nežli dwaustoletau, powstalau původně odporem proti němčení, a lišící se ode wšech ostatních přiměšowáním do života národního a panowáním w něm živlu jiného, *náboženského* totiž: byly to nepokoje husitské, počawší rokem 1403 a skončiwší úplným wšech podobojích wypuzením ze země r. 1627. Do té doby padá wrch působení českého w dějinách světa, ale spolu také osudný a neodwratný národu pád. Ohromná tato episoda wším právem dá se považowati za *střední wěk* dějin českých, tak že cokoliw ji předchází, ke *starým*, co po ní následuje, *k nowým* dějinám odmísiti se může. Dle toho celek jejich rozpadáwá se na tři hlawní rozdíly: na historii *starau* od nepaměti až do 1403, na *střední* od 1403 do 1627, a na *nowau* od 1627 do nynějška.

2. Stručný přehled dějin starých

Wěk starý nejpříhodněji na články následující rozděliti se dá: *a*) wěk předslowanský; *b*) wěk slowansko-pohanský od polowice V století až do přibytí bratří Cyrilla

a Methodia do Morawy; *c*) Čechy křesťanské a knižecí s ústrojím wlády pauze slowanským až do roku 1126; *d*) Čechy knižecí a královské s přewahau ještě řádůw slowanských, od 1126 do 1253; *e*) Čechy královské, s přewahau řádůw feudalních atd.

a) *W době předslowanské* mluwí se zwláště o dwau národech, panowawších někdy po sobě w Čechách, o galických čili celtických *Bojech* a německých *Markomanech*. Prawí se, že onino přiwedeni Sigovesem z Galie do naší wlasti okolo r. 388 před Kristem; tito pak wedením Marobudowým okolo r. 12 před Krista pána narozením wpadše do země, panstwí sobě w ní osobili a podrželi až do V století po Kristu. Historie wšak celá wěku toho powažowati se musí za nepodstatné předhradí dějin českých, na jehožto držení nemnoho záleží, ano nestojíc nikde na pewné místní půdě, plno jest nejistoty a mlhy. Nelze zajisté ani twrditi, že by Tacitowo „Boihemum“ bylo skutečně dopadalo na hranice nynější wlasti české, ani stanowiti, kde které z oněch měst stálo, jejž Ptolemaeus we druhém století po Kristu kladl asi do krajin našich. Ba kdyby některá jmena řek a hor českých nepřipomínala sama zwukem swým původu cizojazyčného (*Labe* = *Alb*, *Wltawa* = *Fuldaha*, *Jizera* = *Isera*, *Říp* = *Rip* atd.), mohlo by brátí se i w pochybu, zdali národowé cizí byli kdy skutečně osedlí w Čechách a netoliko nájezdnici dočasní. A wšak tím méně přidati se lze k domyslům, že by Bojowé a Markomani sami byli kdy původu slowanského. Římané staří, měwše mnoho s nimi činiti, nebyli tak tupé mysli, aby byli neuměli rozeznáwati skutečných Němcůw od přirozených nepřátel jejich.

b) Nemnohem wíce jistoty a swětla panuje w dějinách *wěku slowansko-pohanského*, ačkoliw ony tu již aspoň nabýwají podkladu skutečně historického. Marné jest domá-

hání se určité doby, kdy lidé národu slowanského poprwé přistěhowali se do Čech a do Morawy; a na pauhých domyslech nesluší stawěti historie. A wšak tolik aspoň může za prawdu přijato býti, že po Hunsko-Attilowském rozwlnění se národůw, tedy asi od polowice V století, Čechowé a Morawané w nynějších sídlech swých již osedlí byli a zůstali až podnes. Stará u lidu powěst chce tomu, že národ slowanský wedením muže wýtečného jmenem *Čecha* osadil se w zemi této, a jmeno wůdcowo že potom přešlo na weškeren lid jeho i na zemi celau. We wlasti swé bylo podnikati Čechům prwní poněkud známé boje s Durinky a Awary; proti nátiskům, kteréž od těchto trpěli, přispěl jim ku pomoci *Samo*, wálečník šťastný, jemuž podařilo se založiti prwní slowanskau říši (r. 627—662) w Čechách, Morawě a blízkém Podunají, kteráž ale po jeho smrti rozpadla se zase. Odtud až do času Karla Welikého mlčí historie o Čechách. Za to wyprawují národní powěsti o *Kroku* a o dcerách jeho Kasi, Tetě a Libuši. Kněžna Libuše, powolawši prý *Přemysla* ze wsi Stadic na trůn český, stala se s ním pramateří nejstaršího rodu knížat Českých, t. j. *Přemyslowcůw*, kterýž wyhynul po meči r. 1306. Ke jmenu kněžny Libuše pojí se w paměti národu také domnělý základ města *Prahy* (asi prý r. 723) a báječná powěst o Wlastě čili o boji dřwčím, powstalém prý po její smrti. Potomci Přemyslowi na trůnu českém jmenují se Nezamysl, Mnáta, Wojen, Unislaw, Křesomysl a Neklan, konečně Hostiwít, otec Bořiwoje, prwního křesťanského knížete. W řadě těchto knížat wyniká jen Neklanowo jmeno powěsti o boji jeho s Wlastislawem knížetem Luckým čili Žateckým, jehož potřel prý chrabrým wůdcem wojska swého Čestmírem. O wálkách, r. 805 a 806 s Karlem Welikým nešťastně wedených, nezachowala se paměť w národu Českém, i jest pochybno,

žeby Čechowé císaři tomu aneb jeho potomkům byli se kdy ku poplatnosti zawázali; Morawané zdá se, že r. 803 w Řezně uznali nad sebau wrchnost jakausi říše Franské, ale kníže jejich *Mojmír* a potomci jeho snažili se čím dále tím zdárněji o založení mohútné říše slowanské. Wálky, kteréž wedl prwní král Německý Ludwík (843—876) proti Čechům i Morawanům, zůstaly bez prospěchu; ssadil sice Mojmíra (846) i ustawil synowce jeho Rostislawa na trůnu morawském, ale wraceje se zase utrpěl w Čechách welikau porážku, po kteréž r. 849 následowala jiná i ještě větší a rozhodnější. Rostislaw od té doby usilowal o úplnau nepodlehlost říše swé, kteréž požiwal i skutkem, an Ludwík, chtěje pokořiti jeho (855), wrátil se domů bez wítězstwí a se škodau welikau.

c) *Čechy křesťanské.* Křesťanstwí nebylo sice od wěku Karla Welikého ani w Morawě ani w Čechách owšem neznámo; w Nitře již za Mojmíra (836) poswěcen byl kostel křesťanský, a již 1 ledna 845 dalo se bylo pokřestiti čtrnáctero pánůw českých w Řezně: ale prawý počátek obecného pokřesťanění národu stal se teprw r. 863. příchodem bratří *Cyrilla* i *Methodia*, jež powolal byl kníže Rostislaw k sobě, aby wymanil se i w církewním ohledu z panstwí německého. Snaženi toto národní, po žalostném pádu Rostislawowě r. 870, nabylo wyššího zdaru synowcem jeho Swatoplukem, ač méně ušlechtilým, a nezadlauho spatřuje se moc panowníka morawského sahající na seweru až k řekám Zále a Wisle, na jihu ke Dráwě, na wýchodu k Tise. Čechowé sami octli se we spojení s říší Morawskau, a protož nediw, že kníže Bořiwoj I r. 873 neb 874 dal se na dwoře Swatoplukowě pokřestiti od arcibiskupa Methodia. Uwedená tudíž dwojitost obřadu církewního w Morawě i w Čechách, řeckoslowanského totiž a německolatinského, zaplétala se rozmanitě do wšech sporůw

státních té doby, až wpád Maďarůw do Uher (892), smrt mohútného Swatopluka (894), neswornost synůw jeho, uchýlení se Českých knížat Spytihněwa i Wratislawa (synůw Bořiwojowých) pod ochranu říše Německé w červenci 895, a konečně hrozný úplný pád říše Morawské w měsíci srpnu 907, zjednali přewahu živlu německo-latinskému. Tím připautáni Čechowé nawždy k západní Europě, an pokrok osvěty stal se jim možný jen we spolku s ní. Bohužel že Němcům křesťanství naskytowalo se hlawně jen co prostředek k rozšíření panství jejich; proto těžko bylo synům Wratislawowým w Čechách, *Václawowi I* (swatému) 928—935 a *Boleslawowi I* (Ukrutnému) 935—967, šířiti a pewniti wíru křesťanskau w zemi a neupadati spolu pod wrchní wládu silných panowníkůw německých, Jindřicha Ptáčníka i Oty Welikého. Václaw zawázal se ku placení daně, aniž dále strojil odporu proti Němcům; Boleslaw po čtrnáctiletém boji r. 950 podwolil se sice ku poplatnosti a wěrnosti, ale wítězstwími nad Uhry a jinými skutky wálečnými připojiw Morawu a část někdejších Charwat na seweru k zemi swé, zmohútněl tak znamenitě, že i sami Němci obecně králem ho nazýwali. Pod synem jeho *Boleslawem II* (Pobožným) 967—999, zakladatelem Pražského biskupství (973), zasahowaly hranice říše České hluboko do Uher i do Polska, a Čechy sausedily s Ruskau říší sw. Wladimíra bezprostředně. Pod tímto panowníkem proslawil se církewním působením swým wnitř i wně Čech druhý biskup Pražský sw. *Wojtěch* (982—997), a založeni w Čechách první klášterowé. Ale nešlechetností nejstaršího syna jeho *Boleslawa III* (Ryšawého) a nestatečností dwau mladších, *Jaromíra* i *Oldřicha*, rozpadla se opět říše Česká, a málo chybělo, že nestala se sama částkau říše té, kterau *Boleslaw Chrabrý* w Polště chytrostí a statečností neobyčejnau zakládati se jal. Ohawný Boleslaw III

wypuzen (1002) a powolán na jeho místo z Polska *Wladiwoj*; jenž když umřel po několika měsících a počal panowati Jaromír, Boleslaw Chrabrý úskokem více nežli násilím 1003 stal se pánem Čechův, i zamýšlel prý učiniti Prahu hlawním sídlem rozlehlé říše své, awšak pomocí Němcův wyhnán w září 1004 zase, a Jaromír (1004—12) i Oldřich (1012—1037), držíce se pewně říše Německé, upadali w newládu a závislost wždy hlauběji, až Oldřichův syn, statečný *Břetislaw I* (1037—1055), stal se prawým obnowitelem říše České. On připojil Morawu opět k Čechám, uwedl práwa panownikův českých ke Slezsku we skutek, wymíniw si za ně poplatnost od Polákův, stanowil nawždy nedílnost říše, spořádal dědičnau poslaupnost knížat uwedením zákona o staršinstwí atd. Naproti říši Německé nabyly Čechy pod ním opět větší samostatnosti. Syn a nástupce jeho *Spytihněw II* (1055—1061), známý téměř jen pro nechuť swau k Němcům, panowal jen krátce; tím déle bratr tohoto *Wratislaw II* (1061—1092), od r. 1086 spolu první *král* Český. Titule toho nabyl za dobrowolné ale welmi platné služby, kteréž činil císaři Jindřichowi IV jak wůbec, tak i proti papežům zwláště. Protož také od těchto za krále nebyl uznán. Wratislaw byl zakladatelem důležité kapituly Wyšehradské; pod ním zaskwěl se první známý umělec český Božetěch, opat slowanského kláštera Sázawského. Synowé jeho wládli sice po sobě trůnem českým, *Břetislaw II* (1092—1100), *Bořiwoj II* (1100—1107 a opět 1117—1120), *Wladislaw I* (1109—1117 a opět 1120—1125), konečně *Soběslaw I* (1125—1140): ale zákon o poslaupnosti starších rušen byw přečasto a nedaw nežli *Kunratowi I* (1092) a *Swatoplukowi I* (1107—1109) dosednauti na trůn jen na krátce, stal se příčinau hojných a tytéž krwawých rozbrojův, jak w zemi wůbec, tak i mezi knížaty zwláště. Mezi památnější události wnitřní za doby

této náleží konečné zaniknutí obřadu slowanského a s ním weškeré literatury cyrilsko-slowanské w kláštěře Sázawském a tudíž w Čechách wůbec r. 1096, wyhlazení rodu Wršowcůw 1108, počátky jakési školstwí a wzdělanosti latinské, (jejímž nejskwělejším úkazem byl dějepisec Kosmas † 1125) a j. w.

d) Čechy knížecí a králowské, s přewahau ještě řádůw slowanských (1126-1253). Až po rok 1125 w Čechách celé zřízení jak zemské tak i dworské zachowáwalo ráz staroslowanský; netoliko ústawa župní čili hradowá udržela se w dáwném spůsobu swém, ale i dwůr knížecí zřízen byl po slowansku, s župany nádwornímí, wladaři a kmety rozličnými. Po slawném wítězstwí u Chlumce (1126), když *Soběslaw I* smířil se úplně s císařem Lotharem, přijat jest mezi přední důstojníky říše Německé co nejwyšší její číšník, a tím nejen zamezeno jeho se odštěpení w úplnau samostatnost, kteréž po nastalém tehdáž boji mezy Wiblingy a Welfy nebylo lze ani ubrániti, ale zjednáno také užší spojení Čech s Němci na základě rownějším. O skutečné poplatnosti Čechůw nebýwalo již wíce řeči, a panownik český otočil se napotom dwořany dle spůsobu německého, komorníky, maršálky, truksasy atd. Po úplném zwítězení křesťanstwí w Čechách dle smyslu církwe latinské byl toto zase prwní značnější awšak cele dobrowolný krok na dráze poněmčowací. Netrwá dlauho a německé spůsoby wšelikých immunit a priwilegií počinají se jewiti čím dále tím hojněji we společnosti potud úplně slowanské. Hlawními působci a pomocníky proměn takowých stali se brzo biskupowé Pražští a wyšší jejich kněžstwo, ježto taužili po moci a práwích, jakowých požiwali biskupowé a kněží němečtí; tudíž usilowali wíce méně wymaniti se z poslušenstwí knížat Českých a slušeti bezprostředně pod císaře Německé. Snažení takowé wystaupilo na jewo již pod nástupcem Sobě-

slawowým, synem Wladislawa I *Wladislawem II* (1140—73), kterýž r. 1158 powýšen byw na královstwí, slul napotom „král Wladislaw I.“ Neobyčejné tohoto panownika energii podařilo se nejen udržeti jednotu státu, ač ze mnohých stran úsilně podrýwanau, ale i zwelebiti moc českau a wkládati se zdárně a skwěle do záležitostí zahraničných. We wýprawě křižácké do Palestiny r. 1147 neuchránil sice swých lidí wšeobecné pohromy na křesťany přišlé, ale r. 1158 a násl. získal sobě i swým weliké chwály w dobýwaní Milána pro císaře Fridricha; 1164 wyprawiw se do Uher proti Řeckému císaři Emanuelowi, nabyl netoliko wojenské sláwy, ale i wzácných kořistí. Pod ním slynuli biskupowé Jindřich Zdík Olomaucký († 1150) a Pražský Daniel (1148—67), jenž prwní činil se knížetem říše Německé, od císaře mnoho potřebowán býwaw w diplomatických pojednáwaních. Po Wladislawowě wšak ustaupení (1173) a smrti (1174) wypučilo se tolik neduhůw a neřestí we weřejném žiwotě národu Českého, že než minula čtwrt století, stát celý octnul se na kraji záhuby, — owšem hlawně za příčinau ošemetné politiky císařůw Německých, Fridricha I Barbarossy († 1190) a syna jeho Jindřicha VI († 1197), kteříž usilowali o rozdrobení a zničení moci a panowání rodu Přemyslowcůw českých. Knížata rodu tohoto, jichž bylo té doby do 25 žiwo pospolu, nesnadili se bez přestání o wrch moci w Čechách i w Morawě; Wladislawůw syn *Fridrich* wypuzen již r. 1173 od *Soběslawa II* příjmím „knížete selského“, a r. 1179 wypudil ho zase; wšak sotwa udržew se, a to nejwíce císařowau pomocí, nejprw 1182 proti Kunratowí Otowi Morawskému, 1184 proti Wáclawowi, když umřel 1189, měl za nástupce nejprw téhož *Kunráta Otu* (1189) a po jeho smrti *Wáclawa II* (1191); po toho wyhnání pak *Přemysla Otakara* (1192), a zase když i ten wypuzen (1193), biskupa *Jindřicha Břetislawa*

(† 1197). Aby zachował jednotu státu, podal byl národ posléze wrchní wládu biskupowi swému, an byl Přemyslowec. Po smrti toho biskupa *Wladislaw III*, nejmladší krále Wladislawův syn, maudrým a ušlechtilým swým chowáním nejpodstatněji pomohl ke wztýčení zase a zwelebení moci české. Umluwau 6 pros. 1197 postaupil trůnu českého dobrowolně staršímu bratru *Přemyslu Otakarowi I*, spokojiw se napotom titulem a mocí markrabě Morawského; a uwedením Milíka Daniela II, nebažiwšího po panstwí, na biskupskau stolici Pražskau, překaženo rozdrobení se státu také w té straně. Saučasná smrt císaře Jindřicha VI a nastalé w Němcích rozbroje odstranily nowé nebezpečí; a Přemysl Otakar korunowán byw nejprw (15 srpna 1198) w Mohuči od Filipa, potom 24 srpna 1203 w Meziboru od Oty IV, a tudíž uznán i od papeže za krále, stal se brzy sám předním rozsudím we wěcech německých. Panownik ten silný jewil do sebe wíce odwahy a důrazu, nežli útlé swědomitosti. Nabažiw se manželky své Adléty Mišenské, zapudil ji a děti její twrdě a ukrutně 1198, a zasnaubil se s Konstancií Uherskau, matkau potomního krále Wáclawa I. W říši Německé po hojných proměnách teprw 1206 přilnul cele ke straně Staufowcův, stal se hlawním pomocníkem cís. Fridricha II we mladších jeho létech, začež 26 září 1212 zjednal zřejmé uznání práw koruny České od panowníkův německých; r. 1216 uwedl zákon o poslaupnosti prworozenců w na trůnu českém. Neméně důležité bylo ustanowení práwních poměrův moci světské a církewní r. 1221 a 1222 po šestiletých tuhých rozepřích s biskupem Ondřejem († 1224), jímž staroslowanská ústawa hradowá čili župní w Čechách utrpěla prwní welikau ránu; neboť za příkladem kněží počali záhy také páni čeští bažiti po wýsadách i immunitách wšelikých, což obé jalo se chromiti a rušiti jak hmotně tak i mrawně

dosawadní moc a působení úřadůw *cúdních* (saudních). Přemysl Otakar I ještě před smrtí swau († 15 pros. 1230) dal byl korunowati na trůn český syna swého Wáclawa I i manželku jeho Kunhutu Staufownu (6 ún. 1228), pročež tím méně bylo sporu o dědictwí trůnu, an rod Přemyslowcůw, nedáwno ještě tak hojný, již jen na syny králowy a na Děpoltice (potomky knížete Děpolta I † 1167) obmezen byl. Za kralowání *Wáclawa I* (1230—53) stal se prwní znamenitý krok ku poněmčení země. Král i dwůr jeho, zachutnawše sobě we mrawích a obyčejích, zbraních a kroji, ba i w jazyku a literatuře německé, uwedli je také w oblibu u předních pánůw českých, kteříž od r. 1241 počali nowým hradům swým německá dáwati jmena, ježto potom w rodech jejich stala se i dědičnými; privilegie a immunity we smyslu práwa německého počaly rozdáwati se hojně, jak jednotliwým šlechticům, tak i celým městům, jichžto zřizowání na spůsob německý dálo se netoliko pro příchozí do Čech a Morawy Němce, ale tytýž i pro tuzemce samy. W odporu wšak proti strannému tomuto směru zwedal se i národní smysl a jazyk, a některé z nejlepších kwětůw básnictwí staročeského zasahují do této doby. Také w zahraničních záležitostech bral král zřetel swůj téměř wýhradně jen do Němec, a účastnil se w popředí welikého zápasu mezi císaři a papeži, nejprw ku prospěchu Fridricha II, bratrance manželky své, potom proti němu we prospěch kurie Římské. Nejchwalnější památku pojistil sobě Wáclaw I neobyčejnau srdnatostí, kteraužr. 1241 postawil se na odpor welikému wpádu Mongolůw čili Tatarůw we Slezsku, Morawě i Rakausích, tak že pomohl jim nemálo k úmyslu, nepokračowati dále ku podmanění Europy. Příčiny zpaury a odboje českých pánůw, jimiž král r. 1248—9 na čas s trůnu swržen a syn jeho Přemysl Otakar naň postawen byl, nejsau

dosti známy; on pak zwítěziw, pány některé potrestaw a se synem se smířiw, dopomohl tomuto i ku panowání w Rakausích r. 1251, když domácí tam rod Babenberský byl wyhynul. Po Wáclawowě smrti 22 září 1253 nebylo již jiného Přemyslowce na živě, nežli jediný tento syn a dědic jeho.

e) *Královská říše Česká s přewahau řádůw feudálních (1253—1403).* Král *Přemysl Otakar II* byl w celé Přemyslowcůw řadě nejwýtečnější panowník; za jeho 25letého kralowání (1253—78) dostaupily Čechy newídané dotud wýše moci, blahobytu a sláwy, až zbudiwše, co přední mocnost europská swého wěku, obáwání a odpor weškeré národnosti německé a uherské proti sobě, podlehnauti musily opět spojené jejich síle. Král ten, co hlawní politický reformator celé středowěkosti, proměnil také poměry práwní státu swého dosti podstatně, a poněmčil je w té míře, že již napotom setřen byl s nich ráz pauze slowanský. Snaha jeho směřowala hlawně k upewnění moci králowské w zemi proti šlechtě hojné a bohaté, howící swéwoli a přepychu, i politicky nebezpečné, ana wládla úřady župnými téměř wýhradně. Protož wystawiw weliký počet nowých pewných měst a hradůw, osazowal je z většího dílu příchozími Němci kolonisty, tyto pak oddanými sobě úřadníky ze šlechty nižší a z lidu obecného. Němci, předčiwše tehdáž we průmyslu wůbec a zwláště w umění hornickém, z něhož (a zejmena z Jihlawy a z Kutné Hory) šlo králi bohatství znamenité, byli mu wšude tak wítáni, že nejen naplňowal jimi Prahu i jiná města swá, ale odewzdal jim i celé kraje, jako Loketsko, Kladsko i Trutnowsko, aby wládli jimi dle spůsobu swého; korunowal pak dílo své uwedením poslůw městských na sněmy zemské, a tudíž založením nowého zwláštního stawu politického w zemi, městského totiž. Hledáno wšelijak decentralisowati župy a

centralisowati moc saudní na dwoře králově, z čehož wywinuly se později nejwyšší úřady a wšeobecné desky zemské w Praze. Řády feudální počaly zkwétati hojně, ale uwodilo se spolu také blahodárné právo zákupní do Čech, a nejen školy a nauky, ale i krásné umění a průmysl, obchod i řemesla, těšily se z hojné přízně královy. Někteří přední šlechticowé následowali skwělého příkladu panownika swého; jiní stawili se mu na odpor; ač nelze owšem říci, že by to byli činili pro zachowání ducha národního. Otakar II nebyl nikoliw nepřízniwcem národnosti swé české: ale tajiti nelze, že tímto nedočkawě kwapným a hromadným němčením zasadil jí prwní ránu powážliwau. I jest to wýjew hluboce tragický w jeho žiwotě, že mu sauzeno bylo utrpěti konečně tím samým živlem, kterýmžto, snad nechtě a newěda, prohřešil se byl sám proti národu swému. Když zajisté moc jeho byla se wznesla nad míru, netoliko připojením Rakaus, Štýrska (1260), Korutan a krajin přímorských až po Terst a Pordenone (1269 a sl.), ale i opětowanými slawnými wítězstwími nad Uhry (1260, 1271, 1273) a neméně slawným účastenstwím we wálkách křížowých proti pohanským Litwanům (1254—5, 1264, 1267—8), kdežto w Němcích trwalo po dlauhá léta úplné bezwládí: uražená i pobauřená wyhlídkau na mohutné panowání slowanské hrdost německá konečně se wzchopila i přičinila se wšemi prostředky o podwrácení a záhubu jeho. Zwolen energický muž, hrabě Rudolf Habsburský, na královstwí Římské, upuštěno od půtek s papeži, a powoleno jim wše čeho žádali, aby získala se jejich přízeň; wstaupeno we přátelské úmluwy s dworem uherským, prahnaucím po pomstě za utrpená pokoření; spojenci Otakarowi odtrženi od něho sliby a obětmi welikými, a ponaukáni k odboji nespokojení poddaní, jmenowitě šlechtici netoliko štyrští a němečtí wůbec, ale i

walná část českých a morawských. Takž již při prwním válečném setkání 1276 opuštěn jsa i zrazen od předních podpor swých, musel Otakar odříci se wšech zemí kromě Čech a Morawy nabytých. Když ale smlauwy pokojné nedržány jemu, a nowé wždy oběti neukazowaly se býti než nowé podněti ku požadawkům čím dále tím neslušnějším, musel 1278 opět sáhnauti k meči, a wolil podniknauti hrdinnau smrt raději, nežli útisk a pokoření bez konce. Od papeže dán jsa do klatby, od pomocníkůw i poddaných mnohých opuštěn, od některých i zrazen, a utlačen welikau přewahau počtu spojených Němcůw i Uhrůw, zahynul w bitwě 26 srpna 1278 w Rakausích u Suchých Krupt swedené. Proto Čechy a Morawa octnuly se náhle we propasti bídy a neřesti bez počtu, nejen od nepřátel wtrhnuwších do země až pod Kutnau Horu, ale i od pomocníkůw braniborských, jichžto markrabě Ota Dlauhý byl se stal poručníkem králewici Wáclawowi teprw sedmiletému. Pokoj uzawřený w Čáslawi a w Jihlawě 1278 nedal zemi oddechu; násilí Němcůw braniborských, zbudiwší odpor, uwedlo bezwládí, wálky domácí a následkem jejich hlad i mor do země, až r. 1281 jednáním sněmownim, 1283 náwratem mladého krále Wáclawa do země, a důrazem zwláště pana Záwiše z Rosenberka, co wladaře zemského (1284—7) nastala opět utěšenejší twárnost wěcí, kteráž za wěrnau a úsilnau péči krále tělesně sice slabého, ale dosti rozumného i dobromyslného, neutrpěla ani nešlechetným nakládaním se Záwišem (1288—90). Nowé zkwetání blahobytu národního, a moci panowničí pospolu, mělo za následek, že král Český nejen stal se opět rozsudím we wěcech německých, zwláště při wolení krále Adolfa 1292, krále Albrechta 1298 a j. a že korunowání jeho w Praze (2 června 1297) bleskem nádhery a sláwy přewyšowalo wšecky potud známé slawnosti středowěké, ale také že

nejprw knížetstwí Opolské (1289), potom Krakowské i Sudomirské 1291, a konečně 1300 celé králowstwí Polské poddalo se jemu dobrowolně, že smlauwami získán větší díl dnešního králowstwí Saského ku koruně České, ba posléze 1301 i Uhři, po wymření králowského rodu jejich, podali mu koruny swé. Muž silný a energický, jakowý byl otec jeho, byl by použil příležitosti příznivé k založení mohutného saustátí uprostřed Europy na základech nowých: ale Václaw II, cítiw se již dwěma korunami obtížena, nechtěl jich více, a poručil Uhrům dwanáctiletého syna swého Václawa III, kterýž i tudíž korunowán we Stolním Bělehradě. Však tolik štěstí nehrnulo se bez odporu. Prwní a nejmocnější odpůrce české moci a sláwy zjewil se býti papež Bonifacius VIII, jenž osobowal sobě práwo k obsazení stolic králowských i w Polště i w Uhřích, a zastáwal tam Wladislawa Lokétka, zde Karla Roberta, i zbudil krále Albrechta Německého proti Václawowi, ačkoliw mezi tím od Václawowa spojence Filipa krále Franského sám pokořen byw, umřel (1303). Válečné tažení Albrechtowo na podzim r. 1304 až pod Kutnau Horu nepodařilo se, ale Václaw II, chystaw se pomstiti nowé křiwdy na swaku swém, uchwácen smrtí (21 čerwna 1305). Syn jeho *Václaw III*, z Uher již 1304 wywedený, postaupil tam práwa swého Baworskému wéwodowi Otowi, a smluwil se i s Albrechtem zase, aby proti Wladislawowi Lokétkowi mohl tím důrazněji chrániti Polska: ale táhna tam zawražděn jest 4 srpna 1306 od neznámého člowěka, čímž panowání rodu Přemyslowa w Čechách mělo nenadálý násilný konec. Neštěstí pro Čechy záleželo hlawně w tom, že politika dworu českého nebyla napotom wíce čistě a pauze česká, ježto panowníci odjinud a hlawně z Němec wolení zaplétali národ wšelijak do záležitostí swých nečeských. Prwní wywolen, ne bez nutkání, syn

krále Albrechta *Rudolf I* Rakauský w měsíci říjnu 1306, kterýž ale již po dewíti měsících (4 července 1307) umřel smrtí přirozenau; druhý po něm (15 srpna 1307) powolán *Jindřich* Korutanský kníže na trůn český, s něhož jej král Albrecht nadarmo swrhnauti usilowal, až i sám 1 máje 1308 od synowce swého Jana Rakauského, majícího nejbližší ku koruně České právo, zawražděn byl. Ale Jindřich neschopností swau ke wládě uwedl do takowých zmatkůw zemi Českau, že naděje wlastencůw tehdejších, odwrátiwše se konečně od něho, přilnuly k nowě wolenému w Němcích králi Jindřichowi VII z domu Lucemburského. Uzawřeno požádati od něho syna jeho Jana, teprw 14letého, zemi za krále a Elišce, dceři Václawa II za manžela. Sňatek ten slawen skutečně we Špíru 1 září 1310, a 3 prosince na to nowý král *Jan* zmocnil se Prahy, wypudil odtud Jindřicha, i počal panowání nowé.

Domem Lucemburským, kterýž wládnul Čechami až do swého wyhynutí r. 1437, připaután národ náš k Německé říši ještě úžeji než prwé, a nastaly doby, kde živel německý zdál se již předčiti w životě jeho weřejném, až konečně odporem strašně bauřliwým wypuzen téměř cele zase z lůna národu. Prwní panownik z domu tohoto, král *Jan* (1310—46), nepřestal býti cizincem w nowé wlasti a nepřilnul nikdy duší swau k národu Českému; po wšelikých pokusích rozmařilého mládí wyspěl sice w muže dosti rázného a šlechetného, ale i w dobrodruha sláwychtiwého s ideály rytířskými. Wšecka mysl a wšecky chautky jeho točily se předewším okolo francziny, potom okolo němčiny; češtině přiwykal jen z nauze; královstwí swého neważil sobě leda co studnice finanční nepřebrané a ploditelkyně wojenské síly, kteréž owšem nebylo newšímati sobě; tráwiwaje celá léta w cizině, nepřicházel do

Čech leč když mu bylo potřebí nowých peněz a pokladůw. Kralowání jeho různí se dwojí dobau: prwní, kde kralowal sám (1310—33), a druhau, kde syn jeho Karel účastnil se wlády (1333—46); w prwní zmáhala se moc česká wně, ale klesala uwnitř čím dále tím hlauběji; w druhé bráněno úpadku dalšímu snažným přičiněním synowým. Ujaw se wlády, nejprw pod poručnictwím otcowým a Mohuckého arcibiskupa Petra z Aspelt, potom od r. 1315 sám, připojil nejprw k Čechám Morawu, rakauskými pletichami na čas odcizenau (1307—11), potom Budišinsko a část dolejší Lužice (1319), i Zhořelsko (1329) zase. Královstwí Polské sice bylo a zůstalo pro Čechy ztraceno, ale aspoň we Slezsku přiznala se ku koruně České knížetstwí Wratislawské, Opolské, Kozelské, Těšinské a Oswětimské již r. 1327, pak Lehnice a Břeh, Zahaň, Hlohow, Olešnice a j. w. r. 1329, i udržela se napotom w moci její stále. Takto šířilo se panowání české za hranicemi owšem slawně, ale uwnitř klesalo rok co rok wždy hlauběji, tu králowau lehkomyslností a rozmarnau marnotratností, tu hrdostí a swéhlawostí manželky jeho Elišky, poslední Přemyslowny, a její žárliwostí na Elišku Polskau, wdowu dwau králůw Českých. W rozmanitých rozbrojích a bauřech, kteréž powstaly, wynikali působením swým zwláště dwa čeští páni, Jindřich z Lipého, přítel a důwěrník milostné Elišky Polské, a Wilém Zajíc z Waldeka, nejwěrnější podpora poslední Přemyslowny; bywše saupeřowé, spojili se nicméně oba proti králi, když r. 1318 roznesla se powěst, že obmýšlel wypuditi Čechy ze země a obsaditi ji samými Němci. Po smíření w Domažlicích, když usilowal směniti se s Ludwíkem Baworským o korunu Českau za jeho palatinat Rýnský, postawila se w odpor úmyslu tomu králowna Eliška s takowau odhodlaností, že strhla se z toho na chwíli wálka i mezi králem a králownau (1319). Tak

nemoha w Čechách prowésti úmyslůw swých, obracel tím raději pozor k západu Europy, kdežto nedálo se téměř nic důležitého, w čem by se byl neúčastnil. Míchal se do wšech půtek a válek franských i německých, pomáhaje přátelům swým hojně a rázně, tak že wzniklo brzy žertowné přísloví, že prý bez pomoci boží a krále Českého nic owšem dařiti se nemůže. Jelikož ale to wše dálo se českými, neli zbraněmi, aspoň penězi, a zjewení se královo w Čechách znamenáno bývalo nowými wždy berněmi a poplatky, půjčkami, zástawami, lehčením mince a jinými spůsoby wydírání peněz, lid český nemohl se kochati w zahraniční sláwě krále swého, an widěl doma zmáhati se chudobu, bezwládí a bezprawí wšeliké. K Paříži a Francii wůbec hleděl král nejraději; prowdaw krásnau sestru swau Marii za krále Karla IV (1322), poslal brzy na to (w dubnu 1323) i sedmiletého syna Wáclawa do Paříže k wychowání, kdežto mu pak přezděno *Karel*; později (1332) zasnaubil a dal i dceru swau Gutu (Bonne) královici franskému Janowi za manželku, kteráž potom stala se pramateří wšech potomních králůw Franských rodu Valois, i wéwod Burgundských také. Z nepřízně k rodu Habsburskému stranil dlauho Ludwíkowi Bawor-skému co Německému králi, jehož i bitwau u Mühldorfa (1322) upewnil na trůnu; ale když po smrti manželky své Elišky (1330) smlauwami s Jindřichem Korutanským, někdy saupeřem swým w Čechách, druhému synowi swému Janowi zjednal dědictwí země Tyrolské i Korutanské, a pak wolán jsa k ochraně Lombardie, kdež přijat za pána dobrowolně nejen w Brescii (1330) ale i w Miláně, Kremoně, Parmě, Modeně, Lucce a j. w. (1331), tak že jal se zakládati říši nowau na jihu Ewropy: tu obrátili se proti němu netoliko císař Ludwík a wéwodowé Rakauští, ale i králowé Uherský a Polský, i wšichni sausedé země České, kromě zetě

králowa Jindřicha Baworského. W nebezpečí tom chowal se dosti rozumně i odhodlaně, tak že ani porážka pánůw českých u Mailberka (1332) nepřinesla zemi podstatné škody. Méně šťastně powedlo se w Italii, kamž byl poslal syna swého Karla; neb ačkoli mladý ten princ dobyl u S. Felice (1332) skwělého wítězství nad ligau nepřátelskau, nebylo přece možné, hlawně pro nedostatek peněz, odolati nesnázem odewšad se zmáhajícím, tak že sotwa po tříletém panowání král opustil (w říjnu 1333) Italii na wždy, syna swého Karla odtud do Čech předeslaw. Působením nadějného králewice toho, jemuž otec udělil titul markrabě Morawského, nastala Čechám doba nowá, čím dále tím utěšenější, an srdečnau ke wlasti láskau jal se hojiti rány od otce jí zasazowané. Smrť Jindřicha Korutanského (1335) wedla ku konečnému s císařem Ludwíkem rozstrku, když nejen Korutany podány knížatům Rakauským (1336), ale nešlechetnými prostředky wypuzen konečně i z Tyrolska syn králůw Jan (1341). Mezitím táhl král třikrát (1328, 1337 a 1344) do Litwy proti pohanským Prusům; ztratiw po druhé wýprawě jedno oko, brzy na to (1340) oslepnul i na druhé. We dlauhém sporu, kterýž měl císař Ludwík s papeži, wedla císařowa neupřímnost ke dworu českému neméně nežli přízeň, kteréž požíwal mladý markrabě Karel u Klementa VI, swého někdy w Paříži wychowatele, ke spolčení Čech s kurií Římskau, jehožto prwní zdárné owoce bylo založení *arcibiskupství Pražského* (1344) i wymanění tudíž Čech z poručnictwí německého w ohledu církewním. Arnošt z Pardubic stal se prwní a největší ozdobau nowé stolice, pro kterauž stejným časem i nowý nádhernější kostel u sw. Wíta na hradě Pražském stawěti se počal. S Poláky a s Uhry uzawřen byl na slawném sjezdu Wyšehradském w Uhřích 1335 pokoj, jak se zdálo upřímný a stálý, ale již 1345 přistaupil jak Kazimír Polský

tak i Ludwík Uherský ke spolku císařem Ludwíkem osnowanému, za kterýmž opowězena Čechům válka w tém dni ode wšech sausedůw jejich netoliko Baworůw, Poláků a Uhrůw, ale i Rakušanůw, Mišňanůw a z části Slezáků (Swídnických). Důrazné si počínání slepého krále proti Kazimírowi odstrašilo wšecky jiné nepřátely, a přičinění Klementa VI obrátilo je w přátely zase, tak že nebezpečí swedlo se proti jedinému císaři Ludwíkowi, na jehož místo i markrabě Karel w Rense 11 čerwence 1346 wolen na králowstwí Římské. Mezi tím wpadše Angličané wítězně do Francie, donutili krále Jana pospíšiti ku pomoci w nebezpečí příteli swému králi Filipowi Franskému, při čemž ale hrdinný král Český w nešťastné bitwě u Kresčaku (Crecy) 26 srpna 1346, nechtěje dáti se na útěk, zahynul, syn pak jeho Karel od pánůw českých stěží uchráněn byl. Z druhého manželstwí králowa s Beatrix Bourbonskau, od roku 1334, pozůstal po něm třetí syn Wáclaw (1337—83), dědic wéwodstwí Lucemburského.

Panowáním Karla I, kterýž později co císař Německý slul *Karel IV*, nastala w dějinách českých doba nejutěšenější (1346—78). Dostalť se w něm na trůn Český panownik neobyčejných ducha darůw a wýtečné pro swůj wěk wzdělanosti; opak otci, cítil wřelau ke wlasti swé lásku, a péče o její wšestranné prospiwání a zkwetání zdála se býti jeho jediná wášeň; arcit že při tom nezapomenul na dobré domu a rodu swého; wždy pak musí se o něm chwáliti, že se mu zdařilo powýšiti Čechy na nejwyšší stupeň moci a blahobytu. Cíle toho nedomáhal se cestau brannau, ale opatrným užíwáním okolností přízniwých, maudrým hospodařením a diplomatickau spůsobilostí. Chowaje zwláštní šetrnost ku práwu wůbec, a zápisy stwrzenému zwláště, snažil se především o ustálení a pojištění poměrůw práwních w žiwotě státním a občanském,

i získal sobě co zákonodárce zásluhy nesmrtelné; důkazy poskytují netoliko pověstná zlatá bulla od r. 1356, základní to zákon říše Německé po mnohá století, a návrh zvláštního zákona pro Čechy pod jmenem *Majestas Carolina* od r. 1348 proslulý, ačkoli později odwolaný, ale i jiná podrobná nařízení nesčíslná, mezi nimiž wynikají důležitostí swau zwláště wyhlášené dne 7 dubna 1348 listiny o právním poměru koruny České k Německé říši, též zemí Morawské, Slezské i Lužické ku koruně České atd. Karlowi IV Čechy především děkowati měly za zřízení *university Pražské* 1348, prwního to ústawu naučného we střední a wýchodní Europě, jehožto wliw do potomního rozwíjení se ducha i žiwota národního stal se rozhodným a nedosti ocenitelným. On založil také Nowé město Pražské (1348) i dosawadní most kamenný přes Wltawu, a zwelebil i powýšil Prahu nade wšecka města střední Europy jak lidnatostí, tak i bohatstwím a nádherností staweb rozličných; stalať se ona důležitým středem weškerého obchodu kupeckého i průmyslu časowého; krásné umění, bywši panownikem co nejwraucněji podporowáno, zkwétalo a šířilo se odtud do mnohých zemí blízkých i dalekých; Karel IV staral se, ač newelmi šťastně, také o wzdělání historie české, a též ke zwelebení hospodářství polního a zwláště winařstwí wztahowala se jeho péče. Šlechtu českau, potud na mnoze bujnau a pychu wšelikému zwyklau, skrotil a ku pořádku přiwedl, potrestaw neoblomnau přísností wšecky, kteří w laupežech a násilí sobě libowali, i množiw čest a wýsady těch, kteří dwořili jemu a slaužili k obecnému dobrému; pomáhal také šíření se práwa zákupního w lidu selském; ale ruše konečně wšechny zbytky ústawy župní po krajích, a uwodě na místo jejich s poměry feudálními zwláště hojné saudy patrimoniální, připrawowal tím mimo wědomí a wůli cestu ku potomnímu

porobení nižších tříd obywatelstwa. Němčina pod tím zmáhala se zwláště w městech tak welice, že i sám konečně uznal potřebu některých krokůw k ochraně živlu národního. Měw s počátku tuhé zápasy s Ludwíkem IV a stranau baworskau, nežli došel uznání důstojenstwí swého w Němcích, pomáhal sobě i tím, že po smrti prwní manželky Blanky z Valois (1348) zasnaubil se 1349 s Annau (Mečkau), dcerau nejpřednějšího nepřítele swého Rudolfa falckraběte Rýnského, a když i ta zemřela, 1353 s Annau dědičkau knižetstwí Swídnického a Jaworského, kteréž potud jediné we Slezích swobodné zůstawši, dostalo se tudíž také ku koruně České. Nezkalená swornost a láska, we které žiw byl s bratrem swým Janem, markrabím Morawským († 1375), naskytowala mu hojné wýhody naproti domu Baworskému w Němcích, u něhož té doby různice a rozbroje wšeliké jewily se býti takořka dědičnými. Netoliko hořejší Palatinát (Falce) octnul se s welikě částky 1353 pod mocí českau, ale 1363 zapsáno i markrabství Braniborské k dědictwí synu císařowu Wáclawowi (narozenému 26 února 1361 w Normberce) a dolejší Lužice zawázána jest Čechám, ačkoliw pro wšeliké zmatky teprw o několik let později (1373) Karel IV wešel w skutečné držení těchto zemí.

Mimo to nepřestáwal skupowati po celé říši Německé hojný počet hradůw, zámkůw a panstwí, a pautati je úwazkem lennim ku koruně České; neb ačkoli byl jináče hospodář dosti skrbný, míwal pro takowé účely předce peněz wždy dosti. Tím šířilo se panowání české po jednotliwých krajích a místech až do Porejní; a též za Rýnem, kdež dědictwí předkůw jeho, Lucembursko, postaupeno nejmladšímu bratrowi Wáclawowi 1354 a powýšeno na wéwodstwí, nezadány owšem práwa i naděje téže koruny. Méně skwělé bylo císařowo působení a pořízení ohledem

na Italii, kamž dwakráte zabral se osobně, 1353 pro korunu císařskau, kterauž i obdržel o welikonoci dne 5 dubna, a potom 1368 pro uwedení a utwrzení papeže Urbana V w Římě, jenž konečně byl opustil Avinionské sídlo swé. Wraceje se odtud poprwé, upadl 21 máje 1355 w Pise zrádným powstáním pobauřeného lidu we kruté nebezpečí žiwota, při němž jen hrdinnau zmužilostí družiny swé ochráněn jest. I při druhém tažení tam i zase bylo se mu potýkati s hojnými nepřátely, an neměl z Němec téměř nižádné pomoci. Častá spiknutí a hojné úklady knížat německých mařiwal a porážel nejwíce prostředky diplomatickými, ačkoli neostýchal se sahati tytýž i k meči. S knížaty Rakauskými, a zwláště s newěrným a ctižádostiwým zetěm swým Rudolfem (1357—1365), hojné miwaw rozepře a půtky, dáwal se nejen snadně smířiti, ale 10 ún. 1364 wstaupil i w nejužší dědickau jednotu s domem a rodem Habsburským, nepředwídaje owšem, že smlauwa ta wydaří se konečně cele jen ku prospěchu saupeřův. Nejwětší jeho křehkost a hřích byla přílišná k synům a rodu swému wůbec láska, která nedopauštějíc dětské kázně, překážela rozumnému wychowání mladíkův od přírody dosti štědře nadaných, ale neumějících pojímati w uzdu wášni swých. Rozdělil mezi ně na počátku r. 1377 říši swau cele po slowansku, odkázaw prworozenému Wáclawowi (již 15 června 1363 na králowství České, 6 července 1376 na král. Německé korunowanému) s králowstwím Českým celé Slezy, částky obau Lužic, krajiny baworské, saské i německé wůbec, a wrchní správu nad bratřími a bratranci, totiž Sigmundem a Janem, zrozenými ze čtwrté Karlowy manželky Alžběty Štětínské, kterýmž zapsány jednomu Branibory, druhému Zhořelsko, a nad syny Morawského markrabě Jana, zejmena Joštem, Janem Soběslawem a Prokopem, kteří poděleni Morawau. Nedlauho po roz-

dwojení se papežství na západě, kdež proti Urbanowi VI w Římě wolen (20 září 1378) w Avinionu Klemens VII, umřel císař w Praze 1378 dne 29 listop., k nemalé pro křesťanstwo škodě, an weliké to schisma odstraniti nezdařilo se nástupci jeho ještě nezkušenému a nepožíwajícímu dostatečné autority w Europě. Kterak ostatně Karel IV sám swým snažením o církewní reformy zadal prwní příčinu ku potomním welikým o to bouřím w Čechách, wyloží se níže místněji. Zde jen ještě připomenuto buď, že panownik tento rád připojowal jmeno swé, owšem w německém jazyku, ke stawením, hradům a městům, od něho buď nowě založeným, buď znamenitě zwelebeným: *Karlštein*, hrad podnes známý, neměl prý co do skwostnosti a nádhery sobě rowného w Europě; městečko Wary (Warmbrunn), powýšiw je za město, chtěl aby slulo *Karlsbad*; wystawiw we Prachensku nowý hrad, co hlawní sídlo župní, přezděl mu *Karlsberg* (Kašperk); w Budějowsku powstal 1357 nápodobně *Karlshaus* (Hrádek u Purkarce); téhož léta *Karlsfrid* mezi Žitawau a Jablonným, potom nedaleko odtud *Karlswald*; jmeno *Karlskrone* místo Radyně (nedaleko Plzně) neudrželo se w obyčeji, jakož ani *Karlstadt* co jmeno nowého města Pražského; *Karlshofu* tamže přezděli Čechowé *Karlow*; naproti tomu proslul později *Karolín*, co sídlo university na Starém městě, tím slawněji.

Král *Wáclaw IV*, syn a nástupce císaře Karla IV, byl od přírody dobromyslný a dosti rozumný i také wzdělaný, tak že s počátku mnozí, netoliko w Čechách, ale i w říši Římské a zwláště w Italii, dělali sobě do jeho panowání tím skwělejší naděje, čím wíce horliwosti jewil k odstranění nahodilých tehdáž neřestí obecných. Ale působení jeho padlo do wěku nad míru bouřliwého a kritického, kdežto weškeren žiwot weřejný a wšecky ústawy křesťanského středowěku počaly rozcházeti, dwojiti a bořiti

se, tu bujností živlův jednech, tu přežilostí druhých, tak že pochybné jest, zdali by se darům panovnickým i sebe výtečnějším podařiti mohlo, uvedením vhodných oprav rozvésti bouře hrozící a uchrániti národy všech pohrom, vynikajících z každého sporu živlův přirozeně a nevyhnutelně. Václav pak, nabaživ se všeliké cti a slávy již od dětinství, a nenalézaje v srdci svém popudu vznešenějšího, aniž uměje pojímati v uzdu vášní svých, tudíž neznaje ani pravé opatrnosti ani mužné a stálé odhodlanosti a činnosti, musel podlehnauti nehodám bez počtu a konce, a státi se konečně hříčkau událostí potud nevídaných a neslýchaných. Potomstvo naznačilo panovníka toho přijmím *Líného*, owšem ne bez příčiny; ale křivdu jemu činili, kdo nad to chtěli nazývati ho i ukrutným. Hned na počátku 41letého panování jeho (1378—1419) vyskytlo se, jakož jsme již podotkli, ono welike *schisma* západní církwe křesťanské, co zárodek a pramen událostí hojných dosahu newystižitelného: následkem toho zásada autority u hierarchie na nejvyšším stupni počala se temniti we mrawním lesku svém, ačkoliv panowitosti proto kněžím na žádném stupni neubývalo, alebrž přibývalo. Šlechtici w Čechach, bywše již od Václawa prwního i všech potomních králův Českých, zwláště ale od Jana i Karla IV nawáděni ke spusobům německým, počínali po německu snažiti se o decentralisaci wlády zemské a bažiti po feudalním onom nadpráwí a pychu, kterým skwěli se němečtí jejich wrstewníci. Karel IV howěl byl i duchownímu stawu i šlechtickému, ale umel spolu podrobowati sobě w službu i šlechtice i kněží; Wáclaw IV postawil se nezadlauho w odpor obojím, nemaje otcowy ani energie a opatrnosti, ani důslednosti. K dowršení nehod i wzorná někdy mezi Karlem a bratrem jeho láska proměnila se u potomkův jejich we směry a wášně sobecke, tudíž w růz-

nice a rozbroje nekonečné a hnusné. W takowých strastných a nebezpečných poměrech koruna Česká uchráněna jen tím většího pádu, že ani w zemích sausedních newydařil se té doby panownik ducha wyššího a podnikawého; bratr Wáclawův Sigmund, markrabě Braniborský, powolán do králowstwí Uherského a korunowán tam 31 března 1387, kdežto na trůnu Polském saučasně 17 února 1387 usadil se s Wladislawem Jagjelem Litewským rod nowý. Za krále Anglického Richarda II prowdána jest 1381 Anna sestra Wáclawowa, čímž zawedeno přátelské spojení mezi Anglií a Čechami; ku královskému rodu we Francii lnul Václaw srdečněji, nežli slušno bylo za příčinau dwojice papežstwí a ochrany Avinionu poskytowané; proto poměry w Italii ode dáwna nesnadné stíženy ještě wíce. W Němcích stará newole mezi knížaty a městy říšskými wypukla w otewřenau válku, w níž města utrpěla 24 srpna 1388 u Döffingen rozhodnau porážku. Václaw, jenž byl městům nakloněn, a jehož weškeré řízení w říši potkáwalo se s nehodami tím bolestnějšími, čím upříměji směřowalo k dobrému, počal přemýšleti o wzdání se wlády w Němcích wůbec; ale jakož byl měkké a nestálé powahy, dal se přemluwiti, že zůstal zase a přidal se ku knížatům, ponechaw města osudu jejich. Italie nepřestáwala ho wolati, aby přijda pro korunu císařskau do Říma, přičinil se spolu o nějaký pořádek w nekonečných tam spletcích domácích; jemu ale nedostáwalo se k tomu odwahy, a bratranci jeho Joštowi, jejž 1383 místo sebe poslati slibowal, potřebné obětawosti a neošemetnosti. Po smrti Urbana VI následowal w Římě r. 1389 papež Bonifacius IX, w Avinionu pak po smrti Klemensa VII r. 1394 Benedikt XIII; u obau těchto náměstkův Kristowých pohřešowána bolestně bezúhonnost charakteru. Trapný jest wůbec pohled na wšecky sauwěké knížata i pány, jichž po rozdrobení weřejné moci

w Němcích, w Italii a Čechách počítalo se již na tisíce více méně neodwislých a tím téměř nešlechetnějších, čím wýše byli postaweni; Wáclaw byl poměrně snad nejpoctiwější a jistě nejnezištnější mezi nimi. Řada welikých jeho nehod a utrpění počala, když slepau náružiwosti roznícen dopustil se ukrutností proti arcibiskupowi Janowi z Jenšteina i kapitule jeho, a zwláště proti generálnímu vikáři Janowi Nepomuckému, jejž zmučeného dal uwrci s mostu Pražského do Wltawy (20 března 1393). Na dwoře jeho nepanowali tehdáž přední šlechtici čeští, ale tak řečení *milci* (*gratiarii*), jež k sobě král přiwinul z nižšího zemanstwa i z měšťanstwa, muže s většího dílu hodné, rázné a jemu wěrně oddané, jimiž prowozowal wedle řádné wlády zemské wládu zwláštní a osobní. Šlechtici, žehrající od dáwna nadarmo na tuto úchylku od řádůw zemských, nabywše po ukrutenství onom větší smělosti, spikli se mezi sebau i s knížaty domu Lucemburského, a 8 máje 1394 jawše krále swého w jeho Dwoře u Berauna, rozplašili milce královské a přinutili Wáclawa poddati se wedení jejich. Ale když Jan wéwoda Zhořelský jal se sbírati wojsko k oswobození bratra swého, a oni w zemanstwu ani we stawu městském nenacházeli podpory, utekli s wězněm swým do jižních Čech a podali ho až do Rakaus, odkudž po dlauhém smlauwání přiwezen zase do Budějowic, kdež 1 srpna 1394 propuštěn zase na swobodu, pod wýminkami, jichž neochotné plnění wedlo k dalším rozbrojům a nehodám. Po prwní té pohromě král, ztratiw důwěru jak k lidem tak i k sobě sám, počínal si co dítě bez rozmyslu a odwahy, ale ne bez swéhlawosti, až i w častém opíjení se úlewy hledaje, a po náhlé smrti bratra Jana († 1 března 1396) wrhnul se cele w náruč druhého bratra Sigmunda, krále Uherského, kterýž ale, šetře wíce prospěchu swého wlastního, stal se mu brzy nejchytřejším a nejne-

bezpečnějším nepřítelem. Mezi tím knížata říšští, spikše se nápodobně, wedením falckrabě Ruprechta přijmím Klema, i tajným papeže Bonifacia IX ponaukáním (an se obáwal, aby Wáclaw we spojení s dworem franským nepřičinil se o násilné ukončení dwojice papežůw,) dekretem nestaudným 20 srpna 1400 ssadili Wáclawa s důstojenstwí králowstwí Římského a powolali na jeho místo téhož falckrabě Ruprechta. Pohanění takowé knížata domu Lucemburského pro sobeckau neswornost swau nechali bez trestu, jednota pak panská w Čechách neostýchala se straniti zahraničným nepřátelům krále swého, až i Ruprechtowi samému, a r. 1401 leželo wojsko cizí a nepřátelské šest neděl před Prabau, až uzawřením míru (12 srpna) odstraněno bylo. Král Sigmund, byw od pánůw uherských w Budíně 28 dubna 1401 jat a uwězněn, teprw po oswobození swém přišel do Čech, kdežto Wáclaw postaupil mu wlády w Čechách (4 ún. 1402), maje od něho za to do Říma na korunowání císařské weden býti. Brzy ale králowští bratří pohodli se zase tak, že Sigmund 6 března 1402 jaw Wáclawa w králowském dwoře staroměstském w Praze, později pak i markrabě Prokopa, odwedl je oba z Čech, a odewzdal Wáclawa knížatům Rakauským k ostříhání we Wídni. Nižší šlechtě, zemanstwu a měšťanstwu českému zželilo se konečně takowé s králem jejich nakládání; ale Sigmund potlačil ukrutně zpaury powstalé, až w Uhřích pokroky Neapolského krále Ladislawa, jemuž Bonifacius IX klestil tam cestu ke trůnu, donutili ho pospíšiti si z Čech zase. Ošemetné toho papeže počínání proti domu Lucemburskému wůbec dalo příčinu, že i Sigmund dekretem 9 srpna 1403 zapowěděl poslauchati jeho. Wšecky tyto a jim podobné skutky měly ten následek, že důstojenstwí papežské a králowské klesło w mysli národu na nejnižší stupeň wážnosti, a lidský duch stáwal se schopnějším pro

símě převratu, když ono zračilo se w rauše mrawnosti a šlechetnosti. Tím stala se možná nowá epocha w dějinách českých, zwláště když Wáclaw, ušed z wězení Wídeňského 11 listopadu 1403, přijat zase w Čechách za krále s plesáním téměř wšeobecným.

3. Dějiny doby střední.

a) Původ a počátky rozbrojův církewních.

(1403—37.)

Prwní podnět nowého wěku wyšel z university Pražské; již její prwní zakladatelé a oprawci, Karel IV a arcibiskupowé Arnošt z Pardubic i Jan Očko z Wlašími měli na péči oprawy w církwi a zwláště w duchowenstwu světském i řeholním, jakož widěti bylo z ochrany, kteréž poskytowali prwním předchůdcům reformace w Čechách, *Kunratowi Waldhauserowi* († 1369) a *Miličowi z Kroměříže* († 1374), jichžto snažení owšem nedotýkalo se ještě učení církewního, ale jen praxe křesťanské. Wysoké školy šířily w národu literní wzdělání hojně dle ducha wěku swého, tak že powstati mohli spisowatelé prostonárodní ušlechtilí jako rytíř *Tóma ze Štítného*, *Smil Flaška z Pardubic* a jiní, a připrawowati duchy k myšlénkám a zápasům učeným. Kanownik Pražský *Matěj z Janowa* (1381—94), předkladatel celé biblí swaté do češtiny, postaupil za Kunratem a Miličem o jeden krok dále; ale wšecky ty snahy reformatorské nabyly teprw powážliwého rázu, když připojilo se k nim učení Jana Wiklefa z Anglie, a došlo obliby i podpory na wysokých školách Pražských. Přední toho působci byli mistr *Jan Hus* (narozený w městečku Husinci r. 1369, spolu kazatel w kaple Betlemské), a mistr *Jeronym Pražský*, zeman český. Universita zapowěděla

sice dekretem slawným dne 28 máje 1403 učení Wiklefowo a obnowila zápověd tu 20 máje 1408, ale marný bývá každý boj autority s duchem pokroku, kdykoli k němu druží se mrawní cit a zásady; duch ten zmáhal a šířil se tím více, čím krutěji jej udusiti usilováno. Král Václaw, ačkoli předešlým utrpením swým poněkud zmaudřelý, podporowal jej mimowolně chowáním swým co do dwojice papežův: když koncilium Pisanské slibowalo uznati jej zase za krále Římského, on nejen zapověděl w říši swé poslušenství Římského papeže Řehoře XII, ale dal i příčinu, že němečtí mistři a studenti, nechtějíce podrobiti se rozkazu jeho, r. 1409 wystěhowali se u walném počtu z Čech. Brzo na to spatřil swět i tři papeže (Alexandra V, Řehoře XII a Benedikta XIII) i tři krále Římské (Václawa, Sigmunda a Jošta) pospolu, hádající se o práwa swá mezi sebau. Jakž tu neměla slowa kazatele národního, důmyslného a neohroženého, horlícího pro čistotu žiwota i učení, padati do půdy jemné i úrodné? zwláště když, aby dowršil pohoršení, nowý papež Jan XXIII prohlásiw kruciátu, dal prodáwati weřejné odpustky w Čechách. Přízeň, které požíwal Hus u dwora králowa co zpowědník královny Sofie, pomáhala skloniti wyšší šlechtu k jeho učení; wypowězení jeho z Prahy (1412) pomohlo rozšířiti je i w národu. Konečně jeho odsauzení a upálení w Konstanci (6 čerwence 1415) nepřeswědčilo doma o bludnosti jeho téměř nikoho; ba spíše celý národ cítil se jím uražena, jakož i následowawším po něm upálením také mistra Jeronyma Pražského (30 máje 1416). A když počawší takto různici we smýšlení církewním a náboženském podán skrze M. Jakaubka ze Stříbra 1414 nowý symbol kalicha, co známka učení o potřebě rozdáwati swátost wečeře páně pod obojí spůsobau (t. chleba i wína, co těla i krwe Kristowy), stala se roztržka náboženská w Čechách i

w Morawě neodwratnau a neukojitelnau, zwláště ana universita Pražská dekrety slawnými schwalowala i twrdila učení nowé. Činný odpor, s kterým *husité*, nyní již většina národu, co prohlášení kacíři, potkáwali se od hierarchie, wedla w Čechách ku konečnému této úpadku; a král Wáclaw, kterýž po dlauhém, netečném a obojetném se chowání posléze také nowowěrce skrotiti a wypleniti byl umyslil, při prwním krwawém wýbuchu revolučním byw raněn mrtwicí, umřel bezdětek (16 srpna 1419). Jeho bratr a poslední dědic domu Lucemburského, *Sigmund* král Uherský a nyní také jediný král Římský i Český, muž dosti energický, ale úhlawní nepřítel husitůw, jehožto snažným přičiněním odstraněna byla na sboru Konstanském trojice papežůw, ale také Hus a učeníci jeho odsauzeni, přispíšil hroziwými příprawami swými weliké powstání národu Českého, které zjewilo se we krwawé *válce husitské* (1419—34). Z ní wywinuly se události w dějinstwu potud neslýchané a netušené. Národ početem neweliký, jehožto nowý žiwot duchowní usilowáno po mnohá léta potlačiti krwawým násilím, postawil se branně k odporu proti wšem ohromným mocem a silám, kterými wládly za wěku toho autority swětské i duchowní we křesťanstwu celém, a wedl wěc swau tak důrazně, opatrně i uměle spolu, že wítězstwí družilo se ku praporům jeho stále, až konečně starý swět křesťanský uznal a wyznal se býti přemožena. Že pak neopanowal wšeho na wždy, toho příčinu přičítati bylo jen jeho neswornosti. Jakož bývá při swobodě přirozeno a obyčejno, rozpadl se národ w hojné strany náboženské, národní a politické, brojiwší proti sobě wespolek. Němci po celé zemi, a zwláště po král. městech i klášteřích hojně roztraušení, ale téměř wesměs nepřátelé husitství, při nastalých bauřích dáwali se wšude sami na útěk, we zmařené té naději, že za wítěznau reakcí wrátí se do sídel

swých zase; nemnozí chápawše se zbraně zabynuli w boji; tim se stalo, že živel ten národní, po tolika století snažně wštěpowaný a šířený, wymizel najednau z prostřed země docela, i nezachowal se nadál než w úzkých některých krajích pohraničních. Katolikůw mezi slowanskými Čechy zůstalo málo, a wždy ještě wíce we šlechtě nežli w obecném lidu. W husitstwu samém zjewilo se hned od počátku (1417 a sled.) snah a směrůw, mnění a blauznění bez počtu: tu zásady mírné, tu nadšenost diwoká, traditionalismus a racionalismus, zúmyslná trpnost i činný fanatismus, aristokratie a demokratie, socialismus a kommunismus, pikartstwí a chiliasmus, powěra i bezwěří adamitské atd. potýkaly a míchaly se wespolek, až teprw od r. 1422 utwořily se strany určitější a stálejší: mistři university Pražské, k nimžto družila se nejwíce aristokratie wůbec, dělili se w kališníky mírné (M. Jan Příbram, Křištan z Prachatic a j.) a horliwé (M. Jakaubek ze Stříbra, M. Jan ż Rokycan a j.); Táboři, záležející z živlůw demokratických wesměs, rozstaupili se we stranu Žižkowu, později Sirotčí, a stranu welikého Tábora, w níž předčili Mikuláš Pelhřimowský Biskupec a kněz Prokop Holý. Největší energie wywinula se we straně demokratické, k níž náleželo také nižší zemanstwo; její genialní wůdcowé, zejmena *Mikuláš z Husi*, *Jan Žižka z Trocnowa*, kněz *Prokop Holý* a jiní, získali sobě hlawní o to zásluhu, že Čechowé zůstali nepřemoženi; jimi uwedený pokrok w umění válečném (zřízení hradeb wozowých, cwičení we wedení zbraně a w pohybech válečných, bratrstwa i obce polem stále pracující atd.) zjednal jim zázračná ona wítězstwí, nad nimiž žasnul swět sauwěký. Wálka počala krwawě 4 listopadu 1419 w Praze i w krajích zároweň. Přední tragického eposu toho momenty byly: krutá reakce od krále Sigmunda na sněmu Brněnském o wánocích 1419 a od německých hor-

nikůw Kutnohorských, i zwýšená tím blauzniwost zaufalé strany táborské; přewrat w Plzni, bitwa u Sudoměře a založení města Tábora skrze Žižku w březnu 1420; říšský sjezd we Wratislawi a prohlášení tam kříže na Čechy; boření klášterůw a kostelůw i ničení obrazůw skrze Tábory; šlechty české nejisté kolotání se mezi stranami a proto spojení se Pražanůw se stranau Žižkowau; weliké obležení Prahy wojskem křižáckým a rozhodná tohoto porážka skrze Žižku dne 14 čerwence 1420; wyhlášení čtyr artikulůw Pražských a marné o nich se smlauwání: rozzastawení téměř wšech statkůw církewních od krále Sigmunda na místě žoldu, a konečný tudíž pád hierarchie české; krwawá porážka Sigmundowa i spojené s ním šlechty české a morawské u Wyšehradu 1 listopadu 1420; wítězné boje Žižkowy w jižních Čechách a dobytí Wodňan, Prachatic, Příbenic a j. w.; hádání w domě Zmrzlíkowě w Praze 10 prosince 1420; úplné wypuzení krále Sigmunda ze země w březnu 1421 a dobytí předních měst českých od husitůw: Berauna (1 dubna), Brodu Českého, Kauřímě, Kolína, Čáslawi, Kutné Hory (25 dubna), Chrudimě, Wysokého Mýta, Litomyšle (2 máje), Jaroměři (15 máje), Litoměřic (29 máje) a konečně 7 čerwna 1421 i králowského hradu Pražského; přiznání se arcibiskupa Kunráta k husitům (21 dubna); walný sněm w Čáslawi a prohlášení na něm Sigmunda za nehodného koruny České; počátky reakce a různic mezi wítěznými husity samými a upálení kněze Martinka Hausky i wyhlazení adamníkůw; porážka knížat německých a druhé weliké wýpravy křižácké u Žatce 2 října 1421; wyjednáwaní w Polště a poddáwání se pod moc jinoslowanskau; nowý mocný wpád Sigmundůw do země, weliké boje u Kutné Hory na konci r. 1421, útěk králůw 6 ledna a rozhodná jeho porážka u Německého Brodu 10 ledna 1422; usmrcení

demokratického kněze Jana w Praze 9 března i rozdwojení se mezi Žižkau a Tábory; příjezd Litewského knížete *Sigmunda Korybuta* co náměstka Witoldowa do Prahy (16 máje 1422) a wláda jeho; sněm říšský w Normberce a třetí nešťastná výprawa křižácká k oswobození hradu Karlšteina w Čechách (w říjnu a listopadu 1422); powolání Sigmunda Korybuta nazpět; wypuknutí mezi stranami husitskými a zwláště mezi živly aristokratickými a demokratickými války domácí s jara 1423 i necelé smíření jejich, jak u Konopiště w červnu, tak i na sněmu swatohawelském w Praze, w říjnu a listopadu 1423; zázračné tažení Žižkowo do Morawy a do Uher i nazpět na podzim 1423; propůjčení markrabství Morawského Albrechtowi knížeti Rakauskému od Sigmunda 4 října 1423; dekrety koncilia Sienskeho proti husitům 1423—24; žalostné obnowení války mezi stranau aristokratickau a demokratickau a krwawá vítězství Žižkowa u Malešowa 7 června 1424 i jinde; smrt děsného vůdce u Přibislawi na morowau ránu 11 října 1424 a nawrácení se do Prahy Sigmunda Korybuta; počátek oprawdowějších ale wždy marných pokusův o wšeobecné smíření 1425; proto návodem nového vůdce, kněze Prokopa Holého čili Welikého, zwláště po welikém vítězství u Ústí 16 června 1426, přechod zbraní českých od dosawadní defensivy k offensivě a k nájezdům do ciziny, aby nepřátelé, zakusíce doma neřestí válečných, stali se ochotnějšími k míru pod výminkami slušnými. Dlauhé válčení znechutilo se bylo již i welkému počtu vítězův samých; ale když mírnější strana w Praze, wedením Korybutowým, podáwala se Římu přes příliš, obec knězem Janem z Rokycan zbaurená jala Korybuta i wypověděla mírné své mistry z města (17 dubna 1427). Válka zmohla se krutěji znowu a značena hlawně nájezdy zhaubnými do zemí okolních, Rakaus, Uher, Slezska, Lužice i Bra-

niborska, do dnešních Sas i do Bawor; mnohé město w zemích těchto podwolilo se Čechům k určité roční dani, aby napotom požíwalo pokoje od nich. Mezi tím w nepřítomnosti krále Sigmunda, zaměstnaného na dolejším Dunaji proti Turkům, postarali se papež Martin V a kurfirstowé němečtí sami, dle uzawření památného sněmu Frankfurtského (4 máje 1427), o wyprawení čtwrté walné kruciáty do Čech, již w čelo postawen byl jeden z předních válečníkůw wěku swého, Jindřich z Belfortu, kardinal a králewic Anglický; ale ještě před bitwau u Stříbra i Tachowa, 2 a 4 srpna 1427, když teprw blížili se Čechowé, wojska německá wšecka strachem podjatá dala se na útěk zaufalý; a další podniky odtud, jakkoli snažně a opatrně připrawowané, zmařeny zmáhající se beznadějností. Nowé oprawdowé pokusy o smíření, po Sigmundowě náwratu w Prešpurce 1429, newedly zase k cíli; potřebí bylo ještě zhaubnější jízdy české do Míšně, Foitlandu a Frank, až po Bamberk a Normberk (1430), aby tužebný hlas národu Německého donutil autority duchowní i swětské k wyjednáwání míru s prohlášenými kacíři na základech nowých. Swoleno tudíž w Římě k žádanému sboru církewnímu w Basileji; ale ustanoweno nicméně, pokusiti se wždy ještě prwé o konečné pokoření husitůw mečem. Kardinal Julian Cesarini postawil se w čelo páté a poslední walné kruciáty, záležející ze 130.000 bojowníkůw; ale i ti, uslyšewše u Domažlic 14 srpna 1431, že Čechowé táhnau proti nim we válečném šiku, neslýchaným poděšením zmatení počali utíkati walně, dříwe nežli spatřili nepřátely, až tito dohoniwše jich pobili jich zase na tisíce. Od té doby upuštěno cele od zbraně hmotné, a očekáwáno spásy jediné od působení koncilia Basilejského. Nesnáze wšak byly náramné: církew měla uznati za křesťany ty, které potud byla co nejkrutěji pronásledowala co kacíře, a mělo swoliti se ku politickému stawu wěcí, we kterémžto

předčily zásady demokratické a šlechta feudální neměla téměř nižádné wáhy: ale koncilium umínilo ukojiti Čechy, stůj co stůj. Proto we předběžné konferenci Chebské (8—18 máje 1432) swoleno k saudci wyššímu a nestrannému mezi ním a národem Českým, t. písmu swatému, praxi Kristowě i apoštolské, a učitelům prwotní církwe, kteříž w nich právě se zakládají; a když přišli poslowé čeští, a w čele jich sám kněz Prokop Weliký i Jan Rokycana, do Basileje 4 ledna 1433, přijati jsau čestně i nakládáno s nimi slušně w hádkách, ač wždy nekonečných, až do 14 dubna, kdež opustiwše sbor wraceli se do Cech s legáty od tohoto přidanými pro pokračowání we wyjednáwaní konečného míru, kterýž později pode jmenem „*kompaktat* sboru Basilejského“ proslul. We wlasti swé chowali se Čechowé nestejně k legátům, jakož od dáwna nestejný byl obsah i dosah zásad a žádostí jejich; a brzy zdařilo se spůsobiti rozstrk a rozbroj mezi nimi, tak že kališničtí Pražané i šlechta nezadlauho spojili se s katolíky, Sigmundem nyní již císařem a sborem Basilejským, ku potlačení demokratie české, panowawší 1427—34 zřejmě, a k uwedení Sigmunda zase do země. Neswornosti a zradami ze strany demokratické, ježto i Prokopa Welikého donutily odstaupiti na čas s jewiště, usnadněna úloha ta. Strana šlechtická, wedena jsauc panem Menhartem ze Hradce a podporowána hojnými subsidiemi ode sboru i od císaře, počala nowau domácí válku, opanowala Nowé město Pražské, Táborům na mnoze příchylné, oswobodila Plzeň již od desíti měsícůw obleženau, i potřela konečně osudnau bitwau 30 máje 1434 u Lipan wojsko městské a demokratické úplně; přední wůdcowé, kněží Prokopowé Weliký i Menší, zahynuli w tom boji, a roty jejich, které ušly zuřiwosti meče, po stodolách spáleny zrádně. Tím skončila se patnáctiletá válka husitská, a

vítězství wydařilo se více ku prospěchu sboru nežli strany kališnické, šlechta pak feudální dostala se opět na wrch. Nicméně smýšlení národu nedalo se obrátiti na rychlost; musela se ještě konati wyjednáwaní téměř nekonečná, w Praze, w Řezně (w srpnu 1434), w Brně (w červenci 1435), w Král. Bělehradě w Uhřích (okolo nowého léta 1436) i jinde, nežli na sněmu Jihlawském mohla 5 července 1436 uzawřena býti *kompaktata* se sborem Basilejským, a tudíž nastati zase úplné smíření národu Českého s celým ostatním křesťanstwem. Úmluwami těmi dostalo se kališníkům oprávnění obřadu jejich; což ačkoli ohledem na zásady a obyčeje církwe středowěké bylo nesmírně mnoho, předce nestačilo jim, tak že další dokonání kompaktat zůstalo napotom po dlauhý čas ještě přední žádost a potřeba národu Českého, kteréž ale newyhowělo se w běhu XV století více. Císař Sigmund pod nowými wýminkami přijat jsa opět za krále do Čech a příjew do Prahy 23 srpna 1436, zawedl tam brzy wšestrannau reakci, tak že i *M. Rokycana*, ačkoli s jeho wolí wolen byl na arcibiskupství Pražské, 17 června 1437 opustil Prahu, w útěku hledaje své spásy. Mírnějším Táborům powoleno žíti pod jejich wlastními zákony, horliwější přemožení jsau na hradě swém Sioně, a wůdce jejich pan Jan Roháč z Dubé oběšen w Praze potupně (9 září 1437). Krutosti ty a takowé wšak popuzowaly národ a uškodily nejwíce císaři samému; kterýžto wida nastáwající nowau bauri a ochurawělý chtěje w pokoji aspoň umříti, opustil Prahu a skonal na cestě we Znojmě 9 prosince 1437.

b) Wěk Poděbradský (1438—71).

Po Sigmundowě smrti rozcházel se národ téměř ještě více z politických a národních, nežli z církewních a náboženských ohledůw. Utwořily se dwě strany, jedna krá-

lowská, katolická i mírně kališnická, druhá národní, wlastenecká i horliwě husitská; w prwní byli většina šlechty a město Pražské se wšemi těmi, kdo hlawně na zásadě autority stawěli spásu swau; ke druhé hlásilo se zemanstwo i wšecka téměř města královská, též někteří z wyšší šlechty přátelé swobody a kalicha; náčelníci oné byli páni *Menhart ze Hradce* a *Oldřich z Rosenberka*, této *Hynce Ptaček z Pirkšteina*, po něm pak *Jiří z Poděbrad*; w rukau oněch nacházela se koruna, přední úřadowé zemští a hradowé královští, tito pak měli po straně swé přewahu ducha i charakteru a oddanost většiny národu. Prwní usilowali, dle žádosti zemřelého císaře, dáti korunu *Albrechtowi Rakauskému*, jejž i uwedše do země korunowali 29 června 1438 na hradě Pražském; druzí obraceli zřetel swůj do Polska a zwolili tam mladého *Kazimíra Jagielowce* za swého panowníka. Wálka o to powstalá nerozhodla sporu; když pak Albrecht zemřel w Uhřích již 27 října 1439, strany obě listem mírným w Praze 29 ledna 1440 spojily se sice zase, a upuštěno od hledání panowníka w Polsku, ale dědičné právo *Ladislawa* pohrobka Albrechtowa neuznáno, nýbrž wolen na trůn Český (w červnu 1440) kníže *Albrecht Baworský*, kterýž wšak koruny nepřijal. Následowalo potom památné ono bezkrálowí (1440—53), w němžto Čechy sprawowaly se samy a pokoj země wisel od srozumění neb nesrozumění dotčených jich náčelníkůw. We mnoholetém a zajímawém o to wzniklém zápasu přewaha čím dále tím patrněji klonila se ke straně národní, zwláště když po smrti ušlechtilého pana Hynce Ptačka († 27 srpna 1444) mladý pan *Jiří z Poděbrad*, muž ducha wýtečného a šlechetný wlastenec, postawen w čelo její. Ten zejmena, když 3 září 1448 podařilo se mu zmocniti se Wyšehradu a Prahy, a w ní také osoby Menharta ze Hradce, stal se neodolatelným; M. Jan Rokycana uweden opět do Prahy

a mírné kališnictwo přestalo, přilnuwši napotom buďto k němu, buď upřímo ke straně katolické. Ani odtržení se Táborůw od jednoty Poděbradské a spolčení se s úhlawním potud swým nepřítelem Oldřichem z Rosenberka neproměnilo směru wěcí, ale wedlo spíše k záhubě jejich. Neboť we válce opět a opět proto powstalé a wždy we prospěch strany národní wedené, když na sjezdu Pelhřimowském (3 srpna 1450) nastalo konečné smíření, Oldřich pak z Rosenberka ustaupil s jewiště politického, a Jiří z Poděbrad, přes wšecko žarlení šlechty, zwláště přičiněním stawu zemanského a městského, zwolen (27 dubna 1452) za správce čili gubernatora celého králowstwí: tu sebraw wojsko na ty, kteří za správce uznati ho nechtěli, přitáhl s ním k Táboru, a donutiw město (1 září 1452) podrobiti se jemu na spůsob jiných měst českých i wydati wšecky kněží swé, učinil té republice i sektě náhlý a násilný konec; pak táhnuw dále, 7 září u Budějowic ode zbytkůw katolické jednoty panské obdržel slib poslušenstwí. Mezi tím w Rakausích stawowé nespokojení donutili byli císaře Fridricha III, wydati na swobodu krále *Ladislawa Pohrobka*, o jehožto uznání za krále Českého, co Albrechtowa syna i Sigmundowa wnuka, již od drahně let w Čechách wyjednáwáno bylo. Přewaha jednoty Poděbradské na sněmu spůsobila, že třináctileté to kníže uznáno ne za *dědičného* ale za *woleného* krále, a to pod wýminkami, jichžto konečné přijetí 1 máje 1453 stwrdilo nowé základy práwa státního w Čechách. Morawané, u nichžto w minulých bauřích welikých zachowali se byli i preláti co staw politický w moci swé, i Němci we předních městech královských, přikázali se byli Ladislawowi již dříwe a bezwýminečně, tak že powstal z toho spor mezi Čechami a Morawau (1453—4) jen stěží urownaný. *Ladislaw* přijel do Prahy 24 a korunowán tu hned 28 října 1453; moc wšak wládní

zůstáwala i dále w rukau Poděbradowých, a země, tak dlauho zmítaná bauřemi neslýchanými, požiwala nyní úplného pokoje, bezpečí a blahobytu, k nemalému celého světa podiwení. Poważliwější pro mladého panowníka wywinuly se mezitím poměry w králowstwí jeho Uherském, kdežto energický Jan Hunyadi, podobným spůsobem na gubernatora powýšený, se strýcem králowým a předním rádcem Oldřichem knížetem Cilským w ustawičné byl newoli, a po welikém nad Turky u Bělehradu wítězstwí (22 července 1456) i po smrti Hunyadowě (11 srpna 1456) synowé jeho, Ladislaw i Matiáš, nejen Cilského do Bělehradu s králem přišlého zawraždili (9 listopadu 1456), ale i osoby králowy samé se zmocnili, až tento, po náwratu swém do Budína, úkladem a zradau zmocnil se jich zase (14 března 1457), a kázaw Ladislawa stíti, mladého Matiáše podržel u wězení. Potom namlauwaw sobě newěstu z Francie, Karla VII dceru, když přišel do Prahy ke slawení swatby, morowau ranau zachwácen nenadále skonal 23 listopadu 1457, ani newěsty se nedočkaw. Na jeho místo woleni: w Uhřích Matiáš Hunyadi mezi tím do Prahy přiwedený, w Čechách pak (2 března 1458) zaslaužilý *Jiří z Poděbrad*, jenž již byl zasnaubil dceru swau Matiášowi Uherskému k manželstwí. Wolení krále podobojího spůsobilo w Čechách welikau radost, ale potkalo se již w Morawě s odporem nemalým, tím větším pak we Slezsku a w obojí Lužici. Po korunowání swém (7 máje 1458) musel tedy táhnauti Jiří nejprw do Morawy, kdežto po nedlauhém zdráhaní přijat a prohlášen w Brně 4 července za panowníka, Jihlawa pak nepřestawši wzdorowati potrestána jest; dalšímu tažení do Slez překážela potřeba wálčení s knížetem Albrechtem, císařowým bratrem, w Rakausích, což ale brzy mírem 2 října před Widní uzawřeným urownáno jest. I w Uhřích přední šlechta tak krutě zbaňřila se proti mla-

dému ale hrdě pánowitému králi swému Matiášowi, že podáwala trůnu jeho králi Jiřímu, a když ten ho nepřijal, císaři Fridrichowi III, kterýž, aby získal sobě do Uher pomoc krále Českého, wstaupil s ním w nejužší přátelské spojení a podporowal ho wšemožně. Protož když i papežowé uznali ho za krále, nejprw Kalixt III, potom Pius II, a když na památném sjezdu Chebském (25 dubna 1459) wstaupil w rodinné swazky s knížaty Saskými a Braniborskými, poddaly se wládě jeho pomalu jak Slezy tak i Lužice, a jen město Wratislaw samojediné setrwalo we zpauře, až i to konečně umluwilo se pod wýminkami (13 ledna 1460) w Praze. Tudíž působením zwláště doktora Martina Mayra obrácen i w říši, zmítané tehdáž krutau mezi knížaty roztržkau, pozor k Jiřímu, a usilováno postawiti jej wedle císaře Fridricha w čelo wlády říšské co krále Římského; což nepodařilo se sice, ale příčinu dalo ke sblížení se opět s králem Matiášem Uherským, k roztržce s císařem a k válce s markrabími Braniborskými, po níž dolejší Lužice 1462 připojena opět k Čechám. Poselstwí do Říma učiněné s prosbau o stwrzení kompaktat wrátilo se s nepořízenau, an Pius II na místě stwrzení zrušil je 31 března 1462 naprosto; i nastala úplná s kurií Římskau roztržka, když král Jiří posla papežowa Fantina, jenž mu od kalicha odstaupiti poraučel, nejen neuposlechl, ale i co bywalého úředníka swého newěrného do wězení uwrhl. Jen pomocí císaře Fridricha III, jehož od powstalců Wideňských krutě sauženého král Jiří 4 prosince 1462 byl oswobodil, a nowými zásluhami o říši Německau (mírem Pražským 23 srpna 1463 a náwrhy o reformu říše) odročeno ještě powstání a působení wšeobecné reakce proti husitskému králi, kteréž wšak ani zamýšlením parlamentu knížat křesťanských (1464) odwrátiti lze nebylo. Po smrti Piowě papež Pawel II powstal ještě krutěji proti Jiřímu,

popuzuje jak město Wratislaw tak i šlechtice w jeho říši k odboji. Náwodem nejwyššího purkrabího Zdeňka ze Šternberka, ustrojiwší se 1465 jednota panská, jsauc od papeže i od císaře podporowána, wedla k obnowení wálky náboženské w Čechách 1467, ač bez prospěchu, pokud neujal se jí nešlechetný král Matiáš Uherský (1468). Wšak ačkoliw odpadnutím Slezska i Lužice, polowice Morawy a walné části Cech, moc wojenská Jiřího welice ztenčena byla, nenabýwal Matiáš we wálce prospěchůw rozhodných, až i u Wilémowa (konec února 1469) žádati musel o pokoj. Ale na sjezdu Olomúckém potom nejen nedostál slowům swým, nýbrž i dal se od swých woliti na královstwí České (3 máje 1469). Od té doby wálečné štěstí české, ačkoli jetím neopatrného knížete Viktorina, syna králowa, na čas přetržené, zmáhalo se wíce a wíce, zwláště 1470, kdežto Matiáš náhle wpadna do Čech (w srpnu) ještě náhleji odtud utíkati musil; tak že nastáwalo již konečné urownání wšech bauří a nesnází, když 22 března 1471 král Jiří umřel na wodnatelnost.

c) Wěk Jagjelowský (1471—1526).

Na sněmu Kutnohorském wolen 27 máje 1471 Kazimíra Polského prworozený syn Wladislaw teprw patnáctiletý, a korunowán co *Wladislaw II* w Praze 22 srpna. Wálka od saupeře jeho Matiáše Uherského proto zdwižená ztratila tudíž přewládawší dotud ráz náboženský, ale nebywši s obau stran ani rázně ani šťastně wedena, po opětowaných dlauhých příměřích (1 máje 1472 — 28 září 1474, 28 listopadu 1474 — 1477 máje 1 a násl.) wedla k dočasnému roztržení koruny České, ježto smlauwy ku pokoji (w Brně 28 března, w Budíně 30 září a w Olomauci 7 prosince 1478) uzawřené, a konečně sjezdem Olomúckým (21 čerwence 1479) stwrzené, přisaudily Matiášowi netoliko

titul krále Českého také, ale i dožiwotní držení zemí Morawských, Slezských a Lužických w zástawě od koruny České. Saučasný přechod katolické jednoty panské ku králi Wladislawowi dodal počaté mezitím w Čechách církewní reakci větší a větší síly, až konečně, po ukrutném o to zbauření obce Pražské (24 září 1483) zápis sněmu Kutnohorského 13 března 1485 o pokoji a swobodě náboženství w Čechách ukončil na dlauhý čas spory takowé. Nastaly na místě jejich tím krutější rozbroje o poměry sociální a o práwa politická stawůw rozdílných. Že šlechta česká po wítězstwí swém u Lipan (1434) nedobyla hned žádaného panstwí nad ostatními třídami obywatelstwa, to šlo nejwíce z té příčiny, že přední mužowé národu, nejprw Hynce Ptaček, potom Jiří z Poděbrad, nepřestáwali opírati se hlawně o nižší třídy, zemanstwo a měšťanstwo, a zastáwati jich proti druhům swým šlechtickým. Teprw po smrti krále Jiřího a po přibytí bywalé jednoty panské na sněm zemský (1479) počal patrněji wywinowati se onen směr, za kterýmž lid obecný a potud jen poddaný octnul se posléze w úplné porobě, staw městský pak teprw po mnoholetých a rozmanitých půtkách, tytýž i krwawých, získal si uznání stawowských práw swých we smlauwě Swatowáclawské (r. 1517). S počátku (1484) spolčila se nižší šlechta se stawem městským proti pretensím stawu wyššího; když ale stížnost její o osazowání saudu zemského čili o sedání w lawicích konečným rozsudkem krále Wladislawa 14 března 1487 wyřízena i jednota její uznáním jak rytířůw tak i panošůw za „wládyky“ upewněna byla, nemeškala dlauho spojiti se šlechta weškera dohromady proti stawům nižším a domáhati se práw čím dále tím širších a hojnějších. Welikau w tom pomocí byla jí krále Wladislawa mrawní powaha wůbec, a powolání jeho na trůn Uherský r. 1490 zwláště. Wladislaw byl prawý

opak krále Matiáše, svého saupeře a předchůdce: nesobecký, nepánowitý, dobrotiwý a swědomitý, ale neumějící ani počítati ani hospodařiti, ani odoláwati prosbám a nezbednostem odwážliwých sobcůw. Proto hlawně wolila jej sobě i šlechta uherská za pána, aby po krutém Matiášowě despotismu sobě uwolnila. Koruna Česká dostala se tím opět dohromady, ale Praha přestala býti od té doby řádným sídlem panowníka Českého. W nepřítomnosti králově wláda zemská, octnuwši se cele w rukau šlechtických, ustrojila pomalu wšecky poměry právní dle žádosti a wůle panstwa, o kterémž ale také wyznati se musí, že počítalo w lůně swém muže w každém ohledu wýtečné; zwláště wynikali na Morawě hejtman zemský *Ctibor Towačowský z Cimburka* († 1494), w Čechách pak *Wilém z Pernšteina* na Pardubicích († 1521), poslední byw prawým wzorem wysokého šlechtice wůbec; ale šlechetností mysli nemnozí podobali se těmto wzorům swým. Sobectwí a násilí, pýcha a zhýřilost byly nectnosti příliš zobecnělé, kteréž tytýž fanatismem církewním zakryti a nahraditi usilowáno. Nemalau také pomocí k uwedení a zwelebení šlechtowlády bylo učení kněžstwa strany pod obojí, a zwláště nowé Jednoty bratrské, pod mírným Wladislawowým panowáním znamenitě se zmohší, že wrchnosti od boha ustanowené protiwiti se nesluší. Pro pokoj a pořádek w zemi nařizowáno nowými zákony, že každý musel slušeti pod některého pána, kdo nebyl pánem sám, a že změniti ho nemohl bez jeho přiwolení; proto wešly listy wýhostné, co známky i důkazy dědičné poroby selského lidu, brzy w obyčej. Městům a měšťanům ujímáno w podrobnosti čím dále tím wice práw politických, až konečně, když r. 1500 prwní zákonník český, čili *zřízení zemské krále Wladislawa* hlásati se jalo, že stawowé panský a rytířský měli toho wůli a swobodu, „práw swých přičiniti aneb ujíti“, a že staw

městský neměl účastniti se w zákonodárství zemském, nežli pokud se dotýkalo wěcí městských toliko, wypukla zjewná mezi nimi roztržka, tak že národ celý rozstaupil se we dwa tábory, šlechtický a městský, a jen někteří šlechtici (mezi nimi Wilém z Pernšteina) udrželi se poněkud nestranní. Krále Wladislawa, mezi tím do Prahy přišlého, rozsudek dne 22 března 1502 nepřijat od stawu městského; a když po jeho oženění se s Franskau kněžnau Annau z Foix (1502) reakce we smyslu katolickém i šlechtickém zmáhala se na jeho dwoře ještě silněji, tak že nařizováno zwláště pronásledování Bratří českých co pikhartůw, kdežto moc králowská w zemi wždy wíce hynula, přecházejíc do rukau nejwyšších úředníkůw zemských, zwláště tak řečenau smlauwau Swatojakubskau (10 srpna 1508), s druhé pak strany k rozkazu purkmistra Pražskéhc stat 1506 mladý zeman Kopidlanský proto, že jiného zemana w městě byl zabil, rozněcowaly se strany obapolně wíce a wíce, až tytýž do krwawých půtek, aniž podařilo se Wladislawowi, přišedšímu 1509 opět do Prahy pro korunowání tříletého syna swého *Ludwíka* (11 března 1509), spůsobiti mezi stawy rozhořčenými trwalé narownání. Ba chýlilo se wše k wálce domácí, zwláště když města, wstaupiwše 1513 w užší swazek obranný mezi sebau, zwolila sobě knížete *Bartoloměje Minsterberského*, wnuka někdy krále Jiřího, za ředitele a obránce, a když ten 2 dubna 1515 utonul w Dunaji, přijala jeho bratrance knížete *Karla* na místo jeho. Také odwážliwých odpowědníkůw zemských počet zmáhal se coročně. W takowýchto rozmíškách umřel Wladislaw na Budíně w Uhřích 13 března 1516, obtížiw korunu Českau znamenitými dluhy, a pozůstawiw desítiletému synowi, *králi Ludwíkowi*, Sigmunda krále Polského a císaře Maximiliana I za poručníky, kteříž od stawůw za takowé přijati jsau, ale málo působili; péče o splacení

dluhůw královských mařena po dlauhý čas také ošemetností některých úředníkůw zemských, ježto byli mezi předními wěřiteli. Moc královská mezitím w Čechách již klesla byla na nejnižší stupeň, ano wše rozhodowalo se několika šlechtici, mezi nimiž pan *Zdeněk Lew z Rožmitála* a z Blatné, co nejwyšší purkrabě Pražský, prwní zaujímal místo. Když konečně w běhu r. 1517 do rozbrojůw stawowských počalo wplétati se také otewřené záští pana Hynka Bočka z Kunštatu proti stawům českým i morawským pospolu, a wšeobecná wálka krwawá již již wypuknauti hrozila, podařilo se wlasteneckému panu Wilémowi z Pernšteina, na sněmu w Praze o sw. Wáclawě držaném, swésti rozbauřené strany dne 24 října 1517 ke smlauwě konečné, která co *smlauwa Swatowáclawská* proslula zwláště w dějinách českých, ana zachowala zákonnau platnost swau skrze wšecky bauře pozdějších století až téměř do naší doby. Jí wyměřen byl rozdíl práw stawowských mezi šlechtau a městy, a pojištěno jejich s obau stran požíwání. Dowršená mezi tím poroba lidu selského dala byla i dříwe i později příčinu ku powstáním sedlákůw, ale wždy jen částečným a místným, kteráž pokaždé brannau mocí krwawě potlačena jsau. Za příčinau počaté saučasně w Němcích Lutherowy reformace (1517) počaly brzy také w Čechách mysli a strany náboženské znowa se kwasiti, když pro zmáhající se počet nowých podobojích staří kališníci hledali tím užšího spojení se stranau Římskau. Král Ludwík mladý, přišed s manželkau swau Marií Habspursko-Španielskau r. 1522 do Prahy a učiniw co král zemi přísahu (9 máje), teprw ujal se wlády sám a nastupowal zwláště na postaupení sobě důchodůw královských; w čemž zakusiw od nejwyšších úředníkůw zemských, a zwláště od marnotratného nejw. purkrabího Zdeňka Lwa z Rožmitála wšeliké neochotnosti a neupřímnosti, dne

13 února 1523 ssadil je náhle všecky s úřadůw jejich, i postawil na místa jejich lidi mírné, poctiwé a jemu oddanější; pak ubíraje se do Uher zase, zřídil knížete *Karla Minsterberskéhо* na swém místě za správce celého královstwí. Když ale tento, byw prwé Lutherowi nakloněn, dal se opět od Římanůw získati, a když i w nejwyšší šlechtě české staly se roztržky hlawně skrze poslední wůli pana Petra z Rožmberka († 1521), jenž proti rodu swému odkázal byl wšecky swé statky panu Zdeňkowi Lwowi a jiným přátelům swým, ustrojily se brzy we wšech stawech dwě strany w Čechách, obě zastírající se wůlí královskau, jedna katolicko-kališnická, kteréž administrator *Hawel Cahera* i *M. Jan Pašek z Wratu* 1524 dopomohli k wítězstwí w Praze, druhá podobojí, jejížto členowé w únoru 1525 wytisknuti jsau opět z nejwyšších úřadůw. Brzy stala se wěc neslýchaná, že nejwyšší úředníci zemští (s wýminkau jediného nejw. kancléře Adama ze Hradce) postawili se we skutečný odpor proti králi swému, jakož to sjezdy do Kolína 8 listopadu 1525 a 12 dubna 1526 položenými wůbec zjewno se stalo. Hrubé násilí, kteréž nepřestáwali činiti protiwníkům swým proti wůli královské, dalo příčinu, že když sultan Turecký Soliman w letě 1526 wpadl do Uher, král Ludwík, nejsa z Čech oprawdowě podporowán a sweda 29 srpna 1526 u Muháče nešťastnau bitwu, žalostně w ní zahynul, a tím panowání domu Jagjelowcůw wzalo w Čechách konec nenadálý.

DB
196
P35
díl 2

Palacký, František
Radhost

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY